

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

АКАДЕМИК Е.А. БӨКЕТОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІ

ЭКОНОМИКА ФАКУЛЬТЕТІ

ЖАҢА ҮРПАҚ ЖӘНЕ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Студенттер мен магистранттардың
Республикалық ғылыми-практикалық конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ

24 ақпан 2023 ж.

Ғылыми электрондық басылым

НОВОЕ ПОКОЛЕНИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

МАТЕРИАЛЫ

Республиканской научно-практической
конференции студентов и магистрантов

24 февраля 2023 г.

Научное электронное издание

Қарағанды
2023

ӘОЖ 338 (574)
КБЖ 65.9 (5Каз)Ж28

Баспа басылымының электрондық аналогы — Электронный аналог печатного издания

Жаңа ұрпақ және Қазақстан Республикасының экономикалық дамуының қазіргі мәселелері = Новое поколение и современные проблемы экономического развития Республики Казахстан: Студенттер мен магистранттардың Республикалық ғыл.-практ. конф. материалдары. — Қарағанды: «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ баспасы, 2023. — 321 б. — Қазақша–орысша.

Ұйымдастыру комитеті — Организационный комитет

Тажбаев Е.М. (председатель), **Хусаинова Ж.С.** (сопредседатель), **Касымов С.С.**,
Гордеева Е.А., **Мамраева Д.Г.**, **Жартай Ж.М.**, **Мамбетова С.Ш.**, **Ақбаев Е.Т.**,
Ламбекова А.Н., **Ескерова З.А.** (отв. секретарь)

Редакция алқасы — Редакционная коллегия

Хусаинова Ж.С., **Гордеева Е.А.**, **Абдикаримова А.Т.**, **Мыржықбаева А.Б.**,
Ескерова З.А., **Торжанова Д.А.**, **Атабаева А.К.**, **Канкулов М.К.**

Ж28 Жаңа ұрпақ және Қазақстан Республикасының экономикалық дамуының қазіргі мәселелері = Новое поколение и современные проблемы экономического развития Республики Казахстан: Студенттер мен магистранттардың Республикалық ғыл.-практ. конф. материалдары. — Қарағанды: «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ баспасы, 2023. — PDF-файл (322 бет). — Жңйеге қойылатын талаптар: Pentium 4; 1,3 ГГц және жоғары; Internet Explorer, Acrobat Reader 9.0 немесе нлкен. — Қазақша – орысша.

ISBN 978-601-362-103-6

Конференция жинағы қазіргі таңдағы Қазақстан Республикасының экономикасының даму болашағына және мәселелеріне арналған. Еліміздің экономикасының теориялық және практикалық мәселелері келесі негізгі бағыттарда қарастырылған: қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының әлеуметтік-экономикалық мәселелері және даму болашағы; қазіргі жағдайдағы және болашақтағы менеджмент ілімінің дамуының басымдылықтары және ндерістері; Қазақстан Республикасы дамуының стратегиялық мақсаттарына жетудегі экономиканың қаржы-несиелік секторының алғышарттары; Қазақстан экономикасы салаларының дамуын маркетингтік зерттеулер; есеп жүргізудің, бағалаудың және аудиттің негізгі мәселелері және даму болашағы.

Жинақ студенттерге, магистранттарға, докторанттарға, оқытушыларға, ғалымдарға және бизнес субъектілеріне арналған.

Материалы конференции посвящены проблемам и перспективам развития экономики Республики Казахстан на современном этапе. Теоретические и практические проблемы экономики страны рассматриваются по следующим основным направлениям: социально-экономические проблемы развития экономики Казахстана в современных условиях; приоритеты и тенденции развития менеджмента в современных условиях и перспективе; приоритеты финансово-кредитного сектора экономики в достижении стратегических целей развития Республики Казахстан; маркетинговые исследования развития отраслей экономики Казахстана; проблемы и перспективы развития учета, оценки и аудита.

Издание предназначено для студентов, магистрантов, докторантов, преподавателей, ученых и субъектов бизнеса.

ӘОЖ 338 (574)
КБЖ 65.9 (5Каз)

Материалдар жинағы авторлық басылымда жарияланды

Сборник трудов издается в авторской редакции

«Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті» КЕАҚ баспасы 100024,
Қарағанды қ., Университет к-сі, 28, Тел.(7212)35-63-16. E-mail: izd_kargu@mail.ru

ISBN 978-601-362-103-6

© **Акад. Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, 2023**

СЕКЦИЯ 1

**Қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының
әлеуметтік-экономикалық мәселелері және даму
болашағы**

**Социально-экономические проблемы развития
экономики Казахстана в современных условиях**

Абдуллаева А. Е., магистрант 2 курса специальности «Международный бизнес и стратегический торговый контроль»
(Евразийский Национальный Университет им. Л. Н. Гумилёва)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Рыспекова М. О.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА И ЭТАПЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКСПОРТНОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Создание и поддержание эффективной системы экспортного контроля часто упускается из виду и недооценивается в сфере нераспространения ОМУ. Однако его важность на практическом уровне в усилиях по регулированию распространения и использования товаров и технологий, которые могут быть использованы при разработке ОМУ во всем мире, всегда была значительной. Реализация эффективных национальных режимов экспортного контроля никогда не была идеальной или универсальной. Но при эффективном осуществлении экспортный контроль вносит существенный вклад в достижение международных целей по предотвращению попадания товаров и технологий, связанных с ОМУ, в руки опасных субъектов.

На национальном уровне экспортный контроль обычно имеет форму режима лицензирования, применимого к экспорту, реэкспорту и транзиту относящихся к ОМУ предметов одноразового и двойного назначения. Общие элементы системы лицензирования включают первичное юридическое учреждение в законодательстве, законодательные нормативные акты, юридические полномочия для управляющего органа, исполнительные нормативные акты, включая национальный контрольный список, а также штрафы за нарушение режима лицензирования. Как правило, существует одно уполномоченное лицензионное агентство, которое тесно сотрудничает с межведомственной координационной системой, включая таможенное агентство, выступающее в качестве передовой линии системы лицензирования.

Когда система работает эффективно и на основе прочной правовой базы, она поможет производителям, экспортерам, грузоотправителям, брокерам, импортерам и всем другим сторонам в государстве, участвующим в международной торговле:

- 1) идентифицировать перечисленные товары, подлежащие лицензированному режиму;
- 2) правильно и всесторонне оформлять лицензионные заявки на перечисленные товары при экспорте, реэкспорте, транзите или передержке; и
- 3) позволить лицензирующему органу эффективно применять юридические ограничения, которые были наложены на эти сделки согласно соответствующему законодательству и правилам.

Экспортный контроль играет огромную роль для национальной безопасности и имиджа Республики Казахстан в качестве надежного торгового партнера и дает нашей стране определенные преимущества во внешней торговле контролируруемыми товарами и технологиями с государствами-партнерами по контрольным режимам.

Система экспортного контроля - это общее собирательное понятие, которое подразумевает не только государственные и иные структуры, обеспечивающие реализацию внешнеэкономической политики для достижения определенных политических, военных и экономических целей, но и практические формы деятельности этих структур, а также соответствующее законодательство.

В Республике Казахстан порядок осуществления экспортного контроля состоит из основных этапов:

- идентификация контролируемых товаров и технологий, иными словами процедура соотнесения товаров и технологий, в отношении которых осуществляется внешнеэкономическая деятельность;
- разрешительный порядок осуществления внешнеэкономических операций в отношении контролируемой продукции (процедура получения лицензии или разрешений);
- таможенный контроль при совершении экспортных операций согласно правилам;
- осуществление контрольно-проверочных мероприятий в отношении участников внешнеэкономической деятельности.

Экспорт продукции, подлежащей экспортному контролю, осуществляется в соответствии с законодательством Республики Казахстан и международными обязательствами РК по нераспространению ОМУ, иных видов оружия и технологий их создания, а также другими международными договорами, ратифицированными Республикой Казахстан.

В Законе РК «Об экспортном контроле»^[1] от 21 июля 2007 года отражены основные положения руководящих принципов, установлен порядок осуществления экспортного контроля.

Контролю подлежат экспорт, реэкспорт, транзит, переработка, а также импорт продукции. Вышеупомянутый Закон контролирует экспорт вооружений, военной техники, ядерных и специальных неядерных материалов, продукции военного назначения, товаров и технологий двойного применения (назначения), сырья, материалов, оборудования, технологий, научно-технической информации и услуг, связанных с их производством и использованием в интересах международной и национальной безопасности, и укрепления режима нераспространения оружия массового поражения.

В целях реализации Закона «Об экспортном контроле» и создания необходимой нормативной правовой базы системы экспортного контроля, утверждены Постановление Правительства Республики Казахстан от 5 февраля 2008 года №104 «Об утверждении номенклатуры (списка) продукции, подлежащей экспортному контролю» и Приказом Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 31 марта 2015 года №384 «Об утверждении Правил выдачи разрешения на транзит продукции»[2].

Порядок осуществления экспортного контроля устанавливается Правительством Республики Казахстан. Для получения лицензии заявителю необходимо предоставить документы в соответствии с порядком, установленным законодательством РК.

Порядок получения разрешения на транзит продукции двойного и военного назначения утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 11.08.2008 N 130 "Об утверждении правил выдачи разрешения на транзит продукции"[3].

Регламент государственной услуги «Выдача разрешения на транзит продукции, подлежащей экспортному контролю» утвержден приказом Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 28.05.2015 N 619 "Об утверждении регламентов государственных услуг в области промышленности и экспортного контроля"[4].

Сертификат конечного пользователя оформляется на определенные категории товаров, имеющие двойное назначение, чтобы подтвердить, что эта продукция будет использоваться по конкретному назначению и не будет использоваться для военных, других непредусмотренных целей и не будет передана другим.

Предположим, казахстанская компания закупает в одной из стран ЕС товар двойного назначения. Но таможня этой страны, прежде чем выпускать такой товар в Республику Казахстан, потребует у продавца сертификат конечного пользователя (EndUserCertificate) сертификат. Иными словами, им требуется информация о том, где и как казахстанский покупатель будет использовать этот товар двойного назначения. Поэтому продавец должен получить у казахстанского покупателя сертификат конечного пользователя. Казахстанская компания (покупатель) делает end-use сертификат по образцу, полученному от продавца. В нашей стране выдачей сертификатов занимается Комитет индустриального развития Министерства индустрии и инфраструктурного развития Республики Казахстан, заявка подается через веб-портал «электронного правительства». Далее казахстанская компания отправляет заверенный EndUserCertificate продавцу, который предъявляет его на своей таможне. Только после этого товар двойного назначения пропускают в Республику Казахстан.

Контроль за перемещением продукции через государственную границу Республики Казахстан осуществляют органы государственных доходов. Уполномоченный орган вправе определять подлинность представляемого разрешения компетентного органа страны происхождения продукции. Товары, подлежащие экспортному контролю, утверждены решением коллегии Евразийской экономической комиссии от 21 апреля 2015 года №30 «О мерах нетарифного регулирования».

Экспорт и импорт продукции осуществляются на основании лицензий в соответствии с решением комиссии Таможенного союза от 22 июня 2011 года №687 «О положении о едином порядке контроля таможенными органами ввоза на таможенную территорию Таможенного союза в рамках ЕврАзЭС и вывоза с этой территории лицензируемых товаров».

Законодательство Республики Казахстан содержит действующие механизмы, предусматривающие ответственность за преступления, прямо или косвенно связанные с ОМУ, а также, их предупреждение и пресечение. К ним относятся:

- Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК;
- Закон Республики Казахстан «О противодействии терроризму» от 13 июля 1999 года № 416;
- Закон Республики Казахстан «О Государственной границе Республики Казахстан» от 16 января 2013 года № 70-V;
- Кодекс Республики Казахстан «О таможенном регулировании в Республике Казахстан» от

26 декабря 2017 года № 123-VI ЗРК;

- Закон Республики Казахстан «О ратификации Договора о торговле оружием» от 31 октября 2017 года № 104-VI ЗРК (в части поддержания международных усилий по противодействию незаконному обороту оружия);

- Кодекс Республики Казахстан «Об административных правонарушениях» от 5 июля 2014 года № 235-V ЗРК.

На сегодняшний день ведется работа по совершенствованию законодательной базы в сфере экспортного контроля, путем гармонизации процедур и правил экспортного контроля с общепризнанными международными нормами и практикой. В частности, Казахстан проводит активную работу с США, Европейским союзом и другими странами в данном направлении.

Если рассматривать перспективы развития стратегического торгового контроля в Республике Казахстан, то хотелось бы отметить, что в настоящее время РК ведет активную работу по вступлению нашей страны в международные режимы экспортного контроля – Режим по контролю за ракетными технологиями, Вассенаарские договоренности и Австралийскую группу.

В настоящее время Казахстан является членом следующих режимов экспортного контроля - Группы ядерных поставщиков (2002г.), Комитета Цангера (2008г.), а также практически всех глобальных международных договоров и конвенций, запрещающих использование, производство, распространение, хранение, передачу и разработку ОМУ.

В Казахстане создана и успешно функционирует отвечающая признанным международным стандартам система экспортного контроля. В соответствии с указами Президента Республики Казахстан и постановлениями Правительства Республики Казахстан постоянно обновляется казахстанская нормативно-правовая база в сфере экспортного контроля. Актуализируются все контрольные списки. Принимаются нормативные акты, дополнительно регулирующие порядок внешнеэкономической деятельности в отношении контролируемой продукции. Они, с одной стороны, конкретизируют механизмы контроля, с другой - упрощают процедуру получения разрешительных документов и сокращают сроки рассмотрения заявок экспортеров.

Учитывая специфику и масштаб угроз, на противодействие которым направлена система экспортного контроля, не вызывает сомнения необходимость эффективного контроля за передачами иностранным лицам товаров и технологий, которые в силу своих особенностей и свойств могут внести существенный вклад в создание оружия массового поражения, средств его доставки, иных видов вооружения и военной техники, а также при подготовке и совершении террористических актов. Исходя из всего ранее сказанного, одной из главных задач казахстанских экспортеров контролируемой продукции является неукоснительное соблюдение законодательства в области экспортного контроля.

Литература:

1. Закон Республики Казахстан от 21 июля 2007 года № 300 «Об экспортном контроле»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000300>

2. Приказ Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 31 марта 2015 года № 384 «Об утверждении Правил выдачи разрешения на транзит продукции»// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32116904&pos=5;-106#pos=5;-106

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 11.08.2008 N 130 "Об утверждении правил выдачи разрешения на транзит продукции"// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P080000130>

4. Приказ Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 28.05.2015 N 619 "Об утверждении регламентов государственных услуг в области промышленности и экспортного контроля"// <http://law.gov.kz/client/#!/doc/92660/rus/08.12.2017/353>

5. Доклад Республики Казахстан по выполнению резолюции Совета Безопасности ООН 1540 (2004) от 18 марта 2019 года

6. Joyner, Daniel, Strategic Trade Controls // Research Handbook on Arms Control Law (Edward Elgar Publishing). 2020

РЫНОК ТРУДА И ЕГО РОЛЬ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ.

Рынок труда- это безусловно неотъемлемая часть любой экономики, в том числе и национальной экономики.

Рынок труда прямо связан со спросом на товары и услуги, так же он известен как рынок рабочей силы.

Показатели рынка труда: численность рабочей силы, уровень безработицы, уровень заработной платы и т.д.

Так же есть множество факторов, влияющих на рынок.

Рынок труда может расти или сокращаться, в зависимости от спроса на рабочую силу и возможного предложения рабочей силы в экономике, в целом.

Таблица 1. Основные индикаторы рынка труда

Годы	Рабочая сила, тыс. человек	Занятое население, тыс. человек	Наемные работники, тыс. человек	Самостоятельно занятые работники, тыс. человек	Безработное население, тыс. человек	Уровень безработицы, %	Уровень молодежной безработицы, % (в возрасте 15-28 лет)
2019	9 221,5	8 780,8	6 681,6	2 099,2	440,7	4,8	3,7
2020	9 180,8	8 732,0	6 686,7	2 045,4	448,8	4,9	3,8
2021	9 256,8	8 807,1	6 710,2	2 096,9	449,6	4,9	3,8

П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [2]

По данным таблицы 1, мы можем сделать вывод, что число рабочей силы в 2020 году сократилось.

Самостоятельно занятого населения стало меньше, т.к. предприятия приостановили свою деятельность из-за карантина, а некоторые и вовсе обанкротились и закрылись навсегда.

Соответственно занятого населения в 2020 году тоже стало меньше, так же в 2020 году безработного населения стало больше, уровень безработицы увеличился, то же можно сказать и об уровне молодежной безработицы.

Очевидно, что это связано с пандемией, которая началась в 2020 году и ограничений для всех предприятий и МСБ.

Часть населения осталась без работы, потому что большинство предприятий вынуждены были закрыться.

Но мы можем видеть, что в 2021 году ситуация на рынке труда начала выравниваться, благодаря тому, что локдаун закончился, многие предприятия начали открываться и снова переходить на офлайн работу.

Соответственно открылись вакансии, появились свободные рабочие места и рабочая сила увеличилась.

Смотря на диаграмму, уровень безработицы с 2011 года значительно уменьшился, и долгое время держится почти на одном уровне.

Мы предполагаем, что это связано с тем, что со временем появилось много различных предприятий и увеличилось количество рабочих мест, так же были различные льготы для МСБ.

Например: освобождение от налога на доходы субъектов малого и микропредпринимательства, применяющих специальные налоговые режимы. Общая сумма льготы больше 380 млрд тенге. Сэкономленные деньги предприятие смогло бы направить на увеличение своих оборотных средств.

Рынок труда напрямую связан с безработицей (Рисунок 1).

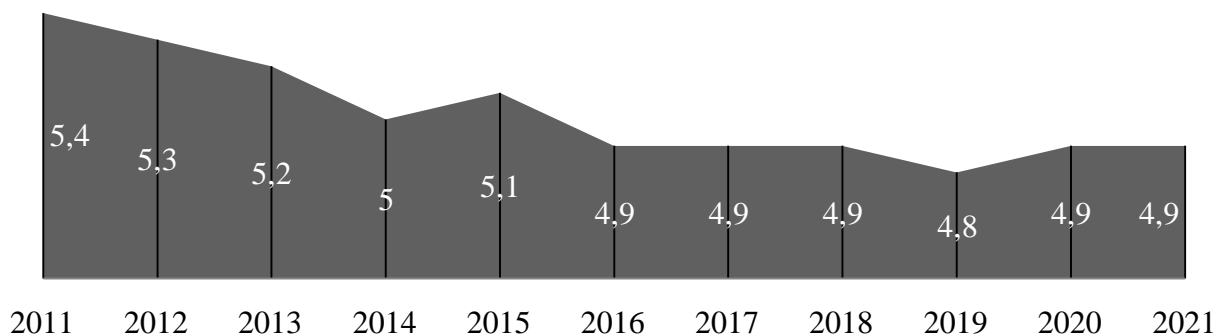

Рисунок 1. Уровень безработицы

Примечание – Составлено автором по источникам [1,2]

В 2019 году уровень безработицы чуть уменьшился, но в 2020-2021 году он стал прежним, из-за последствий пандемии. Поскольку в такие непредвиденные, трудные моменты для экономики времена безработица имеет склонность к росту, потому что работодатели могут создавать меньше новых рабочих мест, что затрудняет поиск работы людям.

Подводя итог, можно сделать вывод, что состояние рынка труда Казахстана за рассматриваемые периоды определяется относительно стабильной динамикой занятости населения и умеренным уровнем безработицы.

Для дополнительной мотивации населения к улучшению состояния рынка труда можно предложить:

- Предоставить различные льготные кредиты;
- Обучение или переобучение работников;
- Поддержка безработных, с помощью различных пособий.

Литература:

1. <https://www.gov.kz/memleket/entities/stat/press/news/details/347466?lang=ru>
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

Ахметова М., 3 курс (КарУ им. Академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ЗАГРЯЗНЕНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: НАЦИОНАЛЬНАЯ ИЛИ МИРОВАЯ ПРОБЛЕМА

С годами природная среда в Казахстане и в мире изменилась, став очень сложной, чувствительной и изменчивой. Природная среда является неотъемлемой частью любого процесса развития страны, а также охватывает связи и взаимозависимости между технологиями, производством и природными ресурсами. Любое изменение в физической среде имеет важные социально-экономические последствия, которые влияют на качество жизни. Последствия загрязнения окружающей среды, проявляющиеся в возникновении серьезных проблем со здоровьем и нарушении экологии, признанные на международном уровне на «Стокгольмской конференции», привели к широкому экологическому движению, как в развитых, так и в развивающихся странах. По этой причине в Астане в 2017 году темой ЭКСПО была «Энергия будущего», а в проведенной выставке ПЕМС в 2021 году тематика была «Возобновляемая энергия». Эти движения включали активное участие как государственного, так и частного секторов.

Ежедневно среднестатистический человек вдыхает около 20 000 литров воздуха, который содержит, помимо жизненно важного кислорода, целый перечень вредных взвешенных частиц и газов. Так, например, содержание двуокси углерода в атмосфере находится на самом высоком уровне за последние три миллиона лет. В октябре 2022 года ООН пришла к выводу, что выбросы

парниковых газов должны быть сокращены примерно вдвое за 12 лет, чтобы предотвратить достижение критической отметки в 1,5°C [1]. Но, несмотря на все предупреждения, выбросы CO₂ от ископаемых видов топлива, строительства, авиации и агробизнеса продолжают расти. В Казахстане за счет Байконура озоновый слой тоньше, поэтому ущерб от глобального потепления будет масштабнее.

Стоит отметить, что промышленные отходы обычно варьируются в зависимости от промышленной структуры страны. Промышленность, которая производит большое количество отходов – это химическая, целлюлозно-бумажная, черная металлургия. Поскольку промышленные отходы обычно утилизируются на месте их образования самой отраслью, получение подробных данных о промышленных отходах особенно затруднено. Согласно официальной статистике, почти 86% от общего объема промышленных отходов в 2021 году было накоплено в Костанайской области, 6,3% в Карагандинской области, 3,6% в Павлодарской области и 3,6% в Восточном Казахстане. Это можно объяснить промышленной структурой регионов [2]. Например, основная проблема отходов в Восточном Казахстане связана с токсичными отходами, образующимися в горнодобывающем и металлургическом секторах. Кроме того, в Казахстане и в мире лишь небольшая доля общего объема промышленных отходов (20,4%) перерабатывается [3]. Устаревшие промышленные объекты не в состоянии справиться с большим количеством отходов, что приводит к их массовому накоплению. Промышленные отходы накапливаются и обычно хранятся на промышленных площадках. Так, например, в индексе эффективности борьбы в области изменения климата в 2022 году Казахстан упал на 64 место, что ниже на 9 строчек в сравнении с предыдущим годом.

Таблица 1

Индекс эффективности борьбы в области изменения климата, 2022 год [3]

Место	Страна	Баллы	Изменения (к прошлому году)
4	Дания	76,92	2
5	Швеция	74,46	-1
6	Норвегия	73,62	2
20	Украина	60,52	0
37	Китай	52,66	- 4
56	Россия	35,0	- 4
64	Казахстан	19,81	- 9

П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [2]

Также крупнейшие города страны, Астана и Алматы, инвестировали средства в улучшение утилизации твердых отходов (УТО), но незаконные свалки все еще присутствуют и широко распространены. В среднем в день образуется 0,4-0,9 кг.отходов на душу населения [4]. Отходы обычно размещаются на неочищенных полигонах или городских свалках, где практически не соблюдаются экологические и санитарные требования, что влечет за собой возможно загрязнения грунтовых вод. Также пестицидные отходы в стране хранятся в разрушенных складских помещениях или на свалках. Казахстан занимает второе место после России в регионе Восточной и Центральной Европы по объему запасов отходов, а именно стойких органических загрязнителей (СОЗ). Учитывая высокие температуры в стране летом и малое количество осадков, производство продуктов питания в Казахстане и других странах Центральной Азии зависит от орошаемого земледелия. Расточительное водопользование и чрезмерное использование пестицидов и удобрений в сельском хозяйстве вызывают серьезную озабоченность. Проблемы с качеством воды и растущая минерализация содержания вызваны испарением ирригационных и дренажных стоков. Особенно в Центрально-Азиатском регионе, населенные пункты, расположенные выше по течению, имеют лучшее качество воды, в то время как населенные пункты, расположенные ниже по течению, получают воду с высокой минерализацией, а минимальный рекомендуемый расход не достигается.

Таким образом, при разработке экономических стратегий и политики правительств считается, что охрана окружающей среды является необходимым компонентом трансформации экономической системы и устойчивого развития общества. Все чаще подчеркивается взаимосвязь между чистой окружающей средой, устойчивым развитием и сильной экономикой. Так большинство стран ЕС следуют международной тенденции развития экологической политики,

основанной на принципе «загрязнитель – платит». Отвечая на главный вопрос, «является ли проблема загрязнения окружающей среды: национальной или мировой», можно твердо ответить, что проблема является – мировой. Так как только при общем содействии можно решить данную задачу.

Литература:

1. Доклад ООН о парниковых газах // Экология сейчас. – 2(6). – 2022.
2. Думин А.С. Загрязнение окружающей среды. – Алматы, 2021. – 76 с.
3. CSD Center. [Электронный ресурс]. – URL: <https://csd-center.kz/baza-znaniy/kazakhstan-okazalsya-na-poslednem-meste-v-mirovom-ekologicheskom-reytin.html>
4. Орынбеков Б.А Проблема загрязнения окружающей среды в Казахстане // Экологическое образование. – 6(13). – 2021. – 148-155.

Аширбекова Ж.С., 1 курс магистратура (Академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Абдиқаримова А.Т.

ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАНЫҢ ТУРБУЛЕНТТІЛІГІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚР ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ІЛГЕРІЛЕУЛЕР

Қазақстанда мемлекеттің құрылымдық қайта құруға стратегиялық араласуынан қашып құтылу мүмкін емес, өйткені –қуып жететін экономика моделін іске асыру үшін ғана емес, сонымен бірге толық көлемде қалыптаспаған нарықтық шаруашылық механизмді толықтыру, тиізету үшін қажет.

Экономикалық қайта құрулардың нәтижелері, олардың табыстары көбіне мемлекеттің реформалау қызметімен, оның іздену қабілетімен және халықтың негізгі қабаттарының басым шындықтары мен міндеттеріне сәйкес келетін қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының жаңа моделін табу қабілетімен және өндіріс тиімділігі мен тұрмыс деңгейінің жоғарылауын қамтамасыз ететін жаңа экономикалық жүйеге көшу арқылы алдын-ала анықталады. Өтпелі кезеңдегі еңбек, капитал, табиғи ресурстар, ғылыми-техникалық прогресс және кәсіпкерлік қабілеттер сияқты мемлекеттің де реформалау қабілеті шешуші рөл атқарады; макроэкономикалық және нарықтық механизмдердің барлық элементтерінің өзара сәйкестігін, олардың қажетті арақатынасы мен нәтижелілігін қамтамасыз ететін өндірістің негізгі факторларының бірі ретінде әрекет етеді.

Тәуелсіз даму жылдарындағы Қазақстанның ЖІӨ-нің құрылымдық өзгерістері мен пропорцияларын зерттеу құрылымдық әсерлердің жеткіліксіз пайдаланылғанын айғақтайды. Құрылымдық тұтқалар дайын тауарларды өндіруде басым секторлар болып табылатын, қосылған құны жоғары және экономиканы дамытудың динамикалық теңгерімін және халықты жұмыспен қамтамасыз ететін өнеркәсіп салаларының өзін-өзі дамыту көзіне айналмады (кесте 1).

Кесте 1.

2018-2022 жылдардағы Қазақстан экономикасының салалары бойынша ЖІӨ-нің құрылымдық өзгерістері мен пропорциялары

Экономика саласы	2018	2019	2020	2021	2022
Тауарлар өндірісі	37,9	37,4	38,6	40,4	39,8
Қызметтер өндірісі	55,5	55,6	56,0	53,8	52,5
Салалар бойынша жиын	93,4	93,0	94,6	94,2	92,3
Өнімдер мен импортқа салынатын таза салық	6,6	7,0	5,4	5,8	7,7
Жалпы ішкі өнім	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ескерту: [1] дереккөз бойынша құрастырылған

Экономиканың турбуленттілігі термині қазіргі кезде жиі қолданыла бастады. Экономикадағы турбуленттілік айтарлықтай күрт өзгерістерді және экономиканың тұрақсыз жағдайын білдіреді, оны болжау мүмкін емес. Әдетте, экономиканың жағдайы уақыт өте келе қалыпқа келеді, бірақ кейбір салалар турбуленттілік жағдайында өмір сүруін жалғастыруда.

Экономикалық салада турбуленттілік пайда болған кезде қарапайым экономикалық процестердің өзгеруі сияқты нәтиже пайда болады. Экономикалық қылдырау (дағдарыс) нәтижесінде тікелей циклдік сипаттағы дамуға қатысты белгілі заңдарға назар аударатын отырып, әдетте, экономиканың жандануы әрқашан жүреді. Экономиканың кем дегенде бұрынғы деңгейін қалпына келтіру жеткілікті уақытты, сонымен қатар әртүрлі қаржылық, ақпараттық және, әрине, еңбек ресурстарын қажет етеді.

Әлем шиеленіс пен белгісіздік дәуіріне аяқ басты, сенім дағдарысы салдарынан халықаралық қатынастардың архитектурасы шайқалуда, әлемдік экономиканың турбуленттігі дамушы елдерден капиталдың шығуына әкеліп соғуда. Осының аясында өңірлік интеграцияға деген көзқарастар өзгеріп, бұрын мызғымас болып көрінген көптеген интеграциялық модельдер беріктікке сыналуда.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы мемлекеттер өмірінің көрінісін өзгертуде. ТМД-ның барлық елдерінде экономиканы цифрландыру жұмыстары жүргізілуде. Синергетикалық әсер алу үшін тәжірибе мен білім алмасу, сондай-ақ достастық аясында кнш-жігерді біріктіру маңызды.

Ғұлттық валюта бағамының қыбылмалылығы, сондай-ақ капиталдың экспорты елдің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі қатер төндіреді. Осыған байланысты мемлекет ғұлттық валюта бағамының тым кншті ауытқуын тегістеу үшін валюталық интервенциялар жүргізе алады. Дегенмен, Қазақстан Ғұлттық Банкінің басшылығы теңгенің айтарлықтай қынсыздануына әкеліп соқтыратын тәуелсіз қыбылмалы айырбас бағамы саясатын жақтайды, бұл минералдық шикізат пен азық-түлік экспорттаушылардың экономикалық қызметінің нәтижелеріне оң әсер етеді, өйткені сондай-ақ импортты алмастырумен айналысатын кәсіпорындар. Сонымен бірге импорттаушы кәсіпорындардың жұмыс істеу шарттары нашарлайды; шаруашылық жүргізуші субъектілер мен халықтың шетел валютасында көрсетілген қарызының ауырлығы артады; кәсіпорындар мен халықтың сатып алу қабілеті төмендейді, нәтижесінде жиынтық сұраныс азайып, экономикалық өсу тежеледі.

Кеңес өкіметінің алғашқы онжылдықтарында Қазақстанда индустриялық даму пайдасына терең қайта құру жүргізілді. Өнеркәсіпте негізсіз жоғары нлесті (абсолютті және салыстырмалы) өндіруші өнеркәсіптер мен қару-жарақ өндірісі иеленді. Бірте-бірте экономика қырылымы өзінің прогрессивті әлеуметтік бағытын жоғалтты. Бұл нарықтық экономикаға көшу процесін қиындатып, кешіктіріп, қырылымдық тнзету мәселесін елдің дағдарыстан шығуының орталық мәселелерінің біріне айналдырды.

Қырылымдық жаңғырту агроөнеркәсіп кешенін, өнеркәсіптік өндіріс секторын және қызмет көрсету секторын дамытуды көздейтін кнрделілікпен сипатталуы керек, өйткені бір саланың соңғы өнімі басқалары үшін шикізат болып табылады және экономиканың барлық секторлары өзара байланысты. Бір саланың даму деңгейі екінші саланың дамуына байланысты. Өнеркәсіптің өсуі өңдеуші өнеркәсіптен озып кетуі керек. Тек осы жағдайда ғана Қазақстанның постиндустриалдық қоғамдастыққа енуі туралы айтуға болады.

Қысқа мерзімді перспективада ғұлттық экономиканы дамытудың басым бағыттары мыналар болып табылады: экономиканы одан әрі қырылымдық жаңғырту және әртараптандыру, теңгерімді және жауапты сыртқы экономикалық бағытты жнзеге асыру, ғұлттық корпоративтік көшбасшыларды қалыптастыру және қолдау, сондай-ақ одан әрі дамыту.

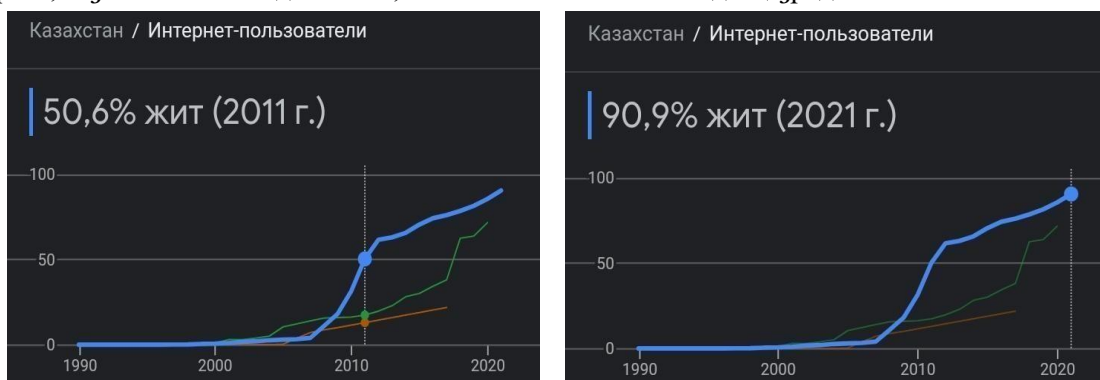
Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі <https://new.stat.gov.kz/>
2. Насонов, А. Л. Инвестиции в период турбулентности / А. Л. Насонов. — Текст : непосредственный // Молодойученый. — 2020. — № 25 (315). — С. 202-205. — URL: <https://moluch.ru/archive/315/71966/> (дата обращения: 10.02.2023).
3. Кайгородцев А.А. Экономическая безопасность Казахстана в условиях турбулентности мировой экономики // Фундаментальные исследования. — 2017. — № 7. — С. 136-140; URL: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41599> (дата обращения: 10.02.2023).
4. Аубакиров Я.А. Национальная экономика в условиях глобализации. — Алматы: Қазақ университеті, 2005. — С. 340.
5. Кенжегузин М.Б. Социальная направляющая роста // Казахстанская правда. — 2005. — 20 марта.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІН ПАЙДАЛАНУШЫЛАР ҒЛЕСІ

Интернет елімізде ең алғаш рет 1994 жылы пайда болды, Relcom компаниясы Интернеттің алғашқы бастамасы ретінде бнкіл әлемдік интернет пен хабарлама алмасу мүмкіндігі бар электрондық пошта желісін ұйымдастырды. Осылайша, электронды пошта желісі пайда болды. Кейінірек "интернет" қызметтерін Қазақстанның ұлттық банкі ұсына бастады, ол BankNet желісі болатын.

Қазіргі таңда елімізде интернет желісін қолданбайтын қазақ қалмады десек қате айтпаймыз. Бұлай айтуыма себеп, 2021 жылы Интернетті белсенді пайдаланушылардың, яғни желіге кнн сайын немесе кнн сайын дерлік кіретіндердің ғлесі 15 жастан асқан жалпы халықтың 76,7%-ын құрады. Бес жыл бұрын халықтың жартысынан сәл астамы, яғни 56,2%-ы белсенді интернет пайдаланушысы болған. Бұл 15 жастан асқан жасөспірімдер мен ересек адамдардың ғана ғлесі екенін естен шығармаңыздар. Қазір 3,4 жасар бнлдіршіндердің де қолында жеке ұялы телефондары бар. Естеріңізге сала кетсек 2011 жылы интернет қолданушылар ғлесі 50,6% -ды құраса, бұл есеп 10 жылдан кейін, яғни 2021 жылы 90,9% -ды құрады.

1 сурет - Интернет пайдаланушылардың 2011-2021 жж диаграммасы

Қазақстан мобильді интернет жылдамдығы бойынша жаһандық рейтингте 80-ші орында тұр. Жыл басынан бері елімізде интернет жылдамдығы 62,6 пайызға артқан. Орталық Азия елдерінің ішінде Қазақстан мобильді интернет жылдамдығы бойынша көш бастап тұр. Бұл көрсеткіш біз үшін өлкен жетістік деуге болады. 2021 жылғы мәліметтерге снйенсек еліміз 173 орында болған екен.

Негізінде "Интернет" 1960 жылы АҚШ- та днниеге келген. Бнгінгі кннде "Интернет" кннделікті тұрмыс пен жұмыстың айнаымас құралына айналып келеді. Әр бір нкімет, компания, университет ақпараттық қызмет ұсына отырып, бұл желінің тек қана өз бөлігіне иелік жасайды.

Алайда, Интернетке жеке дара ешкім де қожалық жасай алмайды. Сондықтан ол шын мәнінде адамзаттың әлемдік қазынасы болып табылады. Алғашында интернет тек ақпарат алу үшін және де адамдармен хабарлама алмасу үшін шығарылды. Ал қазір оның көмегі мен көптеген жұмыстарды атқаруға болады. Мысалы, ұялы телефон мен интернет желісі арқылы өзімізге қажеттінің барлығына онлайн түрде тапсырыс беріп алуға болады. Сонымен қатар сапарға шығатын болсаңыз вокзалға немесе әуежайға барып әуре болмайсыз, билеттеріңізді нйден шықпай да ала аласыздар және тағыда басқа өте көп жұмыстарымызды нйден шықпай жасап алуға болады. Болашақта адам өмірін жеңілдететін жаңа технологиялар шығатыны белгілі.

1 сурет - Мобильді интернет жылдамдығы бойынша жаһандық рейтинг және Қазақстанның орны

Біздің ойымызша, роботтар жасап шығарылса еліміз мнгле басқа сатыға көтерілереді. Вокзал немесе әуежайларға швейцар-роботтар жасап шығарылса, көптеген қазақстандықтарға жақсы болар еді. Сонда біз ауыр жнктерімізді көтеріп әуре болмайтын едік. Сонымен қатар, болашақта студенттер мен оқушылар ншін, цифрланған кітапханалар пайда болғаны да жақсы. Біз кнтетін болашақтағы "Цифрлық Қазақстан" бейнесі осылай елестейді. Біз технологиялар мен интернетті өзімізге ыңғайлы болу ншін қолдануымыз керек. Алайда Адамзат бірінші орында болуы керек.

Қолданылған әдебиеттер

1. В Казахстане самая дешёвая связь и самый быстрый мобильный интернет среди всех стран Центральной Азии//<http://finprom.kz/>
2. Мобильный интернет в Казахстане: количество аудитории, самые популярные сайты и приложения//<https://tribune.kz/mobilnyj-internet-v-kazahstane-kolichestvo-auditorii-samyepopulyarnye-sajty-i-prilozheniya/>

Бакыткерей Д.С., 2 курс (Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті)
 Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., профессор Атаниязов Ж.

ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДА КОРПОРАТИВТІК ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ДАМУ

Қазіргі уақытта корпорациялардың көбеюі корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті (КӘЖ) өз қызметі шеңберінде қолдану қажеттілігін тнсінеді. Бұл тпжырымдама салыстырмалы тнрде мағынасы тар, бірақ осыған қарамастан бтгінгі таңда қарқынды дамуға ие. Корпорациялардың әлеуметтік жауапкершілігі мәселесін талқылау ХХ ғасырдың екінші жартысында басталды. Бизнесің әлеуметтік жауапкершілігі идеялары АҚШ пен Пұльбританияда белсенді тнрде дамып, жнзеге асырыла бастады. Ресейдегі КӘЖ тәжірибесі көптеген батыс елдерімен салыстырғанда аз ауқымға ие және бұл мәселе ресейлік тәжірибе ншін салыстырмалы тнрде жаңа.

Кесте 1. КӘЖ тпжырымдамасының даму кезеңдері

Кезең	Зерттеушілер	Негізгі ережелер
1953 ж	Г. Боуэн	Оның анықтамасының шеңберінде кәсіпкердің қоғамның қпндылықтарын қабылдап, ескеріп қана қоймай, оларды қалыптастыруға белсенді қатыса алатын моральдық агент ретіндегі қоғамдық рөлін мойындауды қамтитынын көрсетеді

1960 жылдардың ортасы	Дж. МакГир	Бұл тұжырымдама компанияны (корпорацияны) субъект, заңды тұлға ретінде қосу арқылы кеңейтілді. Бұл әлеуметтік жауапты мінез-құлықты компанияның негізгі функциясын іске асырумен пайданы ұлғайтумен ұштастыру мүмкіндігі туралы мәселелердің туындауына әкелді.
1970 жылдар	М. Фридман, Т. Левитт	Фридманның пікірінше, компанияның басты жауапкершілігі-бұл өз қызметін жңзеге асыру және әлеуметтік жауапты мінез-құлық арқылы маңызды емес, одан барынша пайда алу.
1980-1990 ж.ж.	К. Смит, А. Кэрролл, Д. Вуд и другие	

Қазақстанда корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік нормаларын, әдетте, тек ірі бизнестермен шектелуде. Сонымен қатар, КӘЖ кең тұғымды қамтитынына қарамастан, бұл саладағы бастамалардың көпшілігі тек қайырымдылық көмекті жңзеге асырумен байланысты. Қазір елімізде мемлекет КӘЖ енгізу процесінің негізгі қозғаушы кнші[2].

Қазақстандағы компаниялар КӘЖ-ны ең алдымен еңбек практикасы (әлеуметтік бағдарламалар/пакеттер, персоналдың еңбек жағдайларын жақсарту, оны дамыту және оқыту), қайырымдылық ретінде тнсінеді[3].

Дегенмен де, Қазақстанда осы салада Нкіметтің қолдауы, қаржылық емес есептерді дайындау практикасының таратылуы, «ИСО 26000» тұттық стандартының бейімделуі және қабылдануы, КӘЖ-ны бизнес арасында құрал ретінде ілгерілету сияқты дамудың оң нрдістерін атауға да болады[3].

Осылайша, аталмыш бағыттың қарқынды дамуында оң нрдістерді қалыптастырып, корпоративтік басқаруды жетілдіру мынадай бағыттар бойынша жңзеге асырылуы тиіс:

- ❖ КӘЖ нені білдіретіні және оның тұзақ мерзімді перспективада не беретіні туралы тнсінік беру. Ол ншін КӘЖ-нің компаниялардың негізгі қызметімен байланысына баса назар аудару және КӘЖ қағидаттары мен басымдықтарына қатысты шешімдер қабылдаудың неғұрлым инклюзивті ндерісі ншін мүмкіндіктер көздеу қажет.

- ❖ Тұйымның тиімді менеджменті (өз мнделері мен мүмкіндіктерін қоғамның мнделері мен қажеттіліктерімен байланыстыру).

- ❖ Оның негізгі принциптерін реттейтін корпоративтік мінез-құлықты заңнамалық стандарттау.

- ❖ Мақсатқа жету процесін қамтитын корпоративтік қатынастардың жаңа жнйесін қалыптастыру.

- ❖ Тұйымдардың ақпараттық және қаржылық ашықтығына қойылатын талаптарды кншейту. Нлкен ашықтық барлық мнделі тараптардың сенімі мен қолдауын қалыптастыруға ықпал етеді[4].

Кәсіпорындар өздерінің әлеуметтік тәжірибесін дамыту ншін қолдауды қажет етеді. Бизнесінің КӘЖ-ны оның бәсекеге қабілеттілігі ншін артықшылық ретінде тнсінуі осы саланы болашақта дамытудың кепілі бола алады. Позитивті имиджді қалыптастыруды кнту де кәсіпорындар ншін әлеуметтік бағдарланған бизнесті жңзеге асыруға жақсы ынталандыру болып табылады.

Әдебиеттер

1. Беккер Е.Ю. Оценка региональной эффективности корпоративной политики крупной промышленной компании <http://elib.sfu-kras.ru/>
2. Как корпоративная социальная ответственность влияет на бизнес//Как корпоративная социальная ответственность влияет на бизнес — Forbes Kazakhstan
3. Ажиева А. С. Перспективы корпоративной социальной ответственности в казахстанских компаниях//ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ № 4(16) 2016.-С.33-34
4. Казначеев М.П. Проблемы развития корпоративной социальной ответственности в Казахстане//<https://isca.kz>

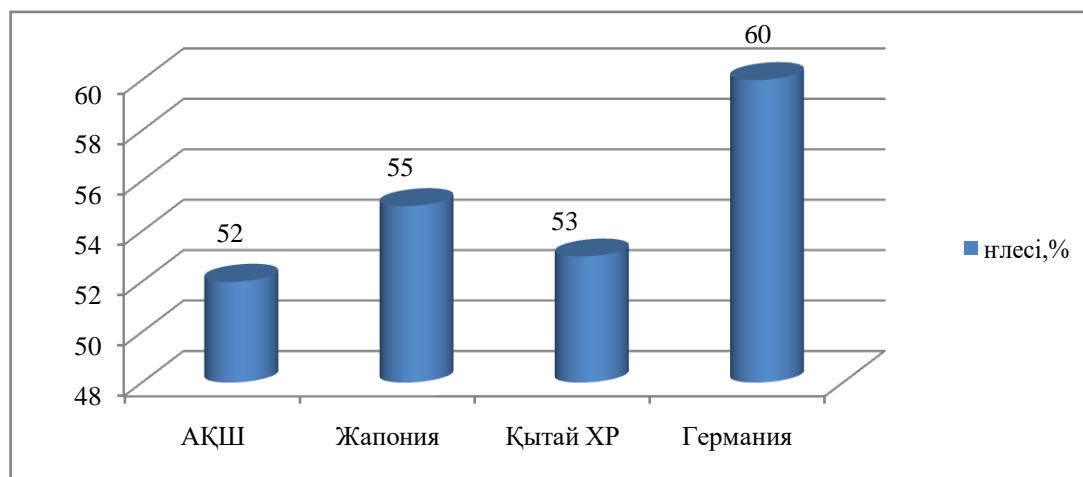
ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Шағын және орта кәсіпкерлік секторы дамыған экономиканың ажырамас, объективті қажетті элементі, экономикалық дамудың қозғаушы күштерінің бірі болып табылады, онсыз тұтастай алғанда экономика қалыпты өмір сүре алмайды.

Әлемде шағын және орта бизнесті дамытуға көп көңіл бөлініп жатыр. Бұл секторды қалыптастырусыз нарықтық экономиканы құру және нығайту іс жүзінде мүмкін емес. Шет елдерде жаңа жұмыс орындарын құру және тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз ету басымдығына сүйене отырып, шағын және орта бизнесті дамытуға үлкен мән беріледі.

Қазіргі уақытта Жапония, АҚШ, ЕО, Оңтүстік-Шығыс Азия және Латын Америкасы сияқты дамыған елдер шағын және орта кәсіпкерліктің өсуіне және дамуына мүмкіндік беретін экономикалық климатты құруға және қолдауға тырысады. Шағын және орта бизнеске үлкен көңіл бөлінеді, өйткені оның әртүрлі микро және макроэкономикалық көрсеткіштерге әсері, мысалы, ЖІӨ, несиеге сұраныс, мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігі, халықты жұмыспен қамту және басқа да өте маңызды экономикалық шамаларға әсері өте зор болып табылады [1].

Шағын және орта бизнесті қаржылай қолдаудың табысты бағдарламалары іске асырылған елдер: АҚШ, Жапония, Германия, Қытай Мысал ретінде дамыған және дамушы бірқатар елдерде шағын және орта бизнесті қолдау бағдарламаларын іске асыруды келтіреміз (сурет 1).

Сурет 1 – Дамыған елдердегі ШОБ-тің ЖІӨ-дегі илесі, %
(мәлімет World Bank Open Data сайтынан алынған)

АҚШ тәжірибесі. Көптеген зерттеушілер ШОБ-ті мемлекеттік қолдаудың шетелдік тәжірибесін зерттей отырып, АҚШ-ты шағын бизнесті дамытуда танымал көшбасшы ретінде бөледі, оның елдің ЖІӨ-дегі илесі 23 миллионға жуық ШОБ кәсіпорындарының жұмыс істеуіне байланысты 53% - ға жетеді .

АҚШ-тағы мемлекеттік қолдауды дамытудағы маңызды оқиғалардың бірі-1953 жылы бекітілген "шағын бизнес туралы" заң, оның негізінде шағын бизнесті дамыту жөніндегі әкімшілік (SBA) құрылды.

SBA жұмысындағы басымдық шағын бизнесті дамытудың жалпыұлттық Стратегиясына қол жеткізу үшін қызметті ұйымдастыру болып табылады [2]:

- шағын бизнесті дамыту бағдарламаларын іске асырудың тиімділігін бақылау функциясы;
- негізгі мүлкті сатып алуға және пайдалануға қолдау көрсету;
- салықтық жеңілдіктер қарастырылған.

Жапония тәжірибесі. Шағын және орта бизнестің илесі компаниялардың жалпы санының 99,6% - ын құрайды, өндірісті ЖІӨ-нің 55% - ын және өнеркәсіпте жұмыс істейтіндер санының 80% - ын қамтамасыз етеді. Жапонияда шағын және орта кәсіпкерлікті қолдаудың негізгі шаралары мыналар болып табылады:

- ШОБ жаңғырту үшін кредиттер мен жеңілдікті кредиттерге кепілдік беру және сақтандыру жүйесі арқылы қаржыландыру көздеріне қолжетімділікті жеңілдету (20 жыл мерзімге 1,05% мөлшерлеменен);

- зерттеулерді дамыту деңгейі бойынша жетекші рөлді Жапония технопарктері атқарады.

Қытай және Германия сияқты елдерде шағын және орта бизнесті белсенді қолдау және алға жылжыту басты басымдықтарының бірі болып табылады. Мысалы, Қытайда China SME Online (СМЕО) қоғамдық ақпараттық қызметі жұмыс істейді, ол ҚХР-ның барлық өңірлерінде өз қызметін жүргізеді, оның қызметтеріне кәсіп сайын 200 000-нан астам клиент жеткінеді [3].

Ал Германияда, ісін жаңа бастаған кәсіпкерлердің барлығы мемлекеттен 50 мың еуро көлемінде өтеу мерзімі 20 жыл жеңілдікпен несиелену алу мүмкіндігіне ие. Инновациялық және ғылыми қызметті мемлекет өте белсенді қолдайды, мемлекет мұндай қызметті жетеге асырғаны үшін ШОК субъектілерінің шығындарын 40 мың еуроға дейін өтейді [4].

Шетелдік тәжірибені зерделеу көрсеткендей, шағын және орта бизнес жан-жақты және тұрақты мемлекеттік қолдауды қажет етеді деген ереже шағын және орта бизнесті дамытудағы табыстың міндетті шарты болып табылады. Заңнаманы қабылдау және орындау, нақты кешенді бағдарламалардың бағдарламаларын әзірлеу және іске асыру маңызды рөл атқарады. Ол әр түрлі нысандарда, бірінші кезекте өнімнің неғұрлым басым түрлерін өндіруді ынталандыру, шетелдік тауарлармен бәсекеге түсетін өндіріс пен қызмет көрсету салаларына салықтық жеңілдіктер беру, жеңілдетілген банктік несиелену субсидиялары, ақпараттық-консультативтік және ғылыми-техникалық орталықтар құру, сақтандыру жүйелері, материалдық-техникалық жабдықтау жүйесін ұйымдастыру, даму арқылы ұсынылуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А. Балдина. Роль и место субъектов малого и среднего предпринимательства в современных экономических условиях// Вестник Удмурдского университета, 2018
2. N. V. Kovalenko, T. A. Suleymanova. Domestic and foreign experience of state support for small and medium-sized entrepreneurship, 2020
3. Васюхин, О. В. О развитии малых и средних предприятий Китая// О Проблемы и перспективы экономики и управления : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, декабрь 2017 г.).
4. Хусайнова А.Ф. Тенденции развития среднего и малого бизнеса в ЕС // Казан, 2017

Берік Н., Русланов М., 2 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ескендир Н.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ТІКЕЛЕЙ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Әлемдік жаһандандудың және капиталдың халықаралық көші-қонының қазіргі заманғы нәтижелері дамушы нарықтары бар елдер үшін тікелей шетелдік инвестицияларды (ТШИ) тарту негізінде ұлттық экономикаларды дамытудың жаңа перспективаларын ашады, бұл ретте экономиканы құрылымдық жаңғыртуды жүргізумен кешіктіретін Қазақстан үшін тікелей шетелдік инвестицияларды тарту және өнеркәсіпті транснационалдау проблемасы Ұлттық инвестициялық және ресурстық әлеуеттің болуын ескере отырып, стратегиялық қайта құрулардың жаңа бағыттарын тандауды талап етеді.

Тікелей шетелдік инвестиция – шет ел инвесторы жетеге асыратын инвестиция. Әлемдік экономикалық жүйені жаһандандыру жағдайында, сондай-ақ, Қазақстанның мемлекеттік тәуелсіздік алуына және ашық нарықтық экономиканың қалыптасуына байланысты шетелдік инвестиция объективті қажеттілікке айналып отыр.

Қазақстан үшін шетелде инвестициялар белгілі салаларда техника және технология жаңартылуы қажеттілігі және аймақтар дамуына ықпалдың қажеттілігі, КСРО-ның құлдырау нәтижесінде пайда болған өндірістегі диспропорцияны жеңу және жиналып келе жатқан артқақалушылықты жеңу үшін керек болды.

Қазақстан Республикасына инвестициялар ағынына қатысты жағдайдың да өз серпіні мен бірқатар ерекшеліктері бар.

2020 жылы тікелей шетелдік инвестициялардың (ТШИ) жаһандық ағындары COVID-19

пандемиясының экономикалық әсеріне байланысты 2019 жылмен салыстырғанда 49%-ға азайды. Ең ілкен қылдырау тікелей шетелдік инвестициялар ағыны 75% - ға қысқарған дамыған елдерде байқалды. Өз кезегінде, дамушы елдерде ағындар небәрі 12% - ға азайды. Жалпы 2020 жылы жаһандық ТШИ ағынының қысқаруы 30% -40% шегінде болжануда.

Дағдарыстың жағымсыз салдары Қазақстанды да айналып өтпеді. Объективті себептерге байланысты Қазақстан Республикасына тікелей шетелдік инвестициялардың жалпы ағыны 2020 жыл ішінде 32,2%-ға азайып, 12,6 млрд долларды құрады. Төмендеу негізінен шетелдік инвестициялар ағынының негізгі бөлігін құрайтын экономиканың тау-кен өндіру секторына ТШИ ағынының қысқаруымен байланысты. Бұл салада ТШИ ағыны 42,1%-ға немесе 4,5 млрд долларға қысқарды.

Бұл ретте, жаһандық дағдарысқа қарамастан, Қазақстан сыртқы инвестициялар үшін тартымды ел болып қала береді және өңірдегі шетелдік инвестициялар ағынының көрсеткіші бойынша сөзсіз көшбасшы болып табылады. Тәуелсіздік жылдары ҚР-ға ТШИ ағыны шамамен 350 млрд АҚШ долларын құрады. АҚШ. Соңғы бес жылда Қазақстан жыл сайын орта есеппен 21,3 млрд. АҚШ долл. тікелей шетелдік инвестициялар.

Зерттеу көрсеткендей, шетелдік валюта бағамының ауытқуы, девальвация, сыбайлас жемқорлық, қаржылық және басқару есептілігінің салыстырмалы түрде төмен сапасы, жергілікті банктік қаржыландыру және инфрақұрылым инвесторлардың кірістілікке қол жеткізуінің негізгі проблемалары болып қала береді. Соған қарамастан, тиісті мемлекеттік саясат кезінде шетелдік инвестициялар Қазақстанның инвестициялық әлеуетін арттыруға ықпал ете алады деп пайымдауға барлық негіз бар. Ел шетелдік инвесторларды өзінің стратегиялық тиімді орналасуымен, ресурстардың қол жетімділігімен және салыстырмалы түрде арзан жұмыс күшімен ғана емес, негізінен инвестициялық саясатты мемлекеттік реттеумен, тұрақты дамуға қол жеткізу және ұлттық экономиканы декарбонизациялау контекстінде жаһандандудың жаңа моделін құру үшін нақты қадамдарды жүзеге асырумен тарта алады.

Қорытындылай келе, басым салаларда перспективалы жобаларды жедел ілгерілету үшін бейінді инвесторлар үшін нақты ұсыныстар әзірлеу, басым жобалар бойынша олардың инфрақұрылым құрылысына арналған шығыстарын өтей отырып, инвесторлардың индустриялық-инновациялық инфрақұрылым объектілерін құруға міндеттілігін ынталандыру қажет; 2027 жылға қарай шетелдік инвесторлардың қатысуымен басым секторларда қаржыландыру көлемі 5 млн. теңге болатын 124 жоба мәлімделетін болады деп болжануда.

Әлемдік экономиканың қылдырауы жағдайында Қазақстанға инвестициялық процесті реттеу шараларын қабылдауда өз ұстанымы қажет. Бірлескен жұмысты нәтижелі, сыртқы әріптестермен өзара тиімді ынтымақтастықты құру, ірі халықаралық қаржы ұйымдары тарапынан институционалдық капиталды тарту арналарын іздеуді жандандыру, мысалы, трансшекаралық көлік инфрақұрылымына қатысты осындай басым салаларда өзара іс-қимылдың жаңа форматтарын табу алда тұр. Мемлекеттік саясат салааралық тізбектер бойынша шетелдік және жергілікті кәсіпорындардың өзара іс-қимылы үшін жағдайлар жасауға бағытталуы тиіс.

Әдебиеттер:

- 1 Обзор иностранных инвестиций в экономику Казахстана.-<http://ranking.kz/ru/>
- 2 Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің материалдары.- <http://www.stat.gov.kz>
- 2 Анализ существующих международных транспортных коридоров, проходящих через территории государств-членов. Аналитический доклад, Департамент транспорта и инфраструктуры, Евразийская экономическая комиссия, Москва, 2019, 23 с

Бисенов А.А., 1 курс магистратура (Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті)
Ғылыми жетекшісі-э.ғ.д., профессор Байжолова Р.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасында денсаулық сақтау саласында, оның ішінде экономикалық аспектіде айтарлықтай өзгертулер болды. Негізгі бағыттардың бірі медициналық инфрақұрылымды дамыту және медициналық қызметтердің сапасын жақсарту болып табылады,

Бұл жалпы ел экономикасына оң әсерін тигізеді. Соңғы жылдары елімізде денсаулық сақтау саласы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Медициналық көмектің сапасын жақсарту мақсатында медициналық мекемелерге кнрделі өзгерістер ең жаңғыртулар жнргізілді, сондай-ақ жаңа медициналық жабдықтар сатып алынды. Осы шаралардың нәтижесінде медициналық көмектің сапасын едәуір жақсартуға және халыққа медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыруға қол жеткізілді. Алайда, елімізде денсаулық сақтау экономикасына байланысты проблемалар әлі де бар. Осы оң өзгерістерге қарамастан, Қазақстанда денсаулық сақтау секторы алдында тұрған кейбір проблемалар әлі де бар. Негізгі проблемалардың бірі-кейбір шалғай және ауылдық жерлерде медицина қызметкерлерінің жетіспеушілігі. Бұл сапалы медициналық қызметтерге қол жетімділіктің теңсіздігіне әкелді, өйткені бұл аудандардағы адамдар медициналық көмек алу үшін жиі ұзақ қашықтықты жнріп өтуі керек. Сонымен қатар, денсаулық сақтау саласы әлі де жаңғырту нстінде және елдің әртнрлі аймақтарында медициналық қызметтердің сапасында кейбір айырмашылықтар бар. Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау жнйесі бірқатар проблемаларға тап болады, оның ішінде:

1. Медициналық қызметтерге қолжетімділіктің болмауы: Қазақстанда көптеген адамдар, әсіресе ауылдық жерлерде тұратындар медициналық қызметтерге қолжетімділігі шектеулі. Бұл медицина қызметкерлерінің жетіспеушілігінен және инфрақұрылымның жеткіліксіздігінен болуы.

2. Қаржыландырудың жеткіліксіздігі: Бұл медициналық жабдықтарға, дәрілерге технологияларға және персоналға инвестициялардың жетіспеушілігіне әкелді. Бұл сапасыз медициналық көмекке және негізгі медициналық қызметтердің жетіспеушілігіне әкелді.

3. Профилактикаға жеткіліксіз назар аудару: Қазақстандағы денсаулық сақтау жнйесі бірінші кезекте аурулардың алдын алуға емес, оларды емдеуге бағытталған. Бұл қант диабеті және жнрек ауруы сияқты созылмалы аурулардың жоғары ауыртпалығына әкелді және медициналық көмектің қымбаттауына ықпал етті.

4. Медицина қызметкерлерінің тапшылығы: Қазақстанда, әсіресе ауылдық жерлерде медицина қызметкерлерінің тапшылығы сезіледі. Бұл қабылдауды ұзақ кнтуге және мамандандырылған медициналық көмекке қол жетімділіктің шектеулі болуына әкелді.

Жоғарда айтылған проблемаларды шешу жолдары мыналарды қамтиды:

1. Медициналық қызметтерге қол жетімділікті жақсарту: бұл ауылдық жерлерде медицина қызметкерлерінің санын көбейту, көлік және коммуникация инфрақұрылымын жақсарту және медициналық қызметкерлерге қызмет көрсету деңгейі аудандарда жпұмыс істеуге ынталандыру арқылы қол жеткізуге болады.

2. Денсаулық сақтауды қаржыландыруды ұлғайту: Нкімет медициналық көмектің сапасын жақсарту, кнту уақытын қысқарту және медициналық технологиялар мен жабдықтарға инвестиция салу үшін денсаулық сақтауды қаржыландыруды арттыра алады.

3. Профилактикалық көмекке жәрдемдесу: Денсаулық сақтау жнйесі профилактикалық көмекке, соның ішінде денсаулық сақтау саласындағы білім мен ауруларды скринингтік бағдарламаларға көбірек көңіл бөлуі керек.

4. Медицина қызметкерлерін оқыту: Нкімет медицина қызметкерлерін оқыту бағдарламаларына инвестиция салып, оларды елде ұстауға ынталандыруды ұсына алады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Электрондық ресурc-<https://primeminister.kz/ru/news/reviews/obzor-kazahstanskoy-sistemy-zdravoohraneniya-itogi-2021-goda-1933931>

2. Электрондық ресурc-<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm?lang=ru>

Богданова А.А., Патлахова А.А., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

СОСТОЯНИЕ ТОРГОВОГО БАЛАНСА КАЗАХСТАНА НА СОВРЕМЕННО ЭТАПЕ

Каждая страна на международном рынке, занимая место поставщика товаров и услуг, хочет продемонстрировать свои возможности и показать себя миру надёжным поставщиком и партнёром, отношения с которым пойдут на пользу другим странам. То есть предлагают себя, как надёжного и качественного экспортёра. Экспорт помогает привлекать иностранный капитал, является стимулом для производства товаров и услуг, укрепляет национальную валюту страны,

положительно влияет на развитие экономики. Однако, важно не забывать, что для наиболее успешного развития экономики стране необходимо держать в равновесии экспортно-импортные отношения. В течение последних 5 лет Казахстан, увеличивая объем отечественного производства, сделал прогресс и смог более полно удовлетворить потребности внутреннего рынка в сферах продовольственного сырья и стройматериалов. В то же время, нельзя сказать, что в обрабатывающей промышленности государство может покрыть спрос населения в продуктах питания, одежде, технике, медикаментах. Поэтому важно развивать международные торговые отношения и принимать решения, способствующие улучшению экспортно-импортных отношений, которые, в свою очередь, принесут пользу экономике страны.

Основными торговыми партнёрами Казахстана являются Россия, Китай и Италия. За 2021 год общий объем товарообмена составил 24,2 миллиарда долларов с Россией, 18,2 миллиарда долларов с Китаем и 9,6 миллиардов долларов с Италией. Разница экспорта и импорта в товарообороте Казахстана с другими странами с 2012 по 2021 года изображена на рисунке 1.

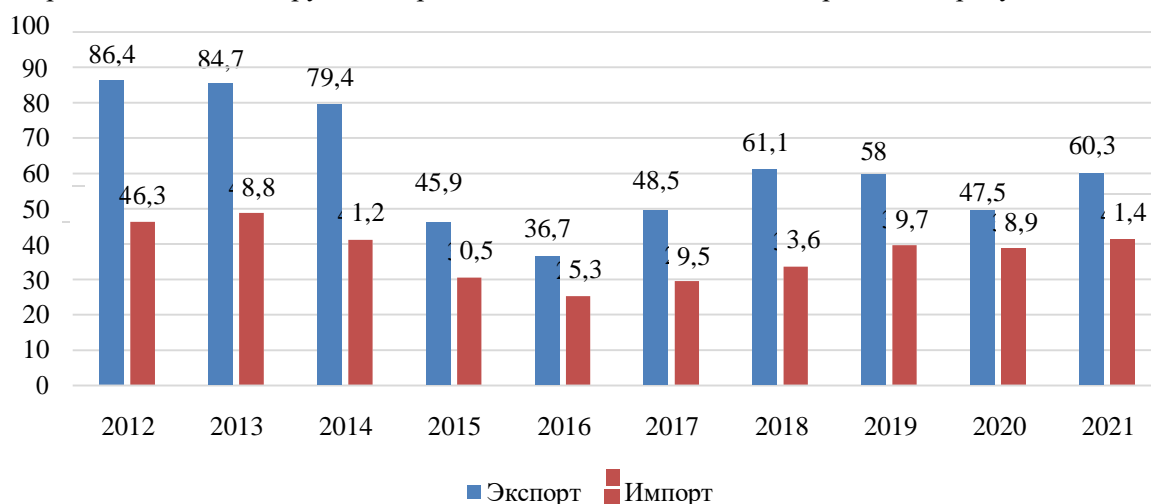

Рисунок 1. Товарообмен Казахстана с другими странами, валюте(млрд. долларов США)
Примечание – Составлено автором по источнику [1]

На основе представленной диаграммы можно сделать вывод, что в Казахстане преобладает экспорт. Ключевой товарной группой, которая составляет импортную продукцию в других странах, являются сырьевая продукция, из-за которой экспорт в 1,5 раза превышает импорт. Действительно, страна не может больше покупать, чем продавать. Однако, если импорт будет преобладать, то возникнет внешнеторговый дефицит – ситуация, когда увеличиваются внешние долги и расходы на импорт выше, чем доходы от экспорта. В случае возникновения торгового профицита денежная масса растет вместе с экспортом, создавая такие проблемы, как инфляция, девальвация. Следовательно, баланс или приблизительное равенство экспорта и импорта – это залог успешного товарообмена, который страны хотят поддерживать, в частности, с помощью различных международных организаций [2].

Например, с 2019 года свою деятельность ведет организация, которая помогает преодолевать торговые барьеры, отслеживать грузы, экономить на расходах, распространять информацию о перевозках, экономить время и получать доступ к новым рынкам, делиться опытом, то есть использовать все преимущества для обеспечения успешных и безопасных торговых потоков по всему миру. Это –WorldLogisticsPassport. WLP зарегистрировала такие страны как, Колумбию, Сенегал, Бразилию, Уругвай, Тайланд, Южную Африку, также работает над интеграцией с многими другими странами и имеет результат увеличения торговли стран-участников на 10%. Республика Казахстан также присоединился к WLP.

Можно сделать вывод, что рынок международной торговли — это сфера поиска равновесия на рынках путём установления баланса спроса и предложения, а успешный рынок международной торговли — это балансирующий механизм, который своевременно выравнивает отклонение совокупного спроса от совокупного предложения. Следовательно, низкий рост торговли влечёт удержание экономики на уровне слабого экономического роста, но высокого роста рисков. Экономика стремится к тому, чтобы разница между экспортом и импортом была минимальная и международная торговля находилась в состоянии равновесия.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/>
2. Бродский, Б. Е. Макроэкономика: Продвинутый уровень : курс лекций / Б. Е. Бродский. – Москва: Магистр: ИНФРА-М, 2019. – 336 с.

Богданова А.А., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., преподаватель кафедры экономики и международного бизнеса Рахимова А.Н.

УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА К ИНФЛЯЦИИ

По сообщению бюро национальной статистики уровень инфляции в Казахстане составил 20,3% в 2022 году. В марте этого года инфляция достигла самого высокого уровня в стране с 1996 года(3,7%). В чем же заключается причина такого роста и, в принципе, причина инфляции в Казахстане? Дело в том, что причинами инфляции являются падение курса национальной валюты, рост цен на импортруемые товары и сырьё, растущая задолженность государства. Эти и многие другие причины в той или иной степени отражаются на инфляции.

Несмотря на то, что у государства нет возможностей сдерживать инфляцию, то есть нет инструментов для этого, есть инструменты для решения данной проблемы с другой стороны. В качестве этих инструментов выступают проинфляционные факторы. Например, государство увеличивает расходы на социальные выплаты, а делается это для того, чтобы поддерживать спрос населения на различные товары и услуги. Помимо этого, государство может стимулировать потребительского кредитование с помощью снижения ставок. На рисунке 1 изображены показатели уровней инфляции некоторых стран за 2022 год.

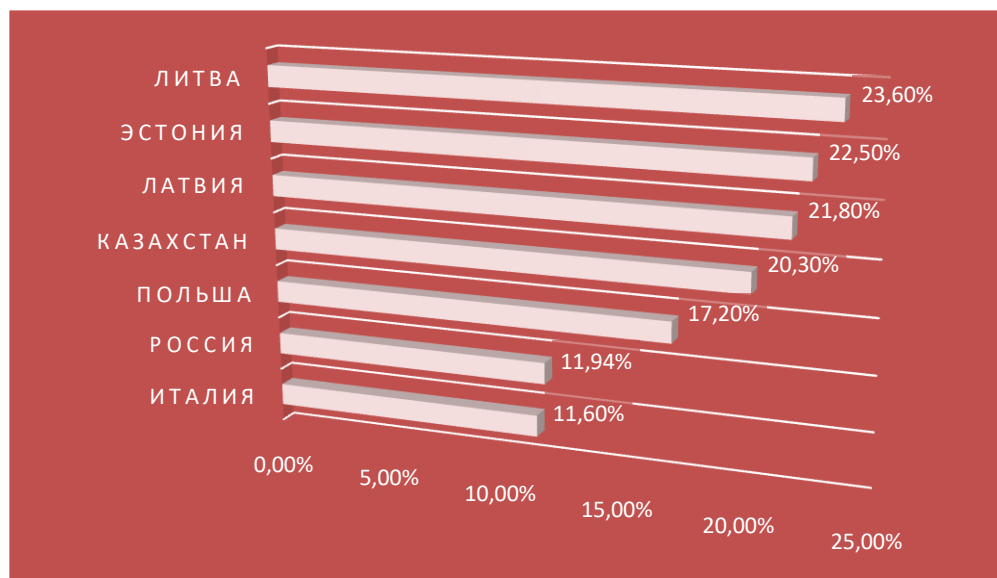

Рисунок 1. Уровни инфляции стран за 2022 год

Примечание – Составлено автором по источнику [1]

Исходя из данных примеров за 2022 год, можно сделать вывод, что на сегодняшний день наблюдаемый уровень инфляции в Казахстане не имеет больших отклонений и перевалов за черту допустимой инфляции и картины, которая складывается из результатов уровней инфляции других стран. Интересный факт: самая большая в мире инфляция составляет 280,4%, зарегистрировано это гиперзначение было в Зимбабве. Не меньше пришлось Ливану, где инфляция достигала 162,47%, благодаря которой страна занимает второе место в мире. Для того, чтобы контролировать рост инфляции: во-первых, необходимо развивать программу импортозамещения, то есть создавать необходимые товары с помощью возрождения различных видов деятельности в селах, а также создания пунктов проката нужных средств малой механизации. Во-вторых, выпуск государством ценных бумаг может помочь в снижении денежной массы. В-третьих, помимо программ оказания

поддержки малого бизнеса, не допускать появление монополизма на рынке. В-четвертых, контроль банковской системы, а точнее ограничение выдачи безвозвратных кредитов, но обеспечение кредитованием банков стратегически важных отраслей экономики.

Можно сделать вывод что, в 2022 году экономика Казахстана смогла продемонстрировать устойчивость к внутренним и внешним провокациям, несмотря на высокий уровень инфляции. Льготное кредитование для производителей продовольствия — Обратная схема, благодаря которой товары выпускались по фиксированным ценам, показала, что цены на товары, участвующие в льготном кредитовании, были ниже средней цены на рынке. Также, создание комиссий, активизирующих антимонопольные действия и другие меры правительства по борьбе с ростом инфляции, помогли избавить экономику страны от дополнительных последствий.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz/>
2. Меньшиков, С. М. Инфляция и кризис регулирования экономики: моногр. / С.М. Меньшиков. - М.: Мысль, 2018.

Бюрабеков Б.Е., 1 курс магистрант (Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – Э.Ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

21-ғасырдың жаңадан дамып келе жатқан экономикасы жиырма жыл бұрынғы жоғары құрылымды, бірақ жеткілікті түрде тұрақты емес экономикадан айтарлықтай ерекшеленеді. 1997 жылғы қаржылық дағдарыс өндіріс пен сауданың күрт төмендеуіне әкелді. Әлемдік экономистер дағдарысөте тұзақ болады деп есептеді, бірақ қалпына келтіру процесі 1998-1999 жылдар аралығында өте қысқа мерзімде өтті. Осу бнкіл әлемде жақсарды, бірақ әсіресе дамыған елдер мен өтпелі экономикасы бар елдерде, бұл халықаралық сауданың өсуінің жеделдеуімен байланысты болды. Осыдан кейін экономикаға екі тенденция күшті әсер етті: жаһандану және цифрландыру.

Клаус Швабтың пікірінше, цифрландыру – өткенде теңдесі жоқ төртінші өнеркәсіптік революцияның нәтижесі, ол таяу болашақта біздің өмірімізді, жұмысымызды және қарым-қатынасымызды түбегейлі өзгертеді.

Көптеген ғалымдар цифрлық қоғам жолындағы алғашқы қадам ақпаратты цифрландыру, аналогтық деректерді электрондық цифрлық түрге, соның ішінде әртүрлі электрондық цифрлық платформаларды пайдалану арқылы тасымалдау болып табылады деп келіседі. Бұл негізінен деректерді биттер мен байттарға цифрландыру арқылы процесті автоматтандыру.

Кең мағынада цифрлық трансформацияның 5 кезеңі бөлінеді:

- 1) негіздеу немесе цифрландыру (тиісті бағдарламалық қамтамасыз етуді және бұлтты технологияларды пайдалана отырып, ішкі процестерді автоматтандыру);
- 2) бытыраңқылық (бірыңғай стратегиясыз жекелеген құрылымдық бөлімшелердің жаңа бизнес-модельдер жасау үшін технологияларды пайдалануы);
- 3) ішінара синхрондау (болашақ цифрлық трансформацияның жалпы жоспарын жасау, алайда, жаңа бизнес-модельде қажетті цифрлық түрлендірулер әлі аяқталған жоқ);
- 4) толық синхрондау (корпоративтік цифрлық платформаның немесе бизнес негізінің бір реттік трансформациясы);
- 5) тірі ДНҚ (цифрлық трансформация толығымен синхрондалады және жалғасады).

Тұтастай алғанда, алғашқы пайда болуынан бастап цифрлық технологиялар өмірдің барлық аспектілерінде, соның ішінде еңбек нарығында жаһандық өзгерістерге әкелді. Күн сайын адамдардың өмірі мен жұмысын өзгертетін, сондай - ақ белгіленген тәртіпті бұзу үшін жаңа бизнес-модельдер жасайтын экономикалық жойқын цифрлық технологиялардың даму қарқынын бақылау қиындай түсуде. Адамдар машиналар бізден кем дегенде XVIII ғасырдан бастап, тоқу өнеркәсіптік рельефтерге ауыстырылған кезден бастап жұмыс алады деп қорқады. Сол күндері өнімділіктің жоғарылауымен қатар мыңдаған қызметкерлер жұмыссыз қалады деген қорқыныш та өсті. Алайда, бүгінгі күні инновацияларды енгізу жылдамдығы мен адамдардың өміріне әсер

ету дәрежесі соншалықты нлкен, сондықтан белгісіздік сезімі жаңа кншпен артады.

Ғылым әлемінде соңғы онжылдықтарда жұмыспен қамту мәселелері бойынша технологияларды дамытудың салдары туралы бірнеше ұстанымдар қалыптасты. 1-суретте цифрландырудың еңбек нарығына әсер етуінің негізгі теориялары, олардың негізгі қолдаушылары көрсетілген.

Технологиялық жұмыссыздық теориясы	Теорияға әсері аз	Уақытша технологиялық жұмыссыздық
• Дж.Кейнс, К.Фрей	• М.Арнц, Т.Грегори	• Д.Блум, К.Претнер

Сурет 1. Цифрландырудың еңбек нарығына әсерінің негізгі теориялары Дж.Кейнс «технологиялық жұмыссыздық теориясының» қазіргі

жақтаушыларының бастаушысы болып саналады. Тарихта технологиялық жетістіктер ауыл шаруашылығы мен қолөнерден бастап өндіріс пен қызмет көрсету саласына дейін еңбек нарығын айтарлықтай өзгертті. Кейнс прогрестің жылдамдығы «жаңа ауру – жұмыссыздық» деп аталатын ауруға әкелетінін дәлелдеп, еңбекті ннемдеудің жаңа тәсілдері еңбекті тікелей пайдаланудың жаңа тәсілдерін ойлап тапқаннан әлдеқайда тезірек пайда болады деп есептеді.

Бұл теорияның көрнекті өкілдері-шетелдік ғалымдар К.Фрей мен М. Осборн. 2013 жылғы зерттеуінде олар компьютерлендіру қаупіне байланысты бнкіл кәсіптердің жойылуына әкелетін процестер автоматтандырылады деген қорытындыға келді. Оксфорд университетінің базасында Америка Құрама Штаттарында (бұдан әрі – АҚШ) 702 кәсіп орындайтын міндеттердің дерекқорына эмпирикалық талдау жүргізілді. Әр жеке тапсырманы автоматтандыру дәрежесі туралы еңбек нарығының танымал талдаушылары, белгілі бір кәсіптің сарапшылары мен қызметкерлері арасында сауалнама жүргізілді. Алынған нәтижелерге снйене отырып және 2010 жылғы еңбек статистикасы Бюросының АҚШ-тағы әрбір кәсіптегі қызметкерлер саны туралы деректерімен бірге АҚШ-тағы барлық жұмыс орындарының 47% - ы алдағы 10-20 жылдағы автоматтандырудың жоғары тәуекел санатына жатадыдеген қорытындыға келді.

Зерттеудің қорытындылары ғалымдардың 2017 жылғы кейінгі жұмысында бекітілді, ол сонымен қатар кейбір тапсырмалар жақын арада автоматтандырылмайтынын анықтады, өйткені оларды терминдермен және кодталған ережелермен, демек, алгоритмдермен анықтау мнмкін емес. Осындай міндеттердің бірі-адамның қиын жағдайларда бағдарлану қабілеті, сондай-ақ ықтимал сәтсіздіктер мен штаттан тыс жағдайларға объективті жауап беру. Адамның саласы болып қала беретін басқа міндеттер шығармашылық пен әлеуметтік интеллектке байланысты

Қолданылған әдебиеттер

1. Hansen F. Global Economy 2000. – Business Finance, 1999. – P. 48.
2. Brennen S., Kreiss D. Digitalization and digitization // <http://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/>. 28.03.2019.
3. Gobble M. A. M. Digitalization, Digitization, and Innovation //Research- Technology Management. – 2018. – T. 61, № 4. – С. 56-59.

Ғалымхан А.Ғ., 4курс (Карагандинский технический университет им. Абылкаса Сагинова)
Ғылыми жетекші– э.ғ.м., аға оқытушы Куаныштаева А.Е.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ ТУРАЛЫ СЯСАТЫ

Ұлттық мнмделер мен дағдарыстан кейінгі қалпына келтіру және экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз ету, оны жоғары технологиялық өндіріс негізінде жаңғырту міндеттерін ескере отырып, өндірілетін тауарлар мен қызметтердің бәсекеге қабілеттілігі, Қазақстан Республикасының адами капиталының дамуы жаңа сапаға жетуге бағытталуы тиіс. Бұл сапалы сипаттамалармен қатар – денсаулықты жақсарту, өмір снру тұрақтылығын қалыптастыру, кедейшілік деңгейін төмендету, әрбір азаматты өмір бойында ішкі еңбек нарығында ғана емес сыртқы нарыққа ие болуы ншін оқыту және кәсіптік даярлау және қайта даярлау арқылы заманауи білім беру, бірақ

әлемнің кез келген елінде. Адами капиталдың жаңа сапасы – мамандардың жоғары бәсекеге қабілеттілігі, басшылардың, әрбір қызметкердің еңбек қызметінің барлық салаларындағы кәсібилігі. Осы негізде ғана адами капиталды тиімді жнзеге асыруға, білім мен оқытуға жұмсалған шығындар мен инвестицияларды қайтаруға болады. Инновациялық экономика адами капиталды пайдаланудың сапасы мен тиімділігіне жоғары талаптар қояды. Технологияға бағытталған экономиканың дамуы дамыған білім беру жнйесіне негізделген жоғары білікті мамандарды, инженер-техникалық қызметкерлерді қажет етеді.

Инновациялық экономика заманауи ғылымды қажет ететін технологиялар мен іргелі ғылымның жетістіктерін кеңінен пайдалануға негізделген. Сондықтан іргелі ғылым мен білімді дамыту мемлекеттік саясаттың негізгі басымдылықтарының бірі болып табылатын елдерде тиісті қаржыландыру арқылы инновациялық экономиканы қалыптастыру және ұлттық инновациялық жнйені дамыту мүмкін. Қазіргі кезеңде адами капиталдың дамуы мен жнзеге асуы көптеген елдердің ұлттық экономикаларының әлемдік экономикалық жнйеге бірігуімен анықталады. Жаһандану әр елдің және әлемдік қауымдастықтың адами дамуына жан-жақты әсер етеді. Дүниежүзілік тауар нарығында қатаң бәсекелестік тудыратын экономикалық жаһандану капитал мен жұмыс күшінің ұтқырлығын арттырады, өндірушілерді жаңа технологияларды меңгеру, жұмысбастылықты қысқарту және арзан жұмыс күшін пайдалану арқылы өндіріс пен маркетинг шығындарын азайтуға мәжбүр етеді. Жаһанданудың осы кезеңіндегі елдердің көпшілігі технологияландыруға және инновациялық экономикаға қарай одан әрі дамуға бағытталған. Бұл, ең алдымен, экономикалық өсудің, бәсекеге қабілеттілікті күшейтудің маңызды ғылыми және білім беру әлеуеті сияқты стратегиялық ресурсы бар елдерге қатысты. Көптеген сарапшылардың пікірінше, олардың қатарына Ресей мен Қазақстан да кіреді, әсіресе биотехнология, ғарышты игеру және атом энергетикасы саласындағы бар ғылыми негіздерді ескере отырып. Бұл мәселені заманауи тұжырымдау адами капиталдың жаңа сапасын тиімді енгізуден бастау алуы керек. Осы тұстанымдардан сұрақ қоймас бұрын, елімізде халықаралық стандарттарға сәйкес адами капиталдың жаңа сапасының белгілі бір параметрлеріне қол жеткізу қажет сияқты. Сонда ғана осы саладағы алға қойылған мақсаттарға жетудің негізгі бағыттары мен нақты шараларды айқындауға болады. Адами капиталдың жұмыс істеуін екі жақты процесс ретінде қарастырған жөн. Бір жағынан, бұл елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының осы кезеңінде білім, ғылыми жетістіктер түріндегі бар адами капиталды – жинақталған құндылықтарды тиімді пайдалану, екінші жағынан, бәсекеге қабілеттілікті қалыптастыру және құру. Сонымен бірге адами капиталдың жаңа сапасына сұранысты арттыру үшін жаңа сапалы жұмыс орындарын құру арқылы жоғары технологиялық инновациялық экономикаға көшу және құру қажет. Сонымен бірге, адами капиталдың жаңа сапасын қалыптастыру әлі аяқталмағанын ескеру керек сондай-ақ инновациялық экономиканы қалыптастыру.

Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық даму стратегиясын іске асырудың негізгі ресурсы болып табылатын өзінің бәсекеге қабілетті капиталын құрудың жнрп жатқан процестерін реттеудегі мемлекеттің рөлін арттыру мәселесін қарастырған кезде адами капиталдың қызмет ету ерекшеліктерін нақты анықтауға болады. Ресей экономистері жеке адам, қоғам және мемлекет арасындағы қарым-қатынасты қарастыра отырып, адам дамуының ең маңызды институты ретінде мемлекеттің рөлін алдын ала анықтайды. Елдің одан әрі әлеуметтік-экономикалық дамуы адам өмірінің деңгейі мен сапасын арттыруға, әлеуметтік әділеттілікке, халықтың барлық әлеуметтік және аумақтық топтары үшін екі негізгі нәрсенің қол жетімділігі - ең төменгі тұтынушылық жиынтығы және негізгі азаматтық құқықтар мен бостандықтарды жнзеге асыру тетіктері. Ұлттық экономиканы мемлекеттік реттеу ең алдымен адам капиталынсыз дамуы мүмкін емес серпінді жобаларды іске асыруға стратегиялық маңызды салалар мен кешендерге бағытталған. Қазіргі уақытта басты мәселе тек мемлекеттік реттеу институттарын көбейту емес, бірақ оның сапасын, икемділігін, мақсаттылығын қамтамасыз ету, сонымен қатар сыбайлас жемқорлық сияқты келеңсіз құбылыстарды жену. Әлеуметтік инфрақұрылымды құру негізінен осы саладағы мемлекеттік реттеудің күшеюімен анықталады. Адам ресурстарын кәсіби даярлауды сұранысқа ие жаңа жұмыс орындары мен бос орындарға қайта бағдарлау инновациялық экономиканы қалыптастыруға ықпал етеді. Жаңа кәсіп пен біліктілікке ие болу үшін жұмыс күшінің жоғары салалық, аумақтық ғана емес, сонымен қатар кәсіби мобильділігі де қажет. Олар елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының орта және ұзақ мерзімді перспективалары стратегиясының көптеген басым және өзекті міндеттерін шешумен байланысты.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Кошанов А.К. Трудное восхождение. На путях к рынку. Астана, 2010. 250 с. Полтерович В. Принципы формирования национальной инновационной системы. Алматы, 2017. 310 с.
 2. Кенжегузин М. Инновационная экономика. Астана, 2018. 160 с.
 3. Савченко П. Человеческая доминанта в современных условиях. Алматы, 2011. 318 с.
 4. Голиченко О.Г. Национальная инновационная система Казахстана: состояние, пути развития. Москва, 2006. 345 с.
 5. Иванова Н. Национальные инновационные системы//Вопросы экономики, 2017, №7, с.34-36.
 6. Верхотуров Д. Победа казахстанской дипломатии. Независимая газета. - № 261. - 2018.
 7. Токаев К. К. Под стягом независимости: Очерки о внешней политике Казахстана. – Алматы.
 8. Становление и развитие независимого Казахстана: социогуманитарный анализ, Алматы, 2019. 368 с.
- Инициативы, направленные в мир/под ред.М.Х.Абусейтовой. Алматы, 2016. 400 с.

Денежкин А.А., 2 курс (КарУ им. Академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМЫ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И МЕТОДЫ ИХ РЕШЕНИЯ

Чистая природа – бесценный подарок, для живущих на Планете людей. Регулярное увеличение объемов шлака и отходов, отбирает огромные площади, делая их непригодными для проживания.

Любые виды загрязнения окружающей среды являются главной глобальной проблемой современности. Источники загрязнения окружающей среды – это естественные или искусственно созданные объекты, которые распространяют загрязнение. Выделяют несколько видов загрязнений: физическое, биологическое, механическое, химическое, геологическое.

Загрязнение атмосферы.

Атмосфера в виде газообразной оболочки Земли оберегает планету от космической радиоактивности, влияет на рельеф, определяет климат. Загрязнителями являются биохимические заводы, различные топливно-энергетические комплексы, сельское хозяйство и машины. Безусловно, в промышленных территориях загрязнение воздуха ощущается намного больше. На данный момент в Казахстане выбросы веществ значительно уменьшили свои показатели (Рисунок 1). В промышленных городах на различные комплексы и заводы, были установлены очистительные фильтры, благодаря которым выброс веществ стал более безопасным для атмосферного воздуха. Замену фильтров производят при их неисправности. [1]

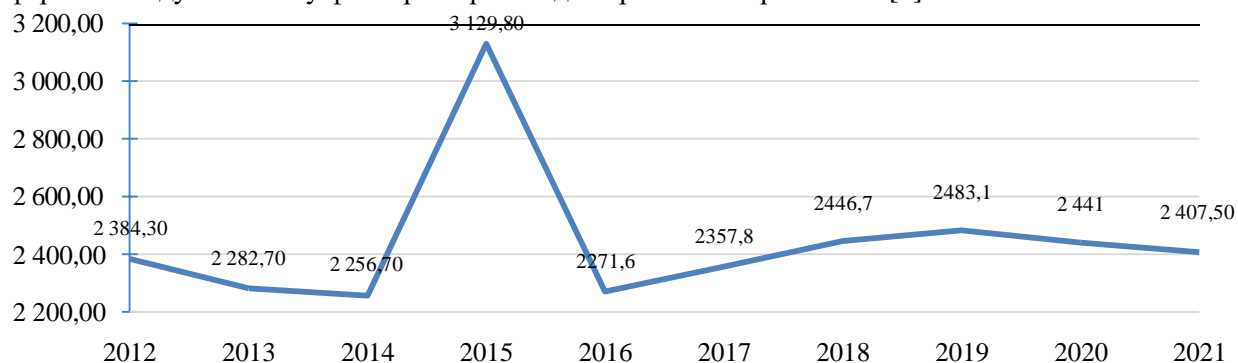

Рисунок 1. Выброс загрязняющих веществ в Казахстане, тыс. тонн

Примечание – Составлено автором по источнику [2]

Загрязнение почвы.

При добыче природных и полезных ископаемых, проводя горно-добывающую деятельность, происходят крупнейшие разрушения почвы. Вследствие неправильной хозяйственной

деятельности изменяется естественный химический состав, случается механическое загрязнение. Вредные вещества из грунта попадают в водоемы, атмосферу и даже в продукты питания. Отрицательное воздействие на почву происходит непрерывно. Тяжелые металлы, бытовые отходы, радиоактивность, а также выхлопы автотранспорта являются главными загрязнителями почвы. Решения очень простые: Земледелие с использованием натуральных одобрений, строительство очистительных сооружений, создание заповедников, обязательная переработка мусора и изъятие земель.

Загрязнение воды.

В настоящее время воды на планете подвергаются загрязнению намного чаще. Вымывание частиц магния, которые при проникновении в водоёмы вредят морским жителям. Канализационные и сточные воды, несущие в себе множество шлака, химические вещества и вредоносные бактерии. Это способствует размножению микроорганизмам, которые при попадании в организм человека являются возбудителями различных инфекций и заболеваний. Чтобы предотвратить загрязнение воды необходимо повысить уровень очистки сточных вод (Рисунок 2), избегать попадание бытовых отходов в канализационную систему.

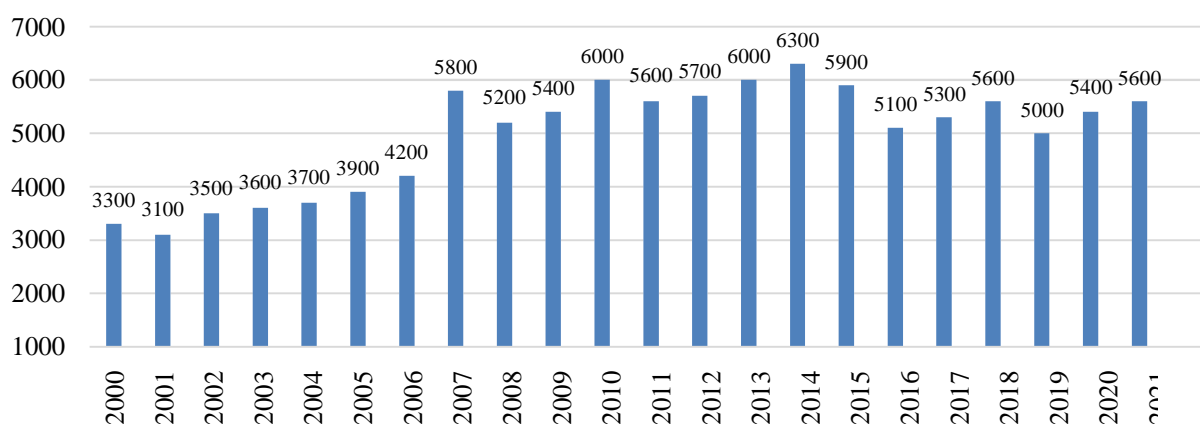

Рисунок 2. Загрязненные сточные воды, сброшенные в водные объекты без очистки, млн.м³
 П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [2]

Загрязнение окружающей среды – это глобальная мировая проблема, решение которой зависит от активного участия всех, проживающих на планете. Мир до сих пор не понимает важность и глобальность этой проблемы. От состояния природы напрямую зависит будущее человечества. Поддержание природного баланса необходимо в первую очередь для нормального, полноценного существования человека на земле. Чем сильнее люди загрязняют природу, тем больше вреда наносят себе.

Литература:

1. Дерябин, В.А. Экология: учебное пособие / В.А. Дерябин, Е.П. Фарафонтова.— Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2016.— 136 с.
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>
3. Земельное право Республики Казахстан /<https://vuzlit.com/>

Дюсетаев Ж.К., 3 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С. Т.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЕ

На данный момент, цифровизация является одним из неотъемлемых этапов экономического развития и внедрение современных технологий можно заметить во всех сферах общественной жизни. Это не могло обойти такую важную часть экономики, как транспорт. При этом и граждане, и компании получают значительные преимущества от позитивных изменений в данной отрасли.

По этой причине использование современных технологий можно считать важным преимуществом для компаний, часто определяющим их способность конкурировать на рынке.

Внедрение системы электронной оплаты в автобусном транспорте было проведено в рамках государственной программы «Цифровой Казахстан» и стало важным шагом не только в повышении удобства пользования, но и позволило сделать сферу более открытой. Введение электронной оплаты позволяет государству проводить более точные расчеты пассажиропотока и загруженности транспорта. Значительно уменьшается время, необходимое для оплаты, ввиду отсутствия человеческого фактора. Он включает в себя проверку документов, необходимых для льгот, и выдачу сдачи. Помимо того, что теперь оценка доходов является более точной, становится возможной проверка оплаты проезда без необходимости выдачи бумажного чека.

После введения карантина количество пассажиров, перевозимых автобусами, резко сократилось с 17,5 миллиардов человек до 5,8 миллиардов (Рисунок 1). Доходы предприятий также упали с 90,8 миллиардов до 60,5 миллиардов тенге. Внедрения системы электронной оплаты было произведено на рубеже 2020 и 2021 года. Несмотря на то, что количество перевезенных пассажиров уменьшилось до 5 миллиардов, сумма доходов значительно возросла, приближаясь к отметкам до карантина. В 2022 году доходы составили 106 миллиардов, в то время как количество пассажиров возросло до 5,2 миллиардов человек [1].

Оплата, на данный момент, возможна несколькими способами, зависящими от региона и компании. Основными способами оплаты на 2023 год являются банковские карты, SMS-сообщения и приложения, где возможно отсканировать QR-код [2]. В некоторых регионах был внедрен дифференцированный тариф, увеличивший процент безналичных расчетов.

Таким образом, развитие технологий и их использование в транспортной сфере является необходимым для дальнейшего развития. Это способствует большей открытости, прозрачности и повышает удобство для обеих сторон. Цифровые технологии дают обширные возможности для мониторинга и ускорения процессов.

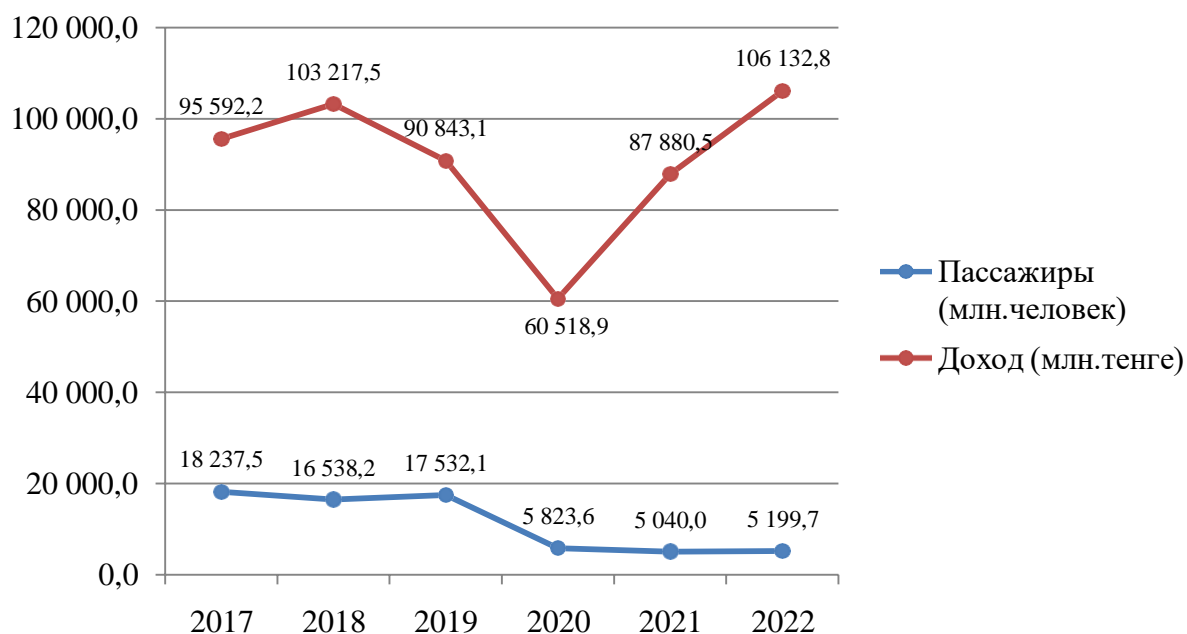

Рисунок 1. Показатели дохода и количества перевезенных автобусным транспортом пассажиров

Примечание – Составлено автором по источнику [1]

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>
2. Единая платформа Интернет-ресурсов госорганов (ЕПИР ГО) // gov.kz

Еремина С.Ф., Сеитова Д.Б. Креймер Л.В., 2 курс
Канкулов М.К., докторант ОП «Экономика» 1 курс, младший научный
сотрудник Института исследований цифровой экономики
(КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т., м.э.н., преподаватель
Рахимова А.Н.

АНАЛИЗ УРОВНЯ ИНФЛЯЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Инфляция является одной из главных экономических проблем для многих стран, включая Казахстан. В данной тезисной статье будет проведен анализ инфляции Казахстана, включая ее динамику, причины и последствия.

Казахстан является крупнейшей экономикой в Центральной Азии. С 2000 года страна стабильно растет, но инфляция остается одной из главных экономических проблем. Согласно данным Национального банка Казахстана, инфляция в 2021 году составила 8,1%. Это снижение по сравнению с 2020 годом, когда инфляция была 7,4%, но она остается высокой.

Одной из причин инфляции является рост цен на нефть и другие товары, которые Казахстан экспортирует. Кроме того, снижение валютного курса тенге также может приводить к увеличению цен на импортные товары.

В 2022 году в Казахстане была высокая инфляция в размере 20,3%, что означает рост общего уровня цен на товары и услуги. Цены на продовольственные товары выросли на 25,3%, на непродовольственные товары - на 19,4%, а на платные услуги - на 14,1%.

Инфляция формируется в соответствии с ожиданиями Национального банка. Месячная инфляция замедляется третий месяц подряд, снизившись до 1,2% в декабре 2022 года (с 1,8% в сентябре 2022 года). Однако, несмотря на снижение, она все еще остается высокой, значительно превышая среднегодовой уровень (средний декабрьский показатель за последние 5 лет составил 0,7%) (Рисунок 1).

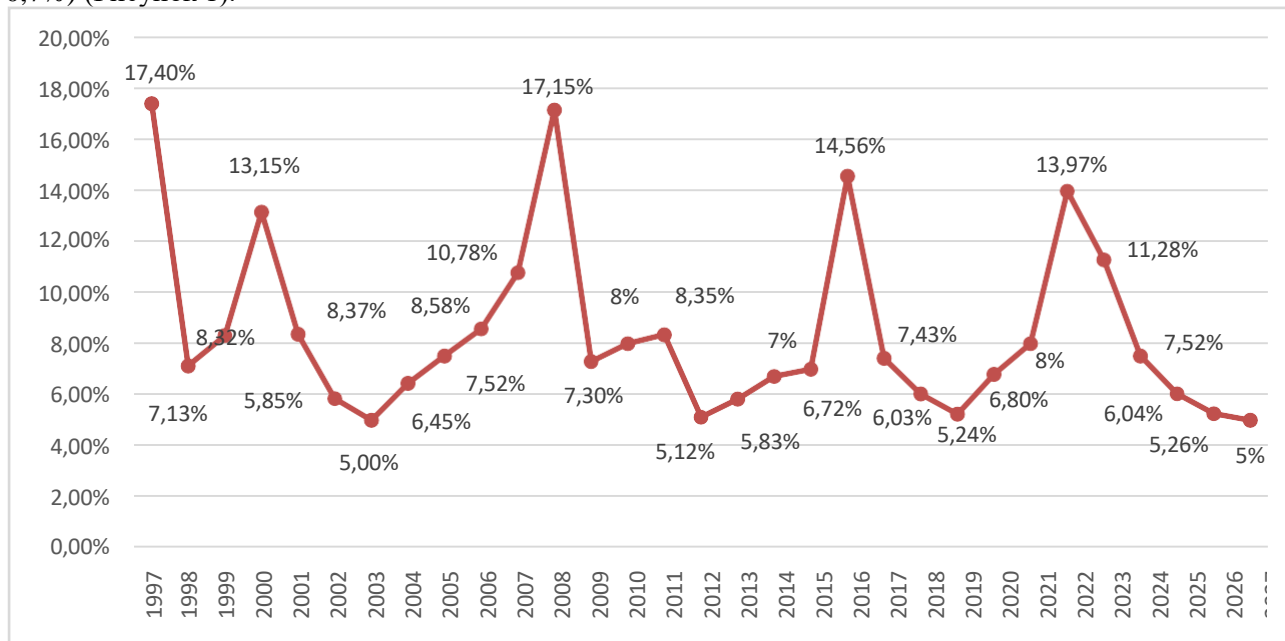

Рисунок 1. Уровень инфляции в Казахстане с 1997 г. по 2027 г. (прогноз)

Примечание – Составлено автором по источнику [1]

На конец 2022 года годовой уровень инфляции составил 20,3%, попав в прогнозируемый диапазон 20–21% (Рисунок 2). В составе годовой инфляции наибольший рост по-прежнему демонстрируют цены на продовольственные и непродовольственные товары.

Влияние инфляции на экономику Казахстана включает уменьшение покупательной способности населения, что может привести к уменьшению спроса на товары и услуги, а также увеличению расходов на выплату процентов по кредитам. Это также может привести к уменьшению инвестиций в экономику, что отрицательно скажется на росте ВВП.

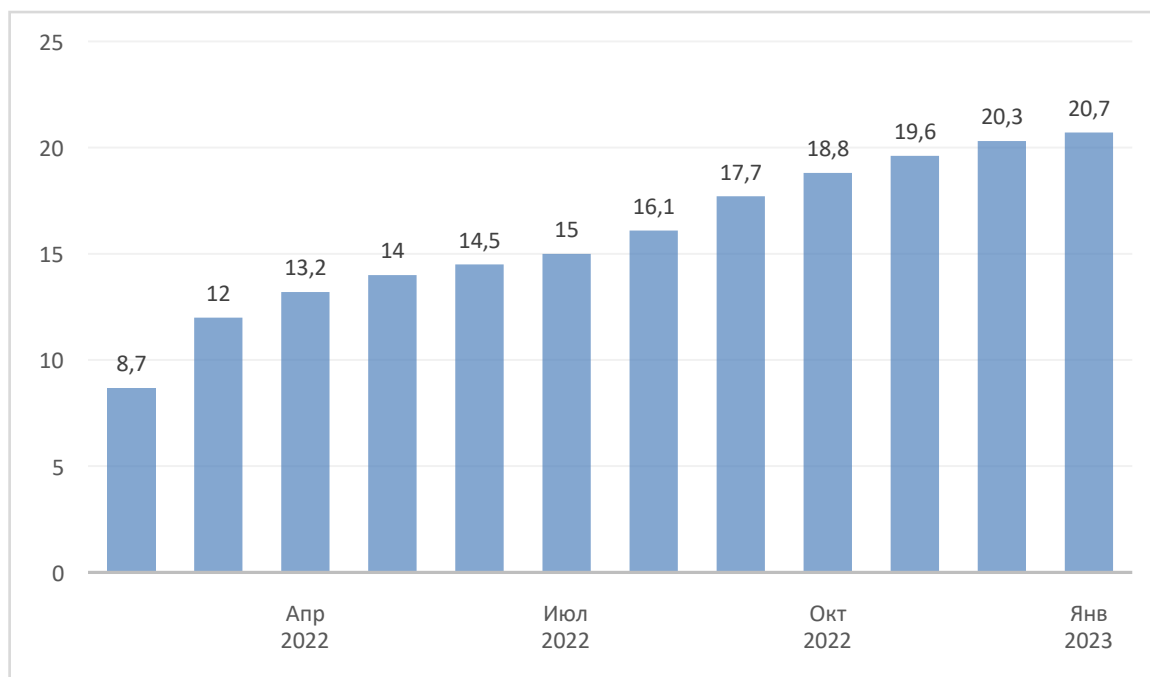

Рисунок 2. Уровень инфляции в Казахстане

Примечание – Составлено автором по источнику [2]

Линия движения финансового подъема складывается близко к верхней грани оценок Государственного банка. В январе-декабре 2022 года темп подъема ВВП составил 3,1%. Имеется подъем импорта, размеренная динамика розничного денежных отношений и продолжающийся подъем кредитования. [3]

Национальный банк Казахстана принимает меры для сдерживания инфляции, включая повышение процентных ставок и контроль за денежной массой. Кроме того, правительство Казахстана также принимает меры по стимулированию экономики, что может помочь в борьбе с инфляцией.

Инфляция остается серьезной проблемой для экономики Казахстана. Однако, Национальный банк Казахстана и правительство страны принимают меры для ее сдерживания и поддержания стабильности экономики.

Литература:

1. TRADING ECONOMICS, Kazakhstan Inflation Rate: <https://tradingeconomics.com/kazakhstan/inflation-cpi#:~:text=Inflation%20Rate%20in%20Kazakhstan%20averaged,percent%20in%20December%20of%201998>.
2. Kazakhstan: Inflation rate from 1997 to 2027, Published by Aaron O'Neill, Dec 2, 2022: <https://www.statista.com/statistics/436183/inflation-rate-in-kazakhstan/>
3. Центральный аппарат НБК: <https://www.nationalbank.kz/ru>

Еремина С.Ф., 2 курс, Канкулов М.К., докторант ОП «Экономика» 1 курс, младший научный сотрудник Института исследований цифровой экономики (КарУ им. академика Е.А. Букетова)

Научный руководитель – PhD, ассоциированный профессор Жартай. Ж.М., м.э.н., преподаватель Григолашвили М.Г.

СВЯЗЬ МЕЖДУ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ И ЭКОЛОГИЕЙ В КАЗАХСТАНЕ

Казахстан, как и многие другие страны, сталкивается с проблемой обратной зависимости между экономическим ростом и уровнем загрязнения окружающей среды. С ростом экономики страны происходит увеличение выхлопных газов, отходов производства и других форм загрязнения окружающей среды.

Согласно данным Национальной статистической службы Казахстана, за период с 2000 по

2017 годы экономический рост в стране составил 187%, а уровень загрязнения воздуха вырос на 15%. Это говорит о том, что несмотря на рост экономики, ситуация с загрязнением окружающей среды в Казахстане ухудшается.

В данной статье мы рассмотрим статистику за последние три года - 2020, 2021 и 2022 годы, которая показывает, что с увеличением экономического роста падает уровень экологии в Казахстане.

Во-первых, по данным Национальной статистической службы Республики Казахстан, экономический рост в 2020 году составил 2,7%, в 2021 году - 3,5%, а в 2022 году ожидается еще более значительный рост экономики. Однако, с ростом экономики, возрастает и уровень загрязнения окружающей среды. [1]

Основными источниками загрязнения окружающей среды в Казахстане являются промышленность, транспорт и энергетика. По данным Министерства внутренних дел, за последние три года количество зарегистрированных автомобилей увеличилось на 8%.

По данным Всемирной организации здравоохранения, в Казахстане уровень загрязнения воздуха превышает допустимые нормы в более чем 70% населенных пунктов страны. По данным Министерства экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан, в 2020 году количество выбросов парниковых газов в стране увеличилось на 4,5%, в 2021 году - на 5,2%, а в 2022 году ожидается дальнейшее увеличение этого показателя (Рисунок 1).

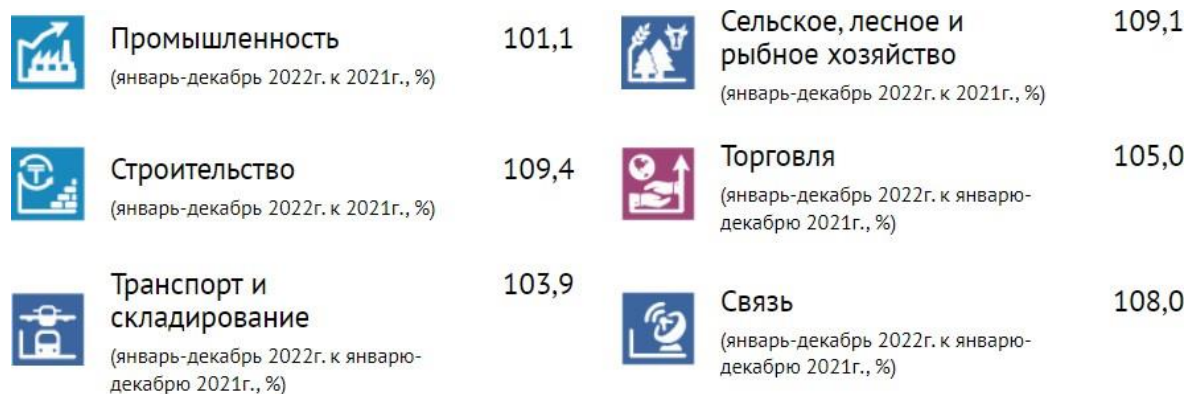

Рисунок 1. Темпы роста отраслей экономики (индекс физического объема, в %)

П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [2]

Также, по данным Национального статистического комитета Республики Казахстан, за последние три года количество отходов, складированных на полигонах, увеличилось на 5%. Это свидетельствует о том, что увеличивающееся производство и потребление приводят к большему количеству отходов, которые в итоге влияют на качество окружающей среды.

Кроме того, в Казахстане наблюдается ухудшение качества воды в реках и озерах. По данным Министерства экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан, в 2020 году качество воды в озерах ухудшилось на 7,5%, в 2021 году - на 8,2%, а в 2022 году ухудшилась ситуация. В 2020 году около 60% рек и озер в стране были загрязнены, что приводит к экологическим проблемам и негативно влияет на здоровье населения. Это связано с тем, что с ростом экономики и населения увеличивается потребление воды, а также количество выбросов загрязняющих веществ в водные источники.

В Казахстане активно развивается добыча нефти и газа, которая также оказывает негативное влияние на экологическую ситуацию в регионе. По данным Министерства национальной экономики Республики Казахстан, объем добычи нефти в 2020 году составил 86,2 миллиона тонн, в 2021 году - 87,8 миллиона тонн, а в 2022 году показатель увеличился еще на 1,5 миллиона тонн. С увеличением добычи нефти и газа возрастает количество выбросов парниковых газов, а также риски экологических аварий. [3]

В целом, статистика за последние три года показывает, что с увеличением экономического роста в Казахстане наблюдается падение уровня экологии. Однако, власти страны уже принимают меры для улучшения ситуации, включая развитие альтернативных источников энергии, повышение энергоэффективности, а также более строгий контроль за выбросами вредных веществ в окружающую среду.

В связи с этим, необходимо усиливать усилия по экологической модернизации экономики и

принятию мер для снижения уровня загрязнения окружающей среды. Важными шагами в этом направлении являются внедрение чистых технологий, развитие возобновляемой энергетики, а также повышение осведомленности населения в вопросах экологии.

Кроме того, необходимо улучшать контроль за соблюдением экологических норм и стандартов, а также внедрять более строгие меры ответственности за экологические правонарушения. Только совместными усилиями государства, бизнеса и населения можно добиться устойчивого экономического роста и сохранения экологического баланса в Казахстане.

Для решения проблемы загрязнения окружающей среды в Казахстане необходимо проводить мероприятия, направленные на снижение использования угля и других ископаемых топлив, повышение энергоэффективности и развитие альтернативных источников энергии, а также использование более экологически чистых технологий в производстве. Необходимо также проводить обучение населения основам экологической культуры и стимулировать внедрение экологически чистых технологий в бизнес-секторе.

Литература:

1. В рейтинге экологической эффективности Казахстан занял 93 место: <https://kapital.kz/gosudarstvo/108808/v-reytinge-ekologicheskoy-effektivnosti-kazakhstan-zanyal-93-mesto.html>

2. Национальная статистическая служба Республики Казахстан: <https://stat.gov.kz/>

3. В Минэкологии подвели итоги работы за 2022 год, 11 Январь 2023: <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/v-minekologii-podveli-itogi-raboty-za-2022-god-1203351>

Есенов Д.А., 2 курс магистратура по специальности «Управление проектами»
(КарУ им. академика Е.А. Букетова)

Научный руководитель – к.э.н., профессор кафедры экономики
и международного бизнеса Набиев Е.Н.

ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО РЫНКА В КАЗАХСТАНЕ

Международный опыт свидетельствует, что система образования является неотделимым компонентом для успешного и поступательного становления экономического устройства государства.

Инвестиционные вложения в образовательную систему, в особенности в высшее, при качественном управлении в будущем окупаются большим экономическим эффектом, это в свою очередь создает качественную платформу для стратегического экономического разливательного процесса системы образования.

Статистические факты свидетельствуют, что показатель финансирования образования и науки в РК, являются недостаточными для успешного развития государства, чтобы в дальнейшем эффективно конкурировать в сфере научного потенциала, для этого следует придерживаться принципам и стандартам стран, входящим в ОЭСР.

Исходя из вышесказанного, Президент Казахстана Токаев К. К. поручил пересмотреть и повысить общие расходы бюджета в сфере образования и науки до 5 % от ВВП [1].

Государственные вложения в виде инвестиций предполагает, что государство предоставляет на каждый год бюджетные ассигнования в образовательную сферу, исходя из учета его важности. Учет объема предоставления финансовых средств в сферу образования, прежде всего должен создавать благоприятные условия функционирования образовательного учреждения, исходя из государственных стандартов образования.

В соответствии Закону РК «Об образовании» (глава 9, ст. 61), государственные расходы на образование складываются из расходов бюджетов республиканского значения и местного значения, кроме этого следует упомянуть и другие источники финансирования. (Рисунок 1)

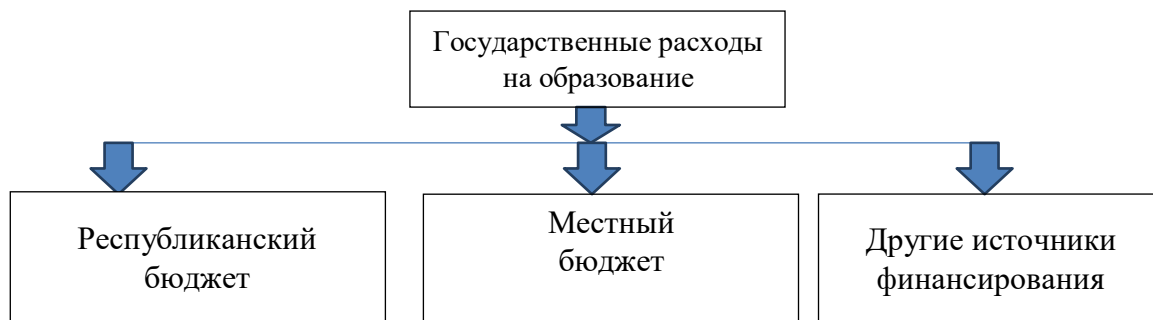

Рисунок 1 – Основные источники инвестирования образования в РК согласно Закону РК «Об образовании»

Примечание - составлено автором на основании источников [2]

Первостепенными значениями финансирования образования значатся такие направления как:

- 1) эффективность и результативность;
- 2) приоритетность;
- 3) прозрачность;
- 4) ответственность;
- 5) разграничение и самостоятельность всех уровней бюджетов.

Далее перейдем к рассмотрению источников финансирования сферы образования в Казахстане, согласно АСПиР РК, источниками значатся такие направления как:

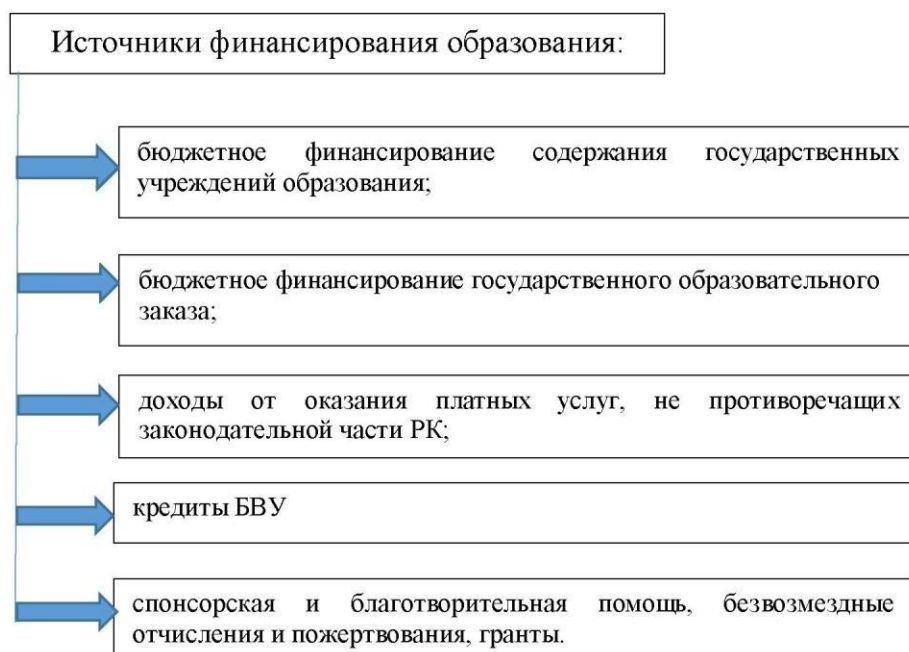

Рисунок 1 - Источники инвестирования образования в Казахстане

Примечание - составлено автором на основании источников [3]

Значение понятия «инвестиции в сферу образования» базируется на том что, происходит так называемый процесс инвестиционных вложений на приобретение знаний в виде коммерческой покупки образовательных услуг.

Требуемый объем финансирования позволяет в полной мере развивать сферу высшего образования по таким направлениям как: процесс подготовки качественными трудовыми, материальная база, информационными ресурсами и другими видами ресурсов, соответствующих мировым стандартам.

Литература:

1. Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан -

2. Ваш гид в законодательстве Казахстана - https://kodeksy-kz.com/ka/ob_obrazovanii/61.htm
3. Бюро национальной статистики АСПиР РК

Zhenis G. 2 course (Kazakh-British Technical University)
Scientific supervisor – Gulmariya Zhapakova

FINANCIAL AND ECONOMIC STABILITY OF INSURANCE COMPANIES

The financial stability of an insurance company is the most important component of its activity and characterizes the ability to pay for its obligations on time and in full.

Analysis of financial stability is defined as an independent object of assessment, which examines the structure of the formation and use of capital.

Assessment of the financial stability of insurance companies should be carried out by analyzing financial indicators, as well as indicators characterizing the structure of the insurance portfolio.

Insurance is a strategic sector of the economy. At the stage of development of market Relations, an entrepreneur has the opportunity to devote all his attention to market problems and competition. Insurance allows you to increase investment potential and increase national wealth. The development of the market economy of the Republic of Kazakhstan does not make sense without the creation and approval of insurance as an indivisible structural part of market relations.

The economic category of insurance is a constituent part of the financial category. But, if finances are generally related to the distribution of income and funds, then insurance covers the areas of relations. Taking into account the specifics of insurance, the following definition can be given:

Insurance is a set of redistributions created at the expense of cash deposits of the target insurance fund, designed to compensate for possible risks caused by the subjects of insurance or to correct the loss of family income. In the conditions of the planned economy, the financial and economic activities of state-owned enterprises were considered independent-risk-free, compensation for damage caused by fire, natural, man-made disasters, etc. was carried out on the basis of state accounting. Therefore, in the mechanism of compensation for damage, insurance institutions took the second place. Insurance was considered as a category of financial origin and was applied on the basis of the method of mobilization of funds to the financial fund of the state.

Like many developing countries, the Republic of Kazakhstan has a large number of small insurance companies. This, in turn, increases the instability of the national insurance market and makes it dependent on the Russian and international insurance markets. At the same time, another serious problem is the lack of opportunities for insurers to effectively place temporarily free funds in the investment policy. For investment programs of insurance companies, the set of financial instruments is limited. Currency restrictions applied to developing countries hinder the development of national insurance markets, do not allow national insurance companies to successfully compete with Western insurers.

In insurance, an analysis of the impact of factors of the marketing environment on the activities of the firm occupies a more important place than in any other type of entrepreneurial activity. Working with such a specific object of entrepreneurial activity as the provision of insurance services, their nature and behavior are determined primarily by the randomness of insured events, where insurance companies, like market entities and investors, feel the influence of the environment.

The impact of economic factors on the sphere of Insurance Services is conditioned by the cycle of business activity, the General Dynamics of GDP, changes in the supply of consumer and investment goods, the state of income and income levels of the population, as well as a number of important macroeconomic indicators, such as the state budget deficit, inflation, savings, etc. In Kazakhstan, the indicator of insurance payments in GDP remains low, growing from 0.4% in 1994 to 0.33% in 2000.

A special place in the totality of economic factors is occupied by the influence of hyperinflation. No insurance system can stand on the verge of hyperinflation. Strong self-preservation from inflation will allow attracting investment in production. In countries where the insurance market is strong and well developed, the fight against inflation is often successful. A developed insurance system can be a strong factor in ensuring price transparency. Inflation is accompanied by the emergence of various types of spending, which is one of the signs of instability of society. For example, with limited funding for road and car repairs, the deterioration of criminogenic equipment leads to autocatastrophe, an increase in

random conditions.

The fall in the tenge exchange rate negatively affects the functionality of insurance companies. First of all, this is determined by the depreciation of monetary assets that are deposited in the national currency. In order to reduce losses caused by exchange rate fluctuations, insurance companies have the right to place 50% of all their reserves — in currency accounting, 20 % — in real estate, and 30 % — in government securities.

Literature:

1 Blazhevich Oleg Georgievich ASSESSMENT OF THE FINANCIAL STABILITY OF AN INSURANCE ORGANIZATION // Scientific Bulletin: Finance , Banks, Investments. 2020. No. 2 (51). URL :[https:// cyberleninka. en/](https://cyberleninka. en/)

Жигалина А.П., Никитенко М.А., 2 курс (КарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ОЦЕНКА МОЛОДЕЖНОЙ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Одной из глобальных проблем современной экономики является безработица, которая препятствует экономическому развитию современного Казахстана. Безработица приводит к дисбалансу во многих сферах жизни казахстанцев, в частности, большой удар приходится по экономике страны, который выражается в недопроизводстве ВВП, а также вызывает напряженность в социальной сфере – бедность, преступные деяния, народные волнения. В статье мы рассмотрим безработицу среди молодежи.

Молодежь наиболее уязвима для трудоустройства, поскольку множество факторов влияет на их конкурентоспособность, а именно: финансовое положение семьи, отсутствие хорошего образования, неумение применять приобретенные знания в жизни на практике. Однако, стоит обратить внимание на тот факт, что уровень молодежной безработицы, среди получивших среднее специальное образование, ниже, чем у тех, кто получил высшее специальное образование. Это объясняется тем, что выпускники ВУЗов более щепетильны в поиске работы с достаточным уровнем зарплаты, отсюда у них сужается круг сфер, в которых они могли бы найти работу [1].

В соответствии со статистическими данными, уровень безработицы страны за период с 2012 по 2021 год колеблется от 3,6% до 3,9% (Рисунок 1)

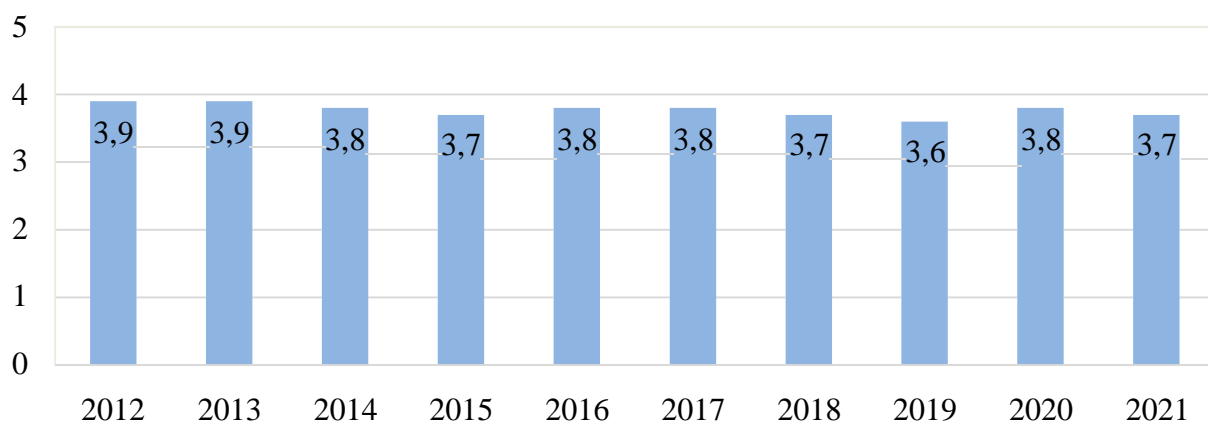

Рисунок 1. Динамика уровня безработицы среди молодежи (15-24 лет)(2012-2021), %
Примечание – Составлено автором по источнику [2]

В последнее время наблюдается положительная динамика уровня занятости за счёт того, что государство внедрило программы, которые помогли молодым людям с поиском работы: «Занятость-2020», «Дорожная карта бизнеса», «Молодежный кадровый резерв», «С дипломом в село» и другие.

Например, одна из программ – «С дипломом в село» (2009-2012), которая направила молодых специалистов в сельскую местность и распределила по разным направлениям: педагогическая сфера, здравоохранение, специалисты культуры и спорта.

В соответствии со статистической информацией, в 2014 году экономическая активность молодёжи от 15 до 28 лет составила 9 млн. человек. Таким образом, за период с 2010 по 2014 отмечается падение уровня молодежной безработицы.

К 2019 году происходит спад показателя молодежной безработицы до 3,6%, который был спровоцирован пандемией коронавируса COVID-19, захватившей мир в 2020 году. Серьёзные проблемы появились во всех сферах: оптовая и розничная торговля, строительство, промышленность, транспорт, недвижимость, сельское хозяйство. По данным МОТ, из-за пандемии работу потерял каждый 5-й молодой человек в мире. Опрос НИЦ «Молодежь» в 2020 году, утверждает, что из-за введенного режима ЧП и объявления карантина 13,2% интервьюируемых ответили, что потеряли работу.

Правительством РК были разработаны антикризисные меры: выделение 6 трлн.тенге из государственного бюджета на здравоохранение;налоговые каникулы для малого и среднего бизнеса;введение социальной выплаты в размере 42500 тенге;отсрочка выплаты по кредитам; проведение государственных программ, которые способствовали восстановлению экономики Республики.

Из диаграммы с данными по безработице среди молодежи мы видим, что уровень безработицы среди молодых специалистов в Республике Казахстан к началу 2021 года составил 3,7%, что на 0,1% меньше, чем в 2020 году в период пандемии коронавируса. После окончания локдауна, вызванного всемирной пандемией, многие фирмы и предприятия, которые не имели возможности выйти на дистанционный режим, смогли вернуться к привычному рабочему порядку, что повлекло за собой уменьшение уровня безработицы среди всех категорий граждан, включая молодежь.

Таким образом, трудоустройство среди молодежи – одна из важнейших проблем экономики Республики Казахстан, для решения которой государство разрабатывает ряд программ, способных препятствовать быстрой динамике уровня безработицы, однако молодежь все равно остаётся наиболее уязвимой категорией с точки зрения трудоустройства.

Литература:

1. Аносова А. В., Ким И. А., Касаткина А. А. Макроэкономика. Учебник. — М.: Юрайт. 2019. 528 с.
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

Измайлова Э.Р., Березюк Е.А., 2 курс (КарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С. Т.

ОЦЕНКА УРОВНЯ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Глобальная проблема безработицы актуальна во многих странах мира. В данной статье рассматривается проблема безработицы в Республике Казахстан: понятие и виды безработицы, причины возникновения безработицы, негативные последствия безработицы, статистические данные по безработицы за последние 10 лет в Республике Казахстан.

Экономист Фролова Т.А. выделяет следующее определение безработицы и ее виды: «Безработица означает неспособность найти работу. В связи с различной продолжительностью периода незанятости выделяют 3 типа безработицы: фрикционная, структурная, циклическая безработица» [1]

Чаще всего ухудшение уровня безработицы приводит к снижению уровня жизни в стране. Например, в связи с проблемой безработицы, население имеет невысокий доход, что приводит к тому, что население вынуждено сокращать расходы на культурные мероприятия, ограничить корзину потребителя.

В Республике Казахстан безработица размеры безработицы также в основном подвержены колебаниям соответственно экономическому развитию.

Динамика безработицы в нашей стране представлена на рисунке 1.

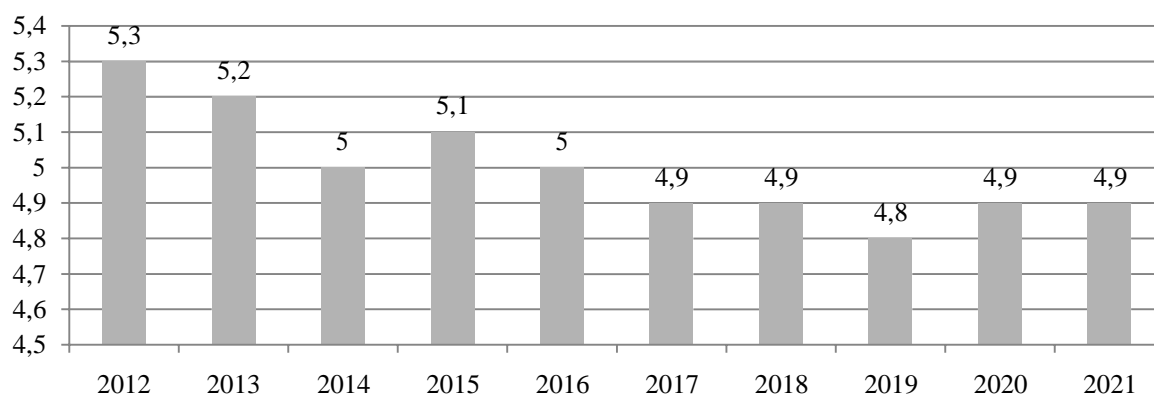

Рисунок 1. Уровень безработицы в Республике Казахстан 2012-2021 [2]

Примечание – Составлено автором по источнику [2]

Анализируя приведенную диаграмму, составленную по данным официальной статистики по безработице в Казахстане, можно сделать вывод, что ситуация довольно благоприятна. С 2017 по 2021 год мы можем заметить вполне стабильный уровень безработицы, примерно 4,8-4,9%. Начиная с 2012 года уровень безработицы стал снижаться. Один из инструментов снижения безработицы – внедрение государственных программ. Мы можем наблюдать, что в 2012 году уровень безработицы в Республики Казахстан составляет самый высокий процент, причиной этого стал недостаточный экономический рост, не сумевший обеспечить улучшение на глобальном рынке труда.

Далее, благодаря всесторонней поддержке государства уровень безработицы не поднимался выше 5,1%. Значительный экономический рост в 2018-2019 года благоприятно сказался на снижении уровня безработицы, достигнув своего минимума в 2019 году на уровне 4,8%.

Для поддержания низкого уровня безработицы государство предлагает множество программ оказания активных мер содействия занятости населения и проведение социальной профессиональной ориентации для безработных и отдельных категорий занятых лиц, определяемых Правительством Республики Казахстан, повышение мобильности трудовых ресурсов, развитие единой цифровой площадки по трудоустройству.

Однако введение режима самоизоляции в связи с пандемией COVID-19 привёл к необходимости многим предприятиям перейти на дистанционный формат работы, а другие фирмы вынуждены были приостановить свою деятельность, некоторые предприятия в принципе не выдержали такого положения и закрылись окончательно. В связи с этим часть населения потеряла свои рабочие места, что спровоцировало рост безработицы до 4,9%. В следующие годы отмена локдауна постепенно возвращает экономику на привычные рельсы, что приведёт к снижению уровня безработицы

Рассмотрев диаграмму, можно предложить следующие пути решения проблемы безработицы:

Увеличить заработную плату. Например, установить определенную заработную плату, которое будет устраивать самого работника и его работодателя.

Создание различных программ государства, направленных на борьбу с безработицей. Таких как Дорожная карта бизнеса 2025, Национальный проект по развитию предпринимательства на 2021 – 2025 годы и другие.

В итоге, можно сделать вывод, что безработица это нестабильная экономическая ситуация в стране, которая наносит ущерб как экономике, так и другим сферам. Безработица заставляет как государство, так и его население искать способы выйти из этого положения. Также безработица оставляет свои отрицательные следы. Но при этом, есть много способов и путей решения, которые помогают справляться с проблемой безработицы.

Литература

1.Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

2.Макроэкономика : учебное пособие / Л. Н. Абрамовских [и др.]. ; Сиб. федер. ун-т, Ин-т упр. бизнес-процессами и экономики. - Красноярск : СФУ, 2018. - 200 с. <https://bik.sfu-kras.ru/shop/publication?id=BOOK1->

ЦИФРЛЫҚ САУДАНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ

Интернет алғаш пайда болған кезде оны бөлісуге болатын ақпарат ретінде қарастырды. Оның дамуымен цифрлық активтер, яғни интернет-мәлік пайда болды. Ақылды келісімшарттар жасалды - бұл адамның қатысуынсыз транзакциялар жасауға мүмкіндік беретін технология. Лаптев В.А. еңбектерінің негізінде біз интернетті дамытудың келесі кезеңі оған жасанды интеллект енгізу болатынын көреміз.

Телекоммуникациялық жнйелерді дамыту нарықтағы бейімделу өзгерістерінсіз өтпейді. Осыған байланысты сауда және азаматтық айналымның мнглдем жаңа объектілері - цифрлық активтер пайда болды. Олар тек интернеттің арқасында бар. Бұл активтерді қықықтың толыққанды объектілері ретінде анықтау - бұл қазіргі интернет онсыз өмір снре алмайтын қажеттілік. Бұл банктерді, төлем жнйелерін және басқа делдалдарды айналып өтіп, мәмілелер жасауға мүмкіндік береді.

Активтердің жаңа түрі заңды негізсіз өмір снре алмайды. Сандық активтерді қықық иелері басқарады және бұл тізбекте интернет-провайдерлерді есептегенде делдалдар жоқ. Цифрлық активпен қандай да бір әрекет жасау ншін қықық иесінің келісімі қажет.

Цифрлық активтер көбейіп, олардың қыны тұрақты түрде өсіп келе жатқандықтан, біз болашақта интернет кеңістігін мемлекет бақылауы керек екенін көреміз. Бұл ХХІ ғасырдағы нарықтың барлық қатысушыларының мнглделері мен қықықтарын қорғауға мүмкіндік береді. Осы тақырыпты қорытындылай келе, бннгінгі таңда цифрлық экономикада қолданылатын технологиялар жақын арада егжей-тегжейлі қықықтық баға алуы керек деп айту керек. [1]

Цифрлық технологиялар саласындағы прогреске байланысты әртнрлі авторлар анықтаған "цифрлық экономика" терминінің бірқатар ұқсас және қарама-қайшы түсіндірмелері бар: ақпараттық-компьютерлік, желілік және мобильді технологиялардан автоматтандырудың, роботтандырудың және "нлкен деректердің" жаңа технологияларына көшу. Цифрлық экономика ретінде түсіндіріледі:

- экономикалық белсенділіктің екі түрі; бірінші түрі-ақпараттық-желілік ресурстарға статикалық ақпаратты жнктеу сияқты негізгі тапсырмаларды орындауды білдіреді; коммуникацияға қатысты екінші түрі интернеттің арқасында қол жетімді болған әрекеттерді қамтиды;

- Интернет желісіндегі компьютерлік және коммуникациялық технологиялардың конвергенциясы және электрондық сауданың дамуын және ұйымдық қырылымдағы ауқымды өзгерістерді ынталандыратын ақпарат пен технологиялардың пайда болуы;

- нлкен көлемдегі деректерді жинақтайтын және қындылығын арттыратын ашық стандарттар мен платформаларға негізделген интернет экономикасы;

- инновациялық өндірістік технологияларды игеру негізінде еңбек өнімділігін бұрын-соңды болмаған ұлғайту арқылы экономикалық өсудің неғұрлым тұрақты модельдеріне көшуді қамтамасыз ететін Төртінші өнеркәсіптік революция;

- заманауи цифрлық технологиялар мен цифрлық деректерді пайдалануға негізделген экономикалық қызмет;

- нарықтық бизнес-модельдер түбегейлі өзгеріске ұшырайтын экономикалық модель, қосымша қынды қалыптастыру моделі, барлық деңгейдегі делдалдардың мәні азаяды;

- АКТ (ақпараттық-компьютерлік технологиялар) негізінде өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну (көбею процесі) бойынша экономикалық қатынастардың модельдік көрінісі;

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен қамтамасыз етілетін экономикалық қызметтің, коммерциялық транзакциялардың және кәсіби өзара іс-қимылдың днниежнзілік желісі.

Цифрлық экономиканың формасы мен мазмұнын өзгерту туралы егжей – тегжейлі зерттеу жұмысында келтірілген Р.ков, Хикс Р., цифрлық экономиканы нш деңгейлі жнйе ретінде көрсетті-цифрлық сектор, цифрлық экономика, цифрлық экономика.

Маңыздысы, цифрлық экономика дегеніміз-цифрлық түрде ұсынылған деректер негізгі фактор болып табылатын қызмет. Бұдан басқа, цифрлық экономикаға қызмет көрсетудің, технологияның, өндірістің және т.б. тиімділігін арттыруға әкелетін деректердің нлкен көлемін талдау бойынша жұмыс кіреді. [2]

Бір жағынан, телекоммуникациялық жнйелердің дамуы еңбек тиімділігін едәуір арттырады.

Олар жаңаны нйренуге, ескісін қайта қарауға, есептеулер жнргізуге және тағы басқаларға кең мнмкіндіктер ашады. Екінші жағынан, цифрлық экономиканың пайда болуы теріс салдарсыз өте алмайды.

Сонымен, ұйымдардың штаттық құрамы қысқара бастауы мнмкін. Компания (мемлекет сияқты) не жұмыс орнын жоғалтады, не өз қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша міндеттеме алады. Сондай-ақ, цифрлық экономикаға қажетті жаңа мамандар-бұл білім беру мекемелеріне жоғары жнктеме. Оларға өндірістік процестердегі осы өзгерістерді пайдалана отырып, нздіксіз өзгеріп отыратын цифрлық экономикаға бейімделе алатын мамандарды даярлау қажет.

Л. А. Чалдаеваның пікірі бойынша, жаңа мнмкіндіктердің пайда болуы бірқатар мамандардың толық талап етілмеуіне әкеледі - оларды даярлау мнмкін болатын ең төменгі деңгейге дейін қысқарады немесе мнлдем тоқтайды. Бұл әлеуметтік шиеленістің өсуіне әкелуі мнмкін.

Цифрлық экономиканың жұмыс орындарына әсері туралы мәселені қорытындылай келе, білім берудің барлық деңгейлерінде міндеттер қою қажеттілігін атап өту қажет. Бізге бнкіл жнйені өзгерту және мектепте де, жоғары немесе кәсіптік білім беруде де цифрлық экономика саласындағы негізгі құзыреттерді пысықтау қажет.

Жаңа сын - қатерлерге дайын мамандарды даярлау-бұл мемлекеттің цифрлық экономикаға бейімделуінің аз ғана бөлігі. Кәсіпкерлер мен жалпы азаматтық қоғамның бұл қаншалықты дайын екендігін бағалау қажет. Қазіргі мемлекетке "цифрлық теңсіздікті" жою, сондай-ақ кәсіпкерлерге бизнесті жнргізудің жаңа тәсілдерінің толық қолжетімділігін қамтамасыз ету өте маңызды.

В.А. Лаптев пен А. В. Лаптеваның пікірі бойынша, мемлекеттің басым міндеті - жаңа ортада қазақстандық кәсіпкерлікті ашу. Олар проблематиканың аумақтан тыс екендігіне назар аударады, сондықтан мәселені шет елдердің мысалында қарастыруға болады. "Жалаңаш" қарыз алу мнмкін вниманиестігіне назар аудару керек: Қазақстанның аралас экономикасының бірқатар ерекшеліктерін ескеру қажет.

Жоғарыда айтылғандарға снйене отырып, Цифрлық экономика әлемдегі де, Қазақстандағы да экономикалық жағдайды тнбегейлі өзгертеді деген қорытынды жасауға болады. Ғылым, менеджмент және технологиямен өзара әрекеттесетін басқа салалар да осындай әсер етеді. Бірақ басты өзгеріс-адам. Денисенко и. А., адам басқаша болады және бұл қоғамдық стандарттар мен еңбек қатынастарына тнбегейлі әсер етеді. [3]

Соңғы жылдары Қазақстан әлемдік аренада өзінің халықаралық бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыруға және дамыған елдер ншін лайықты сауда серіктесі болуға ұмтылатын елдегі цифрландыруды дамытуға қаржы және адами ресурстардың жеткілікті нлкен көлемін инвестициялауда. Алайда, Қазақстан экономиканың басым секторларын инновациялық дамытуда әлі де артта қалып отыр, бұл оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Мысалы, Днниежнзілік экономикалық форумның (ДЭФ) деректеріне сәйкес, Қазақстан "инновациялық мнмкіндіктер" тұрғысынан 87-ші және Днниежнзілік зияткерлік меншік ұйымының индексіде 74-ші орында. 2018 жылы Халықаралық телекоммуникация Одағының жаһандық киберқауіпсіздік индексі тұрғысынан елдің жағдайы жақсарды. Халықаралық электрбайланыс одағының есебіне сәйкес, Қазақстан 2018/2019 жылдары жаһандық киберқауіпсіздік индексіде 40-шы орынға ие болып, өткен жылғы рейтингпен салыстырғанда 42-ші орынға көтерілді (82-ші орын). Қазақстан "Цифрлық Қазақстан" бағдарламасын енгізуде. Бұл бастаманы ел Нкіметі ұсынды. Бағдарлама төрт негізгі бағытта жнзеге асырылуы тиіс. Біріншіден, цифрлық инфрақұрылымды дамытуға қолдау көрсететін "Цифрлық Жібек жолын" құру бойынша. Екіншіден, бәсекеге қабілеттілікті арттыру ншін Бизнестің және басқа секторлардың хабардарлығын арттыру саласында. Ншіншіден, жетілдірілген электрондық және мобильді нкіметтік жнйелердің көмегімен цифрлық нкіметті құру бойынша. Бұл нкіметті ашық әрі ашық етуге тиіс. Мемлекеттік қызметтерді көрсетуге көп көңіл бөлінеді. Төртіншіден, бағдарлама пайда болатын жаңа тенденциялар мен сын-қатерлерге сезімтал қоғам құруға мнмкіндік беруге бағытталған; бұл ретте цифрлық экономика ншін қажетті дағдылар дамиды, демек, қоғамның барлық деңгейлерінде цифрлық сауаттылық пен оқыту артады.

Қазақстанда әлемнің дамыған елдерінің осы көрсеткішінен цифрлық технологияларды дамытудың артта қалуы есебінен "цифрлық алшақтық" деп аталатын өсім байқалады. ДЭФ бағалауы бойынша әлемнің 25 мемлекеті ғана төртінші индустриялық революцияға дайын, оның негізі болып табылады сандық технологиялар. Бұл елдер қазірдің өзінде жаһандық өндірістің қосылған құнының 75% құрайды. Осы көшбасшы елдердің әрқайсысының өзіндік бәсекелестік артықшылықтары бар. Жапония кнрделі өндірістерге, АҚШ — қуатты нарыққа ие, Қытай

кәсіпорындардың нлкен ауқымымен, Германия — жоғары деңгейлі мамандармен және инновациялардың жылдамдығымен, Корея — технологиялардың дамуына нлкен нлес қосумен, ал Сингапур — ашықтық пен инвестицияларға қол жетімділікпен ерекшеленеді. [4]

Төртінші индустриялық революция шеңберінде цифрлық эволюция бағытын дңрыс болжау жолымен Қазақстанның ңлттық мңдделерге сәйкес дамуы ншін мнмкіндіктер жасау ншін мемлекет пен қоғамның кнш-жігерін біріктіру қажет. Қазақстанға цифрландыру мәселелеріне өзінің тартылуын арттыру және жаһандық өндірістік процестерді дамыту барысында оның экономикасын неғңрлым тартымды ететін бірегей мнмкіндіктерді дамыту өте маңызды. Елдің болашаққа дайындығы өндіріс ауқымы мен қңрылымымен, сондай-ақ трансформация процесін жеделдетуге қабілетті кншті қозғаушы кнштермен анықталады.

Мемлекет басшысының тапсырмасы бойынша ауыл шаруашылығы министрлігі "АӨК субсидиялаудың бірыңғай мемлекеттік ақпараттық жнйесін" (бңдан әрі - ЕГИСЖ) әзірлеуде. ЕГИСС негізгі функционалы субсидия алушылардың тізілімін автоматты режимде қалыптастыру, олардың ЭҚЖЖ бойынша ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілер санатына сәйкестігін тексеру, субсидия алушылардың қарсы міндеттемелерін тіркеу және олардың орындалу дәрежесін, субсидия алу кезектілігін және қанағаттандырылмаған өтінімдерді Кнту парағын бағалау болады, - деп жазды Әлихан Смайылов депутаттық сауалға берген жауабында.

Цифрлық эволюция бойынша 90 ірі экономика рейтингінде Қазақстан цифрландырудың даму қарқыны бойынша 20-шы орынды иеленді. Ел цифрлық әл-ауқатты одан әрі дамыту ншін неғңрлым перспективалы елдер тобына кірді. Сондай-ақ, 2021 жылғы цифрлық дағдылар деңгейі бойынша 134 елдің рейтингінде Қазақстан 43-ші орынды иеленді. Бңл елдегі қолданыстағы цифрлық технологиялардың сенімділігі, тңрақтылығы мен жеделдігінің жеткілікті жоғары көрсеткіштерін көрсетеді.

Әдебиеттер

1. Ахунбаев А. Индустрия 4.0 — гарант конкурентоспособности ГКМ Казахстана. Горно-металлургическая промышленность. 2017;12(114):48-50.
2. Тулеубекова А. Токаев о цифровизации: если будем забалтывать проблемы, мы просто отстанем. 24.01.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5004191-tokaev-o-tsifrovizatsii-esli-budem.html> (дата обращения 14.05. 2020).
3. Баймухамедов М. Ф., Баймухамедов Г. С., Аймурзинов М. С. Технологическая модернизация экономики страны на основе реализации государственной программы «Цифровой Казахстан». Аграрный вестник Урала. 2019;2(181):42-45.
4. Сапаралиева К. С. Современное состояние цифровой экономики в рамках развития предпринимательства в Республике Казахстан. Научные стремления. 2018. 24:143-145

Исина Н.А., 2 курс (КарУ им. Академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ БЕЗРАБОТИЦЫ В КАЗАХСТАНЕ

Проблема безработицы в современном мире имеет глобальное значение. Ведьс каждым годом объем нетрудоустроенных лиц становится только выше. При этом в борьбе за гендерное равенство особое значение имеет безработица среди женщин. Очевидно, что не все работодатели охотно принимают в свой штат женщин. Согласно статистическим данным, численность безработных представительниц женского увеличивается с 2019 и на 2022 год составляет 5,7% в то время как безработных мужчин 4,1%, причем показатель снижается, начиная с 2017 года (Рисунок 1). При этом в городах, где чаще всего задействован именно умственный труд, значительно выше уровень безработицы, нежели в селах, где больше труд физический.

Рисунок 1. Безработица в гендерном разрезе.

Примечание – Составлено автором по источнику [1]

В нашей стране, где большую часть экономики занимает сырьевое производство, очень востребован именно мужской труд, поскольку необходимы технические специальности, в которых, безусловно «главенствуют» мужчины или же тяжелый физический труд. Сложно представить себе женщину-шахтера.

Также важной причиной является нежелание работодателей брать на вакантное место женщин с маленькими детьми. Поскольку такая сотрудница будет часто уходить на больничный и отпуск по уходу за ребенком.

Следующей причиной является необходимость обучения детей. На сегодня мы столкнулись с проблемой школьного образования. Так, при поступлении ребенка в начальную школу мамы вынуждены уволиться со своей работы и заняться их обучением. Сложная программа и раннее освобождение после учебного дня не оставляет им выбора.

Кроме того, увеличение пенсионного возраста, как у мужчин, так и у женщин сильно повлияло на данную статистику. Не каждый пожилой человек, достигнув предпенсионного возраста, имеет физическую возможность дальше осуществлять свою деятельность.

Кроме всего этого наша страна, как и страны СНГ, столкнулась с такой проблемой, как устаревание профессии. Так, все больше набирают спрос новые специальности, которым не обучали ранее в Казахстане. Все больше востребованность имеют специальности: аналитик BigData, специалист по машинному обучению, SMM-менеджер, специалист по информационной безопасности, интернет-маркетолог, UX-дизайнер, IT-медик, IT-рекрутер, директолог, таргетолог и многие другие.

В частности, из-за данных проблем работодатели вынуждены прибегать к услугам иностранных специалистов. Поскольку обучение или переобучение собственных специалистов затратный и долговременный процесс, а необходимость в кадрах есть на данный момент.

Несмотря на все это стоит отметить увеличение активности женщин во всех сферах деятельности благодаря поддержке правительства нашей страны, увеличение количества женщин-предпринимателей за ближайшие годы.

Хочется отметить женские политические организации, которые помогают развиваться именно представительницам прекрасного пола. Одна из них «Ассоциация Деловых женщин Казахстана» (АДЖК), которая не первый год развивается самостоятельно и помогает многим женщинам, предлагая им хорошие условия трудовой занятости. Одно из направлений деятельности в Ассоциации это «Женщина и занятость» – с целью обучения и трудоустройства безработных женщин, создания рабочих мест, и оказанию поддержки по созданию собственного бизнеса.

Планируются различные меры по снижению уровня безработицы в нашей стране. Стимулирование развития малого и среднего бизнеса, особенно создающего новые рабочие места. На базе службы занятости населения организовать курсы переподготовки и обучения кадров на востребованные профессии. Создание системы оплачиваемых общественных работ. Повышение активности региональной властей в решение вопросов занятости. Создание общей системы связи службы занятости с прямыми работодателями и частными агентствами по подбору персонала. Разработка инвестиционных программ с созданием новых рабочих мест.

Примером активной борьбы с женской безработицей и стимулированию женского бизнеса являются программы Национальной палаты предпринимателей «Атамекен». Выделение грантов,

кредитов по сниженной процентной ставке принесет за собой положительную динамику в развитии занятости женщин нашей страны [2]. Мы имеем огромные перспективы развития и уверены, что все меры принесут нам желаемого результата.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>
2. Сайт Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» // <https://atameken.kz>

Каглян Н.И., 3 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С. Т.

НАЛИЧИЕ БОГАТОГО ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ДЛЯ СТРАНЫ.

Современный мир отличается присутствием «эффекта национализации» мирового хозяйствования. В условиях всеобъемлющей зависимости государств, складывается мнение о совместной работе в решении общественных проблем, например: человеческие проблемы, которые напрямую затрагивают судьбы целых государств, и именно это является камнем преткновения в динамической прогрессии человеческого общества.

Одной из основных проблем принято считать сырьевую. Функционирование экономик отдельных стран и мира в целом основано на экономических ресурсах - капитальных, трудовых и природных. В разрезе экономические ресурсы образуют потенциал экономики. Казахстан обладает огромными запасами минерального сырья и входит в пятерку ведущих стран мира.

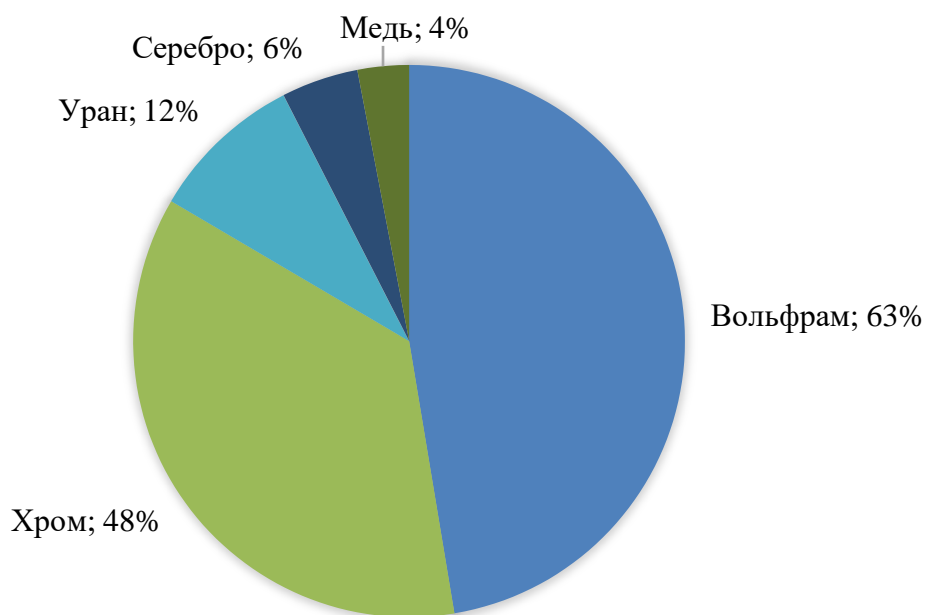

Рисунок 1. Запасы минерального сырья Республики Казахстан 2023 год
Примечание – Составлено автором по источнику [3]

В развитии минерально-сырьевой базы республики исключительную роль сыграл выдающийся казахстанский Ученый-геолог академик К.И. Сатпаев (1899-1964). Благосостояние страны в основном зависит от рационального использования природно-сырьевых ресурсов. Однако не все страны мира преуспели в этом.

Статистика показывает, что основной объём добычи нефтегазовой промышленности производится в пяти основных бассейнах. Наиболее крупным является Прикаспийский сырьевой бассейн, на него приходится почти 80% сырьевой базы страны. Однако этот бассейн в нынешних

реалиях является наиболее привлекательным для иностранных инвестиций а, также для недропользователей. Нефтяные и газовые районы располагаются более чем на половине площади страны (62%), и располагают более 170-ти нефтяными месторождениями, из которых более 80-ти находятся в разработке.

По данным МВФ, Казахстан входит в группу успешных стран с рыночной экономикой. По данным независимых статистических организаций, прогнозируется номинальный рост ВВП с 103,6 трлн тенге в 2022 году до 120,7 трлн тенге в 2023 году. Увеличение доходной части бюджета прогнозируется за счет роста налоговых поступлений с 10,5 трлн тенге до 13,5 трлн тенге в 2023 году.[источник: GTAI.de]. Это значит то, что реальный прирост ВВП в этом году достигнет показателя в 3-4%.

На данный момент для Казахстана существует тенденция на одностороннюю зависимость от российской сырьевой готовой продукции. Речь идёт именно о переработке большого количества сырьевого потока, который идёт в Россию, следом это же сырьё в виде готовых продуктов продаётся Казахстану по новой цене. Именно эта катастрофическая коллаборация приводит экономику Казахстана в упадок, потому что суверенное государство становится полностью зависимым гигантом в сфере нефтегазовой добычи.

Таким образом, Республика Казахстан остаётся сырьевой базой бывшего СССР и всего мира, ввиду особенностей менталитета, отсутствия должных кадров, технологии, а также финансирования со стороны правительства, страна не имеет возможности перерабатывать собственное сырьё и продавать готовые продукты странам извне. Однако согласно данным за 2022 год доля обработанной продукции в экспорте Казахстана равна 29% и она продолжает расти, это значит, что Казахстан встал на путь страны с развитой экономикой.

Таким образом, на сегодняшний день всё что касается недропользования регламентируется Указом Президента о «Недрах и недропользовании» от 1996 года. Большой спрос недропользования выдвинул некоторые проблемы, одной из которой является удовлетворение неизменно растущих потребностей природных ресурсов отдельных государств, включая Республику Казахстан.

Литература:

1. Экономическая и социальная география Казахстана в таблицах, рисунках и пояснениях: учеб. пособие / Б. Ш. Абдиманопов. – 2-е изд. – Алматы: Лантар Трейд, 2018. – 109 с. : ил.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов, 2-е изд. – М.: ГУ ВШЭ, 2019. – 459 с.
3. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>
4. <https://www.gtai.de/en/invest>

Кагрян Н.И., 3 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., преподаватель Рахимова А.Н.

ПРОБЛЕМЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Инвестирование в Казахстане. До недавних времён обыватели Казахстана были ограничены в возможностях инвестирования, в том числе ввиду отсутствия вольных средств, также из-за слабой денежной грамотности и информированности о методах вложений. Обычно, большая часть жителей страны пользуются легким продуктом для сохранности собственных средств банковскими депозитами, привлекающие обывателя простотой и своей доступностью. На данный момент особой популярностью пользуются вложения в недвижимость и в бизнес. Если говорить о фондовом рынке, он невзирая на долгие попытки открыться широкой массе, в сторону развития масштабного инвестирования и создание понятной инфраструктурных объектов, сдвинуть с места в данном плане не удалось. С прошлого года положение с рынком ценных бумаг для розничных инвесторов стала кардинальным образом изменяться. В период действия карантинных мер почти все компании перевели служащих на «удаленную работу», урезали заработной платы, часть совсем остановила деятельность. Как итог, у населения обрушились доходы, одновременно возникло свободное

время и рвение для поиска новых вариантов заработка. Притом сырьевые валюты снизились в цене и подняли спрос на более приемлемые выплаты, нежели тенговые вклады.

Наша страна по итогу развития финансов с незапамятных времён выбрала некую модель континентальной Европы, где первое место занимает отрасль банковского финансирования. Казахстан на карте мировой биржи находится в подгруппе пограничных рынков: не очень большой по своим размерам, неликвидный и неориентированный в мировую экономику.

Если судить по исследованиям неизвестной Qazaq Association of Minority Shareholders, то для Казахстана в первую очередь стоит задача увеличения эмитентов и поднятия ликвидности отечественного фондового рынка.

Если подвести небольшую статистику, то можно увидеть, что развитие конкурентного рынка управления пенсионными накоплениями (активами) может стать трамплином развития рынка ценных бумаг. При этом 28,5% участников одной из ключевых проблем рынка назвали наличие фактически одного институционального инвестора – ЕНПФ. Это заметно по цифрам: активы пенсионного фонда на конец 2020 составили около 12 трлн тенге против 1,5 трлн совокупных активов страховых компаний Казахстана. [1]

Слаборазвитая инфраструктура, таможенное и налоговое администрирование, визовые и иммиграционные трудности три основные проблемы, которые заставляют инвесторов воздерживаться от вложения миллиардов в Казахстан, однако для привлечения капитала сейчас необходимо обратить внимание на другие факторы. Квалифицированный персонал возможность инфраструктуры и удобство логистики важным сигналом для потенциальных инвесторов является доступность цифровых сервисов для административных процедур, например, через онлайн-механизмы единого окна Фактор пандемии в прошлом году внес существенные коррективы, приток прямых инвестиций в Казахстан снизился на рекордные 30 процентов до 17 миллиардов долларов. Для сравнения, всего за 6 месяцев этого года в страну удалось привлечь более 11 миллиардов долларов США. Что касается стран, то в первом полугодии этого года больше всего мы привлекаем инвестиции из Нидерландов, доля этой страны составила 29,6 процента, за ней следуют США 18,8 процента, затем Швейцария Российская Федерация Великобритания. Казахстан одна из самых привлекательных стран для инвесторов. За годы Независимости в нашу страну привлечено около 370 миллиардов долларов из более чем 120 стран мира. Чем привлекательна республика для иностранного бизнеса? Какие отрасли их больше всего интересуют? Самой прибыльной отраслью для иностранных инвесторов остается горнодобывающая и перерабатывающая промышленность, их доля составляет 50 и 19 процентов соответственно, до конца мы привлечем около 20 миллиардов долларов и к 2023 году выйдем на пандемический уровень инвестиций.

Литература:

1. Stat.gov.kz
2. «Как инвестировать, если в кармане меньше миллиона, Станислав Тихонов ред. 2018г.
3. <https://invest.gov.kz>

Кайрулла Н. Ж., магистрант 1 курс (Академия государственного управления при Президенте РК, г. Астана)

Научный руководитель – к.э.н, заместитель председателя правления АО «Институт экономических исследований» Мпқан Бауыржан Галиакбарұлы

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ШАГОВОЙ ДОСТУПНОСТИ ОБЪЕКТОВ ДОСУГА ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ

В социологии важным аспектом затрагивается и обращает большее внимание досуг общества. Досуг как теория о социологии зародилась в XX веке. Конечно же, зарубежные ученые и ранее обращались к исследованиям досуга. Данные вопросы стали предметом изучения экономистов и социологов в середине 20 века, когда наука стала активно включаться не только в производственные процессы, но и социальные вопросы, в том числе и изучение досуга.

В середине 20 века в результате повышения производительности труда, сокращения длительности рабочего дня, появлении социальных пакетов в виде отпусков, значительном повышении уровня жизни активизировались научные исследования относительно общества

досуга, поскольку досуг стал рассматриваться как неотъемлемая часть жизни занятых, имеющих большое значение для повышения производительности труда и мотивации сотрудников. [3. 447].

Первые исследования досуга были рассмотрены в теории Ж.Дюмазелье и именно там стали говорить о значении и ценности досуга. В своих исследованиях эмпирическим путем он пришел к выводу о большой значимости и ценности времени, затраченном на досуг, по сравнению со временем, затраченном на работу. Именно ценность досуга определяет мотивацию к труду, нежели высокая оплата труда, когда время отдыха является способом удовлетворения более высоких потребностей – самовыражения. [4, с. 87].

Другая школа, к которой относятся такие ученые как Адорно Т, Маркузе Г., говорили, что на досуг оказывают влияние особенности массовой культуры. Совместный досуг и проявление массовой культуры приводят к модификации сообществ, проявлению общественных норм порядка. [3. с.451]

В самых крупных мегаполисах реализуются разные программы по созданию смешанных зон, которые в свою очередь позволяют проживать горожанам в условиях пешеходной доступности. Путем строительства публичных пространств, таких как парки, скверы, набережные, объекты культуры и т.п. В западных странах идет по обратному движению. Не функционирующие транспортные объекты не сносятся, а переоборудуются в общественные пространства, как скверы, велодорожки, променады, детские игровые зоны и т.д.

Не стоит забывать как пешая доступность может положительно повлиять на подвижный образ жизни горожан. Ведь согласно многочисленным исследованиям, средний житель США ведет довольно малоподвижный образ жизни, и эти цифры по большей части совпадают с показателями ожирения.

Зоны развлечений в США являются маяками притяжения, индивидуальности, неформальности и гибкости во все более рационализированном, контролируемом и субсидируемом ландшафте городских развлечений в городах США. Поскольку развлечения становятся доминирующей ареной, на которой города имеют конкурентное преимущество перед своими растущими перифериями, качеством развлекательных зон следует подражать, а не отвергать. Если физические качества и переживания, которые придают зонам развлечений их уникальную природу, продолжают игнорироваться, подавляться или уничтожаться при обычном развитии американский город будущего станет менее интересным, продуктивным и приносящим удовлетворение местом для жизни и работы.

В исследованиях некоторые физические характеристики развлекательных зон и их преимущества для городов, социальные и экономические характеристики не остались неисследованными. Хотя более тщательное обследование разных исследователей полагают, что социальные и экономические выгоды отдаленных районов, вероятно, существенны. В отличие от Европейских городов, многие американские даунтауны лишены значительной активности после 5 часов вечера. Поэтому трудно утверждать, что эти районы не выигрывают от притока сотен, если не тысяч, любителей удовольствий после наступления темноты. Таким образом, вероятные экономические и социальные выгоды являются финансовыми и перцептивными, поскольку образ центра города превращается из опасного места в оживленное, а в остальном неактивные объекты испытывают дополнительную экономическую активность.

Нынешняя практика застройки американских центральных районов по-прежнему отдает предпочтение крупноформатным дизайн, сетевые магазины и гаражи, но исследование заключается убеждением в том, что городские дизайнеры и планировщики по-прежнему обладают способностью поддерживать, воспроизводить и поощрять спонтанную, неформальную и энергичную атмосферу, будь то для развлекательных целей или для других целей. Хотя есть сомнения в том, чтобы предлагать простые рецепты, авторы считают, что развлекательная зона обеспечивает важную модель для информирования о будущих практиках развития в городах.

В целом, градостроители рассматривают близость к повседневной деятельности горожан как важнейшее условие благополучия жителей и повышения устойчивости городов. Основное различие проводилось между временной близостью (обеспечиваемой быстрым транспортом) и географической близостью (обеспечиваемой близким расположением и смешанным использованием земель). Временная близость (или близость по времени), традиционно ассоциируемая с планированием автомобилей, считается важной для того, чтобы повседневная жизнь могла протекать гладко и без усилий.

С другой стороны, обеспечение географической близости (или близости в пространстве) воспринимается как решающее значение к достижению устойчивой городской жизни и

мобильности, например, путем поддержки мер, способствующих уплотнению городов, смешанному использованию земель, а также ходьбе пешком и на велосипеде. Это также традиционно рассматривается как важная стратегия обеспечения доступности для уязвимых групп, главным образом людей, испытывающих трудности при передвижении на большие расстояния, преимущественно маленьких детей, пожилых людей и инвалидов. Таким образом, близость рассматривается как составляющая как экологически, так и социально устойчивого городского планирования.

Так, в 2001 году был принят основной документ, регулирующий архитектурную, градостроительную и строительную деятельность в стране, – Закон РК «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в Республике Казахстан». В соответствии с данным законом принят ряд нормативных правовых документов, направленных на совершенствование городского законодательства, регламентирующего развитие урбанистической среды.

Ежегодно в городах Республики увеличивается количество автотранспорта примерно на 9%, что считается относительно высоким показателем. Вместе с тем, этот показатель сказывается на увеличении заторов на дорогах страны и особенно в гг. Астана и Алматы. В связи с этим возрастает значение программ национального и местного уровня, направленных на развитие системы общественного и альтернативного транспорта.

В связи с чем, можем предполагать, что в лице центра качественной городской среды стоит обозначить объекты городской инфраструктуры 1-ой необходимости, которые в повседневной жизни горожан востребованы прежде всего. В близком круге находятся главные базовые объекты досуговой и культурной сферы, которые для посещения большинства населения не составит труда. Тогда как, на окраинах расположены крупные объекты развлекательной инфраструктуры (торгово-развлекательные центры, банные комплексы, боулинг центры и т.п.).

Ведь хороший способ увеличить количество шагов, припарковаться подальше, а прогулка по парку может сделать процесс приятным, а также мотивировать вас идти дольше и дальше.

В заключение, шаговая доступность объектов инфраструктуры является одним из основных аргументов, рассматриваемых в пользу комфортности места проживания. Доступность можно разделить на 2 стороны наличие объектов городской инфраструктуры и их место расположение. Основное распределяется ландшафтом города - площадью территории и пространственным управлением (каковы расстояния предполагают передвижение по городу, сколько времени это займет). Однако доступность инфраструктуры напрямую зависит от градостроительной политики. Градоначальство оставляет за собой право, как, где и сколько объектов индустрии развлечений должно быть.

Литература:

1. Государственной программы развития регионов на 2020 - 2025 годы – 2019,
2. Юлия Чурсина. «Уехать от» vs «Уехать для». Качество городской среды как фактор миграционных установок населения / Социология власти – 2014, 146 – 149 с.
3. О.Н. Фаблинова. «Досуг как объект изучения в западной социологической мысли». Институт социологии НАН Беларуси, г. Минск – 2012.
4. Дюмазедье, Ж. На пути к цивилизации досуга / Ж. Дюмазедье // Вестн. МГУ. Сер. 12, Социально-политические исследования. – 1993. – № 1. – С. 83–88
5. Alexander, C., Ishikawa, S. & Silverstein, M. (1977) A Pattern Language: Towns Buildings, Construction (New York: Oxford University Press).
6. Altshuler, A. & Luberoff, D. (2003) Mega-projects: The Changing Politics of Urban Public Investment (Washington DC: Brookings Institution Press).
7. Banham, R. (1971) Los Angeles: The Architecture of Four Ecologies (New York: Pelican Books). Beyard, M. D., Braun, R. and McLaughlin, H. (2001) Developing Retail Entertainment Destinations, 2nd edn. (Washington DC: Urban Land Institute).
8. Birch, E. L. (2002) Having a longer view on downtown living, Journal of the American Planning Association, 68(1), Winter, pp. 5–21.
9. Banister, D.; Anable, J. Transport policies and climate change. In Planning for Climate Change: Strategies for Mitigation and Adaptation for Spatial Planners; Davoudi, S., Crawford, J., Eds.; Earthscan: London, UK, 2009; pp. 55–69.
10. Davoudi, S.; Hall, S.P.; Power, A. Key issues for planning futures and the way forward. Twenty-First Century Soc. 2008, 3, 229–247. [CrossRef]

11. David, Q.; Janiak, A.; Wasmer, E. Local social capital and geographical mobility. J. UrbanEcon. 2010, 68, 191–204. [CrossRef]

11. Kintrea, K. Social mix: International policy approaches. In Neighbourhood Effects or Neighbourhood Based Problems?: A Policy Context; Manley, D., Van Ham, M., Bailey, N., Simpson, L., MacLennan, D., Eds.; Springer: Dordrecht, The Netherlands, 2013; pp. 133–155

Кыдыралина А., 2 курс (КапУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С. Т.

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Неотъемлемой частью экономической политики, отражающей отношение государства к финансированию инвестиционной деятельности, является инвестиционная политика. Таким образом, она определяет форму государственного регулирования инвестиционной деятельности, а также цели и направления инвестирования.

Инвестиционная политика направлена как на создание благоприятной инвестиционной среды для индивидуальных инвесторов и компаний, осуществляющих капитальное строительство за свой счет, так и на финансирование государственных инвестиций.

Основной целью инвестиционной политики является создание благоприятной среды, способствующей привлекательности и повышающей эффективность использования инвестиционных ресурсов при развитии экономической и социальной среды [1].

Республика Казахстан занимает второе место среди стран СНГ по общему объему прямых иностранных инвестиций. Между тем, Казахстан является лидером по общему объему иностранных инвестиций на душу населения, опережая Россию.

Согласно рисунку 1, общий приток прямых иностранных инвестиций в Казахстан по итогам 2021 года увеличился более чем на 38%, достигнув 23,7 млрд тенге, но в 2019 году он не восстановился до докризисного уровня в 24,4 млрд тенге. Разрыв с лучшими показателями, зафиксированными почти 10 лет назад, еще больше.

Приток был значительно выше в 2011, 2012, 2013, 2014, 2018 и 2019 годах, поэтому в абсолютном выражении уровень инвестиций, зафиксированный по итогам 2021 года, вошел в топ-5 экономических результатов [2].

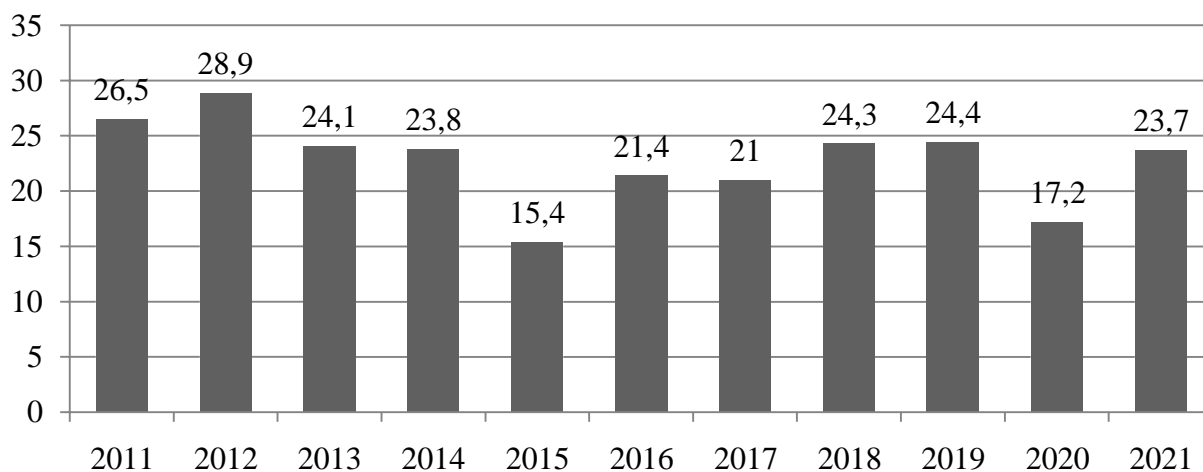

Рисунок 1. Валовой приток прямых иностранных инвестиций в РК, млрд. долларов США

Примечание – Составлено автором по источнику [2]

На сегодняшний день основной мерой государственной поддержки иностранных и внутренних государственных инвестиций в Республике Казахстан является преференция для инвестирования. Они установлены предпринимательским и налоговым кодексом и включают в себя: освобождение от таможенных пошлин, государственные субсидии в натуральной форме, земельный налог и промышленные льготы, а также совместное финансирование проектов через Агентство Республики Казахстан по регулированию и развитию финансовых рынков. Кроме того,

в Республике Казахстан реализуется программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан с 2020 по 2025 год.

Итак, программа предусматривает следующие меры:

- Совершенствование законодательства в сфере предпринимательства и обеспечение доступа к инвестиционным налоговым кредитам на 3-5 лет;

- Оптимизировать существующие меры государственной поддержки инвесторов и повышать уровень защиты прав инвесторов;

- Улучшение логистики и развитие производственных и сбытовых отношений между иностранными инвесторами и местными компаниями;

- Улучшить визовый режим, разработать инструменты обратной связи с инвесторами, позволяющие выдавать иностранцам разрешения на работу и разрешать новые разногласия в момент их появления.;

- Обеспечить соответствие между внутренним и международным инвестиционным законодательством, принимая во внимание возможность внедрения механизма хеджирования и гарантирования валютного риска;

- Привлекать финансирование через листинговые продукты и фонды прямых инвестиций, разрабатывать инвестиционные проекты, направленные на модернизацию технологий путем внедрения элементов индустрии 4.0.;

- Продолжать сотрудничать с международными организациями для реализации совместных проектов по улучшению инвестиционного климата в регионе путем создания совместной проектной команды Национального института в области привлечения инвестиций и НПП «Атамекен».

На территории Казахстана находится огромное количество природных ресурсов, и государство занимает довольно выгодное место, но большинство иностранных инвесторов считают инвестиционный климат республики перспективным, но нестабильным. Для иностранных инвесторов, прежде всего, важно иметь благоприятную налоговую систему и стабильное, экономически эффективное и предсказуемое государство для инвесторов.

Литература:

1. Гущин В.В., Овчинников А.А. Инвестиционное право: учебник. – М.: Эксмо, 2019. – 688 с.
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://www.stat.gov.kz>

Қанатқызы А., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Сабыржан А.

КӘСІПОРЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Кәсіпорынның инвестициялық қызметінің дамуы экономикалық міндеттердің және олардың қатысушыларының бір-бірімен сәйкес келуі болып табылады. Инвестициялық қызметті жнзеге асыратын барлық қатынастар мен байланыстар жиынтығы экономиканың барлық сатыларында әртүрлі формаларында инвестициялық саланы құрайды.

Инвестиция құқымы экономикалық тұрғыдан негізгі қаржыны сала отырып оны болашақта құлғайтатын салым деп тнсінеміз. Негізгі қаржының көбеюі бұл инвесторға ағымдағы қолдануға болатын қорлардан бас тарту туралы төлемақы төлеу, оның тәуекелі ншін сыйақы тағайындау және алдағы кезеңдегі инфляциядан туындайтын шығындарды өтеу болып табылады.

Жалпы, инвестициялық қызмет құқымының негізгі мәні негізгі қор салымының тиімді түрде бөлінуіне, оны құтымды тартуда, рационалды тұрғыда қолдануында және объективті талдауда жатыр.

Нарық жағдайында инвестициялық қызмет инвестициялық нарықта жнзеге асады, ол нарықтағы инвестицияланатын нақты объекттерден, қаржылық инвестициялаудан жәненарық объекттерін инновациялық инвестициялаудан тұрады. Нақты инвестицияланатын объекттер нарығы тікелей қор салымдары, жылжымайтын мүлік нарығы мен және тағы да басқа объекттерді (мысалы, аса бағалы металлдар және бұйымдар және т.б.) қарастырады .

Басқаша айтқанда, инвестициялық қызмет табыс түсу ншін инвестицияланатын объектілерге негізгі қаражатты салуды қарастыратын қызмет яғни қорлардың салу ндерістердің және болашақта

тнсетін пайданың жиынтығы.

Инвестициялық қызметтің бірнеше мақсаттары бар, соларға тоқталып өтсек:

- жаңа кәсіпорындардың, бөлімдердің, бөлімшелердің ашылуы;
- қызмет салаларының көбейі;
- шығындардың азаюы;

-жаңа тауарлар мен технологияларды жнзеге асыру мақсатында әрараптандыру қызметін дамытылуы;

Экономикалық санат ретінде инвестициялық қызмет әртнрлі инвестициялық жобалар мен бағдарламаларды жнзеге асыру ншін кәсіпорынның экономикалық җйымдастырушылық қарым-қатынасын біріккен экономика-җйымдастырушылық тетігіне әкелетін қызмет тнрі.

Бұл тҗжырымдамаға снйене отырып, кәсіпорынның инвестициялық қызметінің бірнеше негізгі белгілерін атап өтуге болады:

- қайтымсыздық, бҗны өтімділіктің уақытша жоғалуымен байланыстыруға болады;
- кәсіпорынның әл-ауқытының бастапқы деңгейінен жоғарылауын кнтү;
- белгісіздік, җзақ мерзімді келешекте кнтілетін нәтижелер;

Экономисттердің әртнрлі талдауларына байланысты, инвестицияның мәні бірыңғай нақты талдауы тҗжырымдалмады. Бұл дегеніміз инвестицияның экономикалық мазмҗнын экономикалық нарық жағдайында екі жақты инвестициялық қызмет арқылы талданады: ресурстардың шығыстары мен нәтижелердің алуынуы болып табылады.

Жалпы, кәсіпорынның инвестициялық қызметінің маңызды сатылары бар. Төменде көрсетілген кестеде негізгі сатыларын көруге болады (1-кесте).

Кесте 1.

Кәсіпорынның инвестициялық қызметінің негізгі сатылары

№	Кәсіпорынның инвестициялық қызметінің негізгі сатылары
1.	Инвестициялық ресурстардың кнрделі қаржы жҗмсалымына айналуы. Инвестициялардың нақты кәсіпкерлік қызметтің объектілер қатарына айналу процесі орын алады, яғни, инвестициялаудың өзі болып табылады.
2.	Инвестицияланған қаражаттың кнрделі қаражат бағасына айналуы, олардың өтілімі инвестициялардың соңғы нақты қолданылуы мен жаңа пайдалану қҗнын алу процесі, яғни, өндірістік қызмет сатысы.
3.	Кнрделі қаражаттың табыс көзі ретінде җлғаюы. Инвестициялаудың нақты соңғы мақсаты орындалады және табыстың қолдану қаражаты мен жинақтау қаражатына бөліну сатысы, яғни, қаржылық қызмет.
Е с к е р т у – [2] Әдебиеттер негізінде автормен жасалған	

Жалпы, кәсіпорынның инвестициялық қызметі басқа да, өндірістік, қаржылық қызметтері сияқты ақшалай тнсімдер мен шығыстарды қамтиды. Яғни, ақшалай тнсімдер пунктіне негізгі қорлардың, материалдық емес активтердің, қаржылық инвестициялардың жнзеге асырылуы мен дивидендтердің келуін қамтиды. Ал, ақшалай шығыстарға негізгі қорлардың, материалдық емес активтердің және қаржылық инвестициялардың сатып алынуы және басқа да шығыстар кіреді.

Қорыта келгенде, инвестицияның кәсіпорынның инвестициялық қызметінде атқаратын орны ерекше. Себебі, инвестициялық ресурстар арқылы көптеген техника мен технологияларды әрараптараптандырып, әртнрлі кәсіпорын тнрлерін ашу мақсатымен ғана қоймай, җлттық экономиканың барлық салаларын көпжақты дамыту және ғылыми-техникалық прогресстің дамуына әкеледі.

Әдебиеттер

1. Инвестиции и инвестиционная деятельность организаций : учебное пособие / И58 Т. К. Руткаускас [и др.] ; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. Т. К. Руткаускас. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2019. — 316 с.

2.Подкопаева, М.О. Инвестиционная деятельность предприятия: учебное пособие / М.О. Подкопаева, О.В Федорищева, Е.В. Смирнова; Оренбургский гос. ун-т. – Оренбург: ОГУ, 2017. – 212 с.

Қанатқызы А., Бюрабеков Б.Е., 1 курс магистранттары
(академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Асанова М.К.

ЭКОНОМИКАДАҒЫ БИЗНЕС-АҒЫЛШЫН ТЕРМИНИ "RETIRE" ТҢСІНІГІ

Экономикадағы бизнес-ағылшын оқу әдістемелігінде көптеген жалпы мағынасы басқа мәнді беретін сөздер өте көп. Бұл сөздердің арқасында экономика, бизнес саласы әртүрлі тңсініспеушіліктерге тоқталады. Сол сөздер қатарында "retire" сөзі қолданылады. "Retire" сөзінің бизнес-ағылшыннан басқа әртүрлі аудармалары негізгі мағынасын көрсете бермейді.

"Retire" – сөзі (ағылш. Тілінен аударғанда – зейнетке шығу) дегенді білдіреді, бірақ экономикадағы бизнес-ағылшында адамның ақшаға деген қажеттіліктерін немесе қаржылық жағдайын жақсартуды қажет етуге міндетті емес деп депмалыс жариялау не зейнетке шығу.

"Retire" сөзінің тңсініктемелері өте көп. Бір сөздікте зейнетке шығу болса, екінші бір сөздікте лауазымды басқа адамға қалдыру деген тңсініктерді береді. Осы тңсініктерге тоқталып кетсек,

-біріншіден, егер сіз өз таңдауыңыз бойынша жұмысты тоқтатып, лауазымыңызды немесе кәсібіңізді тастасаңыз, сіз зейнетке шығуға бел буасыз;

- екіншіден, жұмысты және мансап қууды тастау, егер сізге енді жұмыс істеу рұқсат етілмейді, себебі, сіздің жасыңыз жұмыс істеуге қабілетті жастан өттіңіз яғни жұмысқа қабілетті жасқа келмейсіз немесе бұдан былай жұмыс істегіңіз келмейді.

Жалпы, экономикадағы бизнес-ағылшын оқу әдістемелігінде "retire" сөзінің негізгі аудармасы мен мағынасы ол- егер сіз бір лауазымды жұмыста істеп жүріп және жеткілікті қаражатты иемденіп, тауып, осы қаражат, мнлік қажеттілігіңізді қанағаттандырса, сіз өз орныңызға басқа бір адамды табыстап, бар міндетті сол адамға жүктеп, демалысқа шығуыңыз "retire" сөзінің экономика саласындағы басты аудармасы болып табылады.

Көптеген адамдар зейнет жасына жеткенше дейін істей береді, бірақ олардың басты себебі ақшалай қаражаттық жетіспеушілік және олардың өз орнына қалдыратын адамның жоқтығы, себебі олар бастаған дамытқан жұмыс орнын, лауазымын баласына немесе сенімді адамға табыстағанды жөн көреді.

Зейнеткерлікке шығу - бұл лауазымнан, кәсіптен немесе белсенді жұмыс орнынан кету. Сондай-ақ адам жұмыс уақытын немесе жүктемені қысқарту арқылы жартылай зейнетке шыға алады.

Көптеген адамдар қарт жасқа жеткенде немесе денсаулығына байланысты жұмыс істей алмайтын кезде зейнетке шығады. Адамдар сонымен қатар жеке немесе мемлекеттік зейнетақы төлемдерін алуға құқығы бар кезде зейнетке шыға алады, дегенмен кейбіреулері физикалық қабілеттілігі жұмыс істеуге мүмкіндік бермеген кезде (ауру немесе жазатайым оқиға салдарынан) немесе оларға қатысты заңнаманың нәтижесінде зейнетке шығуға мәжбүр болады.

Көп елдерде зейнеткерлікке шығу идеясы жақында, XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында пайда болды. Бұлған дейін өмір сүру ұзақтығының төмендігі, әлеуметтік қамсыздандыру мен зейнетақының жоқтығы жұмысшылардың көпшілігін соңғы демі қалғанша дейін жұмыс істей беретін. Германия 1889 жылы зейнетақы төлемдерін енгізген алғашқы ел болды.

Қазіргі уақытта дамыған елдердің көбісінде жұмыс берушілер немесе мемлекет қаржыландыратын жасы бойынша зейнетақымен қамтамасыз ету жүйелері бар. Көптеген кедей елдерде қарт адамдарға отбасы арқылы берілетін қолдаудан басқа ешқандай қолдау көрмейді.

Бүгінде дамыған елдер қоғамдарында зейнетақымен зейнетке шығу жұмысшының құқығы болып саналады. Көптеген батыс елдерінде бұл құқық ұлттық конституцияларда бекітілген.

Адам кез келген жаста зейнетке шыға алады. Дегенмен, елдің салық заңдары немесе мемлекеттік кәрілік зейнетақы ережелері, әдетте, белгілі бір жас сол елдегі стандартты зейнеткерлік жас болып есептелетінін білдіреді. Өмір сүру ұзақтығы ұлғайған сайын және адамдардың пісіп-жетілген кәрілікке жетуіне байланысты көптеген елдерде зейнеткерлік жас XXI ғасырда жиі біртіндеп ұлғаяуда.

Қорытындылай кетсек, "retire" сөзі экономикалық термин ретінде адамның қаржылық, мнліктік қажеттіліктерінің адамды қанағаттандыру мақсатында уақытша немесе ұзақ мерзімде зейнетке шығуы немесе демалыс алуы. Бұл жағдай көбіне жоғарыда айтып кеткендей, әрбір адамның физикалық және моральдық жағдайына қарап, бастан кешуге болатын адамның іс-әрекеті.

Әдебиеттер

1. Бизнес-английский [Электронный ресурс]: Википедия. Свободная энциклопедия. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/финансы> (дата обращения: 10.02.2023).
2. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/retire>

Қанатқызы А., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Сабыржан А.

КӘСІПОРЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН ҚАРЖЫЛАНДЫРУ КӨЗДЕРІ

Инвестициялық қызмет ресурстары – инвестицияланатын объектілерге салымдарды тартуға көмектесетін ақшалай қаражаттар және басқа да активтер жатады. Ал, кәсіпорынның инвестициялық қызметінің ресурстары инвестицияланатын объектілерге нақты және қаржылық инвестиция көздерін тартатын барлық қаражат түрлерін кіргізеді.

Кәсіпорынның инвестициялық қызметі оның әртүрлі қаржыландыратын көздері арқылы жүзеге асады.

Зерттей келе, инвестициялық қызметтің қаржыландыру көздерінің түрлерін атап өтуге болады:

- Кәсіпорынның жеке қаражаты: салық төлеуден кейін және басқа да міндетті төлемдерден қалған қаражат; қолданылмайтын активтердің жүзеге асуынан тиесетін қаражат; заңды тұлғаның және басқалардың жарғылық капиталдағы илесін сатудан тиесетін ақша қоры;

- Қарызға және тарту көзі арқылы келген қаражат: банктік және банктік емес кредитті-қаржылық ұйымдардың кредиттері, заңды және жеке тұлғалардың және құрылтайшылардың қарыздары, оның ішінде:

а) Инвестордың қарыз қаржылық қорлары:

- банктік және басқа қаржылық ұйымдардың кредиттері, басқа ұйымдардың қарыздық қаражаттары, сондай-ақ:

- инвестициялаудың объектілерінің лизингі;
- факторинг;
- форфейтинг;
- жобалық қаржыландыру;
- венчурлік капитал.

б) Инвестордың тартылғын қаржылық қаражаттары (акцияларды сатудан, инвестордың жарғылық капиталдағы илестік қатысуынан, облигациялық қарыздар, гранттар, қайырымдылық жарналары, мемлекеттік субсидиялар, тікелей және жанама жәрдемақы және тағы да басқалары).

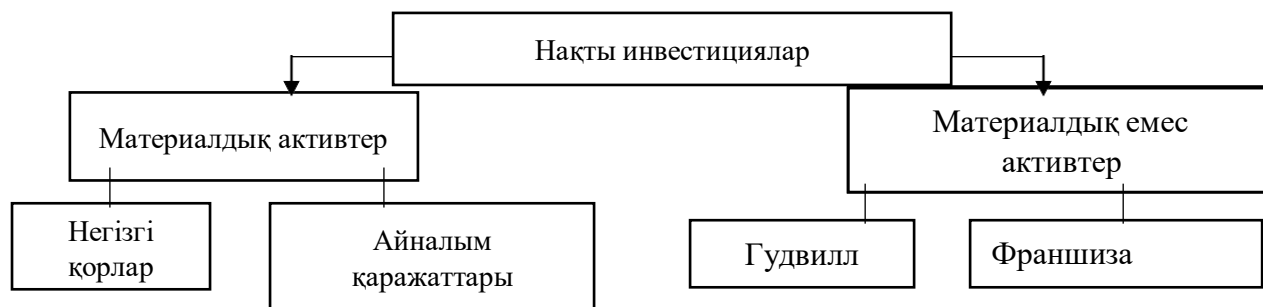
- салалық мәлімдемелермен және бірлестіктермен (инновациялық қор қаражаттары) орталықтандырылған ақшалай қаражаттар;

- мемлекеттік бюджеттен, жергілікті және бюджеттен тыс қорлардан инвестициялық ассигнациялар;

- туындайтын тәуекелдерді сақтандыру өтемі;

- шетелдік инвестициялар (шет ел инвесторларының қаражаттары).

Кәсіпорынның негізгі капиталына салынған инвестициялардың құрылымы тартылған қаражаттың қандай мақсатқа жұмсалатынына байланысты қалыптасады. Инвесторлар жылжымайтын мүлік объектілеріне және құрылысқа көбірек қаражат салады, мысалы, пайдамен қатар шығын әкелетін инновациялық станоктарды сатып алуға көп қаражат бөледі.

Сурет 1. Нақты инвестициялаудың объектілері

Көрсетілген суретте, нақты инвестицияларға материалдық активтердің қатарына кіретін салымдарды айтып өтсек, олар негізгі қорлар, яғни өндірістік және өндірістік емес негіздегі ғимараттар, сонымен қатар көліктердің барлық түрлері және 1 жылдан астам қызмет ететін құрал-жабдықтар мен айналым қаражаттары кіреді. Нақты инвестициялауға сондай-ақ, материалдық емес активтер, гудвилл мен франшиза тікелей байланысты (1 сурет).

Кәсіпорынның инвестициялық құрылымына талдау жасау негізгі қорға қанша қаражат салатындығына байланысты, пайда болатын мәселелерді табу үшін және оларды шешу үшін динамиканы тұрақты қарастыру керек.

Нақты кәсіпорынның технологиялық құрылымын және инвестицияның бөліну көздерін бағалау керек. Бюджеттің жетіспеушілігі сонмен қатар, сыртқы салымдардың болмауы инвесторлардың капиталды салымдарға қызығушылығы жоқ екенін көрсетеді.

Қорытындылай кетсек, кәсіпорын барлық салада өзінің дамуы үшін қаржыландыру көздерін іздейді, сол себепті кәсіпорын не ұйым болсын ол бірінші кезекте қалай және қандай мақсатта инвестиция тартылатынын болашақ кезеңге жоспар құру арқылы өз қызметінде белсенді болуға тырысады. Ал, қандай кәсіпорын болмасын олардың перспективасы оның іскерлік белсендігінде жатыр. Нақты сол белсенділік кәсіпорынның тұрақты дамуы мен экономикалық өсуін қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

1. Инвестиционное проектирование к.э.н., доцент кафедры экономики промышленных предприятий Лысенкова М.В. Учреждение образования «Белорусский государственный экономический университет», 2020.- 33 с.

2. Инвестиционная деятельность предприятия: учеб. пособие / Л.К. Агаева, В.Ю. Анисимова. – Самара: Изд-во Самарского университета, 2018. – 76 с.

Қоңырова А.Е., Тохметова А.А, Аманкельдиева Ж.Ф. 2 курс
(Академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекшілер: аға оқытушы, э.ғ.м. Рахимжанова Г.К., оқытушы, э.ғ.м. Нұржан М.Ә.

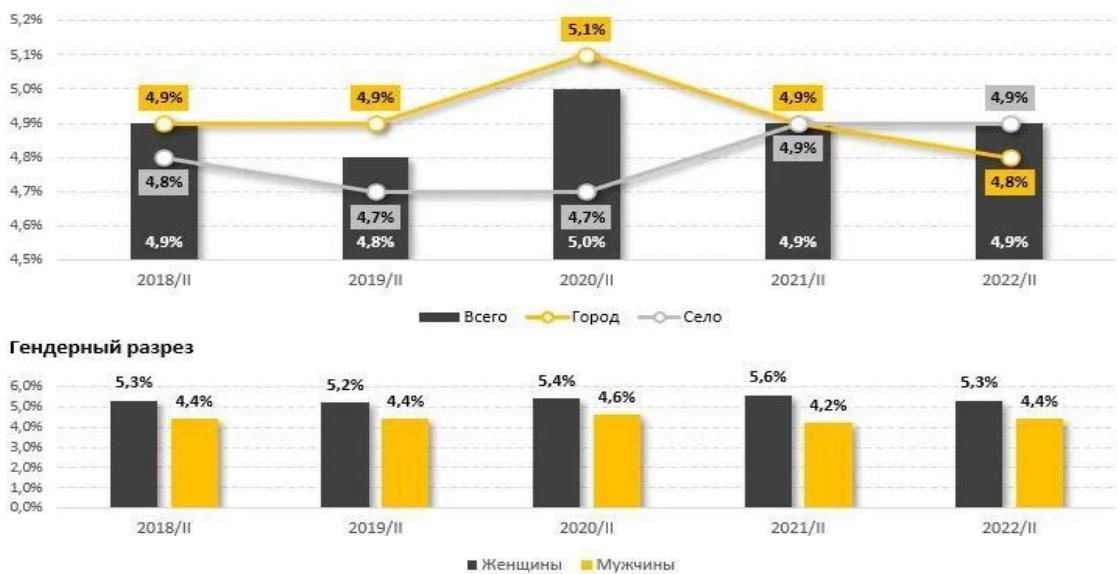
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖҰМЫССЫЗДЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Қашанда өзекті мәселелердің бірі жұмыссыздық – еңбек нарығының бөлінбес элементі болып табылады. Себебі халықты еңбекпен қамтуды қамтамасыз ету әрбір мемлекет саясатының тұрақты әлеуметтік-экономикалық дамудың шарттарын айқындайтын негізгі басымдықтарының бірі болып табылады.

ҚР-дағы халықтың жұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалып, 2022 жылдың екінші тоқсанында 4,9% құрады. Бұл ретте ауылдық жерлерде көрсеткіш өткен жылмен салыстырғанда өзгерген жоқ, 4,9% деңгейінде қалды, ал қалалық жерлерде 2021 — ші жылдың екінші тоқсанындағы 4,9%-дан 2022 жылдың екінші тоқсанында 4,8% - ға дейін төмендеді.

Гендерлік бөлімде айырмашылық анағұрлым нлкен. Сонымен, ерлер арасындағы жұмыссыздық деңгейі 4,2% - дан 4,4% - ға дейін өсті, бірақ бұл әйелдер арасындағы жұмыссыздық деңгейінен айтарлықтай төмен, ол 2022 жылдың екінші тоқсанында 5,3% - . құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда (5,6%) аз.

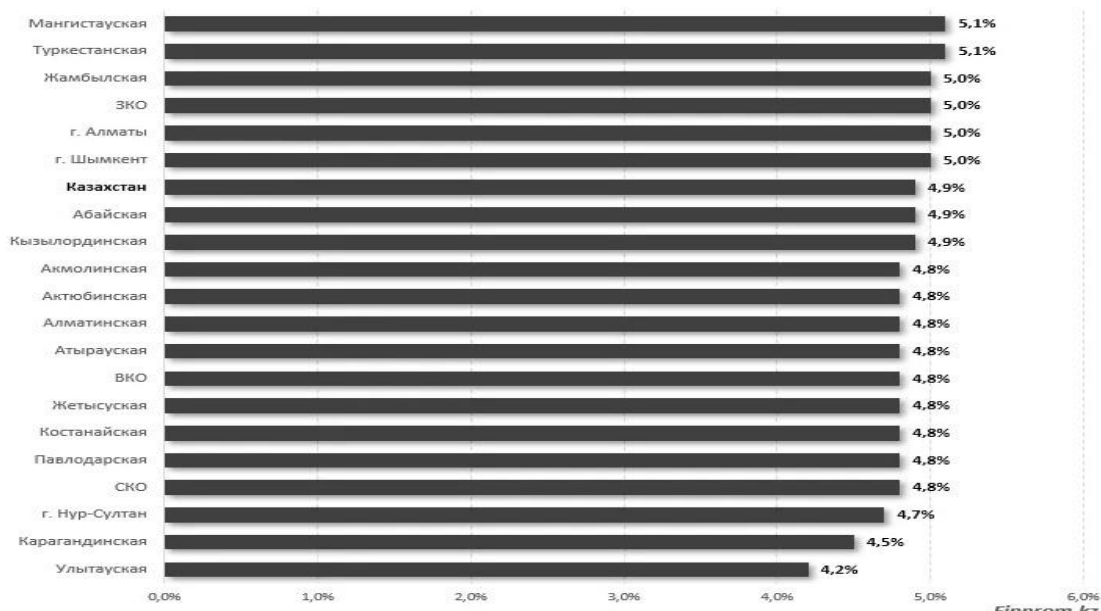
Өңірлік бөліністе ҚР-дағы жұмыссыздықтың ең жоғары деңгейі 2022 жылдың екінші тоқсанында Маңғыстау және Түркістан облыстарына келді: 5,1%. Одан кейін Жамбыл және Батыс Қазақстан облыстары, сондай-ақ Алматы және Шымкент қалалары жңреді: әр өңірде 5%. Жұмыссыздықтың ең төменгі деңгейі Пұлытау облысында байқалды (4,2%), одан кейін Қарағанды облысы (4,5%) және Астана (4,7%).

На основе данных Бюро национальной статистики АСПиР РК

Finprom.kz

1-сурет. ҚР халқының жұмыссыздық деңгейі.

На основе данных Бюро национальной статистики АСПиР РК

Finprom.kz

2-сурет. ҚР халқының аймақтық бөлімі бойынша жұмыссыздық деңгейі.

Бүгінгі таңда жұмысқа орналастырылмаған қазақстандықтардың жалпы саны 450 000-470 000 адам шегінде. Ресми түрде жұмыспен қамту органдарында 453 мың адам тіркелген.

Жұмыссыздықтың негізгі себептері:

- Қазіргі жұмыс берушілер тиімділік, жоғары өнімділік және персоналды оңтайландыру сияқты аспектілерге көбірек қызығушылық танытады. Моральдық-адамгершілік қиындықтар біртіндеп ұмытылады.

- Жастар менеджмент, заң қықығы, бухгалтер сияқты беделді мамандықтарды таңдауға тырысады. Бірақ ҚР еңбек нарығына мұндай мамандар қажет емес.

- Қазіргі қазақстандық жұмыс берушілер жоғары қарқын мен қуатты өнімділікті жоғары бағалайды. Көптеген тәлектер жнктемелерге төтеп бере алмайды және өз бастамасымен жұмыстан шығады.

- Ірі компаниялар өтініш берушілерге өте қатаң талаптар қояды. Жақында бітірген жастардың қажетті дағдыларды алатын жері жоқ.

Әдебиеттер тізімі:

1. Вирина И. В. // Молодежь и безработица: ситуация в мире, //Научные труды Московского гуманитарного университета 2016, № 5, С. 52
2. Абрамкина Д.А. Структурная безработица как индикатор несогласованности спроса и предложения на рынке труда: профессионально-квалификационный аспект //Вестник НГИЭИ. 2020. № 1 (104), С. 109
3. stat.gov.kz
4. <https://www.enbek.kz/>
5. Уровень безработицы в Казахстане остается стабильным <https://kz.kursiv.media/2022-08-12/uroven-bezraboticy-v-kazahstane-ostaetsya-stabilnym/>
6. В Казахстане более 450 тысяч безработных <https://kapital.kz/gosudarstvo/108217/v-kazahstane-boleye-450-tysyach-bezrobotnykh.html>

Құсайынова Ш., 2 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Құттыбаева Н.Б.,
оқытушы Макалакова Б.М.

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУДАҒЫ КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРЫН БАСҚАРУ

Экономикалық жүйесінің қазіргі жағдайында ғылыммен техниканың, инновациялық тауарлармен қызметтердің жетістіктерін қалыптастыру және пайдалану ұйымдардың бәсекеге қабілеттілігін қолдаумен дамытудың негізгі әдісі ретінде анықталады. Қазақстанның экономикалық саласының жұмыс істеуінің инновациялық түрі экономиканың әртүрлі секторларын жаңғыртуға, ең алдымен олардың инновациялық құрамдас бөліктерінің өсуіне негізделген.

Ұйымдағы инновациялармен инновациялық қызметті жүзеге асырудың негізгі ережелерімен сипаттамаларын талдай отырып, бұл жүйенің маңызды элементтерінің бірі кез-келген ұйымның инновациялық қызметін басқарумен дамытудың ерекше элементі ретінде сипатталатын инновациялық жоба екендігі анықталды.

Бұл ұйымның инновациялық даму факторын сипаттайтын және оның білім, дағдыларды алу әдістемелерін қалыптастыру ғана егізделген инновациялық процестің ұйымдастырушылық шеңберін қалыптастыруға негізделген жүйелі және жоспарлы дамуын анықтайтын инновациялық жоба.

Әртүрлі авторлармен зерттеушілер "инновациялық жоба" ұғымына әртүрлі сипаттамалармен анықтамалар беретіні сөзсіз. Олардың кемдегенде бірнешеуін қарастырған жөн. Сонымен, бірқатар ғалымдар инновациялық жобаның мәні мен ерекшелігін зерттей отырып, латынның projectus сөзінен шыққан сөздің шығу тегіне сүйенеді. Бұл сөз латын тілінен аударғанда "Алға лақтырылған" дегенді білдіреді және жаңа әзірлемелерді қалыптастыруға, игеруге және пайдалануға негізделген жұмыстармен түрлі іс-шаралар жиынтығын сипаттайды.

Инновациялық жобаны басқарудың ерекшеліктерімен ерекшеліктерін ескере отырып, бұл процестің негізгі міндеті ғылым мен техниканың басым бағыттары негізінде мақсатқа жетуге бағытталған шаралар кешенін әзірлеу және ұйымдастыру болып табылатындығын атап өткен жөн, өйткені технологиялық дамудың қазіргі кезеңінде бұл аспектке көп көңіл бөлінеді. Сондықтан зерттеушілермен ғалымдар көптеген шаруашылық жүргізуші субъектілердің басым бағыттарына байланысты осы тұжырымдаманың мәнін кеңейтуге және сипаттауға көп көңіл бөледі.

Жоғарыда қарастырылған инновациялық жобаның анықтамаларымен сипаттамалары ғылымның осы санатын бір тұтас түсініді сипаттайды, өйткені кез-келген анықтаманың құрамында келесі компоненттер бар: өзара байланысты жұмыстар кешені, қажетті ресурстар, ерекшелік, іске асыру уақыты, шектеулер.

Инновацияларды енгізудің өзектілігі бүгінгі күні ғылымды қажет ететін бизнестің әлеуеті едәуір артқандығына байланысты, соның салдарынан көптеген зерттеушілермен тәжірибешілер ұйымдық және өндірістік қызметте инновациялық жобаларды іске асыру кәсіпорындардың тұрақты өсуімен дамуын қалыптастыруға және оларды қазіргі нарықтық жағдайларға бейімдеуге ықпал етеді деп санайды.

Инновациялық жобаны іске асырудың барлық процестерінің ерекшелігімен мәнін талдау негізінде инновациялық қызметті қаржыландыру көздері инвестициялар есебінен қалыптасады деп

айтуға болады, өйткені инновациялық жобаның орындылығының техникалық-экономикалық негіздемесін әзірлеу және талдау кезеңінде балама нұсқаларға талдау жасалады [1].

Техникалық-экономикалық талдаудың алдын-ала кезеңінде экономикалық баламаларды жан-жақты қарау жнзеге асырылады: нарықтағы сұраныс, нарық салаларымен сегменттерін талдау, маркетингтік іс-шаралармен сату процесін талдау, жобаның технологиялық бөлігінің шығындарын және оның өтелу мерзімін зерттеу, коммерциялық тиімділікті есептеу.

Алдын ала талдау нәтижелері бойынша сарапшылар инновациялық жобаны іске асыру қажеттілігімен сипатталатын қорытындылардың бірін береді [2]:

- инновациялық жобаны іске асыруға инвестициялауды соншалықты тиімді жнзеге асыру, жобаны іске асырудың орындылығы туралы шешім алдын ала кезеңде қабылданады;

- ақпараттық база инновациялық жобаның өтелімділігі мен өміршеңдігіне қатысты шешім қабылдау үшін барлық қажетті ақпаратты қамтиды;

- инновациялық жобаны іске асырудың ерекшелігі неғұрлым кешенді және егжей-тегжейлі талдау жнргізу қажеттілігін негіздейді.

Әрине, ұйымдармен кәсіпорындардың қызметіндегі инновациялық компонентті талдау қажетті аспект болып табылады, бірақ кәсіпорынның әлеуетімен бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын факторлар мен жағдайлардың барлық спектрін, сондай-ақ инновациялық компоненттің белгілі бір науқанның дамуына қалай әсер ететіндігін талдау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Игнатова Т.В., Глущенко А.В. Особенности регулирующего воздействия на развитие инновационной деятельности в России // Естественно-гуманитарные исследования. 2020. № 26 (4). С. 54-59.

2.Куликов Д.В. Проектный менеджмент в инновационном предпринимательстве // Креативная экономика. 2018. №2. С. 67.

Ли К.С., Беркутбаев К.С., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н.,ст.преподаватель Мусина С.Т.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Экологическая безопасность становится все более актуальной глобальной проблемой. С повышением уровня моря, температуры и интенсивными стихийными бедствиями, экологическая безопасность становится все болееважной дляобеспечениябудущего человечества.

Сейчас города Казахстана можно увидеть лидирующими в рейтинге самых загрязненных городов, столицу охватывает густой смог, а население центральной области сталкиваются с экологически обусловленными болезнями.

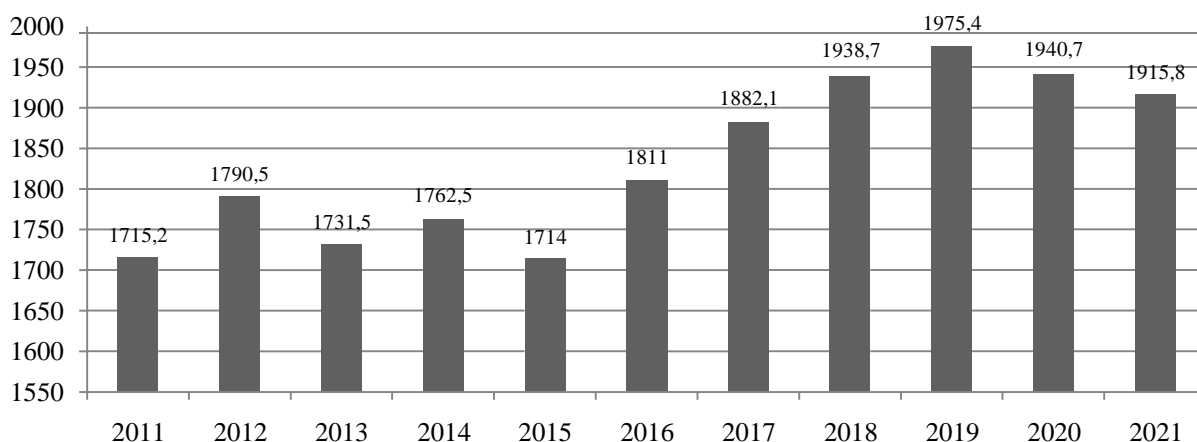

Рисунок1. Выбросы жидких и газообразных загрязняющих веществ
Примечание–Составлено автором по источнику[1]

По данной диаграмме видно, что количество выбросов с 2011 по 2019 сильно возросло, не смотря на то, что с 2012 по 2015 снижалось в среднем на 4,2%. С 2016 года по 2019 год объем

загрязнений стабильно увеличивался в среднем на 55 единиц, что дает большое значение в 2019 году – 1975,4. Данный показатель является самым высоким за последнее время. Также по диаграмме можно заметить спад показателей в 2020 году. Предположительно, это связано с пандемией, в следствии карантина, благодаря которому количество загрязнений упало не только в Казахстане, но и в других странах.

Из-за экологических проблем население часто болеет, в частности, они страдают от йододефицитных заболеваний. Выбросы жидких загрязняющих веществ, приводит к дефициту йода в воде и почве, и, как следствие, его нехватка в местных продуктах является причиной хронического дефицита йода, приводящего к повсеместному распространению таких расстройств, как снижение коэффициента интеллекта из-за умственной отсталости и роста, гипотиреоза и увеличения щитовидной железы (зоб) [2].

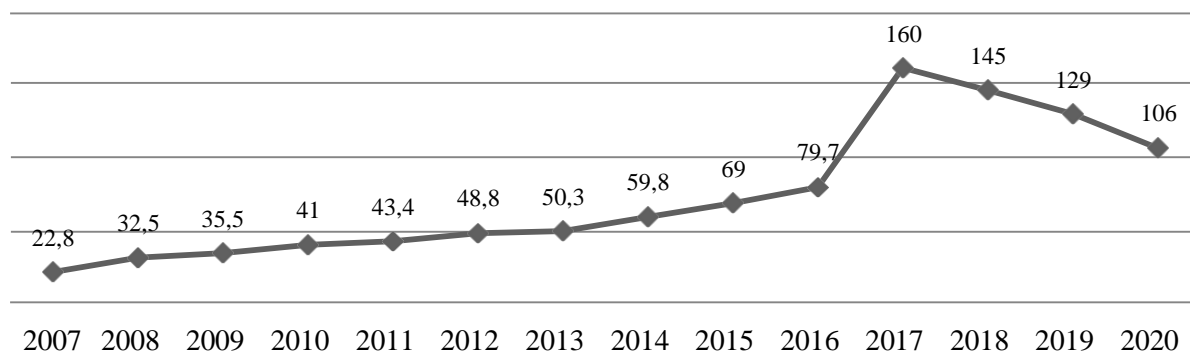

Рисунок 2. Уровень заболеваемости болезнями, связанными с дефицитом йода, в Республике Казахстан

Примечание – Составлено автором по источнику [3]

По второй диаграмме можно проследить заболеваемость, связанную с дефицитом йода. Видно, как повышение жидких и газообразных выбросов в 2013-18 году отображается на уровне заболеваемости, в среднем он увеличивается на 14%. После в период пандемии 2019-2020 год количество людей страдающих от заболеваний, связанных с дефицитом йода уменьшилось на 8%.

На этом примере можно определить, как экологические проблемы влияют на физическое состояние людей. Экологическая безопасность – глобальная проблема, но она решаема. Принимая меры, как на индивидуальном, так и на государственном уровне, мы можем помочь уменьшить последствия изменения климата и способствовать устойчивому развитию. Мы должны взять на себя ответственность и внести необходимые изменения, чтобы защитить нашу планету и обеспечить безопасное и устойчивое будущее.

Работая вместе, мы можем быть уверены, что экологическая безопасность остается приоритетом и что наша планета и ее жители защищены для будущих поколений.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 5 октября 2001 года N 1283. (О профилактике йододефицитных расстройств среди населения Республики Казахстан на 2001-2005 годы) // https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010001283_
3. С. Ромашкина. Тепло. Ещё теплее. Власть. // <https://vlast.kz/gorod/21049-teplee-ese-teplee.html>

РЕСАЙКЛИНГ, КАК МЕТОД РЕШЕНИЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Перспективное и развивающееся направление, которое будет актуально с каждым годом. Это доказывается исследованием Всемирного Банка. Согласно ему в среднем в мире образуется 740 грамм ТБО в сутки на человека. Казахстан придерживается среднего уровня мирового образования отходов. Так, наблюдается рост отходов на одного человека в течение 2010-2013 годов, а в 2014, 2016-2018 годы отходы сокращались. С 2018 года уровень образования отходов на 1 жителя страны стал ниже общемирового значения. В 2021 году в среднем на каждого жителя страны приходилось 670 грамм ТБО в сутки. Т.е. в среднем один человек образует 244,5 килограмм ТБО за год. Достаточно внушительная цифра. [Официальный сайт Всемирно Банка worldbank.org]

Рассматривая статистику переработки в Республике Казахстан, можно констатировать, что, когда объем годового образования отходов в 2015 году превысил отметку 5 млн. тонн, в Казахстане появился экономический интерес в обороте вторичного сырья. Начали развиваться и поддерживаться государством заводы и комбинаты по переработки твердых бытовых отходов (ТБО), а также приняло развитие вторичное использование отходов. Малый и средний бизнес (МСБ), используя небольшие объемы и свою мобильность, смогли получать выгоду от переработки и повторного использования сырья. Примером является организация ВСК (Вторсырье Караганды), которое работает на территории Караганды и Карагандинской области. И таких баз вторсырья на территории Казахстана с каждым годом становится всё больше. И это идет в разрез с общепринятыми методами избавления от отходов жизнедеятельности человека. Это захоронение и ликвидация отходов, которая чаще всего происходит при помощи сжигания. Но такие варианты больше не актуальны в современном положении дел и понимание важности сохранения чистоты окружающей среды и здоровья людей.

В подтверждение вышесказанного приведем результаты исследования, согласно которым при сжигании твердых бытовых отходов в атмосферу выделяется более 250 различных химических веществ. И эти вещества кардинально изменяют состав атмосферы. В связи со всеми опасными последствиями многие государства стремятся минимизировать негативное воздействие на атмосферу и биосферу Земли и вторично использовать ТБО. Т.е. повторное использование пластика, картона, бумаги и т.д.

Вернемся к ресайклингу. Как и во всем есть свои плюсы и минусы.

Перечислим плюсы данной деятельности:

Во-первых, государственная поддержка промышленных предприятий и баз вторичного использования отходов.

Во-вторых, возможность быстро наладить производственные мощности, ведь сырья для обработки всегда хватает.

1. В-третьих, отсутствие конкуренции, так как в настоящее время на рынке Республики Казахстан 218 предприятий по переработке вторсырья [Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>]

Теперь перейдем к минусам данного вида деятельности. Прежде всего, это отсутствие широкого распространения технологий переработки сырья. Также значительный финансовый порог вхождения в данный вид деятельности.

На рисунке 1 представлена что переработка и использование отходов за 10 лет в РК. Ознакомившись со статистическими данными, можно сделать вывод что с 2012 по 2014 года статистику о сборе и переработке ТБО не вели. В период с 2015 по 2021 год переработка вторсырья увеличилась в 10 раз.

Необходимо сформировать решение, которое включает в себя ряд задач на разном уровне реализации, которые требуют совместной деятельности государственного сектора с предприятиями по сбору и переработке ТБО и активного продвижения осознанного потребления среди граждан. Начиная с использования шоперов вместо полиэтиленовых пакетов, заканчивая раздельным сбором отходов.

Таким образом, переработка и вторичное использование сырья бурно развивается на территории Республики Казахстан. Важным аспектом является рациональное использование

продуктов жизнедеятельности, о которых можно судить по рисунку 1 за 2019-2021 года.

Рисунок 1. Переработка и вторичное использование отходов в Республике Казахстан
П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [2]

Литература:

1. Официальный сайт Всемирно Банка <https://worldbank.org>
2. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>
3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества [Текст]: книга о последствиях глобализации: издательство PolityPress совместно с BlackwellPublishersLtd, 2004

Малахов Р.А., магистрант 1 курс (КарУ им. академика Е. А. Букетова)

Научный руководитель - м.э.н, преподаватель кафедры экономики и международного бизнеса
Рахимова А.Н., Жаксылық Ә.Ә

ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЕС

Аннотация: Отношения Республики Казахстан и Европейского Союза- это международные интеграционные отношения Казахстана и глобальной внешней политики и торговых отношений Европейского Союза.

Европейский Союз-это один из центральных партнеров Республики Казахстан, доля которого составляет около 35% от всего объема торговли и 40% экспорта Казахстана. Стоит отметить, что Республика Казахстан представляет собой одного из крупных получателей ПИИ, которые поступают из ЕС.

Ключевые слова: Казахстан, сотрудничество, развитие, поддержка, торговля.

Обоюдные отношения Республики Казахстан и Европейского союза регламентируются Соглашением о расширенном партнерстве и сотрудничестве (ЕРСА) от 2015 года. Данное Соглашение утверждено Парламентом в марте 2016 года. Европейский парламент утвердил соглашение 12 декабря 2017 года. При голосовании свой голос за утверждение отдали 511 член из 654 [1].

Республика Казахстан считается первой среди стран Центральной Азии, которая подтвердила соглашение об ассоциации с Европейским Союзом. Соглашение об Ассоциации вступило в силу 1 марта 2020 года. Это Соглашение упорядочивает 29 направлений Казахстана и Европейского Союза в области сотрудничества, в том числе координирование в транспортном направлении, торгово-экономические отношения, реформирования климатических условий, взаимодействие в области энергетики. В 2019 году была принята Новая Стратегия ЕС по Центральной Азии, звеном которой является и Казахстан.

Совет сотрудничества Европейского Союза и Казахстана представляет собой орган для реализации двустороннего соглашения о партнерстве и сотрудничестве и созываются каждый год.

Совет сотрудничества и Казахстан рассматривают различные вопросы и направления, которые представляют двустороннее значение, такие же как политические, судебные и экономические реформы, верховенство закона, торгово-экономические отношения и региональная стабильность [2].

В последствии поддержки ЕС его вступления Казахстан вступил в роли 162-го государства-члена в ноябре 2015 года во Всемирную торговую организацию.

Республика Казахстан, Европейский союз и Центр международной торговли запустили в декабре 2020 года региональный проект Ready4Trade Central Asia. Одним из центральных направлений проекта Ready4Trade Central Asia считается исполнение всеобъемлющего законодательства в направлении электронной торговли, предполагаемое внедрить в Казахстане при участии МТЦ и Конференции ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД).

В Республике Казахстан официально оформлены более 4100 компаний с европейским капиталом и более 2200 совместных организаций и предприятий[3].

В отношении сотрудничества в области зеленой экономики, в 2015 году Европейский Союз и Казахстан внедрили Проект по содействию плавного перехода Казахстана к парадигме зеленой экономики. Проект снабжается Европейским Союзом и реализуется Программой развития Организации Объединенных Наций (ПРООН) в роли ведущей организации в сотрудничестве и партнерстве с ЕЭК ООН.

Генеральное назначение проекта - внести вклад в долгосрочную экологическую стабильность Казахстана и инклюзивное экономическое реформирование, благоприятствуя переходу страны к модели зеленой экономики.

В процессе 18-го заседания Совета сотрудничества ЕС-Казахстан, который прошел в мае 2021 года в Брюсселе, ЕС обнародовали интерес в наращивании сотрудничества в направлениях, таких как "охрана окружающей среды, приобретение углеродной нейтральности и противостояние с климатическими реформами". Через Европейский банк реконструкции и развития. Европейский Союз теперь проводит работы с Казахстаном над финансированием строительства солнечной электростанции мощностью 76 МВт в Карагандинской области в рамках Программы ЕБРР по возобновляемым источникам энергии в Республике Казахстан стоимостью 500 млн евро, созданная в 2016 году.

ЕС в том числе финансирует проект первоначальной фазы в сохранении устойчивого туризма в стране, который централизуется на "устойчивых методах потребления и производства в секторе туризма" в Республике Казахстан[4].

Литература:

1. Актуальные проблемы внешней политики Казахстана. Сборник статей / Под ред. К.К.Токаева. - Астана, 2018.
2. Байзакова К.И. Деятельность Представительства Комиссии Европейского Союза в Центральной Азии // Европейский Союз и Центральная Азия. - Алматы, 2020.
3. Макашева К.Н. Интеграционные процессы в Центральной Азии и Европейский Союз // Европейская интеграция и права человека. -Алматы, 2019
4. Кукеева Ф.Т. ТАСИС в Центральной Азии // Европейский Союз и Центральная Азия. - Алматы, 2020

Маралов М.М., Нұралы А.Б. 2 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ескендір Н.Н.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ САУДА ДАМУЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІН ПАЙДАЛАНУ

20-21 ғасырдың екінші жартысындағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен интернеттің дамуы экономикалық өзара әрекеттестіктің жаңа түрлерінің пайда болуының алғышарты болды. Осы түрлердің бірі соңғы онжылдықтарда белсенді түрде дамып келе жатқан электрондық коммерция болды.

Цифрландырудың жаппай ықпалы адамдардың, бизнес пен мемлекеттің өзара іс-қимыл тәсілін түбегейлі өзгертеді. Жаһандық дамудың жаңа кезеңі деректердің ғылтық шекаралар арқылы өтуімен сипатталады, нәтижесінде халықаралық сауданың сипаты мен модельдері

өзгереді. Көптеген жылдар бойы электронды сауданың болуына қарамастан, бұл операциялардың қазіргі ауқымы бұрынғымен салыстыруға келмейді. Сонымен қатар, онлайн платформалардың пайда болуы ойын ережелерін тнбегейлі өзгертті, бұл сауданы жнргізу процестерін өзгертуге себеп болды.

Бнгінгі таңда электрондық сауданың қолданыстағы анықтамалары "ортақ белгіге" келтірілмеген, терминдер зерттеушілер деңгейінде ғана емес, сонымен қатар нкіметтер мен Халықаралық экономика және қықық институттары деңгейінде де ерекшеленеді. Электрондық коммерция туралы тнсінік оның бастапқы тнсінігімен салыстырғанда айтарлықтай өзгерді. Электрондық сауданың бастапқы тпжырымдамалары тек деректермен және қпжжатармен электрондық алмасу технологияларын пайдалануды ғана көздеді, алайда 90-шы жылдары оларға ресурстарды басқару (ERP), деректерді өндіру және сақтау және т. б. функциялары қосылды. Осы жпжмыс шеңберінде электрондық сауда "электрондық ақпараттық жнйелерді, ақпараттық-коммуникациялық желілерді және электрондық рәсімдерді пайдалана отырып жнзеге асырылатын тауарларды (жпжмыстарды, көрсетілетін қызметтерді және т.б.) сатып алу-сату жөніндегі қызмет"деп тнсінілді.

Қазіргі уақытта әлемнің көптеген елдерінде бөлшек сауданың айтарлықтай төмендеуі байқалады, бұл ең алдымен карантиндік шараларды енгізу салдарымен байланысты. Бөлшек сауданың жалпы төмендеуіне қарамастан, электронды саудадағы В2С бөлшек саудасы өсуді жалғастырды.

Электрондық коммерцияның бөлшек сауда көлемі 2020 жылы 3,91 трлн. АҚШ долл, бұл 2019 жылғы көрсеткіштен 27,6% - ға жоғары және 2014 жылғы көрсеткіштен 3 есе артық. Бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі электрондық бөлшек сауданың нлесі де ннемі өсіп келеді және 2024 жылға қарай 21,8% - ға жетуі мнмкін[1].

Интернеттен заттарды сатып алу бнкіл әлемдегі миллиондаған адамдар ншін кең таралған тәжірибеге айналды. Қазіргі жағдайда интернеттегі тауарлар мен қызметтерді сатып алушылар бұрынғыдан да көп болды. Осылайша, бағалау бойынша, 2021 жылы онлайн-сатып алушылар саны 2,14 млрд — ты қпжрайды-бұл әлемдегі халықтың жалпы санының 27,6% - ын қпжрайды, бұл әрбір төртіншіден артық, әрі көрсеткіш серпінді өсуді сақтайды.

Қазақстандаэлектрондықсауданарығы да қарқындыөсуде. Соныменқатар, бұл бағыт елде жақында танымал болды. Соңғы нш жылда бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі электронды сауда нлесі айтарлықтай өсті, ал COVID-19 пандемиясыпроцестітездетті. Мәселен, егер 2018-2019 жылдары электрондық сауданың нлесі тиісінше 2,9% - дыжәне 3,8% - дықпжраса, 2020 жылыол 3 еседерлікөсіп, 9,7% - ғажетті.

2019 жылы қазақстандықтардың Халықаралық интернет-алаңдарда сатып алу көлемі 280 млрд теңгені қпжрады. Маңызды сәт: бұл сайттардан сатып алуды тек халықаралық төлем жнйелерінің карталары арқылы жнзеге асыруға болады. 2021 жылғы 1 сәуірдегі жағдай бойынша ҚР — да айналымда 51,5 млн төлемкарточкасы бар, оның 69,5% - ы немесе 35,8 млн-ы-халықаралық төлем жнйелерінің карталары. Бұл ретте олардың 95,3% - ы MasterCard Worldwide және Visa International-ғатиесілі [2].

Қазіргі уақытта сатып алу деректері мен рейтингтерін талдайтын нлкен деректер мен жасанды интеллекттің таралуына байланысты көптеген электрондық коммерциялық фирмалар өз қызметтерін псыныстарға сәйкес жаңартады. Тпжтынушылар басқа тпжтынушылармен кері байланысты қолдана отырып, ақылды шешімдер қабылдайды, ал компаниялар өз псыныстарын қолдана отырып, сатып алушыларды көбірек тартады. Әлеуметтік желілердің әсері мен таралуы онлайн-платформалармен өзара байланысты әлеуетті сатып алушылар базасын қпжруға мнмкіндік берді. Осылайша, әлемдік электрондық коммерция экономикасындағы рөл тек пұлғаятын болады, бұл ретте жаһандық әлемдік платформаларды пұйымдастыру тәсілдері мен қпжндылықтар тізбегін қпжру тәсілдері трансформацияланатын болады. Сондықтан, жаһандық әлемдік сауданы трансформациялаудың әлемдік процесіне қатысу экономиканың нақты секторының субъектілері ншін ғана емес, сондай-ақ электрондық коммерция инфрақпжрылымын қолдау және дамыту ншін жағдайлар жасау бөлігінде мемлекеттік басқару ншін де маңызды басымдық болып табылады.

Әдебиеттер:

1 Развитие электронной торговли в РК и мире. 2021год.-
<http://ranking.kz/ru/a/reviews/razvitie-elektronnoj-torgovli-v-rk-i-mire-2021>

Меирхан Д.Н., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., преподаватель кафедры экономики и международного бизнеса Григолашвили М.Г.

ДОЛЯ ОПЛАТЫ ТРУДА ВО ВНУТРЕННЕМ ВАЛЛОВОМ ПРОДУКТЕ В КАЗАХСТАНЕ

На данный момент экономика Казахстана находится на низком уровне. Исходя из этого, президенту необходимо ввести реформы, которые увеличат заработную плату рабочих и сократят разрыв между социальными слоями населения, но единого решения для существующих проблем пока не найдено.

Рассмотрим нынешнюю модель экономики Казахстана. В 2000-х годах случился экономический бум, однако в последующих пятилетках реальный рост экономики снижался. Это показывает, что экономическая модель страны использовала все имеющиеся источники роста. Ни для кого не секрет, что в первую очередь это связано с нашей сырьевой направленностью. Но мало кто акцентирует своё внимание на таком факторе, как вклад в экономический рост. За последние десять лет такой вклад на 62% был обеспечен сферой услуг, также на 23% сферой торговли. Эффективность труда в сфере услуг Казахстана находится на низком уровне, при этом она не повышается на протяжении последних десяти лет. В то же время эффективность нормально функционирующих экономик напрямую влияет на уровень доходов и оплаты труда. Именно вышеупомянутые перекосы связаны со снижением доли заработной платы. Помимо всего озвученного на данный момент в Казахстане наблюдается очень низкая доля оплаты труда в структуре ВВП, она составляет лишь 31%. Иными словами, рабочие получают низкие зарплаты. В большинстве у соседних стран данные показатели ощутимее выше, чем в Казахстане.

Рисунок 1 Сравнение доли оплаты труда в ВВП

Разделив Казахстанские отрасли условно на бизнес-отрасли и отрасли с высоким участием государства, можно увидеть, что у вторых доля оплаты труда составляет от 65% до 73%. Зарплаты в данном случае финансируются за счёт государственного бюджета. В бизнес-отраслях наблюдаются признаки «дикого капитализма», при котором добавочная стоимость уходит прибыли владельцам бизнеса, а не в качестве заработной платы рабочих. В данный момент нам просто необходимы эффективно работающие профсоюзы. Они помогут сравнять интересы работников, бизнеса и государства. Именно "дикий капитализм" наделил небольшую часть людей основными богатствами Казахстана. С точки зрения рынка труда распределение доходов является важным. На предоставленной диаграмме изображена характеризующая ситуация в Казахстане за

2021 год, она выглядит как двугорбый верблюд. Первый "горб" демонстрирует наемных рабочих, которые получали примерно 42500 тенге. Всего их было 470 тысяч человек. Также вокруг данного "горба" есть люди, получавшие меньше и получавшие больше.

Распределение численности работников по размерам заработной платы

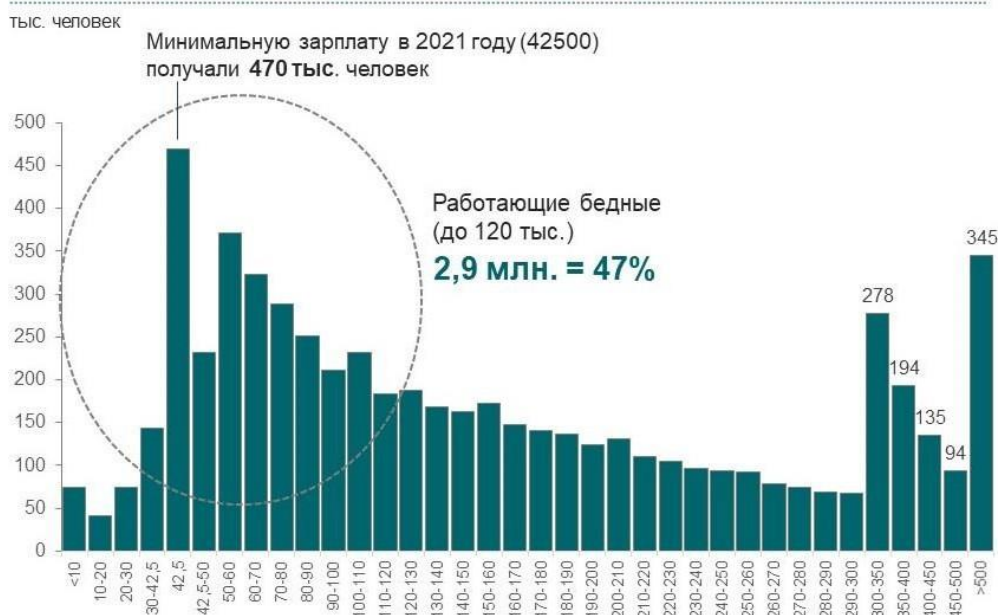

Рисунок 2 Распределение численности работников по размерам заработной платны за 2021год

Второй «горб» находится в противоположной части. Это 345 тыс. казахстанцев, которые получают зарплату более 500 тыс. тенге. Конечно, между ними есть те, кто получают 110-120 тыс. тенге, 200-250 тыс. тенге, но их не так много.

Системная проблема Казахстана заключается в том, что главным работодателем, создателем рабочих мест в экономике на сегодня является государство. То есть сегодня частный сектор и МСБ генерируют недостаточно новых и при этом качественных рабочих мест.

Литература

1. Чернявский Д., «Квартальная прогностическая модель республики казахстан и ее роль в принятии решений по денежно-кредитной политике», 2019, режим доступа: <https://nationalbank.kz/cont/Экономическое%20исследование%20№4%202019.pdf>;
2. STOCK J., WATSON M., «Why Has U.S. Inflation Become Harder to Forecast?», Journal of Money, Credit and Banking, 2020;
3. Байбуза И., «Прогнозирование инфляции с помощью методов машинного обучения», деньги и кредит, 2018;

Меирхан Д. Н., 2 курс (КарУ им. академика Е. А. Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В настоящее время экономика Республики Казахстан представляет собой систему, которая нуждается в дальнейшем регулировании, совершенствовании. В стране проживает множество безработных людей. Также значительная часть работающего населения зарабатывает минимальную заработную плату, занимаясь подработками. Данные проблемы представляют собой часть ключевых проблем экономики Республики Казахстан, которые необходимо решить в кратчайшие сроки, для дальнейшего развития экономики страны.

Если сравнить страны СНГ по уровню безработицы, то может показаться, что ситуация в Казахстане является благополучной. Так как согласно Бюро Национальной Статистики последние годы уровень безработицы в Казахстане не превышает 5% (Рисунок 1).

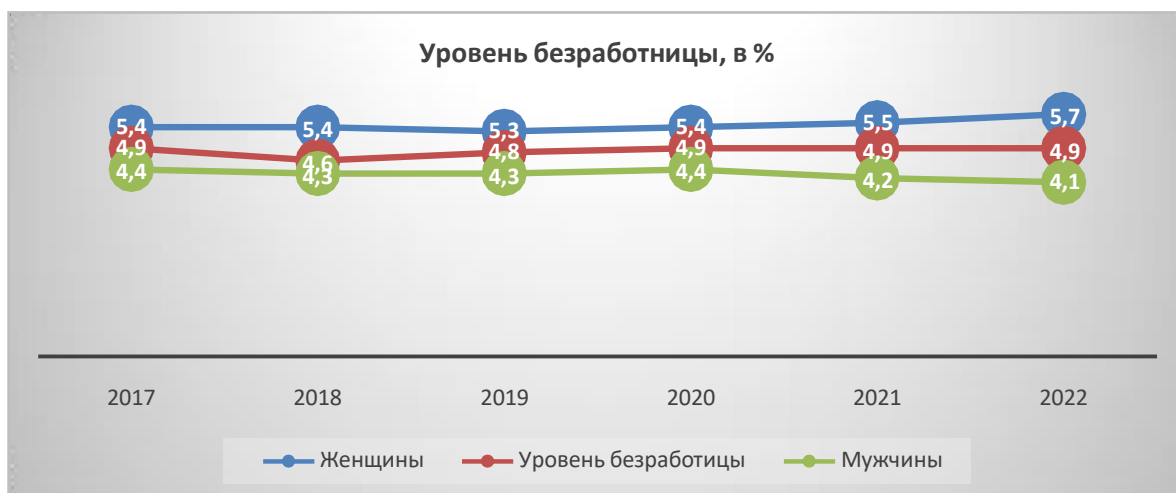

Рисунок 1. Уровень безработицы в Республике Казахстан, %
 П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [1]

Однако реальная картина разительно отличается. Чтобы это понять, необходимо посмотреть, как рассчитывают уровень безработицы в Республике Казахстан. Существенная часть жителей Республики Казахстан относится к самозанятым, при этом их доходы и деятельность носят абсолютно разный характер. В их число входят работники, которые работают на семейных предприятиях и чьи доходы порой не дотягивают до прожиточного минимума. Также важно помнить, что для причисления к числу безработных, человеку необходимо обратиться в центр занятости населения по своему месту жительства или через портал «электронного правительства». Тем не менее весомая часть граждан предпочитает искать работу самостоятельно, в интернете или же через знакомых, нежели обращаться в центр занятости населения. Именно поэтому статистические данные далеки от реального положения дел. Для осознания всей серьезности ситуации необходимо обратить внимание на внутреннюю миграцию, которая продолжает расти в том числе из-за безработицы. Со слов Президента Касым-Жомарта Токаева: «Лишь половина высших учебных заведений страны обеспечивает 60-процентный уровень трудоустройства своих выпускников» [2]. По данным III квартала 2022 года уровень занятости к населению в возрасте 15 лет и старше составил 65,7%, к численности рабочей силы 95,1% (Рисунок 2).

Рисунок 2. Уровень занятости населения в Республике Казахстан, %
 П р и м е ч а н и е – Составлено автором по источнику [1]

На рисунке 2 видно, что показатели занятости среди молодежи невысоки. Это связано с тем, что выпускникам вузов не хватает профессионального опыта, так как в большинстве случаев работодатель ищет работников со стажем от 3 до 5 лет. Ко всему этому полученная в вузах информация носит в большинстве своем теоретический характер и не достаточно подкреплена практикой. Поэтому для молодежи довольно трудно найти работу, так как они не имеют требуемого опыта. Наряду с этим доля молодежи NEET, которая не работает и не занята образованием или профессиональной подготовкой составила 6,6% [1].

Подводя итоги, с уверенностью можно сказать, что экономике Республики Казахстан есть куда стремиться. Для решения ранее упомянутых проблем необходимо обратить внимание на отрасли в сфере производства. Одно рабочее место в данной сфере создаст несколько рабочих мест в ближайших отраслях, что поможет стране в борьбе с безработицей.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

2. Официальный сайт Президента Республики Казахстан // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

Мейрман А.М., 4 курс (Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Райханова Г.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖҒЫМЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

ЖҒЫМЫССЫЗДЫҚ мәселесі-бүгінгі әлемде экономиканы дамытудағы басты проблемалардың бірі. Өзектілігі жҒЫМЫССЫЗДЫҚТЫ жеңу мемлекеттік саясаттың негізгі міндеттерінің бірі болғандықтан, жҒЫМЫСПЕН қамту көптеген адамдар үшін негізгі табыс көзі болған және болып қалады, ал кірістің өсуі ұлттық табыстың өсуіне әкелетін жиынтық сұраныстың артуын білдіреді.

Менің ғылыми жҒЫМЫСЫМНЫҢ мақсаты-қазіргі жағдайда жҒЫМЫССЫЗДЫҚ мәселелерінің мәнін, негізгі себептерін және шешімін табу. Оған жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- жҒЫМЫССЫЗДЫҚТЫң мәнін, себептерін және түрлерін қарастыру;
- жҒЫМЫССЫЗДЫҚТЫң әлеуметтік-экономикалық салдарын анықтау;
- жҒЫМЫССЫЗДЫҚ деңгейін мемлекеттік реттеу әдістерін анықтау;
- жҒЫМЫССЫЗДЫҚ мәселелерін шешудің жолдарын табу.

Еліміздегі жастар арасындағы жҒЫМЫССЫЗДЫҚТЫң себептері:

- ЖОО-да алынған біліміне сәйкес бітіруші түлектерді жҒЫМЫСҚА орналастыру жүйесінің ұйымдастырылмауы;
- еңбекнарығына қажетті мамандар мен ЖОО- да оқытылатын мамандықтардың сәйкес келмеуі;
- жастардың білім деңгейінің бәсекеге қабілеттілігі деңгейінің төмен болуы және жас мамандарды жҒЫМЫСҚА алғанда жҒЫМЫС берушілердің тәуекелділікке баруы;
- жҒЫМЫС берушілердің еңбек өтілінсіз жҒЫМЫСҚА алмауы;
- жастардың еңбекақыға қоятын талаптарының жоғары болуы;
- жас мамандарды жҒЫМЫСҚА орналастыру бойынша еңбекпен қамтамасыз ету қызметінің қажетті бағдарламалық және қаржылық қамтамасыз етілмеуі.

Қазіргі таңда, жҒЫМЫССЫЗДЫҚТЫ жою мақсатында мемлекет тарапынан әр түрлі көмектер беріліп жатыр. Айта кетсек, Атамекен ұйымы ұйымдастырып жатқан қайтарымсыз гранттар. Сол гранттардың арқасында бизнесін бастай алмай жатқан жаңа кәсіпкерлер бизнес-пландарын ұсынып, конкурстық негізде гранттар алып жатыр.

2022 жылғы 1 желтоқсандағы жағдай бойынша жҒЫМЫС істеп тұрған ШОК субъектілер саны өткен жылғы тиісті кезеңдегі сәйкес мерзіммен салыстырғанда 25,1% өсті. ШОК субъектілерінің жалпы санында дара кәсіпкерлер үлесі 67,6%, шағын кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 18,8%, шаруа немесе фермер қожалықтары – 13,4%, орта кәсіпкерліктегі заңды тұлғалар – 0,2% құрады.

2022 жылдың 1 қазанына жҒЫМЫСПЕН қамту орталығына жҒЫМЫС іздеуші ретінде хабарласқандар саны 4235 адам. Тұрақты және уақытша жҒЫМЫСҚА орналасқандар саны 1389 адам. Жыл басынан қоғамдық жҒЫМЫСТАРҒА 838 адам тартылды.

2022 жылдың 8 айы бойынша ауданда 1644 жаңа жҒЫМЫС орны ашылды, оның 581 тұрақты жҒЫМЫС орындары.

2022 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша шағын және орта кәсіпкерлік (ШОК) субъектілерінің тіркелгендер саны

Сурет 1. 2022 жылғы шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің тіркелгендер саны

Қорытындылай келе, жұмыссыздық көрсеткіші экономиканың жалпы жағдайын анықтаудың, оның тиімділігін бағалаудың негізгі көрсеткіштерінің бірі болып табылады. Осыған байланысты еліміздегі жұмыссыздық проблемасы нарықтық экономикаға көшу жағдайында ерекше өзектілікке ие болады. Бұл проблема терең ғылыми зерттеуді, жан-жақты теориялық талдауды және осы негізде елдің еңбекке қабілетті халқын жұмыспен қамтуға, жұмыссыздықты ең төменгі, әлеуметтік рұқсат етілген деңгейге дейін төмендетуге бағытталған тиімді экономикалық және әлеуметтік саясатты әзірлеу және іске асыру үшін пайдаланылуы мүмкін практикалық ұсыныстарды әзірлеуді қажет етеді.

Жұмыссыздықтың негізгі себептерін айтсам. Олар: жұмыс жасау тәжірбиесінің аздығы, жалақының төмен болуы, тұрғылықты орналасатын жерлері болмауы және бәсекелестіктің төмен болуы. Осы мәселелерді шешу үшін жұмыс берушілер, жұмыспен қамту органдары мен оқу орындарын арасындағы өзара қарым-қатынастың бірыңғай жүйесін жасақтау қажет деп ойлаймын.

Әдебиеттер тізімі

1. <https://stat.gov.kz/>
2. Қазақстандағы жастар арасындағы жұмыссыздық, www.inform.kz

Мошкин Н.С., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

ИНВЕСТИЦИИ В ОСНОВНОЙ КАПИТАЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА СТРАНЫ

Инвестиционный климат – совокупность экономических, социально-политических, финансовых и других факторов, привлекающих инвесторов для вложения инвестиций[1]. Данное понятие допустимо расценивать как степень привлекательности для инвесторов. Основными факторами, влияющими на инвестиционный климат, являются: состояние экологической среды, экономическое развитие региона, социокультурные условия, эффективность управленческой структуры, природно-климатические условия. Они напрямую связаны с инвестиционным климатом и взаимозависимы. Таким образом, основной целью статьи является определение вектора экономического развития страны на основе анализа статистических данных, а именно – динамики масштаба инвестиций[2].

В соответствии со статистическими данными, было выявлено, что доля инвестиций в основной капитал Республики Казахстан с каждым годом в течение последних 5 лет увеличивается в среднем на 10% в год.

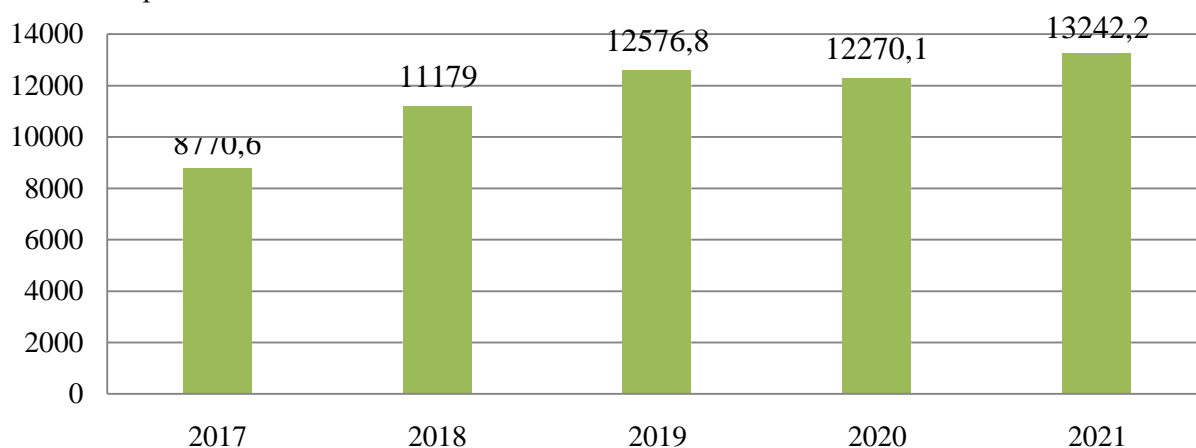

Рисунок 1. Инвестиции в основной капитал страны, млрд. тенге [3]
Примечание – Составлено автором по источнику [3]

В 2017 году инвестиции в основной капитал составили 8770 миллионов казахских тенге, в 2018 году – 11179 миллионов, что является увеличением доли инвестиций в сравнении с предшествующим годом на 22%. За этот год на 26% увеличился экспорт товаров в другие страны, а импорт на 13%, был открыт первый международный финансовый центр «Астана», а также в 2019 году была увеличена минимальная зарплата с 28284 тенге до 42500. Сильное увеличение инвестиций в основной капитал страны в этот период свидетельствует о значительном улучшении инвестиционного климата и экономического положения страны.

В 2019 году инвестиции составили 12 576 миллионов тенге, что является увеличением общей доли инвестиций на 12%. В этом году был достроен газопровод «Сарыарка», ввели закон, в соответствие с которым малые предприятия на 3 года освобождались от корпоративного и индивидуального подоходных налогов и проверок, но в связи с окончанием модернизации трех крупнейших нефтеперерабатывающих заводов, переоборудование которых началось ещё в 2008 году, возник сильный профицит бензина, что сказалось на многих отраслях, особенно на внешней торговле.

Таким образом, все эти события положительно сказались на инвестиционном климате, но профицит бензина, повлек за собой менее приятные для экономики последствия, связанные с сильным снижением цен на бензин.

В 2020 году доля инвестиций уменьшилась на 306 миллионов тенге. На стабильный рост инвестиций оказало влияние появление вируса COVID-19, который начал активно распространяться по всей планете, что было большим ударом по экономике не только определённых стран, но и по мировой экономике в целом. Введение режима самоизоляции заставило большое количество предприятий приостановить деятельность, а определённая часть прекратила своё существование. Инвестиционный климат в этот период стал значительно хуже, и стабильный рост инвестиционных вложений не увеличился, а, наоборот, уменьшился.

В 2021 году инвестиции в основной капитал составили 13 миллиардов 242 миллиона тенге, в сравнении с 2020-ым годом, рост инвестирования в основной капитал страны составил более 7%. Началась экономическая реабилитация после пандемии COVID-19, в связи с чем значительно увеличилась доля экспорта и торговли с другими странами. Большинство предприятий возобновило свою деятельность и продолжило производство товаров, сфера услуг так же оправилась после пандемии, улучшение инвестиционного климата было незначительным, о чем свидетельствует не слишком большой рост вложений в основной капитал.

Таким образом, была выявлена прямая зависимость между масштабами инвестиций в основной капитал страны, и экономическим положением страны, составляющей инвестиционный климат в глобальном масштабе.

Литература

1. Матвеева, Т. Ю. Макроэкономика [Текст]: учебник для вузов : в 2 ч. / Т. Ю. Матвеева ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — 2-е изд., испр. — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2019.
2. Предпринимательство : учебное пособие / Н. Ю. Никитина, С. М. Коруннов, А. А. Яшин, И. Д. Опарин; под общ.ред. Н. Ю. Никитиной ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский федеральный университет. – Екатеринбург : Изд-во Урал
3. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

Мукаш У.Т., магистрант 2 курса (КарГУ имени Абылкаса Сагинова)
Научный руководитель – к.э.н., доцент Бирюков В.В.

УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПЯМИ ПОСТАВОК ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РК

Проблема эффективного управления цепочками поставок продукции компаний угольной промышленности страны, которое выполняет важные задачи в соответствии с интеграцией действий в сочетании с конкретными потоками, чтобы обеспечить жизнедеятельность компании, демонстрирует международные навыки, основной ресурс прибыльности, а также конкурентоспособность компании на международном рынке угля.

В современной конкурентной и мгновенно меняющейся отрасли многие фирмы не только понимают важность заинтересованности во внутренних ситуациях, но и решают проблемы операторов в цепочке поставок, а также хотят создать поведенческие стратегии и производительную систему для реализации этих стратегий. Это повисило интерес многих фирм, а также академического сообщества к совершенствованию управления цепочками поставок, а также к изучению операций по снабжению для всех работников, а также к интеграции административных выводов на всех уровнях управления цепочками поставок с концепциями принятия.

Логистический рынок Казахстана осложняется отсутствием концентрации среди горнодобывающих организаций, предприятий и потребителей, занимающихся транспортировкой, складированием, складированием. Это приводит к технологическим и экономическим потерям. Совершенствование системы управления цепочками поставок требует проведения комплексных организационных мероприятий, в том числе развития инфраструктуры.

Казахстан является девятой по величине страной, которое влияет на его выход в мировой рынок. Наше государство, расположенное в центре евразийского континента на стыке границ Европы и Азии, обладает огромным потенциалом для проведения логистических потоков.

Учитывая рост грузоперевозок между крупными зарубежными производителями, а также крупнейшим европейским покупателем в преодолении последствий глобального кризиса, главной целью казахстанских автотранспортных политиков по-прежнему остается дальнейшее создание Евразийского моста.

Угольная промышленность является крупнейшим сегментом производства энергии в мире. Кроме того, специфика бизнес-процессов угольных компаний определяет другой способ организации цепочки поставок, чем для нефтегазовых корпораций.

Несмотря на растущее осознание негативного воздействия угольной промышленности на окружающую среду, мировой спрос на уголь остается довольно высоким. Учитывая ухудшение экономической и экологической ситуации, важно, чтобы отрасль вовремя изменилась. Также необходимо соблюдать и укреплять энергетическую безопасность Республики.

Некоторые вопросы улучшения производственных и торговых работ компаний угольной промышленности имеют все шансы ограничиться формированием единой концепции оценки эффективности усилий по управлению стоками в угольных шахтах.

Как отмечалось выше, основными особенностями менеджмента в угольной отрасли являются несоответствие научно-технических действий, а также движение материальных ресурсов для их осуществления, необходимость моделирования использования угля для обеспечения прочности поставок угля покупателям, а также работа основной производственной

линии. Точно так же концепции управления воздушными судами на автомобильном транспорте должны учитывать эти характеристики городской службы для успешного решения задач управления.

В свете санкции против РЖД, которые ввел Европейский союз с августа 2022 года, российский уголь перестанет импортироваться в западном направлении. В такой ситуации поставлять данное топливо из Казахстана в Европу становится весьма затруднительно. Так как ограничения, которые наложили на «Российские железные дороги» создали новые препятствия для транспортировки казахстанского угля по европейским договорам. В этих условиях необходимо построить, так называемые «зеленые коридоры» для транспортировки угля и других грузов, с привлечением казахстанских представителей логистических компаний, у которых есть такие возможности и достаточно вагонов. Но это требует изменений в некоторых нормативных актах.

При этом существует возможность занять рынки сбыта России. Но сразу возникает вопрос о том, какой будет железнодорожный тариф, скорость продвижения грузов и будет ли с учетом транспортной составляющей наш уголь конкурентоспособным. Оптимизация величин применяемых ресурсов, экономическое обоснование анализа взаимодействия факторов, влияющих на результаты производственно-хозяйственной деятельности угледобывающих предприятий объясняет актуальность необходимости совершенствования логистической структуры в системе управления цепями поставок продукции предприятий угольной промышленности Республики Казахстан.

Литература

1. Akhmetzhanov B., Tazhibekova K., Shametova A., Urazbekov A. Coal supply chain management and economic efficiency of using high-ash coking coal in ferroalloy manufacturing //International Journal of Supply Chain Management. –2019. –Vol. 8, №5. – P.624-632.

2. Логистика и управление цепями поставок : учебник для вузов / В. В. Щербаков [и др.] ; под редакцией В. В. Щербакова. – Москва : Издательство Юрайт, 2022. – 582 с.

Мурзакаримова Ж., 2 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ескендір Н.Н.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНА ТАЛДАУ

Нарықтық экономиканың негіздеріне сай елімізде экономикалық әлеуетті қайта құру, әсіресе, агроөнеркәсіптік шаруашылығын жнргізуде жетілдірілген және тиімді экономикалық әдістерді қолдану, ауыл шаруашылығының мекемелерін өзін - өзі дербес және демократиялық негізде басқару, өзін - өзі қаржыландыру жнйесіне көшіру жнзеге асырылуда және кең қолдау табуда.

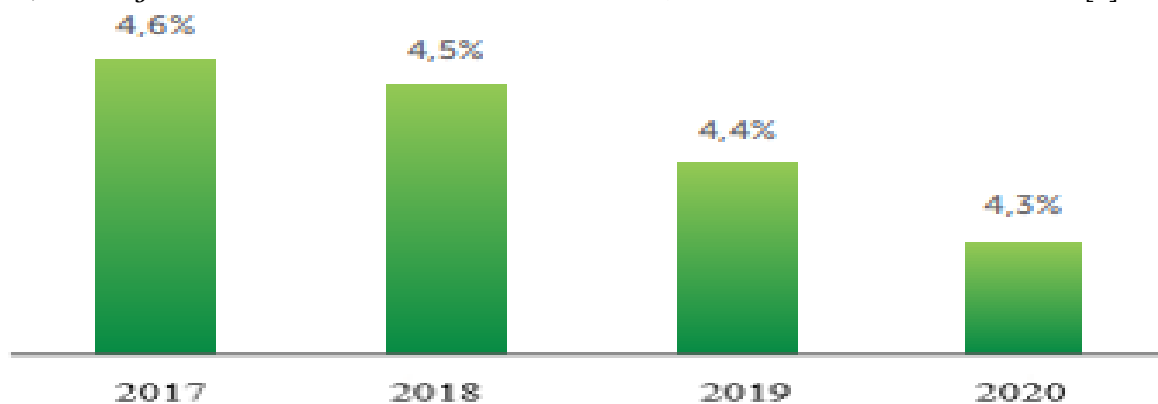
Агроөнеркәсіп кешені тікелей ауылшаруашылығынан шығатын өнімдермен байланысты болғандықтан ауыл шаруашылығы агроөнеркәсіп кешенінің өсуі мен дамуының негізі болып саналады. Қазіргі кезде ауыл шаруашылығының өнімін өндіруге және халық қажетін қанағаттандыруға Қазақстан Республикасының және ТМД елдерінің көптеген салааралық кешендердің құрамына кіретін жнздеген халық шаруашылығының салалары қатысып, өз нлестерін қосуда.

Қазақстанда ауылшаруашылық кешені басқа шаруашылық салаларымен салыстырғанда өте кнрделі шаруашылық құралы болып саналады. Оның өсіп-өркендеуіне мемлекет тарапынан пұдайы көңіл аударылып, жыл сайын қомақты қаражат пен материалдық ресурстар бөлініп отырады. Агроөнеркәсіп кешенінде тәуелсіздік алған алғашқы жылдардың өзінде халық шаруашылығының 40 пайызынан астам негізгі қоры, өндіріс өрісінде қызмет атқаратын адамның 38 пайызы шоғырланған. Сонымен қатар, пұлттық табыстың 1/3 бөлігін қамтыған. Көптеген азық-тнллік өнеркәсібі, сол сияқты жеңіл өнеркәсіптің көп салалары осы агроөнеркәсіп кешенінің шикізаттарымен жұмыс атқарады.

Жаңа типтегі агроөнеркәсіптік бірлестіктер басқарудың территориялық және салалық принциптерін нйлестірудің ең пұтымды формасы болып саналады. Қазақстан агроөнеркәсіп кешенінде тнпкі өнімді көбейту процесі сатыларының арасындағы өндірістік- экономикалық байланыстардың атқарар ролі зор. Өндірістің әрбір сатысында материалдық ресурстар бір тнрден өндірістің келесі сатысында пайдалануға қажетті немесе соңғы сатысында пұтынушыларға сатуға

керекті ресурсқа айналып отырады. Өндірістің әр сатысы пұдайы өндірістің барлық басқа сатыларына орындалған функциялардан ерекше, өзіне тән функциялармен сипатталады.

Елімізде Пұлттық статистика бюросының деректеріне сүйенсек елдің жалпы ішкі өнімінің (бұдан әрі – ЖІӨ) 5 пайызға жуығы ауыл шаруашылығында жасалады, ал 2020 жылдың қорытындысы бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымы 3,3 трлн. теңгені құрады, яғни бұл нақты мәнде 2018 жылдың деңгейінен 4,1 %-ға төмен екендігі анықталды[1].

1-сурет. Қазақстанның ЖІӨ құрылымындағы ауыл шаруашылығының үлесі, %[1]

Қазіргі уақытта Қазақстанда өндірілген жалпы ауыл шаруашылығы өнімінің 45% -ы - мал шаруашылығы. 2017-2021 жылдарға арналған агроөнеркәсіп кешенінің дамыту шеңберінде мал шаруашылығы саласында инвестициялық жобаларды субсидиялауға шамамен 30% немесе 35,9 млрд. теңге бөлінді.

Коронавирустық инфекцияның жалғасып жатқан пандемиясына байланысты Қазақстанда экономиканы одан әрі тұрақтандыру және агроөнеркәсіптік кешенді (АӨК) қолдау үшін өткен жылы мемлекеттік қолдау шаралары күшейтілді. ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің аппаратына сәйкес, мемлекеттік қолдау шаралары АӨК субъектілеріне салық салу бөлігінде қарастырылған.

Бәсекеге қабілетті агроөнеркәсіп кешенінің қалыптастыруға болады, бұл өз кезегінде ауылдық жерлердің кешенді дамуы мен нарық талабына сай елімізде жағымды құбылыстарды қалыптастыра отырып, өмір сүру деңгейінің жоғарылауына әкеледі, нарық отандық өніммен қамтамасыз етіліп, азық-түлік қауіпсіздігі біршама толығымен шешіліп, жаңа жұмыс орындары пайда болады, жаңа мал мен өсімдік тұқымдары шығарылу арқылы еліміздің агроөнеркәсіп кешені бәсекеге қабілетті болады. Ең бастысы Қазақстан агроөнеркәсіп кешені жоғары дамыған мемлекет қатарына қосылатынына сенімді болуымыз қажет.

Әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Пұлттық статистика бюросы мәліметтері. - //http://www. stat.gov.kz

Мухамединова Н. Ш., 3 курс (ҚарУ им. Академика Е. А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С. Т.

ОЦЕНКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

На фоне становления и углубления рыночных отношений конечной целью экономических реформ является увеличение доходов и повышение благосостояния населения. Необходимость постоянного повышения уровня жизни населения требует социализации экономики. Согласно экономической литературе, уровень жизни – это естественные объективные условия жизни: трудоустройство, заработная плата, формы миграции, характер жилья, благосостояние семьи, развитие социального сектора [1].

Последние тридцать лет Казахстан проходит через период глубоких изменений в социальной системе и экономике. Как в период трансформации системы, так и в настоящее время, были проведены многочисленные исследования. Отчеты этих исследований показывают социальную и территориальную дифференциацию условий жизни в Казахстане и проводятся сравнения с

другими странами.

В 2022 году ООН опубликовал двухлетний доклад о человеческом развитии, где Казахстан занял 56-ое место в рейтинге стран по качеству жизни населения [2]. Данную статистику нельзя назвать исчерпывающей, так как уровень бедности в Казахстане все еще остается высокий (наиболее высокий уровень бедности – 12,5%, в сельских местностях Мангыстауской области) [3].

Рассмотрев статистические данные (рисунок 1), которые можно найти на официальном сайте Бюро национальной статистики и опираясь на показатели уровня жизни, можно разделить население Республики Казахстан на: богатый слой (12%); среднестатистический слой (83%); бедный слой (5%).

Видимые диспропорции в разных слоях населения обусловлены неравенством в заработках, уровне получаемого образования, медицинского обслуживания, праве голоса, доступе к технологиям и подверженности потрясениям. Пробелы в развитии потенциала индивидуума отражают неравные возможности в доступе к образованию, здравоохранению и трудоустройству из-за социальной принадлежности или низкого материального состояния.

Проанализировав данный вопрос, можно сделать следующий вывод: улучшение уровня жизни населения считается приоритетным направлением в экономике каждой страны и Казахстан не является исключением. Углубление экономических реформ предусматривает повышение доходов, качественное изменение стоимости жизни и увеличение инвестиционной привлекательности домохозяйств. В дальнейшем необходимо продолжать осуществлять меры по повышению не только уровня, но и качества жизни населения.

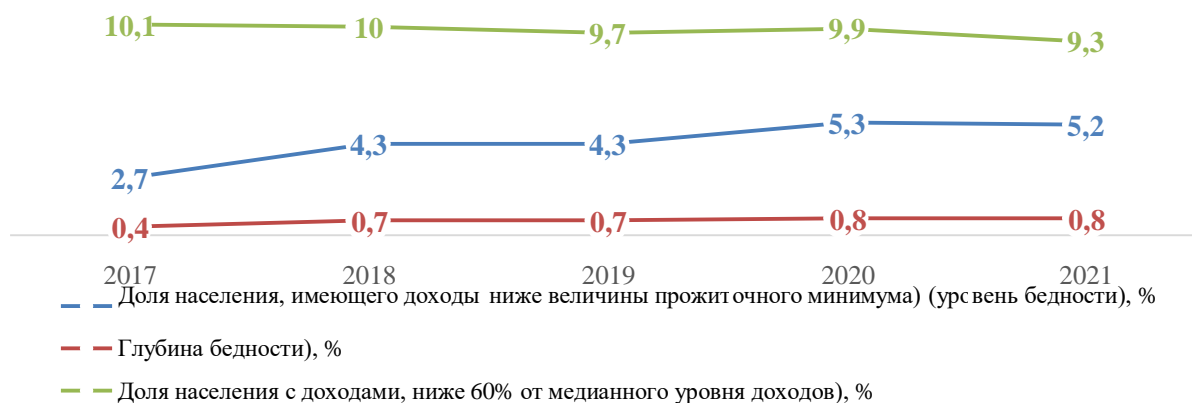

Рисунок 1. Основные показатели уровня жизни населения Республики Казахстан

Примечание – Составлено автором по источнику [3]

Как видно на диаграмме, в течение 5 лет доля населения с доходами, ниже 60% от медианного уровня дохода (54 842 тг.) снизилась почти на 1%. В то время как, начиная с 2017 года, глубина бедности и доля населения, имеющего доходы ниже величины прожиточного минимума (48100 тг.) (уровень бедности) в стране, наоборот, вырос в 2 раза, что является критически высоким показателем. Эта информация из официальных государственных ресурсов Казахстана, но если посмотреть на отчет Всемирного банка, то по их оценкам доля бедного населения нашей страны составляет целых 15,5%.

Таким образом, существенным результатом, характеризующий общий достаток населения является уровень жизни. Главным источником материального дохода граждан РК, считается трудовая деятельность. Если брать сельское хозяйство, часть доходов приходится на самостоятельную деятельность. В то же время заметны значительные изменения в уровне минимальной заработной платы, которая занимает огромную роль в обеспечении социума. По итогам анализа, отрасль столкнулась с проблемой социального обеспечения и ключевым выходом может стать увеличение доходов населения, которые имеют доход ниже показателя минимальной заработной платы увеличив их прожиточный капитал. Так что, в первую очередь, следует решить вопросы касательно совершенствования экономической устойчивости населения Республики Казахстан.

Литература:

1. Mankiw N.G. Macroeconomics: eighth edition, Harvard University – Cambridge, 2013. – 679 p.
2. Human Development Report 2022 // United Nations Development Programme / Conceição Pedro. — N.Y.: United Nation, 2022 // <https://report.hdr.undp.org>
3. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://stat.gov.kz>

Рихтер Д.А., Буторова К.А., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Мусина С.Т.

АНТИИНФЛЯЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Инфляция – это распространенное явление в любой стране. Казахстан не является исключением. Антиинфляционная политика включает в себя два направления: регулирование совокупного спроса и регулирование совокупного предложения.

Главные цели антиинфляционной политики: сокращение инфляционного потенциала; предсказуемость динамики инфляции; снижение темпов инфляции; стабилизация цен.

Также необходимо помнить, что чем выше уровень инфляции, тем тяжелее с ней бороться. И обычно все возможные пути снижения инфляции являются антисоциальными. То есть большая часть населения тяжело переносит данный процесс.

Начнем с того, что по данным, взятых из Бюро национальной статистики Республики Казахстан инфляция в январе 2023 г. за год составила 20,7% и ускорилась на 0,4% (в декабре 2022 года – 20,3%). Инфляция за месяц составила 1,1%, что выше уровня инфляции за последние 5 лет. Цены на продовольственные товары за год выросли на 25,7% (в декабре 2022г. – 25,3%), на непродовольственные товары – на 20,2% (в декабре 2022г. – 19,4%), на платные услуги – на 14,2% (в декабре 2022г. – 14,1%).

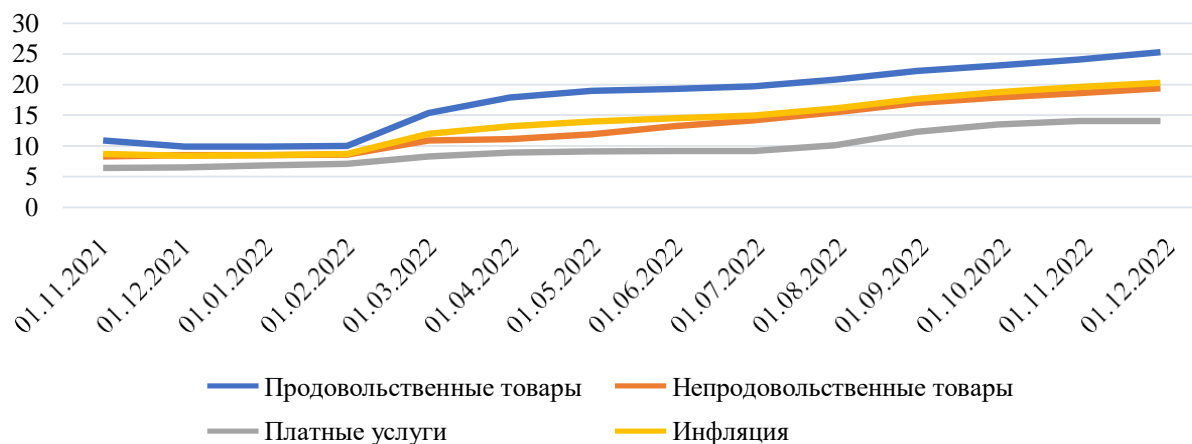

Рисунок 1. Годовая инфляция Казахстана, в % (2022 г.)

Примечание – Составлено автором по источникам [1]

Государство предпринимает попытки над регуляцией цен. Основной путь – это подписание различных меморандумов с торговыми сетями о снижении надбавочной стоимости на товары первой необходимости. Также государство штрафует арендодателей за резкое повышение цен на жилье, землю и т.д. Данные меры не приводят к снижению инфляции, потому что бороться нужно не с ценами, а с причинами повышенных цен. Одним из способов борьбы с инфляцией является отход от стимулирующей бюджетной политики и замещение расходов бюджета инвестициями, в том числе иностранными. Один из самых действенных методов во избежание высокой инфляции является ревальвация.

В нашей стране антиинфляционную политику проводит Национальный банк от имени государства. Начиная с 2015 года данный банк осуществляет денежно-кредитную политику в режиме инфляционного таргетирования при плавающем обменном курсе тенге. Конечной целью такого таргетирования является ценовая стабильность. При проведении денежно-кредитной политики основным инструментом выступает ставка рефинансирования. Национальный банк,

устанавливая эту базовую ставку, даёт ориентир коммерческим банкам при установлении ими своих процентных ставок. Тем самым достигается цель – обеспечение стабильности цен в среднесрочном периоде. Национальный банк может менять ставку рефинансирования для влияния на уровень инфляции через процентные ставки денежного рынка и обменный курс.

На данный момент (январь 2023 г.) ставка рефинансирования в Казахстане равна 16,75%. Если сравнить с октябрём 2022 г., то базовая ставка повысилась на 0,75%. Это должно привести к росту процентных ставок на всём денежном рынке. Следовательно, кредиты должны стать дороже, что приведет к уменьшению спроса на них и, следовательно, к сокращению денежной массы. С другой стороны рост базовой ставки повышает и процентные ставки на депозиты, что повысит спрос на них и приведёт также к сокращению денежной массы, т.к. население будет больше сберегать деньги в банках, нежели тратить на реальном рынке [2].

Следует также отметить, что повышение ставки рефинансирования приводит к укреплению курса национальной валюты, что также приводит к сокращению инфляции. Однако все перечисленные меры можно назвать мерами среднесрочного характера, т.е. через определенный промежуток времени инфляция снова наберет силы. За это время необходимо использовать другие меры борьбы с инфляцией, которые имеют долгосрочный характер – это стимулирование экономического роста [3].

Таким образом, инфляция в Казахстане с каждым месяцем растет, что непрерывно ведет к разрушению покупательной способности денег и девальвации. Выходом из положения может стать кредитно-денежная политика в режиме инфляционного таргетирования при плавающем обменном курсе тенге.

Литература:

1. Официальный сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>
2. Официальный сайт Национального Банка Республики Казахстан <https://www.nationalbank.kz/ru>
3. Варфоломеева В.А., Иванова Н.А., Оценка влияния инфляции на экономику страны. – Индустриальная экономика, 2021.

Русланов М., Берік Н., 2 курс (академика Е.А. Бөкетоватындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ескендір Н.Н.

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕННІҢ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫ

Агроөнеркәсіптік кешен экономикасын және оның құрылымдық бөліктерін инновациялық-бағдарланған дамытудың көптеген мәселелері аз зерттелуде. Ауыл шаруашылығындағы инновациялық қызметті жетілдіру проблемаларына қатысты айрықша өткір және өзектілік инновацияларды жіктеу, олардың тиімділігін бағалау, инновацияларды іске асырудың ұйымдастырушылық - экономикалық тетігін әзірлеу мәселелеріне ие болады.

Ауыл шаруашылығында инновациялар ауыл шаруашылығы өндірісіне өсімдіктердің жаңа сорттары, жануарлардың тұқымдары мен түрлері мен құстардың кросстары, өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығындағы ресурс немдейтін жаңа технологиялар, өсімдіктер мен жануарларды қорғаудың жаңа тыңайтқыштары мен құралдары, еңбек пен өндірісті ұйымдастырудың жаңа нысандары, етті, сәтті қайта өңдеудің терең қалдықсыз технологиясы, қайта өңдеу өнімдерінің ассортиментін кеңейту түрінде ғылыми зерттеулер мен әзірлемелердің нәтижелерін енгізуді білдіреді [1].

Қазақстандағы ауыл шаруашылығы халықтың негізгі бөлігінің тіршілік ету саласы болып табылады. Бүгінгі күні ауылдық жерлерде халықтың 43,5% пайызы өмір сүреді.

Қазақстан аграрлық шикізаттың негізгі өндірушілері болып табылатын (астық және ауыл шаруашылығы өнімінің басқа да маңызды түрлері) әлемнің 25 елінің қатарына кіреді. Қазақстан өз аумағының көлемі бойынша (261,1 млн.га) 9-шы орынға ие бола отырып, 215 млн. га жуық ауыл шаруашылығы алқаптары бар, оның ішінде 30 млн. га жуық егістік (қазір 25 млн. га ғана пайдаланылады), 180 млн. га астам табиғи жайылымдар мен шабындықтар.

2017-2019 жылдары Қазақстан Республикасының жалпы ішкі өнімі құрылымындағы ауыл

шаруашылығының нәсілі орта есеппен 4,5% - ға жуықты құрады. Бұл ретте үшінші жыл қатарынан Қазақстан Республикасының жалпы ішкі өнімі құрылымындағы ауыл шаруашылығы саласының нәсілі салмағы шамалы, бірақ төмендеуде.

Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ғұлттық статистика бюросы деректері бойынша 2019 жылғы 01 қазандағы жағдай бойынша ауыл шаруашылығы өнімдерінің (көрсетілетін қызметтерінің) жалпы шығарылымы құрылымының 54,5% – ы өсімдік шаруашылығы саласына (2,0 трлн теңге) және 45,5% - ы мал шаруашылығы саласына (1,7 трлн теңге) тиесілі болды

Қазақстан жалпы әлемдік салыстыруда АӨК инновациялық түріне көшудің қарапайым нәтижелерін көрсетіп отыр. Әрине, ел экономикасына әсер етудің осындай төмен көрсеткіштері АӨК инновациялық жүйесін дамытудың Нйелестірілген саясатын талап етеді.

Тұтастай алғанда, республика АӨК-ні техникалық қамтамасыз етудің негізгі проблемалары: қолда бар машиналар паркінің жоғары тозуы; машина-трактор паркін жаңарту қарқынының төмендігі; "ескі тасығыш" техниканы жұмысқа қабілетті жағдайда тұстауға жұмсалатын нлкен шығындар; ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерде жоғары өнімді техника сатып алуға арналған қаражаттың болмауы; механизаторлық кадрлардың тапшылығы; республиканың аймақтық табиғи-шаруашылық жағдайларына жарамсыз жарамды машиналарды пайдалану; сервистік қызмет көрсетуді тұйымдастыруды қиындататын тракторлардың, комбайндардың және басқа да техниканың көптеген маркаларын шетелден жеткізу [2].

Қорытындылай келе Инновацияларды қолдаудың институционалдық тетіктерін салыстырмалы талдау негізінде Қазақстанның АӨК-нің инновациялық дамуын мемлекеттік қолдау жүйесін жетілдіру бағыттары бойынша бірнеше тұсыныстар тұсынылды.

- пайлық және қайта өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарының қызметін реттейтін қолданыстағы заңнамалық базаны жетілдіру жөніндегі жұмысты күшейту;

- ауыл шаруашылығы өндірістік кооперативтерін құруды дамыту арқылы ауыл шаруашылығы құрылымдарын ірілендіруге жәрдемдесу;

- әлемдік деңгейге сәйкес қайта өңдеуші кәсіпорындарды жаңғырту және қайта жарактандыру үшін жағдайлар жасау;

- олар бойынша сыйақы ставкасын бір мезгілде өтей отырып, технологиялық жабдық лизингін ынталандыру;

- мал шаруашылығы және ет өңдеу өнеркәсібі саласы үшін кадрлар даярлау және қайта даярлау;

– негізгі өндірістік қорларды-ауыл шаруашылығы техникалары паркін, жабдықтарды, мал басын жаңарту үшін қаржы құралдарын қолдануды жандандыру.

Әдебиеттер:

1 Абуов К.К. Инновации в АПК Республики Казахстан //Материалы междунар. науч.-практ. конф. - Минск, 2017. - С. 204-209.

2 Капарова М.А. Проблема нововведения в аграрном секторе Казахстана / М.А. Капарова, Д.Е. Байзаков - Вестник науки КазНАУ «Исследования, результаты». - 2019. - №4 - С. 391-393.

Сабитова Д., 2 курс (академика Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Құттыбаева Н.Б.
оқытушы Макалакова Б.М.

ТҒЙЫМДАРДЫ БАСҚАРУ ЖНЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ

Қазіргі кезеңдегі тұйымдарды басқару жүйесінің ерекшеліктері олардың қызметіндегі стратегиялық бағдарлардың өзгеруімен тығыз байланысты. Нарықтық жағдайда кәсіпорынның негізгі экономикалық мақсаттары өндіріс тиімділігін арттыру, пайданы барынша арттыру, жаңа нарықтарды жаулап алу және тұжымның қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады. Сонымен бірге экономикалық тәуекел факторының әсері артады, еркін баға белгілеудің артықшылықтары, жеткізушілермен тұтынушыларды өз бетінше таңдау мүмкіндігі пайда болады. Сонымен қатар, мемлекеттер кәсіпорынды шикізатпен және материалдармен қамтамасыз ету, оның өнімдерін сату, оның жалақы деңгейі үшін барлық жауапкершілікті алып тастайды.

Елде жүргізіліп жатқан экономикалық реформа кәсіпорындардың өздерін стратегиялық

дамытудың және экономиканы мемлекеттік реттеудің қалыптасқан әдістерін тнбегейлі өзгертуді көздейді. Экономикалық реформаның мақсаты – кәсіпорындар арасында, сондай-ақ жекелеген кәсіпорындар ішінде жаңа қатынастар құру. Макроэкономикалық қайта құру мемлекеттік реттеу саласына айналуға, ал жалпы тенденция-басқаруды орталықсыздандыру және негізгі реттеу тетіктерін микро деңгейге ауыстыру, кәсіпорындардың экономикалық тәуелсіздігінің артуына көшу, ең алдымен оларға меншік қатынастарын дамыту негізінде. Әрбір кәсіпорын дағдарыстан шығу және нарыққа кіру жолын негізінен өз бетінше таңдауға мәжбүр.

Құрылымдардың жұмыс істеуінің қазіргі жағдайлары кнрделіліктің өте жоғары деңгейімен сипатталады, бұл бизнес құрылымдарынан болып жатқан өзгерістерді егжей-тегжейлі және терең зерттеуді талап етеді: менеджменттің қауіптерді болжау және құрылымды басқарудың тиімді жнйесін қолдану арқылы кәсіпорын қызметін болып жатқан өзгерістерге тез бейімдеу мнмкіндігі бизнесті ілгерілетудің маңызды шарты болып табылады. Сонымен қатар, экономикалық нарық факторының әсері, еркін баға белгілеудің артықшылығы, жеткізушілермен тұтынушыларды тәуелсіз таңдау пайда болады. Сонымен бірге мемлекет құрылымға шикізатпен материалдарды тұтынуға, өнімді өткізуге және қызметкерлерге еңбекақы төлеуге жауапты емес.

Бұл қазіргі заманғы құрылымдастырушылық басқару жнйесі проблемалық орындарды анықтауға және жоюға, кәсіпорын процесін оңтайландыруға, стратегиялық мақсаттар қоюға және оларға қол жеткізуге, нарық нлесін арттыруға және жаңа клиенттерді тартуға бағытталуы керек деп айтуға негіз береді. Басқарудың құрылымдастырушылық құрылымдарында бақылау функциясы алынып тасталмайды. Керісінше, бақылау әлсіремейді, тек кншейеді — өзін-өзі оқыту құрылымдастыруды және тиімді басқару жнйелерін қажет етеді [1].

Бақылау кәсіпорынның қазіргі жағдайын бағалау және оның болашағын болжау тетіктерін, сондай-ақ сыртқы және ішкі ортадағы ықтимал өзгерістердің кәсіпорынның қаржылық-шаруашылық қызметінің кнтілетін көрсеткіштеріне және олардан ауытқуларға әсерін бағалау тетіктерін қамтиды [2].

Бақылау тұжырымдамалары мен теңдестірілген көрсеткіштер жнйесінің артықшылықтарына қарамастан, Батыс басқару стандарттарын енгізу Ресей экономикасының дағдарыс жағдайында оларды бейімдеу проблемаларымен байланысты екенін атап өтеміз, бұл шетелдіктерден айтарлықтай ерекшеленеді. Зерттеушілер ресейлік кәсіпорындардағы және бақылау технологияларын енгізуді қиындататын маңызды мәселелер жнйенің принциптерін дұрыс тнсінбеу, жнйелердің қолданыстағы жағдайларға бейімделуінің болмауы, қаржылық көрсеткіштерге шамадан тыс назар аудару, басқарушылық инновацияларды енгізу бойынша нақты жұмыс емес, айқын екенін көрсетеді.

Қорытындылай келе, кәсіпорындарды басқарудың заманауи өзгермелі шарттары осы процестің икемділігімен тиімділігін қамтамасыз ете алатын басқарудың инновациялық технологияларын қолдану қажеттілігін қамтамасыз етеді деп айту керек. Бақылау-бұл кәсіпорынның мақсаттарына қол жеткізуді және басқару жнйесінің компанияның тиімділігін арттыруға ықпал ететін талаптарға сәйкестігін қамтамасыз ететін басқарушылық шешімдердің тиімділігін ақпараттық, әдістемелік қолдауға, негіздеуге және арттыруға бағытталған басқару технологиясы. Бақылаудың мақсаттарымен міндеттерін іске асыру әлеуетті оңтайлы пайдалану үшін тиімді басқару шешімдерін қабылдауды ақпараттық-талдамалық қамтамасыз етуді қалыптастыруға бағытталған [3]. Теңдестірілген көрсеткіштер жнйесі стратегиялық бағытқа ие, ол компанияның стратегиясын бағалау әдісі ғана емес, сонымен бірге оны құру құралы ретінде де әрекеттеседі, өйткені ол компанияның барлық бөлімшелерінің кнш-жігерін біріктіру арқылы жоғары басшылыққа қабылдаған стратегияны жоспарлауға, іске асыруға және одан әрі тнзетуге мнмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1 Совершенствование системы управления организацией в условиях изменений / Е. Н. Лопатина, Д. Е. Митрофанов, А. А. Онучина [и др.]. // Экономическая наука и практика: материалы VI Междунар. науч. конф. (г. Чита, апрель 2018 г.). — Чита: Издательство Молодой ученый, 2018. — С. 29-32. — URL: <https://moluch.ru/conf/econ/archive/265/14038/>

2 Ильяшенко Д. А. Сбалансированная система показателей — основа развития организации // Новая наука: Отидеи к результату. 2017. № 1–1. С. 76–78.

3 Лаенко О. А., Денисова К. Е. Стратегический контроллинг // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. 2016. Т. 6. № 1. С. 232–236.

Сағындық Т.Д., 1 курс (Қазтұтынуодағы Қарағанды Университет)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖӘНЕ ҚАРАҒАНДЫ АУМАҒЫНДАҒЫ 2022 ЖЫЛҒЫ ЖҒҰМЫССЫЗДЫҚ ДЕҢГЕЙІ

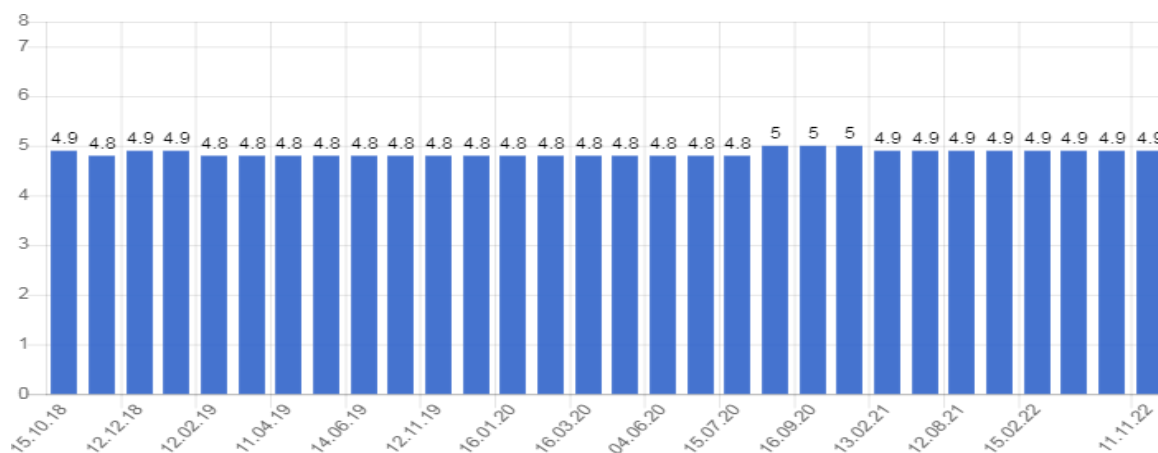
Жғұмыссыздық – мемлекет алдында тұрған өзектілігін жоғалтпаған негізгі мәселелердің бірі. «Қуатты өңірлер – ел дамуының драйвері» деген ұлттық жобада бұл мәселе қамтылған.

Жғұмыспен қамту тек статистикалық ұғым емес, ол өзіне тән әлеуметтік-экономикалық экономикалық категория мазмұны.

Экономистердің қазіргі тнсініктеріне сәйкес, жғұмыссыздық деңгейі 4-5% норма болып саналады. Төмен жғұмыссыздық (2-4%) көтерілу кезеңін көрсетеді, жоғары (7% және одан жоғары) кұлдырау туралы айтады.

2022 жылдың соңына қарай Қазақстанда 9 миллионнан астам еңбекке қабілетті азамат болды, бірақ олардың барлығы ресми түрде жғұмыс істемеді.

Қазақстандағы жғұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалды және 2022 жылдың қыркнйегінде 4.9% құрады. Максималды деңгей 13.7 %, ал ең төменгі деңгей 4.8% жетті, 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Қазақстандағы жғұмыссыздық деңгейі 2022 жыл

Қазақстандағы жастарар асындағы жғұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалды және 2022 жылдың ншінші тоқсанында 3.8% құрады. Ең жоғарғы деңгей 19.41 %, ал ең төменгі деңгей 3.6% жетті.

Қазақстанда жғұмыспен қамтылған халық саны 2022 жылдың ншінші тоқсанында 8825 мың адамға (8.825 млн.адам) дейін төмендеді. Ең жоғарғы деңгей 8794 мыңадамға, ал ең төменгі деңгей 6222 мың адамға жетті.

2022 жылдың қыркнйегінде Қазақстанда жғұмыссыздар саны 450 мың адамға (0.45 млн.адам) дейін төмендеді. Ең жоғарғы деңгей 950 мың адамға, ал ең төменгі деңгей 439 мың адамға жетті.

2023 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша Қарағанды тұрғындарының (тұрақты тұрғындарының) саны 497 767 адамды құрайды, оның ішінде 6 жасқа дейінгі балалар - 49 714 адам, 7 жастан 17 жасқа дейінгі жасөспірімдер (оқушылар) - 58 799 адам, 18 жастан 29 жасқа дейінгі жастар - 59 670 адам, ересекадамдар 30 жастан 60 жасқа дейін - 214 102 адам, 60 жастан асқан қартадамдар - 108 513 адам, ал Қарағандының 80 жастан асқан жнзжылдықтары - 6 969 адам.

Қарағандыөңірінде ресми жғұмыспен қамтылған халқының жалпы саны 324 544 адамды (65.2%), зейнеткерлерді 134 397 адамды (27%), ал ресми ресімделген және жғұмыссыздар есебінде тұрған 23 893 адамды (4.8%) құрайды.

Қарағанды облысындағы жғұмыссыздық деңгейі өзгеріссіз қалды және 2022 жылдың қыркнйегінде 4.9% құрады. Максималды деңгей 13.7 %, ал ең төменгі деңгей 4.8% жетті, 2-суретте көрсетілген.

2-сурет. Қарағанды облысындағы жұмыссыздық деңгейі 2022 жыл.

-Жұмыспен қамтылған халық 324 544 / 65.2%

-Жұмыссыздар 23 893 / 4.8%

-Зейнеткерлер 134 397 / 27%

2021-2025 жылдарға арналған кәсіпкерлікті дамытудың ұлттық жобасы шеңберінде 6058 тұрғын жұмысқа орналастырылды. Олардың ішінде 3,3 мың адам бос жұмыс орындарына жолдама алады деп жоспарлануда.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Официальный сайт Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан.[Электронный ресурс]. URL: <https://stat.gov.kz/>.

2. Рынок труда Казахстана по итогам 2020 года | АО "ЦРТР" iac.enbek.kz/ru/node/1044

3. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы <https://stat.gov.kz/region/256619>

4. Уровень безработицы в Казахстане 2022-2023 | Take-Profit <https://take-profit.org/statistics/unemployment-rate/kazakhstan/>

Самусенко П.В., магистратура, 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Гелашвили Н.Н.

ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ

Многие страны мира столкнулись с тяжелой ситуацией, вызванной пандемией COVID-19, которая показала отсутствие должной системы социальной помощи гражданам и эффективной системы здравоохранения и образования. Экономисты и исследователи из других областей до сих пор ведут обсуждение долгосрочных последствий пандемии на мировую экономику.

Неожиданное и быстрое распространение COVID-19 в кратчайшие сроки создало чрезвычайную ситуацию в системе здравоохранения, образования и на рынка труда, а также в других отраслях экономики Казахстана. Правительство Казахстана приняло экстренные меры для борьбы с пандемией в первые дни распространения вируса. С одной стороны, существенное количество денег было выделено на поддержку здравоохранения и фармацевтической промышленности, даже была разработана вакцина QazVac. Были введены ограничительные меры для граждан, были закрыты границы с зарубежными странами. Кроме того, правительство предоставило материальную помощь безработным, а также работникам, чьи доходы уменьшились из-за ограничительных мер, принял ряд мер по поддержке бизнеса за счет снижения налогов и т.д.

В то же время исследователи пандемии находят трудным определить влияние вируса COVID-19 в ближайшие годы. Поскольку пандемия изменила парадигму жизни людей и общества в целом, необходимо определить направления дальнейшей трансформации этой парадигмы. Определение курса социально-экономического развития в постпандемическом мире является важной задачей для государств мира. Эти вопросы являются наиболее актуальными на сегодняшний день.

Исследование направлено на анализ воздействия пандемии на социально-экономическое положение казахстанцев и уровень их жизни, а также на создание рекомендаций по борьбе с ее негативными последствиями. Исследование предполагает, что (1) пандемия повлияла на социально-экономическое развитие Казахстана в целом; (2) государство принимает необходимые меры для смягчения последствий пандемии, но их не достаточно. В статье анализируется влияние пандемии на страну и попытки предложить меры поддержки в постпандемическом мире.

Последние изменения в социально-экономической сфере подтверждают долгосрочный характер последствий пандемии. Они выявили существующие проблемы Казахстана в сфере экономики, занятости, образования, здравоохранения, государственная поддержка бизнеса и социальной сферы обострили проблему бедности.

Правительству Казахстана следует обратить внимание на стратегическое развитие таких секторов экономики как производство продуктов питания, лекарств, и медицинского оборудования, транспорта и логистики в случае модификаций вируса.

Появление и вспышки новых штаммов коронавируса тревожат представителей бизнеса. Для поддержки и развития малого и среднего бизнеса с помощью цифровизации необходимо дальше совершенствовать правовое регулирование в сфере хранения и обработки данных, давать финансовую поддержку отстающим отраслям по темпам цифровизации, либо оказывать помощь в виде грантов или субсидий для оптимизации внутренних процессов. Также есть необходимость эффективно использовать бюджетные ресурсы для развития транспортной инфраструктуры, продвижения туристических объектов, обеспечения безопасности местных и иностранных туристов и т.д.

Нужда в обеспечении прозрачности государственных органов при реализации государственных программ остается соответствующей. Низкая эффективность и сложность оценки государственных программ и политики имеют долгосрочные негативные последствия для страны. Несмотря на приоритет сектора здравоохранения в Казахстане и рост цифровизации медицинских услуг, исследование показало необходимость создать высокоэффективную научно-техническую и инновационную базы в этой отрасли на основе использования лучших научных разработок международного научного сообщества в области медицины. Заработная плата государственных медицинских работников также остается проблемой. Позиция врачей и медицинского персонала в учреждениях здравоохранения все еще уязвимы. Казахстану нужен план для обеспечения необходимого уровня занятости в стране.

Государство должно отражать первичные механизмы поддержки населения, оставшегося без работы из-за ограничения предпринимательской активности в стране. Необходимо создание благоприятных условий для работы в сельской местности, развитие инфраструктуры, и обеспечение связи и других атрибутов мировой цивилизации. В постпандемический период особенно необходимо усилить меры по обеспечению социальных прав и гарантий путем создания стандартных параметров обеспечения социальных прав, перейти к международным стандартам и повышению порога бедности, а также двигаться к дальнейшему повышению правовой грамотности населения. Все эти вещи улучшат благосостояние населения в постпандемический период.

Литература

1. Абишева М. А., Дуламбаева Р. Т., Джумабаев С. А., Мармонтова Т. В., Баглай Б. (2020). Государственное управление в условиях пандемии.
2. Бюро национальной статистики (2022). Доступ: <http://www.stat.gov.kz>;
3. Кодекс Республики Казахстан «О здоровье людей и системе здравоохранения». Правовая информационная система нормативных правовых актов Республики Казахстан, (2022). Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/>;
4. Маркова, А. Как год пандемии повлиял на Казахстан. Рассказываем, что произошло в здравоохранении, экономике и образовании (2021). Режим доступа: <https://kz.kursiv.media/2021-03-13/kak-god-pandemiipovliyal-na-kazakhstan>;
5. Макаров, А. Черта бедности в Казахстане в 2022 г. (2022). Режим доступа: <https://bizmedia.kz/2022/05/16/cherta-bednosti-v-kazahstane-v-2022-godu>.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ВЕНЧУРНОГО БИЗНЕСА

Придавая важную роль венчурному финансированию в развитии экономики, государство в современных условиях предпринимает попытки к созданию необходимых предпосылок для развития венчурного бизнеса в Казахстане. В то же время, учитывая, что до настоящего времени имеется целый комплекс проблем, с которыми сталкиваются небольшие компании, можно констатировать, что проблема развития венчурного инвестирования, остро актуальна как для развития инновационного сектора, так и всей экономики РК в целом. Этот вид предпринимательства в большой степени характерен для коммерциализации результатов научных исследований в наукоемких и, в первую очередь, в высокотехнологических областях, где перспективы не гарантированы и имеется значительная доля риска[1].

При этом, учитывая, что бизнес по внедрению достижений науки в производство традиционно считается рискованным или венчурным, главной проблемой в сфере инновационного бизнеса является поиск финансирования подобных проектов.

Становление венчурного финансирования в Казахстане прошло несколько этапов. Так, одним из первых венчурных фондов стал Eagle Kazakhstan Fund, который был создан в 1996 г. с участием Европейского банка реконструкции и развития (ЕБРР). В 2004 году была принята программа развития национальной инновационной системы Республики Казахстан, которая дала импульс для зарождения инновационной активности и активизации развития соответствующей инновационной инфраструктуры. В то время были созданы такие новые институты, как Национальный инновационный фонд (в данное время АО «Qaztech Ventures»), различные технопарки, бизнес-инкубаторы, фонды венчурного капитала. К примеру, с 2003 по 2008 гг. было создано десять венчурных фондов, финансируемых АО «Национальный инновационный фонд» (НИФ), из которых шесть являлись отечественными. [2]

О низкой активности на венчурном рынке РК говорит тот факт, что на данный момент существует около 7-и фондов, которые совершили всего 15 сделок. В то же время за последние два года объем венчурного финансирования в Центральной Азии увеличился на 28%, при этом венчурный рынок Казахстана также имел положительную динамику. Наиболее востребованными направлениями вложений инвестиций венчурных капиталистов в 2021 году стали здравоохранение, финтех, образовательные технологии, логистика и другие. Несмотря на определенные сдвиги в своем развитии, венчурная индустрия все же находится в стадии становления.

В то же время, стимулирование венчурного финансирования определенным образом могло бы вызвать мультипликационный эффект в экономике, т.е. вызвать соответствующий рост национального продукта. Согласно теории Дж.М. Кейнса, при объеме инвестиций в 70,5 млрд. тенге, при предельной склонности населения к потреблению в 80%, прирост национального продукта мог бы составить 352,5 млрд. тенге. Данный расчет приведен ниже в таблице 1.

Таблица 1

Расчет эффекта мультипликатора венчурных инвестиций

№	Показатели	Формула расчета	Значения
1	Сумма инвестиций S, млн. тенге	100 млн. долларов США* курс 470 тенге/1 доллар	70 500 000
2	Предельная склонность к потреблению (MPC)	Из 100% дохода 80% тратится на потребление, 20% – на сбережения	0,8
3	Коэффициент мультипликатора, k	$1/(1-MPC)$	5
4	Прирост национального дохода, млн. тенге	$S*k$	352 500

Проанализировав сегодняшнее состояние венчурного финансирования в Казахстане, с целью обеспечения его развития необходимо выполнение следующих мероприятий:

1. Разработка законодательных и нормативных актов, которые должны быть прогрессивной основой для регулирования венчурного финансирования;
2. Дальнейшее инвестирование в человеческий капитал;
3. Развитие инфраструктуры инновационной деятельности – технопарков, научных центров, а также информационное обеспечение системы связи; финансовые, экономические и правовые консультационные услуги, консультирование в области маркетинга и рекламы;
4. Совершенствование системы стандартизации и управления качеством продукта;
5. Развитие международного научно-технического сотрудничества.

Список использованной литературы:

1. Спанова Л.К., Смагулова Ж.Б., Арынова Л.Д. Особенности венчурного финансирования в бизнесе// Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 12-7. – С. 1297-1299
2. Зарецкая В.Г., Гуторова И.А. Интерпретация кейнсианской теории мультипликатора и акселератора инвестиций – Экономика и управление – 2009 г., № 3.

Субботин Д.В, 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель –к.э.н., ассоциированный профессор Абдикаримова А.Т.

ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Показатель продовольственной безопасности является одним из основных аспектов Целей Устойчивого Развития ООН. Различные организации, занимающиеся изучением данного вопроса, используют специфически разработанные методы и показатели, призванные для отслеживания и объяснения переменных, влияющих на уровень продовольственной безопасности. В данной статье производится анализ ключевых индикаторов и уровня продовольственной безопасности для Республики Казахстан.

Количество доступных продуктов питания, измеряемое в калориях в день на человека, значительно увеличилось в Казахстане. На рисунках 1 и 2 показано, что улучшение снабжения продуктами питания с точки зрения энергетической ценности рациона (DES) было достигнуто, несмотря на значительный рост населения за последние 20 лет.

Это указывает на то, что количество доступной пищи росло быстрее, чем уровень населения. В 2020 г. оценочный DES на душу населения составил около 3100 ккал в день, что намного превышает минимальную потребность в энергии для среднего взрослого человека.

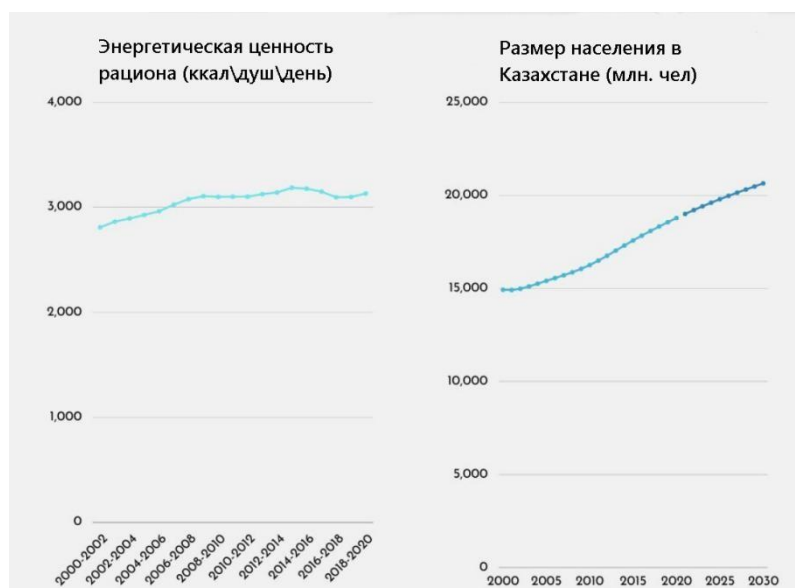

Рисунок 1 – показатели DES и численности населения в Казахстане. Источники [1], [3].

Увеличение инвестиций в сельское хозяйство должно повысить производственный потенциал, если политика будет поддерживать сельскохозяйственные исследования и услуги по распространению знаний, разработку технологий и банки генов растений и животных.

Индекс ориентации на сельское хозяйство, определяемый как отношение доли государственных расходов на сельское хозяйство к доле сектора в ВВП, является ключевым показателем ЦУР 2, используемым для мониторинга инвестиций в сельское хозяйство.

Тенденция в Казахстане показывает, что сельскому хозяйству постоянно уделялось внимание со стороны политиков, о чем свидетельствует постоянный рост значений за последние два десятилетия.

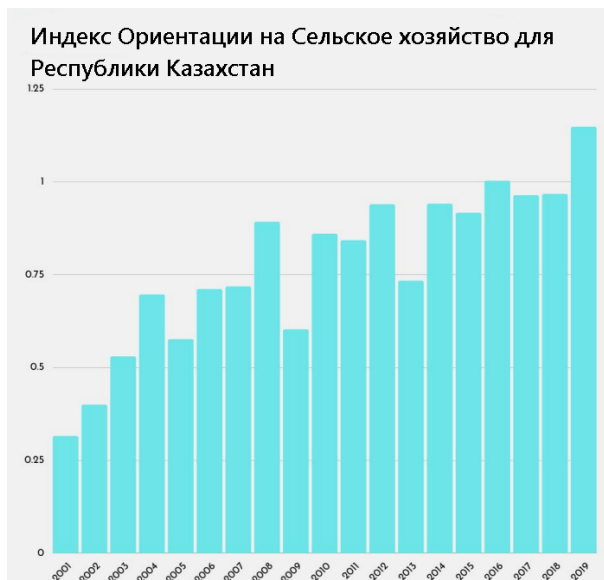

Рисунок 2 – Индекс Ориентации на Сельское хозяйство. Источник [2]

Эволюция прогресса в направлении ликвидации голода отслеживается с помощью показателя ЦУР 2.1.1. Данный показатель измеряет распространенность недоедания (PoU), определяемую как долю недоедающих людей по отношению к общей численности населения.

Данный показатель аппроксимирует степень недостатка потребления энергии человеком по отношению к необходимому потреблению на суточной основе.

Казахстан значительно сократил распространенность недоедания за последние два десятилетия. На рисунке 3 показано, что в 2000 году около 5 процентов населения Казахстана страдало от недоедания, но с тех пор распространенность неуклонно снижалась. Серые столбцы указывают на PoU ниже 2.5 %.

Рисунок 3 – Распространенность недоедания в Казахстане. Источник: [1]

Литература

1. FAOSTAT. Suite of food security indicators. 2021
2. FAOSTAT. Investment. 2021
3. UN DESA. World population prospects. 2019

Талғат А.Р., 3 курс (Академик Е.А.Бөкетованың атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Рахимжанова Т.К.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН ДАМУҒА АРНАЛҒАН —VR, AR ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Соңғы онжылдықтың негізгі тенденциясы - цифрландырылған ақпараттық эра. — Индустрия 4.0 заманының технологиялары салаларды дамытып қана қоймай, ішкі және сыртқы экономиканың дамуына ықпал етеді. — TOP Дамыған елдер тізіміне енетін барша мемлекеттердің инфрақұрылымы технологиялық жағынан жоғары дамыған. Болашақта Қазақстан осы тізімде болу үшін технологиялық тұрғыда дамыуымыз қажет. Осыған байланысты, Қазақстанның логистика саласын дамытудың бір жолы ретінде — AR және VR технологияларын дамытып, енгізуге ұсыныс жасаймын. Сонымен, — AR, VR технологиялары дегеніміз не? — сұрағын ашып қарастырайық.

Кесте 1

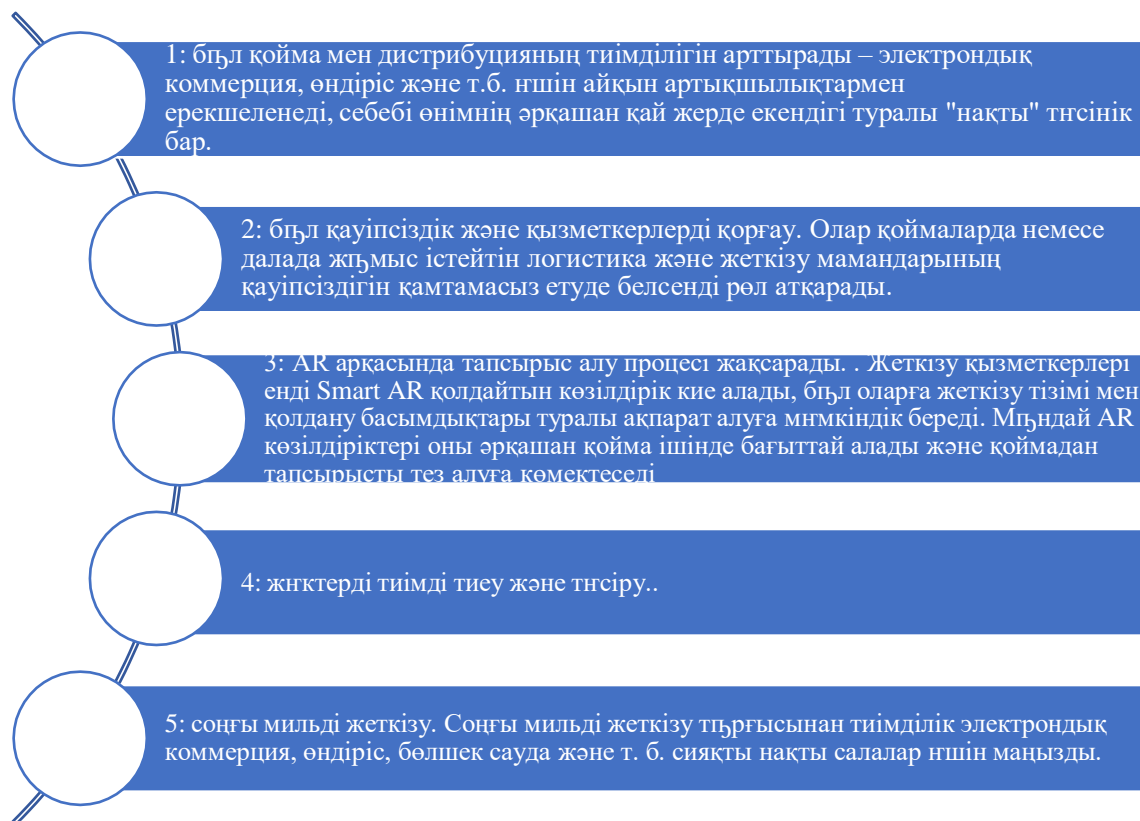
VR, AR технологиялары және олардың анықтамалары

	Анықтамасы	Тұқастығы	Айырмашылығы
VR тех нол оги яс ы	Виртуалды шындық технологиясы. Нәтижесі - нақты әлемге ұқсайтын немесе мнәлем өзгеше виртуалды әлемді даярлау. Виртуалды әлемде адам виртуалды қозғала алады, виртуалды функциялармен және объектілермен өзара әрекеттесе алады.	Тұқас технологияларды қолдану арқылы жасалған. Қолдану аясындағы мақсаттары бір - танымдық, зерттеулік, оқытушылық, ойын-сауық, адам өмір сапасын жақсарту. IT технологиясының даму барысында ойлап табылған технология және қазір бөлек сала ретінде қарастырылады. Болашақта қолданыс спектр ретінде ғылым, медицина, өнеркәсіп және басқа да салаларды дамуына әлеуеті бар	Виртуалды әлем шекарасыз әлемді жасайды, ал AR нақты суретке графика қабаттасады. VR тек ойдан шығарылған әлем шеңберінде пайдаланушымен өзара әрекеттеседі. Толықтырылған әлем - қоршаған кеңістікке әртүрлі форматтарда ендірілген. AR графиканы нақты кескінге қабаттастырып қана қоймай, ақпаратты шындықтан оқи алады. Технологияға қол жеткізу үшін әртүрлі құрылғылар қолданылады: -VR үшін - көзілдірік, дулыға және тіпті адамның сезім мүшелеріне әсер ететін аппаратурамен жабдықталған біркелкі бөлмелер; -AR үшін - әлемді камера арқылы толықтыратын мобильді құрылғылардың экрандары.
AR тех нол оги яс ы	Толықтырылған шындық технологиялары. Олар шындықты көрсету мен компьютерлік графика элементтерін біріктіреді. Нақты әлемді толықтыруға да, жасыруға да болады. Барлық кескіндер үшін өлшемді, пайдаланушы нақты уақыт режимінде процеске белсенді әсер ете алады.		

AR және VR-дің бизнеске нақты әсері - бұл процестерді жеңілдету және жылдамдату. AR және VR жағдайында бәрі қоймадан басталады. Алдарыңызға қораптармен, поддандарға толы қойманы елестетіңіз, әрқайсысын таңдап жіберу қажет. Толық құжатталған "кітапхана" жүйесі өнімді дәлізде және сәреде көріп, содан кейін оның орналасқан жерін тауып анықтай алады, ал AR операторға өз құрылғысын көтеруге немесе, тіпті, HoloLens көзілдірігін қолдануға мүмкіндік береді - қойманың, дәліздің немесе сәренің ішінде және қай жерде екенін көре алады.

Заттардың қай жерде екенін визуалды түрде алдын-ала көру, уақыт пен ақша үнемдеуге мүмкіндік береді. Қазақстанда бұл технологиялар пайдаланылмайды, бірақ егер біз осындай технологияны өзіміз ойлап тауып, оны енгізсек, қандай артықшылықтар болатынын 1 суреттен

көруге болады.

1-сурет. VR, AR технологиялары үшін дәлелдер

Аталған технологиялар логистикалық инфрақұрылымды дамытуға жақсы серпін болады, себебі болашақ мақсат Қазақстанды Орта Азия мен Еуропа елдерінің арасында жнкт тасымалдаушы делдал ретінде таныту. Немесе —Ar, Vr технологияларын шетелдік корпорациялар мен отандық кәсіпорындарға сатуға болады: Қазақстан теңіз порты, Құрық порты, AirAstana және FlyArystanавиакомпаниялары, көлік—Альфрет, —Нимекс-Транс экспедиторлық компаниясы, —Premium Logistics компаниясы. Аталған отандық компаниялардың ірі қоймалар жнйесі бар. Әрбір кәсіпорын Орта Азияда беделді, әрі басқа мемлекеттермен келісімшарттары бар алыптар. Оларға —Ar, Vr технологиясын қолдану пайдалы оңды нәтиже әкеледі. Бастапқы себеп бәсекелестерден ерекшелетін контр аргумент, әрі жұмыс істеу тиімділігін арттырады. Капитал көлемін ұлғайту, уақыт санатын қысқарту, ресурстарды дұрыс қолдану, сонымен қатар басқа нарыққа танылуға болады.

Қазақстан Республикасында бұл технология енді ғана зерттеліп жатыр. RubiusSoft халықаралық нарық үшін тапсырыс бойынша әзірлеу қызметтерін ұсынатын компания. RubiusSoft жасанды интеллект негізінде өндіріс пен логистиканы оңтайландыру шешімдерін, сондай-ақ иммерсивті AR / VR тренажерлерін әзірлейді. Команда сонымен қатар аэромониторинг немесе жердегі сканерлеу арқылы алынған ннктелік бұлттарды және автономды көлік шешімдерін өңдеумен айналысады. Биылғы жылы RubiusSoft Алматыда кеңсе ашып, Astana HUB резиденті болды. "Astana HUB-қа қатысу компанияға әлеуетті инвесторларға қолжетімділікті, білім беру бағдарламаларына және кәсіби ат - қоғамдастыққа қолжетімділікті қамтамасыз етеді", - дейді RubiusSoft негізін қалаушы Егор Воднев. - RubiusSoft жақын арада халықаралық командамызды және серіктестеріміздің географиясын кеңейтуді жоспарлап отыр. Қазақстанда бұл үшін қажет нәрсенің бәрі бар: сапалы инфрақұрылым, салықтық жеңілдіктер және шетелдік сарапшылармен жұмыс істеудің икемді шарттары".

Әдебиеттер

1. The VR Book: Human-Centered Design for VIRTUAL Reality, Jason Jerald, Morgan & Claypool Publishers. 2015
2. (<https://www.parcelhub.co.uk/blog/a-different-view-of-delivery-ar-and-vr-go-to-work-in-logistics/>)

РЫНОК ПРИВЛЕЧЕННОГО КАПИТАЛА В ПРОЦЕССЕ РЫНОЧНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Главная задача жизнедеятельности капиталов - разделение существующих финансовых средств кредиторов, самым оптимальным методом между заемщиками, которые применяют данные средства для финансирования своего бизнеса. Некоторые фирмы или сами предприниматели могут иметь в своем арсенале прибыльные инвестиции, которые могут вовремя оплатить полученные кредиты и оплатить определенные проценты. Наряду с этим, предстоящий уровень доходности инвестиций, который имеется в распоряжении, должен превосходить рыночную ставку процента по кредитам. Несоответствующий уровень собственного капитала может привести к невыполнению реализации имеющихся возможностей. При условии, что будет действовать рынок капитала, можно взять в долг нужные средства. Собственники капитала, у которых имеются чрезмерные средства и они израсходовали доступные возможности инвестиций с ожидаемой доходностью, превышающей ставку процента по кредиту, добровольно захотят отдать в долг свои чрезмерные средства, потому как процент, который они получают, будет выше дохода, от любого доступного операционного действия. В случае, когда перераспределение средств гарантируется функционирующими рынками капитала,- благосостояние заемщиков и кредиторов будет расти[1].

В теории инвестирования чаще всего употребляют наиболее общее понятие рынка капитала, предполагающее, что этот рынок обеспечивает возможности как для инвестирования капитала, в том числе и с гарантированным доходом, так и для внешнего финансирования в безвозмездной форме или с учетом погашения полученных сумм и уплаты процентов за их пользование. Крайне важно значение системы финансовых рынков для развития экономики и повышения благосостояния населения. Развитие финансовых рынков увеличивает объемы внутренних займов и предоставляет возможность использовать их для инвестиций в расширение реального сектора экономики. При функционировании финансовых рынков и достижении на них приемлемой доходности инвестиций притупляется отток капитала за границу[2].

Международная практика подтверждает, что комплекс превентивных мер, направленных на минимизацию системного риска финансового сектора- это стабильный процесс, где уменьшение диапазона системного риска, произведенного наступлением микро и макрорисков на банковскую систему и дальше реальную экономику, добывается методом согласованности в действиях, принимаемых монетарным, фискальным органами и финансовым регулятором.

В общей сложности можно утвердить высокую допустимую обеспеченность процессов развития экономики источниками рынка капитала, не обнаруженную официальными показателями статистики. На сегодняшний день в Республике Казахстан определены положительные условия для согласованного и связанного развития секций рынка капитала. Их плодотворная коммуникация даст возможность потребителям финансирования воплощать и создавать оптимизированные стратегии продвижения и укрепления.

Тем не менее, контроль финансового рынка, в стране, причем отдельно взятой, не сможет предоставить достаточной степени безопасности, потребуются согласованные и квалифицированные действия модераторов всех стран, которые будут ориентированы на уравновешенное развитие финансовых рынков в отношении интересов денежной устойчивости и защиты интересов потребителей денежных услуг и инвесторов. В текущем вопросе решающую роль должны сыграть международные регулирующие институты финансов, подразумевающих грядущее укрепление их значения и состояния принимаемых решений[3].

Список литературы:

1. Дворецкая А. Е. Национальная модель рынков капитала как концепция типологии финансирования // Банковское дело. 2020. № 4.
2. Платежный баланс Казахстана - <http://www.nationalbank.kz>.
3. Соглашение о взаимодействии АФН РК и Национального банка РК и банков второго уровня по вопросам обеспечения финансовой стабильности -<http://www.nationalbank.kz>.

THE ROLE OF IT IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN

Over the past few decades, information technology (IT) has grown in importance as a component in Kazakhstan's economic development. The nation has made large investments in its IT infrastructure and industry, and as a result, its economic growth and competitiveness have increased. According to information from the Kazakhstan Ministry of Digital Development, Innovation, and Aerospace Industry, annual investment in Kazakhstan's IT sector currently exceeds KZT 50 billion (\$127 million). This growth has been seen in recent years. From only a few years ago, when industry investment was just KZT 20 billion (\$51 million) annually in 2016, there is a tremendous growth. The increase in IT investment has aided in the sector's growth and development as well as in luring foreign talent and capital to the nation [1]. This article will review the expansion of the IT industry and its effects on other sectors as it looks at the numerous ways that IT has contributed to Kazakhstan's economic development.

IT has been rapidly growing in Kazakhstan from 2015 to 2019 which is supported by the statistical data provided below.

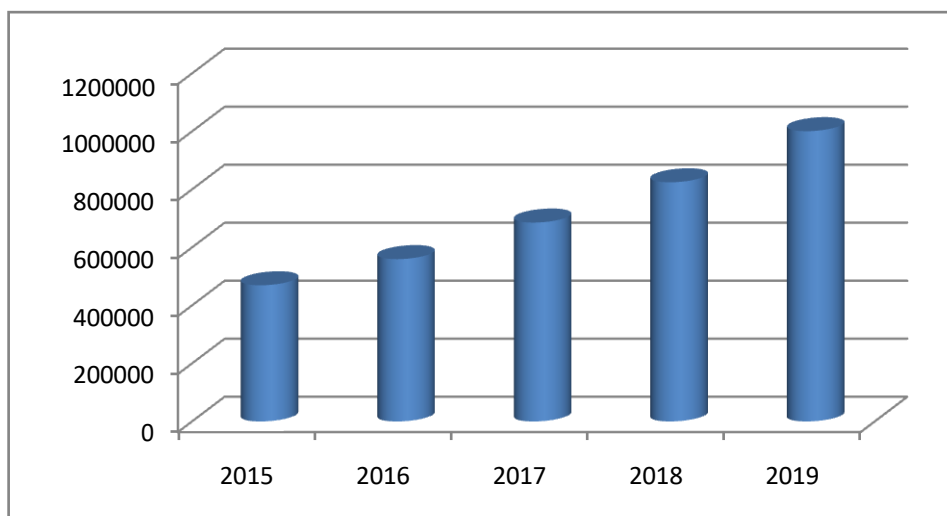

Figure 1. Dynamics of growth of the IT sector in Kazakhstan, in million KZT

As it is illustrated, the IT sector has grown from 469 billion KZT up to over a trillion KZT which indicates the growth of over 200% [2]. Given this incredible growth, the IT sector has its impact on other sectors that have been considered in this article: e-government, e-commerce, education, and telecommunication.

E-government: The Kazakh government has been attempting to enhance its online offerings and make it simpler for residents to access government data and services. A variety of e-government services, including online tax filing, e-voting, and e-procurement, have been introduced by the nation, which has made large expenditures in its e-government infrastructure. These initiatives have improved the government's efficiency and openness while also facilitating corporate interactions with the government. Saving time and money for both residents and companies is one of the main advantages of e-government services. In order to increase the effectiveness and openness of government operations, the government of Kazakhstan has made considerable expenditures in the creation of e-government services. Over 85% of government services are now available online, according to Kazakhstan's Ministry of Digital Development, Innovation, and Aerospace Industry, which has aided in lowering corruption and enhancing access to government services for citizens and companies nationwide.

E-commerce: The development of e-commerce has been a significant contributor to Kazakhstan's economic expansion since it has given companies new avenues for client engagement and market expansion. Additionally, the expansion of e-commerce has encouraged investment in the IT industry and the creation of new employment. As more and more people have access to the internet and mobile devices, e-commerce has grown in popularity in Kazakhstan recently. The middle class in the nation is expanding, and members of this group are particularly interested in internet shopping since it offers a simple and affordable option to buy products and services. As a result of business investments in the creation of e-commerce platforms and related technologies, the expansion of e-commerce has also aided

in the creation of new jobs in the IT industry. For instance, a lot of companies today employ IT specialists to create and operate mobile apps and e-commerce websites as well as customer support services. The World Bank estimates that Kazakhstan's IT industry will contribute around 2.6% of GDP in 2020. Compared to only a few years ago, when the industry only contributed 1.5% of the nation's GDP in 2016, this shows a notable improvement [3]. The country's economic development and progress have been significantly influenced by the IT sector's expansion, which has also contributed to expand job possibilities and encourage investment in the industry.

Education: The adoption of technology-enhanced learning and teaching techniques by more schools and colleges has been crucial to the modernization of Kazakhstan's educational system. As a result, people in rural places now have more access to higher-quality education. Since the government began making considerable investments in this field, technology usage in education has increased in Kazakhstan. For instance, the government has funded the creation of online learning environments, digital libraries, and other educational innovations. This has improved students' and instructors' access to information and resources, as well as the efficacy and efficiency of the educational system.

Telecommunication: The expansion of Kazakhstan's telecommunications sector has been crucial to the nation's economic progress since it has facilitated better access to information and communication services for citizens and enterprises across. As a result, the nation's production, efficiency, and competitiveness have all increased, and new job possibilities have been created. Since the government began making considerable expenditures in the expansion of the nation's telecommunications infrastructure, Kazakhstan's telecoms sector has seen rapid growth. The government has made investments in the creation of mobile networks, satellite communication systems, and high-speed broadband networks. This has improved distant residents' and companies' access to information and communication services while also bridging the digital divide between urban and rural locations. Kazakhstan currently has a mobile penetration rate of over 120% of the population, which is a tremendous rise from only a few years ago, when mobile penetration was only 90% in 2016. This information comes from the World Bank. The increase in mobile penetration has been a major factor in the nation's economic development since it has made it easier for individuals and companies to access information and communication services nationwide and has helped close the digital gap between urban and rural areas [4].

Over the past few decades, Kazakhstan's economic development has benefited greatly from information technology. The nation has made large investments in its IT infrastructure and industry, and as a result, its economic growth and competitiveness have increased. The nation's initiatives in e-government, e-commerce, education, and telecommunications have all aided in the growth of its economy and presented new chances and difficulties for its IT industry. The country has a rising talent pool and a supportive government that is dedicated to fostering innovation and growth in the sector, therefore Kazakhstan's IT industry has a promising future. However, the country still confronts a number of difficulties, including the need to increase distant residents' access to information and communication services and the need to draw talent and investment to the IT industry [5]. However, Kazakhstan is in a solid position to maintain its position as a market leader in the information technology sector and a significant player in the global economy because of its strong commitment to economic growth and its supportive regulatory environment.

References

1. Kazakhstan Ministry of Digital Development, Innovation, and Aerospace Industry, <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai?lang=en>
2. Статистика ИТ сектора Казахстана. 2019. <https://www.itk.kz/ru/статистика>
3. The World Bank in Kazakhstan, <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan>
4. М.О.Рыспекова, А.Б.Учкампирова, А.А.Дуйсенбекова. Современные аспекты занятости населения сельской местности в Казахстане. 2020. <https://p.yu.edu.kz/>
5. Притворова Т.П., Абзалбек Е.Ж., Кизимбаева А. ИТ-услуги в казахстане: динамика и возможности цифровизации промышленности. 2020. <https://cyberleninka.ru>

ИНФОРМАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА КАК НОВЫЙ ТИП ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Мы живем в обществе, где информация играет основополагающую роль. Информация является, прежде всего, потребительским товаром; радио, телевидение или газеты являются частью повседневной жизни. Информация также является важной частью процесса инвестиций в человеческий капитал. Передача знаний из начальной школы в университет позволяет экономически эффективно готовить компетентных и квалифицированных работников.

Информация также используется в производственных процессах. Информация может быть использована для поддержки принятия решений по различным операциям в компании. Но все больше и больше информация становится прямым входом в производственные функции. Программное обеспечение управляет сборочными линиями или позволяет роботам создавать объекты. Программное обеспечение может использоваться для отзыва и обработки информации, которая немедленно используется для принятия решений о производстве или является конечным продуктом, продаваемым на рынке. Информация как непосредственный вклад в производственные функции изменяет структуру экономики и приводит к значительному повышению производительности.

Информация становится стратегическим вопросом не только для безопасности государства, но и для защиты глобальной конкурентоспособности страны. Таким образом, значение информации как сырья для экономического мира возникло не недавно: экономическая информация не является товаром, похожим ни на один другой в обществе, основанном на знаниях. Компания будет лучше, чем ее конкуренты, если она будет располагать правильной информацией в нужное время, будь то знание рынка, правовая, технологическая, нормативная или другая информация.

Для углубления своих конкурентных преимуществ компания должна иметь возможность создавать информационную стратегию в своих интересах. Экономическая разведка направлена на улучшение контроля за информацией, с тем чтобы служить инструментом поддержки принятия решений. Информация, даже если она представляется незначительной, может представлять экономическую ценность после обработки. Поэтому информация является экономическим активом, даже наследием, для бизнеса.

«1991-й считается годом рождения интернета в СССР. Поначалу существовал единый домен su для всего Союза, в апреле 1994-го появился домен ru, а в сентябре – kz. В Казахстане интернет появился усилиями Павла Гусева и компании RelcomSL из Семипалатинска, совместно с российским провайдером АО «Релком». Основатели Казнета использовали налаженные линии связи ядерного полигона в Семипалатинской области с Москвой. На тот момент о том, что мы называем www, речи не шло, но интернет уже был», – рассказывает Александр Ляхов[1]. Ниже приведен график развития интернета в Казахстане 1998–2021 (Рисунок 1)

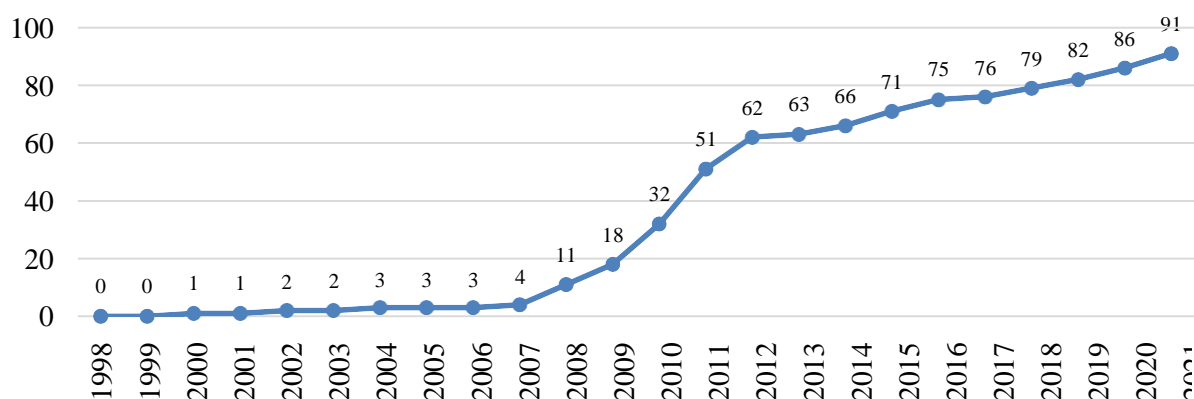

Рисунок 1. Лица, пользующиеся Интернетом в Казахстане, % населения

Примечание – Составлено автором по источнику [2]

Из этого анализа следует, что информационный капитал и рабочая сила приобретают все большее значение в нашей экономике. Объем производства информации будет продолжать расти в

целом и особенно в качестве промежуточного компонента производства товаров и услуг. В прошлом повышение производительности не всегда ассоциировалось с информацией. Иногда утверждается, что информационная технология увеличивает объем имеющейся информации или делает ее более доступной, но не обязательно снижает издержки предприятий или государственных чиновников. Такое представление объясняется порой неосознанной связью между производительностью и доступностью информации.

Нынешняя волна инноваций связывает производительность и информацию. Выгоды уже не ограничиваются производством товаров.

Наконец, в последнее время развитие микроэлектроники привело к новой волне технического прогресса, который в настоящее время идет полным ходом. Появление микрокомпьютеров и их приложений в робототехнике, оргтехнике и связи вновь меняет структуру экономики. Последствия этого многогранны и влияют как на структуру капитала, так и на структуру занятости, на существующие связи между различными секторами экономики и, наконец, на сам процесс производства и использования профессиональной подготовки. В этой связи, как уже отмечалось, различные исследования, посвященные роли информации, свидетельствуют о том, что мы находимся на пути к значительному повышению производительности, поскольку информация становится все более важным фактором производства.

Литература:

1. Резник А., Как строился Казнет и что изменилось за 25 лет, Курсив, 29 июня 2020 // <https://kz.kursiv.media/2020-06-29/kak-stroilsya-kaznet-i-cto-izmenilos-za-25-let/>
2. Официальный сайт Всемирного банка // <https://data.worldbank.org>

Шандер М.А., 1 курс магистратуры (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – д.э.н., заслуженный профессор Андарова Р.К.

ЦИФРОВЫЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ: ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Предмет обсуждения цифровизации процессов экономики и внедрения информационных технологий в различные сферы жизнедеятельности, а особенно в управлении предприятиями, является одним из самых релевантных направлений на современном этапе. На сегодняшний день при глобализации информационного общества динамично складывается генерируется новейший образ- цифровой. Осуществляется цифровизация процессов в экономике и постижение информационных технологий в разные сферы жизнедеятельности. Берут свое начало современные требования к ресурсам конкурентных преимуществ организаций и эффективным криптоконцепциям их деятельности и регулирования [1].

Современность вопросов, которые связаны с отличительными чертами управления организациями в условиях цифровизации и информатизации обретает важное значение. Возникает потребность формировать деятельность предприятий с учетом свойств перехода на новые принципы цифровой экономики, форсайта всевозможных возникающих изъянов, а также реализации предложений и решений по сокращению негативных условий и максимизации базового результата деятельности организации.

Первостепенный конкурентный приоритет также может дать концепция эффективного менеджмента присущими ресурсами и процессами бизнеса на предприятиях на основании новейших технологий и приемов совершенствования бизнес-процессов, становящиеся центральным функционалом управления через непрерывное совершенствование происходящих на предприятии процессов в их повышении эффективности[2].

Реализация производительного подхода к руководству бизнес-процессами и инновационными технологиями на предприятии является одной из сложных альтернатив. Чтобы предоставить стабильное развитие предприятия, необходимо внедрять инновационные теории и концепции управления. Действия, которые происходят на предприятии, требуют непрерывной заинтересованности со стороны администрации, руководителей процесса, работников, создающих условия реализации бизнес-процессов. При разработке по повышению качества и совершенствования процессов нужно поддерживать показатели эффективности и реализованные преимущества при результатах введения в действия процессного подхода.

При реализации в деятельность предприятий, цифровые технологии предоставляют множество возможностей, в числе которых можно отметить увеличение приспособляемости производства благодаря проактивным реформированиям особенностей производственного процесса и снабжение информационного объединения ступеней жизненного цикла производимой продукции. Цифровая модификация предоставляет качественное совершенствование бизнес-процессов на предприятиях путем внедрения инноваций и приспособление бизнес-моделей к ситуациям цифровой экономики на современном этапе.

Управление организациями и предприятиями в ситуации инновационного экономического устройства должно деловито реагировать на трансформацию внешней среды, формироваться в контексте прозрачности и организованности всех процессов бизнеса, находить применение эффективной системы управления знаниями и побуждения персонала, вдобавок принимать во внимание отличительные характеристики управления предприятием на фоне цифровизации [3].

Список литературы:

1. Ковальчук Ю.А., Степнов И.М. Цифровая экономика: трансформация промышленных предприятий // Инновации в менеджменте, 2017, № 11, с. 32-43.
2. Амелин С.В., Щетинина И.В. Организация производства в условиях цифровой экономики // Организатор производства. 2018. Т.26. № 4. с. 7-18.
3. Косарева И.Н. Параллельная интеграция нескольких методов управления предприятием // Вестник Евразийской науки, 2018 №5, ^рБ^ .1оёау/РБЕ/81БСУК518.рèГ (доступ свободный).

Шарипулла А.Ш., 2 курс (Қарағанды қ., «Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті»)

Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Абдикаримова А.М. (Қарағанды қ., «Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті»)

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙДА ДАМУЫ

Қазақстан -өзге мемлекеттер секілді дамып, жетіліп, тәуелсіздік туын көкке қалықтатып келе жатқалы да отыз жылдан асып белесіне келіп жетті. Осы жылдар ел экономикасының тұрақталып, ішкі және сыртқы саясаттың қарқынды дамуына ықпал жасады. Десе де, бұл аралықта халық жағдайы керемет жақсарып, кінкөру деңгейі жоғары жағдайға жетті деп айту қиын. Нездіксіз даму, жетілу жолындағы Қазақстан әлі жас мемлекеттер қатарында. Отандық бренд тұғымдарын қалыптастырып, экономикамыздың әлеуметтік мәселелерін қарастыру жұмыстары да қарқынды жнзеге асырылып келе жатыр.

«Қазақстан 2050» стратегиясына тоқталсақ, тек саяси жағдайды жақсарту арқылы ғана елді жаңғыртып, оны бәсекеге қабілетті етуге болады делінген. Мен бұл мәлімдемемен толық келісемін.Себебі дәл қазіргі таңда, елімізде нарықтық экономиканың дамуы жолында мынандай мәселелер орын алуда:

1. Өнеркәсіптің жаппай шикізат бағыттылығы;
2. Отандық өнеркәсіптің бәсекеге қабілетінің өте төмендігі;
3. Негізгі өндіріс құралдарының 80% тозуы;
4. Әлеуметтік мәселелердің әлі де болса кейбір тұстары (жұмыссыздық, жалақы мәселелері) шешілмеуі;
5. Ресурстардың тиімді бөлінбеуі және қолданылмауы.

Аталмыш мәселелердің шешімін тауып, халық игілігін қамтамасыздандыру жұмыстары қолға алынып, іс жүргізіліп келе жатқанын білеміз.

Менің ойымша Қазақстан экономикасының заманауи жағдайда дамуы үшін келесі шараларды қабылдау қажет:

1. Индустрияландыруды қайта бастау: нақты бизнесті көтеру.

Өндіріс жұмыспен қамтудың негізгі саласы емес, дегенмен дәл осы сала азаматтарды тұрақты жұмыспен жалақымен қамтамасыз ете алады. Жыл сайын Қазақстанда көптеген фабрикалар мен зауыттар ашылып, таныстырылады. 2021 жылдың алапат пандемия жылының өзінде елімізде 30-дан астам түрлі салалар іске қосылды: памперстер жасаудан бастап минералды тыңайтқыштар шығаратын зауытқа дейін. Бір ғана мәселе, отандық өндірістің памперстері днкендеріміздің сөрелеріне толып кетпеген.

2. Мұнай өңдеу зауыттарымен мәселені шешу: жаңаларын салу, ескілерін жөндеу.

Экономиканың тағы бір қарапайым сабағы: табысты бизнес үшін мұнайды өндіру ғана жеткіліксіз, оны өңдеу керек. Қазақстанда барлығы бала кезінен біледі: мұнымен тек үш отандық зауыт айналысады: Атырау, Павлодар және Шымкент. Бұл нысандардағы кез келген бұзылу немесе алаяқтық ішкі жанармай нарығындағы жалпы құлдырауға бірден әкеледі. Мұнай өңдеу саласының қатаң бақыланатын қызметі арқылы Қазақстан ішкі нарықты қолжетімді бағамен мұнай өнімдерімен толық қамтамасыз ете алады. Елге тағы бір осындай зауыт керек, ескі мұнай өңдеу зауыттарының жұмысында ашық саясат керек екені анық.

3. Өнеркәсіпті арзан энергиямен қамтамасыз ету: атом электр станциясын салу, оның қауіпсіздігіне кепілдік беру.

Өндірістің жан-жақты дамуы үшін елге арзан электр энергиясы қажет, неғұрлым көп болса, соғұрлым жақсы. Сондықтан, қабылдау қаншалықты қиын болса да, атом электр станциясын біткізгісіз емес, ертең іске қосу керек. Өкінішке орай, қолжетімді энергияның басқа баламалары қарастырылмаған: жасыл технологиялар әлі де тым қымбат, су электр станциялары су тапшылығынан көбірек зардап шегеді, ал көмір ел экологиясын физикалық түрде бұзады.

Қазіргі таңда әлемде, соның ішінде АҚШ, Канада, Ресей, Франция, Бұлыбритания, Қытай, Германия, Жапония, Оңтүстік Корея және басқа да көптеген елдерде 200-ге жуық АЭС жұмыс істеп тұрғаны кездейсоқ емес. Тағы бір ғылыми дәлелденген фактіні білу керек: қазіргі кезде атом электр энергиясын өндіруде қолданылатын заманауи энергоблоктар қауіпсіздікті арттырды. Заманауи атом электр станциясында апаттың болуы ықтималдығы бір оқиғаның минус жетінші дәрежесіне 10-ға тең, яғни 10 миллион жылда бір маңызды апат.

Атом электр станциясының қажеттілігі төңірегіндегі даулар қазақстандықтардың энергия тұтыну көлемінің айтарлықтай артуы аясында орын алуда. 2021 жылдың қарашасында Ranking.kz Қазақстан экономикасының мониторингі жобасы елімізде электр энергиясын тұтыну жеті пайызға өсіп, 82,9 миллиард киловатт-сағатты құрағанын атап өтті. 2022 жылдың қаңтарында Қазақстан Республикасының Энергетика министрлігі алдағы бірнеше жылда электр энергиясының жаппай тапшылығы болады деп болжауы кездейсоқ емес. Биылғы жылы тапшылық 4,6 миллиард киловатт-сағатты құрауы мүмкін, 2023 жылы - қазірдің өзінде 5,9 миллиард киловатт-сағат.

Тұңғыш Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаевтың даналық сөзімен қорытындыласақ: «Нағыз патриот - өз елін мақтайтын емес, нағыз патриот кемшіліктерді байқап, оларды түзеуге ықпалдасатындар» - дегендей, Қазақстанның болашағын жақсарту, экономикасының заманауи жағдайда дамуы үшін жоғары айтылып кеткен мәселелерді қарастыру қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Смағұлова, Г.С. Аймақтық экономиканы басқару мәселелері/оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2017.

2. Балқияұлы Н. Қазақстан экономикасын басқару негіздері – Оқу-әдістемелік құралы – Алматы: ҚазККА, 2015. – 158 бет.

СЕКЦИЯ 2.

Қазіргі жағдайдағы және болашақтағы менеджмент ілімінің дамуының басымдылықтары және үрдестері

Приоритеты и тенденции развития менеджмента в современных условиях и перспективе

АЙМАҚТАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫН ҮНТАЛАНДЫРУ ТЕТІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Өңірлік туристік кешенді тиімді басқаруға қабілетті туризмді тиімді дамытудың жеткілікті тетіктерінің бірі – қала мен облыс билігі мен жеке кәсіпорындардың өзара әрекеттесу механизмі. Отандық экономиканың дамуының жаңа жағдайында бұл қатынастар жаңа сипатқа ие болды және ең алдымен үнталандыру, нйлестіру және нйлестіру жнйесіне айналды. Оның тиімділігін қамтамасыз етудің маңызды аспектілерінің бірі мемлекеттік реттеудің әдістері мен нысандарымен, сондай-ақ жергілікті және аймақтық билік органдарына жнктелген қықықтар мен міндеттермен айқындалатын басқару функцияларын жнзеге асыру механизмін құру болып табылады. Мұндай механизмнің қалыптасуына аймақтық экономикадағы нарықтық қатынастар, сонымен қатар кәсіпорындардың дербестігі әсер етеді. Пайда жергілікті және аймақтық билік органдары мен кәсіпорындардың тәуелсіздігіне байланысты нарықтық қатынастардағы кез келген қызметтің анықтаушы факторы болып табылады. экономикалық мңдде. Сонымен бірге, жергілікті және аймақтық билік органдары мен кәсіпорындардың, оның ішінде туризм саласындағы экономикалық мңдделері әрқашан бір-бірімен тоғыспайды немесе бір-біріне қайшы келмейді. Сондықтан аймақтағы мемлекеттік мекемелердің экономикалық мңдделеріне мыналар жатады: облыстық және жергілікті бюджеттерді қалыптастыру; өңірдің экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз ету және басым секторларды дамыту; халықтың табыс деңгейі мен өмір сну сапасын арттыру.

Бұл қызығушылықтардың мазмұны туристік аймақ тұрғындарының барлық өмір сну жағдайларын жақсартумен тығыз байланысты. Туризм саласындағы кәсіпкерлердің экономикалық мңдделері ең алдымен пайда табумен байланысты, ал экономикалық қызметтің негізгі мақсаты пайданы көбейту болып табылады. Осыған байланысты туристік кәсіпорындар әлеуметтік қажеттіліктердің қңнын төмендетуге тырысуда. Әрине, олардың қызметі халықтың сұранысын қанағаттандыруға, адамдардың өмір сну сапасын жақсартуға, жұмыспен қамтуды арттыруға, т.б. әкеледі, бірақ мұның бәрі пайда табудың құралы ғана. Аймақтық билік пен туроператорлардың экономикалық мңдделерінің қайшылықтары консенсуспен және ықтимал байланыстар мен олардың қиылысу аймақтарын анықтау арқылы шешілуі тиіс. Туристік кәсіпорынның табысты болуы үшін сыртқы орта өте маңызды. Кәсіпорындар өздерінің экономикалық тәуелсіздігіне қарамастан олардың қызметіне тікелей немесе жанама әсер ететін сыртқы ортамен тығыз байланысты. олар белгілі бір аумақта әрекет етеді және өз қызметі барысында аумақтың ресурстарын пайдаланады. Сондықтан олардың мңдделері жергілікті экономикалық құрылымды білікті жұмыс кншімен, туристік және рекреациялық ресурстармен қамтамасыз ету, инфрақұрылымды дамытумен де байланысты.

Туризмді кәсіпкерлік қызмет түрі ретінде қарастыру үшін аймақтық туристік инфрақұрылым қызметінің келесі негізгі бөліктерін бөліп көрсетеміз: инфрақұрылым – бұл әртүрлі меншік нысандарында жұмыс істейтін туристік кәсіпорындардың қызметі ғана емес, сонымен қатар туристік қызмет. кәсіпорындардың жұмыс істеуіне жағдай жасалуы керек. Инфрақұрылым оның құрамдас бөліктерімен, инфрақұрылымымен, олардың жұмыс істеу ерекшеліктерімен, туристік нысандардың қуатымен және т.б. өзара әрекеттесетін жаңа серіктестіктерді құруға және құруға ықпал етуі керек. Туристік кәсіпорындардың қажеттіліктерін ескере отырып, инфрақұрылым барлық бизнес үшін қолжетімді болуы керек. елдің құрылымдары. туристік нарық, сондай-ақ аймақтық туризмді дамытудың маңызды мәселелерін шешу мүмкіндігін қамтамасыз ету (ақпараттық жнйелерге, оқыту, қаржылық және салық жнйелеріне қолжетімділік). , заңгерлік кеңес және т.б.).

Соңғы жағдайда бұл блоктар бірін-бірі толықтырады, сондықтан олардың біреуінің артта қалуын басқалардың шамадан тыс дамуымен толтыруға болмайтынын есте ұстаған жөн. Сондықтан Краснодар өлкесінде туризмді одан әрі дамыту экономикалық туризм саласындағы кәсіпорындардың уақытылы және сапалы жұмыс істеуіне мүмкіндік беретін дамыған инфрақұрылымды құрумен байланысты.

Аймақтық туристік бизнесті дамытудың пұйымдық-экономикалық механизмі – бұл қоғамдық, топтық және жеке мңдделерді байланыстыру және нйлестіру, қызмет көрсету және дамыту үшін пұйымдастырушылық, экономикалық және қаржылық құрылымдардың, басқару нысандары мен әдістерінің жиынтығы. туристік өнім нарығы қанағаттандырылды. Аймақтық туристік бизнесті

дамытудың пұйымдық-экономикалық мақсаттарын анықтаудың пұсынылатын бағыттары аймақтың туристік әлеуетінің барлық құрамдас бөліктерін пайдалануға негізделуі керек.

Әдебиеттер

1. <file:///C:/Users/User/Downloads/formirovanie-mehanizmov-stimulirovaniya-ekonomicheskogo-razvitiya-turizma-v-regione.pdf>
2. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1200001382>

Амангелді Ж.Е., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Сариева А.А.

ЛОГИСТИКАДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Логистика – бұл бастапқы кезден бастап тнпкі тұтынатын жермен аяқтай отыра, материалдық ағынды қалыптастыру және онымен байланысты кеңістіктегі және уақыт аралығындағы ақпараттың ағындардың қозғалысын жоспарлау, басқару, бақылау және реттеу болып саналады. Логистикадағы ақпараттық ағындардың жұмыс жасауы толыққанды логистикалық ақпараттық жнйелер құруды керек етеді. Логистикалық ақпараттық жнйелер тапсырыс берушінің, яғни талаптарын зерделеуден бастап жұмыс жасайтын және жабдықтау, өндіру, сондай-ақ бөлу жнйелерін қамтитын тиісті ақпараттық желілер болып саналады.

Логистикада неғұрлым белгілі көп ақпараттық жнйелер бар, сол көптеген жнйелердің арасынан төмендегілерді бөліп көрсетіп, кетсем: автоматтандырылған басқару жнйесі адам қызметінің, яғни тіршілігінің әртнрлі аяларындағы басқаруды оңтайландыру ншін, адамға қолайлы болу ншін қажетті ақпараттарды жинауды және өңдеуді қамтамасыз етеді. Ықпалдасқан басқарудың атқаратын кеңістігін құру және пұйымдардың тіршілігін, қызметін қамтамасыз ету мақсатында керекті әдістер мен шешімдердің жиынтығы.

Ықпалдасқан ақпараттық жнйелер жұмыс жасау нәтижесінде ақпарат барлық қорлары, ағындары және басқару талаптарына сәйкес оларды өңдеудің тәртіптері келісілетін жнйелер. Оның негізі болып мыналар саналады шығатын деректерді біржолғы тіркеу құжат айналымын тәртіпке келтіру, бірыңғай нормативтік жнйені пұйымдастыру, экономикалық есептеулерді орындау мен деректерді өңдеудің типтік алгоритмдерін әзірлеу. Корпоративтік ақпараттық жнйелер кәсіпорындардағы барлық бизнес ндерістер мен ақпараттық ағындарды жнзеге асыратын бағдарламалық – ақпараттық құралдардың біртұтас кешені.

Тауар қозғалысы жнйелерінің дамуымен логистикалық желілер жнйелерде нарықтағы олардың тиімді жұмыс жасауы мен бәсекелестік басымдылықтарын қамтамасыз ететін инновациялық технологиялардың маңызы барған сайын арта түсуде. Инновациялық технологиялар бұл дегеніміз – инновациялық жиынтықтармен орындалатын операциялар және рәсімдер. Инновациялық ндерістердің өтуін тәжірибеде жнзеге асыру ншін, тауарқозғалысының бнкіл кезеңдерін қамти отырып, олардың өзара байланысын ынталандыратын, компьютерлік терминалдар технологиялары мен бағдарламалық құралдардың деректер берілген желілердің және өзге де коммуникациялардың зор маңызы бар. Инновациялық технолологиялардың негізгі құрамдас бөліктері болып мыналар саналады; деректерді, мағлұматтарды жинау, өңдеу, сақтау, беру, жеткізу ншін техникалық қамтамасыз ету компоненттерін әзірлеу және қолдану.

Шешімдерді қолдау жнйелері, басқару бағдарламалары мен өзге де бағдарламалар сияқты қазіргі инновациялық технологиялар техникалық-экономикалық және басқару ндерістерін тиімді талдау, оларды нлгілеу, одан кейінгі шешімдер қабылдау ншін жаңалықтар дайындау мен оларды беру мнмкіндігін қамтамасыз етеді. Логистика - бизнестің өзекті салаларының бірі. Мақалада логистикадағы жаңа технологиялар пұсынылған. Жеткізудің қауіпсіздігіне, жылдамдығына, дәлдігіне және нздіксіздігіне қатысты соңғы технологиялар қарастырылуда. Бұл технологияларға мыналар кіреді: 3D басып шығару, заттар интернеті (ИОТ) пұшқышсыз пұшу аппараттары, сенсорлық логистика, сұраныс бойынша қойма, автономды көлік. Бүгінгі күні жасалып жатқан технологиялар негізінен қауіпсіздікке, жылдамдыққа, дәлдікке, сондай-ақ жеткізудің нздіксіздігіне байланысты. 3D басып шығару тұжырымдамасының өзі өткен ғасырдың 80-ші жылдарында пайда болды, бірақ қазір ғана бұл технология шындыққа айналды және салыстырмалы түрде кең ауқымда қол жетімді болды. Бұл технологияны дамыту қарапайым бөлшектердің өндірісін орталықтандырусыз реттеуге мнмкіндік береді. 3D басып шығару өндіріс процесін едәуір кеңейтеді

және оны мамандырылған кәсіпорындар мен өндірістерден тәуелсіз етеді.

Сенсорлық логистика танымал DHL компаниясы жаңа логистикалық технологияларға инвестиция салады. Инновация нақты уақыттағы бақылаумен бәтіндік жеткізу тізбегін бақылауға мүмкіндік береді. Логистиканың негізгі міндеті-тиімді жеткізу жүйесін құру. Жаңа технологияларды енгізу бизнестің табыстылығын арттырудың ең тиімді әдістерінің бірі болып табылады. Логистикалық процестер көптеген көпқырлы және динамикалық, оларды жүзеге асыру құралдарының неімі дамуын талап етеді.

Инновацияға деген сұраныс тек логистикалық компаниялардың қажеттіліктерінен ғана емес, сонымен қатар нарықтың өсіп келе жатқан талаптарынан туындайды. Бұл талаптар логистикалық компаниялар арасындағы бәсекелестікті күшейтеді және озық технологияларды енгізуге бейімделеді.

Әдебиеттер

1. Менеджмент [Текст] : оқулық / Рикки У. Гриффин ; Құлттық аударма бюросы. - 12-ші басылым. - Алматы : Дәуір, 2018. - 768 б. : сурет. - (Рухани жаңғыру. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық). - Пер. изд. : Management / R. W. Griffin. - 12th ed. - 2017. - ISBN 978-601-7943-14-1 : Б. ц.

2. *Логистический менеджмент : учебник* / Н.Б. Куршакова, Г.Г. Левкин. — Москва : ИНФРА-М, 2021. — 399 с.

3. <https://apni.ru>

Асқар Д.А., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДА КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ ЫНТАЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ

Туризм ел экономикасының дамуына әсер ететін маңызды салаға айналды. Туризмнің негізгі пайдасы – табыс табу және жұмыс орындарын ашу. Бұл көптеген аймақтар мен елдер үшін маңызды байлық көзі болып табылады. Туризм саласының қозғаушы күші – кәсіпкерлердің белсенділігі.

Заманауи туристік бизнес – экономиканың ең ірі және қарқынды дамып келе жатқан секторларының бірі. Туризм индустриясы қоғамдағы экономикалық және әлеуметтік өзгерістердің агенті болып саналады. Сонымен қатар, туризм шетел валютасын тарту, мәдени іс-шаралар мен дәстүрлі қолөнерді ілгерілету және әртүрлі қызмет көрсету салаларындағы өмір сүруге айтарлықтай әсер ету арқылы құлттық бірлікке нәлес қоса алады. Туризм саласы әлеуметтік мәселелерді шеше алатын және елдің дамуы мен жалпы ішкі өнімнің өсуін ынталандыратын туристік бизнесті дамыту арқылы жұмыссыздықты азайтуда маңызды рөл атқарады.

Соңғы бірнеше онжылдықта бизнес қоршаған ортаны қорғауға, әлеуметтік және экономикалық мәселелерді шешуге, жергілікті қоғамдастықтардың өмір сүру сапасын жақсартуға, адам құқықтарын қорғауға және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күреске жауапкершіліктің айтарлықтай деңгейін қалыптастырды. Нәтижесінде, корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік компания үшін пайда табуға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік тиімділікті арттыруға және экологиялық тұрақтылықты сақтауға бағытталған жаңа бизнес философиясына айналды.

Корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік – қоғамдағы адам өмірінің сапасына жанама әсер ететін заңдар мен нормалардың (этика, экология, қайырымдылық, қайырымдылық, жанашырлық және т.б.) нормалары мен нормаларын сақтау міндеттемесі. топтар және жалпы қоғам. Кәсіпкерлік қажеттіліктер мен әлеуметтік қажеттіліктер еленбейді және назардан тыс қалдырылады және осы кәсіп түрінің ресурстық базасы болып табылатын жерлерде жауапкершілік туындайды, бұл жұмыс күшінің пұдайы өндірісін тежейді.

Компанияның нарықтағы жетістігі қоғамдық қоғамға белгілі бір инвестицияларды пайдалануында жатыр. Тәжірибе көрсеткендей, жоғары әлеуметтік жауапкершілік компания мен кәсіпорынның қалыпты бейнесін жасауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде компанияға мынадай жеңілдіктер береді.

- клиенттердің санын көбейту және әріптестермен қарым-қатынасты тұрақтандыру;
- сақтандыру және несие алу оңай;

- мемлекеттік құрылымдармен қарым-қатынасты жақсарту;
- ішкі және халықаралық нарықта компанияның рейтингін жақсартуға мүмкіндік жасайды.

Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі қағидаттары қоғам күту негізінде жүзеге асырылады және жалпы алғанда, ұйымдар қоршаған ортаны қорғау, денсаулық сақтау, азаматтар мен тұтынушылардың құқықтарын қорғау салаларында ашық және белсенді болуы керек.

Әлеуметтік кәсіпкерлік – маңызды әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған бизнестің ерекше саласы. Ең алдымен, біз сөз етіп отырған ұғым кәсіпкерліктің бір түрі және пайда табуға негізделгенін есте ұстаған жөн. Қайырымдылықтан айырмашылығы. Өйткені қайырымдылық - бұл оған салынған ақшаны да, көмекті де қайтармайтын мүлдем басқа жоба. Әлеуметтік кәсіпкерлік қоршаған ортаның экологиялық жағдайын жақсарту, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған азаматтарды әлеуметтік бейімдеу, балалардың демалысын тиімді ұйымдастыру сияқты қоғамдағы шешімін таппай келе жатқан мәселелерді шешуге бағытталған. Дәстүрлі әдістерден айырмашылығы мұнда «әлеуметтік инновация» жиі қолданылады.

Әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері қоғамның назарын талап ететін мәселелерді жүйелі және жүйелі түрде шешеді. Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін компания экономиканың кез келген секторында өзінің мүмкіндіктері мен қалауына сәйкес белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырады. Бұл алып мұнай компаниясы немесе шағын тамақ фабрикасы болуы мүмкін. Бұл мысалдағы екі компания өз қызметкерлерін қолдайтын, қысқа мерзімді экологиялық іс-шараларды ұйымдастыратын және мұқтаж топтарға қаржы беретін жобаларды жасайды. Әлеуметтік кәсіпкердің субъектісі немесе объектісі әлеуметтік жобалар болып табылады. Яғни, ол өзінің жетекшілігімен қоғамның осал топтарының өкілдерін жұмысқа алады немесе көпшілікке тиімді қандай да бір жобаны жүзеге асыруға қызмет етеді. Бұл әлеуметтік кәсіпкерлік пен корпоративтік әлеуметтік жауапкершіліктің айырмашылығы.

Қазіргі таңда Қазақстанда жастар мен 50 жастан асқан адамдар арасындағы жұмыссыздық деңгейі жоғары. Жұмыс берушілер бірінші топты тәжірибесінің аздығынан, ал екіншісін – кәсіби біліктілігінің жеткіліксіздігіне байланысты таңдамауы мүмкін. Бірақ біріншілері экономикалық белсенді халықтың қатарын толықтырып, болашағын қамтамасыз ету үшін, ал екіншісі зейнеткерлік онжылдықта табыс алу мүмкіндігін жоғалтпау үшін жұмыс істеуі керек.

Әдебиеттер

1. <http://startinfo.kz/buisness/elimizdin-biznes-aleumettik-jayap/>
2. <https://alashainasy.kz/aleumet/aleumettik-kaspikerlikn-paydasyi-kanday-109265/>

Бағдат Ә.М., Сәкенова А.С., 2 курс

(Қарағанды қ., «Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті»)

Ғылыми жетекші - Ә.Ғ.М., аға оқытушы Абдикаримова А.М. (Қарағанды қ., «Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті»)

МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Қазіргі жағдайда менеджмент экономика мен қоғамның дамуының белсенді факторы және ынталандырушысы болып табылады, бірақ сонымен бірге ол әр ұйымға да, компанияның жеке менеджері мен қызметкерінің дамуына да күшті әсер ететін әлемдік тенденциялардың, жаһандық өзгерістердің әсерінен нәтижесі өзгеріп, дамып отырады. Технологияның, мәдениеттің, құндылықтардың қалыптасуының өзгеруі адамдардың жаңа өмір салтын, мінез-құлқын, ойлау стилін, ұмтылысы мен мотивтерін қалыптастырады.

Жаңа ақпараттық-технологиялық заманда қызметкерлерді басқару, қызметкерлермен қарым-қатынас маңыздылығы жоғалмай, керісінше арта түсті. Барлық салалардағы іскерлік белсенділік сауда-саттық, өнеркәсіп орындарында, қызмет көрсету саласында көптеген адамдардың жұмыс істейтін жағдайына әкелді. Ендігі кезекте, орта ғасырдағыдай бір мануфактурада бір отбасы мүшелері мен азын-аулақ жалдамалы жұмысшылар емес, жүздеген, мыңдаған адамнан құралатын ірі кәсіпорындар қызмет етіп жатыр. Осындай жағдайда менеджмент өзінің өзектілігін ешқашан жоғалтпайды деп айтуға болады. Жалпы, менеджмент ұғымының анықтамасына келетін болсақ, Питер Друкер бойынша «менеджердің міндеті – тиімді болу, ал тиімді менеджердің негізгі критерийі - оның «керек затты, істей білу» қабілетінде». Ендігі кезекте, осындай өзекті ұғымның қазіргі жағдайдағы және болашақтағы дамытудың басымдықтары мен тенденцияларын анықтау

белгілі бір деңгейде әлі де анықталмаған болып тұр. Себебі, біз өткен уақыттағы менеджменттің басымдықтары мен тенденцияларын нақты айта алғанымызбен, нақты қазіргі замандағы және болашақтағын айта алмаймыз.

Бірінші тенденция ретінде, менеджменттің инновациялық потенциалын айтуға болады. Ол басқарудың жаңа басқару әдістері мен түрлерін іздеу, әлеуметтік-экономикалық жағдайдың мониторингі және басқару жүйелерін жаңа жағдайларға бейімдеуді қамтиды. Себебі, ғылыми-техникалық және әлеуметтік прогресстің нәтижесінде әлемдік экономикада жаңа дүниелерге тез бейімделетін әлеуметтік-экономикалық жүйелерді алдыға итермелейді. Әрі бұл жақта тек жаңа техника мен технологияға бейімделу емес, ал ұйымдастырушылық және басқарушылық жаңалықтарға бейімделу қажеттілігі жайлы айтылады.

Екінші тенденция ретінде, өнеркәсіп пен ғылым, әлеуметтік және кәсіби, ұйымдық және тұрғылық дамудың интеграциясын қарастыруға болады. Нәтижесінде, ортақ мақсаттар, қызығушылықтар мен құндылықтары бар ұйым қалыптасады. Қазіргі заманда «Google», «Amazon», «Apple» секілді ірі технологиялық компаниялардағы менеджментте қызметкерлердің жеке тұрғылық дамуы мен жұмыс нәтижесін арттыру тығыз жақын жүреді. Енді жұмыс орыны тек ақша табатын жер емес, ал қызметкерлердің арман мақсаттары мен амбицияларын іске асыратын жерге айналды. Осындай, ортақ құндылықтарға ие адамдар тобы шынымен де «ұлы» компанияларды құра алады.

Үшінші тенденция ретінде, менеджменттің жаһандануын атауға болады. Ол әлемдегі ірі трансұлттық корпорациялардың көбейіп жатқандығымен сипатталады. Ал, жаһанданудың мәні әлемдегі сауда және қаржы ағындары үшін ашықтық. Оның негізгі артықшылығы бұл бәсекенің артуы. Нәтижесіне болатын трансұлттық корпорациялардың артуы, онда персоналдың өсуі және басқару тетіктерінің көбейіп жатқандығы, оларды басқарудағы әдістердің жаңаруына немесе өзгеруіне апарып соғады.

Төртінші тенденция менеджменттің әлеуметтік жауапкершілігін мойындау. Ол жауапкершілік жалпы қоғам алдында және ұйымдағы жұмыс істейтін кәсіпорын қызметкерлері алдында бірдей.

Жыл өткен сайын кәсіпорындар тек қана табыс табу, жұмыспен қамтамасыз етуші және тиімділікті арттырушы субъекті емес, сонымен қатар адамдар алдында әлеуметтік жауапкершілікке ие субъекті ретінде танылып жүр. Бұл бір жағынан адамдар арасындағы әлеуметтік теңдікке ұмытылыс, екінші жағынан кәсіпорындардың имиджін жақсартуға бағытталған тенденция ретінде қабылдауға болады.

Бесінші тенденция ретінде, қызметкерлердің шығармашылық әлеуетін басқару әдістерінің танымал болуын атауға болады. Себебі, кәсіпкерлік өзгеріп жатқан заманауи экономикада қызметкерлердің тек қана білімі, біліктілігі және тәжірибесі емес, ал олардың креативті қабілеттері ғана жаңа шешімдер туындата алады. Бұл тенденцияның бастамасын ірі жапон компанияларында алғаш рет еңгізіліп, уақыт өте келе, сол креативті шешімдер мен ұсыныстар, ол компаниялардың жаһандық нарықтағы көшбасшы болуына септігін тигізді.

Қорытындылай келе, қазіргі жағдайда және болашақта менеджментті дамытудың басымдықтары мен тенденциялары кәсіпкерлік сайын өзгеруде, алайда, уақыт өте келе нарық мен заман талаптарына байланысты нағыз «тиімді менеджмент» әрқашан жаңа талаптарға бейімделе алу қабілеттілігінен арылмау керек. Бұл тенденция мен басымдық емес, бейімделе алу менеджмент үшін бұл қажеттілік.

Әдебиеттер

1. Косякова И.В., Шуравина Е.Н. Современные тенденции в области принципов управления предприятием // Вестник Самарского государственного университета. 2013. № 1 (102). С. 37–42.
2. Боробов В.Н. Управление персоналом и мотивация в современной организации. // Национальная безопасность. 2014. № 4. с. 493-504.

Базаров Д.Т., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – мл. науч. сотр. Института исследований цифровой экономики КарУ
им. акад. Е.А. Букетова, м.э.н., ст. преподаватель Токсамбаева А.Б.

ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Инновационный процесс связан с созданием, освоением и распространением инноваций. В рамках этого процесса производители инноваций в целях получения прибыли создают и продвигают новшества к потребителям. Во исполнение поручения Главы государства, озвученного в рамках Послания, в Казахстане разработан Национальный проект «Технологический прорыв за счет цифровизации, науки и инноваций», целью которого является превращение страны в современное государство.

Эффективное государственное управление в современных условиях может эффективно развиваться только лишь через цифровую трансформацию, принятие решений на основе надежных данных, а также обеспечение эффективного и безопасного использования инфраструктуры в цифровую эпоху, повышение вклада науки в социально-экономическое развитие страны. Национальный проект состоит из 10 направлений, 26 задач, 44 показателей и 211 мероприятий, реализация которых запланирована до 2025 года.

Реализация инновационной политики в Казахстане осуществляется по следующим направлениям:

1. Содействие в формировании высокотехнологичных производств, в том числе в создании эффективной системы трансферта технологий как зарубежного, так и межотраслевого.

2. Использование существующего научно-технического потенциала в развитии передовых, с точки зрения постиндустриальной экономики, отраслей.

3. Совершенствование законодательной базы, направленное на стимулирование инновационной деятельности научно-технических и производственных организаций и предприятий, привлечение инвестиций в сферу науки и инноваций, внедрение инноваций в промышленность, а также в сферу услуг и т.д.

Для систематизации работы по повышению доли инновационных товаров, работ и услуг, содействие развитию технологического предпринимательства создана необходимая законодательная и институциональная основа, инфраструктура. Проводится постоянная работа по совершенствованию законодательства на основе лучшего международного опыта.

В целях обеспечения стратегического и долгосрочного технологического развития приоритетных направлений развития отраслей, созданы центры технологических компетенций, технологические платформы и разработаны целевые технологические программы. К примеру, функционируют такие институты развития государственной поддержки инноваций, как АО –Национальное агентство по развитию инноваций –QazInnovations|| являющегося национальным институтом развития в области инновационного развития, а также дочерней компанией АО –Национальный инфокоммуникационный холдинг –Зерде–, Автономный кластерный фонд «Парк инновационных технологий» (действующий под брендом Tech Garden,), реализуется проект Всемирного банка «Стимулирование продуктивных инноваций».

Отдельным направлением инновационной сферы является предоставление инновационных грантов. Под инновационным грантом понимаются бюджетные средства, предоставляемые субъектам индустриально-инновационной деятельности на безвозмездной основе для реализации их индустриально-инновационных проектов в рамках приоритетных направлений предоставления инновационных грантов.

Всего инновационных грантов предоставлено для 312 проектов, в результате реализации которых создано порядка 4,0 тыс. рабочих мест, выпущено инновационной продукцией на 223,7 млрд. тенге, уплачено налогов на сумму 16,8 млрд. тенге.

Литература

1. Инновационный менеджмент : учебное пособие / Е. В. Бабкина, П. Б. Пазушкин. – Ульяновск : УлГТУ, 2016. – 223 с.

2. Инновационный менеджмент: учеб. пособие / О.А. Володина, Е.Ю. Фаддеева, А.А. Неретин. – М.: МАДИ, 2019. – 96 с.

3. Министерство цифрового развития, инноваций и аэрокосмической промышленности республики Казахстан <https://www.gov.kz/memleket/entities/mdai?lang=ru>

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҚТАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ІЛІМІНІҢ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ НРДІСТЕРІ

Менеджмент – заманауи бірліктер негізінде құралған әдістердің, принциптердің, сондай-ақ, құралдар мен формалардың жиынтығы негізінде кез келген ұйымның тиімділігі арттыруға бағытталған жнйе болып табылады. Қазіргі таңда менеджмент саласында болып жатқан түрлі өзгерістер мен теориялық ұғымдардың орнауы оның дамуы жағдайына септігін тигізуде. Мәселен, қазіргі кезде адамның түрлі мінез-құлқын анықтауға арналған технологиялық жаңалықтарды енгізу көзделуде. Біз білетіндей, осы уақытқа дейін менеджмент саласында теорияның негіздері арқылы практикалық жұмыстар жүргізілді.

Қазіргі таңда менеджмент ілімінің дамуы басымдықтарын анықтауда келесідей белгілерді атап өтуге болады. Олар:

- жоспарлау және ұйымдастырушылық мәдениеті дамуда;
- ұзақ мерзімді стратегиялық жоспарлаулар мен басқару кезінде арнайы қосымша бағыттар бойынша көптеген жұмыстар жүргізілуде;
- жаңа бағыттар негізінде жұмыс жасайтын менеджменттің құралдары қазіргі таңда тек қана коммерциялық салаларда ғана емес, сонымен қатар, мемлекет секторларда да маңыздылыққа ие болуда;
- салаларды дамыту және басқару бойынша менеджменттің жаңа құралдары мен әдістерін дайындау бойынша дамыту жұмыстары жүріп жатыр.

Қазіргі таңда еліміздегі барлық кәсіпорындар бойынша ұйымның табысы, бәсекеге қабілеттілік қасиеті, табыс факторын әсер етуші көздерді анықтау, қызметтің тиімділігі мен пайдалылығын арттыру маңызды процесс болып табылады. Кәсіпорын осы аталған маңызды факторларға қол жеткізу мақсатында менеджменттің қазіргі заманға сай әдістерін қарастыруы қажет болады. Осы тұста, заманауи деңгейде менеджменттік басқару тәсілін пайдалану ұйым табыстылығын арттыруы сөзсіз. Себебі, кез келген кәсіпорынның басты мақсаты пайда табу мақсатына құрылады. Кәсіпорынның мәдени нормативтерін, қағидаларын, құндылықтарын сақтай отырып, ұйымның арнайы ерекшеліктері мен образын жинақтау өте маңызды.

Қазіргі жағдайдағы және болашақ уақытта осы менеджмент саласы үшін кнтілетін жаңа басымдықтар мен нрдістерді анықтап көрейік. Дәстүрлі сипатта қалыптасқан басқару, нйлестіру, орнату, дамыту, жоспарлау және бақылау процесстерінің интеграцияланған, бір орталыққа бағытталған жнйесін құру менеджменттің даму мнмкіндіктерінің бірінші сатысын анықтайды. Екіншіден, менеджментті маркетинг, бюджеттік басқару және инновациялық даму мнмкіндіктерін жасау арқылы модельдік құрылым дайындау керек. Менеджмент ілімінің дамуы үшін және оның ерекше басымдығын анықтауда, ешқашан трендтен жоғалмайтын және өзінің маңыздылығын барған сайын арттыратын адамның интеллектуалды шығармашылық дамыту мәселесін айта аламыз. Біз интеллектуалды шығармашылық бейімімізді арттыру арқылы инновацияны жаңа мнмкіндіктерін иеленуімізге мнмкіндік өте жоғары. Төртіншіден, менеджмент – адами ресурстар мен капиталдардың біріктірілген ортасы болғандықтан, оларды дамыту арқылы жаңа жобаларды жасау, интеллектуалды көшбасшы дайындау, ұйымның жаңа имиджін қалыптастыру және оны ұзақ уақыт бойы тұрақты түрде мнмкіндіктерін иеленеміз. Менеджменттің дамуы ісіндегі тағы бір жағдай – ішкі жағдайларды әрқашан тұрақты әрі тең дәрежелі динамиканы қалыптастыру үшін қажет болатын маңызды ресурстарды дамыту мәселелерін шешеді. Қазіргі таңда заманауи деңгейде менеджментті дамыту басымдықтары мен нрдістері: адам, ұйым және мемлекеттік факторларды ескеру арқылы жаңашалан-дырылған идеяны дайындау арқылы қол жеткізіледі. Дәстүрлі жнйе бойынша менеджменттің жұмыс жасау процессі бір айналымды циклді құраса, қазіргі таңда кнн сайын емес, секунд сайын дамып жатырған заманауи менеджмент саласындағы ерекшеліктер бойынша жұмыс жасау өте маңызды.

Қазіргі менеджмент – басқару саласының барлық типтік сұрақтарына жауап беретін, арнайы стратегиялық әдіс-тәсілдер жинақтаған, адами фактор ерекше айқындыққа ие болады. Заманауи менеджменттің даму басымдығының тағы бір жарқын мысалы – дамыған байланыс түрін көрсетуі. Кез келген ұйым адами факторларды ынталандыра отырып, көздеген нәтижеге қол жеткізуі кезінде нақты әдістер бойынша жұмыс жасауы және жұмыс процесін әрқашан жетілдіріп отыруы, тек ұйым үшін ғана пайдалы емес, сонымен қатар мемлекет үшін де маңызды нәтижеге ие

болады. Себебі, елімізде жаңа менеджменттің кілтін тауып, оны қолдана білсек, жоғары дамыған елдер мысалдарындағы кәсіпорындар қатарына қосыла аламыз. Сондықтан адам капиталдарының жұмысы емес, нақты әрі дұрыс ойластырылған стратегиялық жоспарлау және бақылау қазіргі менеджмент-тің бізге беріп отырған ең басты мүмкіндігі бола алады.

Әдебиеттер

1. Абчук, В. А. Менеджмент в 2 ч. Часть 1 : учебник и практикум для вузов / В. А. Абчук, С. Ю. Трапицын, В. В. Тимченко. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : Издательство Юрайт, 2020. – 239 с.
2. Генкин, Б. М. Мотивация и организация эффективной работы (теория и практика) : монография / Б. М. Генкин. Москва, 2020. — 352 с.
3. Елиферов, В. Г. Бизнес-процессы: регламентация и управление: учебник, 2021. – 319.
4. otherreferats.allbest.ru»management/00177141
5. Бердалиев К.Б. Стратегиялық менеджмент: оқулық, Алматы 2011.- 219-222 б.

Vasilchenko V., 3rd year (Karaganda Buketov University)
 Scientific advisor - Candidate of Economics, Associate Professor Daribekov S.S.

THEORETICAL ASPECTS OF THE SHADOW ECONOMY

Shadow activity is a part of any economic life around the world, and almost all communities try to control this activity through education, punishment or prosecution. Since the informal economy has an impact on all types of economic activity, it can lead to a violation of the stability of sovereignty and entail threats to the security of the country. Therefore, analysis and research in the sphere of the shadow economy are important for our country and for other countries in general.

Researchers trying to measure the size of the informal sector primarily address the issue of definition. There are several dozens of definitions of the sphere of the economy "outside the state" and its individual sectors in modern scientific literature: shadow, criminal, unregistered, "gray", illegal, unobserved, unofficial, informal, underground, "black", etc. It should be noted that this variety of terms is also characteristic of foreign research: informal, underground, black market, subterranean, unfair, shadow, second, etc.

For a better understanding of the shadow economy and the definition of its concept, there are various approaches to the study of this sector, which are presented in Figure 1.

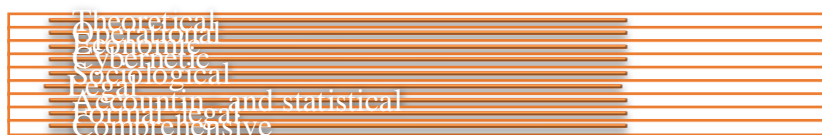

Figure 1 Approaches to the study of the shadow economy

Note - Compiled by the author on the basis of theoretical generalizations

The theoretical approach is more typical for domestic and Russian researchers, and represents the shadow economy as an economic category reflecting a complex set of economic relations [1].

Foreign researchers are more inclined to the operational approach, which defines the shadow economy by measuring it through actions [2]. This kind of approach is used in the course of solving statistical, applied problems, formulating recommendations on improving legislation and making adjustments to the ongoing socio-economic policy.

Traditionally, the list of specific tools peculiar to the economic approach includes:

- the study of the influence exerted by the shadow economy on the degree of effectiveness of the economic policy, the use and distribution of available economic resources;
- development of reliable methods for its objective assessment and measurement.

Economic concepts explore the shadow economy not only within the framework of an institutional approach, but also at the global, macro and micro levels.

From the point of view of sociological concepts of the shadow economy, this sphere is considered

within the framework of the interaction of certain social groups, which in the system of shadow institutions differ in the position, motivation of economic behavior of subjects in some significant situations [3].

Based on the cybernetic concept, the shadow economy is considered as a self-regulating and controlled system [4]. Based on this approach, a complex of effective economic and mathematical models of management and forecasting of the shadow economy, patterns of its development vectors and options involving its interaction with the official sector is being developed.

From the point of view of legal concepts, the manifestations of the shadow economy are usually considered as a special sphere of deviant (including criminal) behavior [5]. The key attention is paid to the study of a number of socially dangerous formats of economic activity, methods of preventing offenses and ways to combat them using legal means (criminal law and criminological control) [6].

Within the framework of the accounting and statistical approach, as the main criterion that distinguishes shadow economic relations, their unaccountability, that is, the lack of coverage by official statistics, is considered. With such an approach, the definition of the shadow economy is based on the leading goal of the SNA – extremely accurate accounting for all existing areas of economic activity that make a real contribution to ensuring GDP production.

One of the advantages of this approach is the possibility of obtaining a quantitative assessment of the hidden components of productive economic activity on the basis of the established SNA methodology, as well as the possibility of applying the results of calculations during the formation. economic policy and some international comparisons.

Thus, based on the above approaches to the definition of the "shadow economy", it can be defined as a set of all market legal types of production activities that are deliberately hidden from government agencies for one or more reasons: evasion of taxes on income, value added or other taxes; evasion of social security contributions; evading certain legal labor market standards, such as minimum wages, maximum working hours, safety standards, etc., as well as evading certain administrative procedures, such as filling out statistical questionnaires or administrative forms.

Literature

1. Бекжанова Т.К. К вопросу о проблемах статистического изучения теневой экономики Казахстана // Вопросы статистики. – 2012. – №2. – С. 68-71.
2. Richardson C., Pisani M. The Informal and Underground Economy of the South Texas Border. – Austin: University of Texas Press, 2012. – 351 p.
3. Utting P. Social and Solidarity Economy: Beyond the Fringe? – London: Zed Books, 2015. – 384 p.
4. Schneider F. Hand book on the Shadow Economy. – Cheltenham: Edward Elgar Pub, 2011. – 544 p.
5. Экономическая безопасность и проблемы ее обеспечения в Республике Казахстан : монография / Р. О. Бугубаева [и др.]. - Алматы : ССК, 2018. - 218 с.
6. Рахметова М.А. Криминологические аспекты борьбы с экономической преступностью // Вестник КазНУ. – 2013. – №1. – С. 66-71.

Епеш Н.М., Манжанов Б.Д., 2 курс (НАО «КУ им.Ш.Уалиханова»)
Научный руководитель – доктор PhD, и.о. асоц. профессор
Утегенова Ж.С.

ОБ ОПЫТЕ РАЗВИТИЯ ЭКОСИСТЕМЫ СТАРТАПОВ В КОКШЕТАУСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ им. Ш.УАЛИХАНОВА

Стартапы в университетах реализуются в соответствии законам РК: «О Науке», «О коммерциализации результатов научной и (или) научно-технической деятельности», Гражданского кодекса, а также иных нормативных правовых актов РК. Научная деятельность университета также направлена на реализацию Посланий Президента Республики Казахстан Народу Казахстана, Стратегий «Казахстан-2050», Государственной программы развития образования и науки РК на 2020-2025гг., Программы развития территорий Акмолинской области, Программы развития КУ им.Ш.Уалиханова по направлению научной работы и взаимодействию с регионом на 2021-2023годы.

Современные образовательные программы в Республике Казахстан нацелены на развитие у студентов предпринимательских навыков, таким образом казахстанские университеты стараются создать благоприятную среду для появления и развития студенческо-преподавательских стартапов. Кроме того, чтобы сделать университеты местом запуска и дальнейшего продвижения бизнес-идей, запускаются разные проекты.

Обычно университеты специализируются на образовательных программах по технологическому предпринимательству, а самые крупные вузы создают собственные акселераторы. Мы рассматриваем вопрос о внедрении стартап-компаний в структуру университета, которая преследует чисто коммерческие цели (в то время как университет является некоммерческой организацией). Стартап-компания сложно устроена, требует больших ресурсов и финансовых вложений, но несмотря на эти сложности она привлекательна, актуальна и распространена среди университетского сообщества.

НАО «Кокшетауский университет имени Шокана Уалиханова» активно принимает участие в реализации государственной политики развития предпринимательства и формирования предпринимательских навыков молодежи и сотрудников университета, данная миссия реализуется через деятельность Академии StartUp, которая была основана в 2019 году. Авторы бизнес-идей на этапе запуска проекта получают финансовую поддержку от университета на приобретение оборудования, инструментов, сырья, реализуют свои амбициозные планы и, конечно же, улучшат свое материальное положение в виде процентов от прибыли. В 2020 году наш университет взял курс на формирование сложной модели: педагогический хаб и предпринимательский хаб.

В нашем университете проводится ежегодный конкурс «StartUP Project». Всего с 2019 года было проведено 4 конкурса. Для реализации стартапов в стратегии и программе университета развития заложен план выделения денежных средств. Исходя из данного плана были выделены средства, которые мы рассмотрели в следующем рисунке 1:

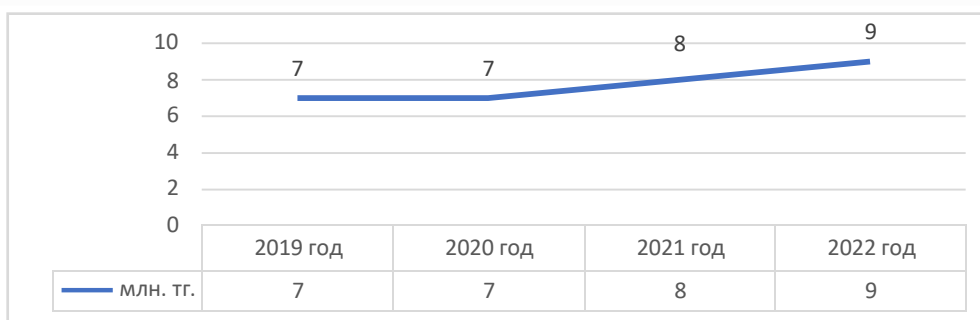

Рисунок 1 - Средства на конкурс «StartUP Project»

В 2021 году при поддержке университета и Международного Технического Парка «Astana Hub» оборудован и запущен Бизнес Инкубатор «Ualikhanov University», который готовит и выпускает молодых бизнесменов, с готовыми бизнес-планами. КУ им.Ш.Уалиханова является первым и единственным университетом по всей стране, который реализует стартап проекты.

Существуют и проблемы реализации, одна из них это осуществление коммерциализации так как наложен мораторий на дочерние организации о запрете открытия филиалов. В связи с этим университет заключает договор о совместной деятельности Стартап и ВУЗ, форма собственности-«Простое Товарищество».

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2011 года № 407-IV «О науке» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2022 г.)// https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30938581&show_di=1
2. Закон Республики Казахстан от 31 октября 2015 года № 381-V «О коммерциализации результатов научной и (или) научно-технической деятельности»// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000381/z150381.htm>
3. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть), 27 декабря 1994 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2022 г.)// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K940001000>

4. Стратегия "Казахстан-2050": новый политический курс состоявшегося государства
Послание Президента Республики Казахстан г. Астана, 14 декабря 2012 года // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050>

5. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы // <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/article/details/20392?lang=ru>

6. План развития НАО «Кокшетауского университета им.Ш.Уалиханова» // <https://shokan.edu.kz/ru/about/>

Ержанұлы Р, 3 курс, ГМУ-31 (Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Ержанова С.К.

БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КРЕАТИВТІ МЕНЕДЖМЕНТ

Құзыретті басқару әсерлері басқару объектісінің неғұрлым маңызды сипаттамаларын объективті білу негізінде жнзеге асырылады (оның әлеуметтік жетілу деңгейі, орындаушылардың кәсіби құзыреттілігі, топ ішіндегі әлеуметтік-психологиялық құбылыстар мен процестердің сипаты және т.б.) және зерттеу тобы мншелерінің қажеттіліктері мен мнделеріне де, олардың нақты мнмкіндіктері мен қабілеттеріне де сәйкес келеді.

Алайда, басқарылатын ішкі жнйенің оңтайлы жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін басқару субъектісі оның негізгі сипаттамаларын ескеріп қана қоймай, көшбасшыға қажетті қасиеттерге ие болып, көшбасшылықтың ең қолайлы стилін қолдануы керек, сонымен қатар көптеген әлеуметтік-психологиялық мәселелерді тікелей басқарушылық сипатта шешуі керек.

Менеджердің кнрделі, динамикалық және көп қырлы қызметінде салыстырмалы түрде тәуелсіз операцияларды бөліп көрсетуге болады, олардың дәйекті орындалуы басқару қызметінің мазмұнын құрайды. Оларға шешім дайындау және қабылдау, шешімнің орындалуын ұйымдастыру, орындалу барысын бақылау, қорытындылау кіреді. Осы басқару операцияларының психологиялық аспектісін, сондай-ақ менеджердің психологиялық құзыреттілігінің ролін және белгілі бір басқару операциясын жнзеге асыруда басқарылатын ішкі жнйенің әлеуметтік-психологиялық сипаттамалары туралы хабардар болу дәрежесін қарастырыңыз.

Зияткерлік өнімді, зияткерлік меншікті, зияткерлік капиталды құруды басқарудың ішкі жнйесінің жұмысындағы шығармашылық менеджменттің мнделері.

Ұйымдастыру теориясында адами қатынастардың маңыздылығы туралы көптеген тұжырымдар келтірілген, адами қатынастар мектептерінің жұмысы сипатталған. Мұндай тұжырымдар келтірілген:

– "адам – басты назар салушы", ал менеджмент "басқа адамдардың көмегімен жұмысты қамтамасыз ету" ретінде анықталады;

- адамның жұмысы, егер ол қызықты және мағыналы болса, оған ойыннан кем емес рахат әкелуі мнмкін;

- еңбекті ынталандырудың экономикалық формаларының ролі шектеулі, олар жалғыз емес, тіпті әмбебап;

– адамның мінез-құлқы "рахат іздеу және ауырсындан аулақ болу" арқылы анықталады.

Мұндай тұжырымдардың тізімі адамның мінез-құлқының көптеген мотивациялары туралы айтады, бізді адамның шығармашылық әрекетке деген мотивациясы қызықтырады.

Мұның бәрі адамның жеке мақсаты ретінде қабылдаған тиісті мақсатта ғана мнмкін болады. Егер бұл мақсат басқа адамдардың мақсатымен сәйкес келсе, онда адамның шығармашылық қызметі топтардың, ұжымдардың шығармашылығына айналады. Менеджменттің дұрыс мінез-құлқымен шығармашылық қызмет ұйымның мнделесі үшін жнзеге асырылады. Осының арқасында ғана адам мен ұйым арасындағы тиімді және жайлы шешімге қол жеткізуге болады.

Басқару қызметіндегі креативті басқаруға қызығушылықтың артуының себептерінің бірі – ақпараттық технологияларды дамыту. Бұл технологиялар сізге көптеген ақпарат алуға мнмкіндік береді, осы білім ағынынан пайда таба алатын жаңа адамдар қажет.

Шығармашылық қабілеттердің сипаттамаларының бірі – интеллект.

Интеллект – бұл тәжірибе талап етуі мнмкін мидың жұмысы.

Интеллект – бұл адамның сыртқы ортаның талаптары мен жағдайлары өзгерген кезде проблемаларды шешуге арналған кнрделі қабілеттері.

Интеллект адам миының шығармашылық қабілеттеріне негізделген. Интеллект туралы ақпарат интеллект коэффициенті (КИ) арқылы көрсетіледі.

Интеллект білімде, оларды қабылдау қабілетінде және адамның іс-әрекетінде, оның мінез-құлқында, шешім қабылдау қабілетінде, әсіресе сыни жағдайларда ерекше шешімдер қабылдауда көрінеді.

Интеллект адамның интуиция, шығармашылық, қиял, эмоция, әлеуметтік қызығармашылық, мораль және т.б. сияқты қабілеттерімен сипатталады. Адамның интеллектісі баланың алғашқы мағыналы қадамдарынан, сөздерінен, іс-әрекеттерінен көрінеді және оның бәрі өмірі дамиды.

Қызметкердің зияткерлік әлеуетін оның инновациялық міндеттерді орындауға және шешуге дайындығы деп санауға болады.

Адамның зияткерлік әлеуетін бағалау үшін бірнеше әдістер бар. Ең танымал – логикалық есептерді шешу қабілетін бағалауға негізделген IQ көрсеткішін есептеу әдісі. АҚШ-та тіпті мұғалімдері IQ деңгейінің жоғарылауымен ерекшеленетін қоғам бар. Алайда, мұндай әдістер адамның логикалық ойлауының жалпы деңгейін сипаттайды, бірақ оның кәсіби мәселелерді шешу мүмкіндігі туралы тиісінше бермейді. Ол үшін алынған білім деңгейін, нақты практикалық іс-әрекет тәжірибесін, адамның ғылыми және инженерлік мәселелерді шешу қабілетін көрсететін нақты көрсеткіштер жиынтығын пайдалану қажет.

Табысты менеджердің айрықша қасиеттері – оның қарым-қатынасы, кәсіпкерлігі, көшбасшылығы. Білікті менеджер ұйымның жұмыс істеу проблемаларын дәл уақтылы анықтау шеберлігіне ие болуы керек, одан да маңыздысы басқару шешімдерінің проблемаларды (басқару жүйесіндегі ақаулар) болдырмау, креативті ойлауы бар дағдарысқа қарсы менеджер болу, интеллектке, білім деңгейіне және тиімділікке ие болу.

Әдебиеттер

1. Креативный менеджмент: Учебник/ Под ред. д.э.н., проф. А.А. Степанова и д.э.н., доц.М.В. Савиной. – 3-е изд. –М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2019. – 252 с.

Жанабекова А.Г., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Сариева А.А.

БАСҚАРУ ЖҮЙЕСİNДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ

«Менеджмент» термині нарықтық экономикалық жүйелердегі ұйым деңгейіндегі әлеуметтік-экономикалық жүйелер мен процестерді басқаруға қолданылады. Шығармашылық менеджмент – басқару ғылымының инновациялық бағыты. Шығармашылық менеджмент менеджерлердің шығармашылық ойлау процесін басқаруды, персоналдың шығармашылық әлеуетін және басқару шешімдерін қабылдау және жүзеге асыру процесінде компанияны басқаруды білдіреді. Мақалада шығармашылық менеджмент тиісінше сипатталады және оның мәні ашылады; менеджерлерді шығармашылық оқыту саласындағы бағдарламалар сипатталған.

Мақалада менеджмент ХХ ғасырда дамыған елдердің экономикасының тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторларының біріне айналғанын атап өтті. Ұйымды басқару қызметінің жалпы көлеміндегі ұйымдық-басқару инновацияларының нәтижесі салмағының тұрақты өсу тенденциясы дәлелденді. «Шығармашылық менеджмент» тұжырымдамасының мәні кәсіпорынды басқару жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде ашылады. Жұмыс шығармашылық менеджмент пен менеджменттегі шығармашылықтың негізгі зерттеу бағыттарын анықтау тәсілдерін талдауға бағытталған. Талдау нәтижелері шығармашылық менеджмент немесе менеджмент мәселелеріндегі креативтілік әртүрлі ғылыми бағыттарды қалыптастырған қазіргі заманғы менеджментке арналған еңбектердегі зерттеудің негізгі бағыттарының бірі екенін дәлелдеді. Зерттеу нәтижелері «шығармашылық менеджмент» немесе «басқарудағы шығармашылық» тақырыбы WoS деректер базасы бойынша 2004 жылға дейін және Scopus мәліметтері бойынша 2006 жылға дейін ғалымдар арасында танымал болған жоқ деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Осы жылдардан кейін мақалалар саны WoS дерекқорында 50% дерлік және Scopus дерекқорында 39% орташа өсу қарқынымен талданатын кезең ішінде 2018 жылға дейін өсті. VOSviewer бағдарламалық құралын пайдалану креативті басқаруды немесе басқару мәселелеріндегі креативтілікті талдайтын кілт сөздердің 8 кластерін анықтауға мүмкіндік берді. Олардың барлығы тығыз байланыста. Ең үлкен кластер 60 элементтен тұрады және келесілерді

қамтиды: нлкен деректер, коммерция, коммуникация, бәсекелестік, бәсекеге қабілеттілік, шығармашылық менеджмент, шығармашылық қоғам, ақпарат және коммуникация, ақпараттық қоғам, ақпараттық менеджмент, ақпараттық жнйе, ақпараттық технологиялар, білімге негізделген жнйе, білім менеджмент, ШОБ, сауалнамалар, стратегиялық жоспарлау, тұрақты даму, технологиялық даму және т.б. Екінші нлкен кластер қалалық экономика саласы мен шығармашылық индустрияның дамуын біріктірді.

Шығармашылық менеджмент – басқару ғылымының инновациялық бағыты. Шығармашылық менеджмент менеджерлердің шығармашылық ойлау процесін басқаруды, персоналдың шығармашылық әлеуетін және басқару шешімдерін қабылдау және жнзеге асыру процесінде компанияны басқаруды білдіреді. Шығармашылық менеджмент менеджерлер мен қызметкерлердің шығармашылық ойлауын басқаруға, олардың бірегей, нақты, көшіруге болмайтын басқару шешімдерін қабылдау әрекеттеріне бейімделуіне тән (заманауи) технологияларға негізделген. Шығармашылық менеджмент өмір снрудің, ілгерілеудің саналы жаңа жолдарын таңдау мен енгізуді жнзеге асыру қажет болған жағдайда стратегиялық қалыптастыру мақсатында да, қайталанатын төтенше жағдайлар мен дағдарыстарды еңсеру мақсатында да нақты, бірегей және дәстнрлі емес басқару шешімдерін қабылдау әдістемесіне негізделген. Болашақта компанияның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізу және бәсекелестік кнресте табысқа жетуді қамтамасыз етудің қорытынды ұпайы.

Шығармашылық менеджмент стратегиялық қалыптастыру мақсатында да, ннемі туындайтын төтенше және дағдарыстық жағдайларды еңсеру ншін де нақты, бірегей және дәстнрлі емес басқару шешімдерін қабылдау әдістемесіне негізделген, егер саналы тнрде өмір снрудің жаңа жолдарын таңдау және іске асыру, болашақта алға жылжу, компанияның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігіне қол жеткізу және бәсекеге қабілетті кнресте табысқа жетуді қамтамасыз етудің тнпкілікті есебінде жнзеге асыру қажет болса. Табыстар мен сәтсіздіктердің негізгі жасаушылары адамдар екені жасырын емес. Істің сәттілігі немесе сәтсіздігі олардың біліміне, дағдыларына, "жаңа" тнпнұсқа бизнес-идеяны шығармашылық және кәсіби тнрде тұжырымдауға, стандартты емес жоғары тиімді басқару шешімін қабылдауға және жнзеге асыруға қаншалықты қабілетті екендігіне байланысты. Сондықтан жұмыс берушілер тарапынан креативті менеджерлерге қызығушылық артып келеді – стандартты емес және тнпнұсқа идеяларды құру және жнзеге асыру, проблемалық жағдайларды тез және тиімді шешу қабілеті бар өнертапқыш.

Қазіргі уақытта шығармашылықты әртнрлі авторлар адамның қабілеті ретінде қарастырады:

- а) жаңа, бұрын тнсініксіз байланыстар ашылады;
- б) практикалық тәжірибеге тнбегейлі жаңа нәрсені енгізу;
- в) қарапайым логикалық ойлау шеңберінен шығатын өзіндік ойлау;
- г) шындықты тнрлендіру мақсатында стандартты емес, өзіндік, бұрын кездескен мәселелерді шешуге дайын болу.

Егер менеджерлер адам қызметінің барлық дерлік салаларында өздерінің шығармашылық және шығармашылық әлеуетін пайдаланудан, шығармашылық менеджментті пайдаланудан айтарлықтай пайда алатынын тнсінесе, онда бұл, әрине, олардың жұмысының тиімділігін айтарлықтай арттырады және олардың компанияларын қамтамасыз етеді, жоғары бәсекеге қабілеттілігі мен көшбасшылық ұстанымы бар мекемелер мен фирмалар.

Менеджердің шығармашылық дайындық деңгейі оның шығармашылық әлеуетін белсендіруден, ой тудыруға шығармашылықпен кірісуінен көрінеді. Шығармашылықтың көмегімен ең жаңа, абсурдты көрінетін, бірақ сонымен бірге оңтайлы қарым-қатынастар ашылады. Шығармашылық жеке тұлғаның әртнрлі жаңалықтарға сауатты және дер кезінде жауап беру қабілетінен көрінеді.

Осылайша, нздіксіз заманауи қызмет менеджерден кәсіби ойлау мен іс-әрекеттің әртнрлі стандарттарын жеңу қабілетін, басқарушылық шешімдерді қабылдау барысында ерекше және стандартты емес ойлау және әрекет ету қабілетін қалыптастыруды талап етеді. Шығармашылық данышпандардың тағдыры екені – фантастика. Шығармашылық ойлау барлығына қол жетімді болуы мнмкін

Әдебиеттер

1. Варфоломеев А.Г. Креативный менеджмент в практической деятельности организации. Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. 2015. № 2-1. С. 153-159.

2. Синева Н.Л. Принципы креативного менеджмента // Инновационные технологии управления. – Сборник трудов Всероссийской заочной научно-практической конференции (12 ноября 2014 г.): Нижний Новгород, 2014. С. 33-35.

3. Синева Н.Л., Павлова Ю., Томайлы Д. Формирование инновационных и креативных менеджеров// Инновационные технологии управления.- Н.Новгород: НГПУ им. К.Минина. – 2014.

4. Синева Н.Л., Томайлы Д.А. Развитие системы инновационно-креативного менеджмента организации// Современные наукоемкие технологии. Региональное приложение – Иваново – №3/2015

Захарченко А.О., магистрант 2 курса по специальности «ГМУ»
(Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Ержанова С.К.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАК ФАКТОР УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ

Существующая государственная система управления природоохранной деятельностью в административном плане реализует территориальный принцип. Это обусловило отражение административно - территориального устройства государства в иерархии экологического управления и, в частности, в природоохранной деятельности, которая реализуется на национальном, региональном или местном и локальном уровнях, и одной из основных функций которой является информационная.

С одной стороны, это информирование населения о состоянии окружающей среды, которое проводится в основном через средства массовой информации, путём публикаций о содержании загрязняющих веществ в пробах атмосферного воздуха, воды или почвы, проведения специальных телепередач и другими методами.

С другой стороны, это систематическое и оперативное обеспечение органов государственной власти и заинтересованных организаций информацией о наличии и использовании природных ресурсов, о поступлении загрязняющих веществ в окружающую природную среду, её состоянии, прогнозах изменений и последствий антропогенного загрязнения, а также предоставление другой необходимой информации для принятия управленческих решений по основным вопросам реализации государственной экологической политики и планирования природоохранных мероприятий.

Основными требованиями к ведению государственных кадастров природных ресурсов являются: единая методологическая основа и система показателей; последовательность разработки; объективность информации о количестве, размерах, распределении и качественном состоянии природных ресурсов; непрерывность ведения с периодическим обновлением оценочных материалов, их уточнением и дополнением новыми данными, которые достоверно характеризуют их состояние и использование.

Обязательным условием является также доступность данных кадастров для специалистов, экономичность их ведения, применение современных методов и способов при определении отдельных и комплексных показателей их использования; внедрение современных, в том числе компьютерных технологий, геоинформационных методов обработки данных и предоставления итоговых материалов. В условиях формирования экономики роль кадастров как информационной базы в управлении природопользованием, реализации предпринимательской, внешнеэкономической, инвестиционной и налоговой политики государства значительно возрастает.

Государственная система экологического мониторинга – это система наблюдений, сбора, обработки, передачи, сохранения и анализа информации о состоянии окружающей природной среды и выполнению требований экологической безопасности.

Основными задачами экологического мониторинга являются проведение постоянного наблюдения за состоянием окружающей среды, анализ полученных данных и прогнозирование изменений, обеспечение органов государственной власти достоверной систематической и оперативной информацией.

Выработка определенных управленческих решений в сфере природопользования должна

основываться на данных о размещении производительных сил и обеспечивать требования экологической безопасности, и, следовательно, располагать базой данных о негативных последствиях антропогенной деятельности. Учёт объектов, которые оказывают негативное влияние на окружающую природную среду; учёт видов и объёмов вредных веществ, поступающих в окружающую природную среду, а также видов и размера вредных физических воздействий на неё проводит служба государственной статистики окружающей природной среды.

Сбор, обработка и предоставление соответствующим государственным органам сводной статистической отчётности об объёмах выбросов и сбросов загрязняющих веществ, об образовании и размещении отходов, использовании природных ресурсов, экологических затратах предприятий, выполнении заданий по охране окружающей природной среды и иной информации осуществляется по единой системе, на единой методической основе, что позволяет обеспечить их данными, необходимыми для выработки стратегии и планирование природоохранных мероприятий.

Наиболее сложной является координация действий всех субъектов информационного обеспечения, сведение в единый информационный блок всех поступающих данных в целях предоставления полученной информации государственным органам, предприятиям, общественным и другим заинтересованным организациям. Создание и обеспечение работы национальной и, соответственно, региональных экологических информационных систем, как одной из основных функций органов управления в сфере охраны окружающей природной среды, относится к компетенции государства и его органов на местах.

Литература

1. Ветрова, Н.М. Особенности эколого-экономического управления в рекреационных регионах / Н.М Ветрова, А.А. Гайсарова. [Текст] // Экономика и экология территориальных образований. -2016. -№ 2.-С. 7-8.

2. Ветрова, Н.М. Теоретико-методологические основы регионального эколого-экономического механизма управления / Н.М Ветрова, А.А. Гайсарова. // Экономика строительства и природопользования. -2018. - № 1 (66). - С. 57-62.

Захарченко А.О., магистрант 2 курса по специальности «ГМУ»
(Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Ержанова С.К.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ПО УПРАВЛЕНИЮ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В КАЗАХСТАНЕ

Комплекс технологических, технических, организационных, социальных и экономических мероприятий, направленных на охрану окружающей среды и повышение ее качества, являются природоохранными мероприятиями.

Мероприятия по охране окружающей среды:

- 1) направленные на обеспечение экологической безопасности;
- 2) улучшение состояния компонентов окружающей среды за счет повышения качественных характеристик окружающей среды;
- 3) способствующие стабилизации и улучшению состояния экологических систем, сохранению биологического разнообразия, рациональному использованию и воспроизводству природных ресурсов;
- 4) предотвращение и предотвращение причинения вреда окружающей среде и здоровью населения;
- 5) совершенствование методов и технологий, направленных на охрану окружающей среды, рациональное природопользование и внедрение международных стандартов управления окружающей средой;
- 6) развитие производственного экологического контроля;
- 7) информационные системы, способствующие предоставлению формирующей и экологической информации в области охраны окружающей среды;

8) мероприятия, способствующие пропаганде экологического образования, экологического образования и просвещения для устойчивого развития.

Типовой перечень мероприятий по охране окружающей среды утверждается уполномоченным органом в области охраны окружающей среды.

Важнейшей задачей нового экономического механизма считается сделать охрану окружающей среды неотъемлемой частью производственной и коммерческой деятельности.

Экономические держатели, эффективными средствами охраны и рационального использования окружающей природной среды которых являются разрешительные документы, условия и ограничения

Лицензия – документ, выражающий право тех, кто в установленные сроки получил разрешение на отстрел определенного количества зверей, сбор лекарственных растений, рыболовство, выброс загрязняющих веществ в окружающую среду и еще какое-то строго регламентированное природопользование и процессы воздействия на него.

Лицензии на хозяйственное использование природных ресурсов являются экономическими, а разрешение на захоронение выбросов, сбросов, токсичных веществ и т.д. считается экологическим.

Лимиты – нормативные объемы эмиссий в окружающую среду (выбросы, сбросы, токсичные вещества, размещение отходов производства и т.д.), устанавливаемые на определенный срок ограничения природопользования или на определенный срок.

Источниками, формирующими основные средства природоохранного фонда, являются: платежи за природные ресурсы; платежи предприятий; штрафы за превышение размеров и различные выбросы; штрафы, взыскиваемые судебным и административным путем, штрафы за нарушение природоохранного законодательства должностными или частными гражданами и др.

Для эффективности природоохранной работы местным властям предоставлены широкие полномочия по гармоничному использованию финансов. Эти средства будут использованы для создания новой природоохранной техники и технологии, автоматической системы мониторинга, мер предварительного страхования. Социально-экономические компенсации, получаемые вследствие нарушения природоохранного законодательства; проводит государственную экологическую экспертизу проектов хозяйственной деятельности и работ по оценке воздействия на охрану окружающей среды на местном уровне; создание предприятий для использования отходов производства на создаваемой территории этой же зоны; полное или частичное закрытие капиталоемких банковских кредитов, полученных предприятиями на природоохранные мероприятия, занимаются местные власти.

По нормативам, определяющим затраты на загрязнение окружающей среды, разработаны две концепции: концепция в базе показателей экономического ущерба и концепция затрат.

Литература

1. Гурова Т. Ф. Экология и рациональное природопользование: учебник и практикум для академического бакалавриата / Т.Ф. Гурова, Л.В. Назаренко. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. – 188 с.

2. Гурова Т. Ф. Экология и рациональное природопользование: учебник и практикум для среднего профессионального образования / Т.Ф. Гурова, Л.В. Назаренко. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2020. – 188 с.

Захарченко А.О., магистрант 2 курса по специальности «ГМУ»
(Карагандинский университет им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Ержанова С.К.

УПРАВЛЕНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Одним из важных направлений на всех уровнях природоохранного дела является разработка комплексной целевой программы. Хозяйственная деятельность любого предприятия должна работать в соответствии с требованиями экологической обстановки.

Поэтому выдвигается концепция оптимизации природопользования и совместимости системы «общество-природа». Под управлением следует понимать: целенаправленное влияние одного объекта на другой, процесс, направленный на изменение структуры одного и того же объекта, корректировку первого объекта по требованию второго. Поэтому смысл управления заключается не в дедукции развития природы и общества, а в их систематически развивающейся целенаправленной и строго рассчитанной трансформации.

Природные ресурсы – это формы и явления природы, используемые человеком для удовлетворения материальных потребностей и создания материальных благ. Природные ресурсы классифицируются по трем признакам: источники происхождения, использование в производстве и уровень поглощения ресурсов. Поглощение природных ресурсов – это несоответствие между безопасными нормами извлечения природных ресурсов из природных систем и недр и потребностями человека. Неисчерпаемые ресурсы – прямое солнце, энергия ветра, потоки. Исчерпаемые ресурсы имеют количественные ограничения и не могут быть возрождены, если не будут приняты специальные меры (очистка воды, воздуха, повышение плодородия почв, нормализация поголовья животных).

Использование природных ресурсов в Республике Казахстан осуществляется в общем и специальном порядке природопользования.

Для удовлетворения необходимых запросов граждан республики в общем природопользовании ресурсы не закрепляются и осуществляются бесплатно. Специальный порядок природопользования и выдается его пользователю для осуществления оборотного или арендного, хозяйственного и иного дела. Данная программа проводится на платной основе.

Природные земельные ресурсы являются исходной материальной базой благосостояния общества, пространственной базой для размещения производственных сил, основой для равномерного потока всех — трудовых, материально-технических и природных факторов экологического роста. Земля как средство производства имеет свои особенности. Совокупность естественного и искусственного плодородия, реализуемого в процессе его использования в виде продукции, — экономическое плодородие. Количественно оцениваемой характеристикой экономического плодородия является производство сельскохозяйственной продукции на единицу площади или урожайность агрокультуры, определяемая уровнем агрокультуры. На участках с одинаковым плодородием урожайность урожая может быть в 2-3 раза выше за счет агроволокна.

Самый крупный землепользователь в Казахстане – сельское хозяйство: к нему относится треть территории страны, а в то же время Земли лесохозяйственных организаций занимают 8,5%. Несмотря на значительный земельный потенциал страны, вопросы сохранения земель являются актуальными.

Основным критерием при определении допустимой экологической нагрузки является отсутствие снижения продуктивности, устойчивости и разнообразия экосистем. Большое значение при нормировании антропогенных воздействий имеют факторы и результаты воздействия, которые приобретают приоритет. При оценке адаптационных возможностей биосферы необходимо опираться на понятие устойчивости экосистемы, ее экологического резерва. Экологический резерв определяет возможную долю возобновляемых природных ресурсов, которые можно вывести из биосферы (или ее элемента), не нарушая основных свойств среды. Определение пределов допустимой нагрузки на экосистему является главной целью мониторинга. В этой связи проблема регулирования и управления качеством природной среды опирается на экологическое прогнозирование и требует создания соответствующих математических моделей.

В зависимости от закона все природные ресурсы делятся по важности на республиканские и местные. Размер платы за ресурсы на республиканском уровне устанавливается государством по представлению Министерства охраны окружающей среды. А по представлению ведомств и иных органов, осуществляющих государственный контроль по местным ресурсам, областные организации устанавливают уровень оплаты.

Наряду с задачей карательной деятельности платного природопользования следует рассмотреть вопрос материального стимулирования природоохранной деятельности, особенно за аномальные выбросы. Следовательно, одной из форм поощрения защиты окружающей среды является продажа «продукта». В деятельности по охране окружающей среды эта работа между предприятиями осуществляется путем обмена товарами между государством и предприятием.

Литература:

1. Нижник Л.С. Возмещение вреда как элемент экономикоправовых гарантий реализации права на благоприятную окружающую среду // Аграрное и земельное право. 2017. № 3. С. 4 – 6.
2. Писарев Г. А. Традиционное природопользование и требования к сохранению окружающей среды: основные противоречия // Евразийский юридический журнал. 2017. № 1. С. 220 – 222.

Кабдуллаева А.К., студентка группы ГМУ-20-2 по специальности «ГМУ»
(Карагандинский университет Казпотребсоюза)
Научный руководитель – PhD, доцент Спанова Б.К.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ

В условиях становления и развития рыночных отношений важную роль играет региональная экономика. Во всем мире большое значение приобретает задача повышения эффективности государственного регулирования развития регионов. Но не существует универсальной модели, оптимальной для всех государств, каждое государство должно на определенном этапе исторического развития создать удобную модель, соответствующую его национальным особенностям. Все это ставит перед собой задачу глубокого анализа и понимания опыта развития своей страны и иностранных государств.

Учитывая, что на современном этапе основная экономическая деятельность осуществляется в регионах, важным является предоставление им финансовой независимости, благоприятной для самостоятельного решения социально-экономических проблем.

В этой связи, на сегодняшний день вопросы разграничения полномочий между уровнями государственного управления, регулирования межбюджетных отношений рассматриваются как основные условия, позволяющие регионам страны расти экономически.

Необходимость научного обобщения опыта зарубежных стран объясняется следующими обстоятельствами: во-первых, позволит определить концептуальные основы, систему и фундаментальные основы государственного регулирования экономики, во-вторых, появится возможность определения общих закономерностей смешанной экономики и это позволит "стыковать" механизмы государственного регулирования в условиях Казахстана, в-третьих, такое дополнение позволит отдельным отраслям экономики сопоставить результаты государственного регулирования и при необходимости обеспечить создание экономических реформ, позволит правильно проводить реформы с учетом степени вмешательства республики в мировой хозяйственный процесс.

Как показал крупный американский экономист П. Самуэльсон, без таких исследований "насколько сильны в настоящее время риски гибкости экономических систем, которые не могут эволюционно адаптироваться к солнечным вызовам и социальным изменениям, поскольку наука и технологии постоянно меняют естественное развитие экономического поля". Другими словами, как и наша экономика, "слабая экономическая система", "потребность в эволюционной адаптации" возникает в результате непрерывного научно-технического процесса во всех возникающих трудностях.

В годы "великого кризиса" (конец 20-х-начало 30-х годов) развитые капиталистические страны добились веры в то, что они не могут полностью регулировать рыночную экономику, и осознали, что своевременное решение возникающих проблем осуществляется только при активном вмешательстве государства в социально-экономическую жизнь. Поставлена задача определения национальных приоритетов, разработки методов долгосрочного прогнозирования и разработки программ.

Во Франции, Японии, Турции и других странах научно-методические и организационные вопросы текущего, среднесрочного планирования решаются специальными государственными органами. Наряду со структурной политикой в области долгосрочного экономического развития и капитальных вложений, сильным пунктом с точки зрения экономики Японии считается определение долгосрочных целей регионального размещения производства.

Среднесрочное планирование в Турции начинается с плана 1963-1967 годов и осуществляется в зависимости от задач систематического планирования времени. В шестом пятилетнем плане

(1988-1992 годы) большое внимание уделялось уточнению макроэкономических показателей народного хозяйства с учетом развитого состояния рыночной системы.

Регулирование экономики в Германии несколько отличается, в частности, акцент делается на защите конкуренции, укреплении антимонопольной и контрольной деятельности государства, запрете присоединения крупных предприятий к рынку, расширении социальной деятельности планов и программ.

Обобщая опыт планирования многих стран, американский специалист по маркетингу Мелвилл Бранч выделил несколько благоприятных аспектов совершенствования маркетинговой деятельности, в том числе планирование:

- способствует постоянному размышлению лидеров о будущем;
- координирует меры, принимаемые государством и хозяйствующими субъектами;
- определение показателей и контроль их выполнения;
- требует четкого определения предстоящих вопросов и политических позиций;
- усиливает готовность к срочным изменениям;
- показывает, что обязанности всех сотрудников взаимосвязаны.

Из практики рассматриваемых государств одним из мощных механизмов регулирования экономики государства является механизм использования финансово-бюджетных ресурсов и сбора налогов.

Литература

1. Курнышев, В.В., Глушкова В.Г. Региональная экономика. Основы теории и методы исследования: учебник для вузов. –М.: КноРус, 2018.–254 с.

2. Уткин Э.А., Денисов А.Ф. Государственное и региональное управление. М.: ИКФ «ЭКМОС», 2017, 320 с.

Кабыкаев М.Е., 2-ші курс, ПИМ-21-2 тобы (ҚазТҰтынуодағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекшісі - профессор, PhD Джазықбаева Б.Қ.

СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ТҮРЛЕРІ

Үзақ мерзімді жоспарлау компанияның стратегиялық жоспарлауға алғашқы қадамы болып саналады.

Стратегиялық менеджмент стратегиялық жоспарлаудан, нақты стратегиядан, миссиядан және нақты бақылау мен бағалаудан тұрады.

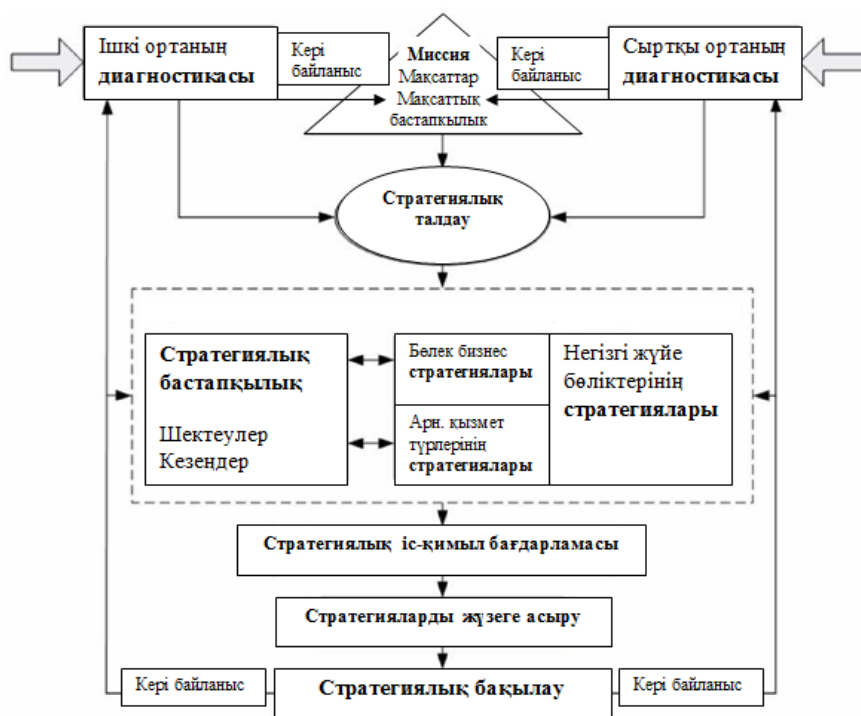
Қазақстандық компаниялардың проблемасы – қазіргі заманғы менеджмент стандарттарына сәйкес келмеу. Бізде басқару өте жоғары орталықтандырылған және басқару жүйелері арасындағы кері байланыстың төмен деңгейі, сонымен қоса сыртқы өзгерістер мен технологияларға бейімделудің деңгейі жеткіліксіз.

Стратегиялық талдау – ұйымның сәтті жұмыс жоспарын құратын кезде өте маңызды фактор болып табылады. Стратегиялық талдау – ұйымды нағыз зерттеу нәтижесін білдіреді, яғни бұл стратегияны дайындаудың жұмыс сызбасы. Жақсы жасалған стратегиялық талдау арқылы кәсіпорын өз алдына қойған мақсаттар мен міндеттерге жете алады.

Әрбір кәсіпорын міндетті түрде ұдайы жетілдірініп отыруы тиіс, өйткені жоспар мен стратегияға сай жұмысты түзетіп отыру қажет. Сонымен қатар, қызметкерлер арасындағы байланыс нәзіксіз байланыста болуы керек, сол себепті стратегиялық талдауды кәсіпорынның өмірлік циклы барысында бірнеше рет жасап отыру қажет. Стратегиялық талдауды ойдағыдай жасау үшін бәсекелестерді білу керек, сол арқылы нарықта бәсекеге қабілетті болып қалуға көмектесетін ұтымды стратегия құрастыруға болады.

Ішкі Стратегиялық талдау

Бұл талдау кәсіпорынның ішкі қызметі туралы тиімді алуға мүмкіндік береді, оның кінші және әлсіз жақтары анықталады. Бұл талдауды қызметкерлермен бірге brainstorm техникасы арқылы жасаған дұрыс, себебі бұл тарапта субъективтілік тарапы төмендейді. Ішкі талдау тиімділікті, компанияның болашақ әлеуетін және оның өсу қабілетін бағалаудан басталады.

1-сурет - Стратегиялық менеджментті іске асыру

Компанияның кншті және әлсіз жақтарын талдау тек нарықтық жағдайға және клиенттің реакцияларына негізделуі керек. Кншті жақтар компанияға нақты пайда әкелген кезде ғана мағынасы бар (мысалы, клиенттің қажеттіліктерін қанағаттандыру, сапалы қызмет көрсету және т.б.). Кншті жақтармен қатар, стратегия әлсіз жақтар туралы білімді де қамтуы керек.

Сыртқы ортаны стратегиялық талдау

Ұйымның өсуіне көптеген сыртқы факторлар кедергі келтіруі мүмкін. Сыртқы Стратегиялық талдау жүргізу үшін нарықтың қалай жұмыс істейтінін және тұтынушыларға не қажет екенін білу керек. Нарық қалай жұмыс істейтіні туралы тиісінше алу үшін тұтынушылардың ұсынылатын өнімге және бәсекелестердің өнімдеріне қаншалықты қанағаттануын өлшеу қажет. Бұл арнайы зерттеу құралдары арқылы жүзеге асады. Мысалы, сауалнама, пікіртерім, жасырын сатып алушы т.б.

Әрі қарай 1-суретте біз қазіргі заманғы шындықта сәтті менеджменттің қалай жұмыс істеуі керектігін қарастырамыз.

Компания нарықта бәсекеге қабілетті болуды қаласа - мықты стратегиялық жоспарлау қажет. Ол үшін нақты стратегиялық талдаудың нәтижесінде алгоритмі қажет. Ол төрт негізгі кезеңнен тұрады:

1. Компанияның миссиясы мен мақсаттарын анықтау.
2. Компанияның қазіргі жағдайын талдау жасау.
3. Стратегияларын анықтау.
4. Маркетингтік іс-шараларды жүзеге асыру және бақылау.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары / Астана, Ақорда, 2018 жылғы 15 ақпан № 636
2. Гуськов, Ю.В. Стратегический менеджмент: Учебное пособие / Ю.В. Гуськов. - М.: Альфа-М, 2019. - 448 с.

ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В КАЗАХСТАНЕ

Экологический менеджмент - комплексная разносторонняя деятельность, направленная на реализацию экологических целей, проектов и программ.

Основная цель экологического менеджмента - минимизация негативного воздействия на окружающую среду.

Модель системы экологического менеджмента состоит из пяти основных элементов: 1) экологическая политика; 2) планирование; 3) внедрение и функционирование; 4) проведение проверок и корректирующие действия; 5) анализ со стороны руководства.

Внедрение экологического менеджмента на предприятии позволяет предупредить негативные последствия, избежать ухудшения деловых показателей. Он может превратить эту проблему в возможность, а именно:

1) привлечь государственные и иностранные субсидии на развитие экологической безопасности производства, а также инвестиции на развитие;

2) повысить привлекательность и конкурентность продукции, ее узнаваемость за счет освещения деятельности организации, направленную на экологическую защиту;

3) снизить издержки на уплату экологических налогов и сборов, избежать штрафных санкций.

Для внедрения на предприятии системы экологического менеджмента необходимо обеспечить соблюдение ряда указаний, содержащихся в утвержденном международном стандарте.

В частности, ISO 14001 «Системы экологического менеджмента. Требования и руководство по применению» является самым популярным стандартом экологического менеджмента и включает в себя ряд требований, используемых предприятиями при проектировании и внедрении эффективных систем экологического менеджмента.

ISO 14001 в Казахстане

В 1993 году Республика Казахстан приняла законы о стандартизации и сертификации и о единстве измерений, которые определили дальнейшее развитие системы стандартизации в стране.

Согласно данным Международной организации по стандартизации, статистика выданных в Казахстане сертификатов соответствия ISO 14001 выглядит следующим образом.

Как видно из вышеприведенного графика, резкое снижение количества выданных сертификатов соответствия ISO 14001 наблюдалось в 2019 году, что связано с распространением коронавирусной инфекции COVID-2019, в результате которой ряд предприятий были вынуждены сократить производство или прекратить свою деятельность. При этом, в 2020-2021 годы отмечается рост количества выданных сертификатов до 245 сертификатов.

Таким образом, Казахстан занимает 3 место среди стран СНГ по выданным сертификатам соответствия ISO 14001, уступая России и Беларуси.

Большая часть сертификатов была выдана в сферах: 1) строительства (68 551 шт.), 2) оптовой и розничной торговли, ремонта автомобилей, мотоциклов, товаров личного и домашнего обихода (49 757 шт.), 3) металла и готовых изделий из него (38 385 шт.).

Таблица 1

Количество выданных сертификатов в Казахстане за 2018-2021 гг.

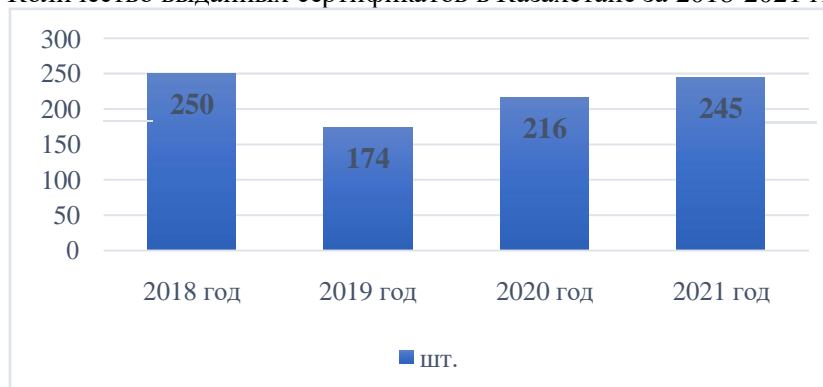

Таблица 2

Статистика по секторам промышленности

Наименование сектора	Количество сертификатов за 2021 год
Химикаты, химические продукты и волокна	14 755
Металл и готовые изделия из него	38 385
Механизмы и оборудование	25 694
Электрическое и оптическое оборудование	38 132
Строительство	68 551
Оптовая и розничная торговля, ремонт автомобилей, мотоциклов, товары личного и домашнего обихода	49 757
Инженерные услуги	28 721
Другие услуги	27 179

Литература

1. Герасимов Б.Н. Экологический менеджмент
2. Папулов Е.С. Экологический менеджмент.
3. Учебное пособие по стандарту ISO 14001:2004 с комментариями
4. Электронный ресурс. Интер Консалт. <https://www.iksystems.ru/info>
5. Электронный ресурс. Международная организация по стандартизации www.iso.org

Корганбекова А.Т., 1-ші курс, МН-22-1к НІП тобы (Қазтұтынуодағы
Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекшісі – PhD, профессор Джазықбаева Б.Қ.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ МЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Қазіргі заманда ғылымның, сауда саласының, бизнестің, технологияның қарқынды дамуы басқару мен ұйымдастырудың ауқымы мен кнрделілігін арттырды.

Әлемдік тәртіптегі тұрақты өзгерістер көптеген жаңа өнертабыстар мен тенденцияларға әкелді. Бұл басқару тенденциялары жаһандану, кәсіпкерлік және электрондық бизнес әлемін басқару сияқты 21 ғасырда кең таралған барлық басқару тенденцияларын қамтиды.

Менеджменттің соңғы тенденциялары менеджерлер өз қызметкерлерін тиімді басқару үшін қолданатын соңғы басқару тәжірибелеріне қатысты. Жалпы кез келген компания өзінің жұмыскерлеріне қолайлы жағдай жасау керек. Сол арқылы қажетті мақсаттарғы жетуге болады.

Нарықтық жағдай дамыған сайын басқару тенденциялары да дамиды және өзгереді. Бұл өзгерістер белгілі бір уақыт кезеңінің нарықтық жағдайына байланысты. Бизнесті басқарудың барлық принциптері сапаның маңыздылығымен бірауыздан келіседі. Ұйымның жетістігін оның тауарлары мен қызметтерінің сапасымен өлшеуге болады. Осы фактордың маңыздылығына байланысты жалпы сапа менеджменті жылдар бойы кең танымал болды.

Менеджерлер нарықтағы бәсекелестеріне сәйкес болу үшін ең жоғары сапа стандарттарын сақтауға тырысады. Сапа бизнестің сәттілігін анықтайтын маңызды факторлардың бірі болып табылады. Клиенттер әрқашан сатып алу кезінде компанияның тауарлары мен қызметтерінің сапасын ескереді.

Шын мәнінде, кейбір жағдайларда сапа бағамен салыстырғанда да маңызды. Өнімнің жақсы сапасы әрдайым әр ұйымға бәсекелестерден кншті артықшылық береді. Бұл сонымен қатар бизнесті клиенттердің қамқорлығымен, ауызша сөздермен және ізгі ниетпен марапаттайды. Дәл осы артықшылықтардың арқасында жалпы сапа менеджменті соншалықты маңызды болды.

Процестерді жетілдіруді бір реттік іс-шара, науқан ретінде қарастыруға болмайды, өйткені клиент үшін қндылық құру уақыт бойынша бөлінген процестерге баса назар аударуды талап етеді. Осы себепті процестерді енгізуді ннемі бақылау және оларды жнзеге асыруға жнйелі түрде өзгерістер енгізу маңызды бола түсуде. Егер ұйым нақты нздіксіз жетілдіру бағдарламасына ие

болғысы келсе, барлық қызметкерлер саналы түрде міндеттерді іздеуі үшін біртұтас, командалық және ұйымдастырушылық ойлауды дамытуы керек екенін атап өткен жөн.

Сондықтан оларда уақыт, ресурстар, ынталандырулар және кері байланыс болуы керек, әсіресе проблемаларды іздеу үшін пайдалы, сондықтан процестерді жақсартуға ықпал етеді. Бұл тұрғыда нарықтағы жетекші ұйымдарды ерекшелендіретін және тану мен таңданудың тақырыбына айналатын процестерді нәзіксіз жетілдіру міндеті туралы айтуға болады. Әлемнің классикалық кезеңінен бастап бүгінгі 21 ғасырға дейін әр тұжырымдама бизнес сияқты заманауи формаға ие болды. Бизнесінің басқа факторларынан басқа, ең тиімді заманауи тенденциялар басқарумен байланысты. Мемлекеттік және жеке секторлар өсті. Менеджерлерден технократтық рөл талап ете отырып, көптеген проблемалар мен міндеттер артып келеді.

Қазіргі кәсіпорындар басқаруға жаңа талаптар қояды. Және талапқа сай болу үшін басқару жүйесі инновациялық болуы керек. Бұл жаңа идеялар мен шешімдерді алға тартады және қабылданған стратегияны нәзіксіз дамыту, жетілдіру және іске асыру үшін жағдайларға кепілдік береді.

Басқарудағы жаңа нәрселер бәсекелестік және қоршаған орта жағдайында өзін серпінді ұстайтын кәсіпорындар болуына септігін тигізеді.

Инновация қарапайым болуы керек, бірақ сонымен бірге нақты бір нәрсеге бағытталуы керек, осылайша жаңа нарықтық трендке айналатын жаңа жүйе жеке немесе мемлекеттік кәсіпорында шатасулар тудырмайды.

Тиісті түрде енгізілген және сертификатталған интеграцияланған менеджмент жүйесі кәсіпорындар мен ұйымдардың қарқынды дамуына әкеледі. Қызметкерлердің міндеттері мен қызығушылығын біржакты анықтау арқылы жұмысты ұйымдастыруды жақсарту Тапсырыс берушінің міндеттері мен қажеттіліктерін қанағаттандыруға әкеледі. Бұл компанияның еуропалық және ішкі нарықтардағы позициясын нығайтады. Бұл ұйымның барлық салаларында бірқатар қажетсіз әрекеттер мен сәйкессіздіктерді ұйымдастырады және жояды. Бұл жалпы сапа менеджменті жүйесін перспективалық енгізу үшін негіздерді белгілеуге бағытталған басқару мен әрекеттерді жеңілдетеді.

Біріктірілген басқару жүйесі заңнаманың талаптарына сәйкестігін және ішкі нормативтік актілердің қолданыстағы қысқарту жүйесіне әсер ететін өзгерістерге тез бейімделуін қамтамасыз етеді. Бұл компанияның мердігерлері мен клиенттерінің де, қадағалау органдарының да оң имиджін қалыптастырады.

Әдебиеттер

1. Горфинкель, В. Я. Инновационный менеджмент : учебник / под ред. В.Я. Горфинкеля, Т.Г. Попадюк. – 4-е изд., перераб. и доп. – М: Вузовский учебник : ИНФРА-М, 2021. — 380 с.
2. <https://urait.ru/bcode/450381>

Көкенова С., 2 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Матаева Б.Т.

ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ АЯСЫН БАСҚАРУ МӘСЕЛЕСІ

Әлемдік экономикада қызмет көрсету аясы барған сайын орнықты жайғасып, экономикалық өсу және халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарып отыр. Қызмет көрсету аясының ЖІӨ-дегі және ел экономикасындағы өсуді қамтамасыз етудегі оның қосқан үлесін арттыру, ҚР-ның салалық құрылымын трансформациялаудың басымдылықты бағыттарының бірі болып табылады.

ҚР-ның стратегиялық жоспарлау және реформалар Агенттігінің мәліметтері бойынша еліміздің ЖІӨ-дегі қызмет көрсету аясының үлес салмағы, 2022-жылдың желтоқсан айына 49,7%-ды құраған, соның ішінде 14,2% көтерме және бөлшек сауда, 6,8% жылжымайтын мүлікпен операциялар, 4,4% білім беру қызметтері үлесіне тиесілі. Дегенмен, осы ресми статистикалық мәліметтерге жетінсек, 2013-2020 жылдар аралығында қызмет көрсету аясында тұрақты өсу қарқыны байқалып, ЖІӨ-дегі үлесі 55,8% көрсеткішке дейін жеткен және де бірінші бестікте саудадан басқа автокөліктерді жөндеу, көлік және қойма, қаржы қызметтері орын алған.

Ал алдыңғы қатарлы дамыған елдеріндегі қызмет көрсету аясының даму нәрсесін қарастырсақ, соңғы жылдары менеджмент, аудит, инжиниринг, лизинг, франчайзинг, аутсорсинг және т.б.

секілді қызметтер кәсіпкерлікті дамыту үшін өзекті болып табылады. Мәселен, аутсорсинг, тапсырыс беруші компанияның шығындарын, соның ішінде ақпараттық жнйелер мен қосымшаларды пайдаланудың еңбек сыйымдылығы мен шығындарын едәуір азайтуға, алаңдамай компанияның бар назарды негізгі бизнес-процестеріне аударуына мүмкіндік береді. Сәйкесінше, аутсорсингті пайдаланудың берер пайдасы өте көп.

Әлемде орын алып отырған экономикалық дағдарыс серпіндері және нарықта жаңа қызмет түрлерінің пайда бола бастауы, кәсіпорындағы өзгерістерді басқару мәселесін өзекті етеді. Нақтыласақ, ол жаңа мүмкіндіктер, функциялар, сапаның пайда болуымен ілесетін, кәсіпорынның бір кнйден екінші кнйге өту процесін басқарумен байланысты жағдайға қатысты. Өзгерістерді басқару нақты объектілерді (жалпы басқару; қаржылық нәтижелерді басқару; коммерциялық, бюджеттік және әлеуметтік ұйымдардың резервтік жнйесін басқару; тәуекелдерді басқару және т.б.) айқындауға негізделеді.

Өзгерістерді басқару компьютерлік бағдарлама, алгоритм және инжиниринг құралдары арқылы өз жұмысын жнзеге асыратын жаңа басқару техникасына негізделген.

Қызмет көрсету аясы экономикалық дамудың маңызды факторы және мультипликаторы бола тұра, халықтың әл-ауқатына және жеке аймақтар, жалпы елдің экономикасына айтарлықтай оңды әсерін тигізеді. Дегенмен, ол объективті түрде басқаруды қажетсінеді, әсіресе тнбегейлі реформаларды жнргізу кезінде оған мақсатты бағыттап әсер ету, ұйымдастыру және бақылау қажет.

Қазақстандағы қызмет көрсету аясында тиісті басқарудың болмауына байланысты бірқатар мәселелер туындап отыр. Ең алдымен, ол халыққа қызмет көрсетудегі тұтынушылардың құқығын қорғау, көрсетілетін қызметтердің сапасы, тұтынушының қанағаттану деңгейімен сипатталады.

Қазақстандық тұтынушы тауарлар мен қызметтер нарығындағы ең қорғалмаған субъект болып табылады. Uchet.kz-тің ҚР-ның сауда және интеграция министрлігіне жасаған сілтемесіне сәйкес, кәсіпкерлер мен сатушылар тарапынан сервис сапасының төмендігіне тұрғындардың жасаған шағымдар саны жыл сайын артып келеді.

Сонымен қатар, оған 2020-жылғы шілдеден қазанға дейін Қазақстан Республикасы халқының арасында тұтынушылардың құқықтарын қорғау төңірегінде жнргізілген әлеуметтанушылық зерттеу нәтижелері дәлел. Сауалнама халықтың белгілі бір қызмет түрлеріне қанағаттану деңгейін, сондай-ақ, қазақстандықтардың тұтынушылық сауаттылығы деңгейін анықтау мақсатын көздеген екен. Респонденттер сауда мен қызметтің 20 саласын бағалады. Нәтижесінде, ел тұрғындарының қанағаттану пайызы орташадан жоғары екені анықталды (67%).

Респонденттер алдыңғы қатарлы проблемалы қызметтер аясы ретінде медициналық, темір жол көлігімен тасымалдау, білім беру орталықтары мен байланыс қызметтерін атаған. Сондай-ақ, туризм, қоғамдық тамақтандыру, тұрғын нй-коммуналды қызметтер және басқа да салаларға қатысты шағымдар аз емес. Респонденттердің 67,5%-ы тұтынушылардың құқықтарын қорғауды мемлекеттік реттеу тұсындағы жағдай жақсарды деп санаған екен.

Жағымсыз салдарларды болдырмау үшін бұл аядағы басқару, ғылыми-техникалық прогреспен тығыз байланысты және өзгерістерге жылдам кері әсер ете алу қабілетін қамтуы керек.

Сондай-ақ, құзырлы мемлекеттік органдар тұтынушылардың құқықтарын қорғаудың барлық бағыттары бойынша тнсіндіру жұмыстарын кншейту қажет.

Қызмет ұсынатын кәсіпорындар имиджіне әсер ету арқылы қызмет көрсету аясында бәсекелестік ортаны қалыптастыру және қолдау маңызды. Әрине, соңғы жылдары қызмет көрсету аясындағы шағын және орта бизнесті дамыту төңірегіндегі мемлекеттің жоспарлы іс-шаралары оң нәтиже беріп отырғандығын айта кету керек. Дегенмен, шешімін табуға қажетсінетін мәселелер аз емес.

Сонымен, қызмет көрсету аясы экономиканың қарқынды даму нстіндегі, перспективалы және жоғары табысты секторы болып табылады. Ол субъективті және объективті факторлардың әсерінен бнгінгі таңда кәсіпкерлік қызметтің басымдылықты нысаны болғандықтан, мұнда мемлекеттік реттеудің жаңа әдістері мен ғылыми әзірлемелерін өңдеу қажет.

Әдебиеттер

1. <https://strategy2050.kz/ru/news>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-razvitiye-sfery-uslug-i-ego-rol-v-stabilizatsii-ekonomiki-respubliki-kazahstan/viewer>
3. <https://uchet.kz/news/nazvany-samye-problemnye-sfery-uslug-v-kazahstane/>

ЕЛДІ ЖАҢҒЫРТУ КОНТЕКСІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІК

Бүгінгі таңда бәріміз әлем турбуленттілік, өсіп келе жатқан құбылмалылық, әлеуметтік, экономикалық және саяси дамудың белгісіздігі дәуіріне аяқ басты. Осыған байланысты, елімізді жаңғырту мақсатында басты құндылық болып табылатын халық пен олардың игілігі үшін басқарудың сервистік және "адамға бағдарланған" моделін қалыптастырылууда. Осындай бастамаларды қаржыландыру мен жнзеге асырудың танымал құралы ретінде кәсіпкерлік, оның ішінде әлеуметтік кәсіпкерлік қарастырылады. Оның қызметі әлеуметтік мәселелерді шешу және азаматтардың әлеуметтік осал санаттарының экономикалық жағдайын жақсарту арқылы экономикалық өсуге де, әлеуметтік дамуға да оң әсер етеді. Сондықтанда да, еліміздің дамуында әлеуметтік кәсіпкерліктің маңыздылығы өте зор және оған деген қызығушылық күннен күнге артауда.

Қазақстандық жағдайда келетін болсақ, әлеуметтік кәсіпкерлік салыстырмалы түрде өте жас құбылыс. Әлеуметтік кәсіпкерлік – бұл қоғамның, бизнестің және мемлекеттің мүмкіндіктері, әлеуметтік және кәсіпкерлік қызметтің синергиясы арқылы жаңа немесе қосымша ресурстарды табудың және оларды пайдаланудың жаңа әдістерімен әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған қызмет. Ол нш қағидаға негізделеді (сурет1).

Сурет 1.Әлеуметтік кәсіпкерлік қағидаттары

Жаңа Қазақстанның сипатына сай келетін маңызды бастама ретінде «Азамат – бизнес – мемлекет» арасындағы қатынасты түбегейлі өзгерту болып табылады. Сондықтанда мемлекет тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз ету үшін бизнесті мемлекеттік қолдау іс-шараларын жнзеге асырылууда. Мәселен, 2022 жылы бейіндік қауымдастықтың деректері бойынша республикада 600-ға жуық кәсіпкер бар. Бұл көрсеткіш 2021 жылмен салыстырғанда 26% жоғары. Олар негізінен Алматы, Астана, Шымкент, Қостанай, ШҚО-да жұмыс істейді. Жалпы ол келесі суретте көрсетілген.

Сурет 2. Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік кәсіпкерлер саны

Жоғарыда айтылғандай, жыл сайын тіркелген кәсіпорындар саны орта шамамен 7-8% - ға өседі. Біз бұл көрсеткіштерді мемлекеттік бағдарламалардың, жергілікті және өңірлік басқаруды қолдаудың, сондай-ақ осындай ұйымдардың арқасында көріп отырмыз. Мысалы, еліміздің азаматтарының өркендеуіне және халықтың әлеуметтік-экономикалық өмірін жақсарту

мақсатында «Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік жобаларды дамыту қоры – 2539 әлеуметтік жоба жнзеге асырылып, 1850000 адам көмек алған. Сондай-ақ еліміздің бизнес саласында алдыңғы қатарлы кәсіпкерліктің бірі ол «GreenTal» әлеуметтік жобасы да мемлекеттің дамуына зор нлестерін қосуда. Бірақ, осыған қарамастан, әлеуметтік кәсіпкерлікті жоғары деңгейде жнзеге асыруда бірқатар кедергілер бар екенін анық. Олар: бизнесті қйру ншін қаражат алудың жоғары пайыздық мөлшерлемесі, инфрақйрылымның болмауы және әлеуметтік кәсіпкерлердің қйзыреті жеткіліксіз.

Жалпы қорытындылай келе, әлеуметтік саланы жоғары деңгейде дамыту келесі қйсыныстарды жасауға болады:

- Мемлекеттік қолдау;
- Кәсіпкерлердің дағдыларды арттыру, тәжірибе алмасу, ақпаратқа қол жеткізу;
- Диалог алаңы қйру;
- Инфрақйрылымды дамыту;
- Краудфандинг және краудинвестинг процесстерін дамыту.

Әдебиеттер

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті мемлекет, Біртұтас ұлт, Берекелі қоғам» Ақорда, 01.09.2022ж
2. Қазақстан республикасының Кәсіпкерлер кодексі. (өзгерістер мен толықтырулармен), 12.01.2023ж
3. <https://economy.kz>

Рнстемұлы М., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗАҚСТАНДА ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУДЫ ТАЛДАУ

Әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі тақырыбы – бизнес және оны басқару. Бұл қызығушылықты негізінен қаржыдағы, қоршаған ортадағы, бизнестегі және қауымдастықтың дамуындағы жаһандық өзгерістерді көрсету ретінде тнсіндіруге болады. Қжымдық тұрақтылыққа бет бйру болашаққа бағытталған даму әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы зерттеулерді де тартады.

Әлемдік даму тенденциялары әлеуметтік кәсіпкерлік принциптерін іс жнзінде қолдануды жеделдетті. Осылайша, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму тенденциялары мен факторларын бағалау оны басқарудың қйымдық-экономикалық механизмін қалыптастыруға көмектеседі.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің ең көрнекті бағыттары – әлеуметтік кәсіпкерліктің трансформациялық әсері, әлеуметтік инновациялар, әлеуметтік кәсіпкерліктің анықтамасы мен шекараларын нақтылау, кедейшілікпен күресу, әлеуметтік кәсіпкерлер ншін драйверлер мен қйндылықтар және әлеуметтік бағдарланған қйымдардағы процесстердің түрлері.

Әлеуметтік кәсіпкерлік мнлдем жаңа қйбылыс болмаса да, әлеуметтік кәсіпорындардың қалай жұмыс істейтіні туралы зерттеулердің және эмпирикалық білімдердің жеткіліксіздігі байқалады.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі тақырыбы – бизнес және оны басқару. Бұл қызығушылықты негізінен қаржыдағы, қоршаған ортадағы, бизнестегі және қауымдастықтың дамуындағы жаһандық өзгерістерді көрсететін ретінде тнсіндіруге болады. Қжымдық тұрақтылыққа бет бйру болашаққа бағытталған даму әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы зерттеулерді де тартады.

Әлемдік даму тенденциялары әлеуметтік кәсіпкерлік принциптерін іс жнзінде қолдануды жеделдетті. Осылайша, Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің даму тенденциялары мен факторларын бағалау оны басқарудың қйымдық-экономикалық механизмін қалыптастыруға көмектеседі.

Қорытындылай келе, келесідей талдау жасауға болады:

- азаматтардың әлеуметтік-экономикалық теңсіздігі қоғам дамуының нәтижесі. Қазақстанда мемлекеттің әлеуметтік саясаты, оның ішінде демографиялық мәселелер, халықты әлеуметтік қорғауға жұмсалатын шығыстар экономиканың дамуымен салыстырғанда шетте қалды. «Жұмыспен қамтуды қажет ететін ерекше қажеттіліктері бар азаматтардың саны» ел азаматтарының әл-ауқатын тиімді арттыру ншін қйралдар қажет екенін көрсетеді, ал әлеуметтік

кәсіпкерлікті дамыту осындай құралдардың бірі болып табылады. Көп өлшемді корреляция-регрессиялық талдау ең ықпалды факторлар: жұмыссыздық деңгейі мен халықтың кедейлік деңгейі арасындағы жоғары корреляцияны көрсетті, осының негізінде Қазақстанда халықтың әлауқатын арттыру, тиімді әлеуметтік саясатты жүргізу және халықты қорғау қажеттілігі туындады, әлеуметтік инновацияларды енгізуді қолдау;

- әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына зерттелетін факторлардан басқа экономикалық әлауқат, бәсекеге қабілеттілік, қаржы жүйесі және басқа да факторлар әсер етеді.

Әлемде және Қазақстанда болашақ зерттеулер әлеуметтік инновациялық жүйелерге және әлеуметтік құндылықтарды құру мен коммерцияландыруға, сондай-ақ әлеуметтік кәсіпорындарды ұйымдастыруға, әлеуметтік капиталды жұмылдыруға және микроқаржыландыру арқылы кедейшілікпен күресуге қатысты болуы мүмкін.

Қазақстанда зерттеуді қажет ететін әлеуметтік кәсіпорындарды құруға ықпал ететін бастапқы процестердің түрлері. Осындай салаларға көбірек назар аударылғаннан кейін, зерттеушілер бизнестің идеядан жұмыс істейтін әлеуметтік салаға дейін қалай дамидынын анықтай алады.

Қоғамдағы әлеуметтік мәселелердің өсуі әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуына әкеледі. Заманауи жағдайда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың алғышарттары: инклюзивті даму, тұрақты даму және әлеуметтік инновациялардың өсуі, сонымен қатар елдің әлеуметтік жауапкершілігі. Әлеуметтік кәсіпкерліктің даму факторларына заңнаманың құлттық ерекшеліктері, әлеуметтік-экономикалық, демографиялық және мәдени жағдайлар әсер етеді.

Әдебиеттер

1. www.inform.kz/ru/ruka-pomoschi-rol-social-nogo-predprinimatel-stva-v-sozdanii-inklyuzivnogo-obschestva-v-kazahstane_a3853151
2. <https://caer.narxoz.kz/jour/article/view/389/342>

Рнстемұлы М., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУ ЖОЛДАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ

Әлеуметтік кәсіпкерлік – қоғамдағы әлеуметтік және экологиялық мәселелерді шешуге бағытталған бизнес түрі.

Бұл әлемге ортақ ұғым болғанымен, Қазақстан үшін жаңа түрдіс. «Әлеуметтік кәсіпкерліктің» жеке категориясы болмағандықтан, бизнестің бұл түрін сипаттайтын нақты статистика жоқ. Өткен жылдың өзінде Әлеуметтік бағдарламаларды дамыту қоры мен Gladway және SAP CIS медиа-жобаларының бірлескен ғылыми жобасы аясында Қазақстан мен Ресейде әлеуметтік кәсіпкерлік тұжырымдамасының таралуы зерттелді.

Әлеуметтік кәсіпкерлік – Қазақстандағы бизнестің жаңа бағыты. Елімізде мұны дамыту үшін заңнамалық база қажет. Оның бәсекесі тек бір нәрседі – игі істерде болуы керек.

«Әлеуметтік кәсіпкерлік» дегеніміз не? «Әлеуметтік» терминін анықтау оңай. Бірақ, әрине, жеке және әлеуметтік мүдделерден маңыздырақ немесе экономикалық дамудан немесе басқа да әлеуметтік қажеттіліктерден маңыздырақ нәрсе туралы дауласуға болады, бірақ «қоғам» ұғымының мағынасына қатысты айтарлықтай келіспеушіліктер жоқ. Жалпы, «кәсіпкерлік» туралы ортақ түсінік табу басқа мәселе.

Әлемдік тәжірибеде кәсіпкерліктің жалпы қабылданған анықтамасын табу өте қиын, сондықтан кәсіпкерліктің өзі көп қырлы күрделі процесс, ал «әлеуметтік кәсіпкерлік» терминіне бір мәнді анықтама беру де маңызды міндет болып табылады.

Әлеуметтік кәсіпкерлік – экономикалық тиімділік пен кәсіпкерлік инновацияны әлеуметтік миссиямен біріктіретін әлеуметтік қызметті жүзеге асыру тәсілі.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің негізгі белгілері:

- саудаға қарағанда әлеуметтік миссияның басымдылығы;
- тұрақты коммерциялық тиімділік (өзін-өзі ақтау, бәсекеге қабілеттілік);
- әлеуметтік және экономикалық ресурстарды оңтайландыру үшін инновациялар [1].

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту ел экономикасына қаншалықты пайдалы?

Әлеуметтік кәсіпкерлер әлеуметтік мәселелерді шешу үшін жаңа немесе бұрын

пайдаланылмаған ресурстарды іздейді. Бұл міндеттер мен жалғызбасты аналар үшін арнайы жұмыс орындарын құру мәселесін шешуге болар еді. Немесе қоршаған ортаны ластауға байланысты проблемалар. Әлеуметтік мәселелер өсіп, әлеуметтік кәсіпкерлер біздің пайдаланбаған ресурстарды экономикалық айналымға тартуда, сол арқылы оларды шешуде және елдің жалпы экономикалық тиімділігін арттыруда.

Әлеуметтік кәсіпкерлік – маңызды әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған бизнестің ерекше саласы. Ең алдымен, біз сөз етіп отырған ұғым кәсіпкерліктің бір түрі және пайда табуға негізделгенін есте ұстаған жөн. Қайырымдылықтан айырмашылығы. Өйткені қайырымдылық - бұл оған салынған ақшаны да, көмекті де қайтармайтын міндет басқа жоба. Әлеуметтік кәсіпкерлік қоршаған ортаның экологиялық жағдайын жақсарту, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған азаматтарды әлеуметтік бейімдеу, балалардың демалысын тиімді ұйымдастыру сияқты қоғамдағы шешімін таппай келе жатқан мәселелерді шешуге бағытталған. Дәстүрлі әдістерден айырмашылығы мұнда «әлеуметтік инновация» жиі қолданылады.

Әлеуметтік кәсіпкерлік субъектілері қоғамның назарын талап ететін мәселелерді жүйелі және жүйелі түрде шешеді. Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін компания экономиканың кез келген секторында өзінің мүмкіндіктері мен қалауына сәйкес белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырады. Бұл алып мұнай компаниясы немесе шағын тамақ фабрикасы болуы мүмкін. Бұл мысалдағы екі компания өз қызметкерлерін қолдайтын, қысқа мерзімді экологиялық іс-шараларды ұйымдастыратын және мұқтаж топтарға қаржы беретін жобаларды жасайды. Әлеуметтік кәсіпкердің субъектісі немесе объектісі әлеуметтік жобалар болып табылады. Яғни, ол өзінің жетекшілігімен қоғамның осал топтарының өкілдерін жұмысқа алады немесе көпшілікке тиімді қандай да бір жобаны жүзеге асыруға қызмет етеді. Бұл әлеуметтік кәсіпкерлік пен корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік ұғымдарының айырмашылығы [2].

Әлеуметтік кәсіпкерлердің алдында тұрған басты мәселе – өнімді сату және өткізу. Осы орайда «Атамекен» ҰБ мамандары өңірлер арасында әлеуметтік кәсіпкерлік саласында барынша қолдау көрсетіп, байланыс орнатып, тәжірибе алмасатын болады.

Әдебиеттер

1. <https://atameken.kz/kk/news/18824-social-noe-predprinimatel-stvo-est-i-takoe>
2. <https://alashainasy.kz/aleumet/aleumettk-kaspkerlkn-paydasyi-kanday-109265/>

Серікбол Б.С., 2 курс магистранты (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ, КӘСІПОРЫННЫҢ АДАМИ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТИМДІЛІГІН АРТТЫРУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ

Уақытты ұйымдастыру (тайм-менеджмент, уақытты басқару) – бұл, адамға өмірінің орны толмас уақытын саналы адамның мақсаттары мен құндылықтарына сәйкес бөлуге көмектесетін технология.

Командалық тайм-менеджмент – бағынышты емес қызметкерлердің жеке тайм-менеджмент жүйелерінің өзара байланысы мәселелерін қарастыратын жеке және жалпы менеджменттің қиылысындағы тәртіп. Командалық уақытты басқару корпоративтен мәжбүрлеу құралдарын қолданудың мүмкін еместігімен және жоспарларды сәйкестендіру құралдарын қолдану қажеттілігімен ерекшеленеді.

Корпоративтік тайм-менеджмент – қызметкерлердің жеке тайм-менеджментінің ұйымды басқару жүйесімен байланысын қарастыратын жеке тайм-менеджмент пен жалпы менеджменттің қиылысындағы тәртіп; тайм-менеджмент құралдарын ұйымды басқару жүйесіне енгізу тәсілдері. [1]

«Уақытты басқару» тұжырымдамасының мазмұны көптеген ғалымдардың зерттеулерінің негізіне айналды. Ғылыми дереккөздерді талдау негізінде қарастырылып отырған теориялық база айтарлықтай кең және алуан түрлі деп айтуға болады.

Зерттеушілердің әрқайсысы белгілі бір ерекшеліктерді анықтайды және өзіндік көзқарас негізінде осы мәселенің көрінісін негіздейді. «Уақытты басқару» түсінігінің мәнін түсіндіруде айтарлықтай айырмашылықтар байқалғандықтан, олардың кейбіреулері талданады.

Прентис С. уақыт менеджментін күнделікті өмірдің нақты жағдайларында уақытты басқару

технологиясы ретінде қарастырады, сонымен қатар уақытты басқарудың пұсынылған тұжырымдамаларын көрнекі етіп жасайтын көптеген мысалдар, әдістер мен практикалық пұсыныстарды қарастырады. [3]

Тұйымда, тұжымда біз ең көп уақытты жоғалтамыз, бір-бірімізді шұғыл сұраулармен жұмыстар шығарып, бір-бірімізге аврорлар мен форс-мажорлар жасаймыз. Сондықтан, егер ол қандай да бір тұжымдық тұйымдастырушылық өзара әрекеттесуге қатысса, адамның жеке уақытты басқаруын ғана қарастырумен шектелу әдістемелік тұрғыдан дұрыс емес.

Бастапқыда тек жеке тиімділікті арттыру үшін әзірленген технологияларды тұжымдық процестерге - ең алдымен адам жұмыс істейтін тұйымдарға, ал болашақта жалпы қоғамға қалай енгізуге болатындығын тнсіну қажет. Бұл тапсырманың екі аспектісі бар:

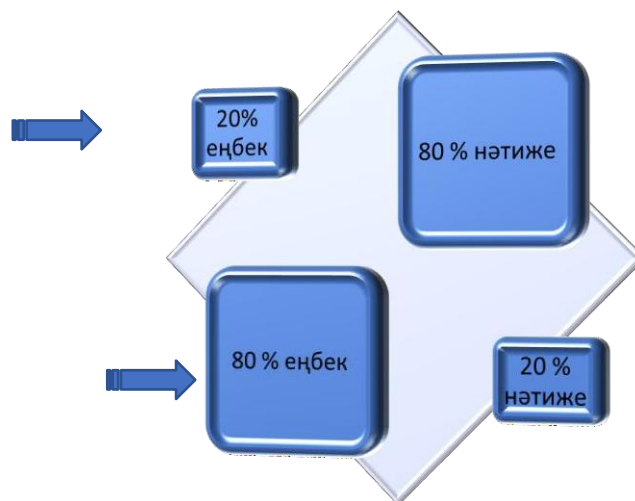
1) Тұйымның тиімділігін арттыру үшін қызметкердің жеке тайм-менеджментін қалай жасауға болады;

2) Тұйымға кіретін қызметкерлер уақытының өнімсіздігін азайту тәсілімен тұйымдық уақытты басқару технологияларын қалай жасауға болады? [1]

Парето заңы (Парето қағидасы, 80/20 қағидасы) — экономист және әлеуметтанушы Вильфредо Паретоның есімімен аталатын негізгі ереже, жалпы түрде «кнштің 20%-ы 80% нәтиже береді, ал қалған 80%-ы тек 20% нәтиже береді» деп тұжырымдалған. Кез-келген іс-әрекеттің тиімділік факторларын талдауда және оның нәтижелерін оңтайландыруда негізгі қондырғы ретінде пайдалануға болады: ең маңызды әрекеттердің минимумын дұрыс таңдау арқылы жоспарланған толық нәтиженің едәуір бөлігін тез алуға болады.

Нәтижелі жұмыс істеудің жолдары:

- атқаратын істердің ең маңыздысын анықтау;
- ең қысқа, әрі ең тиімді жолын қарастыру;
- маңызды істерді ең жоғарғы шегіне жеткізіп орындау. Қалғанын «жақсы» деңгейде атқару немесе нәтижесіз іспен мнлдем айналыспау;
- кәсіпорында пайдасы аз қызметкерлерді жұмыстан шығарып, олардың еңбекақысын пайдасы жоғары қызметкерлерге нлестіру;
- тиімсіз құрал-жабдықтар мен заттардан арылу;
- жұмыс уақытын пайдалануды жақсартатын бағдарлама құру;
- уақытты басқару бағдарламасын енгізу;
- кәсіпорында уақытты басқаруды қолдану тиімділігін бағалау [2].

1-сурет. Паретто заңы (80/20 қағидасы)

Қорытындылай келе, уақытты басқару процесі персонал өнімділігінің негізгі көрсеткіштеріне әсер етеді. Кәсіпорында уақытты басқару технологиясын енгізу тұтастай алғанда бәсекеге қабілеттілікті арттырудың және адам ресурстарын барынша пайдаланудың жақсы тәсілі болады.

Әдебиеттер

1. Архангельский Г. А. Время. Большая книга тайм-менеджмента, Москва, 2019. – 416 б.
2. Жолдыбайұлы Қ. Kemel adam, Алматы, 2022. – 376 б.
3. https://kineu.edu.kz/images/files/stud_konf_2020.pdf.

БІЛІМ БЕРУ ЖНЙЕСІН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Бүгінгі таңда мемлекеттің тиімді дамуы үшін табиғи, физикалық байлықтың болуы жеткіліксіз. Еліміздің әл-ауқатының өсу қарқыны мен бәсекеге қабілеттілігіне адами капиталдың сапасы, яғни білім деңгейі және қоғам жинақтаған білім көлемі үлкен әсерін тигізеді. Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық жоспарында «білім беру жнйесі барлық деңгейлерде қолжетімділік пен инклюзивтілікті қамтамасыз етуге және нарықтың ағымдағы, сондай-ақ, экономиканың болашақ сұраныстарына жауап беретін кадрларды даярлауға бағытталуы тиіс» делінген. Жылдан жылға адами капиталдың рөлі артып келеді. Экономикасы дамыған елдердегі өсімнің 16%-ы физикалық капитал, 20%-ы табиғи капитал және де қалған 64%-ы адам мен әлеуметтік капиталға байланысты екендігін Дүниежүзілік банктің жүргізген зерттеуі көрсетіп отыр.

Адами капиталдың сапасы, ең алдымен, білім беру жнйесімен қалыптасады. Мәдениет, денсаулық сақтау, көші-қон секілді басқа факторлардың екінші кезекте.

Ел тәуелсіздігінің алғашқы жылдарынан бастап-ақ, барлық деңгейдегі білім беруді жаңғырту нәзік әлемдік тәжірибеге сәйкес келетін оқыту жнйесін қалыптастыруға бағытталған болатын. Білім беру аясы барлық мемлекеттік құжаттар мен стратегиялық сипаттағы бағдарламалар, Қазақстан Президентінің халыққа арналған Жолдауларында маңызды басымдықтардың бірі ретінде анықталады.

Білім беруді басқару, әлеуметтік институт ретіндегі жалпы білім беруді және білім беру жнйесінің тиімді функциялануын арттыруға бағытталған мемлекеттік билік органдары, мемлекеттік емес ұйымдардың қызметтерін білдіреді.

Мемлекеттік реттеу объектісі ретінде білім беру жнйесіне өзара байланысты және өзара әрекеттесетін элементтер жиынтығы кіреді:

- түрлі деңгейдегі және бағыттағы сабақтасқан білім беру бағдарламалары мен мемлекеттік білім беру стандарттары;
- ұйымдық-құқықтық нысандары мен түрлеріне байланыссыз білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру мекемелерінің желісі;
- білім беруді басқару органдары және оларға бағынышты ведомстволық мекемелер және ұйымдар.

Қазақстандағы білім беру адамгершілік, мәдени, зияткерлік, дене бітімін дамыту және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру мақсатында жнзеге асырылатын тәрбие мен оқытудың нәзіксіз процесін білдіреді. 2022 жылдың желтоқсан айына ұсынылған ресми мәліметтерге сәйкес, Қазақстанда 7550 орта білім беру ұйымы және 3,8 млн. оқушы бар. Білім беру қызметі аясын мемлекеттік басқарудағы бейінді министрліктер - Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту Министрлігі және Қазақстан Республикасының Ғылым және жоғары білім министрлігі болып табылады.

Халықаралық экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы мамандарының пікірінше, қазақстандық білім беру жнйесі елді экономикалық әртараптандыруда негіз болып табылады. Дегенмен, мемлекеттің жұмсаған барлық кнш-жігеріне қарамастан, оның беделі әлем деңгейінде төмен, функциялануы көптеген қиындықтармен қатар жүрде. Аталмыш ұйым қазақстандық білім беру жнйесіндегі орын алған мәселелер ішінен, түрлі санаттағы оқушылар үшін сапалы білімге тең қол жетімділіктің төмендігін, оқу орындарының дербес болуындағы шектеулерді, төмен қаржыландыру деңгейін, студенттерге банктік қарыз беру жнйесінің тиімді болмауын және т.б. атап көрсетті.

Реформалау әрекеттері нәтижесінде орын алған біршама ілгерілеуге қарамастан, қазақстандық білім беру жнйесі, Кеңес дәуіріне тән қатаң орталықтандырылған басқару әдістерінің ауыртпалығын сезінуде. Жоғары білім беру мекемелерін басқаруда әлі де әкімшілік-әміршілдік әдістер қолданылуда. Ол өз кезегінде жауапкершіліктің болмауы мен төмен тиімділікке әкеледі. Сондай-ақ, білім беру жнйесінің жұмысы туралы нақтыланған ақпараттың жетіспеуі, оны дамыту мен жетілдірудің тиімді саясатын өңдеуді қиындатады. Сәйкесінше, стратегиялық шешімдерді қабылдау, олардың орындалу тиімділігін бағалау және қаржыландыру кезінде басымдықтарды белгілеу проблемалы болып отыр.

Мамандардың болжамы бойынша, алдағы жылдары мектепке дейінгі және мектеп жасындағы

балалар контингенті арасында нлкен сандық ауытқулар кнтілмейді. Бұл жағдай, мемлекетке маңызды инфрақұрылымдық мәселелерді шешу және сапалық параметрлерді жақсартуға баса назар аударуға мнмкіндік беруі керек. Өз кезегінде алдағы 10-15 жылда 18-24 жас аралығындағы жастар контингентінің өсуі кнтілуде. Мұндай болжамды жағдайда техникалық және кәсіби білім мен жоғары білім деңгейінде инфрақұрылымдық және кадрлық даму секілді бірқатар негізгі мәселелер бойынша озық шешімдер қабылдау қажет болады.

Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) бірқатар мемлекеттерімен салыстырғанда, Қазақстанның жалпы ішкі өнімінің көлеміне қатысты білім беру жнйесіне мемлекеттің инвестициялау деңгейі төмен. Мәселен, 2021 жылы Қазақстан білім беру аясына ЖІӨ-нің 3,4%-ын бөлген. Бұл 2020-жылмен салыстырғанда 0,2%-ға ғана жоғары. Қазақстанның білім саласына жұмсаған шығыстары ЭЫДҰ елдерінің орташа көрсеткішінен 1,6%-ға артта қалып, Люксембург, Ирландия, Чехия секілді елдермен салыстыруға келеді. ТМД елдерінің бірқатары да алда. Мәселен, ЖІӨ-нен білім саласына шығыстары Беларусь елінде Қазақстанның шығыстарынан 1,5%-ға, Өзбекістан – 3%-ға және Қырғызстан-3,2%- ға асып тнседі.

Отандық білім беру жнйесін мемлекеттік реттеу жағдайын зерттеу нәтижесінде, оны жетілдіру әкімшілікті-құқықтық тетікті оңтайландыру, мемлекеттік ықпалды (реттеу мен бақылауды) міндетті түрде сақтай отырып, білім беру ұйымдарының академиялық еркіндігі мен дербестігін одан әрі дамыту, сондай-ақ, түрлі жолдармен мемлекеттік қолдау көрсетумен байланысты болатындығын атап кетеміз.

Әдебиеттер

1. Утюпин Д. Преобразования в образовании // Литер – 2020 – 11 наурыз (№36)
2. Казанцева Т. Образованная нация: пошаговый план действий // Литер – 2021 – 6 қараша (№167)
3. <https://stat.gov.kz/official/industry/24/statistic/6>

Серікбол Б.С., 2 курс магистранты (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., профессор Мамбетова С.Ш.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ЖНЙЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛДАУ

Қазіргі заманғы менеджмент проблемасын тнсінуге менеджмент жнйесінің жаңа буындағы стандарттары нлкен рөл атқарады. Менеджмент-басқару, меңгеру, ұйымдастыру болады, сол себепті кәсіпорындарда жұмыс істейтін адамдардың еңбегін басқара отырып, алға қойған мақсатқа жетуді ұйымдастыра білу, әлеуметтік және білім беру нрдістерін басқару әдіс, құралдары болып табылады. Сонымен қатар менеджмент нйлестіру, ынталандыру сияқты қызметтерді де атқарады. XIX-XX ғасырда ұйымдстыру мен басқару жнйесін АҚШ-та Фредрик Уинстоу Тэйлор алғаш рет пайдаланған. Менеджмент мәселесі соңғы жылдары Қазақстандық ғалымдардың да қызығушылықтарын арттырды солардың бірі К.Н.Нарисбаев, А.А.Жайтапова.

Қазіргі замандағы менеджмент барлық экономикалық мектептерде тәжірибе барысында қолданыста дамуда. Заманауи білім беру процесінде жалпы білім беретін мектеп жағдайында модернизациялау қоғам мен мемлекет ншін жеке тұлғаны дамытудың перспективалық қажеттіліктері айқындала тусуде.

Менеджмент жнйелерін талдай келе барлық салаларда қолданыста екенін көруге болады. Мысалы педагогикалық менеджмент тәрбие, оқу-таным нрдісінің білім беру жнйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған технологиялық тәсілдер кешені. Мектепте ХХІ ғасыр технологияның дамыған заманында әрбір жұмысшының белгілі бір тапсырманы орындау барысында оның барынша өнімді болуына мнмкіндік беріп, одан сайын біліктілігін арттырады. Жаңа технологияларды пайдалана оқыту оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырады, жаңа стратегияларды жнзеге асыруға мнмкіндік береді. Мектепте және нйірме орталықтарында робототехника-автоматтандырылған техникалық жнйелерді әзірлеумен айналысатын, өндірісті дамытудың техникалық негізі болып табылатын ғылымды нйретеді. Қазіргі заманғы жастардың айналысатын біріден бір іс-әрекеттерінің бірі десек болады. Ұйымдастырып, басқарып басқа адамдарға нйрету арқылы жетік меңгереді. Адам менеджментті толық пайдалану арқылы оқуда немесе шағын компанияларда өндірісті ұлғайтуға көмектеседі. Нарықтық экономикада да менеджмент фирманы басқарудың негізгі талаптарының бірі болып саналады. Басқару

стратегиялары іске асырылған кезде, басқалары осы стратегиялардың тиімділігін тексеріп, олардың тиімді екендігін анықтай алады. Бұларға тек қана экономикалық категориялар ғана қаралмайды, сонымен қатар ғылыми әдістерді қабылдау әдіс қарастырылады. Студенттер мен маркетинггерлерге және басқа да экономикалық мамандықтарға көмек береді. Оларға қазіргі заманғы менеджер жнйелерін дамыту шартында басқару бойынша құрама білім береді. Оқыту құрамында теориялық аспектілер менеджментті функционалдау бастамасы олардың қазіргі заманғы өзгешелігі, сыртқы ортаның әсері нәтижелі шешім қабылдау. Менеджмент жнйелерін талдай келе экологиялық менеджмент жнйесін басқару және процестерін құру, орындау, қолдау қызмет бағытына және ұсынылған өнімге қарамастан кез келген ұйымда қолданылады. Менеджмент жнйелері инновацияларды ынталандыру және жаңа заманға сай бизнес-модельдерін әзірлейді. Жаспарланған іс-шараларға сәйкес өнімнің өмірлік циклінің тиісті кезеңдерінде жнйелі талдау жүргізілуі керек. Талдау нәтижесінде қоршаған ортаға қолайсыз әсердің болмауы және аспектілермен салыстырғанда қиындық тудырмайтынын, зиян келмейтіндей растау керек. П.Ф.Дуккер менеджменттің мақсатын былай көрсетеді:

Адамдарды бір мақсатқа жұмылдыру;

Адамдардың өзін-өзі дамытуын естен шығармау;

Өндірісті шығарған өніміне қарай бағалауға болмайды.

Жұмыс істейтін адамдардың кәсіби шеберлігі мен дағдысы, білімі әр түрлі және олардың атқаратын қызметі де әр түрлі болғандықтан, олардың өзара қарым-қатынасы өзара тиісінділікте болуы керек. Әр саланың өзіндік ұйымды басқарушы лауазымды лауазымды тұлғалардың иерархиясы болуы тиіс. Сонымен қатар қызметкерлердің құрамының тұрақты болуы да аса маңызды. Арнайы мамандарды дайындау, маркетинг қызмет, өндіріс, кадрларды іріктеу және оқыту, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар және т.б.

Қорытындылай келе менеджмент процесі-бұл басқарудағы қызметкерлердің әлеуметтік-экономикалық жнйеде мақсатқа жетуге бағытталған белгілі технология бойынша жүзеге асатын іс-әрекеттердің жиынтығы. Қазіргі қоғамның дамуы динамикалық өзгерулермен сипатталады. Менеджмент ұғымы алғаш бизнес саласында пайда болғанымен, бүгінгі күні фирманы басқару ғана емес, оның қолдану аясы ұлғаяуда. Сондықтан әр саланың өзіндік ерекшеліктері мен өзгеше маңыздылығы бар. Себебі педагогикалық білім саласында, экономикалық, экологиялық тағы басқа қай саланың болмасын өзіндік жеке дамуы, жоспары, басқару мен ұйымдастыру арқылы қазіргі заманға сай терең дамып келеді.

Әдебиеттер

1. Чак Роберт (2019). Қазіргі менеджмент теорияларының адамдарды басқарудағы маңызы.
2. Сітеман (2009). Қазіргі заманғы менеджмент тәсілдері мен талдаулары.
3. Смитти Чанд (2020). Қазіргі заманғы менеджмент теориясы. Сандық, жнйелілік жағдайлар.

Таңжарбаев А.Қ. (академик Е.А.Букетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - Тусупбаева Ботакоз Саруарқызы

МЕКТЕП ІСІНДЕГІ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕНЕДЖМЕНТ

Менеджмент бұл - ұзақ мерзімді және ағымды жоспарлау,бағдарлы әрі мақсатты негіздегі басқару һәм ұйымдастыру жнйесі. Ендеше басқару дегеніміз не? Басқару бұл-өзара байланысты әрекеттер кешені, яғни:

- атқарылуы тиіс тапсырмалар мен жұмыстарды орнату және олардың орындалуын қадағалау әрі реттеу.
- жұмыс кезеңдерін әзірлеу.
- түрлі деңгейдегі шешімдерді қабылдау.
- коммуникациялық байланыс қалыптастыру.
- ақпаратты жинау және өңдеу,сонымен қатар оларға анализ жасау.
- жұмыс барысын реттеу мен жұмыс қорытындысын шығара білу.

Менеджментке ең заманауи анықтама ретінде « Халықаралық басқару анықтамалығы» басылымы берген.Онда:Менеджмент-мақсаттарға максималды жету үшін капитал (яғни-өнімді,қаржыны немесе адам сияқты) ресурстарды тиімді пайдалану және оларды нйлестіру - деп

көрсетілген

Біз Менеджментті синонимді түрде басқару деп қарастырдық қой ! Ендеше бізде – басқарудың салдары, одан кнтілетін мақсат қандай деген заңды сауал туындайды,бұл білім саласы тұрғысынан былай жауап беруге болады. Басқарудағы мақсат:Мектеп немесе т.б білім беру орындарының жұмыс тиімділігін арттыру, ондағы персоналдың жеке және топтық жағдайда дамуына мүмкіндік жасау,білім алушылардың сапалы әрі жиілі білім алуын қамтамасыз ету.

Міне, бұл жоғарыда айтылғандар басқарудан кнтілетін мақсат деп қысқаша ғана қайырсақ болады.Сонымен біз Менеджментке және оның мақсатына тоқталып оған анықтама беріп кеттік,ендігі осы істі атқаратын тұлғаның кім екендігіне тоқталатын болсақ – бұл маман иесі Менеджер деп аталады,яғни тнбірі менеджменттен келіп шыққан.Менеджер персоналына Е.Л.Драчева мен Л.И.Юликов тың «Менеджмент» еңбегінде, бұл – жұмыс барысын, өндірісті, қызмет көсетуді оны ұйымдастыруды және басқарудағы, әкімшілік және шаруашылық дербестігі бар кәсіби маман, менеджерлер әртнрлі деңгейлі және шешетін мәселелері де бірдей емес, әрбір ұйымда белгілі бір басшыға жнктелетін міндеттер мен функциялардың және олардың кнрделілік деңгейі әртнрлі болады - деп анықтама берген.Егер менеджерлердің шешетін,яғни қарастыратын мәселелері бірдей емес делінсе, демек менеджмент дегеніміз тек бір салаға, ол не қаржы,не кәсіподақтық, не бизнеске тән ғана болған сөз еместігін көрсетеді.Демек қайбір ұйым немесе құрылымда Менеджердің болуы және онда Менеджменттік механизмнің жұмыс атқаруы заңдылық.

Біз қарастырғалы отырған бағытымыз бұл Білім беру саласындағы менеджменттің рөлі мен маңыздылығы болмақ. -Білімді Ел- деген білім беру саласы туралы ақпараттандыратын газет бетінде Елордадағы гимназиялардың бірінің басшысының осы тақырыпқа байланысты берген мақаласы бар екен,онда -Білім беру саласындағы менеджмент рөлінің айтарлықтай артқаны және бұл саладағы менеджмент дегеніміз – мектеп ндерісін жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау мен басқару екендігін алға тартып , білім беру ісіндегі басқару мен оның жандануы ншін басқарушының (Менеджердің) кәсіби мықты маман болуы керек - екендігін айтқан.Иә ,шынымен білім беру саласының дамуы мен тиімді жұмыс атқаруы,мектеп оқушыларының сапалы білім алуы,сол білім ордаларындағы жұмыстың қаншалықты деңгейде ұйымдасқан әрі эффективті түрде орындалғанына,ондағы білім беруші мұғалімдердің өз-ара, әрі оқушылармен,сонымен қатар басшылықпен қалай қарым-қатынаста болғандығына, тағы да мектеп оқушыларына ұсынылған бағдарлама мен оның берілу тәсіліне тікелей байланысты.Сондықтан осы процесте маңызды әрі шешуші рөлді Менеджер атқаратын болғандықтан,оның ісінің қаншалықты салмақты әрі, өзіндік деңгейде кнрделі екендігінен хабар береді.Әрбір білім беру орталығының ең басты активі не білесізбе? Заманауи кампус па? Әлде ондағы оқушылар саны, орталық көлемі мен ақысы немесе тиімді шарты ма? Кез-келген мұндай орталық ншін басты әрі ең бағалы актив бұл-ондағы кадр,яғни мамандар мен сол мамандар құрамы.Сондықтан Менеджер өзінің басты объектісі ретінде алғашқы болып сол кадрлық құрамды және оның арасындағы байланыс пен олардың жекелеген қасиеттерін,оларды ынталандыру мен біліктілігін арттыру болып табылады.Содан кейін сондағы білім алушылар мен мамандар арасындағы байланыста тереңдетуге және орталықтың алда тұрған шешімін табуы тиіс болған мәселелері мен алға қойған мақсаттарына және көздеген миссиясына жетуге жол ашады.Білім ордаларының нәтижелі жұмыс атқаруы қандай пайда береді.Бәріне белгілі қоғамның дамуы ондағы адамдардың тікелей жеке қасиеттеріне байланысты, жеке қасиеттерінің ішіндегі ең маңыздысы бұл ондағы сауаттылық.Мемлекет ншін білімді әрі кәсіби мамандар нлкен мүмкіндік, әрі өзінің дамуында негізгі құрал болады.Қоғам дамуының негізгі іргетасы осы білім саласы екендігіне дау жоқ.Сондықтан білім саласындағы Менеджменттің дамуы бізге Білім ордаларының жұмысында жақсы нәтижеге қол жеткізуге, ал ол өз кезегінде адам капиталының деңгейінің артуына және мемлекет пен қоғамның айтарлықтай дамуына алып келеді.Бұл адамдардың жақсы өмір снруіне мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

- 1.Е.Л.Драчева и И.Л.Юликов–Менеджмент, стр 5-7.2016г
- 2.Білімді Ел интернет басылымы
- 3.Wikipedia. _Экономика и социум‘ №2 (15) 2015
- 4.Кто такой успешный менеджер и как им стать? ' - Н.Б.Филинов (Декан факультет менеджмента НИУ ВШЭ) ст 4-8.

MODERN METHODS OF STAFF TRAINING

A systematic analysis of the training needs of various categories of personnel is necessary to determine which forms and methods of training will best meet the interests of the company.

This analysis should follow from the strategic objectives and goals of the company, as well as the tasks facing individual divisions. If such work is not carried out, then the choice of programs for training various categories of personnel is not organized enough.

The need for training may also arise due to existing problems in the organization, in new market conditions, lack of opportunities to find new employees, changes in instructions and professional standards, etc.

As numerous studies and practice show, effectively trained employees are happier and more productive, so it is important to pay attention not only to the material that needs to be taught, but also to the method of its presentation. In this article, we will explain why choosing a training method is important, and consider the best of the training methods for employees based on the material being studied.

The purpose of the study is to study classical and identify modern methods of personnel training in the organization.

In many domestic organizations today, the classical approach to staff training prevails in the form of lectures, seminars, trainings, mentoring and self-training of employees. According to surveys of large and medium-sized businesses (Fig.1), a long-term system of training and staff development exists in 57% of cases. The main methods used in staff training are: trainings (20,8%), mentoring (16%), webinars (12,9%) and lectures (10,1%).

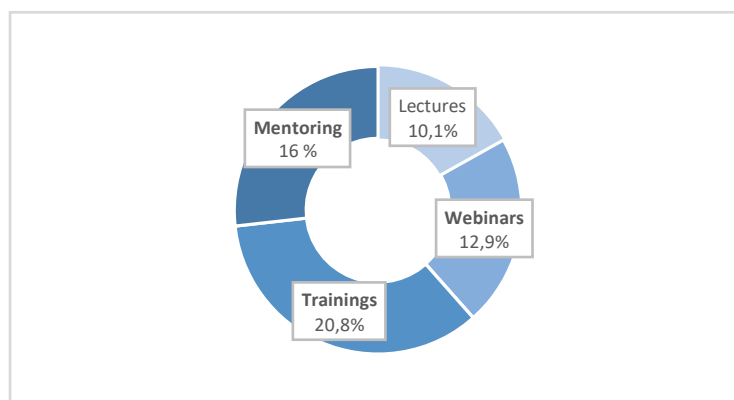

Figure 1 - Domestic experience of personnel training

Focusing on foreign experience, in modern conditions of functioning of the market economy, special attention is paid in organizations to the abilities of employees to creative and innovative activities.

There are three main learning styles in total:

- Visual: learn by seeing or observing the work process
- Auditory: learning by listening to information
- Kinesthetic: practical learning through action.

The best training methods target all three styles, but it is also important to know what is best for employees and adapt the material to them. Here is a list of the eight most effective employee training methods:

1. Online training;
2. Simulators;
3. On-the-job training;
4. Coaching/Mentoring;
5. Teacher-led training;

6. The script;
7. Educational films and videos;
8. Animation;
9. Live action, role-playing games;
10. Recording;
11. Case studies.

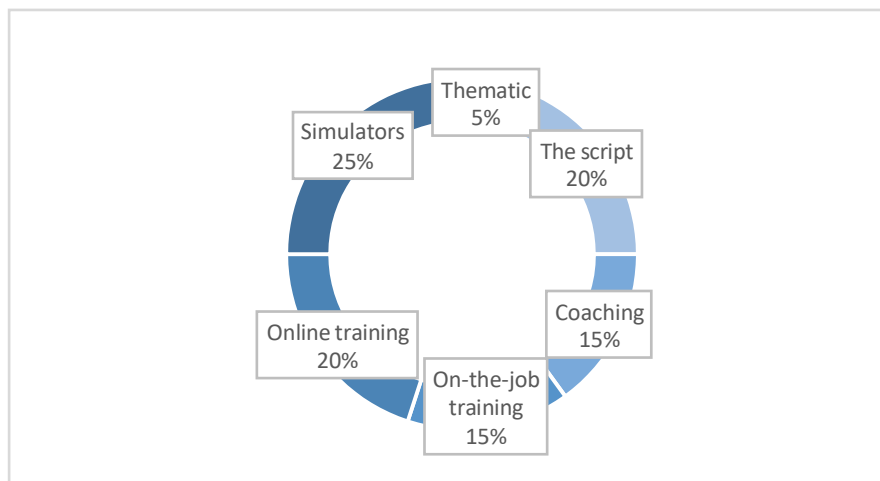

Figure 2 - Results of a survey of groups of people working in the same team

Based on the survey results (Fig. 2), it can be concluded that kinesthetic learning style is more suitable for most people when it is possible to practice during training. Another popular answer was "online learning", indeed, nowadays it is one of the most popular and convenient teaching methods. Also, according to the diagram, you can see that none of the respondents answered films, videos and teacher-led training, which makes them less in demand among all methods.

In our opinion, in such organizations it is necessary to raise the level of organizational culture, move to new management styles, as well as expand communications with other organizations in the market, including international ones.

literature

- 1 Vestnik of Altai Academy of Economics and Law. - 2021. - No. 4 (part 2) - P.236-243.
- 2 Пуйн А.И. Planning at the enterprise: Textbook. - 9th ed. - Minsk: New edition: M.: INFRA-M, 2011. – P.668. - (Higher Education).
- 3 Cockins G. Performance Management: How to Bridge the Gap between Declared Strategy and Real Processes. / Translated from English: Alpina Business Books, 2007. – P.315.

Тукенов Е.С., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
 Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Казбеков Т.Б.

БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ БОЛЖАУ НДЕРІСІН ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫН НЕГІЗДЕУ

Болжау жетекшінің негізгі қызметтерінің негізгі рөлін атқарады. Басқару теориясында бұл қызметті тұжырымдауға екі негізгі тұрғыдан: ол өз бетінше атап көрсетіледі немесе басқарудың басқа қызметі - жоспарлауды жнзеге асырудың негізгі кезеңі ретінде қарастырылады. Бірінші тұжырым әлдеқайда баламалы. Болжау басқарудағы өз рөлінің мазмұнын жнзеге асырудың айрықша формалары және әдістерінің болуымен ерекшеленеді. Ол басқаруда дербес рөл атқарады, сондықтан да оның мақсат қою және жоспарлау қызметтерінің арасындағы байланыстырушы буын ретіндегі маңызды қызметтерінің бірі болып табылады.

Басқару іс-әрекетіндегі болжау сыртқы шарттар өзгерістеріне «енжар әсер ету» стратегиясынан осы өзгерістердің «белсенді алдын алу» стратегиясына өтуде және оған дайындалуда шешуші фактор болып табылады, бұл қызметтің мәні, міне, осында. Болжауды жетілдіру қажеттілігі соңғы кезде кең қолданыс тапқан жағдайлық әдіснамаға байланысты әлдеқайда көкейкесті бола тнсті.

Бейімделу және сыртқы орта тиімді басқаруға арналған шешуші факторлар болып табылады.

Бейімделу жағдайлық және перспективалық болуы мүмкін. Алдын орау басқаруының ең табыстысы, ол болжау мәселесін жағдайлық әдіснамадағы бастылардың біреуі ретінде анықтайды.

Екі компоненті - тікелей және жанама әсерлері бар сыртқы орта өзгерулерінде болжау шешуші болып табылады. Тікелей әсер ету ортасы ұйымның іс-әрекетіне тікелей әсер етуші және өзінде іс-әрекеттің тікелей ықпалын сезінетін факторлардан тұрады. Бұлар - еңбек ресурстары, жеткізушілер, заңдар, тұтынушылар, бәсекелестер. Жанама әсер ету ортасы - ұйымның іс-әрекетіне жедел әсер етпейтін, бірақ онда орташа көрініс беретін факторлар. Олар - экономиканың, ғылыми-техникалық жетістіктердің кнйі, саяси, әлеуметтік-мәдени, т.б. факторлары.

Кнрделі және өзара байланыстағы факторлардың көптігі болжаудың сыртқы ортасының бірқатар қорытушы сипаттамаларын анықтайды.

Басқарудың болжау теориясында жоспарлық болжау маңызды рөл атқарады. Бұл болжаудың нәтижесі, сонымен қатар бір мезгілде ұйымның жоспарлар жнйесі жасалынатын негіз болып табылады, ол жоспарлау қызметтерінің арасындағы *байланыстырушы буын* рөлін атқарады.

Жоспарлық болжау өздерінің *бағдарлануы* бойынша ерекшеленеді: бұл сыртқы ортаның болашақтағы ықтимал өлшемін және өзінің қызметіндегі болашақтағы мүмкін нәтижелерінің болжаулары. Ұйымның жалпы алғандағы ішкі және сыртқы орта кнйін болжауға деген жоспарлы болжаулардың бөлінуі айырмасымен сәйкес келеді, бірақ жалпы алғанда айырмашылықтар болады.

Ішкі жоспарлық болжаулар кнрделі салымдар, тартылған инвестициялар көлеміне, қолданылатын технологиялар мен еңбек кн-ралдарының өзгеруіне, басқарудың нйымдық кнрылымына, т.б. қатысты болады.

Сыртқы және ішкі болжаулар *сандық және сапалық* болады. Сандық болжаулар, мысалы, кнтілетін салымдар көлемі (ағымдық деңгейден пайыздық есеппен), сапалықтың, мысалы, өнімнің қандай да бір түрінен кнтілетін табысы. Сондай-ақ құрама жоспарлық болжаулар да (сандық-сапалық) бар.

Бастапқы болжамдар бұл процестің барысында нақтыланады. Әрі қарай жоспарлық болжамдарды («ншінші») әлдеқайда мұқият жасаған жөн. Жалпы болжаулардан әлдеқайда нақтыларға өту, олардың уақыт бойынша ауысуы болжау процесінің негізгі мазмұны болып табылады. Бұл процесс бір мезгілде иерархиялық ұйымның сипаттарын алып жнреді, өйткені әртнрлі кезеңдердің жоспарлық болжаулары жнзеге асатын болжауларды нақтылаудың әртнрлі деңгейлерінен көрінеді.

Болжаулардың басқа жіктемелері мен типтері де бар. Бұл - жетекшінің жеке кнш-жігері мен ұйым құрамындағы жекелеген топтың (кеңесшілер, болжау жөніндегі сарапшылар) бірлескен іс-әрекетінің нәтижесі ретіндегі жоспарлық болжамдар.

Жалпы алғанда, болжау қызметі кешенді және көп аспектілі, ол басқарудың барлық кезеңіне және міндеттеріне қосылған.

Соңғы кезде компьютерлік техниканың дамуына байланысты полисценарлық (көпвариативтік) болжаудың рөлі өсе түсті. Жоспарлық болжаудың бірінші салыстырмалы жнйелеріне параллель жасалуда. Олардың әрқайсысының ішіндегі жекелеген болжаулар мазмұны және жайылу хронологиясы бойынша келістіріледі; бұл - бақыланатын жоспарлық болжаулар категорияларына негізделген сценарийлер. Салыстыру нәтижесінде ең ыңғайлы сценарий анықталады. Сценарийлердің негізгі нш түрі бар:

- оптимистік - экономикалық және әлеуметтік перспективалар қолайлы болады;
- реалистік — экономикалық және әлеуметтік перспективалар өз орнында қалады;
- пессимистік - экономикалық және әлеуметтік перспективалар қолайсыз болады.

Болжау қызметі жетекшіден оның барлық зерделік және психологиялық мүмкіндіктерін жұмылдыруды талап етеді.

Әдебиеттер

1. Гриффин Р.У. Менеджмент. - Алматы: Дәуір, 2018. - 768 б.
2. Умбиталиев А.Д.«Басқару психологиясы»: оқу құралы / А.Д. Умбиталиев, К.Б. Сатымбекова, Ғ.Е. Керімбек / Алматы: Экономика, 2019. - 464 бет

NEW PUBLIC MANAGEMENT IN KAZAKHSTAN

New Public Management (NPM) is a governance and management philosophy that has been adopted by many countries around the world, including Kazakhstan. NPM emphasizes the use of market-based principles and practices in the delivery of public services.

NPM introduces a managerial approach to managing the public sector, it is characterized by a departure from the principles of hierarchical organization, a refusal to focus on structures and procedures and regulations, on economic mechanisms in the organization of public administration and activities aimed at achieving visible results for the citizen. NPM arose as a result of criticism of Weber's concept of bureaucratic organization. NPM characterizes:

1. changing the position of a public administration employee - from an official to a manager;
2. implementation of the rules based on the analysis of the results achieved;
3. adoption of a strategic orientation and the introduction of a market mechanism in the process of providing public services;
4. human resource management based on flexible terms of employment, work and remuneration;
5. remuneration of officials in accordance with the results of work;
6. the goals set for the organization and its employees are clearly defined, and with the help of indicators it is possible to assess the degree of their achievement;
7. public administration bodies can carry out their functions with the involvement of external actors, for example, private organizations or non-governmental organizations;
8. market competition mechanisms are applied in the process of providing services, for example, outsourcing;
9. customer orientation in the services provided by the administration;
10. depoliticization of management by separating state policy and operational management.

Positive aspects of NPM include:

- **Increased efficiency:** NPM places a strong emphasis on efficiency, with the aim of reducing waste and maximizing the use of resources. This can lead to improvements in the delivery of public services and a more efficient use of taxpayer money.
- **Greater accountability:** NPM promotes the use of performance-based budgeting, which ties funding to the achievement of specific performance targets. This can lead to greater accountability and a focus on results.
- **Improved quality of services:** NPM encourages competition and choice in the provision of public services, which can drive innovation and lead to improvements in the quality of services.
- **Decentralization:** NPM promotes the decentralization of decision-making to the local level, which can allow for greater responsiveness to local needs and conditions.

Negative aspects of NPM include:

- **Potential reduction in quality of services:** The emphasis on cost-effectiveness and efficiency in NPM can sometimes lead to a reduction in the quality of public services, particularly in areas such as health and education.
- **Reduced role of the state:** NPM can lead to a reduced role for the state in the provision of public services, with an increased reliance on the private sector.
- **Reduced flexibility:** NPM can lead to a rigid and inflexible approach to the delivery of public services, with a focus on quantifiable results rather than on the broader social and political goals of government.
- **Income inequality:** NPM can lead to an increase in income inequality, as the focus on cost-effectiveness and efficiency can lead to cuts in services that benefit lower-income groups.
- **Overall, the impact of NPM on the quality and efficiency of public services is complex and can vary depending on the specific context and implementation of NPM in each country.**

In Kazakhstan, NPM has been implemented as part of the country's efforts to modernize its public sector and improve its overall effectiveness and efficiency. The government has adopted a number of reforms to promote the use of NPM principles, including the introduction of competition and choice in the provision of public services, the use of performance-based contracts, and the decentralization of

decision-making to the local level.

One of the key features of NPM in Kazakhstan has been the introduction of performance-based budgeting, which ties funding to the achievement of specific performance targets. This has led to a greater focus on results and accountability, and has helped to improve the quality of public services.

However, the implementation of NPM in Kazakhstan has not been without its challenges. There have been concerns about the potential negative impacts of NPM on the quality of public services, particularly in areas such as health and education. Additionally, some critics have argued that the emphasis on market principles has led to a greater focus on financial outcomes, rather than on the needs and well-being of citizens.

Overall, the introduction of NPM in Kazakhstan has been an ongoing process, and its effectiveness in improving the quality and efficiency of public services is still being evaluated.

References:

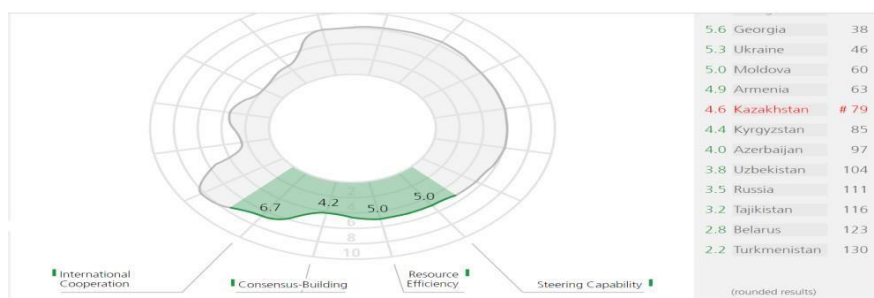
1. Аубакирова Г.М., Исатаева Ф.М. Модернизация системы государственного управления Республики Казахстан // Экономика, предпринимательство и право. – 2021. – Том 11. – № 4.
2. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2000000407/history>

Нкітай Д.А., 3 курс студенті (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м.,аға оқытушы Ескерова З.А.

ҚАЗАҚСТАНДА ЖАҢА МЕМЛЕКЕТТІК МЕНЕДЖМЕНТ

Қазақстанда қоғамның әлеуметтік-саяси және экономикалық негіздерінің трансформациясы мемлекеттік саяси-әкімшілік жүйенің нарықтық бағдары мен бірегейлігін айқындады. Сыртқы ортаның динамизмі мен болжамсыздығынан туындаған қоғам қауіпсіздігіне өсіп келе жатқан қауіп- қатерлер мемлекеттік басқарудың жаңа моделін әзірлеу қажеттілігін тудырды. Тиімділік неғұрлым жоғары болса, соғұрлым көп болады азаматтардың мемлекетке деген сенімі, қоғамдағы саяси тұрақтылық соғұрлым жоғары болады.

2022 жылғы Дүниежүзілік банк пұйымы жариялаған «Мемлекеттік басқару индикаторлары»(Worldwide Government Indicators) есебіне сәйкес 200-ден астам ел арасында рейтингте Қазақстан «Мемлекеттік басқарудың тиімділігі» көрсеткіші бойынша 79-ші орынға ие болып, өз позициясын жақсартты. Ол толықтай сурет 1 көрсетілген.

Сурет 1. Қазақстанның мемлекеттік басқару индикаторлары, 2022 ж

Жалпы айтқанда, еліміздің мемлекеттік басқару сапасының индикаторларының 2 көрсеткіші бойынша нәтижелерді жақсартты (Кесте 2).

Суретте көріп отырғанымыздай, 6 жиынтық көрсеткіштен алынған зерттеулер Қазақстан 2 көрсеткіш бойынша нәтижелерді жақсартты және 4 көрсеткіш бойынша нашарлады. Жалпы барлық көрсеткіштер бойынша оң нәтиже болу үшін ең алдымен мемлекеттің басқару жүйесінің бағытын өзгерту керек. Осыған байланысты биыл мемлекеттік басқару жүйесі бағытын өзгерістен енгізіліп, жаңа мемлекеттік менеджмент «Адамдарға бағдарланған» мемлекеттік басқарудың жаңа моделін қалыптастырылуда.

Кесте 1

Мемлекеттік басқару сапасының индикаторлары бойынша Қазақстанның нәтижелері

№	Мемлекеттік басқару сапасының индикаторлары	WGI 2019	WGI 2020	WGI 2021	WGI 2022
1	Халықтың пікірін есепке алу және мемлекеттік органдардың есептілігі	14.01	14.49	15.94	18.84
2	Саяси тұрақтылық және зорлық-зомбылықтың болмауы	44.81	41.04	38.68	37.74
3	Мемлекеттік басқарудың тиімділігі	52.88	56.25	58.17	57.21
4	Заңнаманың сапасы	60.10	61.54	57.69	56.25
5	Заңның негізділігі	34.13	33.65	36.54	34.13
6	Сыбайлас жемқорлықты бақылау	38.94	46.63	42.31	48.08

Қайнар көзі: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>

Мемлекеттік басқарудың сервистік және "адамға бағдарланған" моделін құруды көздейтін мақсаттарына қол жеткізу үшін:

- клиентке бағдарланған және ашық мемлекеттік аппаратты қалыптастыру;
- стратегиялық және бюджеттік жоспарлау, сондай-ақ реформалар жүргізу тәсілдерін жетілдіру;
- оңтайлы және тиімді мемлекеттік аппаратты қалыптастыру;
- азаматтардың қажеттіліктері негізінде проактивті мемлекеттік көрсетілетін қызметтерге көшу;
- адами ресурстар сапасын жақсарту және мемлекеттік аппаратты кәсібилендіру;
- тиімді, оңтайлы және транспарентті квазимемлекеттік секторды қалыптастыру;
- жергілікті өзін-өзі басқаруды одан әрі жетілдіру;
- бизнестің дамуына қолайлы жағдайлар жасау;
- мемлекеттің сервистік моделін құру үшін сот жүйесі мен әкімшілендіруді, сондай-ақ құқық қорғау жүйесін трансформациялау міндеттерін іске асыру қажет.

Аталған іс - шаралар мемлекеттік басқару саласындағы қатынастарды кешенді түрде қайта құруды қамтамасыз етеді, оның ашықтығы, жариялылығы, демократиялылығы үшін жаңа жағдайлар жасайды.

Әдебиеттер

4. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті мемлекет, Біртұтас ұлт, Берекелі қоғам» Ақорда, 01.09.2022ж

5. Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы, 2021 ж

6. <https://info.worldbank.org/governance/wgi/>

Пұзақбай С.Е. 2 курс (Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ.)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., Баткеева Д.Р.

ЦИФРЛАНДЫРУ - МЕНЕДЖМЕНТ ЖҢЙЕСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА ӨЗЕКТІ БАҒЫТЫ

Цифрлы экономика - бүл әлемнің көптеген мемлекетінің ұлттық экономикасының тиімділігін және табысын арттыру кезінде көптеген табыстарға, жетістіктерге жету жолын жеңілдетіп, оңтайландыруда. Соңғы онжылдықта әлем экономикасы жаңа форматқа көшіп жатыр, оны қалыптастыруда цифрлы технологиялар басты құралға айналып, маңызды рөл атқаруда. Сонымен қатар цифрлы экономика – бүл сандық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген экономикалық, әлеуметтік және мәдени қатынастар жүйесі болыпта табылады. Бүгінгі таңда цифрлы экономиканың қажеттілігі және оған деген сұраныс күннен күнге артуда. Себебі шұғыл өзгертін нарықта инновацияға тез бейім-деледі және әлемдік интеграцияға оңтайлана кіре алатындығында. Экономикадағы, қоғамдағы және, әрине, білім берудегі процестер мен технологиялардың

цифрлық трансформациясы — бұл факт. Жаңа шындық. өмірдің барлық салаларын бағындырады, қыпиялылықты өткеннің елесіне айналдырады, мәртебелерді, шекаралар мен қашықтықтарды толығымен бұлдыратады адамдар арасында уақытты "қысады", кез-келген адамға қол жетімді етеді оқыту, жұмыс істеу, демалу үшін ақпарат.

Инклюзивті өсу-бұл өмір сүру сапасын жақсарту және ел халқының барлық топтарының мүмкіндіктерінің теңдігін қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдайлар жасаумен қатар жанретін экономикалық өсу.

"Инновациялар және инклюзивті даму" (innovation for Inclusive growth) зерттеу бағдарламасы шеңберінде тек экономикалық салада ғана емес, басқа да салаларда да әлеуметтік теңсіздікті нивелирлеу мақсатында инновацияларды пайдалану үшін қолайлы жағдайлар жасау мүмкіндіктері зерттелуде. Бұл ретте зияткерлік меншік құқықтарын қорғаудың құлттық жүйелерін, инновациялық және экономикалық даму жүйелерін (бизнес-инкубаторлар, индустриялық аймақтар мен технопарктер) жетілдіруді қамтитын кешенді тәсілдер қозғалады және талданады.

Бұдан бұрын да атап өтілгендей, Қазақстанда цифрлық экономиканы дамытудың бастапқы нүктесі Қазақстан Республикасы Президентінің 01.12.2016 жылғы Ассамблеяға Жолдауын айтуға болады: «... нәлкен жобаны іске қосу қажет. -цифрлық экономика деп аталатын жаңа технологиялық тұрпақтың экономикасын дамытудың ауқымды жүйелік бағдарламасы» [3]. «Цифрлық экономика» бағдарламасы (Цифрлық экономика бойынша Нкімет жанындағы Сараптамалық кеңес әзірлеген) келесі негізгі мақсаттарды айқындайды: - цифрлық кеңістікте жұмыс істеуге азаматтар мен кәсіпкерлік субъектілерінің қатысуын арттыру; - цифрлық кеңістікте субъектілердің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін инфрақұрылымды құру; - шаруашылық субъектілері үшін тұрақты цифрлық экожүйелерді қалыптастыру; - шаруашылық жүргізуші субъектілер мен азаматтардың мемлекетпен және өзара әрекеттесудегі шығындарын азайту; - қоғамның барлық салаларында цифрлық трансформациялар арқылы экономиканың, шаруашылық жүргізуші субъектілердің және азаматтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Мақсаттармен қатар цифрлық экономиканы дамытудың мақсатты көрсеткіштері айқындалды: * ЖІӨ-дегі электрондық коммерцияның үлесі (кемінде 5%); - ЖІӨ-дегі цифрлық экономиканың үлесі (кемінде 20%); - экономиканың жоғары технологиялық цифрлық сегментінде жұмыспен қамтылғандардың үлесі; - цифрлық технологиялар секторына жататын компаниялардың жалпы капиталдандыруы; - экспорттың жалпы көлеміндегі цифрлық тауарлар мен қызметтер экспортының, сондай-ақ цифрлық арналар арқылы дәстүрлі тауарлар мен қызметтердің экспортының үлесі.

Экономикада және қоғамда орын алған сапалық өзгерістерге байланысты экономиканың цифрлық сегменті тақырыбы өзекті болды. Жаңа технологиялар мен платформалар кәсіпорындар мен жеке тұлғаларды басқаруға өсіп келе жатқан ауқымда өзара іс-қимылдың транзакциялық шығындарын азайтуға және шаруашылық субъектілерімен және мемлекеттік органдармен тығыз байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде желілік қызметтерге негізделген экономика қалыптасуда, яғни цифрлық немесе электронды [3]. «Цифрландыру» концепциясының өзі заттар интернетінен электронды нкімет технологияларына дейінгі заманауи АТ-ны «пұшты-пұшты» қолдану негізінде тауарлар мен қызметтерді өндіру мен өндірісті басқаруды жетілдірудің жаңа кезеңін көрсетеді. . Экономиканың цифрлық сегментінің кеңеюінің негізгі себебі дамыған елдерде құлттық ЖІӨ-нің 70%-дан астамын құрайтын транзакциялық сектордың өсуі болып табылады. Бұл секторға: мемлекеттік басқару, консалтингтік және ақпараттық қызметтер, қаржы, көтерме және бөлшек сауда, сондай-ақ әртүрлі мемлекеттік, жеке және әлеуметтік қызметтерді көрсету кіреді. Экономиканың әртараптандыру дәрежесі мен серпіні неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ел ішінде және одан тыс айналымда болатын бірегей деректер көлемі соғұрлым көп болады және тиісінше құлттық экономикалар ішінде генерацияланатын ақпараттық трафик соғұрлым көп болады.

Сондықтан цифрлық экономика қатысушылары көп және АКТ ену деңгейі жоғары нарықтарда тиімді жұмыс істейді. Бұл, ең алдымен, «Интернет-тәуелді» салаларға (көлік, сауда, логистика және т.б.) қатысты, оларда электрондық сегменттің үлесі шамамен ЖІӨ-нің 10%-ын, жұмыспен қамтудың 4%-дан астамын құрайды және бұл көрсеткіштерде айқын өсу тенденциясы.

Сонымен цифрлық және инклюзивті даму экономикасындағы жаңа басқару парадигмасы ол әлемдік деңгейдегі тиісінше. Себебі қазіргі ақпараттық қоғамда, әлемдік экономикада орын алып жатқан басқару жүйесі өзіндік ерекшеліктерге ие болып келеді. Осы тұрғыда әлемдік деңгейде дамуға, әлемдік деңгейде экономиканы басқаруды дамытуға цифрлық және инклюзивтік даму жолы өте қажетті әрі ең тиімді жолдардың қатарынан деп есептелініп отыр.

Біз әлі күнге дейін цифрлық шешімдерді қолдана отырып, қандай биіктерге жете алатынымызды тиісінше қиын, бірақ шолудан да біржақты қарапайым шешімдердің мінсіз тиімсіздігі туралы тұжырымдар бар, "бір оқушы — бір компьютер" сияқты жарқын мақсаттарды ұсыну және басқа процестерді Елемеу немесе қалдыру. Инвестициялар техникалық оқыту құралдарына, сандық шешімдер мен цифрлық ортаға мұғалімдер мен оқушылар алған дағдылардан, білімдерден және құндылықтардан кейін және шынымен жаңа технологияларды енгізгеннен кейін үшінші маңызды мақсат ретінде қарастырылуы керек.

Білесіз бе, мектептің цифрлық трансформациясының қалыпты бастамасын нақты елестетуге болатын сияқты. Бұл төрт негізгі сұраққа дәйекті және байланысты жауаптар болуы мүмкін:

- бізге қандай жаңа білім беру нәтижелері қажет?
- олардың пайда болуына қандай жаңа білім беру технологиялары көмектеседі?
- бұларды қолдану үшін мұғалімдердің қандай дағдылары мен мотивациясы қажет технология?
- мұның бәрін қандай инфрақұрылым мен орта қолдай алады?

Мектептерді цифрландыру осы нәтижеге қатысатын барлық ойыншыларға: оқушыларға, олардың ата-аналарына, мұғалімдеріне, білім беру жүйесінің әкімшіліктеріне ыңғайлы және тиімді құралдарды жасауды білдіреді. Сонымен қатар, оқу нәтижесін цифрландыру, адамның адамдық қарым-қатынасының оңтайлы теңгерімі және виртуалды ортада нақты және цифрлық әлемді синтездеудің бір түрі болып табылатыны маңызды.

Еліміздің президенті атап көрсеткендей, елді цифрландыру – бұл мақсат емес, бұл – Қазақстанның абсолюттік артықшылыққа қол жеткізу құралы. Бүгінгі процесс жүйелілікті, реттілікті және кешенді тәсілді талап етеді.

Білім саласындағы цифрландырудың ең басты міндеті – білім беру сапасын арттыру, яғни халықаралық деңгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде «жасанды интеллект» және «ауқымды деректер» жасау саласында бәсекеге қабілетті Ел жастарын дайындау.

Ақыр соңында, біз мектептің цифрлық трансформациясына инвестиция төрт салаға бөлініп, бір-біріне бағынуы керек деген қорытындыға келеміз.

Біріншісі-нақты болжанған және өлшенген білім беру нәтижелері, олар нені білдірсе де. Бірақ, әрине, ең маңызды нәрсе - ХХІ ғасырдың дағдылары мен құндылықтары.

Екіншісі-цифрлық технологиялардың жаңа буынына негізделген білім беру технологиялары мен осы нәтижелерге арналған шешімдер: жасанды-халықаралық тәжірибе, нәтижелер, жаһандық ұсыныстар, телемәдениет, толықтырылған және Виртуалды шындық, геймификация, жүйелер таратылған тізілім, бұлтты білім базалары, Интеллектуалды байланыс жүйелері және өзара әрекеттесу және т.б.

Үшіншісі-мұғалімдердің дағдылары мен құндылықтары, өз идеялары оқыту мен оқудың нәтижелері мен процесі, эксперимент

балалар және тұрақты даму.

Төртіншісі-edtex және цифрлық шешімдер инфрақұрылымы, соның ішінде цифрлық технологиялардың жаңа буынының "сонда" жұмыс істеуі үшін жеткілікті цифрлық орта құру.

Тек осы бағыттар үшін жаңа, ақпараттық мүмкіндіктер беретін сияқты. Оларсыз біз болашақ тұрақты әлеуметтендіре алмаймыз, машиналарды басқару дағдылары мен білімдерін дамыта алмаймыз.

Қорытындылай келе, 20 ғасырдың соңы мен 21 ғасырдың басындағы жаңа басқару парадигмасының негізгі міндеті – білімді өнімді ету. Осыған байланысты менеджмент саласындағы жетекші зерттеушілер басқарудың жаңа парадигмасы басқару жүйесінде елеулі өзгерістерді қажет етеді: қарапайымдылық, икемділік, тиімділік және бәсекеге қабілетті.

Әдебиеттер

1. Бабкин А.В., Буркальцева Д.Д., Костен Д.Г., Воробьев Ю.Н. Ресейдегі цифрлық экономиканың қалыптасуы: мәні, ерекшеліктері, техникалық нормалау, даму мәселелері // Ғылыми-техникалық бюллетень Санкт-Петербург ГПУ. Экономикалық ғылымдар. 2017. том. 10. № 3. 9-25 б.

2. «Инклюзивті экономикалық даму. Бағыттары, басымдықтары, қозғаушы күштері» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары Алматы, Қазақстан, 23-24 қараша 2017 ж.

3. Назаров Д.М. Цифровая экономика как результат информационных революций // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. 2018. № 5 (113).

4. Бетелин В.Б. Цифровая экономика: навязанные приоритеты и реальные вызовы // Государственный аудит. Право. Экономика. 2017. № 3-4. С. 22-25.

5. Панышин Б. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития // Наука и инновации. 2016. Т. 3. № 157. С. 17-20.

Пұзакбай С.Е., Шамуратова М.М., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушысы Утегенова Ж.М.

МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Бүгінгі таңда басқару процестерін ұйымдастырудың жаңа принциптері тұзақ мерзімді артықшылықтар тудыруы және бәсекелестерден айтарлықтай алшақтықты қамтамасыз етуі мүмкін. Соңғы 100 жылда басқа салаларға қарағанда басқару саласындағы инновациялар компанияларға қызметтің жаңа қағидаттарына көшуге мүмкіндік берді. Бірақ тек кейбір компанияларда оларды жнзеге асырудың жақсы реттелген механизмі бар.

Көптеген фирмаларда өнім шығару механизмі жақсы орнатылған, олардың көпшілігінде ғылыми R & D топтары (даму және даму топтары) бар. Соңғы жылдары іс жнзінде әрбір ұйым қызметтің тиімділігін арттыру мақсатында бизнес-процестерді жаңарту саласында мақсатты түрде жұмыс істеді. Бірақ, бір қызығы, бәрі бірдей жаңа әдістерді қолдануға дайын емес.

Неліктен менеджмент инновациясы соншалықты қажет? Оларды басқа салалардағы инновациялардан ерекшелендіретін не? Сіз және сіздің компанияңыз менеджментте қалай ықпалды инноватор бола аласыз?

Неліктен менеджмент саласындағы инновациялар нлкен маңызға ие?

«General Electric», «DuPont», «Procter & Gamble», «Visa», «Linux». Бұл компаниялардың ерекшелігі неде? Шығарылатын өнімнің нлкен көлемі? Иә. Ақылды, қабілетті және тәжірибелі қызметкерлер? Сөзсіз. Көрнекті көшбасшылар? Әрине. Бірақ сәттіліктің маңызды себептерін табуға болады: басқарудағы инновация.

* 1900 жылдардың басында "General Electric" Томас Эдисонның ең танымал өнертабысы-

өнеркәсіптік зерттеу зертханасын жетілдірді. "General Electric" менеджментті ғылыми жаңалықтардың тәртіпсіз процесіне тәртіп ретінде енгізді, осылайша келесі 50 жыл ішінде Американың кез келген басқа компанияларына қарағанда көбірек патенттерді жеңіп алды.

* "DuPont" компаниясы 1903 жылы ROI әдісін қолдануды бастап, капитал салымдарын бюджеттеу техникасын дамытуда ізашар болды. Содан кейін компания өзінің көптеген өндірістік бөлімдерінің нәтижелерін салыстырудың стандартталған әдісін жасады. Бұл инновациялар DuPont-қа Американың өнеркәсіптік алыптарының бірі болуға көмектесті.

* "Procter & Gamble" компаниясының оралған тауарлар индустриясындағы жетістігі 1930-шы жылдардан бастап компания бренд-менеджментке деген көзқарасын рәсімдеген кезде басталды. Содан кейін "Procter & Gamble" материалдық емес активтерді біркелкі жинай бастады. Қазір "P&G" портфолиосы жылына 1 млрд. доллар сатудан тыс пайдамен 16 брендті қамтиды.

* "Visa" – әлемдегі алғашқы виртуалды компания – ұйымдастырушылық инновациялардың арқасында табысқа жетті. АҚШ-та консорциум құра отырып, "Visa" негізін қалаушы банктер әлемге әйгілі брендті бастады. Қазір "Visa" - 21 мыңнан астам қаржы институттары мен 1,3 млрд. несие карталарының иелерін байланыстыратын жаһандық желі.

* "Linux" компаниясы (компьютерлік операциялық жүйе) – басқару саласындағы инновациялардың ең нәзік нәзігі: ашық бастапқы код негізінде бағдарламалар әзірлеу. Бұл инновация бір мақсатқа жету үшін бәрібір әлемге таралған жеке әзірлеушілердің қызметін нәтижелі түрде тиімді механизміне айналды.

Осы мысалдар көрсетіп отырғандай, басқару саласындағы нәзік жетістіктер инновацияларды енгізетін компанияның нәзік артықшылықтарын бере алады және оның қызметі саласындағы терең өзгерістерге әкелуі мүмкін.

Менеджмент саласындағы инновациялар ұзақ мерзімді артықшылықтар беретін негізгі шарт бар:

- * инновация дәстүрлі басқаруға қарсы жаңа принциптерге негізделген;
- * инновациялар көптеген әдістер мен процестерді қамтитын жүйелік болуы керек;
- * инновация уақыт өте келе жетілдіруге әкелетін нәзіксіз инновация процесінің бөлігі болып табылады.

Негізгі шағын мысал басқару инновациялары ұзақ мерзімді табысқа ықпал ететін жағдайларды көрсетеді.

Дүние жүзіндегі ұйымдардың көпшілігі уақытпен тексерілген басқару принциптерінің аз санына негізделген. Басқарудың негізгі процестері – бюджеттеу, Стратегиялық жоспарлау, топ-менеджерлерді тәрбиелеу жүйесі – әр түрлі компанияларда бір-бірінен әлсіз ерекшеленетіні таңқаларлық емес. Бірақ бірде-бір компания өткен жыл сайын қазіргі уақыттың болашаққа деген сенімді емес нәтижеге айналатындығына дау айта алмайды, мұнда қолданыстағы басқару принциптері азаяды. Міне, өзгеріс қажет. Өзіңізге ХХІ ғасырдағы басқару ХХ ғасырдағы басқарудан айтарлықтай ерекшеленбейді. Сіз дәл қазір күте аласыз немесе жаңашыл бола аласыз. Сіз өзіңіздің алдыңыздағыларға қарағанда өнертапқыш болуыңыз керек. Егер сіз жетістікке жетсеңіз, онда сіздің жетістіктеріңіз біз қарастырған жетістіктерден кем болмайды.

Әдебиеттер

1. Gary Hamel, The Why, What and How of Management Innovation (Harvard Business Review Press, 2006)
2. Humanocracy: Creating Organizations as Amazing as the People Inside Them (Harvard Business Review Press, 2020)

Федорова А. 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Турлыбекова А. 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Давлетбаева Н.Б.

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

На сегодняшний день актуальным вопросом является значение и состояние экологии. Особенно, уделяется большое внимание такому направлению, как экоменеджмент. Экологический менеджмент – это управление процессами, результаты которых непосредственно влияют на окружающую среду с целью предотвратить

причинение ей вреда и устранить нанесенный ущерб. Решением этих вопросов занимаются как субъекты хозяйственной деятельности, так и в масштабах всего государства. Также, в экологический менеджмент включены разные правительственные и неправительственные организации, которые действуют на международной арене.

Цели и задачи экологического менеджмента- это уменьшить отрицательное влияние на природу, повысить экологическую и экономическую результативность деятельности предприятия, снизить образование отходов и их переработку.

Единого на международном уровне определения термина «зеленая экономика» пока не существует. Под зелёной экономикой понимают ветви экономики и институциональные механизмы, улучшающие окружающую среду, производительность экосистем и экологическое качество жизни на экономически выгодной и долгосрочной основе, включая опосредованную экономическую производительность, сокращение бедности и обеспечение широкого доступа населения к экологическим ресурсам. Затраты на совершенствование природной среды становятся окупаемыми благодаря происхождению множества рентабельных спецтехнологий, восстанавливающих экосистемы и повышающих их хозяйственную производительность.

В современных условиях становится необходимостью поиска новых путей и подходов к решению экологических проблем промышленного производства. Основным из таких путей в мире общепризнан экологический менеджмент.

Экологический менеджмент- это совокупный подход к работе организации, который направлен на понижение причиняемого ущерба окружающей среде и разумное применение источников. Ему следуют частные предприятия, заводы, государственные службы. Основная цель — снизить ущерб, который наносит активность организации природе. Много проблем такие как: загрязнение вод, атмосферы и среды обитания, стало важной проблемой в различных организациях. Требования и нормативы закреплены на законодательном уровне. Они возлагаются на руководящих менеджеров, индивидов, хозяйственной деятельности ответственность, в том числе и личную, за принятие корпоративной стратегии, которая сочетает экономический рост с защитой окружающей среды.

В настоящее время, чтобы исполнить требования законодательства по ограничению засорения окружающей среды, разрабатываются и внедряются различные мероприятия. Такие как, улучшение системы экологического менеджмента с помощью ISO четырнадцать тысяч один. Их производительность зависит от соответствующего комплекса мероприятий либо системы, внедрения и проверки производительности проведенных действий. Это стимулирует возрастание результативности, разрешает расти и дает организации ряд других пригодных преимуществ. (ISO четырнадцать тысяч один – интернациональный эталон, содержащий требования к системе экологического менеджмента (environmental management system), по которым проходит сертификация).

Рассмотрим основные руководящие принципы экологического менеджмента.

Принцип «Пользователь платит», который говорит о том, что все пользователи ресурса должны оплачивать полные долгосрочные предельные затраты на использование ресурса и связанных с ним услуг, включая любые расходы на лечение. Применяется, когда ресурсы используются и потребляются.

Принцип эффективности и результативности. Применяется, чтобы эффективность использования ресурсов также могла быть достигнута за счет использования инструментов политики, которые создают стимул для минимизации расточительного использования. Это также относится к различным вопросам экологического руководства путем оптимизации процессов и процедур с целью минимизации экологических издержек.

Таким образом, можно сделать вывод, что экологическое управление и экологический менеджмент можно определить, как комплексную разностороннюю деятельность, направленную на реализацию экологических целей проектов и программ.

Литература

1. <https://vyvoz.org/blog/chto-takoe-ekologicheskii-menedzhment/>
2. https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/40632/1/978-5-7996-1749-3_2016.pdf
3. http://elib.oreluniver.ru/media/attach/note/2013/Ekologicheskii_menedzhment.pdf

Хайрутдинов И.Д., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – мл. науч. сотр. Института исследований цифровой экономики КарУ им. акад. Е.А. Букетова, м.э.н., ст. преподаватель Токсамбаева А.Б.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Инновации – одна из важнейших составляющих современной экономики, «ступенька» к повышению качества жизни и стабильному, экологически безопасному будущему. С каждым годом растет их значение в развитии экономики. Именно инновационный потенциал и его реализация в конечном итоге обеспечивают не только конкурентоспособность, но и экономическую независимость каждой страны, в том числе и Республики Казахстан. Поэтому совершенствование инновационного развития необходимо и актуально на сегодняшний день.

По итогам 2022 года в рейтинге «Глобальный индекс инноваций» Казахстан улучшил свои позиции до 83 места (79 место – в 2021 году) (таблица 1).

По данным источника: <https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2022.pdf>

Проанализировав таблицу 1, следует отметить, что в Казахстане отмечаются незначительные улучшения по факторам «Человеческий капитал и исследования», «Развитие бизнеса» и «Развитие технологий и экономики знаний».

Таблица 1

Позиции Казахстана в Глобальном инновационном индексе

	2021	2022	Отклонение (+/-)
Глобальный инновационный индекс	79	83	-4
1. Институты	45	52	-7
Политическая среда	62	61	+1
Регуляторная среда	49	49	-
Деловая среда	31	57	-26
2. Человеческий капитал и исследования	66	60	+6
Образование	78	73	+5
Высшее образование	48	42	+6
Исследования и разработки	54	51	+3
3. Инфраструктура	58	58	-
ИКТ	29	25	+4
Базовая инфраструктура	49	52	-3
Экологическая устойчивость	99	98	+1
4. Развитие внутреннего рынка	80	90	-10
Кредиты	81	91	-10
Инвестиции	101	102	-1
Торговля, диверсификация и масштаб рынка	53	66	-13
5. Развитие бизнеса	78	68	+10
Работники умственного труда	52	45	+7
Инновационные связи	120	123	-3
Усвоение знаний	97	89	+8
6. Развитие технологий и экономики знаний	86	81	+5
Создание знаний	66	66	-
Влияние знаний	110	93	+17
Распространение знаний	91	71	+20
7. Результаты творческой деятельности	110	118	-8

	2021	2022	Отклонение (+/-)
Глобальный инновационный индекс	79	83	-4
Нематериальные активы	105	115	-10
Креативные товары и услуги	96	106	-10
Онлайн-творчество	83	82	+1

По фактору «Человеческий капитал и исследования» Казахстан поднялся на 6 позиций с 66 на 60 место. Казахстан занимает высокие позиции по следующим показателям: соотношение учащихся и учителей в средней школе (8,3) – 12 место, зачисление в высшие учебные заведения (70,7%) – 33 место и средний балл трёх лучших университетов по стране (34,7 балла) – 36 место. По фактору «Развитие бизнеса» Казахстан поднялся на 10 пунктов с 78 на 68 место. Сильная сторона страны в разрезе данного фактора — значительная доля занятых женщин с учёными степенями (20,7% от общего числа занятых) – 31 место в рейтинге. По фактору «Развитие технологий и экономики знаний» Казахстан поднялся на 5 пунктов с 86 на 81 место благодаря значительным улучшениям в разрезе субфакторов «Влияние знаний» (+17 пунктов) и «Распространение знаний» (+20 пунктов). Конкурентоспособные позиции в разрезе данного фактора Казахстан занимает по двум показателям: доля заявок резидентов на полезную модель, поданных в национальное патентное ведомство (1,6% от ВВП) – 14 место и темпы роста реального ВВП на одного занятого человека, в среднем за три последних года (2,2%) – 31 место.

Слабые позиции характерны для творческой деятельности в Казахстане (118 место). Так, отмечается снижение позиции по креативным товарам и услугам, в частности по количеству снятых национальных художественных фильмов (на миллион населения в возрасте 15-69 лет) с 38 на 73 место.

Таким образом, в условиях глобализации развитие инноваций является объективной необходимостью, и задействовать этот процесс может только государство через разработку четких целей и задач инновационной политики.

Литература

1. R. Mugayeva, M.O. Ryspekova, A.I Uchkampirova, A. Nurpeissova. Current state, factors and ways of innovative development of the Republic of Kazakhstan // Экономическая серия Вестника ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, № 1-2020, стр. 26-40.

2. Глобальный инновационный индекс.
<https://www.globalinnovationindex.org/userfiles/file/reportpdf/gii-full-report-2022.pdf>

Хасенова М.М., 2 курс (Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
 Ғылыми жетекші –аға оқытушысы, э.ғ.м. Муканова А.С.

ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

Бүгінгі ақпараттық қоғам біршама саланы жаңғыртып, оның тиімділігіне жол салған болатын. Бұл жаңа социум мен өнеркәсіптік техниканың біздің өмірімізге енгізген іргелі жаңалықтарының бірі еді. Сол секілді менеджмент саласының да бүгінгі басқару әдістері жаңа платформада құрылып, жаңаша ізденістерге бет тартқан еді.

Жалпы алғанда, менеджмент ілімі бүгінгі күні белгілі бір кәсіпорын мен мекеменің жұмысын жетілдіру мен жандандыруға бағытталған. Осы бір жұмыс нәтижесінің негізінде стратегиялық жоспар құрып, басқару нәтижесін дамыту қажеттілігі басты орында тұрады. Менеджмент ілімінің бүгінгі даму басымдықтары аталмыш мәселелерді көздей отырып, оның басты принциптерінің орындалуына назар аударады. Жалпы «менеджмент» сөзінің мағымасын ашып, тиімділігіне анықтама беретін болсақ, оның өзі адамның интеллектісі мен қарым-қабілетін белгілі бір мақсатта жұмсау деген мағынаны білдіреді. Осыдан біршама уақыт бұрын «менеджмент» сөзін «басқару», «басшылық» айналасында қолданып келді. Алайда, соңғы уақыттары бұл сөздің қолданылу әрі таралу аясы артып, дамып келеді. Менеджмент ілімі бүгінде көптеген салада қолданылады. Қоғамның трансформациясы өзгерген сайын менеджмент саласына қойылатын талап та, артылар жанға те көбейе түсетін сөзсіз.

Бүгінде осы бір саланың даму басымдықтары жөнінде көптеген пікірлер айтылып жүр. Соңғы

он жылдың ішінде әлем бұрын-соңды болмаған техникалық жаңалықтарды көпшілікке ұсынды. Міне, бүгінгі менеджмент ілімі осы бір ғылыми және техникалық жетістіктердің орын алуына бірден-бір жағдай жасаған сала. Себебі, көптеген саланың жұмысын барысын жүргізетін, оның жоспарын айқындайтын, жетістік формуласын саралайтын осы менеджмент ілімі болып саналады. Сонымен қатар, білім беру саласында да менеджмент мәселесі ерекше қарастырылған. Педагогикалық менеджмент білім беру ісін жеделдететін, бүгінгі жаңартылған білім беру жүйесінің мазмұнын ашатын іргелі ілім. Сол себепті, менеджмент ілімінің бүгінгі басым бағыттарының бірі – оның көптеген салада қолданылуы.

Қазіргі заманғы менеджменттің дамуы келесі тенденциялармен сипатталады:

- Ұйым мәдениетінің қарқынды дамуы;
- Стратегиялық менеджмент және стратегиялық жоспарлау арнайы қолданбалардың көмегімен кең ауқымында қолданылуы;
- Коммерциялық ұйымдарда әзірленген заманауи менеджмент әдістері мен технологиялары коммерциялық емес салаларға, оның ішінде мемлекеттік секторға қолданылады, басқарудың жаңа ерекше түрлері қалыптасып, дамуы;

Стратегиялық менеджмент және стратегиялық жоспарлау басқару жағдайларында кең қолданылуда. Аймақтық, ұлттық және халықаралық бағдарламаларда стратегиялық жоспарлау теориясы шеңберінде әзірленген идеялар мен тәсілдер көбеюде. Ең алдымен, бұл мақсатты басқару деп аталады, ол басқарылатын объектінің қажетті соңғы жағдайын, мақсаттар иерархиясын сипаттайтын нақты мақсаттарды қоюды, мақсаттарды әзірлеу процесіне қатысуды білдіреді. Стратегиялық басқарудың негізгі әдістері соңғы кезге дейін тек білім беру бағдарламаларында ғана ашылған, ал қазір коммерциялық идеяларды дамытудың ортақ технологиясына айналууда. Стратегиялық жоспарлау әдістері маркетингте, жарнамада, мемлекеттік органдардың жұмысында қолданылады.

Қазіргі кездегі менеджменттің дамуының тағы бір тенденциясы коммерциялық ұйымдарда өзінің тиімділігін дәлелдеген басқару тұжырымдамаларының, әдістері мен нәтижелерінің коммерциялық емес ұйымдарға таралуы болды.

Бүгінгі менеджменттің әртүрлі арнайы түрлері әзірленуде: муниципалды менеджмент, тәуекелдерді басқару, университеттерді басқару, инвестицияларды басқару, инновациялық менеджмент, бизнесті реинжиниринг, дағдарысты басқару және т.б. Арнайы менеджменттің барлық осы түрлері үшін жеке оқулықтар жазылған. Көп жағдайда арнайы басқарудың дербес түрін қалыптастыру осы қызмет түріне тән нақты басқару әдістері мен технологияларын әзірлеуді көздейді. Басқарудың барлық арнайы түрлері салалардағы басқару тәжірибесін жалпылауға негізделген. Болашақта компанияның негізгі құрылымдық элементі нақты тапсырма үшін жиналған жұмыс тобы болады. Бұл топтың мотивациясы мен өзін-өзі ұйымдастыру деңгейі жоғары болуы керек. Сырттан тұрақты директивалық ықпалды қажет етпеуі, яғни тәуелсіз болуы, не істеп жатқанын, қалай орындалып жатқанын білуі қажет. Топ жеткілікті еркіндік дәрежесіз тиімді жұмыс істей алмайды. Бұл өз кезегінде басқарудың жаңа тәсілдерін, яғни жұмыс топтарын жинауды, жаңа принциптерді талап етеді. Бұл жұмыс тобының модераторлары мен топтық динамика, топты басқару саласындағы мамандар сияқты сарапшылардың жаһандық қатысуын талап етеді. Болашақтың менеджменті көптеген мамандықтарға бөлінеді: HR бағдарламасын әзірлеуші, жеке бренд менеджері, тәжірибе менеджері, коворкинг продюсері, когнитивтік кәсіпкерді оңтайландырушы, тұрақтылық бойынша кеңесші, креативті шешімдер бойынша кеңесші, тайм брокері, Trendwatcher / Foresighter, пайдаланушылар қауымдастығы модераторы, мәдениетаралық байланыс менеджері, онлайн сатуды басқару менеджері. Бұл болашақта пайда болатын барлық мамандықтар емес. Әзірге бұл мамандықтар көп таралған емес, бірақ келесі жылдан кейін олар ең танымал мамандықтардың біріне айналады.

Менеджер өз қызметі барысында басқарудың жалпы міндеттерін шешіп қана қоймай, сонымен бірге өзі басқаруға қажетті сфераның ерекшеліктеріне сәйкес әрекет етуі керек. Бұл түрлендірулер нәтиже береді:

- кәсіпкерлік ортаның түбегейлі өзгеруі
- жаңа еңбек бөлінісі
- жаңа жұмыс процесін жеңілдету және инновацияны қолдау үшін ұйымдық құрылымдағы өзгерістер

• кеңірек ортадағы өзгерістер: платформалық экономиканың дамып келе жатқан тенденциясы, мұнда технология барлық деңгейлер мен мнмкіндіктердегі адамдарды байланыстырады

Менеджмент ілімінің бңгінгі және болашақтағы даму нрдістерінің ауқымы өте нлкен болып келеді. Себебі, бңгінгі кнні барлық салада қолданылатын менеджмент ілімі болашақта техникалық тұрғыдан толығына тнсетіні анық. Бұл туралы ғалым Г. Эммерсон да өзінің пікірін білдіріп, болашақтағы менеджмент нлгісінің негізгі принциптерін зерделеген еді. Мәселен, Г.Эммерсонның зерттеуінде:

– Орталықтан және жергілікті жерден басқару болашақта техникалық басқару аппаратына көшеді.

– Қпқықтар мен міндеттемелер, жауапкершілік пен басқару желілік тұрғыдан байланысады;

– Менеджмент ілімін тек кәсіби мамандар ғана емес, сонымен қатар барша адам оқып нйренуі міндеттеледі.

Қазіргі жағдайдағы менеджмент ілімінің басқару бағдары тнрлене тнскенін жоғарыда айттық. Бұл бңгінгі кнні менеджмент саласының бірқатар жетістікке жеткенін, кең ауқымда таралғанын көрсетеді. Соңғы жылдары жер жаһанда орын алған техникалық жетістіктер менеджмент ілімінің функционалдық қызметін арттыра тнскені анық. Сол себепті бңгінгі кннгі ндерісті бақылай отырып болашаққа бағдар жасасақ, оның бірқатар функциясы дамитынын байқаймыз.

Қорытындылай келе, менеджмент саласы бңгінгі кнні шығармашылыққа, ізденіске жақындап келеді. Басқару принциптерін ұшқыр ой мен игі идеяға жұмсай білу менеджмент ілімінің негізгі ұстанымына айналды. Сонымен қатар, қазіргі жағдайдағы менеджмент ілімінің басқару ндерістері өзіндік процеске сай жнргізіліп келеді. Сол себепті, оның болашағына бағдар жасау арқылы менеджмент саласын техникалық тұрғыдан дамытуға болады. Бұл функционалдық тұрғыдан өте маңызды болып саналады. Бңгінгі ақпараттық қоғамда менеджмент саласының кең етек жаюы басқару мәселесін жандандыру негізгі мәселеге айналды. Сондықтан, менеджмент ілімінің негізгі мәселелері әлі де жандана тнседі.

Әдебиеттер

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына *Жолдауы* «Әділетті мемлекет, Біртұтас ұлт, Берекелі қоғам» Ақорда, 01.09.2022ж

2. Менеджмент [Текст] : оқулық / Рикки У. Гриффин ; Ұлттық аударма бюросы. - 12-ші басылым. - Алматы : Дәуір, 2018. - 768 б. : сурет. - (Рухани жаңғыру. Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жана оқулық). - Пер. изд. : Management / R. W. Griffin. - 12th ed. - 2017. - ISBN 978-601-7943-14-1 : Б. ц.

3. Educational development in a period of transition: the case of Kazakhstan Central Asian // Journal of Social Sciences and Humanities Journal of al-Farabi Kazakh National University. – 2021. – Vol. 7, №3. – P. 3-9.

СЕКЦИЯ 3.

**Есеп, аудит және бағалаудың өзекті мәселелері мен
даму болашағы**

**Проблемы и перспективы развития учета, оценки и
аудита**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЗЕЙНЕТАҚЫМЕН ҚАМСЫЗДАНДЫРУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ДЕҢГЕЙІНІҢ ҚАРҚЫНЫ

Мемлекеттің әлеуметтік дамуы экономикалық дамудың іске асырылатын моделіне қарамастан зейнеткерлердің өмір сүру деңгейі бойынша бағаланады. Әр түрлі елдерде әлеуметтік қамсыздандыру мәселесі зейнеткерлер алдында тікелей және мемлекет деңгейінде шешіледі.

Қазақстанның зейнетақы жүйесі бір уақытта екі қызмет атқарады. Біріншіден, ол зейнетақыны уақтылы төлеуге мүмкіндік береді, яғни азаматтарды әлеуметтік қамтамасыз ету міндетін орындайды. Екіншіден, жинақтаушы зейнетақы қорларының қаражаты ел экономикасына инвестициялардың көзі ретінде пайдаланылады, яғни экономиканың инвестициялық әлеуеті артады. Қазақстанның зейнетақы жүйесі өте қарқынды дамып келеді.

Бүгінде зейнетақы қорлары республика экономикасында пайдаланылатын қуатты капиталға ие. 2023 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша, Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесіндегі активтер 14 триллион теңгеден асып, елдің өндірілген ішкі жалпы өнімінің 15% -ын құрады.

2017 жылғы Қазақстанда зейнетке шығу ережелері бойынша, ерлер зейнетке 63 жаста, әйелдер 58 жаста шығатын. Алайда, 2018 жылдан бастап әйелдер үшін жағдай біртіндеп өзгерді. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, 2018 және 2027 жылға дейін (қосаалғанда), зейнеткерлікке шығу жасы әйелдер үшін бірте-бірте өсіп отырады – әр жыл сайын жарты жылға. Яғни 2018 жылы әйелдер 58,5 жаста, 2019 жылы – 59 жаста, 2020 жылы – 59,5 жаста және т.б. зейнетке шыға алады. Зейнетақы жасын осындай қарқынды өсіру Қазақстанда орташа өмір сүру ұзақтығы артуымен байланысты, және елдегі зейнеткерлердің 70% – ғажуығы – әйелдер.

Сонымен қатар, заңнамада көзделген бірнеше санаттағы азаматтар үшін зейнетақы жасы керісінше азайтылады:

- 5-тен астам бала туған немесе асырапалған (8 жасқа дейін) әйелдер 53 жасында зейнетке шыға алады;

- 1949 жылғы 29 тамыздан 1963 жылғы 5 шілдеге дейін (бірақ 5 жылдан кем емес) Семей ядролық полигонындағы ядролық қаруды сынаудан зардап шеккен, экологиялық қауіпті аймақтарда тұрып жатқан азаматтар зейнетке шығу жасын едәуір қысқарта алады. Ерлер 50 жаста, ал әйелдер 45 жаста зейнеткерлікке шыға алады.

Қазіргі уақытта Қазақстанда 3 зейнетақы жүйесі бар. Бұлар:

- базалық;
- еңбек;
- жинақтаушы.

Базалық зейнетақы мемлекет тарапынан тұрақты өсуде және қазіргі уақытта (2023 жыл) **21 907** теңге деңгейінде. Бұл зейнетақы түрін барлық Қазақстандық зейнеткерлер алады.

Қазақстанда жинақтаушы зейнетақы «БЖЗҚ» АҚ Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорын басқаруға 2014 жылдан бастап толық көшті. Енді Қазақстанның кез келген азаматы зейнеткерлік жасқа жетіп, осы жинақтаушы зейнетақы қорларымен шарт жасай алады.

2020-2022 жж. ҚР бойынша зейнетақымен қамсыздандыру және халықты әлеуметтік қорғау көрсеткіштерінің қарқынын қарастырайық (1-кесте).

1-кесте

Зейнетақымен қамсыздандыру және әлеуметтік қорғау қарқыны

Көрсеткіштер	2020 жыл	2021 жыл	2022 жыл	Абсолюттік ауытқу, +/-		өсу, %	
				2021ж.-2020ж.	2022ж.-2021ж.	2021ж.-2020ж.	2022ж.-2021ж.
Зейнетақы алушылар саны, адам	2061660	2147942	2140117	86282	-7825	104,07	99,6
Тағайындалған зейнетақының орташа айлық мөлшері, теңге	42476	50850	72000	8374	21150	109,1	141,6

Мемлекеттік әлеуметтік Жәрдемақы алушылар саны, адам	772500	785353	781692	12853	-3661	101,6	99,5
Тағайындалған мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақының орташа Айлық мөлшері, теңге	21676	28651	30692	6975	2041	132,2	107,12
Зейнетақының ең Төменгі мөлшері, теңге	25824	31245	33745	5421	2500	120,99	108,0

Кесте мәліметтеріне назар аударатын болса, 2022 жылғы зейнетақы мөлшерінің 2020 жылғы мөлшерімен салыстырғанда 30%-ға (33745/25824*100%), 2021 жылы 8%-ға артқанын байқауға болады.

Ойымызды қорытындылай келе, соңғы 3 жылғы мәліметтерге сүйене отырып, бүгінгі таңда республикамызда зейнеткерлердің өмір сүру деңгейін көтеруге мүмкіндік беретін зейнетақы жүйесі тиімді жұмыс істеп келе жатқанын байқауға болады. Бұл жүйесіміздің экономикасына да оң әсерін тигізуде.

Себебі соңғы жылдары жнзге асырылып жатқан жинақтаушы зейнетақы қорларының қаражаты ел экономикасына инвестициялардың көзі ретінде тиімді пайдаланылып жатыр.

Әдебиеттер

1. <https://www.enpf.kz/kz/сайты>
2. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000105> Қазақстан Республикасында зейнетақы мен қамсыздандыру туралы Заңы
3. Kazakhstan business magazine журналы
4. Эксперт Қазақстан журналы

Алекпаев А.Д., Соколов С.А., 2 курс
(Карагандинский технический университет имени Абылқаса Сагинова)
Научный руководитель – ст. преподаватель Шульгина И. И.

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Учет валютных операций регламентируется Законом РК от 2 июля 2018 года № 167-VI «О валютном регулировании и валютном контроле».

На основании подпункта 3) пункта 1 статьи 1 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» валютные операции - это:

- операции, связанные с переходом права собственности и иных прав на валютные ценности, а также использование валютных ценностей в качестве платежного средства;
- ввоз, пересылка и перевод в Республику Казахстан, а также вывоз, пересылка и перевод из Республики Казахстан валютных ценностей;
- передача валютных ценностей в доверительное управление;
- передача валютных ценностей на основании договора об оказании брокерских услуг;

Валютные операции осуществляются на основании валютных договоров.

Согласно подпункту 4) пункта 1 статьи 1 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле», валютный договор - соглашения, учредительные документы, включая изменения и (или) дополнения к ним, а также иные документы, на основании и (или) во исполнение которых осуществляются валютные операции [1].

Пунктом 2 статьи 6 Закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» установлено, что валютные операции между резидентами и нерезидентами осуществляются в национальной и (или) иностранной валюте.

Осуществление платежей и (или) переводов денег по валютным операциям производится в соответствии с Правилами осуществления валютных операций в Республике Казахстан, утвержденных Постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 30 марта 2019 года № 40 (далее - Правила осуществления валютных операций в Республике

Казахстан).

Мониторинг валютных операций осуществляется Национальным Банком Республики Казахстан посредством получения информации о валютных операциях от резидентов - участников валютных операций и уполномоченных банков, осуществляющих платежи и (или) переводы денег по валютным операциям, а также счетах в иностранных банках.

Оплата за банковские услуги по проведению валютных операций юридических лиц-резидентов взимается уполномоченными банками в национальной или иностранной валюте по соглашению сторон.

Иностранная валюта, поступившая в пользу юридических лиц-резидентов в качестве дара, пожертвований, благотворительных взносов и иных поступлений, также подлежит обязательному зачислению на их счета в уполномоченных банках.

По счетам 431 «Наличность на валютном счете внутри страны», 432 «Наличность на валютном счете за рубежом» (по Типовому плану счетов) и по счетам группы 1050 «Денежные средства на текущих банковских счетах в валюте» (по Рабочему плану счетов) записи хозяйственных операций производятся аналогично записям по расчетному счету[2].

Понятие суммовой разницы ни МСФО, ни МСФО для предприятий малого и среднего бизнеса (МСФО для МСБ), ни НСФО неопределено.

Считается, что суммовая разница (суммовой перекос) – это разница, возникающая при обмене валюты на другую валюту, при котором обменный курс, установленный обслуживающим банком (курс реальной сделки), отличается от рыночного (официального) курса валют, сложившегося по итогам биржевых торгов, проводимых АО «Казахстанская фондовая биржа» и публикуемого на сайте Национального банка РК[3].

Курсовая разница – разница, возникающая при пересчете определенного количества единиц в одной валюте в другую валюту с использованием разных обменных курсов.

Пунктом 29 МСФО (IAS) 21 «Влияние изменений валютных курсов» определено, что если монетарные статьи возникают в результате операций в иностранной валюте и обменный курс изменяется между датой проведения операции и датой проведения расчетов, то возникает курсовая разница.

Таким образом, курсовые разницы признаются в отношении монетарных статей.

Монетарные статьи – это единицы имеющейся в наличии валюты, а также активы и обязательства к получению или выплате, выраженные фиксированным или определяемым количеством валютных единиц[4].

Таким образом, монетарным статьям присуща одна важная характеристика: право получить или обязательство предоставить фиксированное или определяемое количество валютных единиц.

Операции по валютному счету оформляются следующими документами:

- Поступление наличной валюты (выручка, остатки неиспользованных подотчетных сумм и др.) оформляется приходным валютным ордером. Копия приходного валютного ордера банка, заверенная печатью (штампом) банка и подписью кассира, исполнителя и контролера, служит основанием для выписки расходного валютного кассового ордера.

- Выдача наличной валюты оформляется поручением (расходный валютный ордер). Копия поручения (расходного валютного ордера), заверенная банком, служит основанием для выписки приходного валютного кассового ордера.

- Перечисление валютных средств бенефициару (получателю), находящемуся за рубежом, оформляется путем выписки «Заявления на перевод» («поручение»).

На основании перечисленных и других документов банком производятся записи в лицевой счет по валютному счету, выписка из которого передается предприятию.

Валютный счет закрывают по заявлению его владельца, которое передается в обслуживающее учреждение банка. В случае закрытия счета, а также при изменении наименования субъекта, либо номера счета, владелец счета обязан к заявлению приложить подтверждение остатка средств на валютном счете[5].

Оплата за банковские услуги по проведению валютных операций юридических лиц-резидентов взимается уполномоченными банками в национальной или иностранной валюте по соглашению сторон.

Иностранная валюта, поступившая в пользу юридических лиц-резидентов в качестве дара, пожертвований, благотворительных взносов и иных поступлений, также подлежит обязательному зачислению на их счета в уполномоченных банках.

Литература:

1. Международные стандарты финансовой отчетности. - Алматы: ИД «БИКО», 2018. - 512 с
2. Правила ведения бухгалтерского учета. Приказ Министра Финансов РК от 22.06.2007 года № 221.
4. Типовой план счетов бухгалтерского учета / Приказ Министра финансов РК. –2018.-№877. – 2 октября.
3. Абаян, Э. К. (2018). ГЛАВА IV «Актуальные вопросы экономических наук» Материалы международной научно-практической конференции (г. Алматы, Казахстан, 14 декабря 2018 г.
4. Абилдаев, С. Т., Игликова, А. Н., & Альпеннова, Б. А. (2019). Совершенствования учета финансовых инструментов в Республике Казахстан. *Экономика. Управление. Образование.*, (2), 5-10.
5. Тургенбаев, Н. А., & Кантарбаева, А. К. (2020). Влияние некоторых аспектов валютной политики и налогового законодательства на отток капитала из Казахстана. *Статистика, учет и аудит*, (1), 242-245.

Алишпаева Ж.Б., магистрант 1 курс (Қазақ Ғұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., қауым. профессор Серикбаева С.Г.

КӨЛІК ҚҒРАЛДАРЫН БАҒАЛАУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қазіргі таңда көлік қғралдарының сғранысының артуына байланысты сатып алу - сату нарығының зиян келтіруге, жол апатына және де басқа да көлік қатынастарының дамуы байқалады. Сол себепті де бағалаушылардың көлік қғралын бағалауға қатысты сғранысы да артуда. Көлік қғралы дегеніміз – адам және жнк тасымалын жнзеге асыратын қғрылғы [1]. Сонымен қатар көлік қғралдары – бғл жеке және заңды тғлғалардың меншігінде болуы мғмкін мғлік тнрі [2]. 1-ші кестеде көрсетілгендей, көлік қғралдары да бірнеше топқа және тнрге бөлінеді. Кесте 1

Көлік құралдарының жіктелуі

Көлік қғралдары		
Рельсті (трамвай) және рельсті емес (жолдарда еркін қозғала отырып, жол бойы мен ауыспалы қозғала алатын көлік қғралдарының басым көпшілігі)	Дөңгелекті және шынжыр табанды	Автомобильдер, мотоциклдер, тракторлар және өздігінен жнретін машиналар және т. б.
Ескерту - дереккөз [1] негізінде автормен қғрастырылған		

1-ші кестеде көрсетілгендей, көлік қғралдарын нш нлкен топқа бөлсе болады. Әрқайсысының қолданыстағы орны мен сипаты әр тнрлі. Бағалау тәжірибесі заңды тғлғаларға, атап айтқанда кәсіпорындарға тиесілім нлікті қарастырумен сипатталады. Қолданыстағы көліктің көп тнрі, кемелер мен пшақтарды қоспағанда, жылжымайтын мғлік болғандықтан, бағалау есебінде де жылжымайтын мғлікке қатысты қолданылатын бағалау тәсілдері қолданылады. Жылжымайтын мғліктің қғнын анықтау ншін салыстырмалы, шығындық, табыстық әдістер қолданылады.

Әдіснамалық негіздер дегеніміз – бғл бір саланың бағыты бойынша қойылған мақсаттар мен міндеттерді шешу ншін қажетті әдістер жиынтығы [3]. Көлік қғралдарын бағалауда салыстырмалы, шығындық, табыстық тәсілдер және осы тәсілдердің әдістері қолданылады. Салыстырмалы тәсіл дегеніміз – бағалау объектісіне пқсас аналогты таңдау арқылы бағалау объектісінің нарықтық қғнын айқындау. Салыстырмалы тәсілдің негізі – салыстыру принципі. Сондықтан пқсас көлік қғралын дғрыс таңдау өте маңызды.

Авто көліктің нарықтық қғнын бағалау – техникалық жай-кнйін, тозуын (физикалық және функционалдық), пайдалану жағдайларын, зақымданулар мен ақаулардың болуын ескере отырып, бағалау жнргізу сәтінде оның қғнын белгілеу. Көлік қғралдарын бағалау 2-кестеде көрсетілгендей бірнеше мақсатқа ие.

Көлік құралдарын бағалау мақсаты

1	Ғұйымдастыру және басқару іс – шараларын жүргізу үшін – атап айтқанда акционерлеу, инвестициялау, жобаларды қаржыландыру, бизнесті қайта құрылымдау және санациялау, банкроттық, қайта ғұйымдастыру рәсімдерін жүргізу сияқты міндеттерді шешу үшін
2	Қаржылық есепке алу мақсаттары үшін: салық салуды оңтайландыру, жарғылық капиталға жарнаның мөлшерін анықтау, активтерді сатып алу және есепке қою, оларды қайта бағалау және есептен шығару
3	Сақтандыру және кедендік құндылықтарды анықтау үшін
4	Мүлік пен мәмілелерді жүзеге асыру мақсатында-сатып алу-сату, лизинг, кепіл кезінде
5	Сот процестері үшін: мүлікті бөлу, залалды немесе жоғалған пайданы анықтау
Ескерту - дереккөз [3] негізінде автормен құрастырылған	

2-кестеде көрсетілгендей жылжымалы мүлікті бағалаудың бірнеше мақсаты бар. Әр мақсатына байланысты жылжымайтын мүлікті бағалаудың өзіндік тәсіл және әдісі болады.

Табыстық тәсілі – бағалау объектісінен кәсілетін кірісті анықтауға негізделген бағалау объектісінің құнын бағалау әдістерінің жиынтығы. Табыс әдісімен алынған объектінің мәні болашақта объектінің пайдалылығымен анықталады. Табыс тәсілінің негізгі әдістері: тікелей капиталдандыру, қайтару нормасы бойынша капиталдандыру, тең тиімді аналогы, капиталдандыру және қалдық [4].

Шығындық тәсілі – бұл объектінің тозуын ескере отырып, оны пұлғайту немесе ауыстыру үшін қажетті шығындарды анықтауға негізделген объектінің құнын бағалау әдістерінің жиынтығы. Шығындық тәсілдің негізгі әдістері: элементтік есептеу, бағаны индекстеу, біртекті объектінің бағасы бойынша есептеу [4].

Қорытындылай келе, жылжымалы мүліктің құнын анықтаудың сұранысқа ие екендігін байқауға болады. Сонымен қатар, жылжымалы мүлікті бағалауда нш түрлі тәсіл және оның әдістері бар екендігі айқындалды. Көлік құралдарын бағалау үшін бірнеше мақсаттың бар екендігі және мақсатына қарай тәсіл таңдалатыны көрсетілді.

Әдебиеттер тізімі

1. Аюшеева И. З. Гражданско-правовое регулирование отношений по совместному использованию транспортных средств на примере каршеринга //Вестник Университета имени ОЕ Кутафина. – 2019. – №. 2 (54). – С. 25-32.

2. Бурова И. Л., Рудов М. В. О некоторых проблемах правового регулирования новых видов транспортных средств с электродвигателем //Имущественные отношения в Российской Федерации. – 2019. – №. 2 (209). – С. 84-93.

3. Илюхина Г. Л. Теоретико–методологические основы анализа проблем экономики транспорта //Путеводитель предпринимателя. – 2022. – Т. 15. – №. 3. – С. 53-58.

4. Мартынушкин А. Б. Методики оценки социально-экономического эффекта качества автотранспортного обслуживания пассажиров: сравнительный анализ //Современные автомобильные материалы и технологии (САМИТ-2019). – 2019. – С. 204-208.

Amanbekova A.E., 3rd year (KarU named after academician E.A.Buketov)
 Scientific supervisors – m.e.n., senior lecturer of the KarU named after Academician
 E.A.Buketov Amirkulova M.B.,
 m.e.n., senior lecturer of the KarTU named after AbylkasSaginov
 KoshmaganbetovaZh.B

THE KAIZEN METHOD OF COST CALCULATION IN MODERN MARKET CONDITIONS

In today's rapidly changing world, under the influence of globalization, new requirements are constantly emerging in various areas of the economy and not only. Thus, high rates of competition force companies to turn to the search for completely new approaches to optimizing profits, in particular, by

minimizing costs. The successful experience of many Japanese corporations has shown that the development of cost management techniques does not stand still. And in most cases, success in this area is due to the developed kaizen methodology, which consists in constantly moving forward, as well as in finding all possible solutions in order to improve the performance of not only the internal environment, but also the external environment of the organization. Thus, the kaizen system is, on the one hand, a simple tool, but at the same time quite complex, with the help of which the cost is reduced and a production system favorable to people is created.

The "kaizen-costing" system has been developed and successfully used at manufacturing enterprises in Japan for more than 50 years. In the Western world, Kaizen-style activities became known only in the second half of the 1980s, when the first books about the role of Kaizen in Japanese industrial corporations were published.

At the same time, "kaizen" was often presented as the activity of small groups of people united in quality circles, or individual workers who made their suggestions about improving the quality of products. This understanding of "kaizen" dominated until the mid-1990s, when Yasuhiro Monden introduced the concept of "kaizen-costing" as an approach that closely interacts with the "target-costing" system at different stages of the production process. In Monden's presentation, "kaizen-costing" for the first time takes the form of a tool that helps to reduce the cost of production and is closely related to the cost management system in the company.

The Kaizen-costing system also differs from traditional systems operating in mass production conditions. The emphasis in kaizen-costing is on providing information to employees and motivating them to reduce costs, rather than calculating a more accurate cost of production. Cost reduction acts as a group, not a personal responsibility. That is why the process of subsequent cost analysis is step-by-step and is carried out at the level of each local division or batch of products (depending on how the kaizen object is selected) participating in the Kaizen program.

The goal of kaizen-costing is to improve the company's overall performance and its responsibility centers by mobilizing internal reserves without attracting large investments from outside. The program target of Kaizen-costing is the solution of the Kaizen task at the production stage, namely, minimizing the difference between the target (after the design is completed) and the actual cost of production as a whole and for individual stages of production and cost items.

Setting and executing a kaizen task is a rather lengthy process, closely related to the business planning process. "Kaizen" in relation to human activity in the workplace is a continuous improvement of the process in which everyone participates - from the manager to the worker.

One of the most striking examples of how the kaizen system works is the experience of Toyota, which developed the TPS production concept widely known for its efficiency.

The Kaizen philosophy involves the participation of all members of the large Toyota team, who actively put forward ideas and proposals to improve the production process. Toyota team members are constantly learning to be attentive to unproductive losses; they identify those costs of materials, effort and time that are not beneficial, and promptly eliminate them.

There are many examples of how Kaizen's activities have helped to reduce losses and improve the state of the environment. It is known, for example, that Toyota engines are always strictly checked, and the coolers used for testing samples were always replaced after the first use. Then the workers were asked to insert a special filter into the cooling system, which protects against possible clogging. Now Toyota saves more than 111 tons of refrigerant annually by repeatedly using it.

Toyota carried out a radical reorganization of production and human resource management systems. The reconstruction program affected many factories and assembly lines.

For example, the assembly line at the ToyotaKyushu plant was divided into eleven functional segments as a result of the reforms. It was decided to introduce five-minute intervals (buffers) between the two segments, so that in case of a breakdown within one segment, the rest would continue to work. It turned out that the performance of the line did not decrease, since the loss of time in the event of a breakdown was almost always "absorbed" by the buffer, and the entire line no longer stopped, as it was before. Having practically no effect on productivity, this innovation brought noticeable relief to workers, since it actually abolished the old unspoken rule that proclaimed any stop an extraordinary event (the latter, by the way, for some reason did not become less frequent from such an attitude towards them).

Now the workers worked with much less stress and stayed in their place overtime much less often (before the introduction of the new assembly line structure, this was a common practice). Thus, the assembly line began to acquire the character of "friendly", which subsequently made it possible to successfully solve Kaizen tasks associated with reducing variable costs (for example, hourly pay for

overtime, which is significantly higher than usual, was reduced).

Consequently, thinking is most important for Kaizen, and all employees of the company, including its managers and ordinary employees, are involved in this process. We can say that "Kaizen" is the direction of the company's movement for the long term, and not for obtaining momentary benefits.

The central link of Kaizen in the field of production management is the production itself, where the value of the product is formed. Therefore, the main efforts of management should be directed, first of all, to the prevention of problems arising in this area.

The scope of application of "Kaizen – costing" are companies where there is a high level of automation, as well as added costs (labor costs and overhead costs). The use of "Kaizen – costing" is best suited for companies where a single and continuous production process is established and mass products with a wide assortment list are produced. "Kaizen – costing" can be defined as a management accounting model, the main purpose of which is to produce information to improve the quality of manufactured products by optimizing business operations and the level of production costs.

Success in applying the Kaizen –Costing model in accounting and cost calculation fully depends on the desire of the company's management, its ability to work in conditions of fierce competition and constant changes.

Both target-costing and Kaizen-costing jointly solve this problem, but at different stages of the product life cycle and by different methods. Both concepts are designed to reduce the level of individual cost items and the cost of the final product as a whole to some acceptable level, but if we divide the product life cycle into two parts – the planning and development stage and the production stage, then target-costing solves this problem at the first stage, and kaizen-costing – at the second one. Together, both systems give the company a very valuable competitive advantage, consisting in achieving a lower cost level relative to competitors and the ability to choose a convenient pricing policy for capturing / retaining the relevant market sectors.

Thus, "kaizen-costing" systems act as an effective tool that organically complements "target-costing" and allows you to create a mechanism for consistent and purposeful management of the process of creating the target value of the product.

Summing up, I would like to emphasize that there is not a single universal and correct method of managing costs and production costs. Each of the presented has its own specific features, disadvantages and advantages, and the choice and effectiveness of using a particular method depends primarily on the goals of the enterprise development, on the size of the company, on the already existing accounting and cost management system.

Literature

1. Galitsky S.V., Voroshko I.A. The role of the Kaiden-costing model in the cost management system [Electronic resource] / S.V. Galitsky, I.A. Voroshko // Fundamental research. - 2016. – No. 10-1. – PP. 119- 123. URL: <http://www.fundamental-research.ru>;
2. Imai Masaaki. Gamba kaizen: the way to reduce costs and improve quality [Text] / Translated from English - Moscow: Al-Pina Publishing House, 2014. — 69 p.
3. Kachalai V.V. Kaizen-costing: the Japanese approach to cost management at industrial enterprises [Electronic resource] / V.V. Kachalai // Regional Economics and Management: Electronic Scientific Journal - 2013. - № 1(33). URL: <http://eee-region.ru>

Амангельдинова А.Б., 1 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ЖЕКЕ КӘСІПКЕРЛІКТІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ ЖАҒДАЙЫ

Нарықтық экономиканың элементі ретінде жеке кәсіпкерлік экономиканы қырылымдық қайта құруға, әр өңірдің экономикасын нығайтуға ықпал етеді, өндіріс пен бөлшек тауар айналымының жалпы көлемін ұлғайтады, бәсекелестіктің дамуы үшін қолайлы жағдай жасайды, халықтың едәуір бөлігін жұмыспен қамтамасыз етеді, ғылым саласы жағынан дамуды ынталандырады.

Жеке кәсіпкерлік мемлекет ішіндегі отандық өнімдерді қолдануды көбейтеді. Сол себептен жеке кәсіпкерлікті қолдау керек. Негізінен жеке кәсіпкерлік талантты жас мамандардың өз қабілеттерін шындап, өнімдерін шығаруға да өз пайдасын тигізеді.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, мемлекеттік қолдаусыз шағын бизнес субъектілері

банкроттыққа ұшырайды, өйткені орта есеппен әрбір 10-нан 2-3-і ғана жұмыс істейді, сондықтан шағын бизнес ең қауіпті бизнес саласына жатады. Шағын кәсіпкерлік субъектілері барлық нарықтық өзгерістер мен кнйзелістерге өте осал, өйткені олар орта және ірі кәсіпкерлік субъектілерімен салыстырғанда әлдеқайда аз мүмкіндіктер мен ресурстарға ие. Бірақ бұл экономика саласында тұрақтандырушы функцияны орындайтын, бәсекелестік ортаны құруға және қолдауға мүмкіндік беретін, оның барлық қатысушылары үшін кәсіпкерлік қызметті жнзеге асыруға тең қол жеткізуді қамтамасыз ететін шағын бизнес. Сондықтан дамыған мемлекеттердің экономикалық саясаты шағын кәсіпорындардың осы қабілеттерін өтеуге және оларға нарықта бәсекелестіктің толық субъектілері ретінде әрекет етуге көмектесуге бағытталған.

Осы уақытқа дейін Бизнесінің жол картасы-2025 мемлекеттік бағдарламасы бойынша кәсіпкерлікті қолдауға қатысты біршама шаралар жнзеге асырылды, алайда Бизнесі қолдау мен дамытудың "Бизнесінің жол картасы-2025" мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы ҚР Нкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы № 968 қаулысыалдыңғы жылы, яғни 02.02.2022 ҚР Нкіметінің № 43 қаулысымен кнші жойылды.

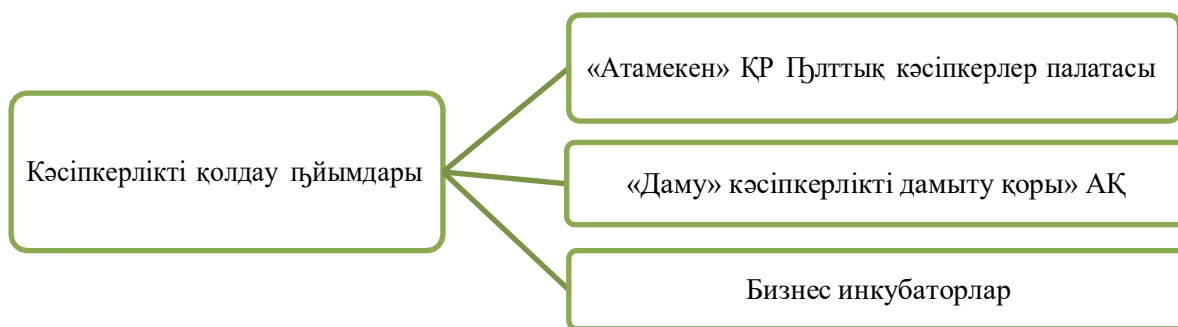
Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулысына сәйкес келесі қағидалар бекітілген (сурет 1)[1]:

Сурет 1. Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың шаралары

Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау және дамыту: қаржылық қолдау көрсету; шағын кәсіпкерлікті қолдау орталықтарының желісін ұйымдастыру; бизнес-инкубаторлардың қызметін ұйымдастыру; т. б. арқылы жнзеге асырылады.

Төмендегі 2-суретте еліміз бойынша кәсіпкерлікті қолдау ұйымдары келтірілді:

Сурет 2. ҚР бойынша кәсіпкерлікті қолдау ұйымдары

1-кестеде еліміз бойынша келесідей статистикалық мәліметтер берілді.

Кесте 1

ШОК субъектілері қызметінің көрсеткіштерінің динамикасы

Көрсеткіштер		2017	2018	2019	2020	2021
Жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілері	саны	1145994	1241328	1330244	1357311	1431647
	тізбекті қарқыны, %	-	108,3	107,2	102,0	105,5
Жұмыспен қамтылғандар	саны	3190133	3312457	3448727	3472606	3511618
	тізбекті қарқыны, %	-	103,8	104,1	100,7	101,1
Өнім, млн. теңге	саны	23241125	26473049	32386960	33626992	41952637
	тізбекті қарқыны, %	-	113,9	122,3	103,8	124,8

Ескерту – stat.gov.kz мәліметтері негізінде автормен өңделген

Кестеден көріп отырғандай, елімізде соңғы бес жылды қарастыратын болсақ, жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің жылдан жылға көбейген, алайда 2019 жылдан бастап төмендеу тенденциясын байқауға болады, бұл пандемияның салдары әсер еткені тиісінікті. Жұмыспен қамтылғандардың саны мен өнімдерінің көлемінің өгерісі де сәйкесінше болып отыр.

Сонымен, мемлекет пен жеке кәсіпкерлік арасындағы өзара байланысты орнату үшін, ең алдымен жеке кәсіпкерлікті реттеу және қалыптастыру мәселелеріне қатысты барлық нормативтік-құқықтық актілерді, бағдарламалар мен шараларды міндетті түрде талқылап жнзеге асыру қажет. Осы мақсатқа жету үшін жеке кәсіпкерлікке мемлекет қолдау көрсету қажет.

Әдебиеттер

1. Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың кейбір шаралары туралы Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы № 1060 қаулысы//adilet.zan.kz
2. Қазақстан республикасындағы шағын және орта кәсіпкерлік // stat.gov.kz

Афанасьев В.М., Булат Д.Н., 2 курс
(Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова)
Научный руководитель – м.э.н., преподаватель Ахметова А.Б.

**ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

Основные средства являются неотъемлемой и важной частью финансовых инвестиций. Для

того чтобы контролировать качество использования и вовремя возобновлять основные средства, всегда важно иметь информацию о надобности организации переоценки, об уровне изношенности, своевременности списания [1]. Такую информацию мы можем получить именно благодаря бухгалтерскому учету и бухгалтерской отчетности, которая является информационной основой для экономического анализа и финансового лавирования организаций.

Казахстанские субъекты хозяйствования составляют финансовую отчетность в соответствии с МСФО и Законом «О бухгалтерском учёте и финансовой отчетности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2022 г.). Закон регулирует систему бухгалтерского учёта и финансовой отчетности в Республике Казахстан, утверждает принципы, главные качественные характеристики и правила ведения бухгалтерского учёта и составления финансовой отчетности, а соответственно и учета основных средств [2]. Тем самым, можно выразиться, что основные средства в данных рамках становятся для большинства организаций весомым объектом для учёта. Основные средства в своей общности создают производственно-техническую основу и определяют производственные мощности предприятия, так как они являются важным элементом в организации труда.

В течение долгого времени использования основные средства попадают на предприятие, передаются в эксплуатацию, расходуются в результате эксплуатации, ремонтируются, восстанавливая свои физические качества, передвигаются в предприятии, выбывают с предприятия в связи с устарелостью или невозможностью дальнейшего использования [3]. Организации обладают правами на владение, пользование и распоряжение основными средствами. То есть они имеют право на передачу или продажу средств другим предприятиям, обмен, сдачу в аренду принадлежащую организации недвижимость, сооружения, оборудования, транспорт, инвентарь, списывание с баланса, в случае если они морально изношены или устарели, вне зависимости от того, амортизированы они или нет.

Кроме того, функционирование любого предприятия, независимо от его формы собственности, не имеет смысла – без эффективного использования и наличия средств производства, немаловажную долю которых составляют основные средства.

Существует 3 метода начисления амортизации основных средств:

- линейный метод,
- метод уменьшаемого остатка,
- метод единиц производства продукции.

Разница между оценкой по НСФО и МСФО: в последующем основные средства учитываются по выбранной модели учета: по переоцененной или по первоначальной стоимости. Выбор модели стоит только перед компаниями, работающими по МСФО, для компаний, применяющих НСФО, предусмотрена модель учета основных средств – по первоначальной стоимости [4].

Данное исследование посвящено особенностям учета основных средств в Республике Казахстан. Цель исследования состояла в изучении существующей практики учета основных средств, с помощью материалов действующего предприятия АО «Национальная компания «КазМунайГаз».

В ходе работы были решены следующие задачи:

- Изучены теоретические и методологические основы организации бухгалтерского учета основных средств;
- Четко установлены задачи и общий порядок учета основных средств;
- Дана характеристика объекта исследования;
- Показаны состояние бухгалтерского учета поступления, амортизации, выбытия, восстановления, синтетического учета, аналитического учета и инвентаризация основных средств объекта исследования;

В ходе выполнения поставленных задач по материалам АО «КазМунайГаз» проведено исследование действующей практики учёта основных средств [5].

Среди исследуемых объектов основных средств АО «КазМунайГаз» – нефтегазовые активы, трубопроводы, здания и сооружения, машины и оборудование, а так же активы по переработке.

Основным методом начисления амортизации, используемым организацией является линейный метод, так как линейный метод является наиболее удобным для определения амортизации в данном предприятии. Балансовая стоимость 25 основных средств находит отражение во втором разделе бухгалтерского баланса «Долгосрочные активы» АО «КазМунайГаз» [6].

Подраздел 2400 – «Основные средства» предназначен для учета основных средств.

Данный подраздел включает следующие группы счетов:

2410 – «Основные средства», где учитываются основные средства;

2420 – «Амортизация основных средств», где аккумулируются суммы амортизации основных средств;

2430 – «Оценочный резерв под убытки от обесценения основных средств», где учитываются оценочные резервы под убытки от обесценения основных средств;

2440 – «Право пользования активом», где отражается стоимость права пользования арендованными активами, удовлетворяющими критериям признания основного средства;

2450 – «Амортизация права пользования активом», где аккумулируются суммы амортизации права пользования активами;

2460 – «Оценочный резерв под убытки от обесценения права пользования активом», где учитываются оценочные резервы под убытки от обесценения права пользования активами.

Исследование основных средств позволило сформулировать следующее: АО «КазМунайГаз» исправно ведет бухгалтерскую отчетность по всем своим основным средствам, включая нефтегазовые активы, трубопроводы, активы по переработке, здания и сооружения, машины и оборудование, транспортные средства. При таких темпах финансовое положение организации в будущем стабилизируется за счет баланса между активами и источниками их формирования [7].

Таким образом, организация и ведение бухгалтерского учета основных средств на предприятии АО «КазМунайГаз» более совершенная и удобная для всех работников предприятия и она играет самую важную роль – ведение бухгалтерского учета основных средств, осуществление контроля по поступлению, выбытию, ремонту, реконструкции, модернизации, начисление амортизационных отчислений объектов основных средств с целью их сохранности, долгой эксплуатации, получения прибыли и выживания в условиях конкуренции [8].

Исходя из проведенного анализа на одном из казахстанских предприятий, можно сделать вывод, что учет и налогообложение основных средств непростая задача, требующая от бухгалтера помимо немалых знаний бухгалтерского и налогового законодательства еще и большого практического опыта.

Литература:

1. Международные стандарты финансовой отчетности. - Алматы: ИД «БИКО», 2018. - 512 с
2. НСФО (Национальный стандарт финансовой отчетности). Утвержден приказом Министра Финансов РК от 21.06.2016г.
3. Правила ведения бухгалтерского учета. Приказ Министра Финансов РК от 22.06.2007года № 221.
4. Типовой план счетов бухгалтерского учета / Приказ Министра финансов РК. –2018.-№877. –2 октября.
5. Сагинов Н.А., Гарцуева Е.В. и др. Финансовый учет 1.Электронный учебник. Караганда, 2016.-132с.
6. Официальный сайт АО «КазМунайГаз» [Электронный ресурс] - <https://www.kmg.kz/rus/investoram/reporting-and-financial-result>
7. Онлайн закон об учёте основных средств РК [Электронный ресурс] - https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31666258&pos=1;-106#pos=1;-106
8. Финансовая отчетность АО «КазМунайГаз» за 2020- 2021 год, проверенная и не проверенная аудитором [Электронный ресурс] - https://www.kmg.kz/uploads/reporting-and-financial-result/operatingresults/Operating_results_12M_2021_ru.pdf

Әбіл А.Е., 3 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Шакенова Г.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЕХС СӘЙКЕС АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТУРАЛЫ ЕСЕП БЕРУДІ ҚІЇРАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес ақша қаражаттары туралы есептілікті қічрастыру қарастырылады. Нарықтық жағдайда ақша қаражатын тиімді қічымдастыру жәнеоларды есепке алу, тиімді пайдалану ерекше актуалды січрақтар болып табылады, себебі қаражат айналымының ақшалай кезеңі кез-келген жеке меншіккәсіпорынтірнінің

шаруашылық өмірінде зор рөл ойнайды. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарын пайдалану өзекті, өйткені Қазақстандық экономикаға шетелдік инвестицияны жиі тарту ел экономикасы үшін ең маңызды. Бұл шын мәнінде, бухгалтерлік қаржылық есептілікті дайындау және қамтамасыз ету мәселесі болып табылады. Қазіргі уақытта көптеген компаниялар осы сұрақтар бойынша қиындықтарға ұшырау себебінен, бұл мәселе осы тақырыптың зерттелуін талап етуде.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте қамтылған ақпарат мынадай бағалаулар жасау үшін қажет: ақша ағыны компанияның перспективті мүмкіндіктерін құруға, кредиторлардың мен дивидендтер төлеу және басқа да төлемдер есеп айырысу бойынша өз міндеттемелерін орындауға компанияның қабілетін бағалауға, сырттан қосымша ақша қорын тарту қажеттілігін, ұйымдар арасындағы айырма себептері мен байланысты тәсілдері, ақшалай және ақшалай емес нысандарда инвестициялық операцияларын қаржыландыру арқылы ұйымдардың тиімділігі [1].

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте қамтылған деректер бухгалтерлік баланс, меншікті капиталдағы өзгерістер мен табыс пен шығын туралы ақпараттарды толықтырып отырады. Ақша қаражатының қозғалысы бойынша есеп берудің мақсаты табыс алып келу болып табылады. Ақшалай қаражаттардың қозғалысы туралы қаржылық есептіліктің басқа құрамдастарымен бірге қаралатын есеп, қолданушыға келесідей ақпаратты бағалауға көмектеседі:

1. Компанияның таза активтерінің өзгерісі;
2. Компанияның қаржы құрылымының өзгерісі;

3. Компанияның көлемдерге ақшалай әсер ету қабілеттілігі, жағдайлар мен мүмкіндіктерге байланысты бейімделуі. Ақшалай қаражаттардың қозғалысы туралы есебі ҚЕХС 7- ның (МСФО) талаптарымен сәйкес құралады. Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп өзіне ақша құралдарындағы осындай өзгерістерді операциялық, инвестициялық және қаржылық қызметтен өзгерістерге бөліп, субъектінің кезеңдегі ақша қаражатының баламалары туралы ақпараттарды жинайды. Бұл жіктеу есептемені пайдаланушыларға компанияның қаржылық жағдайы мен оның қаражатының құнына осы көрсетілген негіз бағыттың ықпалын бағалауға қамтамасыз ету үшін арналған. Ақша қаражаттарының ағымы компания қызметінің сипатына қарай жұмыс істейтін, қаржылық, инвестициялық ақша қаражатының қозғалысына жатады.

Ақша қаражатының баламалары инвестициялаудан немесе басқа мақсаттардан гөрі қысқа мерзімді ақша міндеттемелерін өтеу үшін ұсталады. Осылайша, әдетте, инвестиция алынған күннен бастап неғай немесе одан аз болатын өтеу мерзімі болған кезде ғана ақша қаражатының баламасы анықтамасында болады. Банктік овердрафттар, әдетте, қарыз алумен ұқсас, яғни қаржылық қызмет ретінде қаралады. Солай бола тұрса да, егер банктік овердрафт талап ету бойынша өтеуге жатса және субъектінің ақша қаражатын басқарудың инструментарийінің ажырамас бөлігі болып табылатын болса, банктік овердрафттар ақша қаражатының құрамдас бөлігі және ақша қаражатының баламасы болып табылады.

Ақша қаражатының қозғалысы туралы есепте кәсіпорын тиесілілігі бойынша операциялық қызметке, инвестициялық және қаржылық қызметке сыныпталған кезеңдегі ақша қаражатының ағынын көрсетеді. Операциялық қызметтен алынатын ақша қаражатының ағыны басым түрде субъектінің пайда әкелетін қызметінен алынады. Операциялық қызметтен алынатын ақша қаражаттары ағынының мысалдар ретінде мыналарды қарастыруға болады: тауарларды сатудан және қызметтерді көрсетуден түсетін ақшалай тәсілдер; роялтиден, алымдардан, комиссиялық сыйақылардан түсетін және өзге де ақшалай тәсілдер; берушілерге тауарлар мен қызметтер үшін ақшалай төлемдер; қызметшілерге және олардың атынан ақшалай төлемдер; ақшалай төлемдер немесе олар инвестициялық немесе қаржылық қызметке жатқызылуы мүмкін жағдайларды қоспағанда, пайдаға салынатын салықты өтеу. Жабдықтың бір бірлігін сату сияқты кейбір операциялар қызметтің нәтижесіне енгізілетін пайданың немесе залалдың туындауына әкелуі мүмкін. Алайда, осындай операцияларға байланысты ақша қаражатының қозғалысы инвестициялық қызметтен түсетін ақша қаражатының қозғалысы болып табылады. Инвестициялық қызметтен түсетін ақша ағыны болашақ кірісті және ақша қаражатының ағынын генерирлеуге арналған ресурстарды қалыптастыру мақсатында жүргізілген шығындарды білдіреді [2].

Инвестициялық қызметтен түсетін ақша қаражаты қозғалысының мысалдары мыналар болып табылады: негізгі құралдарды, материалдық емес активтерді және өзге де ұзақ мерзімді активтерді сатып алу үшін ақша қаражатын төлеу; негізгі құралдарды, материалдық емес активтерді және өзге де ұзақ мерзімді активтерді сатудан түсетін ақшалай тәсілдер; фьючерстік және форвардтық келісім-шарттар, опциондар мен своптар бойынша ақшалай төлемдер, келісім-шарттар мәмілелер жасау үшін немесе сауда мақсаттарында ұсталатын немесе осы төлемдер

қаржыландыру жөніндегі қызмет ретінде сыныпталатын жағдайлардан басқа жағдайларда.

Қаржылық қызметтен тыс ақша қаражаты қозғалысының мыналар болып табылады: акциялар эмиссияларынан немесе басқа да борыштық құралдардан тыс ақшалай тнсімдер; субъектінің акцияларын алу немесе сатып алу үшін иегерлерге ақшалай төлемдер;

қаржылық жалға алу жөніндегі өтелмеген берешекті азайту үшін жалға берушінің ақшалай тнсімдері. Субъект операциялық қызметтен алынатын ақшалай қаражаттың қозғалысы туралы мыналарды пайдаланып есеп береді:

1) тікелей әдіс, онда жалпы ақшалай тнсімдер мен төлемдердің негізгі түрлері туралы ақпарат ашылады;

2) жанама әдіс, онда пайда немесе залал монетарлық емес операциялардың, кейінге қалдырылған немесе есептелген, өткен немесе болашақтағы ақшалай тнсімдердің немесе операциялық қызметтен алынатын төлемдердің және инвестициялық, қаржылық қызметтен тыс ақшалай қаражаттың қозғалысына байланысты кірістердің немесе шығыстардың баптарының нәтижесінде түзетіледі. Әдіс операциялық қызмет тұрғысынан қолма-қол ақша ағымының қозғалысын, ал тікелей әдіс инвестициялық және қаржы қызметі тұрғысынан ақша ағымының қозғалысын қадағалауға мүмкіндік береді. Жанама әдістің негізгі кемшілігі - ақшалай емес мақалалар мазмұнына және айналым капиталындағы өзгерістер туралы ақпараттың нәтижесінде жинауды қажет етуде. Осы ақпаратты алу үшін шоттар бойынша айналымдарды талдау қажет болады, алайда бұл компания есептемесіне кірмейді [3].

Тікелей әдісті пайдаланатын ұйым «Ақша қаражатының қозғалысы туралы есеп» деген ХҚЕС (IAS) 7 ережелерін қолдануға тиіс. Бұл әдістің келесідей артықшылықтары бар: осы әдіспен құрылған есеп қаражаттың көбеюі және азаю бағыттарының негізгі көздерін көрсетеді; әр түрлі ағымдағы міндеттемелер бойынша төлемдер үшін қаражаттың болуына қатысты жедел қорытынды жасауға мүмкіндік береді; ақша тнсімдерін бюджеттің төлемдеріне тікелей байланыстыру; есепті кезеңде ақша-кредит және кірістер жнзеге асыру арасындағы қарым-қатынастарды көрсетеді. Ал бұл әдістің кемшілігі, ол пайда мен залал, ақша қозғалысы туралы ақпарат пен есептеме арасындағы қарым-қатынасты ашып көрсетпейді. Сонымен қатар, ірі компаниялар өте көп ақшалай аударымдарды жнзеге асыру себебінен арнайы бағдарламалық қамтамасыз етілмеген жағдайда, әр бір төлемді қолмен жасауға тура келеді.

Қорытындылай келе, ақша ағынын талдаудың тура тәсілі дебетке әсер ететін барлық шот корреспонденцияларын сәйкестендіруді анықтайды. Жанама әдіс баланстың баптарын және қаржылық нәтижелердің есебін, ақшалай қаражаттардың қозғалысымен байланысты операциялар есебін және таза кірісті жнйелі түзетуді талдауда негізденген. Дұрыс жасалынған қолма-қол ақша қозғалысы туралы есеп ақша ағындарын басқару үшін бухгалтерлік есеп және аналитикалық бағдарламалық шешімдердің сапасын жақсарту негізінде кәсіпорындардың инновациялық белсенділік деңгейін арттырады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Оксана Озерская. Қаржы стратегиясы. 2011 жылдың 21-ші наурызында тексерілген. 2012 жылдың 28-ші қаңтарынан мұрағатта орналасқан.
2. Оксана Озерская. ХҚЕС 7 «Ақша қаражаттары қозғалысының есебі» //www.banksifrs.ru бойынша оқу құралы. 2012 ж. ақпан айынан мұрағатта орналасқан.
3. Watanabe, Izumi. Пайдаэволюциясы. XVIII-XIX ғасырлардағы есеп, Британия 57, Экономикалық Осака Университеті, 2007. -р.27-30. -(5). -2000д. - ISBN 978-5-904522- 50-6

Балдан Б.Б., 3 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Ламбекова А.Н.

ІШКІ АУДИТ ЖНЙЕСІНІҢ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТЕГІ БІТІРМАЛАУ ТӘУЕКЕЛДЕРІН АЛДЫН АЛУ РӨЛІ

Тнйіндеме: Қарастырып отырған мақалада қазіргі қоғамдағы қатаң бәсекелестік жағдайында қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету мен табысқа жетудің басты құралы – ішкі аудит жнйесі туралы сөз қозғалады. Мақсаты: ішкі аудит жнйесінің ұйымның шаруашылық есебінің дұрыс ұйымдастырылуын тұрақтандыруға ықпал ететін тәуекелге бағытталған ішкі аудиттің рөлін зерттеу.

Кілт сөздер: ішкі аудит, тәуекел, бухгалтерлік есеп

Ғұлттық экономиканың қазіргі жағдайында корпоративтік басқару жүйесіндегі ішкі аудиттің рөлі туралы мәселе өзекті бола тұрса да. Экономикалық дамыған елдерде ішкі аудит мәселелеріне көп көңіл бөлінеді, өйткені ішкі аудит ұйымның сәтті жұмыс істеу механизміндегі негізгі элементтердің бірі ретінде қарастырылады.

Елбасы «Қазақстан-2050» атты стратегиясында әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру туралы өз жолдауында атап өткендей, Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында, өркенді де өршіл дамып келе жатқан қоғамның іргетасы тек қана осы заманғы, бәсекеге қабілетті және ашық нарық экономикасы бар елде ғана қалана алады. Осыған байланысты мемлекетті дамыту процесінде бухгалтерлік есепке, қаржылық есеп беру мен аудит жүйесін сәйкесінше дамыту ерекше өзектілікке айналған, өйткені бухгалтерлік есептің, қаржылық есептіліктің және аудиттің мақсаты басқару шешімдерін қабылдау үшін міндетті пайдаланушыларды экономикалық шынайы ақпаратпен қамтамасыз ету болып табылады.

Экономикалық әдебиеттерде ішкі аудит ұғымын отандық және шетелдік зерттеушілер әртүрлі түсіндіреді.

Мәселен, Ресейде Халықаралық аудитпен байланысты алғашқы жұмыстардың бірін ұсынған ағылшын ғалымы Р.Додж ішкі аудит туралы түсінік береді. Ол «ішкі аудит басқарушылық бақылаудың ажырамас бөлігі болып табылады; фирманың басқару органдарының шешімімен экономикалық қызметті бақылау және талдау мақсатында жүзеге асырылады» деп санайды.

Американдық ғалымдар Э. Аренс пен Дж. Лоббек, «Ішкі аудит-бұл бизнестің тиімді жұмыс істеуіне қатысты шешімдер қабылдау үшін әкімшілікті құнды ақпаратпен қамтамасыз ету құралы» [1].

Ішкі аудиторлардың әлемдегі ең ірі кәсіби қауымдастық болып табылатын АҚШ-тың ішкі аудиторлар институты (The Institute of Internal Auditors) ішкі аудитке келесідей анықтама береді: ішкі аудит - бұл ұйымдағы (кәсіпорындағы) оның жұмысын өзінің міндеті үшін тексеру және бағалау жөніндегі тәуелсіз қызмет. Ішкі аудит ұйымға тәуекелдерді басқару, бақылау, корпоративтік басқару нәтижелерінің тиімділігін бағалау мен арттыруға жүйелендірілген тәсілді пайдалана отырып, қойылған мақсаттарға қол жеткізуге көмектеседі. Ең алдымен, ішкі аудиттің жұмысы ішкі бақылауды бағалауға бағытталған [2].

Ішкі бақылау – бұл басшылық, директорлар кеңесі және ұйымның басқа тұлғалары қол жеткізу үшін жүзеге асыратын процесс:

- операциялардың тиімділігі;
- қаржылық есептіліктің дұрыстығы;
- заңдарды бұзбау.

Алайда, қазіргі уақытта осы процесстерді жүргізуде көптеген кәсіпорын ішкі аудит жүйесін қолданбайды немесе бухгалтерлерге тапсырып жатады. Ол дегеніміз, ұйымда қаржы-шаруашылық есептегі қателіктерді жасыруға немесе бұрмалауға да алып келеді. Оған бірнеше себептер етуі мүмкін:

- 1) басшылықтың ішкі аудитордың негізгі мақсатын түсінбеуі;
- 2) елде сертификатталған ішкі аудиторлардың аз болуы;
- 3) бухгалтерлердің ішкі аудиторларға тексеру барысында дәлелдемелерді жинауға арналған барлық құжаттармен қамтамасыз етпеуі.

Бірінші себепке келетін болсақ, ағылшындық ғалым РойДоджтің пікірінше, ішкі аудит басшылықпен ұйымдастырылған бақылаудың бір элементі болып табылады. Оның мақсаты – шаруашылық қызметті басқару, сонымен қоса, қаржылық есептілікті тәуелсіз бақылау болып табылады.

Ал В.Л. Андреев ішкі аудитті басқару қызметінің ішкі бақылау нысаны ретінде кеңінен түсіну қажеттілігіне назар аударған. Ішкі аудит экономикалық субъектінің қаржы-шаруашылық қызметін жан-жақты тексерумен шектелмейді. Сонымен қоса оның шаруашылық қызметін оңтайландыру мен пайданы ұлғайту жөнінде басқару бойынша нақты ұсыныс беруді пайымдаған [3].

Екінші себеп, 2013 жылы «Аудиторлар алқасы» Кәсіби аудиторлық ұйымының бастамасымен ішкі аудиторлар институты (ИАИ) құрып, 1941 жылы құрылған АҚШ-тың ішкі аудиторлар институтына (The Institute of Internal Auditors) мүшелікке кірдік. Яғни, осы жылдан бастап ішкі аудитор сертификациясын алу қолға алына бастады және де ондағы талаптарға еліміздегі кәсіби аудиторлардың сай келмеуі [4].

СІА кәсіби біліктілігін алу үшін компьютерлік тестілеу түрінде 3 емтиханды (ішкі аудит негіздері, ішкі аудит тәжірибесі, ішкі аудит құзыреті салалары) сәтті тапсыру керек, сонымен

қатар білім мен жұмыс тәжірибесі бойынша талаптарға сай болу керек Талаптар келесідей:

1) Білім:

- аккредиттелген университетте бакалавр дәрежесі (немесе одан жоғары). Емтиханды қажетті жұмыс тәжірибесі болмаған кезде де тапсыруға болады (мысалы, университетте оқу кезінде), бірақ жұмыс тәжірибесі расталғаннан кейін ғана сертификатталған ішкі аудитор бола алады

2) Жұмыс тәжірибесі:

- ішкі аудит (немесе баламалы сала) саласындағы ең төменгі жұмыс өтілі кемінде 2 жыл;

- магистр дәрежесінің болуы немесе байланысты қызмет салаларында (мысалы, бухгалтерлік есеп, қаржы немесе қызықтану) мамандығы бойынша жұмыс өтілі 12 айлық кәсіби жұмыс өтілін алмастыра алады;

- жұмыс тәжірибесін растайтын нысанды нміткердің бұрынғы немесе қазіргі басшысы немесе Ішкі аудиторлар институты біліктілігінің біреуі бар адам толтырып, қол қоюы керек[5].

Ншінші себеп, бухгалтерлердің ішкі аудитордың қызметін сыртқы аудитормен байланыстыруы және қандай да бір қателіктің болуынан, зиянынан алшақтауы, ішкі аудит жнйесінің пұйымның мңдесі ншін ішкі шаруашылық қызметті тәуекелге бағыттала отырып жнргізуіне қолайсыздық тудырады.

Ішкі аудиторларды пұйымда дұрыс орналастырмау, олардың тәуелсіздігін бұзу, пұйым басшылығының ішкі аудит міндеттерін тнсінбеуі – осының бәрі ішкі аудит қызметінің тиімділігін төмендетеді. Өйткені, ішкі аудиторлардың тәуелсіздігін бұзу тексерулердің дұрыс емес нәтижелеріне және соның салдарынан бизнестің тиімділігі мен тұрақтылығының төмендеуіне әкелуі мнмкін.

Қорыта айтқанда, жоғарыда аталған проблемаларды шешудің тиімді жолы шаруашылық жнргізуші субъектінің тиімді жұмыс істеуі мен дамуы мәселелерінде маңызды рөл атқарады және ішкі бақылау жнйесінің тиімділігін объективті бағалауға, бухгалтерлік есептің дұрыстығын, толықтығын, шаруашылық қызмет фактілерінің экономикалық орындылығын бағалауға, басшылыққа кеңес беруді жнзеге асыруға, ішкі бақылау жнйесінің тиімділігін объективті бағалауға мнмкіндік беретін ішкі аудит жнйесін құру арқылы қол жеткізуге болады.

Әдебиеттер

1. Маккаева Р.С. Роль и значение внутреннего аудита в системе управления организацией / Р.С.Маккаева, П.А.Ибрагимова, Ф.Н.Агавердиев // Индустриальная экономика.– 2022. – Т. 2, №3. – С.157-163

2. Международные основы профессиональной практики внутреннего аудита // Международные профессиональные стандарты внутреннего аудита (2016 жылы жаңартылған). www.iaaru.ru. 15.12.2016.

3. Ламбекова А.Н. Қазақстан Республикасының екінші деңгейлі банктеріндегі ішкі аудит жнйесін жетілдіру [Текст]: дис..PhD: 6D050800: защищена 06.11.2019: утв: 06.03.2020 / Ламбекова Айгерим Нурлановна. -А., 2019. -155с.

4. <https://auditors.kz/>

5. https://www.iaa-ru.ru/certification_and_teaching/

Бекпаева А.Ж., 1 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР ЖҰМЫССЫЗДЫҒЫ

Қазіргі таңда жұмыссыздық қарапайым қоғам өміріне тән құбылыс. Яғни, жұмыссыздық экономикаға әсер беруші кнрделі мәселе болып табылады. Бұл жастар арасындағы кнрделі және өте өзекті мәселеге айналғаны рас. Жұмыссыздық тек материалдық тнрде ғана емес, сонымен қатар психологиялық соққы болып келеді. Өлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу және оны дамыту арқылы еліміздегі еңбек нарығында, айтып айтсақ, жаңа жұмыс орынын құру, жастарды жұмыспен қамтамасыз ету, әсіресе жастардың жұмыссыздық деңгейін төмендету арқылы, нақты бннгінгі кнннің талабына орай, еңбек нарығын қалыптастыру қажет және осы жолмен шешуге болады. Өзіміз айтатындай, елеіміздің болашағы ол жастардың қолында. Бұл бннгінгі таңда жастар арасындағы жұмыссыздық мемлекеттің алдындағы кнрделі мәселелердің бірі. Сондықтан, бұл зерттеу жұмысының мақсаты жұмыссыздықтың мәнін, оның негізгі тнрлерін, сондай-ақ оның

салдарын ашу және жұмыссыздық деңгейін төмендету шараларын ұсыну болып табылады. Жұмыссыздық деңгейі кедейлік деңгейін арттырып қана қоймай, психологиялық мәселе де болып табылады. Қазақстан Республикасы Нкіметінің "Қазақстан-2050" Стратегиясында және басқа да стратегиялық құжаттарда жастар саясатының негізгі ерекшеліктері және олардан күтілетін нәтижелер, сондай-ақ дамушы Қазақстанның базалық ресурсы ретінде жастардың сенімі мен жауапкершілігі арттырылды.

Ғұлттық статистика бюросының мәліметінше, 2022 жылы еңбек нарығына 227 мыңға жуық жастар келген. 2022 жылдың II тоқсанында 15 жастан 28 жасқа дейінгі халық арасындағы жұмыссыздық деңгейі бір жыл бұрынғы 3,7% - бен салыстырғанда 3,8% -кұрап, 0,1% - ға өсті. Өңірлер бөлінісінде жұмыссыз жастардың көпшілігі Алматыда тұрады-5,6%. Бұдан кейін Қарағанды облысы – 4,8% және Астана қаласында -4,6%. Сонымен қатар, жастар арасында жұмыссыздықтың ең төмен деңгейі Атырау облысында байқалады және 2,4% - құрайды. "Еңбек ресурстарын дамыту орталығының" болжамына сілтеме жасай отырып, бес жыл ішінде 1,3 млн жас әлеуетті қызметкер, ал 10 жыл ішінде – 2,9 млн. Бұл ретте өңірлер бөлінісінде жұмыскерлердің ең көп ағыны Түркістан – 334,1 мың, Алматы облыстарында – 300 мың және Алматыда – 243,1 мың адам күтіледі [1].

Қазақстандағы жастар арасындағы жұмыссыздықтың себептері:

- ЖОО-да алған білімдеріне сәйкес тнлектерді жұмысқа орналастыру жнйесінің дұрыс ұйымдастырылмауы;
- еңбек нарығында сұранысқа ие мамандар мен ЖОО-да оқытылатын мамандықтардың сәйкес келмеуі;
- жастарға білім берудің бәсекеге қабілеттілігінің төмен деңгейі және жас мамандарды жұмысқа қабылдау кезінде жұмыс берушілердің тәуекелі;
- жұмыс берушілердің жұмыс өтілінсіз жұмыс істемеуі;
- жастардың жалақыға қойылатын жоғары талаптары;
- жас мамандарды жұмысқа орналастыру жөніндегі қызметті бағдарламалық және қаржылық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі.

Бұл мәселелердің шешімі келесілер болуы мүмкін:

- жаңа жұмыс орындарын құру, шағын және орта бизнесті дамытуға жәрдемдесу;
- жұмыссыз жастарды қайта даярлау және олардың біліктіліктерін арттыру;
- оқу орындары мен жұмыс берушілердің серіктестігін дамыту;
- микронесие беру, қоғамдық жұмыстарды ұйымдастыру;
- жұмыспен қамту қызметінің жұмысын жетілдіру, жұмыссыздарға бос жұмыс орындары, жұмыспен қамту бағдарламалары бойынша ақпарат беру [2].

Осылайша, еңбек нарығының жастар сегменті үшін халықты жұмыспен қамтуды реттеу тетігін анықтаған кезде басқа тәсілді қолданған жөн, себебі оған жалпы белгілер де, ерекше белгілер де тән, бұл адамдардың осы әлеуметтік тобының ерекшеліктерімен, олардың қоғамдағы және еңбек ресурстарының құрамындағы жағдайымен анықталады [3].

Жастарды жұмысқа орналастыру жнйесін одан әрі жетілдіру және жұмыссыздықты азайту мақсатында олардың таңдаған мамандығы бойынша практикалық дағдыларын қалыптастыру бойынша кадрлар даярлау бойынша кешенді жұмыс жүргізу қажет. Ғұлттық экономиканың ерекшеліктері мен құрылымын ескере отырып, мамандықтар бөлінісінде де, білім деңгейі бойынша да кадрлар даярлау санын жоспарлау жнйесін енгізу, жастарды жұмысқа орналастыру және жұмыссыздық деңгейін төмендету жөніндегі озық шетелдік тәжірибені белсенді пайдалану, сондай-ақ жастарды даярлау және жұмысқа орналастыру процесінде мемлекеттік-жекеменшілік әріптестіктің рөлін күшейту.

Әдебиеттер

1. <https://new.stat.gov.kz/>
2. Хишаева Ж. Т., Купавцов А.Н. Рынок труда молодежи: теоретически аспекты молодежи сегмента //Труды университета. -2012. – №. 3 (48). – С. 73-76.
3. Хишаева Ж. Т. Анализ состояния рынка труда Карагандинской области //Вестник университета Туран. – 2020. – №. 3. – С. 123-128.

БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНЕ ПАНДЕМИЯНЫҢ ӘСЕРІ

Білім деңгейі - ол білім берумен қамтылған халықтың әлеуетті мүмкіндіктерін көрсететін статистикалық стратегиялық көрсеткіш болып есептеледі. Жалпы білім деңгейі бірнеше критерийларға сүйенеді. Олар: білім алушыға арналған бейіндік пәндер бойынша; компьютерлік-техникалық білім; шет тілін меңгеру; оқуға деген құмтылыс; интеллект; дарындылық; есте сақтау; табандылық; жұмысқа қабілеттілік.

Қазақстан Республикасында 2004 жылдан бастап мектеп тнлектерінің білімі ПТБТ көмегімен тексеріледі. Пұлттық бірыңғай тестілеу (ПТБТ) – бұл Қазақстан Республикасының мектеп тнлектерінің білімін бағалау жнйесі. Тест негізінде Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарында мемлекет тұрғысынан орын алуға болады. Бірақ өткен 2020-2022 жылдар аралығында, пандемия әсерінен жалпы білім деңгейі біршама өзгерістерге ұшырады.

Карантин енгізілгеннен кейін көптеген кәсіпорындар мен оқу орындары жабылды. Оқу жылын мерзімінен бұрын аяқтамау үшін қашықтықтан оқыту енгізілді. Пандемияға байланысты оқушыларды қашықтықтан оқыту оқу нлгеріміне әсер етті.

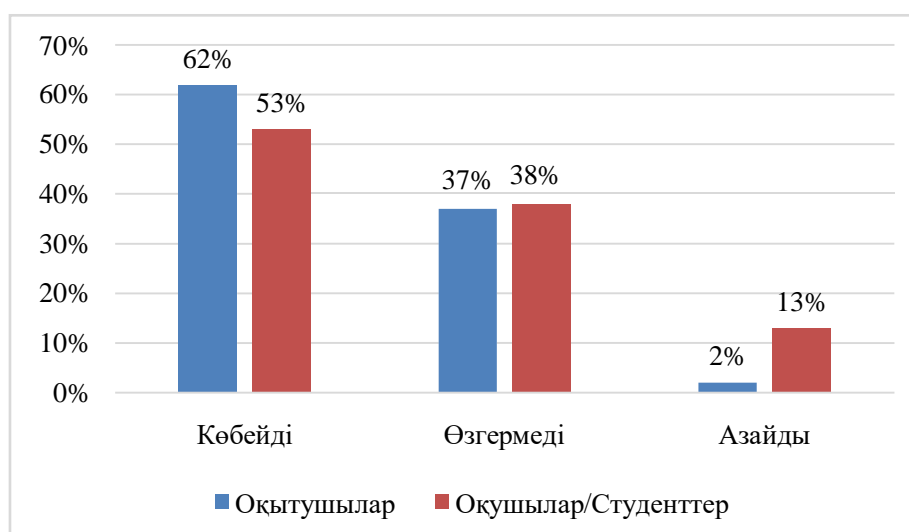
Студенттерден, оқытушылар мен оқушылардан алынған сауалнама бойынша қашықтықтан оқытудың кері, сонымен қатар оң әсері де болған.

Оң әсеріне студенттер мен оқушылардың жауапкершілікке деген қабілетінің өсуін жатқызуға болады. Осы күн сайын беріліп отыратын тапсырмалармен тікелей байланысты. Келесі әсері, бұл оқытушылардың материалдар сапасын жоғарылатуға бос уақыттың пайда болуы және заманауи бағдарламалық және техникалық құралдарды пайдалану жалпы электрондық білім беруді тиімділігінкөтерді.

Кері әсеріне алдымен практикалық оқыту мүмкіндіктері төмендегені атап өтілді. Яғни, бір сағат ішінде бнкіл тақырыпты тнсіндіруге және оны іс жнзінде қолдануға мүмкіндік шектеулі болды. Белгілі бір уақыт аралықтарынан басқа, оқушыларға тәжірибе жасауға мүмкіндік болмады, өйткені бәрі мұғалімнің кестесімен шектелді. Бұл, ең алдымен, материалды тнсіну деңгейіне теріс әсер етті. Техникалық мәселелер жеке тармақпен белгіленеді – оқытушылар интернет пен прокторингтің сапасына қанағаттанбады, компьютерде жұмыс істеп, барлық оқушыларды бақылау мүмкіндігінің болмауы. Сонымен қатар, студенттер физикалық ыңғайсыздықты кемшілік ретінде атап өтті.

Оқытушылар мен студенттердің арасындағы жүргізілген сауалнама барысында, келесі сұрақтарға жауап алынды: «Қашықтықтан оқытуға көшумен бірге оқытушыларға/студенттерге жнктеменің өзгеруін қалай бағалайсыз?»

Төмендегі 1 суретте біз оқытушылар мен студенттерге берілген жнктеменің әсерін көре аламыз.

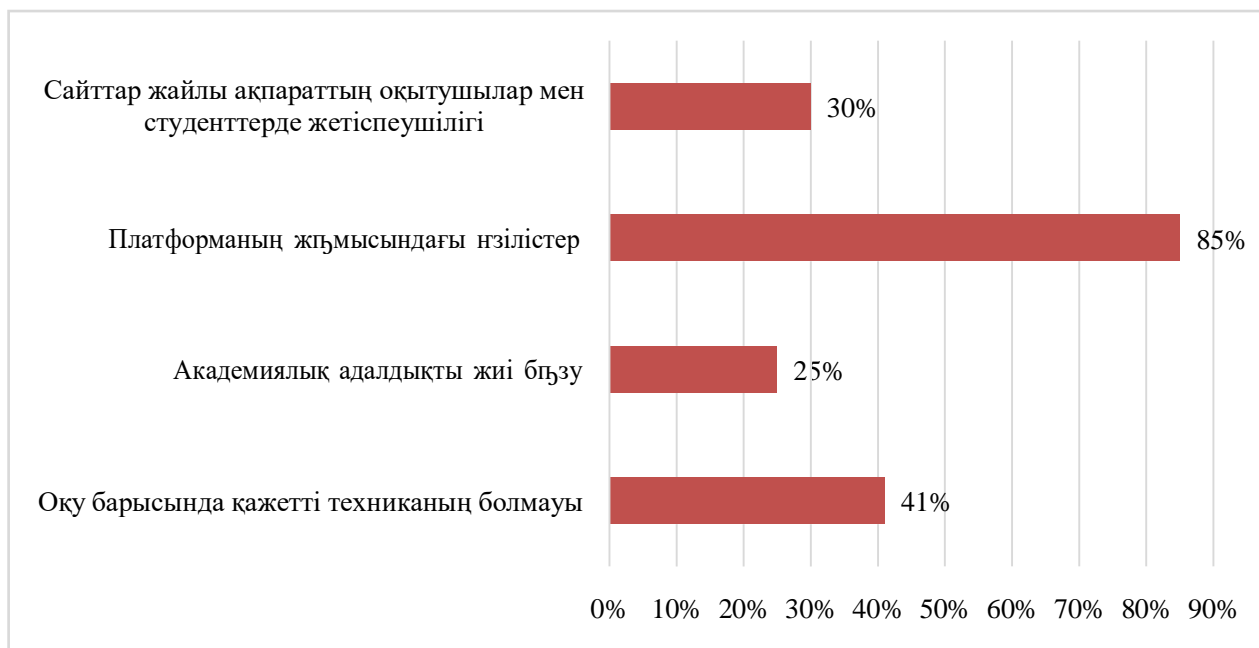

Сурет - 1 – 2021 ж. Қашықтықтан оқытуға көшумен байланысты оқытушылар мен студенттерге жнктеменің әсері

Ескерту: [1] Әдебиет негізінде қырастырылған

Сонымен, 1 суреттен көріп отырғанымыздай, оқытушылардың 62% -ның жнктесі көбейген, ал 37%-ның жнктесі өзгермеген. Тек 2%-ның жнктесі азайған. Студенттерге келетін болсақ, жартысынан көбі жнктеменің көбейгені туралы мәлімдейді. 1/3 бөлігі жнктеменің өзгермені туралы пайымдайды. Ал студенттердің 13%-ы үшін жнктеме азайған.

Қашықтықтан оқумен байланысты көптеген қиындықтарда да бар. Зерттеу барысында, келесідей деректер алынды (2-сурет).

Сурет - 2 – 2021ж. Оқытушылар мен студенттердің қашықтықтан оқудың қиындықтары
Ескерту: [1] Әдебиет негізінде қырастырылған

Білім сапасын қамтамасыздандыру бойынша тәуелсіз агенттігі өткізген сауалнама бойынша ең көп қиындық респонденттердің 85%-ы платформаның жұмысындағы нзілістер жайлы хабарлады. Сонымен қатар, оқу барысында қажетті болмауы туралы респонденттердің 41%-ы айтты. Жуықтап, оқытушылар мен студенттердің 1/3 бөлігі сайттар жайлы ақпараттың жетіспеушілігін мәлімдеді. Айта кететін жайт, ол академиялық адалдықтың бұзылуы жайлы респонденттердің ¼ бөлігі жеткізді. Осы қиындықтар білім деңгейінің төмендеуіне әсер етеді.

Жоғарыда атап өтілген кемшіліктер әсерінен, мектеп бағдарламасын толық меңгермеу проблемасы балалардың ҒБТ нәтижелерінде көрінді. Бір жылда жалпы білім деңгейі мен орташа шекті балл күрт төмендеген.

1-ші кестеде 2019-2022 жж. аралығында Қазақстан Республикасының ҒБТ тапсырған түлектердің мәліметтері келтірілген.

Кесте-1

2019-2022 жж. аралығында Қазақстан Республикасының ҒБТ тапсырған түлектер саны

	2019	2020	2021	2022
Шекті баллдан өтті	82 657	83 760	45 301	103 254
Шекті баллға жетпеді	27 815	38 957	77 988	50 755
Орташа балл	76,3	67	66	66

Ескерту: [2] Әдебиет негізінде қырастырылған

1-кестеден ҒБТ тапсырушылар санының өсуін байқадық. Оның ішінде 2021 жылы шекті баллдар өткендер саны оның алдындағы жылға қарағанда 2 есе азайған, сәйкесінше шекті баллға жетпегендер 2 есе көбейген.

Қорыта келсе, пандемия жаһандық академиялық қауымдастықты қашықтықтан оқытуды, білім берудің негізгі түрі ретінде тануға мәжбүр етті. Бұл зерттеу Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындарының білім берудің жаңа түріне қалай бейімделгенін және оқытуды жнзеге асыруда қандай қиындықтарға тап болғанын көрсетеді. Пандемия кезінде қашықтықтан білім беру платформалары оқу процесін жнзеге асырудың негізгі құралына айналды. Елдің жоғары оқу орындары пандемияға дейін Platonus және Moodle, ал мектептерде Kundelik сияқты платформаларды белсенді пайдаланды, ал пандемия кезінде кейбір ЖОО мен мектептер өздерінің платформаларын әзірледі, ал қалғандары ZOOM, Microsoft Teams, WebExCisco және т.б. сияқты танымал платформаларды пайдаланды. Бірақ та, бұл платформалар қолайсыздығын да көрсетті. Осылайша, қашықтықтан оқытудың білім деңгейіне кері әсері болса да, бұл білім беру саласынан кете алмайды. Қашықтықтан оқу шетелде оңай жоғары білім алу мүмкіндігін жеңілдетеді.

Әдебиеттер

1. Тематический анализ на тему «Влияние пандемии COVID-19 на высшее образование в Казахстане» // <https://iqaa.kz/o-nas/publikatsii/tematicheskie-analizy>

2. ЦБТӨП бөлінісінде ЦБТ қатысушылары және жинаған баллдары бойынша мәлімет // <http://www.testcenter.kz/stats/statisticheskie-dannye-ent/>

Боранбай Д.Қ., 1 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м, аға оқытушы Темирбекова Л.А

ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ

Экономикалық өсімнің негізгі көрсеткіші ол аз көлемде шығын шығарып, мол табыс табу. Ол үшін өнімді еңбек ету аса маңызды. Бұл мақалада еңбек өнімділігі туралы айтылады. Қазақстанды басқа елдердің еңбек өнімділігімен салыстырамыз.

Еңбек өнімділігін түсіндіру үшін 2 компанияны мысал етіп алайық. Екеуіде бірдей өнім жасап шығарады және бұл екі компанияның шығарған тауар көлемі бірдей. Алайда, бірінші компанияда 50 жұмысшы, ал екінші компанияда 100 жұмысшы бар делік. Себебі бірінші компания жаңа технологиялармен жұмыс жасайды деп қарастырайық. Сонда бірінші компанияның еңбек өнімділігі, екіншісінен 2 есе жоғары болады. Бұл мысал ақылға сыймайды олай болуы мүмкін емес деп ойларсыз, алайда еңбек өнімділігі 2 есе емес 2000 есе артық болуы мүмкін. Мысалға, Африкада егіс алқабында мақта егіледі де, сол жердің жергілікті тұрғындары мақтаны қолмен тереді. Ал Америкалық фермер өз алқабындағы мақтаны комбайнмен жинайды. Ең қызығы бұл екі әр түрлі алқапта өсірілген мақталар әлемдік нарықта бірдей бағада сатылады. Әрине мұндай жағдайда Америкалық фермердің еңбек өнімділігі 2000 есе жоғары болады.

Еңбек өнімділігі – жұмысшының уақыт бірлігінде белгілі бір өнім санын шығару қабілеттілігі.

Еңбек өнімділігінің деңгейі бір уақыт бірлігінде өндірілген өнім санымен немесе бір өнімді өндіруге жұмсалған жұмыс уақытының көмегімен өлшенеді. Практикада еңбек өнімділігінің деңгейінің тура және теріс шамаларын есептейді.

Экономикада бір ерекше қағида бар. Ол қағидада былай делінеді "Қандайда бір нәтижені өлшеуге болатын болса, онда оны жақсартуға болады". Яғни, мысал бойынша Африкалықтар комбайн алып мақта теретін болса, онда еңбек өнімділігін арттыра алар еді. Дәл сол сияқты Америкалық фермерде әр адам жеке жүргізетін комбайндардың орнына, бір орталықтан спутникпен басқарылатын комбайндар алатын болса, онда еңбек өнімділігін арттыра еді.

Еңбек өнімділігі деген *индустрияландыру* екен ғой деп ойласаныз, жоқ сіздікі қате деп айта алмаймыз. Себебі еңбек өнімділігі *индустрияландырумен* тығыз байланысты.

Алғаш тарихта еңбек өнімділігінің артуы дәл индустрияландырумен тұспа-тұс келеді. Анығырақ айтар болсақ, әлемдік деңгейде еңбек өнімділігінің артуы 18-ші ғасырдан ақ басталды. Ең алғаш индустрияландыру 18-ші ғасырдың аяғында Еуропада болған.

Ал бізде еңбек өнімділігі қарқынды түрде артқан кезең Кеңес одағында болған кезімізге тұспа-тұс келеді. Яғни өндірістік революция болған кезде еңбек өнімділігі артады. Алайда таяқтың екінші ұшы болатының ұмытпаған жөн. Себебі экономикада біреудің жеңісі, екінші біреудің жеңілісі. Қай кезеңде болмасын өндірістік революция болғанда еңбек өнімділігі артады да жұмыссыздық пайда болады.

Мысалы, Еуропада алғаш жіп иіретін станок пайда болып, бір еуропалық әйелдің 1 айда

иіретін жібін 1 ақ күнде иіріп тастағанда, әрине жіптің бағасы арзандап кетті. Тіпті қолмен иіру тиімсіз болып қалдыда көптеген табыс тапқан әйелдер жұмыссыз қалды.

Қазақстан қазба байлыққа өте бай ел, неге біздің табысымыз төмен деп кей азаматтар басын қатырып жатады. Ия елімізде монополия бар, жемқорлықта бар. Алайда бұл сұрақтың экономикалық жауабы, елімізде *еңбек өнімділігі* төмен.

Қазақстанның еңбек өнімділігі еуропа елдерінен 11-12 есеге дейін төмен. Яғни Қазақстанда 11 адам жасайтын жұмысты Еуропада 1 ақ адам жасайды деген сөз. 11 адам 60 000 теңге жалақы алатын болса, Еуропада бұл жұмысты жалғыз өзі 1 адам жасап 660 000 теңге табыс тауып отыр деген сөз.

Неге? Себебі біз технологиялық тұрғыда артта қалдық. Әсіресе дәл осы технологиялық тоқырауымыз өндірістік саласымен ауыл шаруашылығы саласында қатты сезіледі.

Дүниежүзілік банктің баяндамаларына сүйенсек соңғы 10 жылда Қазақстанда жайсыз тенденция қалыптасқан. Тұтастай алғанда экономика ілгері басып келеді, бірақ еңбек өнімділігі төмендеуде. Зерттеу жүргізген мамандар мұнының негізгі себебі ретінде қоғамның түрлі саласында жоғары технологияның аздығын айтады. Инновациялық қондырғылардың үлесі әсіресе өнеркәсіп саласында төмен. Фраунгофер институтының зерттеуі бойынша біздің өңдеу өнеркәсіп саласындағы кәсіпорындардың 80 % қолмен немесе жартылай автоматтандырылған құрылғылар арқылы жұмыс жасайды. Жұмысы тұтастай автоматтандырылған мекемелердің үлесі 3-ақ %.

Бұдан шығатын қорытынды өндірісті барынша тың техникалармен икемдеу керек. Бірақ, мұнымен мәселелер шешіліп кетпейді. Дүниежүзілік банк өкілдері біздегі жеке сектордың кең тыныстауына мүмкіндік берілуі тиіс дейді. Әйтпесе нарыққа қосылып жатқан жаңа компаниялар саусақпен санарлық. Осының кесірінен еңбек өнімділігі артпай тұр. Егер өзімізді көршілес мемлекеттермен салыстыратын болсақ біздегі көрсеткіш ТМД аумағындағы ең жоғарғысы. Еңбек өнімділігінің деңгейі бойынша Қазақстанмен Ресей көш бастап тұр. Ал дүниежүзі елдерінің көрсеткіштерімен салыстырғымыз келсе еңбек өнімділігінің тұрғындардың сатып алу қабілетімен қатар алып қарастыру керек.

Қазақстан 2050 жылға қарай табысы жоғары ел мәртебесіне жету үшін және әлемдегі ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына кіру үшін, еңбек өнімділігін арттыру үшін көп күш жұмсауы қажет.

Еңбек өнімділігін арттырудың рөлі мен оның негізгі факторларының классикалық анықтамасын А.Смит "Халық байлығының табиғаты мен себептері туралы зерттеу" еңбегінде: "Кез келген халықтың жер мен еңбегінің жылдық өнімі, оның өндіруші жұмысшылары мен әлдеқашан жұмыс істеп жатқан өндіруші күштердің санын арттыру арқылы капиталды, яғни қорды ұлғайту нәтижесінде ұлғаюы мүмкін" деп жазды.

Еңбек өнімділігі факторлары мынадай топтарға бөлінеді:

Бірінші топ-негізгі капитал факторлары. Оның рөлі инвестициялар мен ұзақ мерзімді материалдық активтердің сапасы, пайдалану дәрежесі, даму деңгейімен байланыстырылады. Бұл факторлар алдыңғы қатарлы технологияларды енгізумен, механизациялау және автоматтандырумен, сапалы, тиімді материалдарды пайдаланумен байланысты. Бірақ еңбектің өсуі бұл факторлардың ықпал ету есебінен қол жеткізілген жұмыс көлемінің өсімінен асып түспеуі тиіс. Негізгі капиталды ұлғайту есебінен қол жеткізілген жұмыс көлемінің өсімін дәл анықтау қиын, себебі қызметтің кез келген түрі негізгі қорлармен, олардың құрылымымен қолданылатын технологияларымен тығыз байланыста.

Екінші топ-әлеуметтік-экономикалық факторлар. Бұл топта жұмысшылардың құрамы мен еңбек сапасы анықталады. Әрбір ұлғаның жалпы жиынтық еңбекке үлесі бірдей бола бермейді. Біреулері ұжымда әрқашан орташа мәннен көп, әлкімшілері, орташандан аз өндіреді. Алайда еңбек өнімділігін есептеудің қазіргі пайдаланып жүрген ұжымдық әдістері мұны ескермейді. Жекелеген жұмысшының еңбек өнімділігі оның қабілеттілігіне, шеберлігіне, біліміне, жасына, денсаулығына және бірқатар басқа да себептерге байланысты. Еңбек өнімділігі тұрғысынан жұмыс қабілеттілігі орташа мәннен айтарлықтай жоғары "өз" жұмысшысын табу маңызды. Жұмысшылардың мұндай іріктеуіне еңбек сапасын бағалау және кәсіби іріктеу жүйесі көмектеседі.

Үшінші топ-ұйымдық факторлар. Олар еңбекті ұйымдастыру мен басқару қызметкерлер менеджменті жөніндегі шаралар кешенін қамтиды. Экономиканың дамуымен факторлардың бұл тобының рөлі арта түседі. Еңбекті ұйымдастыру мен басқару ұғымы кәсіпорынның өлшемі мен тұрған орнын тандаудан, өндірісті ұйымдастыру формасы ретінде маманданудан мен қиыстырудан, құрылым және кәсіпорынды басқару стилінен, оның бөлімшелерінің қызметтік

міндеттерін анықтаудан тұрады.

Сонымен, еңбек өнімділігін арттыру жолдары:

- 1) кадрлар біліктілігін арттыру
- 2) өндіріс нәрсін механизациялау және автоматтандыру
- 3) ғылыми техникалық прогрес жетістіктерін енгізу
- 4) еңбекті материалды ынталандыру.

Әдебиеттер

- 1) https://youtu.be/RHv_GTt5S5s
- 2) <https://youtu.be/vayWt7J67tw>
- 3) <https://blogs.worldbank.org/ru/europeandcentralasia/kazakhstan-productivity-quest-unleashing-financing-dynamic-firms>

Джуринская Е.В., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

ПРИОРИТЕТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ВЫБОРЕ ВУЗА

Образование - это один из важнейших процессов в жизни человека. Человек всю жизнь обучается и изучает что-то новое. Выбор ВУЗа и профессиональной деятельности - тяжелый и сложный процесс. Несмотря на то, что человек учится всю жизнь, самый эмоционально и психологически тяжелый выбор – это первое высшее образование. Как правило, это период, когда подростки заканчивают школу. Период, когда подростки переживают школьные экзамены, единое национальное тестирование и выбор будущей специальности и места образования.

Было проведено статистическое исследование среди студентов 1-го курса Карагандинского университета имени Е.А.Букетова с целью выявить причины выбора именно этого университета и рассмотреть критерии, которые могли на это повлиять, а также нами был проведен сравнительный анализ с исследованием, проведенным в 2019 году.

По данному исследованию нами выдвигаются следующие гипотезы:

- выбор ВУЗа определяется личным интересом к университету. Учащиеся не полагаются на выбор родителей, друзей, знакомых. Отдают предпочтение своему личному выбору.
- каждый вуз должен формировать собственные ценности, которые позволят ему охватить наиболее широкую целевую аудиторию [1].

Основным методом статистического исследования является анкетирование. В анкете были представлены вопросы, связанные с причинами выбора ВУЗа [2].

План исследования:

- объект исследования: студенты 1-го курса;
- объем статистической совокупности: 46 студентов;
- сроки проведения исследования: февраль 2023 года;
- метод сбора данных: анкетирование.

Результаты исследования выглядят следующим образом.

Студенты полагаются на свой выбор (37,8%).

Студенты полагаются на местоположение университета (28,9%).

Студенты полагаются на престиж университета (22,2%).

Студенты полагаются на мнение родителей (8,9%).

У студентов отсутствует выбор (2,2%).

Студенты мало полагаются на мнение родителей и у малого количества студентов отсутствовал выбор.

Исследование, проведенное нами, подтверждает выдвинутые гипотезы. Выбор ВУЗа определяется личным интересом (37,8%). Студенты в основном не полагаются на выбор родителей (8,9%)

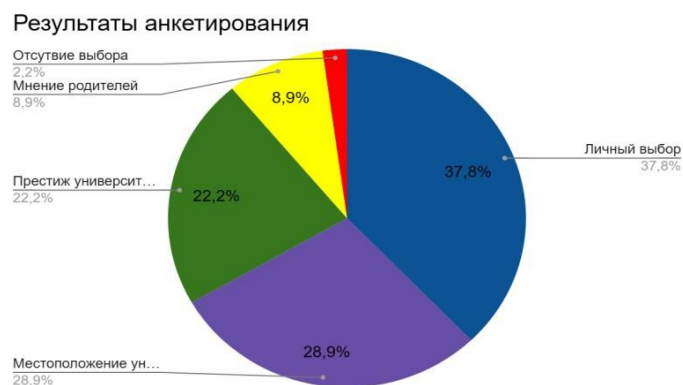

Рисунок. Результаты исследования

Таким образом, у студентов в приоритете их личный выбор, для них важное значение имеет местоположение университета и для студентов важен престиж университета.

Какие критерии (ценности) могли повлиять на выбор данного высшего учебного заведения?

- государственный образовательный заказ на подготовку кадров (гранты Министерства образования РК и образовательные гранты за счет средств местного бюджета) и конкурсы. Наш университет предоставляет различные конкурсы и скидки на обучение, а также бюджетные места;

- стоимость обучения. В КарУ доступная оплата обучения для большинства населения, в том числе в сравнении с другими вузами региона и РК.

- наличие общежития. Дом студентов включает 6 жилищных зданий из девяти этажей на 2 400 мест [3];

- наличие антикоррупционной комплаенс-службы в КарУ им. Е.А.Букетова, что предполагает низкий уровень (или отсутствие) коррупции в университете [4];

- количество корпусов (12 корпусов КарУ им. Е.А.Букетова) [5];

- трудоустройство. 85% выпускников университета получают работу по специальности в течение первых трех месяцев по окончании обучения [6];

- наличие большого количества различных образовательных программ. На бакалавриате 103 образовательные программы, в магистратуре 92 образовательные программы, в докторантуре 16 образовательных программ [7]. При этом практически по всем образовательным программам есть модуль «Майнор» - это дополнительный профиль, то есть учебный цикл в рамках образовательных программ бакалавриата, представляющий дополнительную образовательную траекторию для обучающихся сверх подготовки по основному образовательному направлению. «Майнор» дает возможность получения профессиональных компетенций дополнительно по второй профессии в рамках 4 летнего обучения по основной специальности,

- возможность получения желаемой профессии [8];

- наличие магистратуры/докторантуры, то есть возможность непрерывного образования всех уровней;

- наличие в КарУ совместных образовательных программ и дудипломного образования с зарубежными вузами;

- Университет аккредитован Независимым агентством по обеспечению качества в образовании, входящим в Европейский Реестр агентств по обеспечению качества высшего образования EQAR и Национальный Реестр №1 Министерства образования и науки Республики Казахстан;

Таким образом, проведенное нами исследование подтвердило выдвинутые гипотезы:

- выбор ВУЗа определяется личным интересом к университету. Учащиеся не полагаются на выбор родителей, друзей, знакомых. Отдают предпочтение своему личному выбору. Вуз формирует собственные ценности, которые позволят ему охватить наиболее широкую целевую аудиторию.

Литература

1. Анализ мотивации абитуриентов при выборе вуза// urfu.ru
2. Исследования причин выбора вуза (cyberleninka.ru)
3. Дома студентов - KaragandaBuketovUniversity//buketov.edu.kz

4. Корпоративное управление - KaragandaBuketovUniversity//buketov.edu.kz
5. Объекты кампуса - Karaganda Buketov University//buketov.edu.kz
6. Даты факты об университете - KaragandaBuketovUniversity//buketov.edu.kz
7. Даты факты об университете - KaragandaBuketovUniversity//buketov.edu.kz
8. Карагандинский государственный университет им. Букетова (КарГУ) (Караганда), специальности //resurs.kz

Ерболатова С.Ж., 4 курс, Учет и аудит (КарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель - PhD., ассоц. профессор Сыздыкова Д.И

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

После обретения независимости Казахстан рассматривается в глобальной экономике как страна, поставляющая на мировые товарные рынки нефть, газ, черные, цветные, редкоземельные и благородные металлы и урановую продукцию. Из сельскохозяйственной продукции перспективы имеет экспорт зерна.

В настоящее время развитие Казахстана происходит по классическому экономическому сценарию, поскольку сравнительное экономическое преимущество характеризуется наличием крупных запасов полезных ископаемых.

Интенсивное развитие производства и экспорта сырья позволило национальной экономике выйти из кризиса и обеспечить высокие темпы экономического роста в последние три года.

Успехи развития экономики Казахстана заключаются в том, что благодаря реализации государственной политики по привлечению иностранных инвестиций в сырьевые отрасли и осуществлению структурных и институциональных изменений в финансовой сфере страна переживает повышение уровня жизни и накопление финансовых ресурсов, позволяющих в перспективе обеспечить переход к постиндустриальному сервисно-технологическому развитию.

Для того чтобы оценить текущее развитие экономики, необходимо вспомнить, как она развивалась в 2022 году.

2022 год принес с собой множество беспрецедентных экономических и социальных вызовов для целого ряда государств, включая Казахстан. Нарушение производственных, логистических и торговых связей на фоне геополитической напряженности привело к падению деловой активности и подстегнуло повсеместный рост цен на товары и услуги.

Рост ВВП составил 2,7%, внешний товарооборот вырос на 34%, до \$111 млрд., экспорт – на 45%, в том числе по обработанным товарам – на 35%. Положительный торговый баланс увеличился в два раза и достиг \$31 млрд. Объем инвестиций в основной капитал вырос на 6,6%. По основным сферам экономики значительно вырос приток инвестиций в образование, торговлю, строительство, транспорт и логистику, сельское хозяйство, промышленность.

Были выделены основные итоги 2022 года:

- Борьба с инфляцией.

Одной из самых острых проблем, возникающих в 2022 году, является рост цен на продукты питания. Это явление, так или иначе, затронуло большинство стран мира, причем не только развивающихся экономик вроде Казахстана, но и, казалось бы, таких наиболее стабильных экономических зон, как Евросоюз, США и Юго-Восточная Азия. В Казахстане рост стоимости социально значимых продовольственных товаров установился на отметке 22,3%. Правительство незамедлительно приняло необходимые меры противодействия. В частности, регионам была поставлена задача по доведению финансирования "оборотной схемы" – одного из наиболее эффективных рыночных механизмов сдерживания цен – до 100 млрд. тенге.

- Развитие малого и среднего бизнеса.

Была проведена масштабная работа по выявлению избыточных требований, мешающих бизнесу. В различных сферах экономики выявлено порядка 10 тыс. требований, которые не соответствуют новой регуляторной политике. Уже в начале 2023 года нормативная база будет приведена в соответствие с новыми подходами.

Рисунок 1. Демонополизация и борьбы с теневой экономикой.

Не менее важным направлением работы правительства в 2022 году стала нейтрализация частных монополий, развитие прозрачной рыночной конкуренции, возвращение в государственную собственность незаконно переданных активов. Продолжалась реализация Плана мероприятий по борьбе с теневой экономикой. Благодаря принятым мерам в бюджет обеспечено более 900 миллиардов тенге.

- Новая налогово-бюджетная политика.

Также в 2022 году правительство провело активную работу в рамках новой налогово-бюджетной политики. В частности, были введены антициклические бюджетные правила, что позволило сократить трансферты из Национального фонда на 1,4 трлн. тенге в 2023 году и стабилизировать темпы роста государственных расходов. Увеличены ставки налога на добычу полезных ископаемых, исключены льготы по дивидендам, повышены ставки на цифровой майнинг, введен единый платеж из фонда оплаты труда для микро- и малого бизнеса со снижением общей нагрузки с 35% до 20%.

- Сокращение участия государства в экономике и привлечение иностранных инвестиций.

Для развития конкуренции в Казахстане продолжалась работа по сокращению участия государства в экономике. В частности, в Комплексный план приватизации до 2025 года дополнительно включен 171 объект, за исключением около 200 социально значимых объектов. На сегодняшний день из Интегрального плана на сумму 296 млрд. тенге уже передано в конкурентную среду 352 объекта, 62 объекта находятся в процессе реорганизации и ликвидации. Что касается привлечения иностранных инвестиций, то по итогам первого полугодия привлечено прямых инвестиций на сумму 14,5 млрд. долларов США (на 28% больше, чем в прошлом году).

На заседании Правительства под председательством Премьер-министра РК Аликсана Смаилова рассмотрен прогноз социально-экономического развития Казахстана на 2023-2027 годы и проекты законов по формированию республиканского бюджета на 2023-2025 годы.

На заседании правительства министр нацэкономики Алибек Куантыров представил три сценария развития экономики Казахстана в 2023-2027 годах.

"При базовом сценарии предлагается использовать среднюю цену на нефть на уровне 85 долларов за баррель и расчетный курс доллара США на уровне 470 тенге. Среднегодовой реальный рост ВВП по данному сценарию составит 3,9%, в том числе в 2023 году – 4%.

При оптимистическом сценарии предполагаемая цена на нефть определена на уровне 110 долларов за баррель, курс доллара США – 440 тенге. Среднегодовой рост экономики прогнозируется на уровне 4,2%.

Пессимистический сценарий предусматривает цену на нефть 60 долларов за баррель и ослабление курса до 500 тенге за доллар США. Прогнозируемый реальный рост ВВП составит в среднем 3,5%", - сообщил Куантыров.

Таблица 1.

Показатели влияющие на ВВП			
Показатель	2021	2022	2023
Цена на нефть марки Brent долл. США за барр.	71,1	101,0	89,9
ВВП, %	4,1	3,0	3,8
Инфляция, %	8,4	15,1	8,8
Базовая ставка % годовых	9,2	13,6	12,0
Экспорт товаров и услуг млрд. долл.	66,2	85,0	92,6
Импорт товаров и услуг млрд. долл.	47,3	52,8	56,4
Курс USD/KZT	426,0	460,0	478,4

Казахстан как небольшая страна с открытой экономикой не может влиять на мировые цены и должен принимать их такими, какие они есть. В результате страна имеет ограниченный набор инструментов для эффективного воздействия на свою экономику. В связи с этим становится еще более актуальным создание в стране высокотехнологичных производств для снижения уязвимости экономики перед внешними факторами.

Необходимо кардинальное реформирование государственной статистики для обеспечения адекватного отражения процессов, происходящих в экономике. Для этого Комитет по статистике должен быть по-настоящему независимым от правительства, чтобы устранить конфликт интересов.

Литература

- 1 Аубакиров Я.Н. Экономические проблемы стратегии Казахстана. – Алматы, 1997.
- 2 Ахметова Г.Р. Теоретические модели международной конкурентоспособности национальных экономик. – // Казахстан на пути к новой модели развития: тенденции, потенциал и императивы роста. Ч. 4. - Алматы. – 2001. – с. 52.
- 3 Бестерекова Г.А. Промышленное производство: пути стабилизации и развития. – – // Экономические приоритеты Казахстана: пути стабилизации и развития. Сб.науч. трудов. – Алматы. – 2000.- с. 127.
- 4 Валовой Д.В. Рыночная экономика. Возникновение, эволюция и сущность. – М.: ИНФРА – М, 2005.
- 5 Введение в рыночную экономику / Под ред. А.Я. Лившица, И.Н. Никулиной. – М.: Высшая школа, 2003.

Еремина К.В., 3 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель - PhD, ассистент профессора Атабаева А.К.

ПЛАТФОРМЕННАЯ ЗАНЯТОСТЬ - ГЛАВНЫЙ ТРЕНД ЦИФРОВИЗАЦИИ РЫНКА ТРУДА И ЕЕ ПРОБЛЕМЫ

Вынужденное переформирование рынка труда, и ограничения, возникшие в результате вспышки COVID-19, ускорили и усугубили процесс автоматизации деятельности рабочих. В результате, в 2020 году возникла необходимость в удаленном формате работы, вследствие чего были внесены изменения в Трудовой кодекс РК, так как необычайно остро встал вопрос трудового регулирования[1]. Так называемая платформенная занятость возникла следом за удаленной занятостью.

В соответствии со статьей 105 Социального кодекса РК, платформенная занятость – это вид

деятельности, при котором работы выполняются (услуги оказываются) с использованием интернет-платформы(или мобильного приложения платформенной занятости)[2].

В данный момент цифровой труд продолжает набирать обороты и создает новый, стремительно растущий рынок. Так, по данным Министерства труда РК, в Казахстане сейчас на различных платформах занято около 500 тысяч человек или около 5-6% от всех экономически активных граждан республики[3]. При этом тренд на аренду кадров и аутстаффинг, а также высокий спрос на услуги платформ в ближайшее время могут существенно увеличить эту долю.

Актуальность исследования заключается в том, что сегодня развитие рынка труда связано, в первую очередь, с цифровыми платформами, которые представляют собой основной инструмент по сбалансированию спроса и предложения с точки зрения работодательской и соискательской активности. Однако такой формат работы чреват тем, что у работников практически нет никаких социальных гарантий и защиты перед риском того, что работодатель (платформа), может просто заблокировать аккаунт или в одностороннем порядке изменить существующие условия контракта.

Для изучения данного вопроса на первом этапе исследования была выдвинута гипотеза: «В Казахстане самозанятое население, работающее на цифровых трудовых платформах не имеет социальной защиты». На втором этапе отобраны 9 факторов, которые на наш взгляд, предположительно имеют влияние на рост самозанятого населения (Y). На третьем этапе анализ построено корреляционное поле, показывающее взаимосвязь между факторами.

Таблица 1.

Корреляционная матрица

Переменные	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9
Y Самостоятельно занятое население, тыс. человек	1									
X1 Занятое население, тыс.	-0,7	1,0								
X2 Численность молодежи (все население)	0,7	-0,1	1,0							
X3 Наемные работники, тыс. человек	-0,9	1,0	-0,3	1,0						
X4 Безработное население, тыс. человек	0,7	-1,0	0,1	-1,0	1,0					
X5 Уровень молодежной безработицы, % (в возрасте 15-28 лет)	0,7	-0,9	0,1	-0,9	0,9	1,0				
X6 Величина прожиточного минимума, в тенге	-0,88	0,1	0,6	0,0	-0,2	-0,2	1,0			
X7 Доля пользователей сети Интернет в возрасте 16-74 лет, %	0,9	-0,9	0,4	-0,9	0,9	0,8	0,3	1,0		
X8 Социальные трансферты	-0,74	-0,8	-0,3	-0,7	0,8	0,7	-0,7	0,5	1,0	
X9 Среднемесячный размер социальных пособий	-0,9	0,9	-0,5	0,9	-0,8	-0,8	-0,1	-0,9	-0,5	1,0

Из данной таблицы следует вывод, что большее влияние на зависимую переменную оказывают: численность наемных работников, величина прожиточного минимума, доля пользователей сети Интернета, социальные трансферты, размер социальных пособий и другие.

Таблица 2.

Регрессионный анализ

Переменные	Коэф фициенты	Стандартная ошибка	t- статистика	P- Значение	Нижние 95%	Верхние 95%
Y-пересечение	-15,3889	20,6576	-2,7450	0,0487	-56,5500	25,7722
X1	-1,0017	0,0030	338,5931	0,0000	0,9958	1,0076
X2	0,0000	0,0000	-0,6059	0,5464	0,0000	0,0000
X3	-0,9967	0,0021	-475,0095	0,0000	-1,0009	-0,9925
X4	0,1561	0,0120	-1,8640	0,0463	-0,0464	-0,0015
X5	1,1243	0,1031	10,9079	0,0000	0,9189	1,3297

X6	0,0000	0,0002	-0,0314	0,9750	-0,0004	0,0004
X7	0,1192	0,0257	-2,2697	0,0082	-0,0838	0,0186
X8	0,0124	0,1250	0,0993	0,9212	-0,2367	0,2616
X9	-0,0001	0,0001	-0,6004	0,5501	-0,0004	0,0002

По результатам вычислений таблицы 2 наблюдаем, что статистически значимыми коэффициентами регрессии являются: занятое население, наемные работники, безработное население, уровень молодежной безработицы, Доля пользователей сети Интернет, так как Р-Значение для данных переменных больше, чем 0,05. В связи с этим, можно сделать следующую интерпретацию полученной модели:

- 1) При увеличении численности занятого населения на 1 тыс. человек, число самозанятого населения уменьшится на 1001 человека;
- 2) Рост численности наемных работников на 1 тыс. человек, приведет к снижению численности самостоятельно занятого населения на 997 человек;
- 3) Рост численности безработного населения на 1 тысячу человек, поспособствует увеличению количества самозанятых на 156 человек;
- 4) Увеличение уровня молодежной безработицы на 1%, увеличивает число замозанятых на 1124 человек;
- 5) Увеличение доли пользователей Интернета на 1% приведет к увеличению числа самостоятельно занятого населения на 119 человек.

Регрессионный анализ подтверждает нашу гипотезу о том, что в Казахстане на рынке труда существуют проблемы социального характера. В частности, самозанятое население не в полной мере охвачено социальным обеспечением.

В заключении, стоит сказать, что самая насущная проблема в платформенной занятости – это оказание социальной защиты таких работников. Ведь у тех, кто работает на платформах, отсутствуют пенсионные отчисления и при выходе на пенсию, они смогут рассчитывать только на базовую пенсионную выплату, о наличии оплачиваемого отпуска, больничных листов, обязательных социальных отчислений и речи быть не может. Отсутствие такой поддержки влияет на социальную сферу, растет доля бедности. На сегодняшний день известно, что проектом Социального кодекса Республики Казахстан вводятся положения по «платформенной занятости» и раскрываются некоторые моменты налогообложения физических лиц, которые оказывают услуги или выполняют работы на интернет-платформах. Очень надеюсь, что данные нововведения в корне улучшат ситуацию работников цифровых платформ.

Литература

1. Статья «Влияние коронавируса COVID-19 на трудовые отношения в Казахстане». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33368856&pos=46;-39#pos=46;-39
2. Социальный кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14202768#_Тoc112929876
3. Статья «Платформенная занятость» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://businessmir.kz/2022/12/21/platformennaya-zanyatost/>

Есенгельди Э.С., Жұмабекова А.Т. 1 курс, (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Амиркулова М.Б.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПАНДЕМИЯ ЖӘНЕ ӨТКЕНКЕЗЕҢДЕГІ САУДА ДЕҢГЕЙІ

Сауда бұл әлемдік экономикаға орасан зор әсерін тигізетін, сатып алу-сату арқылы тауар айналымы жнзеге асатын шаруашылық саласы. Сауда – кез келген мемлекеттің экономикасындағы маңызды орын алатын құрамдастарының бірі. Қазақстан тәуелсіздік алған жылдарынан бастап ел экономикасының қозғаушы кнші – сауда саласы деп айтуға да болады. Ал 1-суретте Қазақстанның сыртқы сауда айналымы көрсетілген:

1-сурет Қазақстанның сыртқы сауда айналымы

Диаграммада көрсетілгендей Қазақстанның сыртқы саудадағы ең негізгі объектісі – шикізат. 2020-шы жылға дейін шикізат сауда айналымының негізгі көзі болып саналды. Алайда пандемияның дүниежүзінде таралуы, тек денсаулық дәрежесіне ықпал етіп қоймай, шектеу шаралары да Қазақстанның экономикасына кері әсер етті. Осылайша, шекаралардың жабылуы, экспорттың қысқаруына әкеп соқты. Ал бұл болса, Қазақстандағы барлық экспорттың 70%-на жуығы пайдалы қазбаларға тиесілі. Осы арқылы Қазақстанның осал тәсімі байқалды. Сондықтан да жедел түрде қандай да бір шараларды қолға алу қажет болды.

ҚР Сыртқы сауда көрсеткіштері, (млрд доллар)

Шама	2019 ж	2020 ж	2020/2019
Тауар айналымы	97,8	86,5	-11,6%
Экспорт	58,1	47,5	-18,1%
Импорт	39,7	38,9	-2%
Сауда балансы	18,4	8,6	нашарлаған

inbusiness.kz

2-сурет ҚР сыртқы сауда көрсеткіштері

2020 жылғы қаңтар-маусым айларында сыртқы сауданың тауар айналымының көлемі 86,5 млрд долларды құрады, алдыңғы жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 97,8 млрд доллар болып, 11,6%-ға азайды. 2020 жылдың 6 айында экспорт 18,1%-ға төмендеп, 47,5 млрд долларды құрады, импорт 2%-ға төмендеп, 38,9 млрд долларды құрады. Нәтижесінде 2019 жыл мен 2020 жылдың сауда балансын кестеден көретін болсақ, 2019 жылы 18,4 млрд долларды, ал 2020 жылы 8,6 млрд долларды құраған. Бұл пандемияның соншалықты экономикаға нашар әсерін байқатады.

Әлемде пандемия салдарынан туындаған сауда-экономикалық өзгерістер бір жағынан тәуекелдерді туындатса, басқа жағынан отандық кәсіпорындардың ең жоғары қосылған құны бар өнімдерді өндіруге көшуіне «мүмкіндік терезесін» ашады.

Коронавирус пандемиясы әлемдік экономиканың көптеген секторларына теріс әсер етті, алайда енгізілген карантиндік шаралардан пайда көретін салалар да бар, мысалы, электрондық сауда.

Қорытындылай келе, оң жағы, сауда секторының онлайнға күрт ауысуы, отандық

кәсіпорындардың ең жоғары қосылған қлны бар өнімдерді өндіруге көшуіне «мнмкіндік терезесін» ашылуы, ішкі туризмнің дамуын, қызмет көрсету қызметінің деңгейінің өсуі. Теріс жағы, Қазақстан экономикасының шикізатқа тәуелді болуы.

Әдебиеттер

1. Абдурахманов М.А. Экономикада статистикалық әдістер. Оқуқлралы.- Астана: ҚазӘҚХСУ, 2019.-310 б.
2. Хили Джозеф Ф. Статистика негіздері: Әлеуметтікзерттеуқлралы / Джозеф Ф. Хили. - Алматы: Ғллттықаудармабюросы, 2020. - 576 б.
3. <http://Kaz.zakon.kz>
4. <http://Inbusiness.kz/>

Жанғалиев А.А., 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель - к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В международной практике обеспечение экономической эффективности сельскохозяйственных предприятий является необходимым условием обеспечения продовольственной безопасности и устойчивого роста национальной экономики. По официальной информации Международной торговой организации, несмотря на снижение международного товарооборота за счет пандемии коронавируса «в конце первой половины 2020 года объем производства сельскохозяйственных продуктов увеличился на 4,7% по сравнению с аналогичным периодом прошлого года. Это объясняется прежде всего тем, что государство оказывает финансовую поддержку сельскохозяйственному сектору. В 2020 году в Соединенных Штатах была предоставлена субсидия еще 19 миллиардов долларов». Например, в нашей стране в 2020 году по сравнению с 2019 годом, вес стоимости продукта в объеме доходов от продажи сельскохозяйственной продукции в Республике Казахстан снизился до 2,9%[1].

В мировой практике проведены обширные исследования по снижению стоимости продукции на сельскохозяйственных предприятиях, повышению доли инновационных продуктов в объеме производимой сельскохозяйственной продукции, укреплению экспортного потенциала сельскохозяйственных предприятий, повышению эффективности государственной финансовой поддержки их деятельности [2]. Однако в настоящее время недостаточно изучены вопросы оценки влияния рисков на экономическую эффективность сельскохозяйственных предприятий, повышения ликвидности и финансовой стабильности этих предприятий.

Тот факт, что уровень ликвидности и финансовой стабильности сельскохозяйственных предприятий в Республике Казахстан низок, стоимость выручки от продажи сельскохозяйственной продукции высока, а то, что развитие деятельности сельскохозяйственных предприятий, основанных на инновациях, не на требуемом уровне указывает на актуальность вопроса обеспечения экономической эффективности сельскохозяйственных предприятий.

Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 декабря 2021 года № 960 «Об утверждении Концепции развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2021 – 2030 годы» в определенной степени данная научная статья пояснит задачи, определенные в Методологии оценки эффективности мер государственного регулирования агропродовольственного рынка и поддержки агропромышленного комплекса Коллегии Евразийской экономической комиссии от 24 апреля 2017 г. № 11 «о дополнительных мерах по глубокой переработке сельскохозяйственных продуктов и дальнейшему развитию пищевой промышленности», а также в других нормативных документах, связанных с темой данного исследования.

В 2021-2030 годах в стратегии действий по пяти приоритетным направлениям развития Республики Казахстан модернизация и опережающее развитие сельского хозяйства признается одним из необходимых условий дальнейшего укрепления макроэкономической стабильности и сохранения высоких темпов экономического роста.

В стратегии действий определены следующие конкретные меры по развитию сельского хозяйства:

- углубление структурных преобразований и последовательное развитие сельскохозяйственного производства, дальнейшее укрепление продовольственной безопасности страны, расширение производства экологически чистой продукции, существенное повышение экспортного потенциала аграрного сектора;

- сокращение посевных площадей под хлопком и зерном, посадка картофеля, овощей, кормовых и масличных культур на освободившихся землях;

- создание благоприятных условий для продвижения и развития многопрофильных фермерских хозяйств, занимающихся переработкой, заготовкой, хранением, реализацией, строительными работами и оказанием услуг помимо производства сельскохозяйственной продукции;

- строительство новых перерабатывающих предприятий, оснащенных самым современным высокотехнологичным оборудованием для глубокой переработки сельскохозяйственной продукции, производства полуфабрикатов и готовых пищевых и упаковочных продуктов, реализация инвестиционных проектов по реконструкции и модернизации действующих.

Пути обеспечения экономической эффективности сельскохозяйственной деятельности:

1. Для обеспечения стабильного темпа роста объема сельскохозяйственной продукции, прежде всего, необходимо добиться стабильного уровня ставки инвестиций в сельскохозяйственный сектор; во-вторых, необходимо увеличить уровень географической диверсификации экспорта сельскохозяйственной продукции; в-третьих, необходимо снизить стоимость сельскохозяйственной продукции путем внедрения инновационных технологий и сырья в производство.

2. Для обеспечения эффективности финансирования затрат, связанных с модернизацией сельского хозяйства, во-первых, необходимо обеспечить низкий и стабильный уровень процентных ставок коммерческих банковских кредитов; во-вторых, дополнительные расходы сельскохозяйственных предприятий за счет увеличения цены импорта в результате девальвации национальной валюты должны быть охвачены государственным бюджетом или государственными специальными фондами[3].

3. Необходимо увеличить ставку обращения активов сельскохозяйственных предприятий и хозяйств и повысить уровень их использования кредитов от коммерческих банков путем достижения приемлемого уровня ликвидности необходимо сформировать технологические кластеры путем развития сельского хозяйства и смежных отраслей путем организации технологических парков в аграрных регионах с относительно низким уровнем развития.

4. Необходимо увеличить скорость оборота активов сельскохозяйственных предприятий и фермерских хозяйств и повысить уровень использования ими кредитов коммерческих банков за счет достижения приемлемого уровня показателей ликвидности[4].

5. Необходимо включить показатели ликвидности в показатели, характеризующие экономическую эффективность сельскохозяйственных товаропроизводителей и предприятий, и установить их общепризнанные в международной практике нормативные уровни.

6. В показатели, характеризующие экономическую эффективность сельскохозяйственных товаропроизводителей и предприятий, необходимо включить показатели платежеспособности и установить их нормативные уровни, общепризнанные в международной практике.

7. Необходимо формирование технологических кластеров за счет развития сельского хозяйства и смежных отраслей путем организации технопарков в аграрных регионах с относительно низким уровнем развития[5].

8. В целях развития деятельности компаний, разрабатывающих инновационные технологии и технику для сельского хозяйства, должны быть реализованы следующие меры:

- необходимо ввести практику поддержки этих компаний через бюджетные компании;

- необходимо увеличить объем государственных заказов, отдаваемых этим компаниям;

- необходимо усилить сотрудничество высших учебных заведений и НИИ агропромышленного комплекса с инновационными компаниями в сфере разработки и коммерциализации инновационной продукции

Таким образом, мы рассмотрели практические рекомендации, направленные на обеспечение экономической эффективности сельскохозяйственных предприятий.

Литература

1. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшуі жөніндегі тұжырымдама. Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 30 мамырдағы № 577 Жарлығымен

бекітілген. -2013.-URL: http://www.greenkaz.org/images/for_news/pdf/npa/koncepciya-poperehodu.pdf.

2. Farrell M. J. The Measurement of Productive Efficiency / Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General). - 1957. - No3. -P.253-290.

3. Samuelson P. A., Nordhau, W. D. Economics / 17th ed. Boston: McGraw - Hill, XXII. – 2001. -P. 452.

4. Kerselaers E., De Cock L., Lauwers L., Huylenbroeck G. Modelling farm - level economic potential for conversion to organic fading/ Agricultural Systems.-2007. -No 3. -P. 671-682.

5. Kumbhakar S. C., Tsionas E. G., Sipiläinen T. Joint Estimation of Technology Choice and Technical Efficiency: an Application to Organic and Conventional Dairy Farming/ Journal of Productivity Analysis, - 2009. -No 3. -P.151-161.

Жанғалиева А.М., 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель - PhD, профессор Ситенко Д.А.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ, ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АУДИТА

Финансовые отношения связаны с созданием и использованием денежных средств. Они представляют собой систему экономических отношений, создание денежных средств на одном уровне. Денежные отношения, которым соответствуют все три этих отношения, относятся к финансовым отношениям. Финансы сами по себе важнее бухгалтерского учета, потому что от этой дисциплины зависит принятие решений о деньгах, инвестировании, сбережениях, расходах или поиске планов получения дополнительных финансов. В целом, финансы как научная концепция обычно представляют собой набор процессов, которые, хотя и проявляются в различных формах в общественной жизни, обязательно сопровождаются движением денег [1]. Распределение прибыли на создание внутрихозяйственных фондов в предприятиях, уплату налогов в государственный бюджет, перечисление средств во внебюджетные фонды и благотворительные фонды. Как ни заметно, движение денег само по себе не раскрывает сущности финансов.

Садыков и Цеферова и др. отметили [7], что развитая финансовая система способствует развитию подотчетности в 3 областях:

- направляет сбережения на ответственные инверсии,
- направляет капитал на возможные высокодоходные инвестиционные проекты (через мониторинг заемщиков, снижение информационной асимметрии),
- обеспечивает эффективную платежную систему.

В то же время необходимо регулирование финансовых институтов для предотвращения финансовых кризисов, оказывающих долгосрочное негативное влияние на инвестиции и подотчетность. Финансовый менеджмент пронизывает все элементы финансовой системы и выступает важнейшим компонентом структуры управления в рыночная экономика [2]. Основой финансового менеджмента является финансовая политика, основанная на анализе факторов эффективного использования финансовых ресурсов в краткосрочной и долгосрочной перспективе и определяющая деятельность финансовых служб в экономической деятельности выстраивают многоплановые отношения и расширяют связи как внутри страны, так и за рубежом.

Более того, Аббасов заявил, что все хозяйствующие субъекты, участвующие в хозяйственной деятельности, выстраивают многоплановые отношения и расширяют связи как внутри страны, так и за ее пределами [5]. В этот момент все большую актуальность приобретает необходимость объективной и всесторонней оценки финансового состояния предприятий. Это одна из важнейших обязанностей аудиторов и контрольно-ревизионных учреждений в условиях рыночной экономики. Аудиторы, которые действуют совершенно самостоятельно, без государственных служащих, являются высококвалифицированными специалистами в области финансов, учета и контроля, бухгалтерами-инспекторами. Аудиторская служба, или сокращенно, аудит делится на два вида: внутренний и внешний аудит. Аудитор определяет достоверность бухгалтерского баланса, отчета о прибылях и убытках, достоверность сведений в пояснительной записке. Аудит финансовой отчетности состоит из изучения отчета организации для вынесения заключения о том, соответствует ли отчет организации установленным критериям и общепринятым правилам

бухгалтерского учета. Эти аудиторские отчеты составляются внешними аудиторами, приглашенными проверяемой компанией.

Александр и Нобес пояснили, что финансовый аудит — это работа по дезагрегированию и проверке финансовой информации, подготовленной руководством, которая является ретроспективной и структурированной в соответствии с определенным Стандарт отчетности и комплексные заявления, на которых основана эта информация, с помощью аудиторских процедур, разработанных для поиска ответов на эти вопросы с разумным уровнем достоверности[6]. Процесс бухгалтерского учета и подготовка финансовой отчетности усложняются по мере роста бизнеса и развития технологий, увеличивается вероятность ошибок в финансовой отчетности. В этом случае нельзя ожидать от пользователей информации оценки качества финансовой отчетности и измерения степени ее соответствия принципам и законам бухгалтерского учета.

Целью исследования является изучение понятийного аппарата бухгалтерского учета (особенно финансового учета) и международных стандартов, т. е. общепринятых принципов и методов, национальных и международных систем бухгалтерского учета, изучение проблем в существующей системе бухгалтерского учета и финансовой отчетности, выявление области для улучшения финансовой отчетности. Целью финансового аудита является проверка точности финансовых отчетов, подготовленных и представленных аудируемой компанией, и связанных с ними требований руководства, а также проверка точности финансовых отчетов во всех их существенных аспектах, стандартами финансовой отчетности, принятыми руководством и утвержденными аудитором.

Предметом исследования является процесс организации и совершенствования управленческого учета в нефтегазовой отрасли. В целом предметом управленческого учета является совокупность объектов на всех стадиях процесса управления производством. Однако информация бухгалтерского учета фиксирует активы и пассивы предприятия. Он стал инструментом, который не только документирует прошлое, но и проливает свет на планы и стратегии на будущее. Быстрый рост международных экономических отношений, переход к массовому производству в результате технического прогресса и обусловленный этим рост рынков, а также увеличение потребностей людей привели к тому, что предприятия стали принадлежать более чем один человек и владелец бизнеса и бизнес-менеджер отделились друг от друга[3].

Одним из основных ресурсов экономической деятельности являются финансовые ресурсы. В современном мире, где бизнес растет, а альтернатив финансирования становится все больше, вопросы о том, где, сколько, по какой цене, как и когда, следует получать финансовые ресурсы, приобретают все большее значение. Доходы от инвестиций предприятия будут использованы для самофинансирования предприятия и сколько будет выплачено акционерам[4]. Для обеспечения роста и укрепления финансовой структуры предприятия необходимо учитывать интересы акционеров при сохранении определенной части или всей прибыли предприятия.

Следовательно, унифицированная гармонизация национальных систем учета разных стран важна, прежде всего, для потенциальных иностранных инвесторов. Таким образом, иностранным инвесторам необходимо иметь четкую, прозрачную и реалистичную финансовую отчетность соответствующего хозяйствующего субъекта, являющегося объектом инвестирования. В связи с этим годовые отчеты в целом, а также по результатам отдельных инвестиций в его совместные предприятия и филиалы могли бы стать важным вкладом с точки зрения прозрачности и охвата. Распределительные и контрольные функции государственного бюджета тесно взаимосвязаны. Любое распределение не осуществляется бесконтрольно, т. е. после того, как деньги направляются в разные сферы, строго контролируется их расходование по назначению. Эти функции отражают сущность государственного бюджета и тесно связаны со всеми отраслями экономики. Кроме того, эти функции в основном рассматриваются как функции распределения и управления. Все это вместе образует механизм государственного бюджета. Государство решает свои социально-экономические задачи через бюджетный механизм, играет ключевую роль в развитии материального производства и непроизводственного.

Литература

1. Закон Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности». Закон Республики Казахстан от 28 февраля 2007 г., №234-III(с изменениями и дополнениями).
2. Закон Республики Казахстан «Об аудиторской деятельности». Закон Республики Казахстан от 20 ноября 1998 года №304-1 (с изменениями и дополнениями).
3. Об утверждении Правил формирования резервов (резервов) в соответствии с МСФО и

требованиями законодательства Республики Казахстан в области бухгалтерского учета и финансовой отчетности [Электронный ресурс] -<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700016502>

4. Резервы в бухгалтерском и налоговом учете [Электронный ресурс] - <https://cdb.kz/sistema/biblioteka-bukhgaltera/articles/rezervy-v-bukhgalterskom-i-nalогоvom-uchete/>

5. Abbasov, İ.M., Mammadov, İ.A. and Cabbarov, A.S. (2017). Mühəşibatüçotu: Sahələrüzrə/Accounting. Baku: Baku Business University, p.407.

6. Alexander, D., Nobes, C. (2004). Financial Accounting: An International Introduction. 2nd ed. UK: Prentice Hall.

7. Sadıqov, E.A., Sadıqov, T.Ə., Cəfərova, Ş.Ə. et al (2012). Mühəşibatüçotu/Auditing. Baku: Təhsilışçisimətbəəsi, s.688.

Жангиров Ж., 1 курс (КарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

МАЛОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Предпринимательство — это динамичный механизм, который катализирует процесс создания богатства и инноваций. Данный процесс обеспечивает наш мир большим количеством товаров и услуг и способствует росту общественного благосостояния. Основное значение предпринимательства заключается в создании рабочих мест, инновациях и улучшении экономики. С чем наша страна и справляется. Наша страна богата экономическими и неэкономическими ресурсами. И в зависимости от того, как мы будем использовать данные ресурсы, наш уровень инновационности, стабильности экономики будет изменяться. Развитие предпринимательства можно разделить на два этапа.

Первый этап в развитии предпринимательского законодательства характеризуется тем, что в этот период практически с нуля создавалась правовая база для осуществления деятельности субъектами предпринимательства. Об этом свидетельствуют принятые тогда законодательные акты, такие как Закон РК «Об обращении ценных бумаг и фондовой бирже в Республике Казахстан» от 11 июня 1991 г.; Закон РК «О налоговой системе в Республике Казахстан» от 25 декабря 1991 г. и др. Особое влияние на процесс развития предпринимательской деятельности в этот период оказал Закон РК «О защите и поддержке частного предпринимательства» от 4 июля 1992 г. № 1543-ХІІ, который определил основные формы и способы защиты частного предпринимательства и его поддержки, закрепил политику отказа от прямого вмешательства государства в частную предпринимательскую деятельность, максимальную свободу частных предпринимателей, охрану коммерческой тайны и ответственность государственных органов и должностных лиц за нарушение прав частных предпринимателей. Важную роль в становлении национальной системы законодательства сыграла кодификация гражданского законодательства. Гражданский кодекс представляет собой основной специальный нормативный акт в области регулирования частно-правовых отношений (в том числе и предпринимательских отношений) [1].

Началом второго этапа в развитии предпринимательского законодательства послужило введение в действие Законов Республики Казахстан «О государственной поддержке малого предпринимательства» от 19 июня 1997 г. Закон о государственной поддержке малого предпринимательства закрепил принципы государственной поддержки малого предпринимательства. В качестве законодательного акта, оказавшего позитивное воздействие на предпринимательские отношения, можно назвать Закон РК «О государственной поддержке прямых инвестиций» от 28 февраля 1997 г., которым определялись такие основные задачи, как: внедрение новых технологий, передовой техники и ноу-хау; насыщение внутреннего рынка высококачественными товарами и услугами и т.п. [2].

В Казахстане, являющемся страной с быстрорастущей экономикой, в последние годы наблюдается устойчивый рост малого бизнеса. Ниже приведены некоторые ключевые показатели, отражающие текущее состояние малого бизнеса в Казахстане:

- предпринимательская активность: По данным Global Entrepreneurship Monitor (GEM), уровень предпринимательской активности в Казахстане постоянно растет в последнее десятилетие по причине создания благоприятной среды для процветания малого бизнеса.

- доступ к финансам: правительство приняло меры для поддержки малого бизнеса, например, предоставление кредитных линий через банки развития и микрофинансовые организации,

создание системы гарантий для поддержки малого бизнеса в получении кредитов.

- создание рабочих мест: в 2020 году на этот сектор приходилось более 60% от общей занятости в стране. Это стимулирует экономический рост страны и создание рабочих мест.

- показатели экспорта: страна смогла увеличить свой экспорт, особенно в секторах, в которых преобладает малый бизнес.

- инновации: правительство запустило различные инициативы по поощрению инноваций, такие как программа «Инновационный Казахстан», которая оказывает поддержку малому бизнесу в разработке новых технологий и продуктов [3].

Государство определило те сектора экономики, развитие которых является приоритетным, и те меры стимулирования и поддержки, которые будут предоставлены в этом случае, все это активизировало предпринимателей и способствовало планомерному развитию экономики.

В результате, в нашей стране сложилась монистическая система частного права - есть Гражданский кодекс, который является основным законодательным актом, регулирующим рыночные отношения, и специальное законодательство о предпринимательстве.

Основными показателями развития малого предпринимательства в Казахстане являются: количество активных субъектов (единиц); численность занятых (тыс. человек); выпуск продукции (млн. тенге). Основные показатели развития малого предпринимательства в Казахстане представлены на рисунке [4].

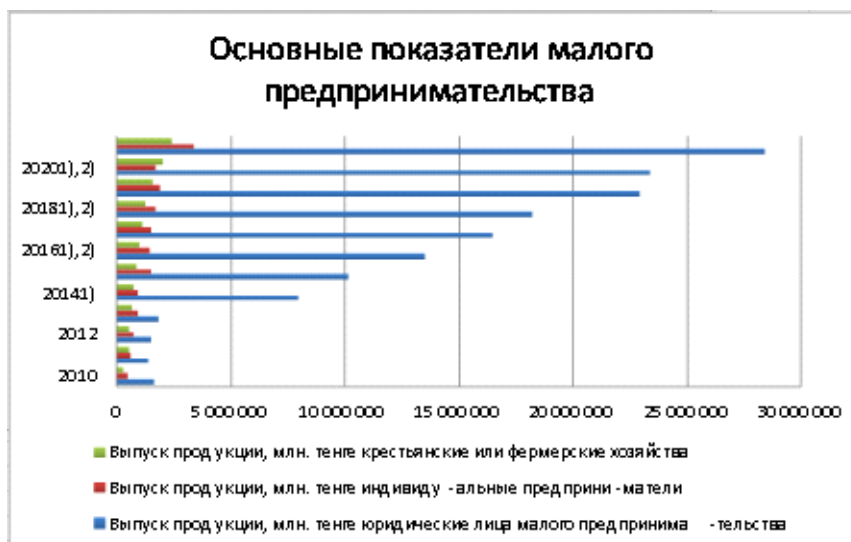

Рисунок. Основные показатели развития малого предпринимательства в Казахстане.

Выпуск продукции в период с 2010 года по 2021 год в млн. тенге, произведенной юридическими лицами малого предпринимательства ежегодно имел прирост 44 млн. тенге; произведенной индивидуальными предпринимателями 22 млн. тенге; произведенной крестьянскими или фермерскими хозяйствами 20 млн. тенге. При этом численность занятого населения в субъектах малого предпринимательства в данный период имела положительный прирост в юридических лицах малого предпринимательства (8 тыс. человек) и индивидуальных предпринимателей (6 тыс. человек), а в крестьянских или фермерских хозяйствах имелась убыль в размере 2 тыс. человек.

В целом, показатели указывают на благоприятную среду для малого бизнеса в Казахстане, с растущим уровнем предпринимательской активности, улучшенным доступом к финансированию, созданием рабочих мест, впечатляющими показателями экспорта и поддержкой инноваций. Однако, страна по-прежнему сталкивается с некоторыми проблемами, такими как отсутствие доступа к рынкам, трудности с получением лицензий и разрешений, ограниченный доступ к передовым технологиям. Для дальнейшей поддержки малого бизнеса государство должно решить эти проблемы и создать более благоприятную среду для их роста и развития.

Литература

1. <https://adilet.zan.kz/>
2. <https://online.zakon.kz/>

3. Сайт Официальный информационный ресурс Премьер-Министра Республики Казахстан // <https://primeminister.kz/ru/news/kazakhstan-zanjal-29-mesto-iz-60-stran-po-urovnju-biznes-aktivnosti-globalnyj-otchet-gem>

4. Сайт Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан // <https://www.stat.gov.kz/>

Жаумитова А.К., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші – э.м.к., аға оқытушы Амиркулова М.Б.

АҚПАРАТТЫҚ КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ АУДИТТЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ

Қазіргі таңда аудиттің қарқынды дамуы байқалады, бұл тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелерімен өзара әрекеттесу кезінде оның корпоративтік басқарудағы рөліне назар аударудың артуымен байланысты. Сыртқы және ішкі аудит-бұл кәсіпорын тиімділігінің негізгі элементтерінің бірі, қазіргі заманғы ғылыми менеджмент ұйымдарындағы проблемалардың себептерін зерттеу және тиісті шешімдер қабылдау үшін қажетті нақты және реттелген деректерді алатын маңызды құрал. Соңғы жылдары кәсіпорындар технологияның кеңейтілген нормативтік талаптарында жылдам өзгерістерге тап болды. Бұл өзгерістер аудитке әртүрлі бизнес-процестердің ашықтығын, басқарылуын және тиімділігін арттыруға елеулі нәтиже қосуға мүмкіндік берді.

Бүгінгі күні аудиторлық зерттеулердің көп бөлігі аудит процестерін автоматтандыруға бағытталған. Аудиттің нәзіксіз қызметі бақылау аймағын кеңейте алады, ал аудиттің қашықтықтан жүргізілуі тапсырмаларды аудиторлар тобының арасында бөлуге, клиент пен маманның орналасқан жері бойынша мәселелерді шешуге мүмкіндік бере алады.

Қашықтықтағы аудитті қолдану-бұл қосымша көмек қана емес, сонымен қатар аудит жүргізу тәртібін қайта қарауға мүмкіндік беретін технологияларды пайдаланудың негізі болып табылады. Бұл әдісті қолданудың қосымша мотивтері: аудит сапасын арттыру, клиентпен байланыс уақытын ұлғайту, аудитті қамтуды кеңейту және іс-сапар шығындарын азайту болып табылады.

Аудитордың орналасқан жеріне байланысты іс жүзінде белсенді қолданылатын ақпараттарды жинаудың келесі әдістері келесідей болып бөлінеді. Олар 1-кестеде көрсетілген.

Кесте 1

Ақпарат жинау әдістері

Аудитор мен тексерілетін ұйымның өзара арақатынасы	Аудитордың орналасу орны	
	Өндірістік орындарындағы ұйымның қызметі	Қашықтықта
Адамдардың өзара арақатынасымен	<ul style="list-style-type: none"> • Сұхбат өткізу; • Тексеруге арналған сұрақтар тізімін құрастыру; • Өкілдік нәтижелерді жинауға асыру; • Тексеріліп отырған ұйымның құжаттарына анализ жүргізу. 	<ul style="list-style-type: none"> • Интерактивті байланыс құралдары арқылы: • Сұхбаттар өткізу; • Тексеруге арналған сұрақтар тізімін құрастыру; • Тексеріліп отырған ұйымның құжаттарына анализ жүргізу.
Адамдардың арақатынасысыз	<ul style="list-style-type: none"> • Құжаттарға анализ жасау; • Орындалған жұмысты қадағалау, бақылау; • Тексеруге арналған сұрақтар тізімін толтыру; • Өкілдік нәтижелерді жинауға асыру. 	<ul style="list-style-type: none"> • Құжаттарға анализ жасау; • Әлеуметтік және қызықтық талаптарды ескере отырып, техникалық құралдардың көмегімен жұмыстың орындалуын бақылау.

Кестеге сәйкес қашықтықтағы аудит дегеніміз-аудиттің барысында ақпараттық компьютерлік технологияның көмегімен аудит шеңберінде іс-шаралар өткізу және тексерілетін объектіде аудитордың болмауына байланысты құжаттарды жинау. Сонымен қатар, аудитті

қашықтықтан жүргізу әдістері аудиттің толық көлемін де, белгілі бір бөлігінде шеше алады. Аудитті қашықтан жүргізудің әдістерін енгізу бірқатар артықшылықтар береді, олардың ішінде:

- қол жеткізу қиын немесе тіпті жабық нысандарға қол жеткізу.
- іс-сапар шығындарын азайту.
- аудитордың пайдалы уақытын арттыру, т.б.

Аудит кезінде ақпараттық компьютерлік технологияны қолдану мысалдары:

а) телеконференция, оның ішінде аудио, бейне және деректер алмасу құралдарының көмегімен кіріспе және қорытынды кеңестер;

б) құжаттама мен жазбалардың заңнамалық және нормативтік құжаттарға, сондай-ақ ұйымның нормативтік құжаттарына қашықтан қол жеткізу арқылы синхронды (нақты уақыт режимінде) немесе асинхронды (қажет болған жағдайда) сәйкестігіне аудит жүргізу;

в) бейне немесе аудио жазбалар арқылы ақпарат пен дәлелдемелерді жазу;

г) қашықтықтағы немесе ықтимал қауіпті жерлерге визуалды / аудио қол жетімділікті қамтамасыз ету.

Қашықтан аудит жүргізуге болатын құралдарға тоқтала кететін болсақ:

- Бейне және аудио конференциялар.
- Қашықтан қол жеткізу.
- VR жүйесі.

Аудиттің қашықтықтан жүргізілуінің әдеттегі аудитке қарағанда ең үлкен артықшылығы- уақыт пен шығындарды үнемдеу. Уақытты үнемдеу негізінен аудиторлардың бір орыннан екінші орынға ауыспауымен байланысты. Бірнеше күнге созылатын тексерулер үшін қонақүйде тұрудың қажеті жоқ. Шығындарды үнемдеу-бұл уақытты үнемдеудің нәтижесі. Жол жүру шығындары мен тұну шығындары болмайды. Компанияның көлеміне байланысты бірнеше күнді бірге өткізуге болады. Тағы бір артықшылығы-ікемді уақытты басқару. Кәдімгі аудиттік тексеріс бір немесе бірнеше күнде жүргізілсе, виртуалды аудитті басқаруды ікемді етуге болады. Құжаттаманы қарау және басшылықпен, қызметкерлермен талқылау жүргізілуі ыңғайлана түседі. Жалпы, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар күннен-күнге дамуда, адамдардың жұмысын жеңілдетуде. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың аудитте қолданылуы өте тиімді әрі пайдалы. Қазіргі таңда ең бағалы дүние-уақыт болғандықтан, уақытты үнемдеуге көмегін тигізеді.

Әдебиеттер

1. Голышева Е.А. "Информационные технологии в аудите"
2. Кушнарев А. "Проблемы автоматизации аудита" // Аудит сегодня. – 2007.
3. ru.wikipedia.org

Жумашева Ж.Б., магистрант 1 курс (Қазақ Ғұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті)
Ғылыми жетекшісі - PhD, қауым. профессор Бердимурат Н.

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРІН НЕСИЕЛЕУДІҢ ТҮСІНІГІ МЕН ДАМУЫ

Қазақстан Республикасының Жер кодексінің 12 бабының 7 тармағына сәйкес жер – Қазақстан Республикасының егемендігі белгіленетін шектегі аумақтық кеңістік, табиғи ресурс, жалпыға ортақ өндіріс құралы және кез келген еңбек процесінің аумақтық негізі ретінде қарастырылады [1]. Жерді бағалау үшін алдымен жердің түріне басты назар аударылады. Жер учаскесінің қасиеттеріне сәйкес отырып, мүмкін болатын пайдалану нысандары да анықталады:

- Ауыл шаруашылық – олардың қатарына ауылшаруашылық өнімдерін өндіру үшін қолдануға болатын ең құнарлы аудандар кіреді;

- Орман – тығыз өсімдік жамылғысы бар алаңдар;

- Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар – бірегей экологиялық маңызы бар жерлер [2]. Жерді несиелеу мақсатында бағалау туралы көптеген мемлекеттердің өз тәжірибелері мен қателіктері бар. Солардың бірі Кеңес Одағының бұрынғы мүшесі Украина мемлекеті болып табылады. Украина мемлекетінде жүргізілген тәжірибелерге байланысты бірнеше қателіктер анықталынған. Ол туралы А. А. Сахно өзінің мақаласында Украинаның агроөнеркәсіптік кешенінің шаруашылық жүргізуші субъектілерінің қызметін несиелеу сатылатын өнім көлеміне дәуір арттыруға мүмкіндік беретіндігін, алайда сатудың шекті деңгейінің индикаторын қолдана отырып, табыстылық деңгейін тек динамика тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар көптеген факторлардың әсерінен

саланың дамуына қол жеткізудің тиімділігі тұрғысынан да бағалауға болатындығын атап өткен [3].

Статистикалық мәліметтерге сәйкес ауыл шаруашылығындағы аса көп қолданыстағы жерлер өсімдік шаруашылығына тиесілі екендігі анық. Соған байланысты, ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымындағы өсімдік шаруашылығының үлесі анықталды. Үлесін анықтау барысында ауыл шаруашылық өнімдерінің жалпы шығарылымы мен өсімдік шаруашылығынан түскен жалпы өнімділікті зерттей отырып, ауыл шаруашылық өнімділіктің қаншалықты үлесі аграрлық жерледі қамтитыны анықталынды.

Кесте 1

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы шығарылымындағы өсімдік шаруашылығының үлесі

Қолданыстағы бағаларда, млн.теңге			
Жыл	Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (көрсетілетін қызметтерінің) жалпы шығарылымы	Соның ішінде:	
		Өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі	Үлесі, %
1	2	3	4
2016	2 949 485,0	1 683 851,4	57,1
2017	3 143 678,1	1 739 436,4	55,3
2018	3 307 009,6	1 825 236,7	55,2
2019	3 684 393,2	2 047 580,8	55,6
2020	4 070 916,8	2 249 166,9	55,2
2021	4 474 088,1	2 411 486,7	53,9
2022	5 151 163,0	2 817 660,6	54,7

Ескерту: дереккөз [4]

2021 жылмен салыстырғанда 2022 жылы мал шаруашылығы өнімдерінің тауарлар экспорты 72 098,2 мың АҚШ долларына өссе, ал өсімдік өнімдерінің экспорты 144 453,9 мың АҚШ долларына өскен. Кестеде көрсетілгендей мал шаруашылығы өнімдерінің экспорты өсімдік шаруашылығына қарағанда төмен.

2-ші кестеде мал шаруашылығы және өсімдік өнімдерінің экспортын салыстырмалы есептеулер жүргізілді. Есептің нақты мақсаты субсидияланып отырған ауыл шаруашылық жерлерінің тиімділігін анықтау.

Кесте 2

2021-2022 жылдардағы мал шаруашылығы мен өсімдік өнімдерінің экспортын салыстырмасы, мың АҚШ доллары

	2021	2022	(+;-)
1	2	3	4
Мал шаруашылығы өнімдерінің тауарлар экспорты, мың АҚШ доллары	108 114,8	180 213,0	72 098,2
Өсімдік өнімдерінің экспорты, мың АҚШ доллары	1 850 005,4	1 994 459,3	144 453,9

Ескерту: дереккөз [4]

«Субсидиялауда өсімдік шаруашылығына баса назар аударылып жатқанын көруге болады. Бұл тиімдікті, өйткені өсімдік шаруашылығы өнімдері жақсы импортталады, сондықтан бұл салаға көп қолдау көрсетіледі», - деді Руслан Асаубаев.

Жоғарыда келтірілген мәліметтер бойынша бірнеше зерттеулер мен салыстырмалы есептер жүргізілді. Соның бірі мал шаруашылығы мен өсімдік өнімдерінің импортының салыстырмасы болып табылады.

Кесте 3

2021-2022 жылдардағы мал шаруашылығы мен өсімдік өнімдерінің импортының салыстырмасы, мың АҚШ доллары

	2021	2022	(+;-)
1	2	3	4
Мал шаруашылығы өнімдерінің тауарлар импорты, мың АҚШ доллары	189 221,5	295 093,4	105 871,9
Өсімдік өнімдерінің импорты, мың АҚШ доллары	896 479,7	901 495,8	5 016,1
Ауытқуы	707 258,2	606 402,5	
Ескерту: дереккөз [4]			

Кесте-3-те көрсетілгендей мал шаруашылығына қарағанда өсімдік шаруашылығы импорты әлдеқайда басым. Дегенмен де, 2022 жылы өсімдік шаруашылығының өнімдерінің өсіміне қарағанда мал шаруашылығы өнімінің тауарларының импорты әлдеқайда өскен. 2021 жылмен салыстырғанда 2022 жылы 105 871,9 мың АҚШ долларына өскен, ал дәл осы уақыт аралығында өсімдік шаруашылығы өнімінің импорты 5 016,1 мың АҚШ долларына ғана өскен. Алайда өзін-ара салыстырғанда, мал шаруашылығы өнімдерінің тауарларының импорты әлі де артта.

Жоғарыда көрсетіліп өткен мәліметтерге сәйкес мемлекеттік дәрежеде ауылшаруашылығына бөлінген субсидиялардың санының артып жатқандығын, сонымен қоса несие беру бағдарламаларының өсіп жатқандығын анықтауға болады. Несие беру өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығы үшін өзекті екендігі, ол үшін тағы да мемлекет тарапынан ауылшаруашылық жерлерін пайдалану аясын кеңейту мақсатында ынталандыру шараларын жүргізу жатқандығы байқалады. Субсидия мен несие бойынша кепілге ауылшаруашылық жерлері қойылғандықтан, көп жағдайда бағалау нысаны ретінде де аталып өткен нысаның саны артатындығы, бағалаушылардың мақсатты жұмысы анықталынады.

Әдебиетер

1. Қазақстан Республикасының Жер Кодексі [Электрондық ресурс] // URL: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442_ (қарау күні: 04.01.2021).
2. Понятие «Земельный участок» и его соотношение со схожими терминами [Электрондық ресурс] // Журнал российского права: [библиогр. жарлық] / құраст.: Тоточенко Д. А., 2016. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-zemelnyu-uchastok-i-ego-sootnoshenie-so-shozhimi-terminami> (қарау күні: 05.01.2021).
3. Mortgage lending system of agricultural enterprises of Ukraine [Электрондықресурс] // RevistaEspacios: [библиогр. жарлық] / құраст.: Sakhno A. A. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/341433181_Mortgage_lending_system_of_agricultural_enterprises_of_Ukraine (қарау күні: 20.01.2021).
4. Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ғұлттық статистикалық бюросы [Электрондықресурс] // URL: <https://stat.gov.kz/> (қарау күні: 25.02.2021).

Злавинова Анар Балтабекқызы, магистрант 1 курс
(Қазақ Ғұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті)
Ғылыми жетекшісі - э.ғ.к., қауым. Профессор Серикбаева С.Г.

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҢЛІКТІ БАҒАЛАУДА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТӘСІЛДІ ҚОЛДАНУ
ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ

Әлемдік экономикаға байланысты инфляцияның күрт өсуі жылжымайтын мңлік нарығының құнының да өсуіне ықпалын тигізді. Жылжымайтын мңлік дегеніміз – азаматтық актіде жеке тұлға не заңды тұлғаның иелігіндегі жер және басқа жер-сулар, сол жердегі қозғалмайтын мңліктер (ғимараттар, заводтар және т.б.) [1]. Сонымен қатар, жылжымайтын мңлік – табыс көзі ретінде де қарастырылады [2]. Жылжымайтын мңліктің табыс көзі ретінде құнын анықтау үшін бағалау процесі жүргізіледі. Бағалау процесі дегеніміз – белгілі бір объектінің құнын бірнеше тәсілдер арқылы құнын анықтау [3]. Бағалау процесінде ең негізгі нш тәсіл қолданылады. Қолданыстыға нш тәсіл: салыстырмалы, шығындық, табыстық [4]. Соның ішінде жылжымайтын мңліктің

нарықтық қыңын анықтау үшін кеңінен қолданылатын және нақтырақ анықтайтын тәсіл – ол салыстырмалы тәсіл болып табылады. Салыстырмалы тәсіл дегеніміз – қыңын анықтау керек объектіге сипаты ұқсас аналогтарды таңдап, нарықтағы аналог қыңына тиісті тнзетулер енгізу бойынша бағалау объектісінің қыңын анықтау. Салыстырмалы тәсіл жылжымайтын мнлікті бағалаудың нш тәсілінің бірі болып табылады және онда сатуды тікелей салыстырмалы талдау әдісімен немесе қысқаша салыстырмалы сату әдісімен ұсынылған [5]. Салыстырмалы тәсілдің критерийі – олардың өзгеру тенденцияларын ескере отырып, ұқсас объектілерге нарықта қалыптасқан бағалар. Салыстырмалы тәсіл, дәстнрлі тнрде жылжымайтын мнліктің нарықтық қыңын бағалау теориясында бір әдіспен – нарықтық салыстыру әдісімен ұсынылады. Әртнрлі жпмыстарда оны бірнеше әдістер немесе олардың модификациялары тнрінде қолдануға болатындығы атап өтіледі:

- жпптық салыстыру әдісі;
- жалпы топтастыру әдісі;
- салыстырмалы бірлік әдісі.

Жоғарыда аталып өтілген нш әдістің өзіндік ерекшеліктері мен кемшіліктері бар. Атап айтқанда, жпптық салыстыру әдісі – сандық немесе сапалық салыстыру болып саналады. Ал жалпы топтастыру әдісі – аналогтардың топтық белгілері бойынша салыстыру. Алайда, нарықтық ортада нш әдісте тиімді қолданылады.

Салыстырмалы тәсіл қазіргі кезде объектің нарықтық қыңын анықтау үшін жиі қолданылады. Бірақ ол үшін бағаланатын мнліктің нарығы жақсы дамыған болу қажет. Нарықтағы аналогтар саны көбірек болған сайын, объектінің қыңы нақтырақ болады. Аналогтар аз немесе мнлдем жоқ болған жағдайда, басқа тәсілді қолдану қажет болады.

Алайда, бағалау объектісінің нарықтық қыңын анықтау үшін қолданылатын салыстырмалы тәсілдің бағалау процессінде туындайтын өзіндік ерекшеліктері мен мәселелері бар. Салыстырмалы тәсілдің ерекшеліктері мен мәселелері төмендегі 1-ші кестеде көрсетілген.

1-кесте

Салыстырмалы тәсілдің ерекшеліктері мен мәселелері

Ерекшеліктері	Мәселелері
<p>Пайыздық тнзетулер аналогтық объектінің сату бағасын немесе оның салыстыру бірлігін аналогтық объект пен бағаланатын объектінің сипаттамаларындағы айырмашылықтар дәрежесін көрсететін коэффициентке көбейту арқылы енгізіледі;</p>	<p>1)Бағалау объектісі мен оның салыстырмалы аналогы арасындағы тәуекелдер мен капиталды қайтару нормаларындағы айырмашылықты толық ескермейді; салыстырылатын объектілердің таза операциялық кірістеріндегі ықтимал айырмашылықты да ескермейді; 2)оны тек дамыған және белсенді жылжымайтын мнлік нарығында қолдануға болады;</p>
<p>Ескерту - дереккөз [5] негізінде автормен құрастырылған</p>	

1-ші кестеде көрсетілгендей бұл тәсілдің дәлдігі жиналған деректердің сапасына байланысты. Дегенмен, салыстырмалы тәсіл қолданыста тек болжамды нәтижелер берсе де, бағалаушы өз есебінде жиналған салыстырмалы сату деректерін көрсетуі керек. Салыстырмалы тәсілдің ақпараттық базасын құру кезінде ақпарат көзі ретінде қарастыруға болады:

- бағалаушының мұрағаты (немесе ол жпмыс істейтін компания);
- жылжымайтын мнлікті сатып алу-сату мәмілелері мен айналысатын өңірлік риэлторлық құрылымдардың деректері.

Тұтастай алғанда, біздің еліміздегі жылжымайтын мнліктің бағалау қызметінің қалыптасу кезеңінде, даму әдістемесін қалыптастыру процесі жнріп жатыр және осыған байланысты шешуді талап ететін көптеген мәселелер әлі де бар. Мысалы:

- бағалау мен айналысатын мемлекеттік ведомстволық ұйымдардың, сондай-ақ бағалаушылардың көптеген палаталары мен қауымдастықтарының қызметін нйлестіру қажеттілігі;
- бағалау нәтижелеріне сараптама жнргізу туралы ережені әзірлеу және оны бекіту;
- жылжымайтын мнлік объектілері қыңының бірыңғай тіркелімін жасау;
- бағалаушылардың біліктілігін арттырудың тұрақты жпмыс істейтін курстарының нәтижелі

жұмысы мақсатында оқу-әдістемелік орталық құру.

Қорытындылай келе, туындаған жылжымайтын мүлік нарығындағы құнның тұрақсыздығы бағалау процессіне едәуір ықпал ететіндігі байқалды. Әсіресе, жылжымайтын мүлікті бағалау үшін жиі қолданылатын салыстырмалы тәсілдің ерекшеліктері мен кемшіліктері айқындалды. Бағалаушылар үшін салыстырмалы тәсіл нарықта ең нақты құнды белгілеуге көмектесетіні анықталды. Сонымен қатар бағалаушылардың тұрақсыз нарықта құн айқындау процесі сәл бәсең әрі нақты ақпараттарсыз жүргізілетіндігі анықталды. Сондай-ақ бағалаушы палаталарының өз басына жеке жұмыс істеу, реттіліктің, жылжымайтын мүлік нарығының базасының болмауы да салыстырмалы тәсілді қолдану барысында қиындықтар тудыратыны көрсетілді.

Әдебиеттер

1. Қаржы-экономика сөздігі. — Алматы: ҚР Білімжәнеғылымминистрлігінің Экономика институты, «Зияткер» ЖШС, 2007.
2. Акимбеков С. «Экономикалық теория» Алматы, 2009ж
3. Сарсенбаева З. Жылжымайтын мүлікті бағалау, 2021ж
4. Попов Г.В. «Основы оценки недвижимости», Москва, 2005ж
5. Сравнительный подход в оценке: <http://1-fin.ru/?id=281&t=1025>

Касымов Н.М., 2 курс (ЮКУ им. М.Ауэзова)
Научный руководитель – к.э.н., доцент Сатымбекова К.Б.

ТРЕНДЫ МЕЖДУНАРОДНОГО НАЛОГООБЛАЖЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ

По мнению зарубежных специалистов в сфере налогообложения, отмечают, что международное налоговое регулирование играет огромную роль в бизнесе, торговле и мировой экономике.

В нынешней ситуации, транснациональные корпорации (ТНК) не платят справедливую долю налогов государствам, на территории которых получают прибыль, так как налогами облагаются только те компании, которые имеют физическое присутствие на территории страны. Цифровые гиганты, такие как Google, Alphabet, Amazon, Microsoft и Facebook могут работать полностью удаленно в онлайн режиме, тем самым уклоняясь от налогообложения.

Что касается современных нематериальных активов в виде интеллектуальной собственности, то ТНК удается смещать прибыль в низконалоговые юрисдикции, чтобы обходить налогообложение в странах своего резидентства [1].

По оценкам ОЭСР, расходы корпораций на уклонение от уплаты налогов могут достигать от 100 до 240 млрд долл. ежегодно, что составляет от 4 до 10% общемировых поступлений от корпоративного налога (Avi-Yonah R., Kim Y.R. (Ch.), Sam K. Op. cit.) [2].

В 2021г. ОЭСР была проведена масштабная налоговая конференция с участием всех заинтересованных стран, в котором разработали налоговое соглашение (globaltaxdeal) для решения этих проблем. На сегодняшний день к соглашению ОЭСР о двухкомпонентном решении налоговых проблем присоединились 137 стран. Данный документ включает в два компонента, реформирующий устаревшие международные налоговые режимы [3].

Компонент 1 (Pillar 1) – реформирует цифровое налогообложение путем изменения правил распределения налогооблагаемых доходов между странами, освобождаясь от концепции обязательного физического присутствия как основы налогообложения.

Компонент 2 (Pillar 2) – реформирует цифровое налогообложение путем введения единого минимального налога в размере 15% для ТНК.

По мнению авторов, данная реформа является завершающим аккордом многолетней работы и дипломатических усилий по трансформации международного налогового режима в XXI в [4].

По инициации ОЭСР в виде был создан современный международный налоговый режим после окончания Второй мировой войны, с учетом институциональных интересов стран участников самой организации.

В мировом порядке XXI в. международный налоговый режим имеет ряд технических недостатков, а также геополитические осложнения некоторых стран, которые породили экономические проблемы глобализации. Для решения этих проблем ОЭСР разработала план BEPS при политической поддержке G20.

Стремление к глобальному налоговому дискурсу переключилось на борьбу с форсированным налоговым планированием ТНК, связи с чем открылась необходимость расширенного партнерства с странами не являющимися участниками ОЭСР. Их присоединение к Плану BEPS способствовало созданию международно-налоговых инструментов, включая механизм межстрановой отчетности, Многостороннюю конвенцию (Multilateral Instrument – MLI) и Инклюзивную группу [5].

Многосторонняя конвенция является одним из продуктов Плана BEPS. Ее задачей заключается в борьбе с размазыванием налоговой базы, создав фундамент для единовременного оперативного внесения правок во все налоговые договоры. Польза этой идеи была в том, чтобы пересмотреть действующих налоговых соглашений. Данный процесс требует много времени, практических и политических решений из-за чего этот процесс мог бы стать слабо реализуемым.

По мнению Брауна проблема неравномерного разделения налоговых баз средоразвитых и развивающихся стран наблюдается и по сей день, даже усложнилась после глобального кризиса в 2008 году и в период пандемии COVID-2019. Растущее недовольство ограничивает развитие стабильности международного налогового режима и его прогрессу. Если развивающиеся страны не примут участие в глобальных институтах, включая ОЭСР, то вскоре возникнет идея о создании альтернативной международной налоговой базы, либо же частичном соблюдении международного налогового порядка, что непосредственно может привести к демонтажу режима.

В экспертном сообществе существует три отличительных обоснования на вопрос о том зачем странам сотрудничать в международной налоговой сфере.

По мнению большинства стран, международных организации и представителей научных сообществ, ни для кого не секрет, что технологический и цифровой прогресс позволили ТНК перейти из офлайн-бизнеса на онлайн-бизнес. Теперь финансовые операции осуществляются онлайн (на удаленке), то есть без физического присутствия в странах генерируемых доходов. Эти трансформации сужают размер уплаты справедливой налоговой доли у ТНК в рамках традиционного налогового режима. При таком раскладе, международному сотрудничеству приходится повысить возможность каждой страны на налогообложение дистанционных бизнесов, обновив систему двухсторонних налоговых договоров. Не игнорируя в целом первое обоснование, Вей Цуйи полагает, чтобы решить проблему нужно принять не глобальные, а отраслевые соглашения, то есть фокусируясь только на отдельные секторы и отрасли мировой экономики [6].

Второй ответ: продвигаемое соглашение ОЭСР о глобальном налоговом режиме исходит из потребности заключить всеобщее международное соглашение, чтобы «успокоить» Соединенные Штаты и уменьшить риск возникновения ими торговых войн. Вей Цуйи считает, что данное обоснование странам. Поскольку угрозы США принять экономические меры против других стран на нынешнем рубеже урегулированы правилами международной торговли ВТО. Призыв ОЭСР к новым глобальным соглашениям, по мнению эксперта, скорее всего основан на праве одной страны нарушать существующие правила торговых соглашений и на наивном представлении, что международное сотрудничество может быть лучшее, если просто изменить основу, на котором оно происходит.

Третье обоснование налогового режима фокусирует внимание на принужденность ограничить налоговую конкуренцию между странами и уменьшить потенциал ТНК для агрессивного налогового планирования, что, по идеи реформаторов, должно быть экономически выгодным для всех стран-участников мирового сообщества. Вей Цуйи полагает, что пока непонятно, увеличивается ли общее благосостояние за счет глобальных соглашений, или же одни страны просто выигрывают за счет других. По его мнению, что прекращение основных форм уклонения от уплаты налогов со стороны транснационального бизнеса не требует международного сотрудничества, но может успешно осуществляться и путем односторонних мер. Более того, глобальные соглашения ограничивают дискрецию национальных властей в разработке мер противодействия агрессивному налоговому планированию, что играет лишь на руку ТНК, особенно в развивающихся странах.

В конечном счете. Вей Цуйи предлагает отказаться от некоторых идей, долгое время преобладавших в дискурсах о международном налоговом режиме. Расхождения между странами в понимании целей налоговой реформы продолжают нарастать, и участники международного налогового дискурса все чаще не разделяют ни общих нормативных предпосылок, ни схожего понимания, как работают международные налоговые правила. Нужен ответ на вопрос: что конкретно выиграет каждая нация от глобальной налоговой реформы? Лишь фундаментальное переосмысление всей системы международного налогообложения, по словам автора, способно пролить свет на истинные прошлые и будущие основания для международного налогового

сотрудничества [7].

Литература

1. Avi-Yonah R., Kim Y.R. (Ch.), Sam K. A New Framework for Digital Taxation // Harvard International Law Journal. 2022. Vol. 63 (forthcoming 2022).
2. OECD, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project, Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy (Oct. 8, 2021). URL: <https://www.oecd.org>.
3. Читайте также статью К.А. Непесова «Глобальная налоговая реформа Pillar 2 продолжается» на с. 38–47 и А.Д. Левашенко, А.А. Коваль «Реформа международного налогообложения: промежуточные итоги» на с. 31–37.
4. Пономарева К.А. Новые правила распределения прибыли и проект BEPS 2.0 // Налоговед. 2022. № 2. С. 23–33.
5. Parada L. Full Taxation: The Single Tax Emperor's New Clothes // Florida Tax Review. 2021. Vol. 24 (2). P. 729–783.
6. Демин А.В. Трансформация международного налогообложения. Новый взгляд // Налоговед. 2020. № 11. С. 83–90.
7. Cui W. New Puzzles in International Tax Agreements // Tax Law Review. 2022. Vol. 74 (forthcoming 2022).

Касымова Н.А., 2 курс магистранты (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

ІШКІ АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа

Қазіргі уақытта кәсіпкер тек тәуекелден аулақ болуды қажет етпейді, оны алдын-ала болжауды, сонымен бірге оны ең төменгі деңгейге дейін азайтуға тырысады. Ол үшін экономикалық, қысқартқыш жұмысты, бухгалтерлік (қаржылық) есеп пен бағалауды дұрыс қою арқылы қызметкерлердің де, тұтастай алғанда компанияның да қызметіне тұрақты және уақтылы бақылауды өткізу қажет. Осылайша, осы мақаланың мақсаты - есеп, ішкі аудит және бағалаудың өзекті мәселелері мен даму болашағын зерттеуде. Мақала нысаны-есеп, ішкі аудит және бағалау процесі.

Кілт сөздер: өзекті мәселелер, даму болашағы, есеп, ішкі аудит, бағалау, кәсіпорын, функциялар.

Қазіргі аудиторлар, бухгалтерлер, тікелей кәсіби дағдылардан басқа, аудит жүргізілетін процестер туралы білімге ие болуы керек, дағдарыс жағдайында тез бағдарлануы, дәлелді және өз көзқарастарын нақты түсіндіруі қажет. Осылайша, аудиторлық қызметтің басым түрлерінің бірі стратегиялық тәуекелдерді зерттеу және талдау болуы мүмкін. Болашақта олардың негізінде басшылыққа компанияның даму стратегиясы бойынша негізделген қаржылық жоспар ұсынады. Осылайша, есептің және бағалаудың жақын болашақта дамудың өзекті бағыты- ішкі аудит процесін автоматтандыру. Жыл сайын аудиторлар өңдейтін мәліметтер көлемі артып келеді. Оларды талдау үшін заманауи бағдарламалық жасақтаманы қолдану жұмысты едәуір жеңілдетеді және аудиторларды күнделікті процестерден босатады. Өйткені дағдарыс кезінде бірқатар қаржылық мәселелерді шешу бірінші орынға шығады. Мысалы, тексеру нәтижелері бойынша аудиторлар жалақы, жалдау және басқа да ағымдағы төлемдерді өтеу кезінде қасалық алшақтық қанша уақыттан кейін болатыны туралы қорытынды жасайды. Аудит қызметі дағдарыстан шыққанға дейін және қалыпты жұмыс режиміне оралғанға дейін өтімділікті қалай қолдау керектігі туралы ұсыныстар енгізеді.

Ұйымдастырушылық-оңшыл контекстке байланысты ішкі аудит, есеп және бағалау әрбір шаруашылық жүргізуші субъект үшін эксклюзивті болып табылатынын атап өткен жөн. Мұнда оның қаржылық-шаруашылық қызметінің ерекшелігін ескеруге мүлкен мән беріледі. Ал экономикалық әдебиеттерде оны ұйымдастырудың келесі формалары қарастырылады:

- жеке ішкі аудит қызметін құру;
- аутсорсинг;
- косорсинг [1].

Жеке ішкі аудит, есеп және бағалау қызметін құру ұйым қызметкерлерінің компанияның ішкі

құрылымымен және бизнестің салалық ерекшеліктерімен жақсы таныс екендігін көрсетеді. Оң аспект-аудиторлық тапсырмаларды өздерінің штаттық қызметкерлері орындаған кезде, олар алған дағдылар мен тәжірибелер компания ішінде қалады. Сонымен қатар, фирма басшылығы ішкі аудитті кәсіби өсудің, белгілі бір дағдыларды игерудің және болашақ басқару кадрларының мансаптық өсуінің негізі ретінде пайдалана алады. Өз кезегінде есепті, ішкі аудитті және бағалауды дамыту перспективалары келесідей:

- автоматтандыруды арттыру: бухгалтерлік есеп, ішкі аудит және бағалау процестерін одан әрі автоматтандыру тиімділік пен дәлдіктің артуына, сондай-ақ шығындардың төмендеуіне әкеледі;

- аналитиканы жетілдіру: озық аналитика мүмкіндіктерін дамыту ұйымдарға қаржылық ақпаратты толық түсінуді қамтамасыз етеді және есепке негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді;

- ынтымақтастықты кеңейту: ынтымақтастық технологияларын қолдану, әртүрлі бөлімдер арасында ақпарат алмасу байланыс пен нәтижелерді жақсартады, бұл процестердің тиімділігін арттырады;

- тұрақты дамуға назар аударудың артуы: қоршаған ортаның жай-күйі мен іскерлік белсенділіктің қоғамға әсері туралы алаңдаушылықтың артуына байланысты есеп, ішкі аудит және бағалау саласындағы тұрақты тәжірибеге көбірек көңіл бөлінуі мүмкін;

- киберқауіпсіздіктің күшеюі: ұйымдар технологияға тәуелді бола бастағанда, құпия қаржылық ақпаратты киберқауіптерден қорғау үшін сенімді киберқауіпсіздік шараларына қажеттілік артады.

Ұйымдар үшін ішкі аудит қызметін құрудағы ең тиімді перспективалар: біріншіден, бұл компанияның басқару органына ұйымның құрылымдық бөлімшелеріне тиімді бақылау орнатуға мүмкіндік береді. Екіншіден, ішкі аудиторлар жүргізетін тексерулер мен талдау өндіріс резервтері, даму бағыттарын анықтауға көмектеседі. Үшіншіден, ішкі аудиторлар ұйымдағы қаржы-экономикалық, бухгалтерлік және басқа қызметтердің лауазымды тұлғаларына қатысты консультативтік функцияларды орындай алады. АлД.А.Алпысбаевтың зерттеуіне сәйкес, қазір есеп, ішкі аудит және бағалау саласында келесі өзекті мәселелер бар:

- жаңа технологияларды біріктіру: жасанды интеллект, машиналық оқыту, блокчейн сияқты жаңа технологияларды енгізу қолданыстағы бухгалтерлік есеп, ішкі аудит және бағалау процестеріне бейімделуді және интеграцияны қажет етеді.

- деректерді жақсарту: бухгалтерлік есепте, ішкі аудитте және бағалауда қолданылатын деректердің сапасы нәтижелердің дәлдігі мен сенімділігін арттыру қажеттілігі [2].

Аталған мәселелер ішкі аудитті, есепке алу және бағалауды ұйымдастырумен ғана емес, сонымен қатар теория мен практикадағы мәселелермен де байланысты қиындықтарға әкелуі мүмкін. Ішкі аудитті ұйымдастырумен компания бірқатар маңызды артықшылықтарға ие, олар ең алдымен қаражат резервтерін және кәсіпорынның қажетті қаражатын алу көздерін анықтаумен байланысты [3]. Есепке алу және ішкі бақылау жүйесін жетілдіруге қатысты ұсыныстарды әзірлеу немесе, ең болмағанда, кәсіпорында бұрыннан бар ақпараттық-бағдарламалық жасақтаманы пайдалануды бағалау да маңызды. Сондықтан ішкі аудиттің объективтілігін анықтауда оның басқару құрылымының басқа компоненттерінен тәуелсіздік дәрежесі өлшен мәнге ие. Осылайша, жоспар мен бағдарламаны құруға, барлық ескерілген тәуекел факторларына сәйкес отырып, корпоративтік секторды аудиторлық тексерудің аналитикалық процедураларын таңдауға сауатты және егжей-тегжейлі қарау қажет.

Әдебиеттер

1. Думин А.С. Учет специфики проведения внутреннего аудита и оценки. – М.: Кронус, 2017. – 34 с.
2. Алпысбаев Д.А. Ішкі аудиттің қазіргі өзекті мәселелері // Жаңа экономика. – 2021. – 2(9). – 89-97.
3. Алборов Р.А., Фазульянова З.З. Методика определения аудиторского риска и уровня существенности при внешнем и внутреннем аудите запасов // Наука Удмуртии. - 2019. - 2(88). - 17-20.

Кожыкова А.М., магистрант 2 курса (КарГУ имени Абылкаса Сагинова)
Научный руководитель – к.э.н., доцент Тажибекова К.Б.

ОВЕРДРАФТ КАК ОДИН ИЗ ОПЕРАТИВНЫХ СПОСОБОВ КРЕДИТОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В современных условиях, все банки мира активно используют метод кредитования как овердрафт.

Существует банковский кредит на случай, если на текущем счете овердрафта недостаточно денег для оплаты. Когда счет "Красный", у вас есть возможность потратить деньги.

Овердрафт можно использовать только для текущей финансовой деятельности:

- оплата заработной платы и налогов;
- оплата поставщикам;
- оплата аренды;
- устранение денежного разрыва.

Овердрафт нельзя потратить на кредитование, покупку ценных бумаг, закрытие банковских кредитов или пополнение уставного капитала.

Контрагенты овердрафта многочисленны и удобны для тех, кому приходится регулярно оплачивать текущий счет.

Особенности овердрафтного кредитования:

- осуществляется с установлением **лимита овердрафта** и **срока погашения кредита или транша** (если кредит предоставлялся частями, т.е. в сумме, меньшей установленного лимита).
- погашение кредита происходит по мере появления свободных средств на текущем счете клиента;
- при невозможности погашения кредита в установленный срок задолженность относится на счет по учету просроченной задолженности.

Рисунок 1 – Особенности овердрафта для юридических лиц

Подключенный к расчетному счету овердрафт не увеличивает сумму по нему. Он добавляется к балансу средств и расходуется только тогда, когда они исчерпаны. Вам не нужно использовать овердрафт сразу после интеграции. Это можно сделать в любое время.

Овердрафт - это кредитный продукт. Поэтому банк финансирует клиентов на условиях возвратности, срочности и платности. Это значит, что вы должны заплатить банку процент за пользование овердрафтом, вернуть выделенные средства и сделать это в установленный срок. Это определяет ключевые условия овердрафта и особенности его использования.

АО «BerekeBank» осуществляет овердрафт по следующим условиям (таблица 1).

Таблица 1.

Условия овердрафта в АО «BerekeBank»

Сумма финансирования	<p>1) Под обороты в АО «BerekeBank»: до 40% от среднемесячных очищенных кредитовых оборотов по счетам Заемщика в АО «BerekeBank» за последние 6 месяцев (за минусом установленного лимита по продукту, соответствующему условиям продукта «овердрафт»);</p> <p>2) Под обороты в других, банках (не более 2-х банков): При первичном обращении Клиента до 30% от среднемесячных очищенных кредитовых оборотов по счетам Заемщика в других банках за последние 6 месяцев (без учета оборотов в АО «BerekeBank»).</p> <p>При повторном обращении Клиента в период с 2-х до 6-ти месяцев с момента первичного финансирования, возможно рассмотрение совокупных оборотов в АО «BerekeBank» (при переводе оборотов) и других банках, до 30% от среднемесячных очищенных кредитовых оборотов по счетам.</p>
----------------------	--

	По истечении 6 месяцев с момента первоначального финансирования, последующее финансирование по продукту овердрафт осуществляется с рассмотрением оборотов в АО «BerekeBank».
Цель финансирования	Оплата текущих/неотложных платежей, не связанных с выплатой финансовых обязательств и инвестиционными затратами
Тип финансирования	Возобновляемая кредитная линия с формой освоения в виде траншей
Срок финансирования	1) Под обороты в АО «BerekeBank»: Срок кредитной линии – не более 24 месяцев под обороты в АО «BerekeBank» Срок траншей – до 30 дней 2) Под обороты в других, банках (не более 2-х банков): Срок кредитной линии – не более 6 месяцев под обороты в других банках; Срок траншей – до 30 дней

Из таблицы видно, что в банке создаются условия увеличения объема кредитования по овердрафт и увеличение возможности промышленных предприятий для решения текущих финансовых проблем и увеличения оборотных средств.

Литература

1. Ларионова И.В. под ред. Формирование финансовой поддержки банками и финансовыми организациями инвестиционных проектов и меро. – М.: КноРус, 2017. – 120 с.
2. Отчет банка АО «BerekeBank», Официальный сайт банка [//https://berekebank.kz/](https://berekebank.kz/)

Кокрекбай А.А., 1 курс, (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Касымханова Г.С.

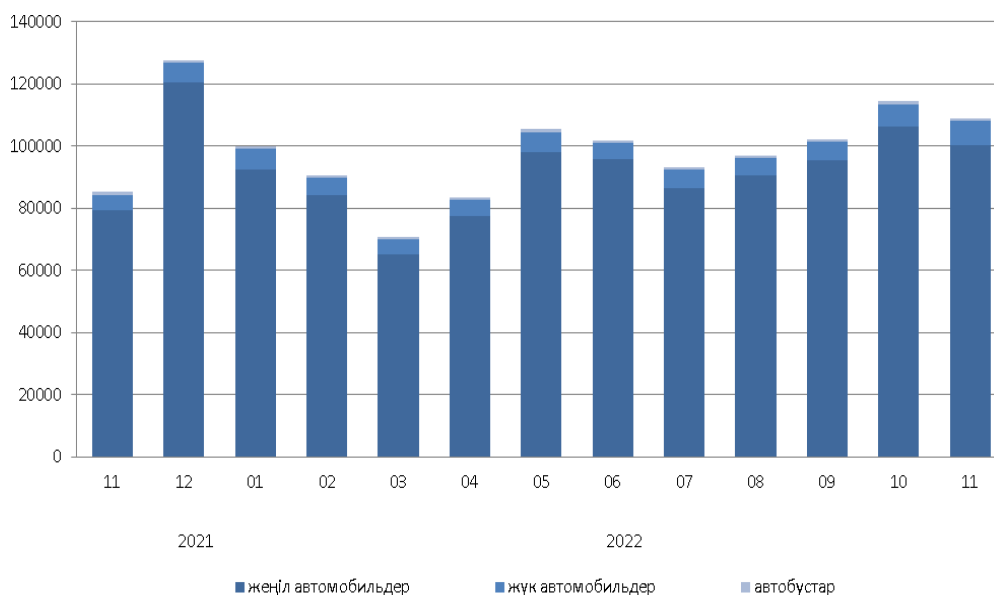
КӨЛІК СТАТИСТИКАСЫ

Қазақстанның Ұлттық статистика бюросы Республиканың автомобиль паркінің жай-кнйі бойынша жаңа деректерді жариялады. Ведомствоның хабарлауынша, 2022 жылдың сәуір айында қазақстандықтар 83,5 мың бірлік автокөлік қыралдарын есепке қойған және өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда бұл көрсеткіш 0,4% – ға, оның ішінде жнк автомобильдері – 18,7% - ға, автобустар-29,1% - ға төмендеген, бұл ретте жеңіл автомобильдер саны 1,5% - ға ұлғайған 2022 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша Қазақстанда тіркелген автокөлік қыралдарының саны 4 млн 357,6 мың бірлікті қрады, оның 87,8% – жеңіл автомобильдер, 10,4% – жнк және 1,8% – автобустар.

2022 жылы қазақстандық зауыттардан 109 мың автомобиль шығарылады.

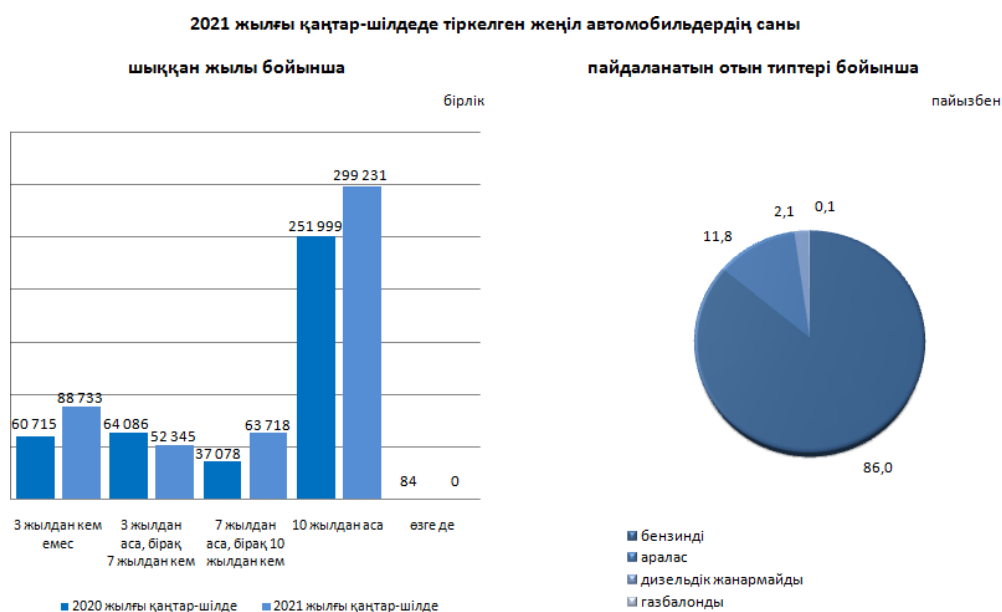
Жеңіл автомобильдер паркінде 20 жыл бұрын және одан жоғары шығарылған автомобильдер басым-50,3%, жасы 10 – нан 20 жасқа дейінгі автокөлік қыралдарының нлесі 21,1%, 7-ден 10 жасқа дейін-14,5%, 3-тен 7 жасқа дейін-6,4%, ал машиналардың тек 7,6% - срок мерзімі бар 3 жылдан аз жұмыс істейді. 20 жылдан астам уақыт бұрын шығарылған автомобильдердің нлесі жнк көліктері арасында 60,8%, автобустар арасында 42,2% қрайды.

Келтірілген статистикалық мәліметтерге снйенетін болсақ көлік санының қай жылы қалай өсіп, немесе қалай кнрт төмендегенін байқай аламыз. Қазақстанның Ұлттық статистика бюросы Республикасының автомобильдерінің жай-кнйі бойынша жаңа деректерді көре аламыз.Кестелерге қарайтын болсақ 2021-2022 жылғы ұсынылған мәліметтер бойынша автомобильдердің шыққан жылы бойынша,пайдаланылған отын типтері бойынша статистикалық сараптамасын байқай аламыз.

Сурет 1. 2021 жылғы қарашадан 2022 жылғы қарашаға дейін есепке қойылған автокөлік құралдарының серпіні

2022 жылғы 1 желтоқсандағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасында тіркелген автокөлік құралдарының саны 4403,6 мың бірлікті құрады (87,8% – жеңіл автомобиль, 10,1% – жнк автомобилі, 2,1% – автобус). 2022 жылғы қазанда 109 мың бірлік автокөлік құралдары есепке қойылды, оның ішінде жеңіл автомобильдер – 92,1% (100,3 мың бірлік), жнк автомобильдері – 7,7% (7,7 мың бірлік), автобустар – 0,9% (1 мың бірлік) құрады. 2021 жылдың тиісті айына автокөлік құралдарының саны – 29,3% артты, оның ішінде жеңіл автомобильдер саны – 26,6%, жнк автомобильдер – 85,9% артты, автобустар – 6% артты. 2022 жылғы 1 желтоқсандағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасында жеңіл автомобильдердің қозғалысын қамтамасыз ету үшін отын ретінде көбінесе бензин (87,9%), аралас отын²) ретінде пайдаланылады (8,2%), дизель отыны (1,9%), жнк автомобильдері – дизель отыны (51,3%), бензин (44,9%), аралас отын²) (2,4%), автобустар – бензин (58,8%), дизель отыны (31,8%), аралас отын²) (4,2%). 2022 жылғы 1 желтоқсандағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасында шығарылған жылы бойынша тіркелген жеңіл автомобильдердің жалпы санында шығарылған жылы 20 жылдан асатын – 49,6%, шығарылған жылы 10 жылдан 20 жылға дейін – 21,1%, 7 жылдан 10 жылға дейін – 14,8%, шығарылған жылы 3 жылдан аспайтын – 8%, шығарылған жылы 3 жылдан 7 жылға дейін – 6,4%.

Сурет 2. Қазақстан Республикасындағы автокөлік құралдарының саны

1. <https://www.stat.gov.kz/>
 2. Қалдыбай, А. А., Садырқұлов, А. А., & Баубек, Е. Е. (2022). Алматы қаласындағы автомобиль жолдарындағы апаттылық жағдайынталдау. in *Современные научные исследования: теория и практика* (pp. 11-15).
 3. Арпабеков, М. И., Баубек, А. А., & Ахметбеков, Е. К. (2021). Көлік инфрақұлымды спутниктік технологиялар арқылы дамыту. In *Актуальные проблемы транспорта и энергетики: пути их инновационного решения* (pp. 44-50).
 4. Азмаганбетова, Б. Р. (2022). Қазақстан Республикасы көлік логистикасының мемлекеттік реттеу механизмдерін жетілдіру.

Корганбекова Н.М., 1 курс (Қазақ Ғұлттық Аграрлық Зерттеу Университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауым.профессор Серикбаева С.Г.

ҚАЗАҚСТАНДА ЖЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТУЫНДАЙТЫН ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Халықаралық бағалау стандарттары жер мен мңліктің келесі анықтамаларын береді:

1. Жер біз өмір снретін және оны пайдаланып, тіршілік ететін қайнар көз болып табылады.
2. Жер учаскесі – бос немесе жетілдірілген жылжымайтын мңлік деп те аталады.
3. Меншік – бұл мңлікке қатысты барлық мңделерді, қықықтар мен артықшылықтарды қамтитын заңды құғым. [1].

Салыстырмалы түрде кәсіби бағалау қызметінде қазіргі жағдайда күрделі мәселелер көп. Жоспарлы экономика жеке меншік қықығын сақтай алмады, бұл оның таза түрінде нарықтық қың түсінігінің болмауына әкелді. Дәлірек айтқанда, осы концепцияға байланысты оның қыңын дұрыс анықтай алатын мамандарға қажеттілік туды.

Бағалау нарығы жыл сайын қаржылық серпін алуда, бірақ бұл дамудың стратегиялық тежеу факторлары бар, бұл бағалау компанияларының және тұтастай алғанда мемлекеттің сеніміне айтарлықтай зиян келтіреді.

Төменде М.Орынбеков, А.Н.Байдулдиноваоқулығында, жер учаскелерінің нарықтық қыңын анықтау кезінде жиі кездесетін қателіктер келтірілген [2].

1. Жер учаскелерінің кадастрлық қыңы туралы.
2. Жер учаскелерінің нарықтық қыңын анықтау кезінде табиғи жағдайларды бағалау қажеттілігі туралы.

3. Топырақтың сапасын бағалау туралы.

4. Жер учаскелерінің кепілдік қыңы туралы.

Жылжымайтын мңлік объектілерін бағалаудағы негізгі қателер: [3].

1. Есептеулерді жүргізу кезінде ең жақсы және тиімді талдау нәтижелері ескерілмейді.
2. Қықықтық мәртебесінің белгісіздігіне байланысты жер учаскесін бағаланбайды.
3. Жер учаскелерін бағалау кезінде ақпарат көздерінің жоқ болуы.
4. Бағалау жердің қыңын есепке алмай жүргізіледі, ал басқа тәсілдерде жердің қыңы ескеріледі.
5. Жер учаскесінің нарықтық қыңы нормативтік қың ретінде, яғни нормативтік әдістемелер бойынша айқындалады.
6. Жер учаскесінің нарықтық қыңы жер салығының капиталдандырылған мөлшері ретінде анықталады.

Жоғарыда аталған қателіктердің барлығы бағалау саласындағы мәселелер болып табылады. Бұл мәселелерді шешу және бағалау саласының сапасының жетілдіру үшін ұсыныстарға тоқталайық. Бағалау саласында жиі кездесетін даулы мәселелердің бірі нарықтық және кадастрлық қыңды анықтауда кездесетін қателіктер. Нарықтық қыңды анықтағанда ақпарат көзі болып табылатын қыңша.кз сайтынан аналогтың дұрыс таңдалмауы және ақпараттың толық болмауы еленетін мәселелердің бірі. Көбінесе бұл сайтта объектілер туралы ақпараттар толық берілмейді. Сол себепті де қың кезінде қателіктер көптеп кездеседі.Базалық мөлшерлеменің төмендігі оның нарықты ескермей, өзгермеуіне байланысты.Бұл мәселеден шығудың бір жолы базалық мөлшерлемені көтеру қажет. Сондай-ақ бұл көрсеткішті белгілі-бір мерзім кезеңінде жаңартып тұру қажет.

Жоғарыда айтылған қателіктерді болдырмаудың бірден-бір жолы бағалаушының біліктігін арттыру, бағалау білімінің сапасын жоғарылату болып табылады. Бағалаушылардың дайындық деңгейі туралы э.ғ.д., профессор С. В. Грибовскийдің пікірі – «жылжымайтын мүлік құнын бағалау», 2009 ж. еңбегінде айтылған. Соңғы жылдары бағалау саласында мамандар даярлау бойынша сан алуан мектептер пайда болды. [4].

Қорытындылай келе, елімізде бағалау мамандығы енді дамып келе жатқандықтан, тиісетін және дамытатын заттар біршама. Дегенмен, кезең кезеңмен әрбір оқылықты біртіндеп жою арқылы жоғары дамыған деңгейге жете алатынымыз анық. Сол себепті, қазіргі таңдағы мәселерге бейжай қарамай, бұл мәселелердің шешу жолдарын іздеуіміз қажет. Бұл бізді жаңа деңгейге жетелейді.

Әдебиеттер

1. Халықаралық бағалау стандарты (ХБС-2020)
2. М. Орынбеков., А.Н. Байдулдинова «Оценка Земли». Алматы, 2013 ж.
3. Симионова Н. Шеина С. «Методы оценки и технической экспертизы недвижимости». М. 2006 ж.
4. Грибовский С.В. «Оценка стоимости недвижимости». Москва, 2009 ж.

Қабиолдина Д.Б., 1 курс (Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Молдашбаева Л.П.

ІШКІ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ САЛЫҚТЫҚ ШЫҒЫНДАР АУДИТІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСНАМАСЫ

Салықтар кез-келген кәсіпорынның қаржылық көрсеткіштеріне нәтижелі әсер береді. Нәтижелі салықтардың мөлшерлемесін, салықтық тәуекелдерді, салықтық шығындарды бақылап отыру бухгалтердің басты жұмысы десек те болады. Президент әр жылғы жолдауында экономикалық бағыттың ішінде салықтық мәселелерге де көңіл бөледі. 2020 жылғы жолдауында пандемияға байланысты 700 мыңнан астам кәсіпкерге салық жеңілдіктерін бергенін мәлімдесе, 2021 жылы пандемиядан кейінгі кезеңге байланысты орта және шағын бизнес субъектілері үшін 3 пайыздық ерікті арнаулы салық режимін енгізу туралы заңға қол қойды. 2022 жылғы жолдауында салықтық бақылау жүйесін қолжетімді цифрландыруды ұсынды [1].

Кәсіпорындар ішкі және сыртқы көздерден туындайтын тәуекелдердің әртүрлі түрлеріне тап болады. Мысалы, қызметкерлер алаяқтық әрекеттерге қатыса алады. Екіншіден, фирмаға қаржылық дағдарыстардың пайда болуы сияқты өзгерістер әсер етуі мүмкін. Мұндай проблемаларды болдырмау үшін компанияда ішкі бақылау қызметі болуы маңызды. Алайда ішкі бақылау мен салықтық шығындарға аудит жасауға көбінесе нәтижелі компаниялардың ғана шамасы жетеді, орта және шағын бизнес кәсіпкерлері көп жағдайда оны өтпейді, сол себепті қызмет барысында қаржылық қиындықтар туындап жатады.

Салықтық міндеттемелер мен салықтық тәуекелдерге ішкі бақылауды салықтық тәуекелдерді азайту үшін; сол қызметпен айналысатын тұлғаларға және басшылыққа да тиісінікті салықтық міндеттемелер мен есептеулердің қолайлы жүйесін құру үшін; салықтарды есептеу кезіндегі қателіктердің алдын-алып, жою үшін; салық есептілігінің дұрыс және уақытылы толтырылуы, дұрыс есептелуін тексеру үшін жасалады [2].

Сонымен қатар, ішкі бақылау жүйесі қаржылық есептіліктің дұрыстығына назар аударуы керек, өйткені егер оның қаржылық құжаттары сенімсіз болса, компания нақты қаржылық есептілікті жасай алмайды.

ҚР заңнамалық талаптарының орындалуын қамтамасыз ету, қаржылық жағдайды бағалау, сондай-ақ ұзақ мерзімді жоспарларды орындау және тәуекелдерді жою сияқты міндеттерді орындау үшін кәсіпорында ішкі бақылау жүйесі құрылатын болады.

Көптеген компаниялардың иелері мен басшылары, ең алдымен, аудиторларды салықтарды есептеу мен төлеуді тексеруге бағыттайды. ҚР-да бар салық салу жүйесімен көптеген ұйымдар айтарлықтай салық жүктелмесін сезінеді. Сондықтан, аудит барысында көбінесе салық есебі оңтайлы құрылғанын және ұйымның салық бойынша артық төленгенін анықтауға тырысады.

Салықтық шығындар мен тәуекелдерді бағалау және бақылау, кәсіпорынның ресурстарының тиімді қолданылуы шаруашылық жүргізуші субъектілердің ішкі аудит барысындағы маңызды

бағыттарының бірі. Және осы мәселелер көбінесе компания басшыларының салық саясатына, бақылау барысындағы қолданылатын әдіс-тәсілдерге байланысты болып келеді.

Салықтық шығындарға ішкі бақылау мен аудит өткізудің тиімді әдістемесінің бірі- төрт жолдан тұратын қорғаныс:

1 - ші бағыт-басшылық, бизнес иелері мониторинг жүргізе отырып, тәуекелдерді азайту бойынша іс шараларды талдайды және жоба әзірлейді;

2- жол-тұйымда құрылған мамандандырылған құрылымдық бөлімшелер: ішкі бақылау бөлімі, заң бөлімі, тәуекелдерді басқару бөлімі және т.б., олар корпоративтік тұжырымдаманы түсіндіреді және басқа құрылымдық бөлімшелердің қызметіне мониторинг жүргізеді және олардан алынған ақпаратты талдайды. Ерекше өкілеттіктерге ие дербес бөлімше ішкі бақылаудың негізін қалыптастыра отырып және тәуекел менеджменті жүйесінің элементі бола отырып, алдын алу режимінде жұмыс істейтін комплаенс бақылау бөлімі болып табылады;

3-ші желі-ішкі аудит және Директорлар кеңесі.

4 - ші жол-сыртқы аудит.

Жұмыс қорытындысы бойынша ішкі аудит қызметі экономикалық субъект салық тәуекелін жоғары деңгейде басқарады және оның басқару жүйесі тиімді деген тәуелсіз қорытынды жасайды.

Ішкі бақылауды жүргізу жөніндегі іс-шаралар жүйелілік және жүйелілік қағидаттары негізінде құрылуы тиіс, яғни барлық ағымдағы салық міндеттемелері мен есептеулерін қамтуы және тиісті салық бойынша есепті кезеңде кемінде бір рет Тұйымның ішкі регламенттерінде белгіленген кезеңділікпен жүргізілуі тиіс. Салық міндеттемелері мен салық есептеулерін ішкі бақылау рәсімдерін жүргізу нәтижелері компания басшылығымен танысу үшін ұсынылған жазбаша есеп нысанында көрсетілуі тиіс[3].

Ішкі бақылау мен аудит тиісті басқарудың негізгі компоненттері екенін атап өткен жөн. Салықтарға ішкі бақылау жасаудағы басты мақсат – шаруашылық қызмет барысында туындайтын салықтық, қаржылық-экономикалық, құқықтық шығындарды азайту. Жақсы басқару дегеніміз, басшылар компания үшін барлық тәуекелдерді уақытында анықтап, басқаруы керек. Тұрғысынан тәуекелдерді басқару ішкі бақылау жүйелері қаржыны, операцияларды, сәйкестікті және басқа салаларды, яғни компанияның барлық қызметін қамтиды.

Әдебиеттер

1. МемлекетбасшысыҚасымЖомартТоқаевтыңҚазақстанхалқынаЖолдауы<https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>
2. Балдин К.В. Управление рисками / ЮНИТИ - ДАНА. - 2012. - 511 с.
3. Шиленко, С.И. Основы аудита / С.И. Шиленко, Р.В. Шеин, Е.В. Колосова. – М.: КноРус, 2014. – 152 с

Қанжанова М.Б., 3 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м, аға оқытушы Темирбекова Л.А

ҚОРЛАРДЫ БАСҚАРУДЫ ТАЛДАУ

Қазіргі таңда нарықтық экономика жағдайында жаңа кәсіпкерлік қызметтердің нәзіксіз пайда болып, дамуына байланысты бухгалтерлік есептің маңызы мен рөлі арта түсуде. Соның ішінде, көптеген отандық компаниялар дами отыра, тауарларды сату көлемінің ұлғаюымен сатудың рентабельділігінің төмендеуі немесе бизнестің жалпы нәтижелерінің нашарлау жағдайында болып жатады. Мұның бәрі қорларға, дәлірек айтсақ, олардың санына байланысты. Көбінесе, сатуды барынша арттыруға тырысып, компания менеджерлері қоймаларда олардың артық қорларын қалыптастыра отырып, тауарлардың жнз пайызға дейін жеткізілуін қамтамасыз етуге тырысады. Бұл ретте қорларды ұстауға байланысты шығындар күрт артады және нәтижесінде есепті кезеңде пайданың төмендеуіне әкеледі. Сондықтан компаниядағы қорларды басқарудың қолданыстағы жүйесін талдау мәселесі өте өзекті болып табылады.

Қорларды бақылаудың негізгі мақсаты шығындарды минимумға дейін төмендететін деңгейді сақтау болып табылады. Бұл мақсат екі факторды анықтау арқылы қол жеткізіледі: тапсырыс мөлшері мен уақыты. Осы сұрақтарға жауап беретін модельдерді қарастырмас бұрын, қорлардың түрлерін анықтау керек. Осы мақсатта қорларды кәсіпорын үшін маңыздылық дәрежесі бойынша санаттарға бөлуге мүмкіндік беретін "ABC-талдау" әдісін қолданған жөн. Бұл әдіс өндірісті

басқару үшін де қолданылады - сатып алудың меншікті құны бойынша да, саудада да- сатудың нақты деңгейі бойынша. Талдаудың бұл түрі экономист Парето анықтаған нәтиже негізделген: «Өнімнің 20% қамтамасыз етеді, компания табысының 80%. Мұндай талдауды жүргізудегі компанияның мақсаты - негізгі тауарларды анықтау және осы 20% топты басқару, бұл қолма-қол ақша түсімдерінің 80% бақылауды қамтамасыз етеді. Сатып алу деңгейі бойынша қорларды бақылау үшін ABC-талдауды пайдаланған кезде түрлері сатып алудың жалпы құнының кему тәртібімен топтарға бөлінеді. Басқару мақсаттары үшін А санатындағы қорлар ең көп талдаудан, дайындаудан және бақылаудан өтуі керек, өйткені дәл осы санат инвестицияланған капиталдың ең көп үлесін құрайды. Бұл қорлар үшін тапсырыстың оптималды мөлшерін есептеу керек. В санатындағы қорларға А санатындағы қорларды есептеуге қарағанда қарапайым сандық есептеу әдістерін қолдана отырып, ақылға қонымды назар аудару керек. С санатына әр түрлі қорлар жатады, олардың әрқайсысы ақшалай мәні соншалықты аз, сондықтан мұндай қорларды одан да қатаң басқаруға болады. Көбінесе С санатына жататын тауарлар тауарлық-материалдық құндылықтардың жоғары пайызына ие болады, өйткені оларға аз ақша салынған және қатаң бақылаудың пайдасы мұндай бақылауға кететін шығындарды жабады.

Қорлардың негізгі түрлерін анықтағаннан кейін оларды бақылаудың тиімді тетіктерін әзірлеу қажет. Олар қызметтің екі түрі бойынша әзірленеді: қорларды сатып алу және сақтау.

Қорларды талдау мен басқарудың заманауи әдістемесі тұжырымдамалық аппаратты қайта қарауды қажет етеді, ол қорларды талдау және басқару модельдерін құру үшін қолданылатын белгілі бір негізгі терминологияны қарастыруы керек:

- тапсырысты өңдеу уақыты (тапсырыс циклі) - тапсырысты орналастыру сәтінен бастап материалдар алынған және пайдаланылуы мүмкін сәтке дейінгі күндердегі, апталардағы, айлардағы және т. б. уақыт кезеңі;

- сұраныс коэффициенті - сату, өндіру және т. б. бөлімі талап ететін қорлар саны. аптасына, айына немесе жылына;

- оптималды тапсырыс мөлшері (экономикалық тапсырыс Quantity-EOQ) - тапсырыстағы бірліктердің есептік саны, ол тапсырысты орындау және тауарлық-материалдық қорларды сақтау бойынша жалпы шығындарды азайтады;

- қорлардың ең төменгі (резервтік) деңгейі - тапсырысты өңдеу уақытын немесе тапсырысты өңдеу кезінде сұраныс коэффициентін бағалаудағы қателіктердің салдарын жабу үшін түзету немесе қорлар резерві;

- қорлардың максималды деңгейі - қорлардың шамадан тыс өсуінің индикаторы ретінде пайдаланылатын тауарлық-материалдық қорлар деңгейінің жоғарғы шегі;

- тапсырыс беру сәті-жаңа сатып алу тапсырыстарын орналастыру керек тауарлық-материалдық құндылықтар деңгейі. Бұл көрсеткіш циклдің ұзақтығына және Тапсырыс циклі кезіндегі сұраныс коэффициентіне байланысты;

- тапсырыс мөлшері (бірлік саны) - жаңа сатып алу тапсырысының мөлшері. Кейбір түнгендеуді бақылау жүйелерінде бұл көрсеткіш тапсырыстың оптималды мөлшеріне сәйкес келеді.

Тапсырыс циклі мен сұраныс белгілі және тұрақты деп есептейтін модель негізінде EOQ анықтау әдісін қарастырамыз. Осы мақсатта біз келесі белгілерді енгіземіз: C_0 -кезеңдегі тапсырыстарды орындау шығындары (әдетте бір жыл); C_c -кезеңдегі қорларды сақтау шығындары; C_t -кезеңдегі жалпы шығындар; K_c -қорлардың бір бірлігін сақтау шығындары; K -бір тапсырысты араластыру және орындау шығындары; D -сұраныс (кезеңдегі қорларға қажеттілік: Q - тапсырыстың оптималды мөлшері (белгісіз мән) және біз есептейміз:

- бір жылдағы тапсырыстар саны- D : Q ;

- қорлардың орташа деңгейі- Q : 2;

- қорларды сақтау бойынша жылдық шығыстар- $C_c = Q:2 \cdot K_c$;

- тапсырыстарды орындау бойынша жылдық шығыстар- $c = D: Q \cdot K$;

- жалпы шығындар

$$C_t = C_c + C_0 = (0:2 \cdot K_c) + (D: Q \cdot K). \quad (1)$$

Тапсырысты сақтау және орындау шығындарының қисық сызықтарының қиылысу нүктесінде жалпы шығындар минималды, яғни $Q:2 \cdot K_c = D: Q \cdot K$. Теңдеудің екі бөлігін де Q -ға көбейту арқылы біз аламыз: $Q^2 = 2KD: K_c$, табамыз:

$$Q = \sqrt{2KD: K_c} \quad (2)$$

Шартты мысалда EOQ формуласын қолдана отырып, тапсырыстың оптималды мөлшерін есептеуді қарастырыңыз. Кәсіпорын басшылығы басқарушылық есеп бөліміне келесі параметрлер белгілі болатын негізгі қорлардың біріне тапсырыстың оптималды мөлшерін есептеуді тапсырды

делік:

- жылдық сұраныс $D=300\,000$ бірлік.;
- бір бірлікті сақтауға арналған жылдық шығындар $K_c=400$ тг жылына;
- бір тапсырысты орналастыру және орындау шығындары $K = 500$ тг тапсырыс ншін;
- қорлардың бір бірлігінің бағасы-1000 тг

Деректерді (2) формулаға ауыстырғаннан кейін біз аламыз: $Q = \sqrt{(2 \cdot 500 \cdot 300\,000 : 400)} = 866$. Осылайша, қорлардың осы түрі ншін 866 бірлікке тапсырыс беру кәсіпорынға осы қорларға байланысты жалпы шығындарды азайтуға мүмкіндік береді. Бұл шығындарды (1) формула бойынша есептеуге болады: $C_t = (866 : 2 \cdot 400) + (300\,000 : 866 \cdot 500) = 346\,400$ тг.

Тапсырыстың оптималды мөлшерін ақша бірліктерімен де есептеуге болады. Ол ншін қажет түнгендеу бірліктерімен көрсетілген EOQ бір түнгендеу бірлігінің бағасына көбейтіледі. Біздің мысалда ақша бірлігіндегі EOQ $866 \cdot 1\,000 = 866\,000$ теңгеге тең. EOQ моделін қарастырған кезде сұраныс белгілі және кезең ішінде өзгермейді деген болжам жасалды. Сонымен қатар, шартты шығындар туралы мәліметтер қолданылды. Шаруашылық қызметте сұраныс өзгеруі мүмкін немесе бюджет қате болуы мүмкін. Бұл шығындарға да қатысты. Сонымен қатар, тауарлы-материалдық құндылықтарға байланысты барлық шығындарды дәл есептеу күрделі және уақытты қажет етеді. Сондықтан модель болжаудағы осындай өзгерістерге немесе қателіктерге қаншалықты сезімтал екендігі туралы мәселе заңды.

Қорытындылай келе, кәсіпорынның қорлары тұйымның жұмысында маңызды рөл атқарады деп қорытынды жасай аламыз. Кәсіпорынның сәтті жұмыс жасауы ншін материалдық қорларды тиімді басқару қажет. Қорларды басқару процесінің бастапқы кезеңінде қорлардың негізгі түрлері, оларды сақтау себептері және олармен байланысты шығындар қарастырылуы керек. Содан кейін кәсіпорынның бас бюджетін әзірлеу шеңберінде қорларды маңыздылық критерийі бойынша жіктеу жүргізілуі керек, ал қорларды жалпы талдау барысында оларды басқару әдістеріне және олардың негізінде тапсырыстың оптималды мөлшерін құруға назар аударылуы керек. Айналым негізінде қорларды түрлері бойынша егжей-тегжейлі талдау өндірістің әртүрлі кезеңдеріндегі қорларға қатысты проблемалық аймақтарды анықтауға, олардың мөлшері мен құрылымын оңтайландыру бойынша басқарушылық шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Бродецкий г. д. қорларды басқару. - М.: Эксмо, 2015. - 400 б.
2. Волков О. и. Кәсіпорын экономикасы: Оқулық. - М.: 2019. - 412 Б.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / пер. с англ. М: Финансы и статистика, 2006.

Құлмағамбет А.С., 1 курс, (ҚарУ им. академика Е.А.Букетова)
Научный руководитель - к.э.н., ассоц. профессор Кабдыбай А.К.

МЕТОД МНОЖЕСТВЕННОЙ ЛИНЕЙНОЙ РЕГРЕССИИ, КАК ФАКТОР ВЛИЯЮЩИЙ НА КАЧЕСТВО ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ

Внутренний контроль представляет собой сеть институциональных механизмов и структурных отношений, которые связывают формальные и неформальные отношения заинтересованных сторон внутри предприятия. Его цель состоит в том, чтобы достичь баланса между полномочиями, ответственностью и преимуществами среди соответствующих заинтересованных сторон, а также путем создания конкретных механизмов контроля для предотвращения спекулятивного поведения, содействия сотрудничеству и снижения риска, чтобы ожидаемые цели были предсказаны более точно.

С точки зрения практики, казахстанские предприятия не испытывают недостатка в построении системы внутреннего контроля, но явление финансового мошенничества и мошенничества в управлении по-прежнему распространено. Причина в том, что разработка и практика внедрения системы внутреннего контроля сосредоточены только на внутреннем и внешнем управлении компании. С теоретической точки зрения внутренний контроль представляет собой институциональную систему, состоящую из формальной системы, неформальной системы и механизма реализации. Его существенной особенностью является механизм доверия.

Межличностное доверие, как часть неформальной системы, не может не сказываться на

качестве внутреннего контроля. Поэтому очень важно изучить влияние межличностного доверия на качество внутреннего контроля. Кроме того, жаль, что существует мало литературы, исследующей внутренний контроль как систему балансировки сил, сочетающую власть принятия решений, межличностное доверие и его механизм. Большинство из них игнорировали принятие корпоративных решений в рамках конфигурации из-за важного влияния внутреннего контроля качества. В результате система сдержек и противовесов власти не может быть реализована, а внутренний контроль не может быть эффективным.

Регрессионный анализ часто используется при обработке экспериментальных данных, анализе эмпирических формул и факторов. Мы проводим эмпирическую проверку влияния межличностного доверия на качество внутреннего контроля, оценивая следующую модель множественной регрессии:

$$Y = \sum_{i=1}^n a_i x_i + b_0 + e$$

Исходя проведенного эксперимента, можно сделать вывод, что существует сдерживающий эффект прав собственности. Коэффициент мультипликатора трастовых и государственных предприятий составляет -0,646, что значительно отрицательно на уровне 1%. Отсюда следует, что влияние межличностного доверия на качество внутреннего контроля более существенно на государственных предприятиях, чем на негосударственных. С одной стороны, у руководителей государственных предприятий слишком много власти, а у акционеров нет возможности напрямую ограничивать руководство и директоров. С другой стороны, это также связано с тем, что государственные предприятия могут получить больше государственных ресурсов и не осведомлены о повышении качества внутреннего контроля для управления рисками.

Во-первых, межличностное доверие значительно отрицательно коррелирует с качеством внутреннего контроля листинговых компаний. Как неформальная система, межличностное доверие может улучшить качество внутреннего контроля, препятствуя формальной системе проявлять свою обязывающую силу и снижая уровень межличностного доверия на предприятиях. Во-вторых, концентрация полномочий по принятию решений оказывает отрицательное сдерживающее влияние на взаимосвязь между межличностным доверием и качеством внутреннего контроля. По сравнению с компаниями с децентрализованными полномочиями по принятию решений компании с централизованными полномочиями по принятию решений имеют более высокое качество внутреннего контроля при том же уровне межличностного доверия. В-третьих, на влияние межличностного доверия на качество внутреннего контроля влияет атрибут прав собственности. Существуют различия в уровне значимости различных прав собственности.

Таким образом, зарегистрированные в Казахстане компании должны контролировать межличностное доверие внутри предприятия, устанавливать институциональное доверие и использовать институционализированные правила и нормы для его ограничения. Кроме того, компании должны направлять сотрудников, чтобы они избавлялись от неуместных психологических тенденций и формировали правильное представление о доверии, чтобы эффективно предотвращать бизнес-риски. Многофакторный линейный регрессионный анализ был использован для прогнозирования экономического индекса. Этот статистический метод используется для получения обоснованной статистики данных и взаимосвязей, содержащихся в них. Это сочетание с экономикой очень значимо. Однако следует также понимать, что гипотеза эксперимента намного проще, чем реальность, поэтому мы не можем судить о влиянии этого фактора на качество внутреннего контроля только по односторонним экспериментам, также необходимо дальнейшее изучение.

Литература

1. Тамбулова Л. В., Богатая И. Н. КАЧЕСТВО АУДИТА И МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ //Научный вектор. – 2022. – С. 98-101.
2. Горлов В., Сураг В. Управление затратами и организация внутреннего контроля на предприятии. – Litres, 2022.
3. Умарова М. А., Ильясова К. Х. Прогнозирования основных показателей развития региона.
4. Трусова А. Ю., Ильина А. И., Осипова-Барышева Е. Н. Методология применения методов многомерного и динамического анализов при изучении уровня жизни населения //Вестник Самарского университета. Экономика и управление. – 2022. – Т. 13. – №. 2. – С. 182-204.

5. Степанова А. А. РИСК-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ КАЧЕСТВА АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ //Экономика и Индустрия 5.0 в условиях новой реальности (ИНПРОМ-2022). – 2022. – С. 441-444.

Меиржанова М.К., Балгабек А.Т., 2 курс (Академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Садуақасова М.Б.

АҚША ҚАРАЖАТТАРЫН ЕСЕПКЕ АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кәсіпорын қызметінде ақша ерекше рөл атқарады, өйткені шаруашылық қызметті жнзеге асыру нәтижесінде ұйымдар бір-бірімен экономикалық қарым-қатынасқа түседі, демек, ақшалай төлемдердің қажеттілігі туындайды. Ақша кәсіпорынның айналым капиталына жатады, сондықтан ақша тапшылығы кредиторлық берешектің ұлғаюына, еңбекақы төлеудің кешігуіне, банктік несиелер мен салық төлемдерінің кешігуіне, дермезгілінде төленбеген шикізаттыңжеткізілмеуі және т.б.салдарынан өндірістік цикл ұзақтығының ұлғаюына әкелуі мүмкін, сондықтан да ақша кәсіпорын өмірінде маңызды рөл атқарады[1].

Ақша қаражаттары, оның ішінде кассадағы ақша қаражаттарының есебін дұрыс ұйымдастыру кез-келген кәсіпорынның басты міндеттерінің бірі.

Төменде 1-кестеде ақша қаражаттары есебін реттейтін нормативтік актілер:

Кесте 1

ҚР бойынша ақша қаражаттары есебін реттейтін нормативтік актілер

Нормативтік актілер	Сипаты
Бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы № 234 Заңы.	Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жнйесін реттейді, бухгалтерлік есепті жнргізу мен қаржылық есептілікті жасаудың принциптерін, негізгі сапалық сипаттамалары мен ережелерін белгілейді
Бухгалтерлік есепті жнргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2015 жылғы 31 наурыздағы № 241 бұйрығы.	Бухгалтерлік есепті жнргізу тәртібін белгілейді
Төлемдер және төлем жнйелері туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 26 шілдедегі № 11-VI ҚРЗ	Төлем жнйелерін ұйымдастыру және олардың жұмыс істеуі, төлем жнйелерін реттеу және оларды қадағалау, төлем қызметтері нарығын реттеу және оларды бақылау, сондай-ақ төлемдерді және (немесе) ақша аударымдарын жнзеге асыру саласында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді
Бухгалтерлік есеп шоттарының нлгілік жоспарын бекіту туралы Қазақстан Республикасының Қаржы министрінің 2007 жылғы 23 мамырдағы N 185 бұйрығы.	Қаржылық есептілік элементтерін топтауға және қнндық мәнде ағымдағы көрсетуге арналған.
Бастапқы есепке алу құжаттарының нысандарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2012 жылғы 20 желтоқсандағы № 562 Бұйрығы.	Операцияларды немесе оқиғаларды ресімдеуншін қолданылатын бастапқы құжаттардың нысандары бекітілген.
Бақылау-касса машиналарын қолданудың кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018 жылғы 16 ақпандағы № 208 бұйрығы	Бақылау-касса машиналарын қолдану тәртібін айқындайды
Ескерту – [2,3,4] көздері негізінде автормен өңделген	

Қағаз ақшалар мен жетон ақшалар бірге қолма-қол ақшаны құрайды, кейде жай ғана қолма-қол ақша деп те аталады. Қолма-қол ақша – төлемдердің басым көпшілігінде қолданылатын әмбебап төлем құралы. Қолма-қол ақша қолма-қолсыз ақшаға оңай айырбасталады, ал кері процесс қиын болуы мүмкін.

Қолданыстағы нормативтік құқықтық актілер ұйымның немесе жеке кәсіпкердің қассасында болуы мүмкін қолма-қол ақшаның мөлшерін шектемейді және оны сақтау мерзімі шектелмейді. Демек, кассада қолма-қол ақшаның кез келген (тіпті қомақты) сомасының болуы, егер мұндай жауапкершілік ұйымның ішкі ережелерімен реттелмесе, ұйым немесе лауазымды тұлғалар үшін ешқандай жауапкершілікке әкеп соқпайды.

Ұйым немесе жеке кәсіпкер кассада қолма-қол ақшаны сақтаудың мөлшері мен мерзіміне шекті өз бетінше бекітуге құқылы.

Қазақстан Республикасында 2016 жылдан бастап онлайн бақылау-кассалық машиналар сауда қызметі саласында алғаш рет қолданыла бастады. Оларды қолдану бірінші кезекте жанар-жағармай және алкогольдік сусындарды сату саласында міндетті болды. Екі жылдан кейін салық органдары деректерді беру функциясы жоқ бақылау-касса машиналарын тіркеуді тоқтатты. Мұндай норма ҚР Салық кодексінің 166-бабында жазылған.

2020 жылдан бастап ақша айналымымен қатысы бар барлық кәсіпкерлер онлайн-БКМ қолдануға міндетті. Бұл 2018 жылғы 27 қарашада қабылданған Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің «Салық төлеушілер Қазақстан Республикасының аумағында қызметін жүзеге асырғанда ақшалай есеп айырысулар кезінде деректерді тіркеу және (немесе) беру функциясы бар бақылау-касса машиналарын қолданатын қызмет түрлерін бекіту туралы» № 1029 бұйрығында қарастырылған.

Төменде 2-кестеде ҚР-да қолданылып жүрген бірқатар бағдарламалық онлайн-БКМ қарастырылды:

Кесте 1

Бағдарламалық онлайн-БКМ түрлері

Атауы	Жазылушылар саны	Пікірлер саны	Өңдеуші	Шығарылған күні
reKassa	100 000-нан астам	4.8	ЖШС «COMRUN»	28.11.2020 ж.
Kassa24Business	10 000-нан астам	4.3	ЖШС «Kassa 24/7»	12.03.2021 ж.
Nurkassa	10 000-нан астам	3.8	ЖШС «Bultech»	04.09.2019 ж.
WebKassa	10 000-нан астам	3.7	ЖШС «WebkassaDevelopment»	22.01.2018 ж.

Ескерту – Googleplay мәліметтері негізінде автормен өңделген

Кәсіпорынның ақшалай активтерін басқару шаруашылық қызметті жүргізу кезінде ең маңызды мәселе болып табылады. Кез-келген бухгалтердің міндеті құрылған ұйымның қалыпты қалыптасуын қамтамасыз етуінің негізі болып табылатын ақшалай операцияларды дұрыс және дермезгілде көрсету жолымен кәсіпорынның әрекет қабілеттілігін қамтамасыздандыру болып табылады. Сондықтан ақша қаражаттары есебінің жүргізілуіне, олардың сақтығына, ақша қаражаттарын кіріске алу толықтығын тексеруге, есеп айырысу жағдайын және төлемдердің дер мезгілділігін бақылауға, кассалық тәртіптің және тағы басқа сақталуына аса көңіл бөлу қажет.

Әдебиеттер

1. Досманбетова А. С. Бухгалтерлік есеп : оқу құралы. - Алматы : LEM, 2020. - 388 б.
2. Бухгалтерлік есеп және қаржылық есеп беру туралы Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы № 234 Заңы.
3. Бухгалтерлік есепті жүргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2015 жылғы 31 наурыздағы № 241 бұйрығы.
4. Төлемдер және төлем жүйелері туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жылғы 26 шілдедегі № 11-VI ҚРЗ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ІШКІ КӨШІ-ҚОН МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУ.

Андатпа

Мақсаты: Аймақтардан нлкен қалаларға жастардың көшу тенденциясын зерттеу.Бүгінгі күннің өзекті бола бастаған Қазақстан Республикасындағы ішкі миграция мәселелерін талдау.

Әдістер: статистикалық талдау.

Нәтижесі: Аймақтардан нлкен қалаларға жастардың көшу қарқынын реттеу үшін, мемлекеттік деңгейде тиімді іс-шаралар ұйымдастыру, жнзеге асыру қажет.

Миграция - [лат. migratio - көші- қон, қоныс аудару] - адамдардың (мигранттардың) қандай да бір аумақтардың шекарасынан өтіп, ұзақ уақытқа немесе біржолата қоныс аудару процесі. Халық көші-қонын бірегейлендірудің негізгі белгілерінің бірі - қандай да бір аумақтың әкімшілік шекарасын кесіп өту (мемлекет, аудан, аймақ, қала және т.б.). Осы негізде ең алдымен, халықаралық (мемлекетаралық) және ішкі миграцияны анықтайды.[1]

Ішкі миграция Қазақстан Республикасының әлеуметтік, экономикалық, саяси-мәдени дамуына нлкен ықпал етеді.Жастардың көшіп-қонуы, әлемде көп таралған құбылыстардың бірі болып табылады. Қазақстан Республикасында ішкі көші-қонның негізгі субъектілері, 18-25 жас аралығындағы жастар болып табылады.

Қазақстанның шағын аймақтарынан, нлкен қалаларына 18-25 жас аралығындағы жастардыңкөшуінің, басты себептерін атап өтетін болсақ: -олардың білім алуға, жұмыс істеуге, өздерінің және отбасыларының жағдайларын жақсартуға деген ұмтылысы;

-шағын аймақтарда жастардың дамуына деген жағдайдың болмауы; - жастардың сапалы орта, жоғары білім ала алмауы;

-нлкен қалаларда, жастардың дамуына мүмкіндіктердің көптігі;

-қазіргі заманға сай мектептер мен жоғары оқу орындарының, нлкен қалаларда орналасуы;

-жоғары оқу орындарындағы білім беру жнйесі, еңбек нарығынның талаптарына барынша жақын болуы;

-жоғары оқу орындарының, студенттерді жұмысқа орналастыруымен жәрдемдесуі;

-шағын аймақтарға қарағанда, нлкен қалаларда көптеген жұмыс орындарының болуы;-жоғары оқуды бітіргеннен кейін,жақсы жұмыс табудың мүмкіндігінің көптігі.

Осындай себептер жастардың миграциясының қозғаушы күші болып табылады.

Алайда, арман қуып келген жас мигранттардың бұл ұмтылыстарына қол жеткізуге көптеген кедергілер туындайды. Біріншіден, 18-25 жас аралығындағы жастардың бәрі білімді, компетентті деп айту қиын. Екіншіден, олар білімге қол жеткіземін дегенде миграттардың көшіп барған жерлерінде тіркеуі болмауы. Ншіншіден, олардың жұмыс табу көрсеткішін азайтады, олардың көбісінде зейнетақы шоты болмайды, олардың балаларға жәрдемақы және басқа да әлеуметтік игіліктер алуға мүмкіндігі болмайды.

Қазіргі таңда, Қазақстан Республикасында сыртқы миграция мәселесін ғана, реттейтін заң бар. Ал, ішкі миграция туралы заң жобасына келгенде, сарапшылардың пікірлері қарама-қайшы болуда. Қазақстан гуманитарлық-саяси конъюктура орталығының вице-президенті Мұхит Асанбаевтің айтуынша: «Елімізде ішкі миграция жөніндегі заң жобасы мен оны қадағалайтын арнайы бір құрылымға деген ауадай қажеттілік бар. Мен азаматтардың міндетті тіркеу ережесін қолдамаймын. Елімізде ішкі миграцияны реттеуші заң мен арнайы бір органның болмауы себебінен, әр әкімдік өзінің ойына келген шешімін шығарып алады. Миграция мәселесі – қалалық емес, мемлекеттік деңгейдегі мәселе. Ішкі миграция жөнінде заң қабылданбайынша, бұл мәселеге кім жауапты екені анықталмайды. Мысалы, қазір Көші-қон комитеті ішкі миграция мәселесіне келгенде, «бұл іс біздің жұмыс аямызға кірмейді» дегенді айтып, ат-тонын ала қашады. Бір-біріне сілтеп жүре береді. Бізге осы мәселені мемлекеттік тұрғыдан сараптап, зерделей алатын, шешу жолдарын көрсетіп беретін және іске асыру жолдарын қадағалайтын арнайы құрылым керек. Заң болған соң, ішкі миграциялық процестердің анықтамалары пайда болады, бағдарлары белгіленеді.»[2]

Мұхит Асанбаевтің пікірімен келісуге болады. Егер мемлекеттік органдар азаматтардың,

оның ішінде жастардың көшіп-қонуын заң жнзінде қадағалап, зерттеп отырмаса, бұл ішкі мигранттардың мемлекеттің әлеуметтік-саясатынан тыс қалуына алып соғады. Нәтижесінде олардың қозғалысы, Қазақстанның ішкі көші-қон статистикасында көрсетілмейді. Мәселен, жас мигранттардың жартысынан көбі, жалдамалы пәтерлерде тұрады немесе 4 -5 адамнан тұратын нйлерде тұрады. Жастардың 10% - дан азы өз пәтерінде немесе нйінде ата-анасымен/туыстарымен тұрады. Жатақханаларда тұратын азаматтарда, уақытша тіркеу бар. Алайда барлық студенттер жатақханамен қамтамасыз етілмейді. Жас мигранттардың жартысынан көбі, бұрынғы тұрғылықты жері, ауылда немесе қалада тіркелген. Заңды тіркеусіз мигранттар, жұмыссыз ретінде тіркеле алмайды, курстар мен оқу бағдарламаларына қатыса алмайды. Мысал ретінде, "Жастар тәжірибесі" әлеуметтік бағдарламасын ала аламыз. Тіркеудің болмауының негізгі себебі ретінде, тұрғын нйдің жоқтығын және тіркелу мүмкіндігінің болмауын айтып кетуге болды.

Жас мигранттардың проблемаларын шешу үшін, мемлекеттік саясатты әзірлеу кезінде, бұл бағдарламаға қатысушылары: эксперттер, аналитикалық институттар, азаматтық қоғамның белсенділері қатарынан болуы керек.[3]

Қорыта келе, ауылға жас мигранттарды қайтару саясатын енгізу, қазіргі таңда тиімсіз. Одан да, қалаларда міндетті тіркеу мәселесін шешуге, жұмыс кәсібіне оқытуға, жаңа жұмыс орындарын ашуға бағытталған бағдарламалар қабылдау тиімдірек болар. Аймақтардан нлкен қалаларға жастардың көшу қарқынын реттеу үшін, мемлекеттік деңгейде тиімді іс-шаралар ұйымдастырылып, жнзеге асырылуы қажет. Мемлекет талантты ауыл жастарын қолдау керек. Себебі, болашақта олар елдің дамуына өз нлестерін қосады.

Әдебиеттер

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki/Миграция>
2. <https://alashainasy.kz/> - қоғам>сайлау-23
3. Махмутова М. Внутренняя миграция молодежи в Казахстане: напримере г. Алматы. – Алматы, 2012. – 80 с.

Науанқызы А., 1 курс магистратуры
(Карагандинский университет Казпотребсоюза)

СОПОСТАВЛЕНИЕ АВС И ТРАДИЦИОННЫХ СИСТЕМ УЧЕТА ЗАТРАТ

Учетная информация, собранная за определенный период, подготавливает почву для последующего анализа прибыльности и рентабельности, в ходе которого менеджеры изучают результаты работы за период, сопоставляют сметные и фактические затраты, соотносят их с полученной прибылью. Все это делается для того, чтобы на основе релевантной информации принять такое управленческое решение относительно будущего компании, которое приведет к достижению намеченных целей и исправлению существующих проблем. Одной из основных составляющих такого анализа является анализ себестоимости продукции, так как именно себестоимость задает направление цене, а от цены напрямую зависит конкурентоспособность компании на рынке, возможность удержать имеющихся клиентов и привлечь новых.

Функциональные системы и АВС-метод в частности появились позднее, чем традиционные, и ставят своей целью предоставлять пользователям еще более точную информацию. Важно отметить, что в целом системы не противоречат друг другу, а просто используют разные подходы при достижении общей цели – расчета себестоимости продукции. Поэтому выделение особенностей и отличительных черт метода АВС целесообразно осуществлять через взаимосвязь с традиционными системами калькулирования.

Обе системы учета затрат ставят своей целью распределить понесенные расходы на виды продукции и имеют немало общего. Однако в степени детализации косвенных затрат системы используют разные подходы, и компаниям в каждом отдельном случае нужно четко понимать, какой системе необходимо отдать предпочтение. Основное отличие данных систем прослеживается именно по части распределения накладных расходов.

В традиционной системе при распределении накладных расходов на продукцию в качестве базы распределения используют, как правило, прямые физические показатели, характеризующие объем выпуска продукции. В качестве примеров приводятся часы работы основных

производственных рабочих (трудо-часы) или время работы оборудования (машино-часы).

При использовании функциональной системы калькулирования себестоимости в качестве синонима слова «база» чаще всего используют понятия фактор издержек, уровень активности, драйвер затрат и др. Объемные показатели позволяют точно измерить количество ресурсов, потребленных в зависимости от количества произведенных единиц продукции. Эти ресурсы, как известно, включают в себя основные материалы, труд основных производственных рабочих, затраты электроэнергии для нужд производства и другие переменные затраты. Однако на предприятии есть множество ресурсов (видов деятельности), которые необходимы для производства, но не могут быть напрямую отнесены к физическим объемам продукции. Расходы по таким функциям остаются относительно постоянными в краткосрочной перспективе или изменяются не прямо пропорционально объему производства. Яркими примерами таких видов деятельности являются закупка и перемещение материалов, наладка оборудования, промежуточный технический контроль продукции и др. Очевидно, что расходы на ресурсы такого типа нельзя напрямую связать с объемом выпуска продукции [1].

Система ABC основывается на том, что для каждой функции имеется определенный, достаточно точный и присущий именно ей, фактор затрат, изменения в величине которого и влияют на расходы по данному виду деятельности. Таким образом, еще раз отметим, что система ABC отслеживает и применяет причинно-следственные связи между расходами и выбранными базами распределения, а не условные связи, которые в большей степени характерны для традиционной калькуляции.

В обеих системах используется двухэтапный процесс распределения затрат. На первом этапе накладные расходы распределяются по центрам издержек, на втором этапе затраты, которые приходятся на центр издержек, распределяются по отдельным видам продукции. Есть ситуации, когда первый этап вообще опускается и применяется ставка накладных расходов по единому тарифу, однако такой подход может быть обоснован только в том случае, когда на выпускаемые виды продукции в каждом производственном центре затрачивается приблизительно одинаковый объем ресурсов. Чтобы воспользоваться процессом двухэтапного распределения требуется осуществить следующие четыре шага:

1) Отнести все производственные накладные расходы по производственным и обслуживающим центрам издержек;

2) Перераспределить издержки, приходящиеся на обслуживающие центры, по производственным центрам издержек. Для этого могут быть использованы различные методы распределения – прямой, пошаговый, метод повторного распределения или составление линейных уравнений;

3) Вычислить отдельные ставки накладных расходов для каждого производственного центра издержек;

4) Распределить накладные расходы, которые приходятся на каждый производственный центр издержек, по видам продукции или другим выбранным целевым затратам [2].

Первые два шага представляют собой первый этап распределения. Здесь традиционные системы учета затрат распределяют накладные расходы по производственным подразделениям, в то время как по методу ABC накладные расходы относят на виды деятельности (функции), а не на подразделения. В функциональных системах устанавливается множество центров группировки затрат, в традиционных системах, в свою очередь, накладные расходы обычно распределяются по существующим подразделениям.

Шаги №3 и №4 представляют собой второй этап распределения затрат. Системы ABC в данном случае используют множество факторов издержек в качестве баз распределения (часы труда рабочих, время работы оборудования, число наладок, заказов, партий и т.д.), в то время как традиционные системы учета имеют тенденцию использовать максимум две базы распределения затрат (часы труда основных работников, часы работы оборудования). Система ABC признает различия в относительном потреблении вводимых ресурсов и прослеживает соответствующее их количество вплоть до каждого продукта.

Таким образом, основные отличия двух систем: во-первых, системы ABC, в отличие от традиционных, распределяют затраты не по подразделениям, а по функциональным центрам издержек. Поэтому здесь появляется тенденция иметь гораздо больше центров издержек на первом этапе распределения затрат. Во-вторых, в функциональных системах на втором этапе используется больше баз распределения, причем они намного разнообразнее и сложнее, чем в традиционных системах.

ABC-система имеет немало достоинств и успешно применяется в практике предприятий, компаний, организаций, занимающихся различными видами деятельности. Дальнейшее развитие и совершенствование функциональных систем будет зависеть от того, насколько ответственно компании подойдут к процессу калькулирования, насколько внимательно соотнесут возникающие затраты с причинами их возникновения и с конкретными продуктами. Грамотно разработанная система учета, построенная на базе метода ABC и адаптированная под специфику конкретного предприятия, станет полезным инструментом управления затратами и приведет к повышению благосостояния хозяйствующего субъекта и его конкурентоспособности.

Литература

1. Алданиязов К.Н. Управленческий учет и анализ: Учебное пособие. - Алматы: Издательство «NURPRESS», 2014. – 204с.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет: Учебник. / К. Друри. - М.: ЮНИТИ, 2015. – 1423с.

Ниетуллаева Г.Н. -1 курс, (академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Садуақасова М.Б.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Демография — белгілі бір халықтың, ұлттың, ұлыстың, этникалық топтың санын, құрамы мен құрылымын, аумаққа бөлінуін, өсу не кему динамикасын қоғамдық-тарихи жағдайлармен байланыстырып зерттейтін әлеуметтік ғылым саласы. Демографиядағы ең басты мәселе – халықтың ұдайы өзгеруін, өсу мөлшерін, дамуын анықтау. Халықтың ұдайы өзгерісі – ұрпақ алмасу, туу мен өлу, яғни табиғи жағдай арқылы жнзеге асады.

Демографияның өзектілігіне келер болсақ, белгілі бір аумақтағы халық санын зерттей отыра, адам санының өзгеруін, оларға әсер ететін жалпы факторларды анықтауға болады. Демографиялық мәселелерді шешу қазіргі таңда кнллі әлем ншін маңызды мәселелердің бірі болып табылғандықтан, Қазақстан ншін де өзекті мәселердің бірі. Тұрақты демографиялық әлеует мемлекеттің жетістікке жетуінің негізі.

Кез келген елдің демографиясы ішкі саясат, экономикаға тікелей әсер етеді. Демографиясы мықты елдер әрқашан өзге елдерге әсер ете алады. Қытай өзінің демографиялық ахуалының арқасында қазіргі жағдайына қол жеткізді. Қазақстан өзінің территориясын сақтап, қауіпсіздікті ойлау ншін демографиялық ахуалды жақсарту қажет. Ол ншін туу көрсеткішін арттырып, өлім деңгейін төмендету этникалық қазақтарды атамекеніне көшіп келуге ынталандыру іске асырылуда.

Днниежнзіндегі демографиялық тенденцияларға көз жнтіртсек, әлем халқының саны 2023 жылдың 1 қаңтарына 8,01 миллиард адамға жеткені және оның көп бөлігінің Азия континентіндегі Қытай, Нндістан және басқа елдерден құралғанын көре аламыз. 2023 жылдың 12 ақпанына Қытай халқы 1426818000 адамды құраса, Нндістанда 1434954000 адамды құраған. Қарап отырсақ, екі елдің саны жуықтап 18% -да жетпейді, ол дегеніміз екі елді қосқанда халық санының нлес салмағы жуықтап 35,7 пайызды құрайды. Осы екі елден кейін 3 орында тұрған АҚШ халқының нлесі 0,0416 - 336 млн адамды құрайды. Осы тізімде Ресей 9 орында, халқының нлес салмағы 1,84%. Қазақстан халқы 12 ақпан 2023 жылға 1966844 адамды құрап, 62 орынға иеленген – нлес салмағы 0,24 %.

2017-2021 жылдар аралығындағы Қазақстан халқымен қатар ТМД елдеріндегі және халық санының нлкен мөлшерде және тез өзгертін елдердегі өзгерістер төмендегі 1 кестеде келтірілген. Кесте 1.

ҚР халық санын басқа мемлекеттермен салыстыру

Мемлекет	2017	2018	2019	2020	2021
Қазақстан	17 956 486	18 200 804	18 436 475	18 664 683	18 953 799
Ресей	146 804 372	146 880 432	146 780 720	146 748 590	147 182 123
Өзбекстан	30 121 100	30 500 100	30 823 600	-	-
Қытай	1 396 215 000	1 402 760 000	1 407 745 000	1 411 100 000	1 412 360 000
Нндістан	1 288 522 000	1 324 609 000	1 338 995 000	1 384 660 352	-

1-кестеден көріп отырғанымыздай, келтірілген елдердің халық саны өсуде. Ресейде халық саны 2018 жылдан бастап азайып бастаған, басқа елдерде халық саны өсіп келеді. Ір бір елдің халық санының өсуі әртүрлі қарқынды. Қазақстан халықтарының саны басқа мемлекеттермен салыстырғанда жер ауданының көп болғанына қарамастан, адам саны аз екенін байқауға болады, яғни халықтың тығыздығы төмен. Көршілес Ресей және Өзбекстан елдерімен салыстырғанда, ҚР халық саны біршама аз. Ал Қытай мен Һиндистанды алар болсақ, ол елдерде жер кішкентай болғанымен, халық саны көп және ұдайы өсуде, яғни, халық тығыздығы жоғары.

Демографияны қарастыру барысында табиғи өсім коэффициентіне назар аударған жөн.

Біріккен Ұлттар Ұйымының халықтың тұрақты тенденциясы үшін туу коэффициенті шегін 2,1 ретінде анықтағанын ескере отырып, жылдар өткен сайын төмендеу байқалса да, әлі күнге дейін әлемде алаңдаушылық тудыратын жағдай жоқ (БҰҰ, 2021). Алайда, мәселені аймақтық, елдік немесе экономикалық даму сияқты әр қырынан қарастырған кезде, әртүрлі тенденцияларды байқауға болады. Жалпы, Азия, Африка және табысы төмен елдердегі халықтың туу коэффициенті БҰҰ деңгейінен жоғары болып қалса да, батыс және дамыған елдерден әлдеқайда төмен болып қалады. Көптеген елдер халық санының осы жағымсыз тенденцияларын жою үшін, әртүрлі қадамдар жасай отырып, отбасыларға ұсынылатын жеңілдіктер мен бірнеше балалы болуға көндіруге тырысады.

Әлемде ең көп бала туылатын мемлекеттерге Конго Демократиялық Республикасы, Гвинея-Бисау, Либерия, Нигер жатады – 1000 адамға жаққанда 49,6 бала туылады. Бір жылда Қытайда жуықтап 16 млн бала туылады екен.

Туу коэффициенті шегін 2,1 болу дегеніміз, бір отбасында кем дегенде 3 бала туылу керек, егер біз еліміздің мықты болғанын қаласақ, Қазақстанда туу коэффициенті жоғары болған абзал.

2-кестеде ҚР бойынша 2017-2021жж аралығындағы негізгі демографиялық көрсеткіштер келтірілен.

Кесте 2.

ҚР бойынша 2017-2021жж негізгі демографиялық көрсеткіштер

Көрсеткіш	2017	2018	2019	2020	2021
Барлық халық, кезеңсоңына, адам	1815733 7	1839556 7	1863177 9	1887955 2	1912242 3
Туғандар саны	390262	397799	402310	426824	446491
1000 адамға	21,64	21,77	21,73	22,76	23,50
Өлгендер саны	129009	130448	133128	161333	182403
1000 адамға	7,15	7,14	7,19	8,60	9,61
Туған кезде халықтың өмірінің күтілетін ұзақтығы, жас	72,95	73,15	73,18	71,37	70,23
ерлер	68,72	68,84	68,82	67,09	66,33
әйелдер	76,92	77,19	77,30	75,53	74,03
Халықтың табиғи өсімі, адам	261253	267351	269182	265491	264088
1000 адамға	14,48	14,63	14,54	14,16	13,89
Некелер саны	141791	137797	139504	128839	140256
1000 адамға	7,86	7,54	7,54	6,87	7,38
Ажырасулар саны	54626	54797	59796	48002	48239
1000 адамға	3,03	3,00	3,23	2,56	2,54
Халықтың көші-қоны, барлығы, адам					
келгені	946415	900931	1122507	856570	767549
кеткені	968545	930052	1155477	874288	788766
көші-қонайырымы	-22130	-29121	-32970	-17718	-21217
Сыртқы көші-қон					
иммигранттар	15595	12747	12255	11370	11039
эмигранттар	37725	41868	45225	29088	32256
көші-қонайырымы	-22130	-29121	-32970	-17718	-21217

2 кестеден зерттеп отырған уақытта халық санын артып отырғанын байқаймыз, сонымен қатар, туғандар санында, өлгендер саны да артуда. Халықтың табиғи өсім коэффициенті 2017-

2021жж оң таңбасымен, алайда соңғы 3 жылда төмендеуде.

Туған кезде халықтың өмірінің кнтілетін ұзақтығы 2017-2021жж аралығында алғашқыда өссе, соңғы 3 жылда төмендеуде, бұл тенденция әйелдер ншін де, ерлер ншін де сақталады. Жалпы, оны пандемиямен байланыстыруға болады.

Некелер саны зерттеп отырған уақытта бір өсіп, бір төмендейді. Соңғы жыл өскені байқалады. Ажырасулар саны 2017-2019 аралығында өссе, 2020 жылы азайып, 2021 жыл сіл өскен. Дегенімен, алдыңғы жылдарға қарағанда біршама азайған.

Халықтың көші-қонына келетін болсақ, біз келгендердің кеткендердің саны аз екенін байқап отырмыз, яғни сальдо миграции теріс санымен. Сонымен, айта кету керек пандемияға дейін кеткендер саны жылдан жылға артып отырған. 2020 жылы теріс таңбалы миграция қалдығы біршама азайып, 2021 қайта өскен.

Сонымен, демографиялық мәселені шеші арқылы халықтың елдің ахуалын арттыруға мнмкіндік туады. Мықты, дамыған, тәуелсіз ел боламыз десек демографиялық саясатымыз кншті болу керек.

Әдебиеттер

1. Қазақстандағы демографиялық мәселе өз шешімін тапты // <https://qamshy.kz/article/43401-gazaqstandaghy-demografiyalıq-masele-oz-sheshimin-tapty>
2. Қ Демографиялық саясатты талдау: ете жастағы балаларды кнтудің маңызы // <https://www.eurasian-research.org/publication/demografi-politikalari-uzerine>
3. Список государств и зависимых территорий по населению // <https://ru.wikipedia.org/wiki>
4. Қазақстанның демографиялық жылдынамасы//<https://www.stat.gov.kz/edition/publication/collection>

Овчаренко И.А., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Шакирова Г.А.

РАЗВИТИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В настоящее время информационные технологии имеют большое влияние на развитие современной экономики. Это обусловлено тем, что информационные технологии и экономика - две достаточно тесно связанные области, которые в совокупности дают положительный экономический эффект, а также положительный производственный результат. Основопологающей частью современных информационных технологий в экономике это их применение с целью эффективной, оптимальной и оперативной компьютерной обработки информационных ресурсов, их передачи на любые расстояния в самые минимальные сроки.

Цифровую экономику как отдельную категорию экономисты стали выделять в 90-х годах ХХ века. Данный термин «Цифровая экономика» (digitaleconomy) предложил бизнес-аналитик Дон Тапскот в 1995 году. В своих трудах он трактует цифровую экономику как экономическая деятельность, которая определяется через сетевое сознание и прямо зависит от виртуальных технологий. Сегодня существует разная интерпретация понятия «Информационная технология», объясняется это от разности поставленных целей и задач. К примеру: на Западе информационную экономику, как правило, принято рассматривать как неотъемлемую часть экономики, касающаяся работы с информацией. В Казахстане цифровая экономика – это разновидность рынка субъектов экономической системы, где один, несколько или все этапы экономических процессов осуществляются с помощью информационно-коммуникативных технологий; одно из проявлений экономической свободы, инновационности и уровня развития современной экономики [1].

Трансформация основных экономических понятий, изменение сущностного подхода к традиционным факторам производства, глобализация и информатизация экономики влечет выделение следующих стадий: стадия креативности; стадия защиты прав интеллектуальной собственности; стадия коммерциализации.

Также к текущим факторам относится и воздействие эмерджентности. Эмерджентность – системный эффект, описывающий наличие свойств, которые присущи той или иной системе и которыми обладают ее составляющие. В цифровой экономике это проявляется тем, что поведение каждого института генерации знаний как отдельного элемента экономической системы отличается от его поведения на рынке, часто не предсказуемого, в условиях жестких и мягких институтов регулирования и т.п. которые и являются эмерджентными свойствами экономической системы.

Помимо этого, необходимо различать понятия сетевой и информационной экономики. Хотя данные термины и близки по значению, но сетевая экономика и информационная – не тождественные понятия.

Как видно, за последние десятилетия в мире, экономика развивается в новом направлении, где основным инструментом формирования становятся цифровые технологии и новые методики. Особое место цифровая экономика занимает в работе частного и государственного секторов.

Тем самым, правительство и государственные органы Казахстана, осознавая важность информатизации общества и развития цифровых технологий в определении долгосрочного экономического роста, развивают данную сферу как одно из ключевых направлений государственной политики. Основой для цифровой трансформации экономики Казахстана стала государственная программа «Информационный Казахстан-2020», утвержденная в 2013 году. Она способствовала развитию перехода к информационному обществу, совершенствованию государственного управления, созданию институтов «открытого и мобильного правительства», росту доступности информационной инфраструктуры не только для корпоративных структур, но и для граждан страны. По результатам трех лет реализации Госпрограммы, было достигнуто исполнение ее на 40%. Позже, был принят следующий шаг в развитии информационных технологий – постановление в 2017 году новой государственной программы «Цифровой Казахстан». Целями данной программы являются: ускорение темпов развития экономики Республики Казахстан и улучшение качества жизни населения за счет использования цифровых технологий в среднесрочной перспективе, а также создание условий для перехода экономики Казахстана на принципиально новую траекторию развития, обеспечивающую долгосрочной перспективе. В планах данной программы лежит пять основных путей реализации:

1. «Цифровизация отраслей экономики» – направление преобразования традиционных отраслей экономики Республики Казахстан с использованием прорывных технологий и возможностей, которые повысят производительность труда и приведут к росту капитализации.

2. «Переход на цифровое государство» – направление преобразования функций государства как инфраструктуры предоставления услуг населению и бизнесу, предвосхищая его потребности.

3. «Реализация цифрового Шелкового пути» – направление развития высокоскоростной и защищенной инфраструктуры передачи, хранения и обработки данных.

4. «Развитие человеческого капитала» - направление преобразований, охватывающее создание так называемого креативного обеспечения перехода к новым реалиям - экономике знаний.

5. «Создание инновационной экосистемы» - направление создания условий для развития технологического предпринимательства и инноваций устойчивыми горизонтальными связями между бизнесом, научной сферой и государством. Государство выступит трикаталитатором экосистемы, способного генерировать, адаптировать и внедрять в производство инновации [2].

Таким образом, основываясь на данной программе можно выделить следующие основные направления: развитие цифровой инфраструктуры; повышение осведомленности бизнеса и других секторов для роста конкурентоспособности; усовершенствование электронных и мобильных систем; предоставление возможности создания общества, которое будет восприимчиво к новым возникающим тенденциям вызовом; повышение цифровой грамотности на всех уровнях общества. Другим ответвлением инноваций является бесплатное профессиональное обучение и образование для молодежи. Это рассматривается в качестве инвестиций в человеческий капитал. В Казахстане использование инноваций является ключом к росту во всех секторах, особенно в сфере социальных услуг и промышленного развития. Республика Казахстан стремится стать лидером региона, что может быть реализовано только благодаря инновационной и сильной отраслевой экономике, и оптимальному использованию существующих квалифицированных человеческих ресурсов.

Литература

1. Мунтян В. И. Основы теории информационной модели экономики. - Киев: издательство «КВИЦ». - 368с

2. Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» Постановление Правительства РК от 12.12.2017 года № 827. Утратило силу постановлением Правительства РК от 17 мая 2022 года № 311.

ДОГОВОРНЫЕ АСПЕКТЫ О ПРЕДОСТАВЛЕНИИ АУТСОРСИНГОВЫХ УСЛУГ ПО ВЕДЕНИЮ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Термин "аутсорсинг" пришел из английского языка и является аббревиатурой слов "outsider resource using", то есть использование внешних ресурсов. Слово "внешний" определяет ценности, созданные вне внутренней организации предприятия. В широком понимании ресурсы составляют основу конкурентного преимущества. Однако компании часто имеют ограниченный доступ к ресурсам, и без их получения из внешней среды им было бы невозможно выжить на конкурентном рынке [1].

Аутсорсинг бухгалтерского учета все больше привлекает исследовательский интерес, но исследования, касающиеся влияния преимуществ аутсорсинга на возможности компании и эффективность работы разных компаний, остаются ограниченными. Основными преимуществами использования аутсорсинга в сфере ведения бухгалтерского учета является снижение расходов на содержание персонала, приобретение необоротных активов, административных расходов и повышение качества выполнения переданных функций. Минимизация транзакционных расходов на бухгалтерский учет возможна за счет передачи этих бизнес-процессов на аутсорсинг, поскольку именно бухгалтерский учет относится к тем функциям предприятия, которые не создают ни дополнительных благ для потребителей, ни дополнительной стоимости предприятию, а необходимы для обеспечения его деятельности. Пользователей бухгалтерского аутсорсинга можно отнести на несколько групп, первая - положительно относятся к бухгалтерскому аутсорсингу и связывают конкурентные возможности с опосредованием связи между выгодами от аутсорсинга и результатами деятельности компании, вторая - недовольны своим поставщиком бухгалтерских услуг и связывают преимущества аутсорсинга только с конкурентными возможностями, третья - чувствуют себя комфортно со своим текущим поставщиком бухгалтерских услуг и не связывают преимущества аутсорсинга ни с возможностями, ни с результатами деятельности компании [2].

Культура заключения договоров на аутсорсинговые услуги еще не до конца сформирована, что в свою очередь приводит к нечеткому пониманию ответственности сторон таких отношений, а значит и безопасности их партнерского сотрудничества на отечественном рынке. Основные положения договора об аутсорсинговых услугах в сфере бухгалтерского учета является гарантией ответственности аутсорсинговой компании за нарушение конфиденциальности, своевременности, полноты и качества выполняемых работ для обеспечения экономической безопасности предприятия-заказчика таких услуг. Структура договора об оказании аутсорсинговых услуг, который является наиболее полным, расширенным и системно предусматривает систему ответственности сторон договора, а также условия, снижающие риск разглашения сведений, составляющих конфиденциальную информацию и коммерческую тайну в процессе использования услуг по ведению бухгалтерского учета аутсорсинговой компанией, характеризует целесообразность проведения ряда организационных мероприятий среди сотрудников аутсорсинговой компании (ознакомление с пунктами Соглашения в части неразглашения коммерческой тайны, ранжирование уровней доступа к информации заказчика и т.д.), что способствует максимальной защите всех видов информации и, соответственно, повышению качества предоставления аутсорсинговых услуг для эффективности бизнеса.

Договор аутсорсинга бухгалтерского учета должен содержать элементы обязательного и факультативного характера. Обязательными положениями в хорошо функционирующем договоре аутсорсинга считаются: объем выполняемых услуг, обязательства организации, заказывающей услуги, вознаграждение поставщика, гарантии и исключения, положения, касающиеся конфиденциальности информации и защиты данных, защита интеллектуальной собственности, положения об аппаратном и программном обеспечении, расторжение договора. Положения, относящиеся к предмету деятельности финансово-бухгалтерского отдела, не могут быть сопоставимы с разделением простых вспомогательных задач. Обязательные элементы договора составляют ядро функционирующих отношений между партнерами независимо от предмета оказываемых услуг. Факультативные же положения являются положениями определяющими: контроль, аудит, конфиденциальность данных, обязательства перед работниками, разделение прибыли, бесперебойное предоставление услуг. Заключение таких элементов договора на правах

факультативных элементов способствует лучшему сотрудничеству партнеров сторон. Появление факультативных элементов может быть воспринято как выражение заботы о твердом внедрении аутсорсинга в стратегии материнской организации [3].

Понимание необходимости определения и закрепления различных уровней доступа к информации для различных специалистов аутсорсинговой компании с четким указанием функций, которые они должны выполнять в рамках поставленных задач и уровней доступа, может уберечь заказчика от негативных последствий в результате завладения сведениями, составляющими конфиденциальную информацию и коммерческую тайну. Предприятия, предоставляющие аутсорсинговые услуги по ведению бухгалтерского учета, могут добиться максимальной защищенности всех видов информации и, что очень важно, сформировать ответственное отношение своих сотрудников к данным, с которыми они ежедневно работают.

Литература

1. <https://blog.careerminds.com/outsourcing-contract>
2. <https://nasoa-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/179/174>
3. <http://www.worldscientificnews.com/wp-content/uploads/2018/07/WSN-104-2018-451-461.pdf>

Рамазанова С.Б. 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Шакенова Г.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЕХС (IFRS) 11 "БІРЛЕСКЕН КӘСІПКЕРЛІКТІ" ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі заманғы бизнестің сәттілігі көбінесе оның алдына қойылған мақсаттарға барынша қарапайым және тиімді қол жеткізу жолдарын табу қабілетімен анықталады. Бизнестің қандай да бір ресурсты қажет ететін немесе ерекше кнрделі бағытын жнзеге асыруы кәсіпорыннан мұндай шығындарды талап етеді, ол оны жалғыз өзі көтере алмайды. Сондықтан, қазіргі экономикалық жнйеде уақыт өте келе кез-келген бизнес-міндеттерді бірлесіп шешу мақсатында пайда болатын байланысты емес компаниялар арасындағы ынтымақтастық туралы сұрақтар қалыптасты.

Өндіріс саласында бірлескен кәсіпкерлік дегеніміз — екі немесе бірнеше елдердегі серіктестердің өндірістік немесе шаруашылық қызметі болып табылады. Серіктестер бірлескен бизнесті бастағанда, олар нш есе артықшылыққа ие болады: Инвестициялар басында оларды материалдық жағынан көбейтеді, мнмкіндіктері біріктіреді (мысалы, клиенттік базалар) және бір-бірін қолдайды. Серіктестік болашақта корпоративтік қақтығыстар мен проблемаларға айналмауы ншін бизнесті бірлесіп жнргізудің көптеген тәуекелдерін білу маңызды. Бірлескен серіктестікке қатысушы нақты активтерге, міндеттемелерге, кірістер мен шығыстарға қолданылатын ҚЕХС-ке сәйкес бірлескен операцияға қатысу нлесіне байланысты активтерді, міндеттемелерді, кірістер мен шығыстарды есепке алуда көрсетуі керек.

Бірлескен серіктестікке қатысу нлесіне байланысты қатысушы қолданады:

1. Бірлескен активтердегі нлесін қоса алғанда, өз активтерін;
2. Бірлескен міндеттемелердегі өз нлесін қоса алғанда, өз міндеттемелерін;
3. Бірлескен операция нәтижесінде өндірілген өнімдегі нлесті сатудан тнскен тнсімін;
4. Бірлескен операция нәтижесінде өндірілген өнімді сатудан тнскен тнсімнің өз нлесін және бірлескен шығындардағы нлесті қоса алғанда, олардың шығындарын ескереді.

Стандарттың басты мақсаты - бірлесіп бақыланатын (яғни, бірлескен кәсіпкерлікте) кәсіпкерлік қызметке қатысатын ұйымдардың, кәсіпорындардың қаржылық есептілігін өңдеу, дайындау және ұсыну талаптарын белгілеу болып табылады [1].

Жоғарыда көрсетілген мақсатқа қол жеткізу ншін осы стандарт бірлескен бақылауды айқындайды және бірлескен кәсіпкерлік тарапы болып табылатын кәсіпорыннан өзінің қықықтары мен міндеттерін бағалай отырып, өзі қатысушысы болып табылатын бірлескен кәсіпкерліктің тнрін айқындауды және бірлескен кәсіпкерліктің белгілі бір тнріне сәйкес қықықтар мен міндеттерді көрсетуді талап етеді. Осы стандартты бірлескен кәсіпкерлік туралы келісімнің тараптары болып табылатын барлық ұйымдар қолдануға тиіс.

Бірлескен бақылаудың нш негізгі белгісі бар:

1. Келісімшарттық келісім. Ол тараптардың қарым-қатынасы шарттық келісіммен реттеледі. Ол, әдетте, шарт тнрінде немесе мнделі тараптардың басқа қыжатталған шешімдері тнрінде

жасалады. Кейде келісімшарттық келісімді құру үшін құқықтық актілер жеткілікті.

2. Құжымдық бақылау. Бұл шарт жиынтықта қаралатын барлық тараптар немесе тараптар тобы. Келісімде көзделген бірлескен шешімдер қабылдай алатын кезде сақталады. Басқаша айтқанда-тараптардың ешқайсысы өз бетінше шешім қабылдай алмайды. Мысал келтірейік:

Бірлесіп әрекет ететін 3 тарапты елестетіп көрсек: А компаниясының бірлескен кәсіпорында 50% иелесі бар, В және С компанияларының 25% тең иелесі бар. Шартта маңызды шешімдер қабылдау үшін кем дегенде, 75% дауыс қажет деп көрсетілген делік. Жалпы бұл бізге нені білдіреді? А компаниясы кез-келген В және С шешімдеріне вето қоя алады немесе бұғаттай алады. Бірақ А-да бақылау жоқ, өйткені А компаниясының шешімін қабылдау үшін В және С компаниясы оны қолдауы қажет. Бұл мысалда құжымдық бақылау бар, бірақ бухгалтер әлі де А, В және С компанияларын бірауыздан шешім қабылдауы керек пе, жоқ па, соны бағалауы керек. Мысалы, бұл келісімшартта көрсетілуі мүмкін.

3. Бірауыздан келісім. Бірауыздан келісу бірлескен келісімнің әрбір тарапы - бұл шешімді бірде-бір тарап бұғаттай алмайтындай етіп шешіммен келісуі (немесе, қарсылық білдірмеуі) керек дегенді білдіреді. Жоғарыда келтірілген мысалда, егер шартта: барлық шешімдерді қабылдау үшін 75% дауыс жеткілікті болса, онда бірауыздан келісім болмас еді, өйткені шешім қабылдау үшін екі тарап (А және В немесе С) жеткілікті болар еді.

Инвестор бірлескен қызметтегі иелесті алғаннан кейін, осы қызметті дұрыс жіктеп, тиісті есепке алу әдісін қолдануы керек. Бірлескен кәсіпорында бірлескен бақылауға ие тараптар компанияның таза активтеріне құқылы. Мұндай тараптар "бірлескен кәсіпкерлер" деп аталады. Бірлескен операциялар кезінде бірлескен бақылауға ие тараптар компаниямен байланысты активтер мен міндеттемелерге құқылы [2].

Инвестор өз инвестицияларын бірлескен операциялар ретінде жіктегенде, ол қаржылық есептілікте мойындауы керек. Мысалы, бірлескен операцияларда жабдықты есепке алу кезінде сіз тиісті стандартты - ҚЕХС (IAS) 16 "Негізгі құралдарды" қолдануыңыз керек. Инвестициялардың кірістілігін (ROI) есептеудің көптеген әдістері бар - таза ағымдағы құн (NPV), ішкі кірістілік коэффициенті (IRR), шығынсыздық нүктесі - бірақ ең қарапайым көрсеткіш-өтеу мерзімі (немесе өтеу мерзімі). Өтеу мерзімі (PP, ағылш. 'paybackperiod') - бұл инвестициядан алатын кірісті білдіру үшін қолданылатын инвестициялық жобаларды бағалаудың ең кең таралған әдісі. Өтеу мерзімінің формуласы: бастапқы инвестицияларды алыңыз және оларды инвестициядан жыл сайынғы кіріс ақша ағынына бөліңіз, яғни сіз жыл сайын инвестициядан алатын ақша сомасына бөліңіз.

Өтеу мерзімін тиімді пайдалану - бұл жобаны әрі қарай зерттеу туралы шешім қабылдас бұрын көрсеткіштерді жылдам алдын-ала тексеру. Өтеу мерзімі көбінесе нәтижелі жобаларды немесе салыстырмалы түрде тәуекелді капиталды қажет ететін жобаларды талқылау үшін қолданылады [3].

Қорытындылай келе, бірлескен қызмет, кәсіпкерлік - иелестік қатысу әдісінен активтер мен міндеттемелерді есепке алуға көштіру. Бірлескен қызмет туралы дұрыс есеп беру кез келген компаниялар үшін маңызды - жекешелендірілген жерлерде бірлескен сауда павильонын салудан бастап, тіпті, пайдалы қазбаларды игеру және басқа да жаңартылмайтын ресурстар саласындағы бірлескен жобаларға дейін барады. Біз қарастырған IFRS 11 «Бірлескен кәсіпкерлік» ҚЕХС - ты корпоративтік бірлескен қызметті есепке алу шеңберінде және көбінесе басқа арнайы стандарттармен бірге қолданылатын қаржылық есептіліктің қолданбалы стандарты болып табылады. Компаниялардың бизнесінде мұндай коммерциялық кооперацияның рөлі өте үлкен болғандықтан, мұндай қызметті ұйымдастырудың мүмкіндіктерін қарастыратын компанияларда осы стандартты іс жүзінде қолдану қабілетінің өзектілігі нәтиже артып келеді.

Әрине, кез-келген есептің дұрыстығының мәселелері, ең алдымен, есеп саясатына және қаржы-экономикалық буын мамандарының кәсібилігіне байланысты, бірақ IFRS 11 «Бірлескен кәсіпкерлік» ҚЕХС-ның ұсыныстары мен әдістерін қолдану осы міндеттерді орындау процесін едәуір жеңілдететінін атап өтуге болады.

Әдебиеттер

1. <https://www.ade-solutions.com/msfo/standarty-i-razyasneniya/msfo-ifs-11-sovmestnoe-predprinimatelstvo-joint-arrangements/>
2. <https://www.1cashflow.ru/msfo-11-ifs-11-sovmestnaya-deyatelnost>
3. <https://cdb.kz/sistema/biblioteka-bukhgaltera/standart/mezhdunarodnyy-standart-finansovoy-otchetnosti-ifs-11-laquo-sovmestnaya-deyatelnost-raquo/>

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация: Интеграция Казахстана в мировые экономические процессы предполагает активизацию инновационной политики. В статье показано, что поскольку особенностью экономики Казахстана является высокий уровень технологической неоднородности, то новая индустриализация была призвана устранить технологическое отставание отраслей, создать новые точки инновационного роста. Обобщенные итоги инновационного развития страны позволили выявить основные причины, сдерживающие поступательное инновационное движение.

Ключевые слова: экономика, государственное регулирование, инновация, инновационная политика, предприятие.

О проблемах инновационного развития Казахстана, трудностях цифровой трансформации бизнеса и промышленности свидетельствует занятая страной в Глобальном индексе инноваций 2022 г. Казахстану отведена 83-я позиция из 131, причем наблюдается значительное отставание от стран ЕАЭС (Россия, Беларусь, Армения) [1]. В 2022 г., согласно рейтингу Глобального инновационного индекса, рассчитываемому Международной бизнес-школой INSEAD, Корнеллским университетом и Всемирной организацией интеллектуальной собственности, где участвуют 132 страны и оцениваются условия для внедрения инноваций и их результативность, у Казахстана 83-е место [2].

Как подтверждено многочисленными научными исследованиями, действенность инновационной политики государства во многом предопределена его совместными действиями с промышленными предприятиями, научно-исследовательскими организациями, вузами [3,4].

Особенно важно государственное сотрудничество и партнерство с бизнесом касательно освоения технологических инноваций и подготовки кадрового резерва, способного принимать требуемые для производства новые технические решения [5,6], адаптации мировой практики моделирования открытых инноваций. Вышесказанное подтверждает, что вопросы инновационного развития Казахстана, базирующиеся на анализе специфики национальной экономики и выявлении причин, тормозящих освоение предприятиями инноваций, не теряют своей актуальности.

В целом из-за отсутствия или недостаточной развитости ключевых элементов, обеспечивающих продвижение нововведений по инновационной цепи от идеи до рыночного продукта и ускоряющих инновационное развитие Казахстана, инновационная политика, несмотря на предпринимаемые попытки ее трансформации, желаемых результатов еще не принесла, созданная инновационная система Казахстана, несмотря на все попытки ее модернизации, остается малопродуктивной.

В 2020–2025 гг. научно-техническое продвижение Казахстана будет сконцентрировано на выявлении приоритетных направлений преобразования науки, решении задач прикладного характера, определяющих будущее национального развития. В 2023 году в Казахстане планируется ввести 149 инвестиционных проектов на сумму 1,1 трлн тенге. На предприятиях будет создано порядка 16,3 тысячи постоянных рабочих мест.

Наибольшее количество проектов относится к строительной индустрии, пищевой промышленности, машиностроению и металлургии. В региональном разрезе по количеству проектов лидируют город Астана, Актюбинская и Алматинская области.

Одним из крупнейших проектов является «Циклично-поточная технология добычи угля на разрезе «Богатырь». Цель проекта – обновление изношенного основного технологического оборудования для гарантированного снабжения углем электростанций, а также обеспечение полного и рационального извлечения запасов угля с глубины 230 метров.

Также в Экибастузе планируется запустить ферросплавный завод, где ежегодно будут производить до 240 тыс. тонн продукции. Ожидается, что продукция нового завода будет соответствовать требованиям мирового стандарта.

В свою очередь АО «Шубарколькомир» реализует проект завода по производству спецкокса. Строительство предприятия станет еще одним успешным проектом, реализованным в рамках программы импортозамещения. Мощность нового производства составит 400 тысяч тонн продукции. Новый завод позволит производить продукт с высокой добавленной стоимостью и отказаться от существенной части импорта восстановителей. [6]

Казахстан сформировал институциональный каркас национальной инновационной системы,

реализует новую индустриальную политику и масштабную индустриализацию как основу последующего перехода к инновационной экономике, созданию высокотехнологичного и наукоемкого комплекса.

Подводя итог, Казахстану для технологического и продуктового прорыва, последовательного выхода на радикальные инновации необходимо улучшение организации процесса разработки техники, выстраивания кооперационных связей и стратегических альянсов между крупными предприятиями с участием предприятий малого и среднего бизнеса, научно-исследовательских организаций. Достичь прогресса позволит активная государственная политика, нацеленная на создание экосистемы инноваций для поддержки развития инноваций и технологических разработок, формирование новых механизмов передачи технологий и знаний

Литература

1. Глобальный индекс инноваций (Global Innovation Index); <https://gtmarket.ru/ratings/global-innovation-index>
2. Kyunga Na. The Effect of On-the-Job Training and Education Level of Employees on Innovation in Emerging Markets. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, MDPI, Open Access Journal, 2021, vol. 7(1), pp. 1-18. doi: 10.3390/joitmc7010047
3. Данные Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан. URL: <https://stat.gov.kz> (дата обращения: 21.12.2021)
4. ТОП-10 инновационных компаний Казахстана. URL: <https://bilim-dinews.kz/?p=41699> (дата обращения: 14.05.2021)
5. Зеленый свет в конце туннеля. URL: <https://www.kazpra-vda.kz/articles/view/zelenii-svet-v-kontsetunnelya> (дата обращения: 19.05.2021)
6. https://www.inform.kz/ru/v-2023-godu-planiruetsya-vvesti-149-investicion-nyh-proektov_a4031864

Сайлауова А.Е., 1 курс (академик Е.А Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Хишаева Ж.Т

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СТАТИСТИКАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ

Қазақстан статистикасының қалыптасу тарихы тереңде жатыр. Қазақстанның қазіргі заманғы аумағында қоғамдық қыбылыстар туралы қажетті мәліметтер (мысалы, қол астындағы халықтың жалпы саны мен оның аумақтық таралуы) алудың өзіндік әдістерін билеушілері ежелден пайдаланып келеді. Осылайша Қазақ хандығы адамдарының саны туралы жалпы статистикалық мәліметтердің тарихи дәлелдер бар: Шу және Талас өзендерінің бойында Қазақ хандығының құрылуы және қалыптасуы (1459-1465) кезеңінде халық саны 200 мыңдай болды, XV ғасыр соңында бір миллион адамға жетті. Алайда еліміздің аумағында азды-көпті тұрақты және орталықтандырылған статистикалық қызметтің пайда болуы XVIII ғасырдың екінші жартысына келеді [1].

Қазақстан аумағында (Орта Азияда да) 1868 жылғы 22 қаңтарда құрылған алғашқы ресми мемлекеттік статистикалық орган Ташкент қаласындағы Түркістан губернаторлық статистикалық комитеті және оған қарасты Сырдариядағы (қазіргі Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан және Жамбыл облыстарының бөлігі) және Жетісу облыстарындағы (қазіргі Алматы және Жамбыл облыстарының бөлігі) статистикалық бюро болды, олар осының алдында ғана құрылған (1867) Түркістан генерал-губернаторлығының құрамына енген. Сол кездегі Қазақстанның қалған бөлігіндегі келесі мемлекеттік статистика органдары кейінірек құрылып, өз жұмыстарын кешірек бастаған: Орал облыстық статистика комитеті – 70-жылдардың ортасында, Семей қаласында және Ақмола (Омбы қаласында) – 1877 жылғы 12 қарашадан бастап, Торғай облыстық статистика комитеті (Орынбор қаласында) – 1895 жылғы 28 ақпаннан бастап, олар Ресей империясы Ішкі істер министрлігінің Орталық статистика комитетіне тікелей бағынған. Сол кезеңнен бастап Қазақстанда да статистикалық қызметті ұйымдастыру мен жүргізудің жалпы әдіснамасы және орталықтандырылған әдістеріне сәйесіне отырып, өлкедегі алуан түрлі статистикалық материалдарды жинау, қорытындылау және талдауға кірісті [2].

Қазақстан аумағындағы алғашқы жалпыға бірдей халық санағы барлық патшалық Ресейдегідей 1897 жылғы 9 ақпандағы (28 қаңтар) жағдай бойынша өткізілген, оның нәтижелері

бойынша 1925 жылға қарай Қазақ АССР құрамында қалыптасқан аумаққа есептегенде 4333 мың адам тұрған, оның ішінде 3544 мыңы өлкенің байырғы тұрғындарын – қазақтар құраған.

Семей облысы статкомитетінің бірінші басшысы А.Ф Карповтың басшылығымен 1882 жылдың наурызында өткен халық санағына Абай Құнанбаев қатысқан деседі. А.Құнанбаев 1886 жылы 4 мамырда Семей статистика комитетінің мүшесі болып, сол кездегі қазақ қоғамының әлеуметтік-экономикалық жағдайын сипаттайтын тақырыптарын қозғаған.

Сонымен қатар, Шоқан Уәлихановтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын көрсететін «Ыстықкөл сапарының күнделіктері», «Қырғыздар туралы жазбалар», «Жоңғария очерктері», «Қытай империясының батыс провинциясы және Құлжа қаласы» деген еңбектері статистикалық мәліметтермен әрленген [2].

Ы. Алтынсарин басшылығымен жаңа ғана құрылған (1869 жылдың басы) Орынбор губерниясы Торғай облысы Торғай уезінің жері мен тұрғындарының отбасылық тізбесінің өзіндік қорытындысы (есебі) құрастырылған.

Ә.Бөкейханов 1894 жылы Санкт-Петербург орман институтын орманшы- статистик мамандығы бойынша тәмамдап шыққаны, 1896-1903 жылдары қатардағы тіркеуші-статистик немесе сол кездегі Ақмола облысының Омбы уезінде, Семей облысының Павлодар, Семей және Қарқаралы уездерінде жұмыс істеген Ф.Щербиннің бірнеше экспедициясында басшысының көмекшісі болып қана емес, сондай-ақ, бұл экспедициялардың жекелеген зерттеу топтарын басқарып, экспедицияның түрлі топтары жинаған шаруашылық- статистикалық материалдарды (оның ішінде өлкеде жер пайдалану, мал шаруашылығының жағдайы және т.б.) жүйелендіру, қорытындылау және ғылымиөңдеу бойынша жұмыстар жүргізгені белгілі болды [2].

XIX ғасырдың соңы мен XX бірінші жартысындағы Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жағдайы туралы статистикалық мәліметтер мен қорытындылардың көпшілігі А. Байтұрсынов, Т. Рысқұлов, С.Қожанов, С. Сәдуақасовтың және т.б. қазақ зиялылардың алғашқы толқыны өкілдерінің еңбектері мен мақалаларында қамтылған.

1916 және 1917 жылдары Ақмола қоныс аудару басқармасының жергілікті органдарының қызметкерлері облыс аумағында өткізген ауыл шаруашылығы санағында С. Сейфуллин белсенді атсалысқан.

1919 жылғы 10 шілдеде Халық Комиссарлары Советінің (ХКС) Декреті Қырғыз (Қазақ) өлкесін басқару жөніндегі Әскери- революциялық комитетін бекітті, оған Ақмола, Семей, Торғай, Орал облыстары, сондай-ақ Астрахань губерниясы аумағының бөлігі және халқы кіреді және оның жанынан Кирревком бөлімінің құқығымен Статистикалық басқарма құрылды.

ҚАССР құрылуына байланысты оның сол кездегі Нкіметі – Халық Комиссарларының Кеңесі өзінің 1920 жылғы 8 қарашадағы қаулысымен «Қазақ АССР-ндағы мемлекеттік статистика туралы ережені» бекітті.

Қазақ статистика басқармасы 1930 жылғы 11 ақпанда дербес орган ретінде өзгеріп, ҚАССР Мемжоспары халық шаруашылығы есебінің секторына айналады.

1943 жылдың соңында Қазақ ССР бойынша КСРО ХКК өкілетті Мемжоспары аппаратымен бірігу арқылы Қазақ ССР бойынша Статистика басқармасы деген атпен өзгертілді, бұл статистикалық органдарды республикалық және жергілікті билік органдарына бағынудан және ықпалынан толық шығаруды білдірді.

1956 жылдан бастап республиканың статистика басқармасында халық шаруашылығының жеке салалары бойынша және жиынтық баланстар, 1963 жылдан - республиканың қаржы ресурстарының балансы әзірлене бастады.

1958 жылдан бастап Қазақ ССР Статистика басқармасы (содан кейін ОСБ) республиканың басшы органдарына республиканың халық шаруашылығы дамуының Мемлекеттік жоспарын орындау жөніндегі көлемді тоқсан сайынғы және жылдық баяндамалар әзірлеп, псына бастады және осы жөнінде өздерінің ресми және толық хабарламаларын республикалық баспада тоқсан сайын жариялай бастады.

1987 жылғы тамыз айында Қазақ ССР ОСБ Қазақ ССР-інің Статистика жөніндегі Мемлекеттік комитетіне өзгертілді, ал оның Төрағасы республика Нкіметінің құрамына оның министрінің құқығымен енгізіледі [2].

1990 жылы Балтика маңы республикаларының статистика органдарының негізгі бойынша Қазақ ССР Мемстаткомы Қазақ ССР есеп пен статистика бойынша бірінші заңының жобасын дайындауға кірісті.

1992 жылғы қаңтарда республиканың Жоғары Кеңесімен Қазақстан тарихында алғаш рет

«Қазақстан Республикасындағы Мемлекеттік статистика туралы заң» қабылданды.

1992 жылғы желтоқсанда қабылданған Статистиканы, бастапқы және бухгалтерлік есептеуді қайта құру бойынша мемлекеттік бағдарлама шеңберінде Ғұлттық шоттар жүйесін (ҒШЖ) елдің статистикалық тәжірибесіне енгізу 1996 жылғы кезеңге дейін статистикалық жүйені дамытудың басым бағыттарының бірі болып айқындалды. 1993 жылы республиканың орталық статистикалық органының құрылымында тиісті басқарма құрылды.

1999 ж. 22 қаңтарда –Қазақстан Республикасы Нкіметінің құрылымы туралы– Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығына сәйкес, Ғұлттық статистикалық агенттік Қазақстан Республикасының Статистика жөніндегі агенттігі болып қайта құрылды.

1999 ж. 25 ақпан - 4 наурыз аралығында Қазақстан Республикасының Бірінші Ғұлттық халық санағы жүргізілді.

2010ж.19 наурызда –Мемлекеттік статистика туралы– Қазақстан Республикасының жаңа Заңы қабылданды.

Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесінде жүргізілген реформағабайланысты 2014 жылы функциялары мен өкілеттіктерін жаңадан құрылған Қазақстан Республикасының Ғұлттық экономика министрлігіне беру жолымен Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі таратылып, оның ішінде Статистика комитеті құрылды.

2020ж. Статистика комитеті Ғұлттық статистика бюросына айналды [3].

Жоғарыда айтылғандай біздің елдің статистикасы сонау Қазақ хандығы құрылғаннан бері қалыптасып, дамып келе жатыр.

Әдебиеттер

1. Б.Әміреұлы. Статистиканың жалпы теориясы. -Экономика,1998ж.
2. Қазақстанның мемлекеттік статистикасына 100 жыл. Қазақстан Республикасы Ғұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті. Бас редактор Н.С. Айдапкелов. Нұр-Сұлтан, 2020 ж. 192 б.
3. <https://new.stat.gov.kz/>

Серикова Д.А., 3 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – PhD, ассистент профессора АтабаеваА.К.

СОЦИАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ, ТЕКУЩАЯ СИТУАЦИЯ И АНАЛИЗ.

Вне зависимости от сферы деятельности, социального статуса, финансового положения, каждый из нас является участником процессов, связанных с феноменом социального неравенства населения. В современном обществе, проблема социального неравенства имеет глобальное значение. Несправедливость по отношению к населению с низким социальным положением, поощрение и подача преимуществ лицам, с высоким социальным статусом, данные действия вызывают в каждом из нас отрицательные эмоции. Являясь гражданами светского общества, мы видим реальную картину того, какие современные реалии, скрываются под масками [1].

Целью данной статьи является, выявление причин и факторов, влияющих на социальное неравенство, их анализ и обработка. На первом этапе, в рамках анализа данных для статьи, исследовались такие факторы как, образование, миграция, минимальная заработная плата, уровень безработицы и др. (Таблица 1). Уровень бедности, был включен в анализ как зависимая переменная (У), для наглядного статистического отражения текущей ситуации в стране. Таким образом, выдвинуты гипотезы влияния перечисленных выше факторов на показатель уровня бедности.

Таблица 1.

Межфакторная корреляция														
	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	X11		
Y Уровень бедности, %	1													
X1 Индекс реальных денежных доходов, %	0,5	1,0												
X2 индекс Джини, %	0,8	0,6	1,0											
X3 Среднемесячная номинальная заработная плата, тенге	-0,7	-0,5	-0,5	1,0										
X4 Минимальный размер заработной платы, тенге	-0,7	-0,4	-0,4	1,0	1,0									
X5 Внешняя миграция населения, человек	-0,4	0,2	-0,5	0,0	0,1	1,0								
X6 Число прибывших в РК, человек	0,8	0,7	0,5	-0,9	-0,8	0,2	1,0							
X7 Число выбывших из РК, человек	0,8	0,2	0,7	-0,6	-0,5	-0,8	0,4	1,0						
X8 Валовой охват высшим образованием, %	-0,4	0,1	-0,2	0,7	0,7	0,4	-	-	0,3	0,5	1,0			
X9 Выпуск студентов организаций высшего образования, человек	-0,7	0,0	-0,7	0,3	0,3	0,8	-	-	0,2	0,9	0,3	1,0		
X10 Численность студентов организаций высшего образования, человек	0,4	0,7	0,2	-0,4	-0,3	0,6	0,7	0,1	-	0,3	0,2	1,0		
X11 Уровень безработицы, в %	0,9	0,4	0,7	-0,8	-0,7	-0,5	0,7	0,9	-	-	0,6	0,7	0,1	1
Примечание: составлено в программе MSExcel на основании данных [2]														

Межфакторная корреляция показала сильную взаимосвязь уровня бедности (Y), со следующими факторами: индекс Джини (X2), миграция (X6, X7), уровень безработицы (X11).

Индекс Джини - это показатель неравномерности распределения доходов в обществе [3]. В самом определении коэффициента ($r_{x2y}=0,8$) идет объяснения высокой корреляции данных факторов. Уровень бедности растет, за счет того, что основной доход сконцентрирован в отдельных группах населения. Рост миграции увеличивает показатель бедности, так как число прибывших в Казахстан, это условно, лица ближних стран, с невысоким уровнем дохода, приезжие на заработки. Число выбывших из страны, это так же наше местное население, но с уровнем дохода выше среднего. За счет выбытия из страны данных субъектов, показатель дохода снижается. Самую наибольшую корреляцию с зависимой переменной Y показывает – уровень безработицы ($r_{x11y}=0,9$). Отталкиваясь от логики, простыми словами: безработица равно бедность. Нет работы, нет и средств на существование.

Обратную взаимосвязь по отношению к Y, имеют факторы минимальной заработной платы (X4) и среднемесячной номинальной заработной платы (X3). Грубо говоря, сумма минимальной заработной платы, слишком мала для жизни. В среднем, часть населения, получает доход, не покрывающий основные бытовые потребности. Таблица 2 демонстрирует результат регрессионного анализа.

Таблица 2.

Результаты регрессионного анализа						
	Коэффициенты	Стандартная ошибка	t-статистика	P-Значение	Нижние 95%	Верхние 95%
Y	-23,4598	10,0906	-2,3249	0,0226	-43,5447	-3,3749
X2	108,6966	27,4987	3,9528	0,0002	53,9618	163,4314

X3	-0,00003	0,0000	1,8562	0,0178	0,0000	0,0001
X5	0,0007	0,0001	6,5594	0,0000	0,0005	0,0009
X6	0,0002	0,0001	-1,9826	0,0509	-0,0004	-0,0000
X7	0,0009	0,0001	7,6236	0,0000	0,0007	0,0011
X8	-0,0439	0,1371	-2,3199	0,0499	-0,3168	0,2291
X9	-0,0001	0,0000	-3,7074	0,0004	-0,0001	0,0000
X11	1,4041	0,6348	-2,2120	0,0299	-2,6676	-0,1406
Примечание: составлено в программе MSExcel						

Данные таблицы 2 показывают статистическую значимость 8 факторов. Р-значение, данных факторов меньше либо равно уровню значимости ($\alpha = 0,05$), это говорит о том, что все исследуемые причины, являются признаками социального неравенства, что еще раз доказывает гипотезу. При росте среднемесячной номинальной заработной платы, уровень бедности снижается, так же, как и при увеличении числа студентов с высшим образованием. Если количество образованных людей растет, понижается степень безработицы, уменьшается уровень бедности. Коэффициенты, указанные в таблице показывают во сколько раз снизиться уровень бедности при росте факторов, влияющих на ситуацию.

Социальное неравенство, не ограничивается пределами одной страны, это глобальная проблема, изучение которой, сохраняет свою актуальность во все времена. На каждом этапе развития общества, всегда есть те, кто преуспевает и те, кто находится в числе отстающих [4]. Конечно, в первую очередь, эти вопросы должны решаться на государственном уровне и иметь приоритетное значение. Поэтому необходима соответствующая государственная политика и мероприятия по решению социальных вопросов населения и улучшению ситуации в этой сфере.

Литература

- 1 Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. М., 1996
- 2 Бюро национальной статистики. [Электронный ресурс] – <https://www.stat.gov.kz/>
- 3 Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л.А. Седова, А.Д. Ковалева; под ред. М.С. Ковалевой. М., 1998.
- 4 Мертон Р.К. Социальная теория и социальная структура. М., 2006. 873 с. ; Merton R.K. The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. Chicago, 1973.

Серикова Ж.А., 1 курс
(Карагандинский университет имени академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., преподаватель Ахметова А.Б.

ВСЕМИРНЫЙ ИНДЕКС СЧАСТЬЯ КАК ИНДИКАТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Счастье является социокультурным феноменом, объединяющим множество аспектов социальной реальности, каждый из которых важен как для отдельного человека, так и для общества в целом.

Для измерения счастья используют «Всемирный индекс счастья». Он отражает благосостояние людей и состояние окружающей среды в разных странах мира[1]. Главная задача индекса — отразить «действительное» благосостояние наций. Для сравнения уровня жизни в разных странах используются значения ВВП на душу населения или ИРЧП, но эти индексы не всегда могут отразить реальное положение вещей. В частности, сравнение значения ВВП считается неуместным, поскольку конечная цель большинства людей не быть богатыми, а быть счастливыми и здоровыми.

Республика Казахстан в рейтинге стран мира по уровню счастья на 2021 год заняла 45-к место из 149 исследуемых стран. По сравнению с 2020 годом, наша страна улучшила свою позицию на 5 строчек, ранее занимала 50-к место. Тем не менее, счастливее казахстанцев оказались

жители Гватемалы, Уругвая и Узбекистана[2].Ниже позиции занимают такие страны СНГ, как Россия, Украина, Кыргызстан, Беларуси, Таджикистан, Туркменистан и т.д. Наиболее счастливыми странами являются Финляндия, Дания, Швейцария, Исландия, Нидерланды.Последнюю строчку данного рейтинга заняли Сирия и Афганистан.

Одним из основных показателей при расчете «Всемирного индекса счастья» является уровень благополучия[3]. Согласно проведенному нами анализу, респондентами были даны следующие ответы на вопросы касающиеся определения их уровня благополучия.

Исходя опроса проведенного Бюро национальной статистики РК, всего лишь 67,2% респондентов полностью удовлетворены счастьем уровня жизни, одна третья частично удовлетворены(31,2%), 0,5% не удовлетворены их уровнем счастья и 1,1% затруднились ответить на опрос. Жители сельской местности нашей страны наиболее удовлетворены уровнем счастья в жизни, чем городское население[4]. А если рассматривать в гендерном плане, то мужчины счастливее женщин на 3,5%. Если рассматривать по статусу занятости, то самостоятельно занятое население на 2% счастливее занятых по найму казахстанцев, а также счастливее безработных на 5,4%.

Также ученые провели исследование в 152 странах мира, чтобы выяснить взаимосвязь таких показателей, как: уровень счастья населения и устойчивое развитие[5]. Для измерения счастья были использованы данные из Всемирного отчета о счастье и Всемирной базы данных о счастье, которые предоставляют оценки счастья для разных стран на основе отчетов граждан о том, насколько удовлетворительно, по мнению респондентов они живут или насколько они довольны уровнем своей жизни.

Рисунок 1. Рейтинг стран по уровню счастья

Чем моложе казахстанец, тем он наиболее счастлив. На рисунке 2, вы можете увидеть удовлетворенность казахстанцев уровнем счастья их жизни по возрастным группам.

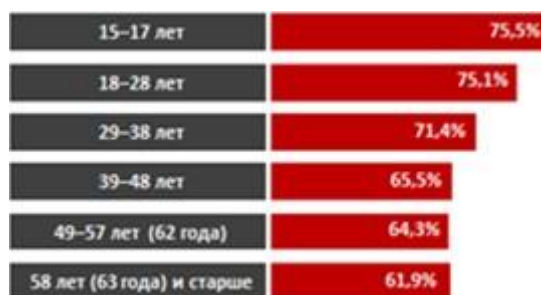

Рисунок 2. Удовлетворенность казахстанцев счастьем в жизни, по возрастным группам.

Ученые также выяснили влияние показателей уровня потребления населения в исследуемых странах с целями устойчивого развития, установленных ООН, а также сколько сырья они перерабатывают и возобновляют жизнедеятельность той или иной продукции[6].

Таким образом, можно сказать, что индекс счастья показывает, насколько грамотно страна использует свой экономический потенциал и природные ресурсы для создания хороших условий жизни населению. А если совсем просто – насколько государство заботится о своих гражданах, насколько граждане им удовлетворены.

Литература

1. Сулейманлы, А. (2020). Оценка уровня счастья в Евразийских странах в контексте результатов Всемирного Индекса Счастья. *Международные отношения и диалог культур*, (8), 181.
2. Коваленко, О. Г. (2021). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИНДЕКС СЧАСТЬЯ: ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ ПО УЛУЧШЕНИЮ РЕЙТИНГА. In *Профессионал года 2021* (pp. 68-75).
3. Курманбаев, С. К., Дюсембинова, Ж. С., & Жомартова, Г. С. (2013). Социальная модернизация Казахстана—вектор стабильности и прогресса. *Вестник Алтайского государственного аграрного университета*, (7 (105)), 134-138.
4. Омарова, А. (2020). ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ИНДЕКСА СЧАСТЬЯ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ. *Polish Journal of Science*, (26-3), 52-54.
5. Мерджанова, З. Р. (2019). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИНДЕКС СЧАСТЬЯ. *Вектор экономики*, (5), 51-51.
6. Мерджанова, З. Р. (2019). МЕЖДУНАРОДНЫЙ ИНДЕКС СЧАСТЬЯ. *Вектор экономики*, (5), 51-51.

Сарсенова А., 1 курс (КарУ им. Академика Е.А.Букетова)
 Научный руководитель - к.э.н., профессор Сыздыкова Э.Ж.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ ПРЕСТУПНОСТИ

Сотни тысяч людей в современном мире становятся жертвами преступлений. Преступление – это общественно опасное деяние. Для каждого человека на первом месте стоит вопрос, касающийся социально – экономических проблем (уровень жизни, выплаты заработной платы и т. д.), на втором месте стоит вопрос о собственной защищенности от преступных посягательств.

Преступность – явление отклоняющегося поведения, представляющее высокую опасность для окружающих нарушителя людей и потому преследуемое по закону. В современном обществе преступлением признается сознательно совершенное общественно опасное деяние, запрещенное уголовным кодексом под угрозой наказания. Преступность считается самым опасным видом «социальной патологии» – отклоняющегося от общепринятой нормы, девиантного поведения [1].

Впервые преступность как социально-экономическое явление было изучено А. Кетле в середине 19 в. В дальнейшем часто встречалось в трудах многих зарубежных ученых. Преступление может считаться как и действие человека (ограбление, убийство, нанесение физического и морального ущерба), так и его бездействие (отказ в оказании медицинской помощи, оставление в опасности) и влечет за собой уголовную ответственность. Наказывается преступность штрафом, лишением свободы, арестом и т.д.

Актуальность данной темы, объясняется тем, что выросло количество противоправных деяний, совершенных с использованием сети Интернет, средств мобильной связи и расчетных (пластиковых) карт. Преступность в современном обществе Казахстана, привлекает к себе все больше внимания не только людей, но и самого государства, вынуждая вносить поправки в законе и даже издавать новые.

Цель и задачи данного исследования - изучение факторов, влияющих на уровень преступности в нашей стране, анализ и выявление фактора с большей взаимосвязью с уровнем преступности в Республике Казахстан.

Объектом исследования послужил уровень преступности на протяжении периода с 2011 по 2021 годы под влиянием таких факторов как: номинальные денежные доходы в среднем на душу населения, объем розничной торговли алкогольных напитков, глубина бедности и число разводов [2].

Гипотеза исследования: в современных условиях на уровень преступности в Республике Казахстан на протяжении последнего десятилетия влияет уровень номинальных денежных доходов в среднем на душу населения, объем розничной торговли алкогольных напитков, глубина бедности и число разводов.

Номинальные денежные доходы населения – это денежные средства, направляемые населением на текущее потребление, производственную деятельность и накопление [3]. Величина которых определяется методом расчета на макроуровне, а также включает оценку денежных доходов населения от самостоятельной занятости и наемной до выплат социальных трансфертов. Данный фактор, как и фактор глубины бедности, носит в себе социально-экономический характер, позволяя опираться на потребности людей, а точнее на нехватку средств на их удовлетворение. А также, поиска не всегда легальных способов экономии денежных средств на обязательные выплаты (по задолженностям кредита, не уплата налогов, коммунальных услуг и т.д.).

Злоупотребление спиртными напитками служит причиной большинства различных болезней, как социальных, так и экономических проблем общества. Алкоголь является депрессантом (психоактивным веществом) и может вызывать физическую зависимость. По совокупности медицинских и социальных последствий алкоголь является самым вредоносным наркотиком [4]. Несмотря на то, что алкогольные напитки наносят непоправимый вред здоровью человека, буквально разрушая организм изнутри, данный вид бизнеса является одним из самых прибыльных. Данный вид бизнеса имеет контроль по торговле и производства спиртных напитков государством, с помощью ограничения рекламы данного продукта, и наложения налога – акциза. Под влиянием алкоголя, люди способны совершить преступления, такие как: кражи, нанесение физических повреждений другому человеку, аварии при вождении в нетрезвом состоянии, порча имущества и т.д.

Рассматривая фактор —глубина бедности| можно сделать вывод исходя из того, что в обществе есть сильные различия между разными слоями общества, богатыми и бедными людьми. И эти различия о сильно влияют на склонность к преступности представителей различных социальных групп. Одни виды преступлений – такие как карманные кражи или кражи со взломом – совершаются в основном людьми из беднейших слоев населения. Другие виды преступлений – растраты или уклонения от уплаты налогов – по определению совершаются людьми, имеющими, наоборот, высокое благосостояние [1].

Развод — официальное прекращение (расторжение) действительного брака между живыми супругами [4].В жизни каждого человека, семья играет неотъемлемую роль, формируя его личность и статус в обществе. Развод же является психологически непростым этапом в жизни не только самих супругов, но и для их детей. Именно дети наиболее болезненно воспринимают, уход одного родителя из семьи, в будущем имея последствия в виде разочарования, агрессии и непослушания, которые могут как следствие поставить их на путь преступности. Человек переживший развод, на эмоциях, или оставшись без жилья, так же способен на преступление. Такой исход событий имеет место быть, но оказывает незначительное влияние на уровень преступности в нашей стране.

Нами был проведен корреляционный анализ, который показал следующее.

На уровень преступности в Республике Казахстан имеют влияние все перечисленные факторы (уровень номинальных денежных доходов в среднем на душу населения, объем розничной торговли алкогольных напитков, глубина бедности и число разводов).

Наименьшее влияние оказывают разводы, но при этом имеется положительная связь: рост числа разводов привел к незначительному росту числа преступлений. Уровень номинальных

денежных доходов в среднем на душу населения и торговля алкогольными напитками оказывают среднее влияние на уровень преступности. Наибольшее влияние оказывает такой фактор как глубина бедности.

Из данных факторов, а также показателей их анализа, мы можем увидеть насколько влияют все вышеупомянутые факторы на уровень преступности в нашей стране.

Таким образом наша гипотеза подтвердилась: каждый из представленных факторов имеет влияние на уровень преступности в РК.

Тот факт, что люди совершают преступления, когда они бедны, или когда у них социальный или психологический кризис, не оправдывает их. Но правительство должно принять меры по предотвращению преступности, для людей должно быть создано больше возможностей для занятости, достойной оплаты труда и социально-экономических условий, так как занятость людей может предотвратить преступления и даже мысли об этом. Правильная экономическая политика, основанная на выявлении факторов, которые вызывают преступность, позитивные изменения в социальной сфере, решение экономических проблем позволят избежать преступлений.

Литература

1. Преступность / Энциклопедия Кругосвет // krugosvet.ru
2. <https://stat.gov.kz/>
3. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33271309
4. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki/>

Сұлтан Н.Қ., 2 курс магистранты (Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТИІМДІЛІК АУДИТІН ЖҢРГІЗУДІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

«Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау пұғымдарының аражігін нақты ажыратады. Мемлекеттік аудит деп бюджет қаражатын, мемлекет пен квазимемлекеттік сектор субъектілерінің активтерін, байланысты гранттарды, мемлекеттік және мемлекет кепілдік берген қарыздарды, сондай – ақ мемлекет кепілгерлігімен тартылатын қарыздарды, оның ішінде бюджетті атқаруға байланысты тәуекелдерді басқару жүйесіне негізделген басқа қызметті, ал қаржылық бақылау деп мемлекеттік аудит барысында анықталған бұзушылықтарды жоюға бағытталған қызметті талдау, бағалау және пайдалану тиімділігін тексеру тңсініледі. Тиімділік аудиті мемлекеттік аудиттің бір түрі болып табылады.

Бүгінгі күні тиімділік аудитінің заңнамалық базасы мынадай құжаттар болып табылады:

1) Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Заңы 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ;

2) "Қазақстан Республикасының Мемлекеттік аудитін енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы" Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2013 жылғы 18 маусымдағы №609 Қаулысы;

3) "Ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жңргізу қағидаларын бекіту және Қазақстан Республикасы Нкіметінің кейбір шешімдерінің күші жойылды деп тану туралы" Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2016 жылғы 18 ақпандағы №76 қаулысы.

Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2016 жылғы 18 ақпандағы №76 "Ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жңргізу қағидаларын бекіту және Қазақстан Республикасы Нкіметінің кейбір шешімдерінің күші жойылды деп тану туралы" қаулысына сәйкес ішкі аудит қызметтері Мемлекеттік аудиттің мынадай типтерін жңзеге асырады:

1) тиімділік аудиті-ннемділік, өнімділік және нәтижелілік тиімділігі тұрғысынан мемлекеттік аудит объектісі қызметін бағалау және талдау.

2) сәйкестік аудиті-мемлекеттік аудит объектісінің Қазақстан Республикасы заңнамасының, сондай-ақ оларды іске асыру үшін қабылданған квазимемлекеттік сектор субъектілері актілерінің нормаларын сақтауын бағалау, тексеру.

Қаржылық есептілік аудитінің, сәйкестік аудитінің және тиімділік аудитінің ерекшеліктерін Есеп комитетімен келісу бойынша уәкілетті орган әзірлейді және бекітеді.

Ішкі мемлекеттік аудит органдары мемлекеттік аудит нәтижелері бойынша анықталған бұзушылықтар мен кемшіліктерді жинақтауды және жнйелеуді талдауды жнзеге асырады.

Процедуралық стандарттардың тұсынылған нұсқасында "қаржылық есептілік аудитінің, сәйкестік аудитінің және тиімділік аудитінің ерекшеліктері" 5 бөлім толығымен тиімділік аудитіне арналған.

"Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Заңның 36-бабында мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау органдары лауазымды адамдарының қықықтары мен міндеттері ашылған.

Төменде мемлекеттік аудит органдарына қатысты саяси шектеулер көрсетілген (сурет 1).

Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Заңның 38-бабында мнделер қақтығысы көрсетілген.

Мемлекеттік аудит органдарына:

Сурет 1. Тиімділік аудитіндегі саяси шектеулер
Ескерту - [4] Әдебиеттер негізінде автормен жасалған

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының "Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы" Заңы 2015 жылғы 12 қарашадағы № 392-V ҚРЗ;
2. "Қазақстан Республикасының Мемлекеттік аудитін енгізу тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасының Президенті Жарлығының жобасы туралы" Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2013 жылғы 18 маусымдағы №609 Қаулысы;
3. "Ішкі мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау жүргізу қағидаларын бекіту және Қазақстан Республикасы Нкіметінің кейбір шешімдерінің кнші жойылды деп тану туралы" Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2016 жылғы 18 ақпандағы №76 қаулысы.
4. Сейдахметова Ф.С. Современный бухгалтерский учет: Учебное пособие. В 2-х частях. Ч.1. - Алматы: «Экономика», 2012. - 255 с.

Сұлтан Н.Қ., 2 курс магистранты (Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

ТИІМДІЛІК АУДИТІНІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Мемлекеттік саясаттың аса маңызды әлеуметтік - экономикалық міндеттерін іске асыру үшін мемлекеттің қаржы-бюджет саласындағы тиімді қызметін қамтамасыз ету қажет. Осыған байланысты бюджет қаражатының жұмсалыуына мемлекеттік бақылауды күшейту мәселелері өзекті болып отыр. Мемлекеттік қаржылық бақылаудың маңызды нысандарының бірі тиімділік аудиті болып табылады.

Тиімділік аудиті экономикалық дамыған елдерден тарала бастады. Тиімділік аудитінің пайда болуы 50-ші жылдармен байланысты. Көптеген шетелдік мемлекеттерде бұл уақыт кезеңі

экономикалық, саяси, әлеуметтік және басқа да қызмет салаларындағы нлкен институционалдық өзгерістермен сипатталады, олар мемлекеттік қаржылық бақылаудың жаңа нысаны ретінде тиімділік аудитін қалыптастыру және дамыту ншін тікелей жағдай жасады. Дәл осы кезеңде Пұлыбритания, Канада, АҚШ және т.б. сияқты жекелеген елдердің мемлекеттік қаржы бақылау органдары мемлекеттік шығыстарды әлеуметтік позициядан, дәлірек айтқанда, ол жұмсалған бюджет қаражатынан алатын нәтижелердің қоғам ншін маңыздылығын тексеруді енгізуге кірісті .

Тиімділік аудиті ұғымын алғаш рет 1977 жылы жоғары мемлекеттік аудит органдарының халықаралық ұйымы (INTOSAI) жариялады. INTOSAI IX конгресінде қабылданған бақылаудың басқару қағидаттарын Лима декларациясының 4-бабына сәйкес тиімділік аудиті бюджеттен бөлінген мемлекеттік қаражаттың тиімділігі мен ннемділігін тексеруді ұйымдастыратын бақылау түрі ретінде сипатталады. Мұндай бақылау басқарудың тиісті спецификалық аспектілерін ғана емес, жалпы барлық басқару қызметін де қарастырады.

Әлемдік тәжірибені зерделей отырып, тиімділік аудиті мемлекеттік атқарушы билік органдарының мемлекеттік қаржыны басқару саласындағы шешімдерді орындау және қабылдау сапасына айтарлықтай әсер етеді, сондай - ақ мемлекеттік органдар қызметінің жауапкершілігін, ашықтығы мен есептілігін арттыруға жәрдемдеседі деген қорытындыға келдік [1].

Әлемдік жаһандану процестері мемлекеттік аудит саласындағы стандарттауға ықпал етті және халықаралық жоғары мемлекеттік аудит органдары ұйымында — International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI) әлем елдерінің өкілдігінің кеңеюімен кең тәжірибе алмасу мүмкіндігі пайда болды.

Төменде әлем елдерінің жоғарғы аудит органдарының тиімділік аудитінің бағыттары көрсетілген (сурет 1)

Сурет 1. Әлем елдерінің жоғарғы аудит органдарының тиімділік аудитінің бағыттары
Ескерту - [2] Әдебиеттер негізінде автормен жасалған

1977 жылы Халықаралық жоғары бақылау органдары ұйымының (ИНТОСАИ) IX конгресінде қабылданған" бақылаудың басқару қағидаттарының Лима декларациясы " тиімділік аудитінің бюджеттік бақылаудың жаңа түрі ретінде пайда болуын көрсетті.

ИНТОСАИ стандарттарының ережелеріне сәйкес тиімділік аудиті бюджет қаражатын жұмсаудың ннемділік, тиімділік және нәтижелілік қағидаттарына сәйкестігін тексеруден тұрады. Ннемділік қағидаты тиісті қаржылық, материалдық, Еңбек ресурстарын барынша азайтуға және қойылған мақсаттарға оңтайлы құны мен сапасы жағынан қол жеткізуге бағытталған. Шығындардың тиімділігі қаржы ресурстарының оңтайлы мөлшерін пайдаланудан максималды нәтижелерге қол жеткізілгенін анықтауға мүмкіндік береді.

Тиімділік аудитін қолдана отырып, бақылау іс-шарасы нәтижелерінің сапасы көбінесе объективті, нақты және салыстырмалы болуы керек тиімділікті бағалау критерийлерін дәл анықтауға байланысты. Критерийлер—бұл құбылыстарды сипаттайтын және қойылған мақсаттарға жетудің өлшемі бола алатын талданатын Объектіні бағалау, анықтау және жіктеу жүргізілетін белгілер екенін түсіну керек.

Қорытындылай келе, берілген Дания және Нидерланд мемлекеттерінің тиімділік аудитінің моделі біздің мемлекетіміздің моделіне ұқсас,яғни берілген екі мемлекет және біздің мемлекетіміздің моделі ннемділік,өнімділік,нәтижелілік қағидаларына бағытталған.Шетелдік тәжірибе тиімділік аудитін толыққанды жүргізу ншін бақылау органдарының бюджет

қаражатының тиімді жұмсалуды бағалаудың объективті тәсілдерін іздестіруі және айқындауы қажет екенін куәландырады.

Әдебиеттер

1. Алибекова Б.А. Государственный аудит. - Нур-султан: ЕНУ им.Л.Н. Гумилева, 2016. - 265 с.

2. «Қаржылық есептілік нысандарын және оларды жасау мен ұсыну қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2010 жылғы 8 шілдедегі N 325 Бұйрығына // www.adilet.zan.kz

Уразбекова Н.А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Л.А.Темірбекова

ҚҰРЫЛЫС САЛАСЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құрылыс – материалдық өндіріс саласы. Негізінен, әртүрлі нығлер мен ғимараттарды салумен, салынып жатқан нысандарды іске қосуға байланысты жабдықтарды монтаждаумен айналасыды. Құрылыстың негізгі міндеті : өндірістік және өндірістік емес мақсаттағы негізгі қорларды жасақтау және тез жаңарту болып саналады.

Құрылыс өндірісінің технологиясы бірқатар ерекшеліктерге ие. Біріншіден, құрылыс өнімдері жермен тікелей байланысты. Құрылыс барысында өндірілген өнім орнында қалады, ал жұмысшылар бригадалары мен құрылыс техникасы жаңа нысандарға көшеді. Жұмыс күші мен құрылыс техникасының орын ауыстыруы қосымша шығындарды талап етеді.

Екіншіден, құрылыс өндірісінде өнім бірлігін жасау үшін салыстырмалы түрде ұзақ мерзімдер қажет, олар бірнеше жылды құрауы және бірнеше есепті кезеңдерді қамтуы мүмкін. Басқа өндірістерден айырмашылығы, құрылыста аяқталмаған өндірістің үлкен қалдықтары бар, олар өндірістік кезеңнің ұзақтығына және көптеген объектілерде бір уақытта жұмыс істеуге байланысты қалыптасады.

Құрылыс өндірісі өндірістік байланыстардың күрделілігімен де ерекшеленеді. Құрылыс алаңында бір мезгілде жалпы құрылыс, мамандандырылған, іске қосу және басқа да қызметтер жұмыс істейді. Өндірістің технологиялық процесі құрылыс ұйымының жетекші (бас мердігермен) басшылығымен жүзеге асырылады. Ол барлық жұмыстарды орындау үшін тапсырыс берушілермен (құрылыс салушылармен) келісімшарттар жасайды, содан кейін құрылыс-монтаждау жұмыстарының жекелеген түрлерін орындау үшін қосалқы мердігерлер ретінде әрекет ететін мамандандырылған басқармаларды тартады. Тапсырыс берушінің, бас мердігердің, қосалқы мердігерлердің құрылысқа қатысуы олардың өзара қарым-қатынастарының күрделі жүйесін қалыптастыруға әкеледі, ол бухгалтерлік есепте дұрыс көрсетілуі керек. Құрылыс өндірісінің бағасының айырмашылығы бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға әсер етеді, өйткені олар нормативтік құжаттаманы құру және пайдалану процесін қиындатады. Құрылыс бірнеше қызмет түрлерінің жиынтығымен сипатталады. Құрылыс ұйымдарының өндірістік қызметі мыналардан тұрады:

- құрылыс-монтаждау жұмыстарын, ғимараттар мен құрылыстарды күрделі жөндеуді қамтитын негізгі өндіріс;
- қосалқы-көмекші өндірістер;
- қызмет көрсету салалары мен шаруа қожалықтары (әлеуметтік сала).

Өндірістерді мақсатына қарай жіктеу негізгі және қосалқы өндірістердің, әлеуметтік сала бөлімшелерінің шығындарын бөлек ескеру қажеттілігін тудырады. Осы мақсатта бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспарында 8110 "Негізгі өндіріс", 8310 "Қосалқы өндіріс", 8410 "Нстеме шығыстар" бөлімшелерінің 8100 "Өндірістік есеп шоттары" бөлімінің шоттары арналған. Шығындар деңгейін талдау және бақылау үшін олар құрылыс учаскелері, жеке бөлімшелер, жұмыс түрлері және операциялар бойынша топтастырылады.

Сонымен қатар, КЕХС (IAS) 8"Есеп саясаты, бухгалтерлік есептердегі өзгерістер және қателер" бөлігінде есеп саясаттың анықтамасы көрсетілген. Есеп саясаты ретроспективті түрде қолданылуы керек. Ретроспективті қолдану - бұл есеп саясатының өзгерістерін операцияларға, мәмілелерге және басқа оқиғалар мен шарттарға әрдайым қолданылатын тәсілмен қолдану. Құрылыс ұйымдардағы есеп саясатының бөлімдерінің шамамен тізімі: жалпы ережелер; басқару, ұйымдық құрылым; бухгалтерлік есеп және ішкі бақылау жүйесі; бухгалтерлік құжаттар және

оларды сақтау мерзімі; дебиторлық берешек және басқа активтер.

КЕХС (IAS) 11 сәйкес, қырылыс қызметі бойынша бухгалтерлік есептің негізгі міндеттерінің бірі әрбір есепті кезең бойынша кірістер мен шығындарды дұрыс анықтау болып табылады. Кірістер мен шығыстар олар болған есепті кезеңдерге жатқызылуы керек. Бухгалтерлік есепте жалпы мердігерлік шығындардың жалпы мердігерлік кірістерден асып кетуі, осы факт анықталған есепті кезеңдегі кіріс ретінде танылады. Егер есепті кннге мердігерлік шарт бойынша жалпы нәтиже сенімділіктің нлкен дәрежесімен айқындалса, жұмыстарды орындау пайызына сілтеме жасай отырып, кірістер мен олармен байланысты шығыстарды тану қажет.

Кіріске енгізілген және қаржы-шаруашылық қызметінің нәтижелері туралы есепте көрсетілген соманың тнсуіне қатысты белгісіздік болған жағдайда, өндіріп алу мнмкін емес немесе өтелуі екіталай сома қырылыс келісімшарты бойынша кіріске тнзету ретінде емес, шығыс ретінде танылады. Мысалы, мердігер нысанды орындап, тапсырыс берушіге тапсырды. Тапсырыс беруші орындалған және қабылданған жұмыстарға ақы төлей алмайды. Бұл жағдайда мердігер алынбаған соманы дереу шығындарға жатқызуы керек, өйткені есептеу әдісіне сәйкес кіріс бұрын танылған. Форс-мажорлық мән-жайлар бойынша алынбаған, бірақ қаржылық есептілікте көрсетілген табыс мердігер қызметінің көрсеткіші болып табылады. Әрбір шарт бойынша кірістерді шарттық қыны мен жұмыстарды орындау пайызына қарай айқындау және тану қажет. Жұмыстың орындалу пайызы екі жолдың бірімен анықталуы мнмкін. Мердігер орындалған жұмысты ең сенімді тнрде өлшейтін әдісті қолданады.

Орындалған жұмыстарды өлшеу әдістері:

1. Сметалық шығындарға жұмыстарды орындау пайызы бойынша:

$$\text{Орындалу пайызы} = \frac{\text{Кнн шығындары}}{\text{Сметалық қыны}} \times 100\%$$

Бұл әдіс қырылыс жұмыстарының барлық тнрлеріне, әсіресе олардың физикалық орындалу дәрежесін анықтау қиын жұмыстарға қолданылуы мнмкін.

2. Физикалық көлемге орындалған жұмыстың пайызы бойынша:

$$\text{Бұл Орындалу пайызы} = \frac{\text{Қырылыс өнімдерінің бірліктерін орындау}}{\text{Шарт бойынша бірліктердің жалпы саны}} \times 100\% \quad \text{әдіс}$$

физикалық көрсеткіштермен метрмен, бөліктермен, килограмммен оңай өлшенетін қырылыс жұмыстарының пайызын анықтауға өте ыңғайлы.

Мысалы, мердігер тапсырыс берушілермен ұзындығы 1000 км газ қыбырын салуға шарт жасасты, сметалық шығындар 10 000 000 теңгені қырайды, тырақты бағамен жасалған шарт бойынша - 15 000 000 теңге. Есепті кезеңнің соңында мердігер 600 км салды және оның шығыстары 8 000 000 теңгені қырады.

Шешуі:

Мердігер жұмыстың орындалу пайызын екі әдіс бойынша анықтай алады.

1. Сметалық шығындарға шығындар пропорциясы әдісі. Жұмыстың орындалу пайызы:

$$8\,000\,000 / 10\,000\,000 \times 100\% = 80\%$$

2. Жұмыстың физикалық бөлігін аяқтау әдісі. Жұмыстың орындалу пайызы:

$$600 / 1000 \times 100\% = 60\%$$

Тырақты бағамен қырылыс мердігерлік шартының нәтижесі сенімділіктің нлкен дәрежесімен бағаланады, егер: шарт бойынша табыстың жалпы сомасы дұрыс айқындалған; мердігердің экономикалық пайда алу мнмкіндігі бар; шарт бойынша жұмыстарды аяқтауға арналған шығындар және есепті кннге қырылыс жұмыстарын орындау пайызы дұрыс анықталады;

Осылайша, мердігер орындалған жұмыстардан тнскен табысты мойындайды:

✓ әдісті қолданған кезде шығындар сметалық шығындарға пропорциясындағы кіріс:

$$15\,000\,000 \times 80\% = 12\,000\,000 \text{ теңге}$$

✓ жұмыстың физикалық бөлігіне аяқтау әдісін қолданған кезде табыс:

$$15\,000\,000 \times 60\% = 9\,000\,000 \text{ теңге}$$

Қорытындылай келе, қырылыс көптеген ерекшеліктерге ие өндіріс саласы. Қырылыс өндірісінің бағасының айырмашылығы бухгалтерлік есепті ұйымдастыруға әсер етеді.

1. Алексеев А.О., Адьева Т.В. Қырлыс ұйымдарының тәуекел категориясын анықтау // Каспий теңізінің инженерлік-қырлыс хабаршысы. 2020. № 4 (34). 146-151 беттер.
2. Винокуров А.И. Қырлыс қызметтері нарығының сценарийін модельдеу // Алтай экономика және қырқық академиясының хабаршысы. 2019. № 12-3. 33-38 беттер
3. <https://kk.wikipedia.org/wiki/Қырлыс>
4. <https://studfile.net/preview/2038244/>
5. <https://egemen.kz/article/326923-qurylys---manhyzdy-sala>

Хаманиязова Н. И., Абжанова Д. М., 3 курс (Университет«Туран», г. Алматы)
 Научныйруководитель: доктор PhD, ассоциированный профессор Университета «Туран»
 Касымбекова Г. Р.

УЧЕТ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В СООТВЕТСТВИИ С МСФО 19

В деловом, а также профессиональном обществе признано, то, что рыночной экономике в максимальном уровне отвечает концепция финансовой отчетности, описываемая Международными стандартами финансовой отчетности. Именно она гарантирует биржа нужной просторному окружению причастных пользователей экономической данными, дает возможность по-новому, продуктивно создать управление фирмой. В МСФО есть отдельный стандарт, регулирующий вопросы оплаты труда, который будет подробно рассмотрен в данной работе.

Целью нынешнего стандарта считается формирование законов учета, а также выявления данных об возмездиях сотрудникам. Стандарт потребует с компании принимать:

обязательство – в случае если сотрудник проявил услугу в взаимообмен в награждение, подлежащее выплате в перспективе;

расход – в случае если предприятие применяет финансовую выгоду, образующуюся в следствии услуги, проявленной сотрудником в взаимообмен в вознаграждение.

Работодатель использует данный стандарт с целью учета абсолютно всех вознаграждений сотрудникам, помимо таких, с целью каковых используется МСФО (IFRS) 2«Выплаты в основе акций». Данный стандарт никак не используется к отчетности согласно программам вознаграждений работникам (см. МСФО (IAS) 26 «Учет и отчетность по пенсионным программам»).

Вознаграждения сотрудникам, к которым используется данный стандарт, содержат вознаграждения, какие даются:

-согласно формализованным программам либо иным формализованным договорам среди системы, а также ее сотрудниками, группами сотрудников либо их резидентами;

-согласно условиям законодательства либо в взаимосвязи вместе с внутриотраслевыми договорами, в согласовании вместе с какими компании обязаны реализовывать вклады в национальные, государственные, отраслевые либо прочие общие проекты некоторых нанимателей;

-сложившейся опытным путем, что приводит к возникновению обещания, predeterminedного такого рода опытным путем. Сформировавшаяся практическая деятельность приводит к появлению predeterminedного ею обещания, в случае если предприятие никак не содержит реальной варианты выплате возмездий сотрудникам.

Вознаграждения работникам включают:

(а)краткосрочные вознаграждения сотрудникам, оплата каковых в абсолютном размере предполагается вплоть до истечения 12-ти месяцев уже после завершения годового отчетного периода, в котором сотрудники проявили надлежащие услуги, к примеру:

-заработная оплата, а также вклады в общественное предоставление;

-финансируемый ежегодный отпуск, а также финансируемый отпуск по болезни;

-содействие в прибыли, а также премии;

-привилегии в денежной форме (предоставление квартир, обеспечение продуктов либо услуг безвозмездно) с целью функционирующих сотрудников;

(б)вознаграждения по завершении работы, к примеру:

-пенсионные выплаты (пенсии, а также разовые выплаты присутствие выходе на пенсию);

-другие вознаграждения согласно завершении работы, а также мед сервис согласно завершении рабочий работы;

(с) другие долговременные вознаграждения сотрудникам, к примеру:

- оплачиваемое период отсутствия долгосрочного характера, к примеру выдача из-за выслуги лет либо креативный отпуск;
- выплаты к годовщине либо другие вознаграждения из-за выслуги лет;
- выплаты при продолжительной утрате трудоспособности;
- (д) выходные пособия.

Вознаграждения сотрудникам содержат вознаграждения, предоставляемые равно как сотрудникам, таким образом и их иждивенцам, а также выгодоприобретателям, а также имеют все шансы даваться в варианте выплат (либо предоставления продуктов, либо услуг), исполняемых в выгоду или напрямую сотрудников, их мужей, ребенка либо иных иждивенцев, или иных персон, подобных равно как страховые фирмы[1].

Таблица 1.

Типовые корреспонденции по учету заработной платы

№	Содержание операции	Дебет счета	Кредит счета
1	Начислена з/п персоналу	7110,7200,8100,8400	3350
2	Начислены пособия по больничным листам	7110,7200,8100,8400	3350
3	Начислен отпуск и компенсация за неиспользованный отпуск	7110,7200,8100,8400	3350
4	Начислены текущие премии персоналу	7110,7200,8100,8400	3350
5	Удержаны из з/п ОПВ	3350	3220
6	Удержаны из з/п ИПН	3350	3120
7	Удержаны из з/п алименты	3350	3390
8	Выдача аванса	3350	1010/1030
9	Начислены СО в ЕНПФ	7110,7200,8100,8400	3210
Примечание: составлено автором на основе источника[1]			

На таблице 1 можно увидеть составление корреспонденции счетов по заработной плате. Удержания из заработной платы делятся на следующие:

- обязательные
- добровольные

Обязательные удержания предусмотрены законодательством и не зависят от согласия работников. К ним относятся:

- Индивидуальный подоходный налог (ИПН);
- Обязательные пенсионные выплаты (ОПВ).

Согласно статье 137 Трудового кодекса РК[2], удержания из заработной платы работника производятся по решению суда, в том числе в виде алиментов и в случаях, предусмотренных законами РК.

Сумма ежемесячных удержаний не может превышать 50 % заработной платы, причитающейся работнику (п.3 ст.137 ТК РК).[2]

Если работник подает заявление на удержание более 50%, вычет может быть произведен по заявлению.

Добровольные отчисления производятся только с согласия работника (заявление, подписанный договор с работодателем, если такие отчисления предусмотрены).

К добровольным удержаниям относятся:

- неиспользованные подотчетные суммы
- возмещение ущерба
- погашение займа
- добровольные пенсионные взносы
- добровольная страховка

Начисленная заработная плата, СН, СО включаются в расходы компании. ИПН (Индивидуальный подоходный налог) и ОПВ (Обязательные пенсионные выплаты) удерживают с начисленных доходов работников. ИПН и ОПВ не включаются в расходы компании.

Сотрудники могут работать в компании на постоянной основе, на условиях частичной занятости, на постоянной, временной или краткосрочной основе. В контексте текущего контрольного показателя количество сотрудников включает менеджеров и другой административный персонал [2].

МСФО изначально разрабатывались как стандарт, позволяющий раскрывать рынку

достаточную информацию о компании, ее финансовом положении и финансовых результатах. Применение МСФО позволяет предоставить рынку больше информации о компании, делает компанию более прозрачной с финансовой точки зрения, делает компанию более конкурентоспособной в конкурентной борьбе за источники финансирования.

Литература

1. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 19 «Вознаграждения работникам» [Электронный ресурс]. – 2018 – URL: [Международный стандарт финансовой отчетности \(IAS\) 19 «Вознаграждения работникам» \(2015 год\) \(zakon.kz\)](#)
2. Трудовой кодекс Республики Казахстан [Электронный ресурс]. – 2023 – URL: [ТК РК - Трудовой кодекс Республики Казахстан 2023 \(zakon.kz\)](#)

Цой Ю.Ю., 2 курс магистратуры (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – PhD, ассоциированный профессор Сыздыкова Д.И., м.э.н., ст.
преподаватель Шакирова Г.А.,

КОСВЕННЫЙ МЕТОД И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Косвенный метод не предусматривает трансформации каждой статьи отчета о совокупном доходе в части отчета о прибылях и убытках: трансформации подлежит сумма чистой прибыли (убытка) периода. Косвенный метод корректирует чистую прибыль периода на те статьи, которые учитываются при вычислении чистой прибыли, но которые на денежные средства не оказывают влияния.

Рассмотрим логику корректировок при косвенном методе на примере торговой дебиторской и кредиторской задолженности. Так, если дебиторская задолженность на конец периода уменьшилась, то это предполагает, что поступило денежных средств больше, чем отражается в статьях продаж.

Поэтому сумма изменений прибавляется к прибыли (убытку) до налогообложения при расчете денежного потока от операций. И наоборот, увеличение торговой дебиторской задолженности подразумевает меньшее поступление денежных средств, чем отражено в статьях продаж. Следовательно, сумма изменений вычитается из прибыли (убытка).

Если кредиторская задолженность увеличилась, то это предполагает, что денежных выплат было произведено меньше, чем величина себестоимости реализованных товаров [1].

Методика составления отчета о движении денежных средств косвенным методом представлена на рисунке 1. Косвенный метод позволяет отследить движение денежных средств в части операционной деятельности, а прямой метод в части инвестиционной и финансовой деятельности.

Косвенный метод получил распространение в мировой практике, но практически в Республике Казахстан не используется. Он носит скорее теоретический характер и предполагает корректировку прибыли, полученной организацией. Суть косвенного метода заключается в том, что в отношении тех операций, по которым получена прибыль, а деньги не поступили, делается отрицательная корректировка на сумму недопоступления; в случае, когда определенные расходы списаны на себестоимость, а реального оттока денежных средств не наблюдается (например, амортизация), делается положительная корректировка. Соответственно, теоретически откорректировав прибыль на поступление или выбытие денежных средств, можно определить текущее сальдо по счетам учета денежных средств. Косвенным методом может быть составлена только операционная часть отчета о движении денежных средств [2].

По своей сути косвенный метод включает отдельные элементы анализа, обращая свое внимание на различия между финансовым результатом и чистым денежным потоком организации. Данный метод выполняет контрольную функцию, так как он позволяет оценить сбалансированность показателей бухгалтерского баланса, отчета о прибылях и убытках и отчета о движении денежных средств. Косвенный метод по своей природе прост технически, и его достоинством является, что можно подготовить отчет без привлечения соответствующих внутренних данных об оборотах по счетам денежных средств организаций. При этом важно

учитывать, что уровень надежности информации отчета о движении денежных средств, который построен косвенным методом, будет тесно зависеть от достоверности отраженного в отчете о прибылях и убытках финансового результата.

Рисунок 1- Методика составления отчета о движении денежных средств косвенным методом

Несмотря на отдельные преимущества и недостатки прямого и косвенного методов в процессе составления отчета о движении денежных средств, вполне очевидно, что оба этих метода представляют очень важную информацию для анализа и управления движением денежных потоков предприятия.

Таким образом, полученные сведения о движении денежных средств дает возможность внутренним и внешним пользователям оценить способность организации генерировать денежные средства и выявить ее потребности в денежных средствах. Требования по представлению информации о движении денежных средств и раскрытию соответствующей информации установлены МСФО (MS) 7 «Отчет о движении денежных средств».

Литература

1. Бутин Е. М. Об учете и отчете движения денежных средств организации // АльПари . - 2013. -№1-2. - С. 50-52. - (Теория и методология)
1. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS 7) «Отчет о движении денежных средств»

Шакеева А.С., магистрант 1 курса (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель - PhD, ассистент профессора Атабаева А.К.

ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Государственные закупки- это процесс, благодаря которому заказчики государственного сектора получают предложения на поставку товаров, выполнение работ или оказание услуг.

Для предпринимателей участие в госзакупках - это возможность увеличить спрос на предлагаемые товары, работы, услуги, расширить географию продаж, снизить затраты на рекламу

и, самое главное, найти надежного заказчика.

Но, как и в любом бизнесе, чтобы участвовать в госзакупках и получать прибыль необходимо знать правила проведения государственных закупок, законодательные акты регулирующие сферу госзакупок. Например: способы участия, подготовка документов для подачи заявки, заключение договора, штрафные санкции.

О важных особенностях проведения госзакупок можно получить информацию в трех основных нормативах, которые используются на портале goszakup.gov.kz:

- Закон Республики Казахстан «Огосударственных закупках»;
- приказ Министра финансов Республики Казахстан «Обутверждении Правил осуществления государственных закупок»;
- постановление Правительства Республики Казахстан «Обопределении специального порядка государственных закупок» [1].

Существуют разные виды закупок, такие как: способом конкурса, способом запроса ценовых предложений, электронный способ закупки, осуществление закупок способом аукциона.

Конкурс – самый эффективный способ закупки, здесь можно увидеть документацию поставщика и предлагаемый товар как образец. Но есть свои минусы – длительный срок проведения закупки.

Запрос ценовых предложений (ЗЦП) – самый простой и короткий по времени проведения способ закупок (до одной недели). Для заказчика плюсом является указание всех параметров закупки – составление технической спецификации. Отрицательные моменты: огромное количество недобросовестных поставщиков, которые по каким-то своим причинам не выполняют свои обязательства. Например: могут не сделать поставку товара или поставляют не качественный товар. Заказчик рассчитывает на добросовестность выполнения договора, а в итоге результата нет. Таких ситуаций крайне много.

До обретения независимости, государственные органы самостоятельно осуществляли закуп необходимых для их жизнедеятельности товаров, работ и услуг. С 90-х годов была введена система государственных закупок. Цели при этом преследовались разные. Одними из главных являлись: дать возможность подняться среднему и малому бизнесу и сделать закупки прозрачными. Негативным моментом для заказчиков стало увеличение сроков закупа, так как оформление документов и проведение государственных закупок занимает от одной недели до двух, трех месяцев, а иногда даже более длительный период.

Так же, к особенностям сферы государственных закупок относится то, что данная сфера подвержена постоянным изменениям и нововведениям. Так, например, до недавнего времени распространенным среди заказчиков был способ из одного источника, где организатор самостоятельно мог заключить договор с определенным поставщиком, что значительно снижало уровень конкурентоспособности среди поставщиков. Поэтому, в связи с многочисленными жалобами, со стороны поставщиков, данный вид закупок 2022 году отменили.

Если вспомним, когда нахлынула волна коронавирусной инфекции COVID-19, люди чувствовали себя незащищенными. Врачи, медсестры требовали защитные средства, такие как маски, перчатки, дезинфицирующие средства. Появилось напряжение в коллективе, любой кашель являлся подозрением на вирус. Директора требовали срочного закупа защитных средств, но возникали проблемы, потому что это купить быстро невозможно.

Для решения данной проблемы введен новый вид закупа - это электронный магазин «ОМаркет» [2]. Плюсов у данного способа очень много, наглядность определенного товара, выбор по всем параметрам, разные цены. Так же, что не мало важно, нет контакта с поставщиком, все выполняется через сайт. Это повысило конкурентоспособность поставщиков, здесь может участвовать любой предприниматель.

Ещё одно преимущество для поставщиков - все юридические документы можно загрузить на портале государственных закупок и не надо постоянно подтверждать разрешительные документы.

И в заключении хочется сказать, что организатор может прибегнуть к более легкому способу закупки, такому как - электронный магазин. Наше государство не стоит на месте и делает все возможное для облегчения и прозрачности государственных закупок.

Литература

1. goszakup.gov.kz
2. <https://omarket.kz>

СЕКЦИЯ 4.

**Қазақстан Республикасы дамуының стратегиялық
мақсаттарына жетудегі экономиканың қаржы-
несиелік секторының басымдылықтары**

**Приоритеты финансово-кредитного сектора
экономики в достижении Стратегических целей
развития Республики Казахстан**

БАНК СЕКТОРЫНЫҢ НЕСИЕЛІК ҚЫЗМЕТІНЕ ШОЛУ

Коммерциялық банктердің ең маңызды қызметінің бірі – өз клиенттерге несиені беру. Қарыз алушыларды несиелендіру, несиенің уақытында қайтарылмауына әкелетін тәуекелдердің әртүрлі топтарымен байланысты болғандықтан, несиелендіру саласындағы мамандар әрбір клиенттің несиелік қабілетін талдауға міндетті. Несиенің қабілеттілігін зерделеу несиені беру және беру шарттары туралы шешім қабылдағанға дейін қарыз алушыны сапалы бағалау үшін, жасалған несиелік келісімге сәйкес клиенттің қарыз қаражатын қайтару мүмкіндігін анықтау үшін жүргізіледі.

Коммерциялық банк клиентінің несиенің қабілеттілігі - қарыз алушының өзінің борыштық міндеттемелері бойынша толық және мерзімінде есеп айырысу болып келеді. Оның төлем қабілеттілігінен айырмашылығы, ол өткен кезеңдегі немесе белгілі бір кезеңдегі төлемдерді тіркемейді, бірақ жақын арада қарызды өтеу мүмкіндігін болжайды. Клиенттің несиелік деңгейі белгілі бір қарыз алушыға несиені берумен байланысты банктің тәуекел дәрежесін анықтайды. Клиенттің несиелік критерийлеріне тоқталып өтсек, әлемдік және отандық банктік тәжірибе клиенттің несиелік тәуекелі мен несиелік қабілеттілігін критерийлермен анықтауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл секторға мемлекеттік органдардың банктік қызметін реттеу, сақтандыру, ипотека, инвесторларға қызмет көрсету, несиелік қарыздар кіреді.

Кесте 1

Экономикаға берілген несиелер құрылымы, %

Несиелер	2020ж	2021ж	2022ж
Тұтынушылық және басқада несиелер	35,2%	40,2%	42,1%
Ипотекалық қарыздар	16,2%	17,9%	20,4%
Заңды тұлғаларға	48,5%	41,9%	37,5%

Ескерту: автормен әдебиет мәліметтері негізінде құрастырылған [1].

Экономикаға берілетін несиелер құрылымында корпоративтік қарыздардың үлесі 37,5%-ды, ипотекалық қарыздар – 20,4%-ды, халыққа тұтынушылық және өзге де қарыздар – 41,9%-ды құрады.

Кесте 2

Экономикаға берілген несиелер, млрд теңге

Несиелер	2020ж	2021ж	2022ж
Жеке тұлға	7 526	10 341	13 891
Заңды тұлға	7 097	7 497	8 322

Ескерту: автормен әдебиет мәліметтері негізінде құрастырылған [2].

2022 жылғы желтоқсандағы жағдай бойынша жеке тұлғаларға берілген несиелер көрсеткіші 2020 жылға қарағанда 7,5 млрд теңгеден 13,8 млрд теңгеге дейін өскен болатын. Заңды тұлғаларға берілген кредиттер 2022 жылғы желтоқсанда 4,0%-ға 8 322 млрд теңгеге дейін ұлғайды (2022 жыл бойынша 11,5%-ға өсті).

Сурет 1. Отандық банк секторы бойынша жұмыс істемейтін қарыздар

Ескерту: автормен әдебиет мәліметтері негізінде құрастырылған [2]

Жеке тұлғалар портфелінде 90 күннен астам мерзімі өткен берешегі бар қарыздардың деңгейі 3,7%-ды немесе 493 млрд теңгені (01.01.2022ж. – 3,5% немесе 353 млрд теңге) ШОБ ескере отырып, заңды тұлғалар портфелінде -3,0% -ды немесе 321 млрд теңгені (01.01.202 ж. - 3,4% немесе 316 млрд теңге) құрады.

Қорытындылай келе, клиенттің сипаты оның заңды тұлға ретіндегі беделі, қарызды өтеу үшін жауапкершілік дәрежесі, несиенің мақсаты туралы тінсінігінің айқындылығын, осы мақсаттың банктің несиелік саясатына сәйкестігі деп тінсініледі. Қаражатты қарызға алу мүмкіндігі клиенттің несиеге өтініш беру, несие шартына қол қою немесе келіссөздер жүргізу құқығының болуын, қарыз алушы — жеке тұлғаның әрекет қабілеттілігін көрсетеді. Банк секторында қаржы активтерін басқаларға қолдануға және сол қаржы активтерін көп байлық құрудың тиімді әдісі ретінде инвестициялауға арналған экономика деп атап өтсек болады.

Әдебиеттер

1. https://www.cfin.ru/finanalysis/banks/borrowing_capacity.shtml#:~:text=
2. <https://halykbank.kz/>

Айтбай А.А., 3 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

ЕЛІМІЗДЕГІ САЛЫҚ ЖНЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Бүгінгі таңда салықтар болашақта мемлекеттің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін мемлекеттік бюджетті толықтыруға бағытталған мемлекеттік реттеудің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Еліміздің тарихи дамуының ерекшеліктері салық заңнамасы мен салық жнйесінің қалыптасуы мен дамуына нлкен әсер етті, нәтижесінде тиімді фискалды саясат пен қаржыны орталықтандырудың жоғары деңгейіне қол жеткізуге бағытталған негіздер қаланды.

Салық жнйесінің қазіргі қалыптасуы аумақтық принципке негізделген және салық салудың екі деңгейінен тұрады, олар салықтар мен алымдарды республикалық, аймақтық және жергілікті бөлуді алдын-ала анықтайды, бұл еліміздің бюджеттік жнйесінің әртүрлі деңгейлерінің бюджеттерін толыққанды толықтыруға ықпал етеді. Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес қазіргі уақытта еліміздің салық жнйесіне мыналар кіреді: салықтар мен алымдардың жиынтығы, салық жнйесін құру принциптері, салық салуды реттейтін нормативтік - құқықтық база, салық қатынастарына қатысушылар, салық органдары. Қазақстанның салық жнйесінің қазіргі жағдайы салық тнсімдерінің баяу өсуімен сипатталады. Бұл құбылыс бүкіл қоғамның өміріне де, салықжнйесіне де, атап айтқанда салық заңнамасына да кейбір тнзетулер енгізген пандемиямен байланысты. Қазіргі уақытта COVID-19 пандемиясының жойқын салдары салық жнйесіне қарсы тұруда, бұл халыққа, бизнеске қолдау көрсетуге қабілетті, бірақ осылайша мемлекеттің экономикалық саласына зиян келтірмейтін тиімді салық саясатын жүргізу қажеттілігіне әкеледі[1].

Айта кету керек, еліміздегі салық жнйесінің жас жасына, сондай-ақ оның қоғамдағы тез өзгертін процестер жағдайында қарқынды даму қабілетіне қарамастан, қазіргі уақытта ол дереу шешуді қажет ететін бірқатар өзекті мәселелерді жалғастыруда. Олардың кейбірін қарастырайық. Елімізде қазіргі салық жнйесінің негізгі мәселелері арасында даулы, тұрақсыз салық заңнамасы мәселесі ерекше өзектілікке ие, ол көбінесе қоғамның қазіргі шындықтарын ескере отырып өзгереді. Қолданыстағы салықтар мен алымдар туралы заңнамаға ннемі тнзетулер мен өзгерістер енгізу, салық ставкаларының жоғарылауы немесе төмендеуі ұзақ мерзімді салымдардың құлдырауына, сондай-ақ экономика секторының дамуының тежелуіне әкеледі. Салық кодексі салық заңнамасының кодификацияланған нормативтік актісі бола отырып, жиі өзгерістер мен тнзетулерге ұшырайды. Ал олар өз мәні бойынша Мемлекеттің ндемелі дамуына кедергі келтіреді. Бұлған мысал ретінде 2020 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін еліміздің Салық кодексінің баптарына 15-тен астам өзгерістер енгізу болып табылады.

Еліміздегі қазіргі салық жнйесінің келесі басты мәселе - оның икемсіздігі және IT технологияларының дамуын ескере отырып, тез өзгере алмауы. Еліміздің салық жнйесіндегі IT

саласындағы баяу өзгерістер мен инновациялар оның прогрессивті дамуын айтарлықтай шектейді. Салық жүйесінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін жаңа компьютерлік технологияларды қолдану қажет. Ол "цифрлық экономика тек білім экономикасы ғана емес, сонымен бірге сенім экономикасы. Мұндай жүйені құру мемлекет пен қоғам арасындағы өзара сенім деңгейін айтарлықтай арттыруға, барлық субъектілер үшін экономиканың ашықтығын қамтамасыз етуге, бюджеттік жоспарлау сапасын жақсартуға және мемлекеттік кірістердің тұрақтылығына кепілдік беруге қабілетті". Сондықтан ақпараттық технологияларды ескере отырып, салықтық жүйені жаңғырту қазіргі заманның басты мәселелерінің бірі болып қала береді [2].

Қазіргі уақытта қоғамның салық мәдениетін қарастыра отырып, оның өте төмен екенін атап өткен жөн. Қолданыстағы салық жүйесінде салық салу принциптері жиі бұзылады, салық заңнамасына өзгерістер енгізуге көп көңіл бөлінеді, бұл жалпы салық жүйесіне деген сенімнің өсуіне теріс әсер етеді. Сонымен қатар, қазіргі Қазақстан мемлекетінің салық жүйесінде бар және бүкіл қоғамның алдында салық органдарының беделін төсіретін сыбайлас жемқорлық аппаратының өткір проблемасы бар. Қоғамдағы бұл құбылыстар салық жүйесінің кейіннен тиімді жұмыс істеуі үшін қажеттілік қоғамның салық мәдениетін қалыптастыру және арттыру болып табылатындығын көрсетеді.

Жоғарыда аталған басқа функцияларға аз көңіл бөлінеді, бұл, сайып келгенде, басқа мәселелердің пайда болуына әкеледі. Мемлекеттің фискалдық міндеттерінің нәтижесі қолма-қол ақшаны көлеңкелі экономика арқылы аударуға ықпал етеді, сонымен бірге оның айтарлықтай өсуін қамтамасыз етеді, бұл Қазақстан мемлекетінің әлеуметтік-экономикалық саласына айтарлықтай зиян келтіреді[3].

Салық жүйесінің маңызды проблемасы-елдің салық жүйесіне кіретін кейбір элементтердің тиімсіз жұмысы. Жүйенің құрамына салық салу саласында бақылауды жнзеге асыратын органдардың кең аппараты кіреді. Бірақ бақылаушы органдардың санына қарамастан, мемлекет бюджетіне салық төлеуден тыс кірістерді төлемеу және жасыру пайызы төмендемейді. Қазақстанның салық жүйесіне салықтық оңтайландыру шекараларының белгісіздігі, яғни салық міндеттемелерінің мөлшерін азайту арқылы салықтық пайда алуға бағытталған Салық төлеушінің заңды қызметі мәселесі айтарлықтай әсер етеді.

Еліміздің салық жүйесінің негізгі мәселелерінің бірі - бұл қоғамда толқулар тудыратын жеке табыс салығының бірыңғай ставкасының болуы. Бұл мәселені қарастыра отырып, бұл жағдайда ең маңызды принциптердің бірі – салық салудың әділдігі тікелей бұзылады деп айтуға болады, өйткені Салық кодексінің 1-бабына сәйкес салықтарды белгілеу кезінде салық төлеушінің салық төлеуге нақты қабілеті ескеріледі.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Қазақстан Республикасының салық жүйесінің қарқынды дамуына қарамастан, оның дамуын белгілі бір дәрежеде баяулататын өзекті мәселелердің өсуі жалғасуда деп айтуға болады. Осыған байланысты, жоғарыда аталған мәселелерді шешу үшін салықтық тетіктерді тиімді қолдану қажет, бұл еліміздің қолданыстағы салық жүйесін қоғам дамуының қазіргі жағдайларын ескере отырып өзгертуге мүмкіндік береді, сонымен қатар бірқатар мәселелерді шешуге ықпал етеді.

Еліміздің салық жүйесін жетілдірудің алғашқы шарасы - салық заңнамасын жаңарту қажеттілігі. Қоғамның әр саласында, соның ішінде экономикалық салада инновациялық технологиялардың кең таралуына байланысты еліміздің салық жүйесінің тиімді жұмыс істеуі үшін Қазақстан Республикасының Салық кодексін инновациялық технологияларды енгізу және пайдалану процесін бекітетін және реттейтін нормалармен толықтыру қажет. Бұдан басқа, салық саясатының стратегиясын іске асыруда жеке тұлғалардың табысына салынатын салықты реформалауға үлкен көңіл бөлінуі тиіс. Жеке табыс салығын модернизациялау процесінде заңнамаға назар аудару қажет, оған сәйкес жеке табыс салығы Covid-19 пандемиясынан туындаған дағдарыс жағдайында қазіргі ел қоғамында сөзсіз туындайтын шиеленісті жеңілдетуге көмектесетін тікелей әлеуметтік бағытқа ие болуы керек. Салық жүйесінің қазіргі жай-күйінің, атап айтқанда жеке тұлғалардың кірістеріне салынатын салықтың проблемасы жеке табыс салығы салығының объектісі болып табылатын кірістерді саралау болып табылады, соған сәйкес салық жүйесінің жұмыс істеуінің әділдігі принципінің қайшылығы байқалады.

Бұл аталған мәселелерді болдырмау үшін прогрессивті шкалаға сәйкес салықтың осы түрін оңтайландыру қажет. Тұтастай алғанда, жеке тұлғалардың табыстарына салынатын салықтың прогрессивті жүйесін енгізу аз қамтылғандарды салықтан босатуға және табысы жоғары адамдардың жұптары үшін бюджетке түсетін түсімдерді арттыруға бағытталуы тиіс. Салық жүйесін реформалаудағы маңызды қадам пандемия жағдайында отандық бизнестің ең осал

сегменті ретінде шағын және орта бизнесті қолдау болып табылады[4].

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды талдай отырып, жетілдіруді қажет ететін негізгі бағыттар: салық салу субъектілерінің салық жнктемесін азайту тұжырымдамасы; салықтық жеңілдіктер; салық заңнамасы, салық кірістерін бюджетаралық бөлу деп айтуға болады. Қазақстанның салық саясаты қолайлы инвестициялық ахуалды қалыптастыру, экономиканың әртүрлі салаларын, шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту есебінен салық әлеуетін сақтауға және арттыруға бағытталған. Тұсынылған шараларды іске асыру еліміздің салық жнйесінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге және оның тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі (Салық кодексі), 01.01.2018ж.
2. Серкебаева Р.К., Утеев Б.Ж. Налоги и налогообложение // Учебное пособие - Алматы: Эвро, 2022
3. С.Н. Абиева, М.М. Алиева Салық және салық салу: Оқу құралы –Алматы, 2018
4. Кульжабаева М.Т. Салық және салық салу тәжірибесі: Оқу құралы - Алматы, 2018.

Ақбаева Д.Е., Сағат Т.М., 3 курс (академик Е.А. Бөкетоватындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ ҚҒРАЛДАРЫ- ҚАРЖЫ-НЕСИЕ ЖНЙЕСІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Экономикалық әдебиеттерде қаржы құралдары алғашқыда нш категория бойынша қарастырылды: ақшалай құралдар (кассадағы және есеп шоттардағы ақша немесе валюта), несиелік құралдар (облигациялар, несиелер, салымдар), жарғылық капиталға қатысу тәсілдері (акциялар және нлестер). Кейінірек капитал нарығының дамуына байланысты және қаржылық активтердің жаңа түрлерінің пайда болуына байланысты (форвардты келісімдер, опциондар, своптар немесе айырбас, фьючерлер) қарай бұл құрылымдар толық экономикалық секторда орын алды. Сонымен қатар жаңа қаржылық инжиниринг деген бағытта экономикада қарастырыла бастады. Бұл жаңа қаржылық құралдарды жнйелендіре қарастырудың негізгі түрі болып саналады.

Қаржы нарығында операцияларды жнзеге асыра отырып, кәсіпорын оларды жүргізу үшін тиісті қаржы құралдарын таңдайды. Қаржы құралдары ақша құны бар, олардың көмегімен қаржы нарығында операциялар жнзеге асырылатын әртүрлі айналыстағы қаржылық құжаттарды білдіреді.

Қаржы нарығында айналыстағы, оның әртүрлі түрлері мен сегменттеріндегі операцияларға қызмет көрсететін құралдар қазіргі кезеңде нлкен әртүрлілікпен сипатталады.

Экономикалық әдебиеттерде қаржы нарығы құралдарының жіктелуі берілген. Бұл төмендегі 1 суретте берілген.

Тәуекел деңгейі бойынша	Маңыздылығы бойынша	Нарық сегменті бойынша
Қаржы нарығы құралдарының жіктелуі		
Экономикалық табиғаты бойынша	Кірістер бойынша	Айналым кезеңі бойынша
Ескерту – автордың құрастырумен		

Сурет 1. Қаржы нарығы құралдарының жіктелуі

1. Қаржы нарықтарының түрлері бойынша оларға қызмет көрсететін мынадай құралдарды қарастырады:

а) несие нарығының құралдары. Оларға ақша нарығындағы айналыстағы ақша мен есеп айырысу құжаттары жатады.

б) қор нарығының құралдары. Оларға осы нарықтағы айналыстағы әртүрлі бағалы қағаздар жатады (бағалы қағаздардың түрлері, эмиссия және айналыс ерекшеліктері бойынша құрамы тиісті нормативтік-құқықтық актілермен бекітіледі).

в) валюта нарығының құралдары. Оларға шетел валютасы, есеп айырысу валюталық құжаттар, сондай-ақ осы нарыққа қызмет көрсететін бағалы қағаздардың жекелеген түрлері жатады.

г) сақтандыру нарығының құралдары. Оларға сатуға ұсынылатын сақтандыру қызметтері (сақтандыру өнімдері), сондай-ақ осы рынокқа қызмет көрсететін есеп айырысу құжаттары мен бағалы қағаздардың жеке ерекшеліктері жатады.

д) алтын (күміс, платина) нарығы. Оларға қаржы резервтерін қалыптастыру және тезарақиялау мақсаттары үшін сатып алынатын, сондай-ақ осы рынокқа қызмет көрсететін есеп айырысу құжаттары мен бағалы қағаздар бағалы металдардың көрсетілген түрлері жатады.

2. Өтініш түрі бойынша қаржы құралдарының мынадай түрлерін бөледі:

а) қысқа мерзімді қаржы құралдары (бір жылға дейінгі айналым мерзімімен). Қаржы құралдарының бұл түрі ең көп болып табылады және ақша нарығындағы операцияларға қызмет көрсетуге арналған.

б) ұзақ мерзімді қаржы құралдары (айналыс мерзімі бір жылдан астам). Қаржы құралдарының осы түріне соңғы өтеу мерзімі белгіленбеген "мерзімсіз қаржы құралдары" (мысалы, акциялар) жатады. Осы түрдегі қаржы құралдары капитал нарығындағы операцияларға қызмет көрсетеді.

3. Қаржылық міндеттемелердің сипаты бойынша қаржы құралдары мынадай түрлерге бөлінеді:

а) келесі қаржылық міндеттемелері туындамайтын құралдар (кейінгі қаржылық міндеттемелерсіз құралдар). Олар, әдетте, қаржылық операцияны жнзеге асырудың мәні болып табылады және оларды сатып алушыға беру кезінде сатушы тарапынан қосымша қаржылық міндеттемелер көтермейді (мысалы, валюталық құндылықтар, алтын және т.б.).

б) нлестік қаржы құралдары. Бұл құралдар оларды сатып алушы мен сатушы арасындағы кредиттік қатынастарды сипаттайды және борышкерді көзделген мерзімде олардың номиналды құнын өтеуге және пайыз нысанында қосымша сыйақы төлеуге міндеттейді (егер ол борыштық қаржы құралының өтелетін номиналды құнының құрамына кірмейтін болса). Борыштық қаржы құралдарының нлгісі облигациялар, вексельдер, чектер және т. б. болып табылады.

в) нлестік қаржы құралдары. Мұндай қаржы құралдары олардың иесінің олардың эмитентінің жарғылық қорындағы нлеске және тиісті кіріс алуға (дивиденд, пайыз және т.б. түрінде) құқығын растайды. Нлестік қаржы құралдары, әдетте, тиісті түрдегі бағалы қағаздар (акциялар, инвестициялық сертификаттар және т.б.) болып табылады.

Келтірілген сыныптама қаржы құралдарын барынша елеулі жалпы белгілері бойынша бөлуді көрсетеді. Қаржы құралдарының қаралған топтарының әрқайсысы өз кезегінде оларды шығару, айналысқа жіберу және өтеу ерекшеліктерін көрсететін жекелеген ерекше белгілер бойынша жіктеледі.

Мақаланы қортындылай келетін болсақ, бүгінгі таңда қаржы нарығын дамыту мемлекеттік бақылауды қажет етеді.

Мемлекеттің қаржы нарығына мақсатты түрде мемлекеттік әсері тікелей (әкімшілік) және жанама (экономикалық) әдістермен жнзеге асырылады. Тікелей (әкімшілік) мемлекеттік реттеу қаржы нарығының қатысушыларына қойылатын міндетті талаптарды белгілеу, нарықтағы кәсіби қызметті лицензиялау, нарық қатысушыларының жариялылығын және бірдей хабардар болуын қамтамасыз ету, құқықтық тәртіпті қолдау арқылы жнзеге асырылады. Осылайша, тікелей реттеу құқықтық нормалар жнйесі және олардың орындалуын қамтамасыз ететін мемлекеттік органдар түрінде болады.

Елдің қаржы-несие жнйесі экономикалық реттеудің құралы болып табылады. Қаржы нарығын жанама мемлекеттік реттеу белгілі бір салық, ақша саясатын, мемлекеттік бюджет қаражатын қалыптастыру және пайдалану, мемлекеттік меншікті басқару саласындағы саясатты жнргізу және т.б. әдістермен жнзеге асырылады.

Әдебиеттер

1. Р.Ә. Байжолова, Л.М. Сембиева Қаржы. Оқу құралы – Алматы: 2017. – 504 бет.
2. Комекбаева Л.С., Карибаев Е.С., Альжанова Ж.К. Финансы, кредит и денежное обращение, Астана – 2010 г.
3. Сартанова Н.Т., Абжанова А.К. Мемлекеттік қаржы: оқу құралы. – Қостанай: Ахмет

Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2016. 190 бет.

4. Сартанова Н.Т., Сейтова Г.Т. Шет мемлекеттердің қаржысы: Оқу құралы - Қостанай: Ахмет Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2014. 190 бет.

Акбаева Д.Е., Сағат Т.М., 3 курс (академик Е.А. Бөкетоватындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштықбаева А.Ж.

ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ

Экономикалық әдебиеттерде «қаржы нарығы» ұғымы әртүрлі түсіндіріледі, бұл қалыптасқан әлемдік тәжірибе мен әрбір мемлекеттің экономикасын дамыту ерекшелігіне негізделген.

Қаржы нарығы - ақша, депозиттік, несиелік, валюталық, қор, сақтандыру, зейнетақы нарықтарының қаржы құралдарын саудалаудың ұйымдастырылған жиіесін білдіреді. Мұнда негізгі рөлді меншік иелерінен қарыз алушыларға ақша қаражатының ағындарын бағыттайтын қаржы институттары атқарады, бұл мәміледе негізгі тауар ретінде төлем құралдары мен бағалы қағаздар объект болып табылады. Кез келген нарық сияқты, қаржы нарығыда қаржы ресурстарын сатып алушылар мен сатушылар арасында тікелей байланыс орнатуға арналған.

Осылайша, қаржы нарығы - бұл капиталға сұраныс пен ұсынысты қалыптастыру шеңберінде делдалдардың көмегімен несие берушілер мен қарыз алушылар арасында капиталды қайта бөлу тетіктерінің жиіесі. Іс жүзінде ол меншік иелерінің ақша қаражатының ағынын қарыз алушыларға және олардан басқа да субъектілерге кері бағыттайтын қаржы-несие институттарының жиынтығы болып табылады.

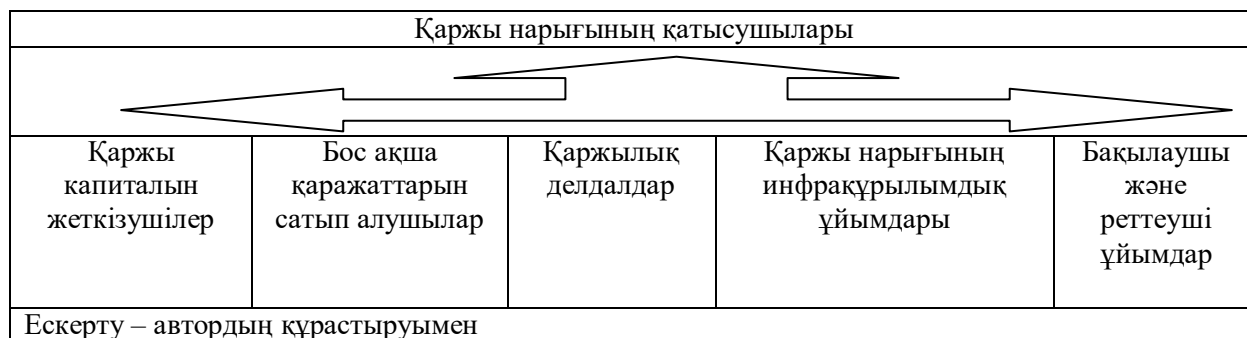
Қаржы нарығы экономиканың түрлі субъектілері тарапынан әрдайым тұрақты қозғалыста болатын ресурстарға деген сұраныс пен ұсыныстың ықпалына айналған тұрақты елдің ақша ресурстарының жиынтығын білдіреді. Алайда, ақша ресурстары мен шаруашылық жүргізуші субъектілерінің болуы - бұл қаржы нарығының басталуы емес. Ол тікелей ақша ресурстары мен шаруашылық жүргізуші субъектілер арасында қарым-қатынас пайда болған кезде пайда болады. Демек, қаржы нарығы - бұл ең алдымен, еркін ақша капиталдарын және экономиканың түрлі субъектілері арасында мәмілелер жасау жолымен жинақтарды жылжыту және қайта бөлу жөнінде пайда болатын ақшалай қатынастар жиынтығы.

Қаржы нарығы - бұл түрлі нысандарда пайдалануға берілетін ақша нарығы. Қаржы нарығы ақша ресурстарына сұраныс пен ұсыныстың арақатынасының тетігі ретінде айқындалуы мүмкін, ал оның жұмыс істеуі осы ресурстарды экономикада бөлумен тікелей байланысты.

Қаржы нарығының табысты жұмыс істеуінің маңызды шарты оны реттеудің тиімді жиіесі болып табылады, нарықтың барлық қатысушыларын қамтиды және белгіленген ережелерге сәйкес олардың өз қызметін жүзеге асыруын қамтамасыз етеді. Қаржы нарығы - бұл сенім нарығы. Инвесторлар сеніміне негізделген эмитенттер мен делдалдардың адалдығы мен ашықтығы - бұл нарықтағы ең үлкен құндылықтар. Ол барлық қатысушыларға жақсы көрінетін шаралар болған кезде ғана тез өсіп, табысты дамып келеді.

Экономикалық әдебиеттерде қаржы нарығының қатысушылары әр авторлардың ізденістері бойынша зерттеледі.

Төмендегі суретте қаржы нарығының қазіргі қатысушылары берілген.

Сурет 1. Қаржы нарығының негізгі қатысушылары

Берілген суреттен қортынды жасайтын болсақ бүгінгі таңда қаржы нарығының негізгі

қатысушылары төмендегідей:

- инвесторлар – олардың қатарына иелігінде еркін қаржы ресурстары бар, кейіннен пайда алу мақсатында тиісті нарықтарға қаржылық ресурстарды бағыттайтын заңды және жеке тұлғалар болуы мүмкін, сонымен қатар бұл тізімге мемлекетте жатқызылады;

- инвесторлардың қаржы ресурстарын жұмылдыруды жнзеге асыратын және оларды пайдаланушылар арасында тиісті ақы үшін бөлуді қамтамасыз ететін, олардың бір бөлігі өздерінің комиссиялық сыйақысын құрайтын мамандандырылған қаржы құрылымдары (банктер, сақтандыру компаниялары, қор нарығындағы делдалдар) ролінде бола алатын билік етушілер:

- пайдаланушылар - тиісті қаржы нарығында әртүрлі негізде оларға қажетті қаржы ресурстарын сатып алатын және оларды пайдалану құқығын төлейтін мемлекет, заңды, жеке тұлғалар және т.б.

Қаржы нарығының теориялық жағын зерттей отырып, сонымен қатар қаржы нарығының қатысушыларын анықтай отырып келесідей қорытынды жасауға болады. Осыған сүйене отырып қаржы нарығының нарықты экономикадағы негізгі міндеттері:

- бюджеттік бөлу процесін толықтыратын қаржы ресурстарын жедел түрде бөлуді қамтамасыз ету;

- мемлекеттің, заңды және жеке тұлғалардың уақытша бос ақша қаражатын кейіннен тиісті нарыққа тікелей қатысушылардың да, тұтастай алғанда қоғамның экономикалық жнйесінің де міндетінде пайдалана отырып, жұмылдыру;

-салалық және аумақтық деңгейлерде экономиканы орталықтандырылмаған реттеуді қамтамасыз ету.

Әдебиеттер

1. Р.Ә. Байжолова, Л.М. Сембиева Қаржы. Оқу құралы – Алматы: 2017. – 504 бет.
2. Комекбаева Л.С., Карибаев Е.С., Альжанова Ж.К. Финансы, кредит и денежное обращение, Астана – 2010 г.
3. Сартанова Н.Т., Абжанова А.К. Мемлекеттік қаржы: оқу құралы. – Қостанай: Ахмет Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2016. 190 бет.
4. Сартанова Н.Т., Сейтова Г.Т. Шет мемлекетердің қаржысы: Оқу құралы - Қостанай: Ахмет Байтұрсынов атындағы ҚМУ, 2014. 190 бет.

Аксеркина Г.Ж., 2 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., аға оқытушы Топшахова Г.Р.

САЛЫҚ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТЫН ЖНЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ РӨЛІ

Мемлекет түрлі салаларда қоғамның міндеттерін білдіре отырып, тиісті саясатты – экономикалық, әлеуметтік, салықтық және т.б. әзірлейді және жнзеге асырады. Сонымен бірге объект арасындағы өзара әрекеттесу құралы ретінде қаржы - несие және баға қалыптастыру механизмі қолданылады.

Қаржылық - бюджеттік жнйеге мемлекет қаржысын – бюджеттік және бюджеттен тыс қорларды қалыптастыру және пайдалануға қатысты қатынастар біріктірілген. Қаржылық - бюджет жнйесінің маңызды қамтамасыз етуші «қан тамыры» салықтар болып табылады. Салықтардың дамуы тауар өндірісінің дамуымен, қоғамның таптарға бөлінуімен және мемлекеттің пайда болуымен қатар жүреді.

Мемлекет салықтарды орната отырып, ең алдымен мемлекеттің қаржы саясатының негізгі бөлігі болып табылатын салық саясаты арқылы жнзеге асырылатын өзіне жнктелген міндеттерді жнзеге асыру үшін қажетті материалдық базаны қамтамасыз етуге жұмыталады.

Салық саясатының мәні мен маңызы. Салықтар, өздеріңіз білетіндей, мемлекеттік қызметтің барлық салаларын қаржыландыру көздерінің бірі және мемлекеттік басым мақсаттарын жнзеге асырудың экономикалық құралы болып табылады. Салықтар – мемлекеттің егемендігінің бір көрінісі. Осымен олардың мемлекеттік мнліктен тыс ететін табыс пен несиеден айырмашылығы бар. Монета соғу және сот төрелігін жнзеге асыру сияқты салықтарды алу құқығы қашан да мемлекеттің егемендік құқықтарының бірі болды, сондықтан салықтар біржақты тәртіппен белгіленеді. Салықтар және олардың қызметтері нақты негізді, яғни объективті заңдылықтарды

көрсетеді.

Салық заңнамасының ережелері салық саясатын жнзеге асырудың алғашқы басты ннктесі ретінде қызмет етеді. Сонымен, салық саясаты – бұл салық заңдарының мақсатты қолданылуын анықтайтын билік пен басқару органдарының қықықтық әрекеттері кешенінің жиынтығы. Ол сондай-ақ мемлекеттік кірістерді реттеу, жоспарлау, болжау және бақылауда салық салу технологиясын енгізудің қықықтық нормалары болып табылады. Салық саясаты қаржылық саясаттың маңызды бөлігі болып табылады. Салық саясатының мазмұны мен мақсаттары қоғамның әлеуметтік-экономикалық қырылымымен және басқарушы биліктегі әлеуметтік топтармен анықталады. Экономикалық негізделген салық саясаты салық жнйесін реттеу арқылы қаражатты орталықтандыруды оңтайландыруды көздейді.

Жоғары дамыған нарықтық қатынастар қалыптасқан жағдайда салық саясатын мемлекет өндіріс қырылымын, аумақтық экономикалық дамуды, халықтың табыс деңгейін өзгерту мақсатында ПТ-ы қайта бөлу ншін пайдаланады.

Салықтың міндеттері:

- мемлекеттің қаржылық-бюджеттік жнйесін бақылау;
- нарықтық қатынастар нрдісінде халықтың табыс деңгейіндегі туындайтын теңсіздік мәселелерін реттеу.

Салық саясатының нш типі бар.

Бірінші типі – «қолыңнан келгеннің бәрін ал» қағидасымен сипатталатын максималды салық саясаты. Бұл ретте салықтың өсуі мемлекеттік кірістердің ұлғаюымен қатар жнрмейтін мемлекет ншін «салық тұзағы» қалыптасады. Ең жоғарғы тариф шегі анықталады және әр нақты жағдайда көптеген факторларға байланысты болады. Бұл жағдайда шетелдік ғалымдар шекті мөлшерлемені 50% деп атайды.

Екінші типі – ақылға қонымды қалыпты салықтар саясаты. Ол кәсіпкерлікті дамытуға, оған қолайлы салықтық климатты қамтамасыз етуге ықпал етеді. Бұл ретте кәсіпкерге мнмкіндігінше салық салынады, бірақ бұл әлеуметтік бағдарламалардың шектелуіне әкеледі, себебі мемлекеттік кірістер жеткіліксіз деңгейде болады.

Ншінші типі - салық салудың жеткілікті жоғары деңгейін қамтамасыз ететін, сонымен қатар айтарлықтай әлеуметтік қорғауды қамтамасыз ететін салық саясаты. Салық тнсімдері әртнрлі әлеуметтік қорларды көбейтуге жұмсалады. Мұндай саясат инфляциялық спиральдың ағытылуын қамтамасыз етеді.

Кншті даму сатысындағы экономика жағдайында салық саясатының барлық осы типтері сәтті нйлеседі. Қазақстанның салық саясатының ншінші типімен нйлесетін белгілерін анық көруге болады.

Осыны негізге ала отырып, ғалымдардың экономикалық даму ндерісіне, объективті шындыққа, қоғамдағы әлеуметтік жағдайдың жай-кнйіне қатысты болжамдарын ескере отырып, мемлекет әзірлеген салық стратегиясы келесідей міндеттерді көздейді:

экономикалық – экономикалық өсуді қамтамасыз ету, өндірістің циклдік сипатын әлсірету, дамудағы теңсіздіктерді жою, инфляциялық нрдістерді жеңу;

әлеуметтік - пайданың өсуін ынталандыру және халық табысының төмендеуіне жол бермеу жолымен белгілі бір әлеуметтік топтардың мнделері ншін ПТ-ты қайта бөлу;

фискалдық – мемлекет кірістерінің ұлғаюы;

халықаралық – шет елдермен экономикалық байланыстарды нығайту, төлем балансының тиімсіз жерлерін тнзету.

Мемлекеттің конституциялық - қықықтық актілерімен бекітілген басқару қырылымдарының тактикалық іс-әрекеттері мен салық салудың жалпы стратегиясы арасындағы қайшылықтар бюджеттің теңгерімсіздігіне, шаруашылық механизмінің сәтсіздігіне, бөлу нрдістерінің тежелуіне және сайып келгенде, экономикалық дағдарысқа әкеледі.

Салық саясатын жнргізудегі тактикалық әрекеттердің негізділігі бюджет кірісін қалыптастыруда аса маңызды. Келесі қаржы жылына арналған бюджеттік көрсеткіштер жалпы салық салу тактикасына сәйкес болуы керек.

Жалпы алғанда дұрыс жнргізілген салық саясатының жемісі экономикасы дамыған, әлеуметтік жағдайы жақсарған, болашағы жарқын мемлекеттің көрінісі екені анық және бұл уақыт еншісінде.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Салық және бюджетке төленетін басқаміндетті төлемдер туралы» заңы (салық кодексі). Алматы, 2023
2. «Жеке кәсіпкерлікті қорғау және қолдау туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2015 жылғы 4 шілдедегі №1543-12 заңы.

Аубакирова Э.А., 3 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель - м.э.н., ст. преподаватель Артақшинова В.С.

ЦИФРОВОЙ ТЕНГЕ: НЕОБХОДИМОСТЬ И ВНЕДРЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЦИФРОВОЙ ВАЛЮТЫ

На сегодняшний день многие государства в мире принимают попытки к переустройству экономики на цифровую платформу. И основной задачей любого государства является повышение качества жизни общества. Так, в последнее время особенностями формирования рыночных отношений стали усиление конкурентной борьбы, технологические изменения, компьютеризация обработки экономической информации, нововведения в налоговом законодательстве, изменяющиеся процентные ставки и курсы валют на фоне продолжающейся инфляции.

В этих условиях перед Национальным Банком Казахстана и Центром развития платёжных и финансовых технологий Национального Банка Казахстана о его необходимости внедрения Цифрового тенге с требованиями к технологической инфраструктуре и регулированию вопросов, связанных с национальной цифровой валютой, а также защите прав потребителей.

Цифровой тенге – это новая форма денег в Казахстане, эмиссию которых будет осуществлять Национальный Банк Республики Казахстан

Цифровой тенге не призван заменить наличные или безналичные деньги, а будет использоваться параллельно. Внедрение цифрового тенге позволит обеспечить дальнейшее развитие Национальной платёжной системы и уменьшить зависимость от расчетов наличными рядом уникальных технологических характеристик

Цифровой тенге станет еще одним представлением обязательства НБРК, обладающего всеми свойствами и функциями денег. При этом он совместит в себе ряд свойств наличных и безналичных денег, а также откроет новые функциональные возможности для участников делового оборота и государственных институтов.

Цифровой тенге не призван заменить наличные или безналичные деньги, а будет сосуществовать как дополнительная форма денег. Эмитентом цифрового тенге выступит НБРК. Новый вид национальной валюты будет доступен всем субъектам экономики при осуществлении ими платежей и расчетов.

Цифровой тенге будет выпускаться в формате уникальной цифровой последовательности, которая записывается в индивидуальные электронные кошельки и может перемещаться между ними. Также Национальный Банк Республики Казахстан рассмотрит технологическую реализуемость цифровой платформы. При этом некоторые технологические подходы к реализации могут обеспечить обмен цифровыми тенге без подключения к сети Интернет. Вместе с тем цифровой тенге может быть использован для онлайн-транзакций.

В рамках законодательного и регуляторного преобразования для внедрения цифрового тенге стала одним из основных вопросов при внедрении цифровой валюты НБРК (ст. 1 Закона РК «О Национальном Банке РК») (ЦВЦБ) вопрос ее правового статуса. Согласно п.1 ст. 127 Гражданского кодекса РК денежной единицей республики является тенге. Денежную эмиссию осуществляет исключительно НБРК. Поэтому эмитируемая центральным банком цифровая валюта будет официальной денежной единицей, обязательным всеобщим средством платежа вне зависимости от отдельных вопросов технической реализации эмиссии на первоначальном этапе.

Цифровой тенге будет являться обязательством НБРК, и у обладателя возникнет право требовать ее обмена как на наличные, так и безналичные тенге, в том числе путем увеличения остатка на счетах, открытых в банках второго уровня. Изменений на предмет внедрения цифровой валюты НБРК потребуют прежде всего Гражданский кодекс РК - в части включения цифрового тенге в перечень объектов гражданских прав для установления возможности осуществления платежей в цифровой валюте.

Подробный перечень нормативно-правовых актов, в который необходимо внести изменения,

будет определен по результатам, так как некоторые свойства цифрового тенге требуют практического моделирования. Важно также решить правовые вопросы использования цифровой валюты, поскольку технологическую и операционную инфраструктуру будет создавать НБРК с включением банков второго уровня и, возможно, иных финансовых посредников. Особое значение приобретут установление и распределение ответственности за устойчивость и непрерывность деятельности информационной системы, в рамках которой будет осуществляться обращение цифровой валюты НБРК.

В 2020 году БМР совместно с группой центральных банков разных государств определили 3-и основополагающих принципа, необходимых для выпуска цифровой валюты в Казахстане. Повышение эффективности и внедрения цифрового тенге строится на ряде следующих принципов:

1. Не должен ставить под угрозу монетарную или финансовую стабильность;
2. Не должен дополнять существующие формы денег;
3. Должен повышать эффективность платежей и способствовать инновациям.

Внедрение Цифрового тенге позволит повысить доступность финансовых услуг благодаря возможности расчетов без доступа к Интернету, откроет новые возможности для создания инновационных финансовых продуктов, повысит эффективность государственных расходов, а также снизит издержки в трансграничных расчетах. Экономическое исследование внедрения Цифрового тенге показало отсутствие рисков для денежно-кредитной политики, финансовой стабильности и экономики в целом. Как сообщил Главы Нацбанка Г. Пирматов, что внедрение цифрового тенге будет реализовано в три фазы в срок до конца 2025 года.

Таким образом, удовлетворяя потребности клиентов банки играют важную роль, так как они обеспечивают оптимальную организацию хозяйственной деятельности в общественном масштабе. Цифровизация в банковской сфере, а именно цифровой тенге в банке будет являться цифровой валютой центрального банка. Цифровой тенге станет дополнительной формой денег, эмитируемой Национальным Банком Республики Казахстан, тогда как электронные деньги существуют только в рамках инфраструктуры конкретной платежной системы и могут быть эмитированы, в том числе частными организациями, которая подтверждает технологическую реализуемость основных бизнес-требований, предъявляемых к платформе цифрового тенге.

Литература

1. Тавасиев А.М., Мехряков В.Д., Эриашвили Н.Д. Банковское дело. Управление и технологии. М.: Юнити - Дана, 2017. 56с
2. Веб сайт Национального Банка Республики Казахстан <https://www.nationalbank.kz/>
3. <https://baigenews.kz/>

Аубакирова Э.А., 3 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Курманалина А.К.

ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГ В БАНКАХ ВТОРОГО УРОВНЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Интернет-банкинг — это общее название технологий дистанционного банковского обслуживания, а также доступ к счетам и операциям по ним, предоставляющийся в любое время и с любого устройства, имеющего доступ в Интернет. Для выполнения операций используется браузер, то есть отсутствует необходимость установки клиентской части программного обеспечения системы [1].

Интернет-банкинг часто доступен по системе банк-клиент, с использованием технологии тонкого клиента.

Как правило, услуги интернет-банкинга включают:

- выписки по счетам;
- предоставление информации по банковским продуктам (депозиты, кредиты, ПИФ и т. д.);
- заявки на открытие депозитов, получение кредитов, банковских карт и т. д.;
- внутренние переводы на карту банка;
- переводы на счета в других банках;
- конвертацию средств;
- управление своей личной учетной записью для получения услуги.

На сегодняшний день комерческие банки осваивают все новые перспективные направления развития брокерских услуг. Эти услуги заключаются в предоставлении населению доступа к международным валютным и фондовым рынкам.

Технический прогресс и стремительный рост новых информационных технологий оказали значительное влияние на общую оценку привлекательности банков. Разработка процесса может не только повысить скорость обработки документов и совершения кассовых операций, в то же время она также расширила свою клиентскую базу. Благодаря Интернету отношения между клиентами и банками стали более оперативными, это также позволяет дифференцированно работать с клиентами в соответствии с личными предпочтениями, склонность к риску и формирование инвестиционных портфелей клиентов. Таким образом, развитие информационных технологий позволило значительно сократить дистанцию между производителями и потребителями банковских услуг, значительно усиливая межбанковскую конкуренцию. что, способствует развитию банковских услуг с точки зрения количества и качества [1].

С периода пандемии, компании на финансовом рынке Республики Казахстан активно автоматизируют все рабочие процессы, большинство продуктов и услуг передаются онлайн. На сегодня крупнейшие банки страны предоставляют услуги онлайн-банкинга, благодаря различным акциям и специальным предложениям, это часто выгоднее для пользователей, чем стандартные посещения филиалов. В Казахстане использование онлайн-сервисов банками второго уровня имеет ожидаемую тенденцию к росту. Таким образом, за два года количество пользователей удвоилось, составив к началу текущего года 39,5 млн. (в 2021 году - 28,7 млн., в 2020-м -19,7 млн.). Показатель внедрения банковских онлайн-сервисов также демонстрирует положительную динамику. Таким образом, каждый экономически активный житель Республики Казахстан пользуется более чем 4 онлайн-сервисами банков второго уровня Республики Казахстан, в то же время два года назад этот показатель чуть превышал 2.

Согласно результатам исследования, одним из движущих факторов роста использования услуг дистанционного обслуживания является внедрение биометрии в Республике Казахстан.

За два последних года количество пользователей банковских приложений выросло вдвое – с 19,7 миллионов человек в 2020 году, до 39,5 миллионов к началу 2022 года. При этом растет и проникновение подобных сервисов: каждый активный житель страны пользуется более четырех сервисов БВУ. В 2020 году количество составляло чуть более двух [2].

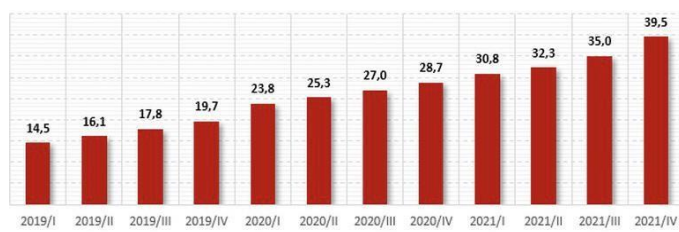

Рисунок 1. Пользователи онлайн-сервисов банка/млн.ед.

Одним из факторов роста популярности подобных сервисов стало повсеместное введение биометрической идентификации, что улучшило защиту данных и средств на гаджетах.

Согласно данным Google Play, по состоянию на февраль 2022 года приложение Jusan от Jusan Bank занимает первое место. Приложение включает в себя множество областей, включая услуги самого банка и дочерних компаний экосистемы Jusan, работающих на рынках страхования и ценных бумаг. Кроме того, приложение может получить доступ к рынку "Jusan Store", где вы можете приобрести товары и услуги в рассрочку, работает бонусная система и доставка.

На втором месте находится приложение Народного банка -NalykHomebank. Замыкает ТОП-3 мобильных приложений казахстанских банков второго уровня приложение от Kaspi.kz.

Развитие онлайн-банкинга в стране стало движущей силой роста безналичных платежей. Таким образом, за последние годы количество безналичных платежей за год выросло более чем вдвое. По итогам 2021 года большинство безналичных операций в Казахстане осуществляются через интернет/мобильный банкинг: 83,4%, или 60,1 трлн тг. В то же время пять лет назад онлайн-платежи составляли всего 23,2% [3].

Таким образом, на сегодняшний день можем с помощью системы онлайн-банкинга покупать и продавать безналичные валюты, проводить оплату коммунальных услуг, за доступ в Интернет, счета операторов сотовой и пейджинговой связи, проводить безналичные внутри- и

межбанковские платежи, осуществлять переводы средств по своим счетам, ну и, конечно же, отслеживать все банковские операции по своим счетам за любой период времени.

Использование системы онлайн-банкинга дает ряд преимуществ: прежде всего, это избавляет от необходимости лично ходить в банк, что значительно экономит время, во-вторых, клиенты имеют возможность контролировать свои учетные записи 24 часа в сутки, а также в связи с изменившейся ситуацией на финансовых рынках, немедленно реагировать на эти изменения (например, закрыв вклады в банке, купив или продав валюту, и т.п.). Система онлайн-банкинга также необходима для отслеживания транзакций по пластиковым картам - любые средства, списанные со счета карты, будут быстро отражены в выписке по счету, подготовленной системой, что также помогает повысить контроль клиентов над ее операциями.

Литература

1. <https://ru.m.wikipedia.org/wiki>
2. <https://amp.kp.kz/online/>
3. <https://profit.kz/tags/internetbanking/>

Ахметов А.Е., 1 курс (Қазҕтынуодағы Қарағанды экономикалық университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., аға оқытушы Майкенова А.Е.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫН ДАМУДЫҢ ТӘУЕКЕЛДЕРІ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Пандемия кезінде сақтандыру нарығы Қазақстан экономикасында маңызды рөл атқарды. Коронавирустық Пандемия біздің өмірімізде көп нәрсені өзгертті, бұрынғы құндылықтарды қайта қарауға мәжбүр етті, экономиканың барлық салаларына, соның ішінде жақында салыстырмалы түрде тұрақты болып көрінгендерге әсер етті. Осы екі жыл ішінде нәлкен өзгерістер болды-мұнай бағасы теріс деңгейге дейін төмендеді, жұмыссыздық деңгейі рекордтық көрсеткішке өсті, шағын және орта бизнес зардап шекті, ал мемлекеттік қазына миллиардтаған салықты ала алмады.

Бүгінгі таңда ел экономикасы біртіндеп қалпына келіп жатыр, іскерлік белсенділік дағдарысқа дейінгі мәнге оралды, ал кәсіпорындар бұрынғы кірістерін ала бастады. Сақтандыру секторына келетін болсақ, ол денсаулық сақтау, қауіпсіздік және қорғаныс сияқты, келесі бірнеше жыл эпидемиологиялық және сыртқы саяси белгісіздіктің әсерінен дамитыны анық.

Кез-келген елдің экономикасын шін сақтандыру кәсіпкерлікті, өндірісті, өнеркәсіпті, нарықты қатынастарды дамытуға ықпал ететін қаржылық тұрақтандырғыш ретінде әрекет етеді. Қазіргі шындықта өліс жнзінде халықтың мүдделерін қаржылық қорғауға кепілдік беретін жалғыз құралға айналады. Бір жағынан, сақтандыру секторы мемлекеттен қаржылық жнктемені алып тастайды және азаматтық-құқықты қатынастарды реттей отырып, бизнес субъектілерінің жауапкершілігін арттырады. Екінші жағынан, зардап шеккендерге өтемақы төлеу арқылы халықты оқиғалардан қорғайды.

Бизнесті, халықты және экономиканы қаржылық шығындардан қорғау құралы ретінде сақтандыруды дамытуға бүгінгі әлемде нәлкен көңіл бөлінеді. Дамыған елдерде саланың ЖІӨ құрылымына қосқан үлесі 5%-дан асады. Мысалы, Оңтүстік Кореяда бұл көрсеткіш 12%, ал Германияда 7% құрайды. Қазақстанда 2021 жылдың қорытындысы бойынша сақтандыру секторының үлесі тек 3%-ды құрады (2020 жылы 3,4% болды). Сонымен қатар, коронавирустық пандемияға дейін бұл көрсеткіш 2%-дан аз болды. Яғни, отандық сақтандыру компаниялары көрсетілетін қызметтер тізбесін кеңейтуге ұмтылып жатқан жоқ. Жаңа өнімдердің құрылуына белгілі бір факторлар әсер етеді, мысалы, covid-19, соның салдарынан қазақстандықтар өз денсаулығы мен өмірін белсенді түрде сақтандыра бастады.

Соңғы үш жылда сақтандыру компанияларының активтері 74,6% - ға 2 трлн теңгеге дейін өсті. Бұл сақтандыру секторының елдің ЖІӨ-ге қатысуын соңғы үш жылда 1,7% - дан 2,22% - ға дейін арттыруға мүмкіндік берді, бірақ сақтандырудың өсуі әлі де төмен деңгейде. Дегенмен, сақтандыру секторының көрсеткіштері оптимистік. Сақтандыру сыйлықақыларының көлемі 69,1% - ға артып, 642 млрд теңгеге жетті. Сақтандыру шарттарының саны 1,5 есеге 10,3 млн Шартқа дейін өсті, оның 86% - ы жеке тұлғалармен жасалған. Сақтандыру төлемдерінің жалпы көлемі 23% - ға құлайды.

Егер динамика туралы айтатын болсақ, соңғы үш жылдағы өмірді сақтандыру саласы даму

қарқыны бойынша жалпы сақтандырудан озып тұр. Нш жыл ішінде өмірді сақтандыру бойынша сыйлықақылар көлемі 2,2 есеге ұлғайып, 237 млрд теңгені құрады. Өмірді сақтандыру саласының өсуі, оның ішінде сақтанушылар үшін жеке табыс салығы бойынша салық жеңілдіктерін енгізу, зейнетақы аннуитетінің құнын 40% - ға төмендету, кейінге қалдырылған зейнетақы аннуитетін енгізу бойынша қабылданған шараларға байланысты. Бұл ретте 2022 жылы зейнетақы аннуитеттері бойынша сыйлықақылар көлемінің өткен жылмен салыстырғанда 58,5% - ға төмендеуі байқалады. Бұл емделуге және тұрғын ны сатып алуға зейнетақы ақшасын пайдалану мүмкіндігіне байланысты.

2023 жылғы 1 қаңтардан бастап ХҚЕС (IFRS) 17 «Сақтандыру шарттары» кншіне енді. Бұл сақтандыру нарығы үшін елеулі сын-тегеурін болады, өйткені кнтілетін болашақ ақша ағындарын бағалау негізінде сақтандыру шарттарын есепке алуды жнргізу, ақпаратты жаңаша ашу және қаржылық есептілікті ұсыну қажет. Нарыққа осы міндетті іске асыруға көмектесу үшін Агенттік ағымдағы жылы «сақтандыру міндеттемелерін бағалау жөніндегі нұсқаулықты» - нарық қатысушыларына ХҚЕС 17 негізгі қағидаттарын енгізу бойынша ұсыным әзірленді.

2030 жылға дейін сақтандыру секторы Solvency II халықаралық төлем қабілеттілігі стандартының элементтерін енгізуі тиіс. Осы бағыттағы белгілі бір жұмыс биылғы жылы жнргізілуде. Solvency Capital Requirements тестілік аралық есептеулерін жнзеге асыру үшін жол картасы әзірленді және индикативтік тәуекелдердің тізбесі айқындалды және оларды бағалау бойынша жұмыс басталды. Жыл соңына дейін сектордың Осы стандартты енгізуге дайындығына кешенді бағалау жнргізіледі және Стандарттың негізгі элементтерін ұлттық заңнамаға енгізу бойынша нақты қадамдар әзірленеді.

Еліміздің сақтандыру нарығы үшін басты нәтиже ол дағдарысқа дейінгі көрсеткіштерге белсенділікті толық қалпына келтіру болды. Бұл тұтастай алғанда Қазақстан экономикасының жай-кнйін бағалау үшін және сала үшін маңызды. Соңғы он жеті жыл ішінде біздің еліміз Халықаралық қайта сақтандыру нарығының көрнекті қатысушысы болды. Енді Қазақстан валюталық тнсім табатын қаржылық қызметтердің толыққанды экспорттаушысы болып табылады. Егер 2019 жылы кіріс қайта сақтандыру бойынша резидент тенгестерден елге 30 млрд теңгеге жуық сақтандыру сыйлықақысы тнссе, 2021 жылы бұл көрсеткіш 50%-дан астам өсті. Сондықтан тұрақты және бәсекеге қабілетті сақтандыру индустриясын құру қажеттілігі кншейе тнсуде. Алайда, секторда сақтандырудың дамуына кедергі келтіретін шектеулер бар.

Біріншіден, бұл сақтандыру өнімдерінің аздығы. Сақтандыру компаниялары, мысалы, азаматтардың өмірі мен денсаулығын ерікті сақтандыру, халықтың мнлкі мен кәсіпкерлікті тнрлі тәуекелдерден сақтандыру жөніндегі өнімдерді қоса отырып, қызметтер желісін кеңейтуі қажет.

Екіншіден, сақтандыру компанияларын капиталдандыру олардың сақтандыру тәуекелдерін толық қабылдауы, жұмысын автоматтандыруы және өз өнімдерін дамытуы үшін жеткіліксіз.

Ншіншіден, өмірді жинақтаушы сақтандыруды дамыту үшін экономикалық ынталандырулар мен мүмкіндіктер жоқ.

Төртіншіден, сақтандыру нарығын одан әрі дамыту стратегиясы жоқ. Қаржы реттеушісі қазірдің өзінде Қаржы нарығын дамыту тұжырымдамасын әзірлеуде. Осы құжат шеңберінде сақтандыру секторының өсуі үшін басым бағыттар ұсынылатын болады.

Әрине, бұл тәуекелдер ең алдымен реттеу режиміне қатысты. Бірақ қазақстандық юрисдикция жағдайында оларды шешу өте кнрделі және ұзақ процесс. Қаржы реттеушісі Қазақстанның қаржы нарығындағы құбылмалылықтың кншеюінен сақ болып, сақтандыру компанияларына қатаң қадағалау жнргізуге мәжбнр. Мысалы, инвестициялық қызметті жнзеге асыру үшін Ұлттық Банк сақтандырушыларды тәуекелділігі төмен құралдарға ғана инвестициялауға міндеттейді. Олар сөзсіз сенімді, бірақ мұндай бағалы қағаздардың пайдасы төмен, сондықтан сақтандыру компаниялары пайдасын жоғалтуы мүмкін. Сондай-ақ, компаниялар жаңа сақтандыру өнімдерін жасаудағы қиындықтарға байланысты ықтимал кірістерді жіберіп алады. Бұл қаржы реттеушісі алдымен әр өнімді егжей-тегжейлі зерттеп, әрқайсысы үшін реттеуші негізді әзірлеуі керек.

Басқа жағынан алып қарағанда, Қазақстанда ерекше реттеуші режимге ие "Астана" халықаралық қаржы орталығы жұмыс істейді. 2021 жылдың желтоқсанында АХҚО, Ұлттық Банк және Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі Валюталық реттеу және қаржы орталығына қатысушылардың Қазақстанның қаржы нарығына қол жеткізу шарттары мәселелері бойынша келісімге келді. Яғни, бұл ережелер АХҚО қатысушылары қазақстандық клиенттерге, оның ішінде сақтандыру саласында көрсететін қаржылық қызметтердің тізбесін айқындайды. Қаржы орталығы негізінде арнайы реттеуші құмсалғыш құрылғанын ескере отырып, онда тіркелген компаниялар жаңа өнімдерді жасап қана қоймай, оларды кннделікті өмірімізге енгізбес бұрын сынай алады. Бұл

жалпы елдегі бизнес үшін мүмкіндіктер ашатын реттеушілердің нәтижелері қадамы.

Әдебиеттер

1. <https://kapital.kz/finance/104864/o-riskakh-i-perspektivakh-razvitiya-strakhovogo-rynka-kazakhstana.html>
2. <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/462001?lang=ru>

Ахметова Д., 1 курс магистратуры (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Комекбаева Л.С.

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Основным финансовым источником существования любой страны является налог. Исходя из вышеизложенного, у страны должны быть блага в виде средств на содержание своей системы, на расходы, понесенные в ходе исполнения своих обязанностей [1]. Государственная же деятельность по своей природе относится к управленческой деятельности, в ходе которой не создается новая ценность в виде товаров или услуг. Конкретная работа государственных служащих, как и всего государственного аппарата, в целом, не создает такого продукта (товаров или услуг), которые являются выражением ценности денег. Из-за этого государство вынуждено искать их на стороне. Существует много способов заработать деньги на централизованных государственных нуждах, но основными из них являются налоги. Представление о налоге формировалось веками, а на сегодняшний день каждый гражданин мира имеет хотя бы базовое представление о налоге. Любой гражданин страны может назвать ряд его характерных особенностей: обязательность, безвозмездность и безотзывность, уплата налогов в государственный доходный налог, денежный характер, а также необходимость в формировании государственного бюджета. Все эти признаки раскрывают лишь определенные аспекты понятия налога по определенным его параметрам, его общей сущностью характеристикам.

Несмотря на долгую историю налогообложения, многочисленные разработки в области налогообложения, вопрос о понятии «налог» остается спорным. Для понимания сути налогов важны работы английских экономистов Адама Смита (1723-1790 гг.) и Давида Рикардо (1779-1823 гг.). Адам Смит (1935), чьи взгляды легли краеугольным камнем в основу налоговых систем почти всех современных государств, сказал: «Налоги для того, кто их платит, - признак свободы, а не рабства» [2].

Современные казахстанские ученые Ярмухамедова Д. Р. и Каипова Г. С. (2021) определили налоги как обязательные платежи, налагаемые государством, взимаемые в определенных размерах и своевременно [3].

Налоговый кодекс Республики Казахстан, принятый 10 декабря 2008 года, определяет налоги как установленные государством в одностороннем порядке обязательные денежные платежи в бюджет, производимые в определенных размерах, носящие безвозвратный и безвозмездный характер [4].

По итогам девяти месяцев 2022 года в государственный бюджет страны поступило 14,8 трлн тенге, что на 31,1% больше, чем годом ранее. В аналогичном периоде прошлого года доходы госбюджета составили 11,3 трлн тенге, увеличившись на 10,4% за год [5].

Налоговые поступления в государственный бюджет составили 71,9%, или 10,7 трлн тенге, что на 41,4% больше, чем годом ранее. В том числе поступления от налога на добавленную стоимость составили 4,2 трлн тенге, от подоходного налога – 3,8 трлн тенге, от налогов на международную торговлю и внешние операции – 1,6 трлн тенге, от социального налога – 741,2 млрд тенге, от налогов на собственность – 351,5 млрд тенге.

Неналоговые поступления выросли до 343,7 млрд тенге, рост составил 39,5% за год. В том числе, доходы от государственной собственности на 2022 год составили 140,4 млрд тенге, а штрафы, пени, санкции, взыскания, налагаемые государственными учреждениями, – 79,4 млрд тенге, поступления от реализации товаров и услуг государственными учреждениями, финансируемыми из государственного бюджета, – 2,5 млрд тенге.

Поступления налога в казну государства от продажи основного капитала выросли сразу на 33,8% за год, то есть до 171 млрд тенге. Из них доходы от продажи государственного имущества,

закрепленного за государственными учреждениями, составили большую часть, а именно - 145,9 млрд тенге, от продажи земли и нематериальных активов – 23,8 млрд тенге, от продажи товаров из государственного материального резерва – 1,3 млрд тенге [6]. Поступления трансфертов увеличились на 7,6% за год, до 3,7 трлн тенге.

Таким образом, в целях развития налоговой политики в Казахстане, необходимо:

1. Совершенствовать систему прямого финансирования предприятий наукоемкой продукции научных институтов;
2. Совершенствовать систему налогового администрирования, а именно внедрить налоговые кредиты, улучшить систему налоговых льгот и стимулов;
3. Расширить категорию получателей налоговых освобождений включением индивидуальных предпринимателей.

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» от 25.12. 2017 года № 120-VI ЗРК (с и изменениями и дополнениями). [Электронный ресурс] - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700000120> .
2. Смит, А. (1935). Богатство народов. П. Дж. О'Рурк; пер. с англ. Л. Кисляковой. [Электронный ресурс] - http://lib1.usla.ru/v_vistovka/smit1.pdf
3. Рикардо, Д. (2009). Начала политической экономии и налогового обложения. [Электронный ресурс] - <https://elibrary.ru/item.asp?id=19875448>
4. Ярмухамедова, Д. Р., & Каипова, Г. С. (2021). Учетная и налоговая политика компании в республике Казахстан. Цифровая наука, (1), 44-57. [Электронный ресурс] - <https://cyberleninka.ru/article/n/uchetnaya-i-nalogovaya-politika-kompanii-v-respublike-kazahstan/viewer>
5. Майбуров, И. (Ed.). (2022). Налоговая политика. Теория и практика. Litres. [Электронный ресурс] - https://books.google.kz/books?hl=ru&lr=&id=wF1pEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=5.%09%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%B2,+%D0%98.+%D0%9D%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F+%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.+%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F+%D0%B8+%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.+Litres&ots=iS532KsFcE&sig=aSvli1jEjzpGBIYuYLRudszs9Ig&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
6. Калменова, А.А., Муратова, С. Б. (2021). Функционирование налоговой политики Республики Казахстан на современном этапе. Сборник материалов Международной научно-практической конференции на тему: «Финансовые аспекты третьей модернизации экономики Казахстана», 246-252. [Электронный ресурс] - <https://elibrary.ru/item.asp?id=46702243>

Ахметова Д., 1 курс магистратуры (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Кокембаева Л.С.

ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА РАЗВИТИЕ НАЛОГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В КАЗАХСТАНЕ

В своем Послании народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» (1 сентября, 2022 г.). Президент Казахстана отметил, что таможенно-налоговая комитет и финансовая полиция должны быть последовательны в своем поведении и применении правовых норм. Глава государства также указал на необходимость предсказуемого законодательства, повышения уровня образования и обновления государственных служащих, модернизации судебной и правоохранительной систем, использования новых правовых механизмов и информационных возможностей, а также более широкого вовлечения общества в профилактику и борьбу с коррупционными правонарушениями.

«Коррупция - это та проблема, которую невозможно решить в одиночку, - пишет профессор Йельского университета Сьюзан Роуз Аккерман. - Недостаточно просто применять уголовное законодательство для выявления и наказания виновных». Конечно, государство может поставить себе в заслугу то, что оно с размахом наказывает наиболее коррумпированных чиновников, но цель таких разбирательств - привлечь внимание общественности к проблеме коррупции и

заручиться общественной поддержкой в борьбе с ней [1].

Исходя данных Агентства по борьбе с экономической и коррупционной преступностью в стране, из 1,3 тысячи преступлений 952 отнесли к тяжелой степени, 299 правонарушений – к средней тяжести, 48 правонарушений – к небольшой тяжести, 13 правонарушений – к особо тяжким. Большинство правонарушений относилось к получению (374) или даче взятки (358), а также к мошенничеству (220 случаев).

Непосредственно к взяточничеству относятся дача или получение взятки и посредничество во взяточничестве [2]. За полгода на эти три статьи пришлось 58,5% всех коррупционных правонарушений (767 случаев).

В региональном разрезе больше всего случаев взяточничества зарегистрировали в Алматинской области (89 случаев, это на 85,4% больше, чем годом ранее). В тройке также оказались Шымкент (69 правонарушений, плюс 68,3% за год) и столица (68 правонарушений, минус 6,8%). Меньше всего случаев взяточничества среди всех регионов страны зарегистрировали в Акмолинской области (11 правонарушений с начала года, годовой рост – в 2,2 раза).

По итогам января – июня 2022 года суду передали 448 обвиняемых, совершивших коррупционные уголовные правонарушения – на 13,5% меньше, чем за первое полугодие прошлого года. 17,2% обвиняемых составили служащие акиматов и их структурных подразделений: 77 человек, годовое сокращение на 3,8% за год. Далее идут сотрудники органов внутренних дел (73 человека) и пограничной службы Комитета национальной безопасности (27 человек). Непосредственно из Агентства РК по противодействию коррупции было передано суду пять обвиняемых.

К ним относятся: регистрация налогоплательщиков; прием и выдача патентов; регистрация объектов налогообложения и объектов, связанных с налогообложением; регистрация плательщиков НДС; налоговые проверки; камеральный контроль; налоговые обязательства; обязательные отчисления в пенсионные фонды и обязательное взимание социальных взносов; представление налоговой отчетности; налоговые начисления (уменьшения); налоговые кредиты, налоговые вычеты и налоговые льготы [3].

Выделяя эти сферы налоговых отношений и указывая на неполноту норм, регулирующих данные налогово-правовые отношения, необходимо учитывать, что между всеми нормами налогового права существуют различные связи (функции, структуры и т.д.), которые образуют единую, целостную и иерархическую систему. Наличие таких связей приводит к тому, что реализация отдельной нормы налогового права находится в прямой зависимости от эффективности других норм, которые так или иначе связаны с ней.

Комплексное решение проблем требует исследования экономических, институциональных, социально-культурных причин коррупции [4]. Кроме разработки эффективных моделей ответственности необходимо повысить заработную плату государственных служащих, ограничить полномочия чиновников, решить вопрос их влияния на деятельность предпринимателей, а также изучить иные факторы, влияющие на уровень коррупции.

В демократическом обществе налоговая политика должна зависеть от предпочтений избирателей. Государству следует учитывать мнение налогоплательщиков, искать баланса частных и публичных интересов. В том случае, если государство в налоговой политике следует интересам бюрократии и связанных с ней групп, несправедливо перераспределяет налоговую нагрузку на рядовых налогоплательщиков, то последние вынуждены будут использовать нелегальные схемы.

Коррупция оказывает значительное влияние на право применение, искажает уровень налогового бремени, препятствует экономически оптимальному использованию государственных ресурсов и затрудняет реализацию макроэкономической политики государства [5]. В этом случае налоговая система как инструмент регулирования экономики не выполняет функцию развития экономики.

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» от 25.12.2017 года №120-VІЗ РК (с изменениями и дополнениями). [Электронный ресурс] - <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1700000120> .

2. Джолдыбаева, С. Е., Барышева, С. К., Гумар, Н. А., Кудайбергенов, Н. А. (2022). Налоговая политика и пути ее оптимизации в развитии деятельности организации. Вестник университета «Туран», (2), 110-116. [Электронный ресурс] - <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/article/view/2564> .

3. Нурғалиева, Р. Н., Токсанова, А. Н., & Ержанов, М. С. (2020). Разработка учетной и налоговой политики: модели оценки и учета основных средств. Вестник университета «Туран», (4), 141-146. [Электронный ресурс] - <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/article/view/1378> .

4. Рославцева, Т. А. (2020). Налоговая система РК: проблемы и перспективы. Заманауиғылым парадигмасы жастар көзімен (pp. 391-394). [Электронный ресурс] - <https://elibrary.ru/item.asp?id=43780922>.

5. Омарбакиев, Л. А. (2020). Проблемы налоговой системы Республики Казахстан и направления их решения в рамках оптимизации налогового механизма. Вестник университета «Туран», (3), 141-146. [Электронный ресурс] - <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/article/view/1016>.

Бағдат Н. Е., 3 курс (академик Е. А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., ағ аоқытушы Артакшинова В.С.

ЭКОНОМИКАНЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ БАСҚАРУ ЖНЙЕСІ РЕТІНДЕ

Мемлекет елімізде нақты технологияларды жедел дамыту есебінен «цифрлық серпілісті» де қамтамасыз ете алады. Міңдай жағдайларда мемлекет инвестицияларға жұмсалатын қаражаттың тұзақ мерзімді қайтарылымына, бәсекелестік жағдайға, трендтерге жүргізілген бағалауға сүйене отырып, қаржыландырудың негізгі, ең перспективті бағыттарын айқындайтын инвестор рөлін қабылдайды сондай-ақ табыстың білім беру және кадрларды қайта даярлау сияқты іргелі шарттарына қаржы жұмсайды.

Экономиканы цифрландыру – нақты сектордағы нақты жобалардан тұратын прагматикалық бастауды қамтамасыз ету, экономиканың қазіргі салаларын, мемлекеттік құрылымдарды цифрландыру және оларды технологиялық қайта жабдықтау жобаларын іске қосу және цифрлық инфрақұрылымды дамыту [1].

Экономиканы цифрландыру арқылы қаржылық басқару процесін жетілдіру бүгінгі күннің басты міндеттерінің бірі болып табылады. Көптеген елдер мемлекеттік деңгейде ақпараттық жобаларды енгізу бойынша белсенді қолдау көрсетеді.

Қаржылық менеджмент кәсіпкерлік қызмет болып қарастырылады, яғни қаржылық менеджердің мамандануына байланысты кәсіпорынның қаржылық қызметі дамиды. Басқару жнйе ретінде қаржылық менеджментте басқаратын ішкі жнйе, яғни субъект және басқарылатын ішкі жнйе, яғни басқару объекті қарастырылады. Субъектіге жататындар: қаржылық қызметті жүзеге асыратын мамандар тобы, яғни қаржылық менеджмент – жерлер, ал қаржылық менеджменттің объектісіне ақшалай қаражаттар, қаржылық ресурстар, капитал айналымы және қаржылық қатынастар жатады.

Қаржылық менеджмент қаржылық ресурстардың қозғалысы процесіндегі шаруашылық субъектілердің арасында пайда болатын қаржылық ресурстар мен қаржылық қарым-қатынастар қозғалысын басқаруға бағытталған. Қаржылық менеджмент қаржыны басқару мақсатын өндіру процесінен және соларға ықпал тигізетін әдістер мен тәсілдерден және қаржылық механизм тұтқасынан тұрады.

Қаржылық менеджмент басқару стратегиясы мен басқару тактикасын құрайды. Стратегияға қойылған мақсатқа жету үшін құралдардың жалпы бағыты мен қолдану әдістері жатады. Бұл әдіске шешім қабылдау үшін шектеулер мен нақты анықталған ережелер жиынтығы сәйкес келеді. Стратегия шешімдердің нұсқауларына шоғырландырылып келеді. Тактика- бұл нақты шараларда қойылған мақсатқа жету үшін қолданылатын нақты әдістер мен тәсілдер. Басқару тактикасының міндетіне оңтайлы шешім және басқарудың әдістері мен тәсілдерін таңдау жатады.

Қаржылық менеджмент басқару жнйесі ретінде екі ішкі жнйеден тұрады: басқарылатын ішкі жнйе немесе басқару объектісі және басқарушы ішкі жнйе немесе басқару субъектісі.

Қаржылық менеджментте басқару субъектісі – бұл ақша ағымын, құн айналымын, қаржы ресурстар қозғалысын және шаруашылық субъектілер арасындағы субъектілер арасындағы қаржылық қатынастарды тудырудың шаралар жиынтығы болып табылады. Басқару объектісі – бұл басқарудың әртүрлі формалары мен жүретін арнайы адамдар тобы (қаржылық дирекция басқару аппараты негізінде, ал қаржылық менеджер басқарушы ретінде) [2].

Басқарудың объектісі мен субъектісінің арасында тура және кері байланыс болады. Тура байланыс – бұл басқару объектісіне субъектіден түсетін әмір (команда). Кері байланыс – бұл

басқару субъектісіне объектіден әмірдің орындалғаны және оның жағдайы туралы тиісетін ақпарат.

Басқару объектісі мен субъектісінің жиынтығы тура және кері байланыстар мен бірге басқару жүйесін құрайды. Басқару жүйесінде басқару объектісін басқарылылатын жүйелілік, ал субъектісін – басқаратын жүйелілік деп жиі айтылады. Басқару жүйесін бірқатар жалпы шарттары сипаттайды.

Ең алдымен басқарылатын жүйеліліктің басқарушы жүйеліліктің ықпалы мен өзінің параметрін (немесе қасиетін) өзгертетін қасиеті болып табылады.

Бұл орайда басқарудың тиімділігі үшін критерийлер мен көрсеткіштер қажет, олардың ішінде басқару объектісінің іс-қызметінің маңызды параметрін неғұрлым толық көрсететіндер.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайы осы кәсіпорынның белгілі бір кезеңдегі қаржылық тұрақтылығын және оның өз шаруашылық қызметін нәзіксіз жүргізу мен өзінің қарыз міндеттемелерін уақытылы өтеуі үшін қаржылық ресурстары мен қамтамасыз етілуін көрсетеді.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы бұл-тәуекелділіктің мүмкін болатын деңгейде төлем қабілеттілігі мен несие қабілеттілігін сақтай отырып, табысты өсіру негізінде қаржыны тарату, пайдалану арқылы кәсіпорынның дамуын көрсететін қаржы ресурстарының жағдайы [3].

Нарықтық экономика жағдайындағы кәсіпорынның қаржылық ресурстарын басқаруды бұл кәсіпорын үшін өте маңызды болып табылады. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын қарастырып өтетін болсақ, ең алдымен кәсіпорынның активтеріне тоқтай және талқылай кететін болсақ, онда кәсіпорынның активтері, яғни қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді, міндеттеме мен капитал, ұзақ мерзімді міндеттемелер, капитал және олар бойынша жылбасындағы мен жыл соңындағы салыстырулар көрсетілген.

Бірінші, қысқа мерзімді активтердің жалпы жинағы жыл басында 8 059 558 425,07 тг құраса, ал жыл соңында ол 11 259 779 199,81 тг құраған, яғни қысқа мерзімді активтердің мөлшерінің өскенін байқаймыз. Ал ұзақ мерзімді активтер бойынша жыл басында 1 215 827 367,67 тг құраса, ал жыл соңында 2 925 906 333,95 тг болған, яғни 2 есеге ұлғайған. Жалпы қысқа мерзімді активтер мен ұзақ мерзімді активтердің балансы жыл басында 9 275 385 792,74 тг болса, ал жыл соңында 14 185 685 533,76 тг болған. Міндеттеме мен капитал бойынша қысқа мерзімді міндеттемелердің жалпы жинағы жыл басында 9 118 148 877,16 тг құраса, ал жыл соңында 14 205 341 004,79 тг болған. Ал капитал жинағы жыл басында 157 236 915,58 тг құраған. Жалпы міндеттеме мен капитал, ұзақ мерзімді міндеттемелер және капитал бойынша баланс жыл соңында 14 185 685 533,76 тг құраған [4].

Ақпаратты цифрландыру шаруашылық жүргізуші субъектілерді басқаруға айтарлықтай әсер етеді. Ол нәмі өзгеріп отыратын жағдайларда экономикалық тұтырықтың жалпы динамикасын белгілейді. Жаңа ақпараттық технологияларды уақтылы пайдалана білу, олардан барынша пайда алу осы саланың нарығында жоғары көрсеткіштерге қол жеткізуге, өз бизнесін серпінді дамытуға және кеңейтуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, кәсіпорында қаржылық басқару жүйесін жетілдіру, шығындарды төмендету, қаржы ресурстарын тиімді пайдалануды басқарудың қажеттілігін кәсіпорын басшылары мен менеджерлері тез түсінеді. Бұл жерде туындайтын мәселе біреу ғана, ол осы шараларды қалай жүзеге асыру жолдарын қарастыруды талап ету, есептеу жолдарын жетілдіру. Өнімнің өзіндік құнын есептеу жолдарын жетілдіру, қолда бар қорлар бар жағдайында сатып алу көлемін қалай жоспарлау керек, қандай процестерді жетілдіруге ең алдымен қаражаттарды инвестициялау керек және т.б. осындай басты мәселелерді шешу кәсіпорын үшін өте маңызды болып табылады.

Әдебиеттер

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 12 желтоқсанда № 827 қаулысы.
2. Балкибаева А.М., Қасымбаева Ж.Т. Менеджмент пәні бойынша оқу – әдістемелік кешен - Астана, 2010 ж – 162 бет
3. Мадиярова Э.С., Снйеубаева С.Н. Қаржылық менеджмент: Оқу құралы – Алматы: Экономика, 2009 ж – 262 бет
4. <https://ziatker.kz/>

АҚША-НЕСИЕ САЯСАТЫ: ҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҚ БАНКТИҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУГЕ ӘРЕКЕТТЕР

Қазақстан Республикасының экономикалық көрсеткіштері өте жоғары болып жалғасуда. Қолайлы сыртқы экономикалық конъюнктура аясында экономиканы парасатпен басқару айтарлықтай табысқа қол жеткізуге мүмкіндік берді. Бұлтретте ақша-кредит саясатын қатаңдату жөнінде бірқатар қажетті шаралар қабылданды. Резервтік талаптарды қолдану кеңейді, негізгі пайыз ставкасы (ҚҰБ-ның депозиттер бойынша пайыз ставкасы) 25 базалық пунктке артты; ҚҰБ ноталарын шығару ұлғайды. Нәтижесінде, банк кредиттері бойынша орташа пайыз ставкалары шамамен 100 базалық пунктке көтеріліп, 15 пайызданасты. Оның нәтижесінде, ҚҰБ теңгені едәуір нығайтты, мұның өзі инфляцияның одан әрі өсуін болдырмауға мүмкіндік берді.

Ақша-кредит саясаты экономиканы басқару үшін салықтарды, нәтижесінде қарыздарды және шығыстарды қолданатын бюджеттік саясатпен бірге немесе оған балама ретінде қолданыла алады. Ұлттық Банк өз қызметінде Нәтижесінде экономикалық саясатын ескеретін болады және егер бұл инфляция бойынша нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізуге қайшы келмесе, оны іске асыруға жәрдемдесетін болады.

Ақша-кредит саясатының негізгі мақсаты баға тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылатынына қарамастан, бұл мақсатқа Ұлттық Банктің күшімен ғана қол жеткізе алмайды. Инфляциялық процестерді бақылау - бұл Нәтижесінде пен жергілікті атқарушы органдар тарапынан Ұлттық Банк жүргізіліп отырған ақша-кредит саясаты арқылы ықпал ете алмайтын сұраныс пен ұсыныс тарапынан бірқатар факторлардың әсерін төмендетуге бағытталған шаралар жүргізуді талап ететін кешенді міндет.

Қазақстан Республикасында баға тұрақтылығын қамтамасыз ету Қазақстан Ұлттық Банкінің жүргізіп отырған ақша-кредит саясатының негізгі мақсаты болып табылады. Баға тұрақтылығы инфляцияның төмен деңгейіне қолжеткізу және оны қолдау есебінен активтердің нақты құнын сақтауды білдіреді, ол халық пен бизнестің инфляциялық күтулерін тиімді бекітеді. Төмен инфляция кірістердің сатып алу мүмкіндігін сақтауды және ұлттық валютадағы ұзақ мерзімді жинақтардың тартымдылығын қамтамасыз етеді.

Нәтижесінде экономикада тұтыну мен жинақтау арасында, ал жинақтаған жағдайда – актив түрі немесе жинақтау валютасы арасында таңдау жасау азаматтардың жеке таңдауына байланысты болады. Төмен инфляция кезінде бизнес ұзақ мерзімді инвестицияларды жоспарлай алады, ал қорландыру құны төмендейді. Орнықты төмен инфляция активтерді долларландыру дәрежесін төмендетеді, ұлттық валютадағы баға белгілеуді ынталандырады, экономикадағы белгісіздікті төмендетеді. Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының мақсаты инфляцияны белгіленген бағдарлар шегінде ұстау болып табылады. Инфляция бойынша орта мерзімді таргет 3-4% деңгейінде белгіленген. Теңгерімді экономикалық дамуды қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банк инфляцияны осы деңгейге дейін біртіндеп төмендетуді жнзеге асыруға ұмтылады. Бұл үшін нысаналы бағдарлар келесі түрде орнатылды: 2021-2022 жылдарға – 4-6%; 2023-2024 жылдарға – 4-5%; 2025 жылдан бастап – 3-4%. (сурет1).

Ақша-кредит саясаты инфляция бойынша мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді. Бірақ,

оның шаралары мен құралдары арасында экономикалық өсуге тікелей әсер ететін немесе оның тікелей ынталандыру болатын түрлері жоқ. Керісінше, экономикалық өсудің тұзақ мерзімді тренді ақша-кредит саясатының әсері шектелген негізгі құрылымдық факторлармен анықталады. Ақша-кредит саясатының шаралары әртүрлі макроэкономикалық кәсіптеген өзгерістердің әсерінен туындайтын экономикадағы тұзақ мерзімді нәтижелерден ауытқуды реттеу үшін тиімді.

Ақша-кредит саясаты мемлекеттің макроэкономикалық саясаты элементтерінің бірі ретінде бірінші кезекте халықтың әл-ауқатын қолдау және арттыру мақсатына қызмет ететін болады. Ол экономиканың орнықты жұмыс істеуін және елдің жалпы экономикалық мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етуді жалғастырады.

Ақша-кредит саясаты құралдарының нәтижелілігі көбінесе Құлттық Банктің ішкі экономикалық процестерге, оның ішінде инфляцияға ықпал ету белгілері берілетін трансмиссиялық тетік арналарының тиімділігіне байланысты болады.

Есепті кезеңде ҚРПҚБ кері репо операциялары бойынша тұсынатын өтімділік көлемі төмендеді, олардың орташа күндік көлемі 2022 жылғы наурыз-мамырда 196 млрд теңге болды. Ақша нарығының мөлшерлемелері Құлттық Банктің ақша-кредит саясаты комитетінің 2022 жылғы сәуірдегі кезекті отырысында базалық мөлшерлемені көтергеннен кейін өсуді көрсетті. Есепті кезеңде ақша нарығының мөлшерлемелері негізінен жекелеген кезеңдерде базалық мөлшерлемеден төмен төмендей отырып, дәліздің жоғарғы шегінде болды. TONIA барынша жоғары деңгейі геосаяси жағдайдың нашарлауы және валюта нарығындағы құбылмалылық кезеңінде: TONIA орташа мәні дәліздің жоғарғы шегіне жақындап, 14,45% болған 2022 жылғы 24 ақпаннан бастап 3 наурызға дейінгі кезеңде байқалды. Осы кезеңде TONIA мен базалық мөлшерлеме арасындағы спред 0,95 болды. Валюта нарығындағы ахуалдың тұрақтануына қарай мөлшерлемелер төмендеді: TONIA мөлшерлемесі мен базалық мөлшерлеме арасындағы спред орта есеппен 3 айда (2022 жылғы наурыз-мамыр) 0,31 п.т. болды.

Осындай жағдайларда, Құлттық Банктің ақша-кредит саясатының рөлі – тұрақтандыру, яғни рецессиясыз және ушығусыз тұрақты өсуді қолдау үшін макроэкономикалық ауытқуларды реттеу: тұрақтандыру кезінде экономиканың ушығуына мүмкіндік бермейді, құлдырау кезінде экономикалық белсенділікті ынталандырады. Сыртқы және ішкі сектордағы белгілі дәрежедегі тұрақты жағдай аясында Құлттық Банк нәзіксіз негізде инфляция бойынша нысаналы бағдарларға қол жеткізуді қамтамасыз ететін болады. Бұл ретте нақты инфляцияда нысаналы дәліз шегінен асып кету жағына да, сол сияқты қол жеткізбеу жағына да қысқа мерзімді ауытқулар болып тұрады және жүргізіліп жатқан саясаттағы қателерді білдірмейді. Инфляцияның, әсіресе шағын ашық экономика жағдайында құбылмалылығы және оның сыртқы кәсіптеген өзгерістерге осалдығы табиғи болып табылады. Мұндай ауытқулар ақша-кредит саясаты тарапынан әрекет етуді міндетті түрде талап етпейді, себебі ол экономиканың өсу келешегіне айтарлықтай теріс әсер етуі мүмкін.

Осылайша, Құлттық Банк Қазақстанның қаржылық тұрақтылығын ақша-кредит және монетарлы саясат құралдары арқылы қамтамасыз етіп отырады. Басты бұл инфляция деңгейін көздеп отырған коридордың кемінде жоғарғы межесіне қайтару болып табылады.

Сондай-ақ Қазақстанның ақша-несие аясы өзінің даму кезегінде басқа уақыттарда сияқты оңай емес кездерді кешіп отыр. Өзінің даму сатысында Қазақстан Республикасының Орталық Банкі жоғарыда атап кеткен ақша-несие реттеудің барлық құралдарын қолданады. Және де мұнда ең жақсысы Орталық Банктің қолданатын негізгі әдістері экономикалық болып табылуы.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Құлттық Банкінің жылдық есебі www.nationalbank.kz
2. Ақша-кредит саясатының 2030 жылға дейінгі стратегиясы Қазақстан Республикасы Құлттық Банкі Басқармасының 2021 жылғы «5» наурыздағы № 26 қаулысы
3. <https://strategy2050.kz/>

ПРИНЦИПЫ ПОСТРОЕНИЯ ИСЛАМСКОЙ ФИНАНСОВОЙ МОДЕЛИ

Актуальность и популярность исламских финансов за пределами мусульманских стран растут с каждым годом. О том, что стоит за этим трендом, а также об основных принципах и специфике данного направления, регулируемого нормами и предписаниями шариата, мы беседуем с Хондамиром Нусратхужаевым, членом совета Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions AAOIFI (Бахрейн) и менеджером отдела финансового контроля в Исламском банке развития (Саудовская Аравия).

Есть понятие исламской экономики, и в рамках настоящей статьи мы даже не планируем приступать к ее обсуждению ввиду необъятности данной темы. Исламские финансы — это лишь часть исламской экономики, а исламский банкинг является одной из ключевых составляющих исламской финансовой системы.

Целью современной финансовой системы является максимизация прибыли владельцев финансов в максимально короткие сроки любой ценой. Для достижения этого результата стороны применяют любые не запрещенные законом уловки, любые манипуляции сознанием потребителя, любые методы эксплуатации, включая финансовую. Поэтому мы говорим о сегодняшней финансовой системе как о «морально нейтральной».

Целью же исламской финансовой модели является создание реального экономического блага, когда каждый рубль вносит свой вклад в создание добавленной ценности. Это означает, что создание денег в исламской финансовой модели возможно только в тандеме с созданием халяльных (полезных) активов, товаров, услуг либо нематериальных ценностей. Таким образом, создание и мультипликация денег, не подкрепленных реальными экономическими благами, в рамках данной модели просто невозможны. Поэтому исламский банк выступает не в роли кредитора денег, а в роли финансиста покупок активов или услуг, лизингодателя, проектного финансиста, инвестора, т. е. в проектах, которые обязательно вовлекают реальные полезные активы.

Вторым ключевым принципом исламских финансов является недопущение гарара, что в переводе означает неопределенность, двусмысленность, неясность и использование информационных асимметрий, уловок, ухищрений, сокрытия, приукрашивания или обмана в отношении предмета договора, его цены и ключевых условий в пользу более сильной стороны договора. Равенство договорных отношений здесь является краеугольным камнем. А мы знаем, что договорные отношения — это в первую очередь социальные отношения, т. е. отношения между людьми. И чем более они справедливы, тем сплоченнее и гармоничнее общество. Например, я продаю машину и знаю все ее изъяны и дефекты. Другая сторона не знает о них. Если я продам, не сказав о ее дефектах, изъянах, приукрасив имеющиеся качества, то эта сделка со стороны исламского права считается ничтожной. Покупатель, обнаружив эти изъяны (если они не были известны покупателю до продажи), имеет право вернуть мне автомобиль и затребовать свои деньги обратно. В рамках светского права такая продажа может быть абсолютно легитимной, но в рамках исламского права она неприемлема.

Третий принцип ИФ — это запрет на легкую наживу. Под легкой наживой в данном случае понимается создание денег посредством случайности, удачи и шанса. В исламе богатство может быть только либо результатом полезного труда, либо результатом несения бизнес-риска. Поэтому здесь строго запрещены «игры нулевого эффекта», когда доход одной стороны получается за счет ущерба другой или других сторон.

Четвертый принцип — право на получение прибыли всегда сопряжено с несением бизнес-рисков. Если взять любой продукт исламских финансов, он всегда будет тесно связан с рисками. Т. е. исламский банк с момента покупки и до продажи актива в рассрочку покупателю несет все риски, связанные с таким активом. После продажи такие риски переходят на покупателя и т. д.

Если же мы рассмотрим кредит, то в ИФ он будет абсолютно не связан ни с какими бизнес-рисками. К примеру, в классическом банкинге если даже товар (купленный на заемные деньги) не был доставлен покупателю, последний все еще должен будет платить и проценты, и сумму долга. Т. е. кредиторам гарантированы доходы в любой ситуации. В исламе этот принцип не работает. Потому что отсутствие рисков для одной стороны (кредитора), притом что вторая сторона подвержена различным рискам (заемщик), создает очень нездоровые стимулы для обогащения,

эксплуатации и доминирования.

Еще одним отличием исламских финансов является определение актива как вещи и отношение к нему. Актив должен приносить пользу. Именно поэтому вещи, пагубные для индивида и общества, с моральной, физической, социальной, экономической точки зрения, являются либо запретными, либо крайне нежелательными. Этим объясняется запрет на финансирование алкогольной, табачной продукции, порноиндустрии и индустрии современных развлечений, активных вооружений и т. п. Даже если такой бизнес сулит вам огромные прибыли, мусульманам запрещено им заниматься, а банкам — финансировать.

Следующим принципом исламских финансов является принцип перераспределения богатства. В любом обществе есть богатые и бедные. И задача исламской финансовой модели — не допустить униженности человека только по причине финансового недостатка. Поэтому ислам институционализировал обязательную милостыню (закят), которая передается напрямую и строго от богатых в пользу бедных. В исламе есть неизменное определение богатства, а также активов, с которых рассчитывается закят, и неимущих и нищих, а также должников, в пользу которых передается закят.

Также широко распространена добровольная милостыня в пользу бедных и неимущих — садака. Ислам использует и систему взаимопомощи (такафуль) в отношении рисков, с которыми не способен справиться индивид либо некий отдельный бизнес. Она напоминает систему страхования, однако работает на иных основах.

Таким образом, исламские финансы инклюзивны, они направлены на вовлечение в экономическую жизнь наименее финансово обеспеченных слоев населения. И это можно сделать через платежные системы, которые позволяют масштабировать продукты. Можно достичь отличной синергии между платежными системами и исламскими финансовыми продуктами. Тем более что вопросы доступа к финансам, а также глобальным движениям человеческих ресурсов стоят наиболее остро именно в странах с исконным мусульманским населением. Поэтому исламский финтех — это еще одна сфера, которая просто не может не воспользоваться этими тектоническими изменениями, а также приблизить и облегчить доступ к финансам и финансовым услугам для тех, кто ранее даже и не питал надежд на их получение.

Литература

1. Исламские финансы и бизнес [электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.islamic-finance.ru>.
2. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь/ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. Москва: ИНФРА-М, 2018. - 496 с.
3. Ульченко, Н.Ю. Экономическое развитие и исламская экономика (опыт Турции и Ирана). Исламское и общественное развитие в начале XXI века / Н.Ю. Ульченко, Н.М. Мамедова. Москва: Институт востоковедения РАН, 2019. - 496с.
4. Информационное агентство [электронный ресурс] / - Режим доступа:<http://www.regnum.ru>.

Бертаев И.С., 2 курс магистратуры (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Акбаев Е.Т.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКОГО БАНКИНГА А ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

В конце 50-х — начале 60-х годов XX века в исламских университетах полным ходом шли дискуссии относительно экономической доктрины ислама. Спорили насчет того, как идеи, заложенные пророком Мухаммадом в Коране, могли бы сочетаться с практикой капитализма и социализма в экономической области. Так появился термин «исламская экономика».

Исламские банки — уникальный экономический институт, который появился в XX веке. Свою правовую основу, как и экономические методы, исламские банки заимствовали из права Шариата. Актуальность проблем договорных конструкций обоснована, прежде всего, быстрым ростом популярности исламских банков во всем мире.

Достоверно известно, что первым исламским банком является Мит-Гамр, стоит отметить, что данный банк нельзя назвать полностью «исламским банком в прямом смысле этого слова. В основу его деятельности были положены принципы, заложенные в Коране, объединение немецких

сбербанков позволило начать эксперимент. Неожиданно для всех — данный эксперимент имел невероятный успех, за 3 года с 25 000 египетских фунтов вклады выросли до 125 000, инвестиционные депозиты выросли с 35 000 до 75 000, при том, что около 60 % заявок банк отвергал, чтобы не подвергать эксперимент риску.

В 1967 году банк был закрыт, на данном этапе насчитывалось уже 9 банков, которые работали по принципам, заложенным в Исламе. В 1972 году участниками эксперимента был подготовлен документ «Египетское исследование по исламским банкам», данный документ позволил в 1973 году принять решение о создании Международного исламского банка, который начал свою деятельность в 1975 году. Отделения МИБа открыты в 34 странах мира, помимо этого осуществляет материальную поддержку нуждающихся в финансировании стран (прямое воплощение исламской экономики) [1].

Стоит разобраться в причинах успеха первого исламского банка, в ходе исследования удалось выделить следующие причины, позволившие получить такой результат, прежде всего это выгодное экономическое положение (большинство людей, проживавших на этой территории исповедовали ислам, ввиду этого, банками не пользовались). Умелая политика в отношении продвижения исламского банкинга также весьма ощутима. Помимо этого, основной причиной, безусловно, является стабильный и непрерывный экономический рост.

Исламский банкинг или бэнкинг получил широкое распространение в странах Европы, особенно в Англии. Одним из факторов внимания можно назвать отличие от классического понимания банка [3]. Зачастую многие удивляются данному факту, а между тем на территории Великобритании функционирует 5 таких банков, первый из которых появился еще в 2004 году. В странах СНГ также имеются такие банки, одним из первых внедрять их в свою банковскую система начал Казахстан. В Казахстане с 2006 года начали активно заниматься внедрением таких банковских систем. Одной из веских причин можно считать подавляющее количество мусульман в стране около 80 %). С целью облегчить функционирование исламских банков — началось изменение национального законодательства Казахстана. Исламский банкинг в Казахстане находится на первоначальной стадии развития и пока представлен единственным финансовым институтом — AlHilal, 100 % которого принадлежит правительству Абу-Даби (ОАЭ) [2].

Для того, чтобы осуществлять свою деятельность на территории России, необходимо отметить важность экономических принципов функционирования исламских банков, которые выступают как особый вид связи между всем спектром отношений, возникающих в данной сфере. Исламские банки фактически состоят из исламской философии, а принципы — это кондовые понятия, без которых невозможно понять сущность ни одного, ни другого.

Важнейшим принципом функционирования исламских банков является использование особых экономических инструментов, основными являются: мушарака и мудараба. Помимо основных выделяют также: иджара, мурабаха, истисна. Целесообразно будет рассмотреть данный набор инструментов и сравнить его с законодательством Российской Федерации. Под мушаракой в самом общем смысле понимают совместное доленое предприятие, в котором инвесторы осуществляют вложения вкладчину и делят между собой как прибыль, так и убытки в соответствии с размером пая. Одним из инвесторов может быть исламский банк. По своим признакам схож с товариществом на вере, но с определенной спецификой.

Мудараба отличается от мушараки лишь тем, что одним из инвесторов обязательно должен быть исламский банк, который вкладывает финансовые средства, а другие участники только труд и знания.

Следующие виды инструментов по своей природе схожи с финансовой арендой (лизингом): — мурабаха — исламский банк приобретает необходимый клиенту актив (недвижимость или товар, в зависимости от условий договора) и передает его с отсрочкой платежа. В данном случае правила не нарушаются, так как банк получает вознаграждение за взятый на себя риск — истисна — здесь исламский банк помогает заключить договор покупателю и производителю (продавцу), оплачивает его в целях производства (поставки) определенного продукта с заданными спецификациями по определенной цене и с фиксированной датой поставки. Тоже выступает как некий особый вариант лизинга, принципы также соблюдаются ввиду взятия банком на себя возможных рисков.

Главной категорией договоров будут являться риски, которые могут понести участники соглашения. Риски могут варьироваться в зависимости от того направления, которое выбрал клиент. Если направление сотрудничества направлено на достижение какой-либо прибыли — риски оцениваются банком для выявления потенциального направления сотрудничества. Если же

клиент осуществляет деятельность для «блага других», то риски не рассматриваются.

Таким образом, можно сделать вывод о правовом регулировании исламских банков, которое происходит на двух уровнях: международном и национальном. На международном уровне осуществляется регулирование со стороны Исламского банка развития (международный исламский банк), на национальном уровне — законодательство отдельно взятой страны. Для России не характерен данный вид отношений, ввиду малоизученности данного явления. Ряд исламских банков функционирует, но из-за проблем двойного налогообложения, социальной предубежденности в религиозности таких учреждений, пользуется популярностью лишь в отдельных регионах страны. Вмешательство со стороны государства в данный вопрос необходимо, что, безусловно, решит ряд проблем в данной сфере и позволит дальше развиваться таким институтам.

Литература

1. Исламские финансы и бизнес [электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.islamic-finance.ru>.
2. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь/ Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. Москва: ИНФРА-М, 2018. - 496 с.
3. Ульченко, Н.Ю. Экономическое развитие и исламская экономика (опыт Турции и Ирана). Исламское и общественное развитие в начале XXI века / Н.Ю. Ульченко, Н.М. Мамедова. Москва: Институт востоковедения РАН, 2019. - 496с.
4. Информационное агентство [электронный ресурс] / - Режим доступа:<http://www.regnum.ru>.

Грачева К., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)

Научный руководитель – к.э.н., ассистент профессора Мыржыкбаева А.Б.

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИЙ, ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, НОВЫХ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ФИНАНСОВОМ СЕКТОРЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

На сегодняшний день главным трендом на международном финансовом рынке является развитие финансовых технологий, которые меняют традиционные направления оказания финансовых услуг и способствуют появлению инновационных продуктов и сервисов для конечных потребителей. В Казахстане утверждена государственная Концепция развития финансового сектора РК до 2030 года, а ее реализация в контексте развития инноваций, финансовых технологий, новых бизнес-моделей и компетенций на финансовом рынке сводится к решению следующих стратегических задач:

Таким образом, НБРК и АРРФР будут сформированы благоприятные правовые условия и среда для внедрения инноваций, развития цифровой финансовой инфраструктуры, применения технологии блокчейн, что позволит создавать высокотехнологичные цифровые сервисы для граждан и бизнеса. Создание единых площадок для рассмотрения предложений участников рынка, позволит своевременно выявлять и совместно с рынком прорабатывать глобальные тренды, текущие проблемы и барьеры для развития финансовых технологий. Ожидается, что создание коллаборативных площадок приведет к сокращению издержек участников рынка, повысит доступность финтех-компетенций и позволит ускорить вывод новых продуктов на рынок в безопасном режиме. Здесь одним из главных является решение вопроса о членстве в Global Financial Innovation Network (GFIN), признанной «глобальной регуляторной песочницей».

Инфраструктурные решения по развитию цифровой инфраструктуры также будут включать развитие системы мгновенных платежей, организацию локальной инфраструктуры для обработки операций по платежным карточкам, развитие сервиса удаленной идентификации клиентов, проработку вопроса внедрения «цифрового тенге». По данным BIS (на июль 2022 года), 72 центральных банка по всему миру изучают вопрос внедрения цифровой валюты центрального банка, 29 пилотируют. В 2021 году НБРК был разработан технологический прототип платформы цифрового тенге, а также выработана первичная модель оценки влияния цифрового тенге на финансовую стабильность и экономику в целом. [2]

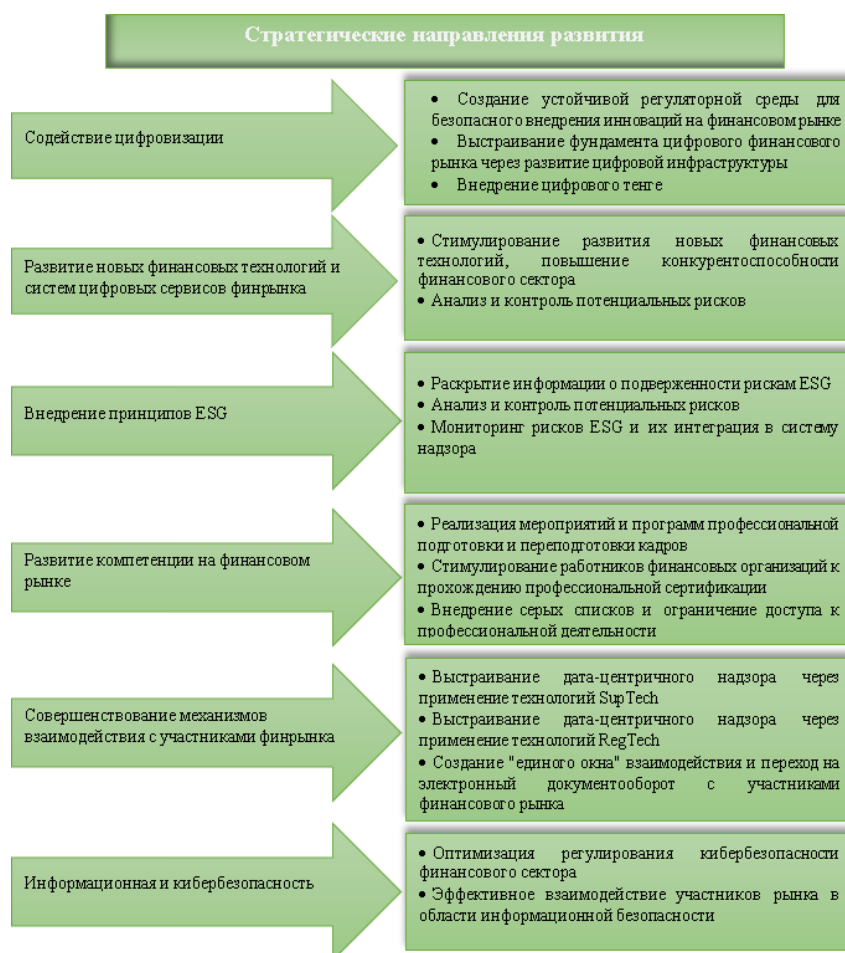

Рисунок 1. Стратегические направления развития инноваций, финансовых технологий, новых бизнес-моделей и компетенций в финансовом секторе РК
Примечание – составлено автором согласно источнику [1]

В последние годы на финансовом рынке наблюдается активный переход с оффлайн-формата на системы цифрового финансового сервиса, в том числе цифровых платформ. Значительное влияние на развитие систем цифрового сервиса в стране оказали банки. Сегодня на локальном рынке присутствуют несколько систем цифрового сервиса, функционал которых включает предоставление финансовых и нефинансовых услуг в онлайн-формате. По многим параметрам цифровизации финансовый рынок Казахстана входит в число лидирующих стран в регионе. Следует отметить, что инновации и онлайн-сервисы востребованы населением, есть технологические и инфраструктурные условия для их ускоренного развития.

Внедрение технологий открытого банкинга требует разработки стандартов открытых интерфейсов Open API и Open Banking, позволит обеспечить эффективный обмен данными, включая информацию о клиентах и потребителях, предоставляя возможность оказания финансовых услуг через различные каналы цифрового сервиса.

Для обеспечения защиты персональных данных и минимизации рисков кибермошенничества Агентством совместно с НБ будут разработаны необходимые стандарты информационной и кибербезопасности, процедуры комплаенса по правилам KYC (Knowyourcustomer). При этом обсуждение рисков по обеспечению информационной и кибербезопасности будет проводиться совместно с соответствующими государственными органами, являющимися регуляторами в указанной сфере и участниками финансового рынка, с соблюдением баланса решений по стимулированию дальнейшего развития финансовых технологий и безопасного функционирования финансового рынка.

Финансовый сектор играет ключевую роль во внедрении принципов ESG, поскольку обеспечивает финансирование «зеленой» экономики и имеет важный рычаг по стимулированию трансформации компаний с учетом рисков ESG. Внедрение принципов ESG способствует проведению финансовыми организациями оценки потенциальных потребителей своих услуг с

точки зрения климатических рисков и экологических проблем наряду с финансовыми рисками. Это в свою очередь стимулирует клиентов финансовых организаций соответствовать принципам устойчивого развития.

Также планируется приведение законодательства Республики Казахстан в сфере информационной безопасности в соответствие международным стандартам ISO 27000, 27001 и 27005. Будут усовершенствованы требования к компетенциям руководителей и работников подразделений информационной безопасности и к службам реагирования на инциденты информационной безопасности. Ожидается, что реализация соответствующего механизма позволит повысить компетенции в киберкриминалистике для расследования финансовых преступлений. [1]

Резюмируя, следует отметить, что внедрение и применение новых цифровых технологий в финансовом секторе требует быть готовыми к фундаментальным изменениям принципов предоставления услуг и бизнес-процессов взаимодействия компаний с клиентами, другими участниками финансового рынка и регуляторами, а также увеличение объемов и скорости транзакций за счет использования новых цифровых инструментов и платформенных решений.

Литература

1. Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года// <https://online.zakon.kz>
2. Официальный сайт Национального Банка РК // <https://www.nationalbank.kz/ru>

Денисов С.Д., 2 курс (КарУКазпотребсоюза)
Научный руководитель – к.э.н., доцент. Борисова Е.И.

ПЛЮСЫ И МИНУСЫ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Казахстан имеет огромные территории, на которых расположились богатейшие природные ресурсы, большое количество образованного населения с относительно спокойной политической обстановкой внутри страны. Казахстан привлек внимание многих международных компаний, надеющихся получить прибыль от использования огромных запасов угля, нефти, газа, металлов и других минералов, оцениваемых в свыше, чем \$ 8,7 триллионов долларов. Сам же Казахстан стоит на 9 месте в мире по запасам территории. Он расположен между крупнейшими мировыми рынками, на перекрестке Европы и Азии. Это огромное преимущество, предоставляет доступ к Евразийскому рынку и дает экспортный потенциал стране.

Необходимым процессом для экономики Казахстана безоговорочно считается привлечение иностранных инвестиций. Приток иностранного капитала и его правильное государственное регулирование позитивно влияет на экономику, об этом свидетельствует и сам мировой опыт. Инвестиции содействуют становлению и укреплению частного предпринимательства в странах со средним и низким уровнями экономического развития, мобилизуют капитал для реализации серьезных проектов, создания смешанных компаний, рынков ссудного капитала.

Иностранные инвестиции способны благоприятному развитию экономических секторов внутри страны. Благодаря ним создаются новые рабочие места, рынок наполняется новыми и конкурентными товарами, произведенными внутри страны. Это отлично способствует развития и увеличения экспорта страны и заявления о себе на мировом рынке.

Иностранные инвестиции могут повышать не только уровень качества товара и товарооборота, но и повышать качество на рабочих местах. Инвестор может финансировать в новые технологии, приборы и инновационные производственные механизмы. Это отлично складывается как на самом производстве, так и на сотрудниках, для которых эти меры являются способствующей единицей для увеличения производительности.

Иностранцы, открывающие и развивающие экономику страны могут также поспособствовать критерием доверия мировой общественности. Это отличный показатель что страна готова развиваться и ее зрелости экономических реформ. Наихудшим сценарием, конечно, будет считаться если сами мировые бренды не осуществляют свою деятельность в стране, ведь если в стране отсутствует тот же «McDonald's», тем временем как почти во всех экономически развитых и развивающихся стран он есть, это повод задуматься: все в стране в порядке и так ли она экономически и инвестиционно интересна?

Инвесторам привлекательна тема льготных условий налогообложения, но только тогда, когда он окончательно решен инвестировать свои сбережения в страну. Но, прежде чем использовать свой капитал инвестору важны экономически стабильные, предсказуемые и эффективные решения, того же налогообложения. Несомненно, то, что все эти факторы связаны с общеэкономической стратегией правительства, поэтому решение этих проблем нуждается в комплексном подходе.

Казахстанская экономика, сильно зависимая от экспорта сырья, находясь в постоянной зависимости от ценовой конъюнктуры мировых сырьевых рынков. Сами же предприятия по обрабатывающей промышленности не сильно развиты и имеют довольно слабую конкуренцию на мировом масштабе. Та и сами нынешние инвестиции, приоритетно направленные на нефтедобывающую отрасль. Инвестиции продолжаются и на сегодняшний день их около 60% направлены на нефтегазовую отрасль. На все остальные сферы будто сельское-хозяйство, наука, медицина и т.д. идет по 8%, что безусловно считается плохими показателями.

К относительным недостаткам иностранного инвестирования можно отнести то, что инвесторы в сила ставить правила введения игры и отказ им может повлечь к существенному откату их инвестиций. Самим же инвесторам выгодно инвестировать в нефтедобывающие сектора, там идет самый максимально рентабельный бизнес. Государство тоже получает огромные доходы с этого, но экономика подсаживается на «Нефтяную иглу» и сильно от нее зависима, что считается не благоприятным фактором. Государство само начинает поддерживать нефтегазовую отрасль, тем самым завлекая новых иностранных инвесторов и само развиваясь при этом. Но, к сожалению, другие сектора экономики получают куда меньшую поддержку, тем самым развиваясь довольно в медленном темпе.

Основной целью инвестиционной политики Казахстана должно стать обеспечение высокого качества жизни населения, преодоление экономической отсталости, использование иностранного капитала в модернизации экономики.

Литература

1. Закон РК —Об инвестициях| от 8.01.2003 г.
2. Официальный сайт Инвестиционного фонда Казахстана.
3. Хамитов Е.Н. Инвестиции в реальный сектор экономики: проблемы оценки и развития. 2000г.

Денисов С. Д., 2 курс (КарУ Казпотребсоюза)
Научный руководитель – м.э.н, старший преподаватель Идирисова А.Т.

ОРГАНИЗАЦИЯ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ И ПРОБЛЕМЫ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В современную эпоху глобализации и национальных экономических интеграциях, одно из самых значительных условий развития экономики государства является надежность платежной системы. Она же, в свою сущность, гарантирует экономическую безопасность страны и ее развитие располагает особую важность в условиях развития Казахстана.

Одну из самых первостепенных ролей в экономике страны играет безусловно Национальная платежная система, реализуя тем самым монетарную политику. Ее развитие обеспечивает безопасность платежных услуг, повышение качества, финансовую стабильность, доступность и др. что является одной из важнейших задач Национального Банка.

Платежный механизм можно по праву считать как одно из важнейших структур рыночной экономики, где его можно поделить на две категории: Безналичный платежный оборот и денежно–наличный платежный оборот. В Казахстане идет соотношение как 17,9% денежно–наличного оборота и 82,1% безналичного. Тем временем в мировой практике наличные деньги базируются около 10%, а безналичных 90% [1].

Существуют определенные принципы безналичных расчетов, которые банки должны соблюдать. К ним относятся:

1. Наличие банковского счета клиента;
2. Исполнительная деятельность банка по распоряжениям собственника счета по проведению операций;

3. Срочность;
4. Обеспеченность;
5. Контроль.

Проводимые банком безналичные расчеты производятся в определенных формах, которые представляют собой способы платежа и соответствующий им документооборот, устанавливающий форматы и порядок заполнения используемых расчетных документов [2].

На «01» сентября 2022 года основную долю безналичных операций в Казахстане приходится на интернет/мобильный банкинг 64,6% от общего количества операций и 82,1% от общего объема безналичных платежей и переводов денег, на POS-терминалы 35,4% и 17,7% от общего количества и объема безналичных платежей и переводов денег. 98,8% и 91,0% от общего количества и объема операций осуществлялись операции по выдаче денежных средств через банкоматы [3].

Платежи через Интернет и платежные карты стали основными платежными инструментами в нынешнее время. Недостаток доверия и безопасность совершаемых операций является одной из острых тем, мешая их совершенствованию и формированию. Страх лишиться своих денег относится к психологическим трудностям потребителей, а многочисленные публикации о кражах информации из компьютерных систем и массовых взломах только усугубляют ситуацию.

Не только в Казахстане, но и во всем мире считается более перспективным и наиудачнейшим решением безналичных операций – использование мобильного банкинга.

Мобильный банкинг – это система, дающая возможность получения информации и управления средствами на банковском счете с помощью мобильного телефона или планшетного компьютера [4].

В современных условиях развитие платежной системы осуществляется по двум направлениям:

- Внедрение расчетов мобильного банкинга приведут к сокращению наличных денег в обращении;

- Переход к электронной системе дистанционного обслуживания банковских клиентов.

Электронные способы оплаты входят в повсеместную жизнь и создают положительную тенденцию для безналичных расчетов, все, потому что их специфика более результативна и не дорога.

Проблемы совершенствования обусловлены рядом причин, как:

- Недостаточным уровнем защиты банковской информации, следовательно клиентской базы от злоумышленников. Требуется организация максимальной защиты от похищения, повреждения и уничтожения аппаратуры и носителей информации банковских организаций; автоматизированных систем от компьютерных вирусов, информационных ресурсов от несанкционированного использования и незаконной модификации;

- Региональный разрыв в уровне развития обслуживания безналичных операций в сельской местности;

- Недостаток доведения информации о преимуществах использования мобильного-банкинга от наименее активных участников безналичных операций (например, значительной части людей пенсионного возраста, сельских жителей) для осуществления платежных операций позволит более активно развивать данный сегмент рынка банковских услуг.

Литература

1. Платежные карточки и электронные банковские услуги – Национальный Банк Казахстана
2. Новый университет. Серия «Экономика и право». Д.М. Беридзе, М.Р. Костянская – 2012г.
3. <https://nationalbank.kz/ru/news/elektronnye-bankovskie-uslugi/14121>
4. Мобильные банковские системы. Образовательный портал «Справочник». Е.Е. Дульнева – 14.09.2022

ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНЫҢ ӨНДІРІСТІК КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ БАНКТІК КРЕДИТТЕУДІҢ ӘСЕРІН ТАЛДАУ

Мемлекеттің экономикасын жаңғырту нәтижелерін жеделдету үшін сауатты қырылымдық инвестициялық саясатты жүргізу өте маңызды, өйткені ұлттық экономиканың басым салалары мен өнеркәсіп секторларын дамытудың дұрыс таңдалған пропорциялары елге жоғары өнімділікті, экономикалық өсуді, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруды және халықтың өмір сүру сапасын жақсартуды қамтамасыз етеді.

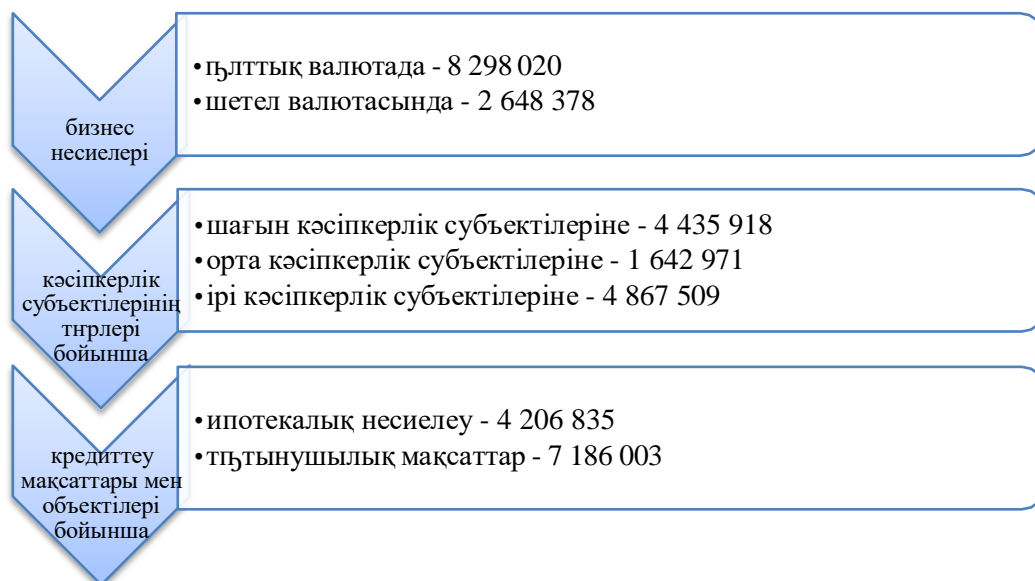
Мемлекеттік қаржы кез-келген қаржы жүйесінің маңызды элементі болып табылады. Мемлекеттік қырылым мен жүйеде мемлекеттік қаржы ел экономикасының дамуына әсер ететін қажетті буын. Сонымен қатар, Мемлекет маңызды позицияны иелену және белгілі бір міндеттерді қабылдау арқылы ресурстарды ынталандыруға, қайта бөлуге және бақылауға мүмкіндік алады. Жаңа жаһандық ахуал жағдайында мемлекеттік қаржы ұлттық экономиканы жаңғырту міндеттерін шешуде және жеке сектормен әріптестік негізінде Қазақстанның индустриялық-инновациялық даму стратегиясын іске асыруда маңызды рөл атқарады.

Қаржы саласында 2022 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша ел банктері банктік емес заңды және жеке тұлғаларға кредиттерді қоса алғанда, 19 триллион 399 миллиард 532 миллион теңге кредит берді.

Қазіргі уақытта елдің несие нарығының жай-күйіне әлемдік экономикада тұрақтылықтың болмауы, негізгі Қазақстандық экспорттық шикізат тауарларына сұраныстың төмендеуі, халықтың табысының төмендеуі, шетел валюталары бағамының өсуі, инфляция нәтижесінде әсер етеді.

Осы жағдайларда қолданыстағы кредиттік қатынастарды егжей-тегжейлі қарау елдің қаржы кредиттік жүйесінің жай-күйін бағалауға, ағымдағы сәтте кредиттік қатынастарды, тұрақтай алғанда елдің кредиттік жүйесін одан әрі жетілдіруге ықпал ететін кредиттеу проблемаларын айқындауға мүмкіндік береді.

Қазақстанның банк секторы ел экономикасының нақты секторын қаржыландырудың негізгі көздерінің бірі болып табылады, бұл жағдайда банктердің ресурстарын қалыптастыру халықтың, ұйымдардың ақшалай жинақтары арқылы жүзеге асырылады. Бірақ экономиканың негізгі салаларының кәсіпорындарын тұзақ мерзімді ресурстармен толықтыру бөлігінде мемлекетке шешуші рөл беріледі. Осылайша, Қазақстан экономикасының нақты секторын кредиттеу мәселелері өзекті болып табылады және зерттеуді талап етеді.

Сурет 1. Экономиканың банк секторының кредиттері [1]

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің кредиттер көлемі 14% - ға өсіп, 4,4 трлн-ға теңге жетті; орта кәсіпкерлік 9,1% - ға, 1,6 трлн-ға дейін төмендеді, ірі кәсіпкерлік 1,2% - ға, 4,8 трлн-ға теңге дейін өсті.

Екінші деңгейдегі банктердің экономиканың нақты секторын кредиттеуді талдауы жағдайдың тұрақсыз екенін және кредиттеу қарқынын арттыруды талап ететінін көрсетеді. Ел экономикасының нақты секторын кредиттеудің осы көрсеткіштері өндірістерді жаңғырту, айналым қаражаттарына өсіп келе жатқан қажеттіліктерді толықтыру үшін жеткіліксіз. Экономиканың нақты секторының өндірістік көрсеткіштерін тұрғыту жаңа қуаттарды енгізу, жаңа технологияларды қолдану есебінен қамтамасыз етілуі мүмкін, бұл қаржыландыруды тұрғыту кезінде банктердің кредиттері арқылы мүмкін болады. Ел экономикасын қолдаудың бірқатар мемлекеттік бағдарламаларын іске асыру, оның ішінде экономиканың нақты секторын несиелеу ғана ел экономикасында салыстырмалы тұрақтылықты сақтауға ықпал етеді[2].

Қаржы секторы ақпараттық технологияларды енгізуді алғашқылардың бірі бола бастады. Соңғы 10 жылда нәтиден шықпай-ақ кейбір операцияларды орындауға мүмкіндік беретін қолданбалар пайда болды. Қазақстанда қаржы технологияларының өсіп келе жатқан нарығын ескере отырып, келешекте осы мақсаттарға қол жеткізу бойынша ілгерілеу байқалады деген қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы — [Электрондық ресурс] - қолжетімділік режимі. URL:<https://primeminister.kz>
2. ҚР қаржы секторын цифрландыру: көлеңкелі экономиканы төмендету және жаңа технологиялар — [Электрондық ресурс] - қолжетімділік режимі. — URL:<https://wfin.kz/>

Жарылғапова Ж.Ж., Мадикан З.А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - аға оқытушы Артақшинова В.С.

ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ НЕСИЕЛІК РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі жағдайда Қазақстандағы екінші деңгейдегі банктердің несиелік саясаты банк саясатын қалыптастыру кезінде маңызды орын алады. Банктердің несиелік саясатында несиелік ресурстарды қалыптастыру және бөлу нәтижесі ерекше маңызға ие.

Банктік несиелік ресурстары әртүрлі операцияларды, соның ішінде клиенттерге несиелік беруді қаржыландыру және жнзге асыру үшін қаражаттың болуын білдіреді. Банк ресурстарының құрылымы оның қызметінің мамандануына, әмбебаптандырылуына байланысты.

Несиелік ресурстарды тиімді пайдалану белгілі бір уақыт кезеңіндегі нарықтық тенденция туралы ақпаратты талдау, өңдеу және жинақтау процесін, алынған ақпарат негізінде сауатты басқару шешімін жнзге асыруды, тәуекелдер мен банктік кірістердің ықтимал өсуін ескере отырып, еркін меншікті және тартылған қаражатты дұрыс орналастыруды көздейді.

Несиелік ресурстарды тиімді пайдалануды айқындаудың қазақстандық тәжірибесінде банктердің несиелік ресурстары анағұрлым қолжетімді болды, бұл туралы өткен жыл тұтынушылық несиелеу динамикасының қалпына келуімен ерекшеленді. Тұтынушылық қарыздар портфелінің өсу қарқыны 2020 ж. ж. 4.3% - дан 2021 ж. 40.0% - ға дейін жеделдеді (2019 ж. +26.9%). Өсу динамикасының одан әрі жеделдеуі де байқалды тұрғын нәтиже қарыздарының портфелі 2020 жылғы 32.3%-дан 2021 жылы 40.3% -ға дейін (2019 жылы+32.0% -ға дейін). Бұл ретте корпоративтік Кредиттеу серпіні елеулі артта қалушылықты тағы да көрсетті: экономиканы кредиттеудің 26.5% - ға өсуі аясында заңды тұрғылар қарыздарының 1 портфелі небәрі 9.3% - ға (2020 жылы -1.5% - ға) тұрғығандығын атап өту қажет.

Қазақстандық банктердің тәжірибесінде басқа коммерциялық банктерден немесе Қазақстан Республикасының Пұлттық банкінен сатып алынатын кредиттік ресурстар кеңінен таралды.

Банкаралық несиелер - бұл коммерциялық банктер иелері болып табылатын мерзімді несиелердің бір түрі. Нәтижесінде бағдарламаларды, әсіресе аграрлық секторды қолдаумен байланысты бағдарламаларды кредиттеу үшін Қазақстан Республикасы Пұлттық банкінің орталықтандырылған ресурстары кеңінен пайдаланылды.

Банкаралық қарыздар нарығы-коммерциялық банктердің несиелік ресурстарын толықтыру көздерінің бірі және өзінің өтімділігін жедел реттеудің маңызды құралы. Қазіргі уақытта банкаралық несиелік кең таралған. Бұл банктер арасында несиелік ресурстарды сатып алу-сату туралы келісім жасалған кезде пайда болады.

Жнженің әлсіздігі Қазақстанның банк нарығы 2022 жылы жұмыс істеп тұрған кәсіби

қатысушылардың нарықтық кншінің елеулі қайта бөлінуіне және өзгеруіне ышырады.

	Актив динамикасы		Несиелік қоржын динамикасы		Жеке тұлға динамикасы		Заңды тұлға динамикасы		Таза пайда динамикасы	
	тенге млрд	%	тенге млрд	%	тенге млрд	%	тенге млрд	%	тенге млрд	%
Xalyk bank	+1842	+15,8	+1635	+27,1	+468	+10,8	+1346	+33,1	+76	+20,5
Kaspi bank	+1037	+28,8	+513	+20,0	+710	+27,6	+258	+102	+33	+12,8
Centercredit	+1690	+81,6	+707	+58,2	+665	+86,1	+681	+118	+121	+95,4
Forte bank	+323	+13,0	+298	+36,1	+95	15,5	+73	+6,4	+26	+54,5
Jusan	+5,1	+0,2	+116	+11,4	-66	-9,7	-58	-7,2	+51	+219
Eurasian bank	+885	+62,4	+367	+50,9	+261	+54,4	+375	+59,2	+70	+107,4
Bank RBK	+591	+46,5	+230	+35,5	+76,0	+22,0	+486	+119	+20	+180
Bereke bank	-2635	-62,4	-1078	-46,5	-879	-84,3	-881	-55,5	-303	
Freedom bank	+637	+160	+194	+115,7	+212	+55,9	+226	+34,3	+8,3	203
Altyn bank	+286	+44,4	+62	+23,2	+107	+58,9	+161	+53,1	+7,4	+54,1
Home kredit bank	+70	+14,6	+53	+14,0	+37	+23,7	-6,2	-25,3	+10	+39,4
Nurbank	+4,6	+1,0	+19	+8,3	-4,7	-3,3	+0,6	+0,3	+3,1	+185
VTB	-303	-59,8	-108	-50,9	-67	-81,7	-262	-86,4	-42	

Сурет 1. 2022 жылғы 1 қарашаға активтердің кемуі бойынша банктердің активтерінің, кредиттерінің (кері Репоны есепке алмағанда) және клиенттік қаражаттың динамикасы

Нәтижесінде банктік шоттардан ақша ағындарының жаңа толқынын тудырған уақытша қолма-қол ақша тапшылығы пайда болды. Мұның бәрі теңгенің кнрт әлсіреуі және айырбас бағамының одан әрі жоғары құбылмалылығы аясында болды. Валюта нарығындағы дағдарыс тез тоқтап қалды және жоғары номиналды және нақты ставкаларға, олардың тұрақсыздығының жоғары деңгейіне және ставкалар арасындағы нлкен айырмашылыққа әкеледі (Сурет 1). Өтеу мерзімі өте қысқа құралдар нарықтың қажетті тереңдігін қамтамасыз ете алмайды. Қазіргі уақытта нарықта қатысушылар саны жеткіліксіз. Көптеген банктер нарықтың артықшылықтарын пайдалануды әлі нйренбеген. Нарық дамуының жоғарыда аталған барлық әлсіз жақтары оның ашықтығының жеткіліксіздігінің, ақпаратқа қолжетімділіктің шектелуінің, тәуекелдерді талдаудың сапасының нашарлығының және монетарлық саясаттың мақсаттары мен құралдарының анық көрсетілмеуінің салдары болды.

Банктер банкаралық нарыққа қатысуға деген ымытылысын төрт негізгі себеппен тнсіндіреді. Банктер резервтеу нормаларын орындау, өз клиенттерінің инвестициялық жобаларына қаражат беру, ағымдағы өтімділікті қолдау және төрелік ету ншін несие алады. Осылайша, банкаралық нарық, бір жағынан, қосымша өтімділікке ие банктерге қарызға ақша беруге және осылайша тартылған қаражатты немесе пайыз әкелмейтін қаражатты ұстау құнын азайтуға мнмкіндік береді, ал екінші жағынан, нарық банктік операцияларды қамтамасыз ету ншін қажетті бос қаражатқа жылдам қол жеткізуге мнмкіндік береді. Бұл коммерциялық банктердің табысты жұмыс істеуі ншін жақсы дамыған банкаралық нарық қажет екенін білдіреді.

Жоғары айтылғандарды ескере отырып, екінші деңгейлі банктерінің ресурстары көлемінің коммерциялық банктің қызметіне әсері несиелік ресурстарды жұмылдырудың жаңа формаларына банк әрекет етеді. Банк ресурстарының ұлғаю динамикасы соңғы уақытта жеке ұлғаларды да, ұйымдарды да ынтымақтастыққа тарта отырып, қарқын алып келе жатқан банк қызметінің дамуы мен кеңеюіне көбірек байланысты. өз қызметін жнзеге асыру ншін банктердің өз иелігінде белгілі бір ресурстар болуы керек. Екінші деңгейлі банктерінің ресурстары - бұл олардың меншікті капиталы мен қорлары, сондай-ақ банктер пассивті операцияларды жүргізу нәтижесінде тартқан және банктердің белсенді операциялары ншін пайдаланылатын қаражат.

Әдебиеттер

1. Банковское дело. Учебник/Под ред. О.И.Лаврушина.9-е изд., Издательство:КноРус,2016. - с.448
2. «Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. 31 тамыз 1995 жыл
3. <http://www.nationalbank.kz/>
Жарылғапова Ж.Ж., Мадикан З.А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

ОТБАСЫЛЫҚ БИЗНЕСКЕ САЛЫҚ САЛУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Отбасылық бизнес - бұл отбасы мүшелері мен жақын туыстары қатысатын пұжымдық еңбек түрі. Бұл кәсіпкерліктің гибридті түрі, яғни ол кәсіпкерлік сектордың құқықтық нысаны мен отбасының әлеуметтік байланыстарын бір мезгілде қамтиды [2].

Отбасылық бизнесті енгізудің салықтық артықшылығын алуға болатын елдердің бірі – АҚШ.

АҚШ-та, егер ерлі-зайыптылардың біреуінің немесе екеуінің де бизнесі болса, оны басқа отбасы мүшелері кіретін отбасылық бизнес ретінде пұйымдастыру арқылы салықтық төлемдерді ннемдеуге болады. Сондай-ақ, заңды түрде салықтық ннемдеуді арттыру мақсатында бір отбасы ішінде әр түрлі шаруашылық жүргізуші субъектілерді құруға болады, бірақ субъектілер бойынша кірістер оларды пайдалану мен әкімшілендіру шығындарын ескере отырып бөлінуі керек.

Отбасылық кәсіпорынды заңды түрде жеке құқықтық нысанға бөлген тағы бір ел – Латвия Республикасы.

Кәсіпкерлік қызметпен айналысатын отбасы меншік иелерінің өкілін таңдап, жеке кәсіпкерлікті құру керек. Барлық отбасылық кәсіпорындарды есепке алу Латвия Республикасы кәсіпорындарының мемлекеттік тіркелімінде жүргізіледі.

Мемлекет заңнамасына сәйкес отбасылық кәсіпорындар жұмысшыларды жалдау құқығымен шектелмейді [3].

«Отбасылық кәсіпкерлік туралы» заңға сәйкес салық салу жалпы принциптерге негізделген. Бұрын отбасылық кәсіпкерлік субъектілері салық төлеуші ретінде тіркелген есепті кезеңді қоса алғанда, бес есепті кезеңге жеке табыс салығын төлеуден босатылатын ерекшелікке ие болған. Қазіргі кезде бұл ереже қолданыста жоқ.

Өзбекстан Республикасында жылдық кірісі 1 млрд сомдан асатын немесе тауарларды кедендік шекара арқылы импорттайтын (жылдық кірісіне қарамастан) отбасылық кәсіпорын мынандай салықтарды төлеуге міндетті:

- табыс салығы (жалпы мөлшерлеме 15%);
- қосылған құн салығы (ҚҚС) - 15% ставка бойынша.

Жылдық кірісі 1 миллиард сомдан аз отбасылық кәсіпорын айналым салығын төлейді (жалпы мөлшерлеме 4%). Мұндай кәсіпорын табыс салығын және қосылған құн салығын (ҚҚС) төлемейді.

Отбасылық кәсіпорын жылдық кірістің көлеміне қарамастан мынандай салық түрлерін төлеуі керек:

- әлеуметтік салық;
- мүлік салығы (жылжымайтын мүлік болған жағдайда);
- жер салығы (жер учаскелері болған жағдайда);
- су ресурстарын пайдаланғаны үшін салық.

Отбасылық кәсіпорын тауарларды немесе қызметтерді өндіру үшін өздерінің тұрғын үйін пайдаланса мүлік салығы мен жер салығы жеке тұрғындар үшін белгіленген салық ставкасы бойынша төленеді [1].

Приднестровье Молдова Республикасындағы отбасылық кәсіпкерлік 2009 жылдан бастап отбасылық патентке бөлінді.

Патент негізінде 50-ден астам қызмет түрі жүзеге асырылады. Сонымен қатар, ел заңнамасында қоғамдық тамақтандыру және ескерткіштерді дайындау қызметтері тек отбасылық кәсіпкерлік шеңберінде жүзеге асырылуы мүмкін деп көзделген.

Патентті пайдалану құқығын алу үшін бірыңғай жиынтық төлем (бұдан әрі – БЖТ) енгізу қажет. Ол патент иеленушіні табыс салығын, бірыңғай әлеуметтік салықты және міндетті сақтандыру жарналарын төлеуден босатады. Патент үшін БЖТ мөлшерін жергілікті өзін-өзі басқару органдары белгілейді.

Отбасылық патент иегері кәсіпкерлік қызметтен түскен табыс бөлігін салық декларациясында ұсыну міндетінен босатылды [4].

Көптеген ТМД елдерінде, Еуропада және АҚШ-та отбасылық бизнес регламенттелген және ол отбасылық емес пұйымдарға қарағанда дағдарыс жағдайында да тұрақтылығымен сипатталады. Шет елдерде отбасылық бизнеске салық салуды жеке құқықтық санатқа бөлу әр түрлі формада болады: кәсіпкерлердің туыстығына байланысты салық салуда артықшылық беру, "көлеңкеде"

жұмыс істейтін азаматтарды заңдастыру үшін жеке салық режимін құру, патент алу арқылы отбасылық кәсіпорындардың қызметін жнзеге асыру және т.б. Осы бағыттардың барлығы елдерге отбасының кәсіпкерлік әлеуетін өзектендіру арқылы кәсіпкерлік қызметті жандандыруға көмектеседі.

Шетелдік тәжірибені ескере отырып, ҚР үшін отбасылық бизнеске салық салу тұжырымдамасы шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту бағыттарының бірі болуы мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Отбасылық бизнес болашақ іскерлік ортаға оң бағыт қалыптастыруға және сонымен бірге әлеуметтік-экономикалық жағдайды тұрақтандыруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. TAX & LEGAL UZBEKISTAN. Семейное предприятие. [Электронный ресурс]. URL: <https://tax-legal.uz> – 2023.

2. Definition family business. Официальный сайт ассоциаций Европейского Союза - European Family Business. [Электронный ресурс]. URL: <https://europeanfamilybusinesses.eu/definition/> (дата обращения: 10.05.2021).

3. Закон Латвийской республики «Индивидуальные (семейного) предприятия и фермерского или рыбного хозяйства от 08.11.2007 (с изменениями и дополнениями). Информационно-правовая система законодательство Латвийской Республики. [Электронный ресурс]. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=72428>(дата обращения: 11.05.2021).

4. Закон Приднестровской Молдавской Республики от 26 сентября 2008 года № 557-3-IV «Об индивидуальном предпринимательском патенте» (с изменениями и дополнениями). Официальный сайт Министерства Финансов Приднестровской Молдавской Республики. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.minfin-pmr.org/info-doc/kodexzakony/1174-zakon-pmr-ot-26sentyabrya-2008-goda-n-557-z-iv-ob-individualnom-predprinimatelskompantente-saz-08-38>(дата обращения: 11.05.2021).

Жаукарбекова А.А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Топшахова Г.Р.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖНЙЕСІ: ӨТКЕНІ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Мемлекет қалыптасқан уақыттан бастап, қоғамдағы экономикалық қатынастардың ең қажетті буыны болып салық табылады, оның нысандарының өзгеруі ннемі салық жнйесінің қайта құрылуымен бірге жүреді. Салық жнйесі - салық түрлерінің және оларды белгілеудің, өзгертудің, жоюдың, төлеудің және олардың төленуін қамтамасыз ету шараларын қолданудың, салықтық бақылаудың, сондай-ақ салық салу заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершілікке тартудың қағидаттары, нысандары мен әдістерінің жиынтығы [2]. Кез келген өркениетті елдің өмір сүруінің негізі мен мемлекеттік бюджеттің қайнар көзі салықтар болғандықтан, олардың экономикалық және әлеуметтік жағдайы сауатты және тұрақты салық саясатын қалыптастыру жағдайларын талап етеді.

Қазақстан өз тәуелсіздігін алған жылдарда жаңа нарықтық қатынастарға өтумен байланысты, мемлекет ретінде қалыптасу және даму нрдісінде салықтардың алар орнын ескере отырып, салықтарды басқару және бақылауға арналған аппаратты ұйымдастыруды қолға алды. Алайда 30 жылдан астам уақыт өткенмен, мемлекет экономикасы жоғары дамыған нарық деңгейіне әлі де қол жеткізе алмай келеді, соның салдарынан билік органдарымен тиімді экономикалық реформалардың жолдарын қарастыру жалғасуда. Бұл мақсаттарға жетудің жолы теңгерімді салық жнйесін құру болып табылады. Өз кезегінде, мұндай салық жнйесін құру Қазақстан үшін өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Еліміздегі қазіргі салық жнйесі жеке және заңды тұлғалар тарапынан әртүрлі сыни пікірлер туғызып отыр. Отандық салық заңнамасының негізгі мәселелерінің бірі Қазақстан Республикасының Салық кодексіне жыл сайын тұрақты түрде ережелердің қағидалары мен нормаларын түрліше түсіндіретін бірнеше өзгерістер мен толықтырулар енгізілуі болып табылады. Нәтижесінде салық төлеушілер өз міндеттерін толығымен түсінбей жатады. Бұл міндетті түрде қажетсіз әкімшілік шығындарға әкеледі және салық төлеуден жалтарудың күрделі әдістерін тудырады. Сонымен қатар, салық органдарының пікірлеріне сүйенсек, салық заңнамасының ннемі өзгеріп отыруында жақсы және ыңғайлы ештеңе жоқ, яғни бұл тек салық төлеушілерді түсініспеушілікке әкеліп соқтырады да, олардың тарапынан көптеген сырақтар

туындатады және бұл сұрақтарға тек салық органдары жауап бере алады. Салық төлеушілердің сұрақтарына жауап беру, арнайы кеңес беру салық қызметкерлерінен қосымша уақытты талап етеді. Осы негізде салық қызметін ұйымдастырудағы көптеген кемшіліктердің болуын атап өткен жөн, яғни: қызметкерлердің төмен біліктілігі мен біліксіздігі, экономикалық білімдер мен құқықтық мәселелердің шектес салаларын жеткіліксіз білуі.

Жалған кәсіпкерлік - бұл салық төлеушілер салықтан жалтару үшін қолданатын кең таралған схемалардың бірі. Мұндай кәсіпорындарды алдын ала анықтау мүмкін емес, өйткені олар заңнамаға сәйкес мемлекеттік органдарда тіркеледі де, тек бірнеше жыл қызмет еткеннен кейін ғана анықталады. Жалған кәсіпорындар заңсыз несие алу, оның ішінде мақсатты, коммерциялық құрылымдарға жалған шот-фактуралар мен басқа да есеп құжаттарын ұсыну арқылы салық төлеуден жалтару қызметтерін көрсету және т.б. үшін құрылады. Мұндай жағдайда салық органдары жалған кәсіпкерлік материалдарын құқық қорғау органдарына жібереді де, қылмыстық нәтижеге нақты факт дәлелденеді. Сот шешіміне байланысты Қазақстан Республикасының салық органдары жалған кәсіпкерлермен қарым-қатынасқа түскен тұлғаларға салықтық тексерулер жүргізуге міндетті.

Салық төлеуші тұлғалардың мұндай заңсыз әрекеттері мемлекет мүдделеріне ауыр зиян келтіреді, яғни мемлекеттік бюджетке айтарлықтай аз қаражат түседі де, салық заңнамасын бұзушыларда қосымша қылмыстық кіріс көздері құрылады, кәсіпкерлік қызмет, өнеркәсіп саласындағы құн қозғалысының негізгі пропорциялары бұрмаланады.

Айта кету керек, бүгінгі таңда Қазақстан Республикасы ндемелі индустриялық-инновациялық даму жолында [1], сондықтан мемлекетімізге салық заңнамасын одан әрі жаңғырту, сондай-ақ қайшылықтарды, нормалардың қайталануы мен тұжырымдамалық оқшылықтарды жою қажет. Бұл мақсаттарды орындау үшін мемлекеттегі салық жүйесінің мәселелерін шешетін бірнеше жолдарды ұсынуға болады:

1) Салық жүйесін азайту керек, әрине, бұл шектен тыс азайтуды білдірмейді. Салықтар ынталандырушы ғана емес, сонымен қатар шектеуші рөл атқарады. Салықтардың шамадан тыс төмен болуы кәсіпкерлік белсенділіктің күрт өсуіне әкеліп соғады, бұл бірқатар келеңсіз салдарларды тудыруы мүмкін. Қазақстан Республикасы Нкіметінің салық салу мәселелері бойынша дербес саяси-құқықтық акт әзірлеуі және қабылдауы.

2) Қоғамның салық мәселелері бойынша хабардар болуын қамтамасыз ету: қабылданып жатқан шаралардан қажетті нәтижелерге қол жеткізу және салық қызметін тиімді қалыптастыру үшін бұқаралық ақпарат құралдары, семинарлар, дөңгелек үстелдер, жариялау, т.с.с. құралдар арқылы қоғаммен нәмі өзара әрекеттесу.

3) Көрсетілетін салық қызметінің сапасын арттыру: көрсетілетін салық қызметінің сапасы халықаралық стандарттарға сәйкес болуы керек.

4) Инфляцияға қарсы механизмді қалыптастыру және мүлктің, валютаның тұрақтылығын қамтамасыз ету.

5) Салық саласында Қазақстанға өзінің қазіргі салық жүйесін жетілдіре отырып, белгілі бір шаралар кешенін жүзеге асырудың барлық экономикалық және әлеуметтік салдарын болжауға қабілетті бірнеше ғылыми мектептерін құру қажет.

6) Меншік нысанына қарамастан барлық шаруашылық жүргізуші субъектілердің іскерлік белсенділігін жан-жақты ынталандыру.

7) Қазақстан Республикасы Нкіметінің салық салу мәселелері бойынша дербес саяси-құқықтық акт әзірлеуі және қабылдауы.

Жалпы алғанда елдегі салық саласында жүргізіліп жатқан жұмыстар аз емес. Заман талабына сай бұлған дейін де іске қосылған және жетілдірілу барысындағы келесі жобаларды атап өтуге болады: Жеке тұлғалардың банкроттығы, E-Salyq Business, АСТАНА-1, Жалпыға бірдей декларациялау, Бірыңғай терезе, Мобильді аударымдар, Тәуекелдерді басқару жүйесі, Электрондық шот-фактуралар, Интеграцияланған мәліметтер базасы және т.б. [3]

Осылайша, салық жүйесін жетілдіру, оның мәселелерін шешу жолдарын іздестіру берік экономикалық негіз және қоғамдық дамудың тұрақты саяси жағдайларын жасаумен тығыз байланысты. Қазіргі Қазақстанның экономикалық даму жағдайында жүзеге асырылып жатқан салық жүйесін дәйекті реформалау экономикалық өсу факторына тұрақты алғышарттарын қалыптастыруға жағдай жасайды. Әрі қарайғы өзгерістер қазіргі заманғы экономика талаптарына, мемлекеттік экономикалық саясаттың жаңа басымдықтарына, оның ішінде жаңа өндірістерді, инвестициялық қызметті дамытуды ынталандыру және салықтық әкімшілендіру сапасын арттыру қажеттілігіне байланысты, сол себепті салық жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету маңызды.

Әдебиеттер

1. Финансовая система Республики Казахстан: опыт и перспективы развития: <https://cyberleninka.ru.5>

2. Нурумов А. Салықтаржәнесалық салу: Оқулық/А. Нурумов, А.Бекболсынова, Б.Ермекбаева, М.Арзаева.-Астана: Фолиант, 2019 3. <https://kgd.gov.kz/kk>

Жунисова А., 2 курс (КарУК)

Научный руководитель – к.э.н., доцент Гусманова Ж.А.

ҚАШЫҚТЫҚ БАНКТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қашықтан банктік қызмет көрсету қызметтері деп барлық қолжетімділік арналарын қолдана отырып, клиенттерге қызмет көрсетуге мүмкіндік беретін әртүрлі электрондық қызметтер тиісінше: Интернет (on-line және off-line қолжетімділік), телефон (әдеттегі немесе мобильді), қалта компьютері, төлем терминалдары және басқалар.

Біздің елімізде нақты виртуалды банктер жоқ, бірақ мұндай жобалар бар. ҚҚБК жүйелерінің ішінде Қазақстанда "клиент - банк" жүйелері деп аталатын компьютер, модем және телефон желісі бар жүйелер кең таралған. Мұндай қызметті бірқатар шағын провинциялық банктерді қоспағанда, отандық барлық коммерциялық банктері өздерінің заңды клиенттеріне ұсынады.

Соңғы жылдары жетекші және аса ірі өңірлік банктер телефон банкингі, Интернет-банкинг және пейджер-банкинг жүйелерін енгізуде, халық үшін home banking жүйелері енгізіле бастады. Әрі қарай, отандық банктер қолданатын қашықтан банктік қызмет көрсетудің әртүрлі нысандарын толығырақ қарастырамыз.

Қашықтан банктік қызметтерді жеткізудің электрондық арнасы-бұл Интернет, мобильді, стационарлық байланыс, әртүрлі Желілік қосылыстар және т. б. сияқты заманауи байланыс құралдары негізінде құрылған технологиялық шешім.

Қазақстанда қашықтықтан банктік қызмет көрсету жүргізілетін келесі төлем жүйелері бар: БААЖ, Клиринг, ЖЭТЖ, ЖТЖ.

Қашықтан жнзеге асырылатын қолма-қол ақшасыз есеп айырысу көлемін қарастырыңыз.

БААЖ арқылы жүргізілген төлемдер статистикасы 1 кестеде көрсетілген.

Кесте 1

2020 - 2022 жж.кезеңі үшін Қазақстан Республикасы бойынша БААЖ, Клиринг және ЖЭТЖ арқылы жүргізілген төлемдер туралы ақпарат

Жылдар	БААЖ төлем айналымы		Клиринг төлем айналымы		ЖЭТЖ төлем айналымы	
	Құжаттар, саны	Сомасы, млн.теңге	Құжаттар, саны	Сомасы, млн.теңге	Құжаттар, саны	Сомасы, млн.теңге
2020	15 009 882	638 074 197	36 074 235	7 419 247	12 142 132	1 842 524
2021	18 820 986	318 651 272	40 525 792	8 690 557	13 872 307	2 395 129
2022	21 796 466	776 920 220	43 881 572	10 362 668	16 596 847	3 039 967
Өсімі, %	45,2	21,8	21,6	39,7	36,7	65,0

Ескерту - <https://www.kz.kisc.kz> сайт деректері негізінде жасалған [1]

1-кестеден көріп отырғанымыздай, БААЖ, клиринг және ЖЭТЖ арқылы өтетін құжаттар саны тиісінше 45,2%, 21,6% және 36,7%-ге ұлғайды. Абсолюттік мәнде операциялардың көлемі тек БААЖ-21,8 %-ке, клирингте – 39,7% – ке, ЖЭТЖ-де -65,0%-ге өсті.

Қашықтан банктік қызмет көрсетудің негізгі мәселелері:

1. Халықтың қаржылық сауаттылығының төмендігі және мобильді және интернет-банкингті пайдалану деңгейінің төмендігі

2. Өсіп келе жатқан кибер алаяқтық және киберқылмыстың төмен деңгейі. Технологияның және электронды банктік қызметтердің әр түрлі түрлерінің дамуымен оларға қол жеткізуге бағытталған қылмыстардың өсуі байқалады.

3. Көлеңкелі бизнесті жүргізу тәуекелі. Соңғы жылдардағы ең айқын мысал-казиноның Интернетке көшуі [2].

Біздің ойымызша, бұл проблемаларды одан әрі дамыту және шешу үшін:

1. Клиентке бағытталған өнімді құру. Кез-келген өнім сияқты, электронды банктік қызметтер

тиімді және танымал болады, егер олардың функционалдығы бойынша олар қолма-қол ақшадан кем тнспейді, бірақ олардан асып тнседі. Көрсетілген міндетті, егер электрондық банк өнімі мынадай қасиеттерге ие болса, орындауға болады: қабылдаудың кең желісі; қызмет көрсетудің жоғары жылдамдығы; операциялар мен есеп айырысуларды жнргізудің қауіпсіздігі мен сенімділігі; көп функционалдылық [3].

2. Нарыққа қатысушылардың өзара қарым-қатынасын жетілдіру. Банк қызметтерінің нарығы-бұл елдің ірі, бірақ жалғыз банкаралық Қаржы нарығы емес. Басқа нарықтар халықаралық ұйымдардың қатысуынсыз, ұлттық ережелер, рәсімдер мен технологиялар бойынша және шетелдік ұйымдарға қосымша комиссиялар төлемей, өзара есеп айырысу кепілдіктерін қамтамасыз ету үшін шетелдік банктерге қаражат салусыз сәтті жұмыс істейді.

3. Ішкі карточкалық нарықтағы операцияларға ұлттық ұйымдар қолданыстағы мемлекеттік заңнамаға толық сәйкестікте және нарықтың ұлттық қатысушыларының мнделерін ескере отырып айқындайтын ережелерге, рәсімдерге және тарифтерге сәйкес қызмет көрсетілуі қажет.

Әдебиеттер

- 1 <https://www.kz.kisc.kz>(дата обращения 31.01.2023).
- 2 Модин Е. ДБО в зоне риска // (электронный ресурс) - www.alladin.ru 17.02.2009 (дата обращения 31.01.2023).
- 3 Извекова А.Д., Митковская Е.В. Современный этап развития интернет – банкинга в системе дистанционного банковского обслуживания . Электронный научный журнал «Вектор экономики», №6, 2020 г. www.vectoreconome.ru

Кулбаев У.Б., 1 курс магистратуры (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Воробьева С.М.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Роль ипотечного кредитования в обеспечении населения жильем во многих странах общеизвестна. Мировой опыт доказал, что ипотечный кредит позволяет улучшить жилищные условия населения, эффективно и выгодно работать коммерческим банкам, а также динамично развиваться строительному комплексу в стране. В связи с чрезмерным ростом цен на недвижимость, низким уровнем инвестиций в жилищное строительство, потенциальный заемщик со средним доходом теряет возможность получить ипотечный кредит. В связи с этим повышается актуальность развития и совершенствования существующей жилищной ипотечной системы в Республике Казахстан.

Ипотечный кредит – это форма кредитования физических лиц. По экономическому значению ипотечного кредита – это разновидность залога недвижимости с целью получения ссуды от банка или других финансовых организаций.

Ипотечный кредит – это долгосрочная ссуда, предоставляемая банком под залог недвижимости. Рыночная экономика предполагает широкое использование этого кредита. В классическом понимании ипотека трактуется не только как выдача кредита, но и как способ эмиссии ценных бумаг и привлечения ресурсов, связанных с вкладами и облигациями.

Система ипотечного кредитования на приобретение или создание жилья основывается, прежде всего, на эффективном использовании населением финансовых ресурсов, привлеченных от банков второго уровня – кредиторов.

На основе официальной статистики Национального банка Казахстана можно отследить динамику ипотечного кредитования физических лиц банками второго уровня. (См. Таблица 1.)

Таблица 1

Ипотечное кредитование физических лиц банками второго уровня в РК за 2019-2021 гг.

(млрд.тг.)

	2019	2020	2021	2022
Всего кредитов:	1767,2	2373,2	3307,4	4771,8

Примечание - Составлено автором по источнику [1]

Из приведенных данных следует, что темпы ипотечного кредитования в Казахстане устойчиво растут. В 2022 году размер выданных ипотечных кредитов составил 4771,8 млрд.тг.,

что в 2,7 раза больше по сравнению с 2019 годом.

Вид и объем развития системы ипотечного жилищного кредитования на территориях должен определяться конкретной экономической ситуацией на территории, полным ответом платежеспособности на спрос и предложение жилья, а также формированием инфраструктуры, обоснованной территориально необходимой нормативно-правовой базой.

Основными проблемами развития ипотечного кредитования в Казахстане в настоящее время являются:

- более высокая процентная ставка коммерческих банков по ипотечному кредитованию, чем в других странах;
- наличие больших затрат на получение ипотечного кредита;
- в казахстанских банках погашение кредита происходит по схеме аннуитетных платежей, то есть по срокам погашения идут равномерные выплаты в размере погашения. Конечно, такой способ очень удобен как для банка, так и для клиента. Но клиент должен иметь возможность выбора. Возможно, ему будет удобнее выплачивать свой долг другим способом. Например, выплачивать проценты по займу в течение нескольких лет, погашать сумму основного долга единым платежом или по фиксированной схеме платежей основной суммы займа (размер платежа уменьшается).

Для дальнейшего успешного развития системы ипотечного кредитования необходимо решение следующих вопросов:

- совершенствование нормативной и законодательной базы реализации ипотечного механизма и обеспечения эффективного функционирования первичного и вторичного рынка (жилья), ипотечного кредита;
- разработка и внедрение универсального механизма обеспечения поступления долгосрочных, внебюджетных финансовых ресурсов на рынки жилья, ипотечного кредитования;
- предоставление государством целевых субсидий на получение кредита;

Таким образом, объемы ипотечного кредитования в стране имеют положительную динамику благодаря существующему спросу и все еще неудовлетворенной потребности населения в жилье. Ипотека дает возможность приобрести собственное жилье гражданам, что является одной из важнейших социально-экономических задач страны.

Литература

1. Статистический бюллетень Нацбанка РК. - [Электронный ресурс] URL: <https://www.nationalbank.kz/>

Қадырханұлы Б., 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель - м.э.н., ст. преподаватель Артақшинова В.С.

НАЛОГОВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК СПОСОБ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Роль налогового планирования на государственном уровне определяет анализ поступления налогов, тенденций и факторов роста налогооблагаемой базы и на этой основе - расчет объемов налоговых поступлений в бюджеты.

Для целей налогового планирования все множество налогов, уплачиваемых предприятиями в ходе его деятельности, целесообразно подразделить на налоги, оплачиваемые по счетам издержек, и налоги, уплачиваемые по счетам прибылей и убытков. При этом в первой группе налогов можно выделить налоги, уплачиваемые предприятием от имени других лиц, и налоги, подлежащие делению между предприятием и другими лицами. Однако это деление, хотя и основано на законодательно утвержденных формах налогов, на практике оказывается весьма расплывчатым. На самом деле, то, в какой доле эти налоги приняты на собственные издержки, зависит не от налогового законодательства, а от конкретных условий взаимоотношения данного предприятия со своими контрагентами.

Основная задача налогового планирования - обеспечить качественные и количественные показатели программ социально-экономического развития страны на базе действующих

налоговых законов

Налоговое планирование – это экономически обоснованная система прогнозов налоговых поступлений с учетом реальных экономических условий. В зависимости от периода различают оперативное, текущее, долгосрочное и стратегическое планирование.

Налоговое планирование является компонентом внутреннего планирования предприятия, показатели и общие цели которого принципиально отличаются от публикуемых в официальных отчетах и балансах. Публикуемые размеры балансовой прибыли и даже прибыли после уплаты налогов не являются и не могут являться целью деятельности предприятия. В действительности цифры, публикуемые в балансах предприятий, представляют собой лишь ту долю реальных накоплений, которую предприятие готово предоставить для распределения между государством (в виде налогов с прибыли) и акционерами (в виде дивидендов, остаток прибыли может использоваться на создание некоторых видов резервов). При этом, если говорить об акционерах, то балансовая прибыль является средством удовлетворения в основном мелких акционеров, а крупные пайщики предприятий реализуют свою долю накоплений другими более выгодными для них способами.

В своем внутреннем планировании предприятия ориентируются не на балансовую прибыль, а на некий сводный показатель накопления (который на разных предприятиях рассчитывается по разной методике), охватывающий, кроме балансовой прибыли, целый ряд других форм, под которыми маскируется реальная прибавочная стоимость, произведенная на данном предприятии. Это, во-первых, часть реальных денежных накоплений, которые в балансе показываются как издержки: отчисления в амортизационные фонды (точнее, их избыточная часть по сравнению с реальным износом оборудования), различного рода резервы, формируемые за счет начисления на издержки, и т.д. Во-вторых, это нереализованный прирост стоимости принадлежащих предприятию активов: недвижимого имущества, товарных запасов, пакетов акций и т.д. В-третьих, это находящиеся в обороте предприятия средства, передача которых в пользу других лиц может быть задержана на более или менее длительное время: суммы налогов, по которым государством предоставлена отсрочка; пенсионные фонды и фонды привлечения к участию в капитале предприятия наемных работников, образуемого путем начислений на них заработную плату; временно освобождаемые от налогов фонды накопления средств на капиталовложения и т.д. Не все эти фонды в одинаковой степени выражают накопление предприятия; поэтому фонды и суммы, перечисленные в двух последних группах, должны учитываться с соответствующими поправочными коэффициентами.

Налоговое планирование на предприятии является организацией работы по формированию, ведению и хранению базы данных планово-экономической информации, внесению изменений в справочную и нормативную информацию, используемую при обработке налоговых данных. Налоговое планирование предусматривает несколько уровней, каждый из которых требует определенных знаний и навыков. В котором из первых требуются выучить налоговые законы, научиться своевременно и правильно платить налоговые платежи. Сюда же входит весь перечень всех налогов и сборов, их объекты налогообложения, ставки, источник и сроки уплаты. Тем самым вычислить базу налогообложения, умножить ее на ставку и отнести за счет соответствующего источника – это все, что нужно сделать, чтобы налог был начислен. При принятии решения относительно осуществления любой хозяйственной операции следует внимательно выучить законодательное поле и пользоваться только официальными нормативными документами. Во-втором, научиться оптимально платить налоговые платежи (планировать соразмерность доходов и затрат в одном налоговом периоде, избегать дебиторской задолженности, то есть не платить лишнего), анализировать финансовое состояние предприятия. В третьем научиться платить минимально, используя законные методы уменьшения налогового давления.

Сегодня на стыке цифровых решений, инноваций и технологий и существует сама отрасль налогообложения. Механизм разработки новых Бюджетного и Налогового кодексов, предусматривающих упрощение бюджетного процесса и дальнейшую децентрализацию межбюджетных отношений, обеспечение стабильности и предсказуемости налоговой политики, цифровизацию налогового администрирования в республике будет направлена на снижение нефтяного дефицита до 5% к 2030 году, а также рост активов Национального фонда до 100 млрд долларов. Планируется также внедрение новых подходов в налогообложении предметов роскоши.

Новое бюджетное правило и концепции тотальной экономии Национального фонда неизбежный процесс повышения собираемости налогов, а также, возможно, их ограниченный рост. Налоги влияют на рыночные отношения и для повышения собираемости налогов на сегодня

- это тотальная борьба с снижением теневого сектора. Такая мера позволит, во-первых, уменьшить давление на рынок и снизит теневой сектор экономики. Так, вопрос значительного увеличения ставок налога на недропользование, фискализация мобильных переводов, по сути отложенная до 2025 года, но уже почти неизбежная. А именно налоги с оборота, акцизы и т.д., хотя и уплачиваются предприятием от своего имени, но фактически при благоприятных обстоятельствах могут через цены полностью перекладываться на потребителей, т.е. номинальное увеличение издержек на сумму этих налогов автоматически сбалансируется соответствующим увеличением выручки. Также среди налогов, уплачиваемых предприятием от имени других лиц, можно выделить налоги и на заработную плату.

Цифровая экономика подразумевает глубокий и разносторонний анализ налоговых вопросов: от налогообложения до основных функций налогового отдела. Развитие цифровых технологий это результаты экономической и хозяйственной деятельности ежедневных сетевых связей между людьми и организациями. Многие организации ищут наиболее оптимальный способ реализации стратегии цифрового развития налогообложения, которая позволит защитить инвестиции и реализовать амбиции бизнеса в области цифровых технологий. В условиях развития налогового законодательства в Европейском союзе, США и других странах мира компаниям требуется все более широкий спектр поддержки.

Таким образом, развитие технологий и эффективность налогового планирования значительно повышается при условии правильной и целенаправленной организации, которая предусматривает формирование коллектива людей, которые будут заниматься этой работой, разработкой плана, целей и задач налогового планирования, а также разработкой и реализацией схем минимизации налоговых платежей и потери налогоплательщика. К тому же сфера налога является одним из важнейших источников пополнения бюджета любого государства и именно они влияют на развитие экономических отношений, представляет собой изъятие части собственности физических лиц и организаций, обусловленное лишь одним обстоятельством его необходимостью финансового обеспечения функций государства.

Литература

1. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті // <http://kgd.gov.kz/ru>. 26.12.2020.
2. «Қазақстан-2050» Стратегиясы // https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs. 25.03.2020
3. <https://kapital.kz>
5. <https://primeminister.kz/>

Қайратқызы А., Адилбаева А., Бакытова А., 2 курс (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Топшахова Г.Р.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕР САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

Жер - белгілі бір өлшемдегі пайдалану мүмкіндігі орасан зор табиғи байлық. Адамзат жерді пайдалану арқылы өзінің қажеттіліктерін қанағаттандырады. Осы орайда кез-келген елде жер салығының болуы да заңдылық. Қазақстан Республикасында жер салығы 1992 жылы енгізілді. Жер салығы – тұрақты не уақытша пайдалануға берілген жер телімі (жер иелесі) үшін заң жнзінде бюджетке төленетін міндетті ақшалай төлемдер.

Жер салығын енгізудің бірнеше мақсаттары бар:

- экономиканың әдістермен жерді тұтымды пайдалану;
- тұлғаларды жерге орналастыру;
- жердің құнарлығын арттыру;
- жерді қорғау жөніндегі шараларды енгізу үшін төлемдер төлеу;
- аумақтың әлеуметтік – мәдени дамуы үшін бюджет кірістерін қалыптастыру.

Жеке және заңды тұлғалар жер салығын төлеушілер болып табылады және олар төмендегі санаттарға сәйкес жерді иеленеді:

- 1) меншік құқығында;
- 2) тұрақты жер пайдалану құқығында;
- 3) өтеусіз уақытша жер пайдалану құқығымен жнзеге асырылады.

Салық салынатын объект. Салық салу объектісі жер учаскесі болып табылады (жер учаскесіне ортақ иелік меншік кезінде – жер иелісі). Салық базасы-жер учаскесінің және (немесе) жер иелісінің алаңы.

Салықты есептеу әрбір жер учаскесі бойынша салық базасына тиісті салық ставкасын жеке қолдану жолымен жүргізіледі.

Шағын бизнес субъектілері үшін арнаулы салық режимін қолданатын дара кәсіпкерлерді қоспағанда, заңды тұлғалар мен дара кәсіпкерлер салық кезеңі ішінде жер салығы бойынша ағымдағы төлемдерді есептеуге және төлеуге міндетті. Ағымдағы төлемдердің сомалары ағымдағы жылдың 25 ақпанынан, 25 мамырынан, 25 тамызынан, 25 қарашасынан кешіктірілмейтін мерзімдерде тең иелестермен төленуге жатады. Жер салығын тнпкілікті есептеу және төлеу салық кезеңі үшін декларацияны табыс ету мерзімі басталғаннан кейін он күннен кешіктірілмейтін мерзімде жүргізіледі.

Жер салығы бойынша Декларация салық салу объектілерінің орналасқан жері бойынша салық органына есепті жылдан кейінгі жылдың 31 наурызынан кешіктірілмей табыс етіледі. Жер салығы бойынша ағымдағы төлемдерді есептеу ағымдағы салық кезеңінің 15 ақпанынан кешіктірілмей ұсынылады. Салық төлеуші ағымдағы төлемдерді төлеудің кезекті (салық кезеңі ішінде) мерзімі басталғанға дейін күнтізбелік он күннен кешіктірілмейтін мерзімде табыс етеді:

- ағымдағы төлемдерді есептеу-ағымдағы төлемдерді төлеудің соңғы мерзімінен кейін туындағандарды қоспағанда, салық кезеңі ішінде салық міндеттемелері туындаған кезде;
- салық кезеңі ішінде жер салығы бойынша салық міндеттемелері өзгерген кезде - осындай төлемдердің мөлшерін тиісті түзетумен және оларды алдағы төлеу мерзімдеріне тең иелестермен бөлумен ағымдағы төлемдерді қосымша есептеу.

Ағымдағы төлемдерді төлеудің соңғы мерзімінен кейін салық міндеттемелері туындаған кезде салық төлеушілер ағымдағы төлемдерді есептеуді ұсынбайды. Жеке тұлғалар төлеуге жататын жер салығын есептеуді салық органдары есепті жылдан кейінгі жылдың 1 шілдесінен кешіктірілмейтін мерзімде тиісті салық ставкалары мен салық базасын негізге ала отырып жүргізеді. Азаматтар бюджетке жер салығын есепті жылдан кейінгі жылдың 1 қазанынан кешіктірмей төлейді. (мысал-2022 жылғы Салық 2023 жылғы 1 қазаннан кешіктірілмей төленеді).

Шетелдік тәжірибені де шолып өтейік. Германиядағы жер салығы (Grundsteuer) — жылжымайтын мүлік салығының екінші атауы. Ол жылына бір рет мүлікке иелік ету үшін алынады. Жеке тұлғалар жер салығын төлеушілер болып табылады. Ауыл шаруашылығы және орман секторларында іс жүзінде елеулі ерекшеліктер қолданылатынын ескеріңіз. Олардың шеңберінде бір меншік иесіне тиесілі барлық бірдей пайдалану объектілері біріктіріліп, бір бірлік болып саналады.

Германия аумағында орналасқан жер учаскелеріне салық салынады. Жер учаскелерінің жіктелуін қысқарту туралы Заң береді (2). Заңда осы салықты төлеуден көптеген босатулар қарастырылған. Бірінші кезекте жер учаскелері босатылады, оларды пайдалану іс жүзінде материалдық пайда алуды болдырмайды, мысалы: діни ұйымдар, мемлекеттік мектептер, әскери бөлімдер және т.б. пайдаланатын учаскелер.

Жер учаскесінің немесе ауыл шаруашылығы (орман) кәсіпорнының бағалау қыны салықты есептеу үшін негіз болып табылады. Салықтың базалық ставкалары жердің бағалау (кадастрлық) қынының 0,35% құрайды.

Бұл салық жергілікті болғандықтан, жергілікті өзін-өзі басқару органдары жер салығын төлеу коэффициенттерін базалық мөлшерлеменің пайызымен белгілеуге құқылы.

Салықты есептеу 01 қаңтардағы жағдай бойынша жылына бір рет жүзеге асырылады. 01 қаңтардағы жағдай бойынша жер учаскелерінің иелері салық төлеушілер болып табылады. Жер учаскесін сату кезінде жер учаскесін сатып алушы, әдетте, жер учаскесіне меншік құқығы ауысқан күннен бастап күнтізбелік жылдың соңына дейінгі кезең үшін сатушыға жер салығының иелісін өтейді.

Көптеген жер учаскелері үшін жер салығын есептеу үшін пайыздық мөлшерлеме (Steuermesszahl) 0,35% құрайды, бірақ кейбір жер учаскелері үшін пайыздық мөлшерлеменің мөлшері әртүрлі:

* бір отбасылық иелермен салынған жер учаскелері үшін-учаскенің бағалау қынының алғашқы 38 347 еуросынан 0,26 %, бұдан әрі-0,35 %;

* екі отбасылық иелер үшін-0,31 %.

Ауыл шаруашылығы және орман шаруашылығы кәсіпорындары үшін пайыздық мөлшерлеме 0,6% құрайды. Италияда жер салығын есептеудің негізі кадастрлық қынды жер қорының нақты

құнына бейімдеуге арналған тізету коэффициенттері бар жердің кадастрлық құны болып табылады.

Францияда жер салығы кадастр негізінде де есептеледі, алайда жер иелері кадастрға өзгерістер енгізу үшін жер қорына енгізілген барлық өзгерістер (мамандандыруды өзгерту, суару, құнарлылықты арттыру жұмыстары және т.б.) туралы ақпарат беруі керек. База-1 га жердің құнын бағалау немесе жалдау ақысының мүмкін мөлшері. Жердің құны оның өндірістік мақсаты (егістік жерлер, бақтар, жнзімдіктер, жайылымдар және т.б.) және ауылшаруашылық дақылдарының түрлері (дәнді дақылдар, майлы дақылдар және т. б.) бойынша бағаланады. Оған сәйкес барлық жерлер жеті санатқа бөлінеді. Қаржы министрлігі әр санатқа жататын нлгілі учаскелердің құнын белгілейді (яғни жеті санаттағы жерлердің нлгілері таңдалады), содан кейін жергілікті жер комитеттері осы жеті санат бойынша осы аймақтағы барлық жер учаскелерін таратады.

Жер салығының жиналуы өте жоғары. Францияда жер салығын жинау деңгейі шамамен 90% құрайды. Заң жерге тыйым салу және оны салық бойынша төленбеген қарыз есебінен алып қою мүмкіндігін көздейді. Салықты төлемегені үшін жауапкершілік жер иесіне жнктеледі; салық жылына бір рет төленеді. Төлеушіден жер мемлекет пайдасына меншіктен алынады және аукционда сатылады. Борышкерге қарызды өтеу үшін нш жыл мерзім беріледі.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен қазақстандық тәжірибеде жер салығын өндіріп алудың шетелдік тәжірибесін қолдануға, жер иелеріне қосымша жеңілдіктер енгізуге болады деген қорытынды жасауға болады. Салық төлеушілерге болып жатқан реформалардың мәнін, олардың заңды нғдделері мен құқықтарын іске асыру тәртібін, оларды қызықтыратын мәліметтерді алу тәртібін тнсіндіру қажеттілігі аса маңызды міндет болып табылады.

Әдебиеттер

1. https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D1%80_%D1%81%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D2%93%D1%8B
2. <https://malimetter.kz/zher-salygyn-toleushiler-zhane-salyk-salu-obektleri/>
3. «Порядок исчисления земельного налога». А. А. Цегельникова, Е. С. Лукина: 2018
4. ҚР Салық кодексі
5. «Налоговые системы развитых стран мира». Мещекова О. И.: 2007
6. https://egov.kz/cms/kk/articles/taxation/land_tax_pay

Малахан Ф.Б., 3курс (Тұран Университеті, Алматы қаласы)
Ғылыми жетекші – PhD, қауымдастырылған профессор Касымбекова Г.Р.

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БАНК СЕКТОРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Цифровизацияның ең нздік дамуын біз пандемия кезінде байқадық. Пандемияның салдары, денсаулық сақтау дағдарысы және карантиндік шектеулердің енгізілуі халықтың табысының төмендеуіне, жұмыссыздықтың өсуіне және қызмет көрсету саласында, көлік-экспедиция саласында табыстың төмендеуіне әкелді [1]. Экономикалық жағдайдың нашарлауына қарамастан, 2020 жылдың наурызынан бастап банк секторындағы жағдай тұрақты болып қалды. Банк секторын тұрақтылығын сақтап қалушы ол банктердердің нздік цифровизациясы.

Цифрландыру туралы айтатын болсақ, Қазақстанның банк секторы дамыған елдердің қаржы нарығына қарағанда анағұрлым тиімді жағдайда екенін тнсіну қажет. Бізде ескі ІТ жнйелері, қалыптасқан әдеттер және жою қиын провайдерлер жоқ. Елдің цифрлық қаржы технологиялары 20 жылдан аспайды.

Біріншісуретте көрсетілген мәліметтерден байқағанымыздай, елімізде банк секторын цифрландыру қарқынды түрде жүріп жатыр. Халықтың ақша айырбасында төлемдердің 83 пайыздан астамы 2022 жылда онлайн төлемді қолданды. Тек төлем жнйесі емес, сонымен қатар инвестициялық бағыттағы, банктік қосымшаны пайдалану арқалы, дербес инвесторлар 2019 жылы 119 мың адамды құраса, 2022 жылғы деректер бойынша 367 мыңға бұл көрсеткіште көтерілген. Демек, халықтың қаржылық сауаттылығыда арта түсті. Азаматтардың банктік электрондық жнйені пайдалану деңгейі бойынша да, Қазақстан әлемде 15-ші, ал e-Government – ті дамыту бойынша 28-ші орынға ие болды [3].

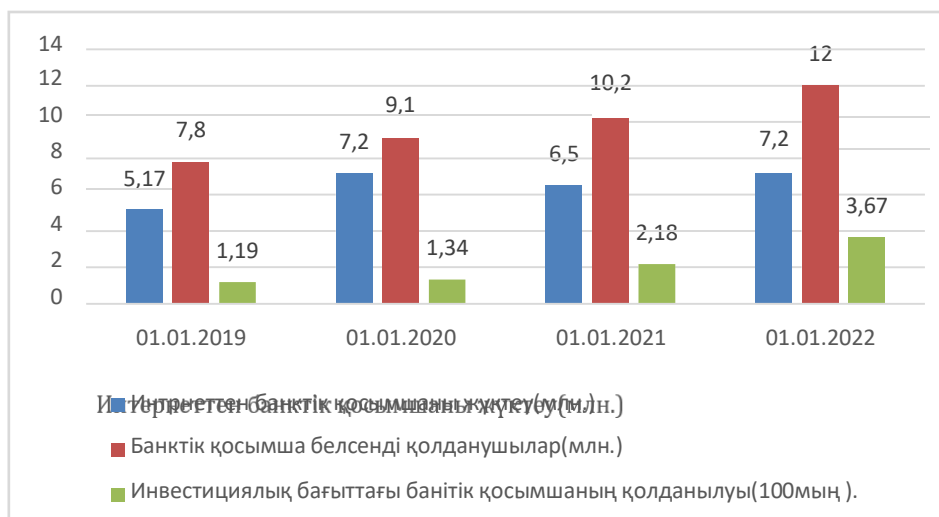
Кестел

2019-2022 жылдар аралығындағы банк секторының көрсеткіштері

Көрсеткіштер	Берілген жылдағы деректер бойынша			
	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
Екінші деңгейлі банктердің саны	28	27	26	22
ЕДБ активтері, млрд тг.	25 241,00	26 800,90	36 344,70	37 622,00
ЕДБ несиелік портфелі (негізгі қарыз), млрд тг.	13 762,70	14 743,00	17 059,80	21 500,00
Мерзімі өткен, берешегі 90 күннен асатын қарыздардың үлесі, %	7,40	8,10	4,80	6,1
Клиенттердің салымдары, млрд тг.	17 043,00	17 977,00	24 537,70	30 672,125
Сыйақысыз таза табыс, млрд тг.	-213,5	-186,5	46,6	150,0
ROA, %	2,64	3,16	3,43	3,8
ROE, %	21,44	25,09	27,58	30,6
Банктің активтердің ЖІӨ-ге пайыздық қатынасы, %	43,30	39,60	46,50	49,6

Ескерту: [1-2] мәліметтері негізінде автормен құрастырылды.

Жоғарыда көрсетілген деректерден біз еліміздің банк секторы кез келген критерийінен жоғары көтерілмесе, төмен түспегенін байқаймыз. Банк мекемелерінің 2022 жылғы көрсеткіші бойынша, несиелік белсенділігі жоғары деңгейде қалып отыр. Дәл осы тұста біз еліміздің экономикасында банктік цифровизацияның дамығандығы нәтижесінде, нарықта өз орнын сақтап, экономикаға ауыртпалық түсірмегендігін байқаймыз.

Сурет 1. Банк секторының цифровизациясына сараптама.
Ескерту: [3] мәліметтері негізінде автормен құрастырылды.

Қазақстан үшін алдыда өткен 2022 жылдың қорытындысы өте сапалы болды. Оған мысал, дүниежүзілік банк 2022 жылғы әлемнің 198 еліндегі мемлекеттік сектордың цифрлық трансформациясымен жағдайды жаңа зерттеудегі Қазақстанды цифрландыруға айтарлықтай назар аударылған В тобынан, осы мәселеде көшбасшы елдер кіретін А тобына кіргізді [3].

Өз мақаламды қорытындылай келе, бүгінгі күнде еліміздегі банктер жиісі біртіндеп 24/7/365 форматында онлайн режимінде клиенттерге қызмет көрсетуде. Енді банктік шоттарды, төлем карточкаларын, депозиттерді ашу, несиелік алу үшін банктің кеңсесіне келудің қажеті жоқ. Қызметтер онлайн режимінде ұсынылады. Осы мақсаттар үшін бірқатар банктерде биометриялық

технологиялар қолданылады — дауысты тану, фотосуреттер немесе бейне кескіні негізінде бетті сканерлеу сияқты әдістерді қолданады. Өз мақалада цифровизацияның қаншалықты маңызды екенін, соның арқасында еліміз халықаралық аренада өзін көшбасшы ретінде көрсетуі біз үшін нәтижелі жеңіс. Банк секторы 21 ғасырдың тенденцияларына сай нарықта цифровизациясыз өмір сүре алмайды екені бұл мақалада дәлелденді. Цифровизация қоғамның және экономиканың болашағының кепілі дей келе өз ойымды аяқтаймын.

Әдебиеттер

1. <https://naryk.kz/news/2022-jyly-bankter-15-trln-tengge-taza-payda-tapty>
2. <https://azattyq-ruhy.kz/news/48075-kazakstanda-merzimi-otken-nesieler-kaita-ku-rylymdalady>
3. <https://www.zakon.kz/6027751-kazakhstan-zanial-15-e-mesto-v-mire-po-urovniu-tsifrovizatsii-sredi-naseleniia.html>

Малышев А.С., 1 курсмагистратуры (ҚарУ им.академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., профессор Курманалина А.К.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ УВЕЛИЧЕНИЯ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

Финансово-кредитная политика, как один из элементов макроэкономической политики государства, в первую очередь служит целям сохранения и повышения благосостояния населения. Она продолжает обеспечивать устойчивое функционирование экономики и достижение общих экономических целей страны. Поддержание ценовой стабильности и сглаживание циклических колебаний экономической активности за счет воздействия процентных ставок на спрос останутся основными приоритетами денежно-кредитной политики[1].

Эффективность инструментов финансово-кредитной политики во многом зависит от эффективности трансмиссионных механизмов, по которым передаются сигналы о влиянии Национального Банка на внутриэкономические процессы, в том числе инфляцию. Одним из основных вызовов денежно-кредитной политики Национального Банка на текущем этапе является недостаточное влияние ключевой процентной ставки на макроэкономические параметры. Большинство каналов денежных переводов в Казахстане по тем или иным причинам не работают эффективно.

Ресурсы банка – совокупность имеющихся в наличии денежных средств, сформированные БВУ в результате проведения пассивных операций, которые используются им для осуществления активных операций.

Свою банковскую деятельность организации могут осуществлять лишь в пределах имеющихся у них ресурсов, которые состоят из привлеченных и собственных средств.

Привлеченные средства — это средства, внесенные в банк клиентами — частными и юридическими лицами, т. е. населением, предприятиями, акционерными обществами.

Рентабельность собственного капитала банка – это показатель эффективности использования собственных средств компании или банка. Рентабельность собственного капитала банка рассчитывается по следующей формуле:

$$K_{и}^{рент} = K_N^{рент} \cdot K_B^{об} / K_{ав}$$

$K_{и}^{рент}$ – рентабельность собственного капитала, рассчитанная по чистой прибыли;

$K_N^{рент}$ – рентабельность продаж, рассчитанная по чистой прибыли;

$K_B^{об}$ – оборачиваемость всех активов предприятия;

$K_{ав}$ – коэффициент автономии.

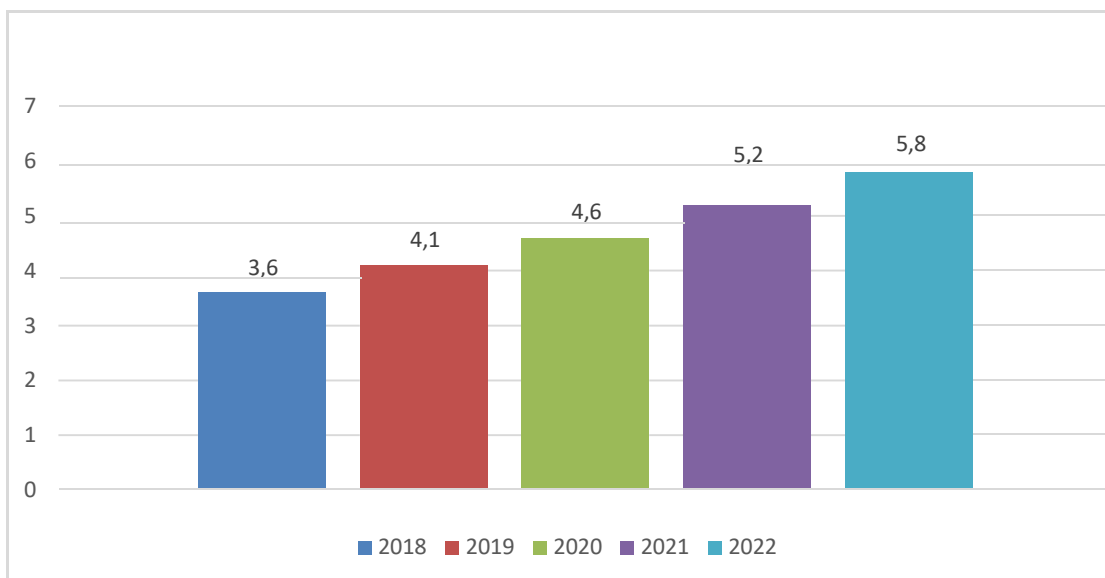

Рисунок 1. Собственный капитал БВУ РК трлн. тг., на основе данных НБ РК август 2022г.[2]

К 1 сентября 2022 года регуляторный собственный капитал БВУ РК составил 5,8 трлн тенге — на 10,1% больше, чем в соответствующем периоде 1 сентября 2021 года. За последние пять лет наблюдается постепенный рост показателя, в среднем на 14% в год(рис. 1). [2]

В 2021 году был создан Комитет по денежно-кредитной политике Национального Банка. По примеру ведущих центральных банков его главной задачей является принятие стратегических решений в области денежно-кредитной политики – установление базовой ставки и ее коридора. Статус данного органа законодательно закреплен наряду с Правлением и Советом директоров Национального Банка. В среднесрочной перспективе в данный Комитет войдут независимые эксперты, в том числе из академических кругов, имеющие специализацию в макроэкономике и монетарной политике.[3]

В условиях рыночной экономики, когда обостряется конкурентная борьба, необходимо иметь четко намеченный план действий, позволяющий адекватно использовать сильные стороны и открывающиеся возможности деятельности. Одновременно, следует предвидеть, вероятные угрозы и работать над устранением слабых сторон. Надежным средством, позволяющим выявить и структурировать сильные и слабые стороны, а также оценить возникающие при этом возможности и угрозы, является анализ, с помощью которого система в процессе стратегического планирования может регулярно выявлять, оценивать и контролировать возможности, адаптировать свою деятельность с целью уменьшения потенциальных последствий угроз.[4]

На основе анализа факторов, тормозящих потенциал снижения инфляции, определены первоочередные мероприятия по преодолению структурных ограничений в экономике и совершенствованию механизмов денежно-кредитной политики для достижения полноценного режима инфляционного таргетирования.

Таким образом, проведя анализ существующих проблем, можно выделить основные из них:

- риски концентрации фондирования, связаны с высокой долей государственного и квазигосударственного сектора в структуре обязательств банковского сектора;
- высокой зависимостью банков от крупных вкладов, концентрацию вкладов корпоративных клиентов, в особенности валютных;
- устойчивость депозитной базы, высокий уровень депозитного риска,
- ухудшение качества кредитного портфеля банков РК;
- ликвидация банков повлекло ухудшение общего состояния банковского сектора и снижение доверия со стороны клиентов банков;
- пандемия COVID-19 и связанные с ней ограничения привели к ухудшению общей экономической ситуации в стране.

Для решения указанных проблем, нами предлагаются следующие мероприятия:

- продолжить работу по увеличению доли розничных вкладов.
- продолжить работу по капитализации банковского сектора.
- государственная поддержка экономики Казахстана и банковской системы в целом.

- внедрение риск-ориентированного надзора и усиление ответственности в отношении управления активно-пассивными операциями, а также ликвидностью банка с целью формирования инвестиционного потенциала кредитных организаций.

- дальнейшее увеличение размера возмещения по депозитам физических лиц как важного инструмента привлечения денежных средств, влияющих на увеличение ресурсной базы коммерческих банков и его капитализации, а также устойчивости инвестиционного потенциала кредитной организации.

Литература

1. <https://www.nationalbank.kz/ru/page/osnovnye-napravleniya-dkp>
2. <https://kapital.kz/finance/109810/v-kazakhstane-ustoychiva-tendentsiya-narashchivaniya-zapasa-prochnosti-bankovskogo-sektora.html>
4. Статистический бюллетень НБРК за декабрь 2021 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.nationalbank.kz/> (Дата обращения: 15.01.2023).
5. Н.И. Куликов, Н.П. Назарчук. Банковские ресурсы, их формирование и эффективное использование. - Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2014, - 108 с.

Музаффаров Е.Н., 3 курс (академик Е.А. Бөкетоватындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Акбаев Е.Т.

БАНКТИК ОПЕРАЦИЯЛАР МЕН ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕНДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Банк жүйесі - нарықтық экономиканың маңызды және ажырамас құрылымдарының бірі. Банкердің дамуы, тауарлық өндіріс және айналым қатар жнрді және бір-бірімен тығыз байланысты болды. Сонымен қатар, банктер ақшалай есеп айырысу, экономиканы несиелеу, капиталды қайта бөлуде делдал ретінде әрекет ету арқылы өндірістің жалпы тиімділігін едәуір арттырады және әлеуметтік еңбек өнімділігінің өсуіне ықпал етеді.

Алдыңғы кезендерге тән Қазақстандағы несие беру өсімінің жоғары деңгейі неғұрлым қалыпты қарқынмен ауысты, бұл өз кезегінде елдегі қаржы қатынастарының даму деңгейіне әсер ете алмады. Сыртқы нарықтарда қорландыру жөніндегі қатаң жағдайлар өз кезегінде банктер тарапынан кредит беру шарттарын қатаңдату және олардың пайыздық мөлшерлемелерін арттыру түрінде қаржы секторы қызметтерінің ішкі тұтынушыларына қатысты жауап шараларға алып келді. Несиелеу стандарттарының қатаңдату жағына қарай өзгеруі қаржы секторының несиелік белсенділігінің төмендеуіне алып келді.

Қазақстандық банк жүйесі үшін қалыптасқан күрделі жағдайлар болашақта олардың негізгі өсу факторларын анықтау бойынша жаңа мүмкіндіктер мен сын-қатерлер туғызады. Бұл бірінші кезекте ресурстық базаны одан әрі әртараптандыру, тәуекел-менеджментті басқару жүйесін жетілдіру және корпоративтік басқарудың халықаралық қағидаттары негізінде басқару сапасын арттыру сияқты даму бағыттарына қатысты болуға тиіс.

Екінші деңгейдегі банктер халыққа түрлі операциялар мен қызметтер көрсетеді.

Қызмет - бұл жаңа, бұрын болмаған материалдық-материалдық өнім жасалмайтын, бірақ бұрыннан бар, жасалған өнімнің сапасы өзгеретін қызмет, жұмыс түрі.

Қызметтер қатарына салымдар мен депозиттерге қаражат тарту және халықты несиелендіру жатады. Күрделі іс-шаралар кешені болып табылатын банктік операциялар банк клиенттерінің қаражатын тұрақты тартуға, жинақтауға және орналастыруға бағытталған.

Мазмұны бойынша банктік операциялар - бұл банк ұйымдарының ғасырлар бойғы тәжірибесі жасаған технологиялар. «Банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасы заңы, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік қаулылары банк операцияларының шеңберін және оларды жүргізу қағидаларын айқындайды. Қазақстанның жетекші коммерциялық банктері өзінің кіріс базасын кеңейту, өтімділік пен бәсекеге қабілеттілікті арттыру мақсатында өз клиенттері үшін операциялар мен қызметтердің кең ауқымын орындауға ұмтылатыны белгілі. Сонымен бірге, банктік қызметтің дамуы клиенттер мен банктің өзі үшін минималды шығындармен банктік қызметтерді ұсынууды, клиенттерге қажетті қызметтердің қолайлы бағаларын қолдануды білдіретінін есте ұстаған жөн. Кең клиентпен тиімді икемді банктік жүйе ішкі жинақтарды жұмылдыруға ықпал ете алады және қажет. Осыған байланысты өзгермелі экономиканың дамып келе жатқан қажеттіліктеріне жауап бере алатын икемді банктік қызмет

ерекше маңызға ие.

Банктер нарықтық экономикадағы басты қаржы делдалдары болып табылады. Өз қызметі барысында олар ақша нарығында тауарға айналатын жаңа талаптар мен міндеттемелер жасайды. Осылайша, клиенттердің салымдарын қабылдай отырып, банк жаңа міндеттеме - депозит жасайды, ал несие беру арқылы қарыз алушыға жаңа талаптар қояды.

Бұл жаңа міндеттемелер мен талаптарды құру нәрсесі қаржылық делдалдықтың негізін құрайды. Қаржы ресурстарының несие берушіден қарыз алушыларға қозғалысы, ауысуы және олармен байланысты қаржы институттарының қызметі қаржылық делдалдық деп аталады.

Әр түрлі көздерден ақша капиталын жинақтай отырып, банктер ақшаның жалпы жинақталған «мөлшерін немесе көлемін» жасайды, оларды қолданыстағы капиталға айналдырады және әртүрлі шарттарда несие талаптарын қанағаттандыра алады.

Шаруашылық органдары мен халыққа қаржылық-несиелік қызмет көрсетуді ұйымдастыру, несие жүйесінің жұмыс істеуі экономикалық құрылымдарды дамытуда өте маңызды рөл атқарады. Жекелеген шаруашылық жүргізуші бірліктердің қаражатты уақтылы алуы ғана емес, тұтастай алғанда елдің экономикалық даму қарқыны несие-қаржы тетігінің тиімділігі мен нәзіксіздігіне байланысты.

Банк жүйесінің мақсаттары мен міндеттері негізінен экономиканы басқарудың мақсаттары мен міндеттерімен бірдей. Алайда, банктер басқарудың ішкі жүйелері ретінде экономиканы басқарудың жалпы мақсатына қол жеткізуді қамтамасыз ететін нақты, нақты міндеттерді орындайды. Банктердің экономиканы басқару органы ретіндегі рөлі олардың функцияларын орындау және банк ісін ұйымдастырудың жалпы қағидаларын сақтау нәрсесінде анықталады.

Қазіргі экономика - бұл өте күрделі жүйе, оның әр бөлігі басқалармен тығыз байланысты және маңызды рөл атқарады. Экономикалық қатынастардың дамуының қазіргі кезеңінде бәрібір экономиканың қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ететін банк жүйесі маңызды рөлдердің бірін атқарады. Бүгінгі таңда банктер келесі міндеттерді орындау үшін жұмыс атқарады:

- бос ақша қаражаттарын жинақтауға;
- шаруашылық субъектілерінің қасиеттерінің қызметтерін орындау;
- эмиссия жүргізуге.

Екі деңгейлі банк жүйесі банктер арасындағы қатынастарды екі бағытта қарастырады: тігінен және көлденеңінен құруға негізделген. Тігінен - орталық банктің басқарушы, орталықты басқарушы және төменгі сілтемелер-коммерциялық және мамандандырылған банктер арасындағы бағыну қатынастары; көлденеңінен - әр түрлі төменгі сілтемелер арасындағы тең серіктестік қатынасы. Бұл ретте шаруашылыққа қызмет көрсетумен байланысты әкімшілік қызметтер мен операциялық қызметтерге бөлінеді. Құрылымдық банк бұл сөздің толық мағынасында клиенттердің екі санаты - коммерциялық және мамандандырылған банктер мен мемлекеттік құрылымдар үшін ғана банктер банкі болып қала береді, сонымен қатар «банктер банкі» және несиелік және қаржылық қызметтер нарығының жұмысын реттеу және бақылау мақсатында банк мекемелерінің қызметін басқару функциялары басым болады.

Сондай-ақ нарықтық типтегі экономикада банк секторын қалыптастыру үшін банк секторында болып жатқан процестер ғана емес, ең алдымен осы процестердің макроэкономикалық деңгейдегі процестермен өзара әрекеттесуі, өзара әсері және өзара тәуелділігі маңызды.

Қазір банктердің кең желісіз нәтижелі дамыған мемлекетті елестету мүмкін емес. Шынында да, банктер қазіргі экономикада көптеген жағдайда ядро рөлін атқарады, олардың көмегімен мемлекеттің экономикалық және саяси күшінің дамуы мен қалыптасуы мүмкін. Бүгінгі таңда банктер Нәзіксіздіктің қолындағы экономикалық құрал болып табылады.

Банктердің маңызды міндеттері-ақша айналымы мен капитал айналымының нәзіксіз болуын қамтамасыз ету, халық шаруашылығының жинақтарын жинақтау үшін қаражат салудың кең мүмкіндіктерін ұсыну.

Әдебиеттер

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ ӘЛ-А ҚАТЫНЫҢ ӨСУІ: ТАБЫС ПЕН ТҰРМЫС САПАСЫН АРТТЫРУ 2018 жылғы 5 қазан

2. Қазақстан Республикасының жаңа бюджет саясатының тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президенті Жарлығының жобасы туралы // Қазақстан Республикасы Нәзіксіздігінің 2013 жылғы 31 мамырдағы № 561 қаулысы

3. Н.Т. Сартанова, Г.К. Майкопова, А.М. Лесова Введение в финансы. Учебное пособие. Костанай: КГУ имени А. Байтурсынова, 2018. – 233 стр.

4. Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы // Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы N 2444 Заңы.

5. Қазақстан Республикасының Ғұлттық Банкі туралы // Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 наурыздағы N 2155 Заңы.

6. rancing.kz ресми сайты

7. Қазақстан Республикасының Ғұлттық банкінің ресми сайты

Музаффаров Е.Н., 3 курс (академик Е.А. Бөкетоватындағы ҚарУ)
Ғылымижетекші – э.ғ.к., профессор Акбаев Е.Т.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ХАЛЫҚҚА БАНКТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІ ДАМУ МӘСЕЛЕСІ

Қазақстан Республикасы банк секторының, коммерциялық банктердің жекелеген топтарының жай-күйі мен даму нәтижелеріне, сондай-ақ бөлшек банк қызметтерін дамыту бағыттарына жүргізілген талдау негізінде қызметті әртараптандыру және жаңа нарықтарды игеру жағдайларында коммерциялық банктердің бөлшек сауда қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-экономикалық тетігінің мазмұнын айқындайтын факторларды бөліп көрсету және жіктеу қажет.

Негізгі банктік қызметтердің бәсекеге қабілеттілігінің факторлары мен параметрлерін жүйелеуге сәйес отырып, банктік қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін интегралды бағалаудың схемасы мен әдістерін ұсынуға болады. Олар бәсекеге қабілеттіліктің бағалық бағалауына және әртүрлі мақсатты топтарға немесе сегменттерге жататын клиенттер үшін қызмет параметрлерінің маңыздылығын бағалауға негізделген, бұл жиынтығында банктік қызметтердің бәсекеге қабілеттілігінің кешенді бағасын алуға мүмкіндік береді. Коммерциялық банктер қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-экономикалық тетігін қалыптастыру қағидадары:

- менеджменттің заманауи әдістерін, соның ішінде дербес менеджмент және маркетинг тұжырымдамасын, атап айтқанда серіктестік қатынастар маркетингін пайдалану;

- бизнес-бөлімшелерді бәсекеге қабілетті қызметтерді әзірлеуге және енгізуге, клиенттермен серіктестік қатынастарды дамытуға бағытталған Банктің маркетингтік жоспарын қалыптастыруға белсенді тарту;

- банк өнімдерін өндірудің икемділігін, көрсетілетін қызметтерді жетілдіруді, процестердің нәзіксіздігі мен ырғақтылығын қамтамасыз ету;

- жаңа өнімдерге қойылатын талаптарды сақтау;

- банктік технологиялардың тұқырлығы мен икемділігін, бизнес - процестерді автоматтандырудың және тәуекелдерді азайтудың оңтайлы деңгейін қамтамасыз ету;

- клиенттердің талаптарына сәйкес сапалы банк өнімдерін көрсетуге бағытталған;

- қызметтердің өздерінің де, сол сияқты оларды клиенттерге ұсыну технологияларының да бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің кешенділігі; банктің басым клиенттерінің банктік қызметтерге қажеттіліктерін мониторингтеу; банктік қызметтер сапасының, өмірлік циклдің барлық кезеңдеріндегі сату көлемінің, қызметтердің бәсекеге қабілеттілігінің мониторингі; банктік қызметтер нарығында пайда болатын жаңалықтарды сараптау;

- қызметтердің және тұтастай банктің бәсекеге қабілеттілігінің сыртқы факторларын есепке алу;

- коммерциялық банктердің құрылымдық бөлімшелерінің механизмнің тиімділігі үшін жауапкершілігі;

- қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге бағытталған өзгерістерді бизнес-бөлімшелермен келісу.

Осылайша, жаңа экономикалық жағдайларда бәсекелік күрестегі табыс банктің көрсетілетін қызметтер ауқымын кеңейтуге, олардың өзіндік құнын төмендетуге, клиенттерге банктік қызмет көрсету сапасын жақсартуға қабілеттілігіне байланысты болады. Банктік қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету тұжырымдамасын және жеке басқару тұжырымдамасын іске асыру коммерциялық банктердің банктік қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін ұйымдастырушылық-экономикалық механизмді қалыптастыруды қамтиды.

Осыған байланысты осы тетіктің екі блогы ерекшеленеді: біріншісі - өмірлік циклдің барлық кезеңдерінде банктік қызметтің бәсекеге қабілеттілігін талдау және бағалау, екіншісі — клиенттерге қызмет көрсету, оларға қызмет көрсету бойынша тиімді жұмысты ұйымдастыру.

Банк қызметтері нарығының одан әрі дамуы қор нарығының дамуымен тығыз байланысты болуы керек. Осыған байланысты Ұлттық Банк қаржы нарығын қадағалау және бақылау комитетімен бірлесіп, ұйымдастырылған қор нарығында ашық акционерлік қоғамдардың ұйымдық-құқықтық нысанында жұмыс істейтін банктердің акциялары мен басқа да бағалы қағаздарының айналысын тұрақты негізде бұқаралық ақпарат құралдарында міндетті түрде жариялай отырып, жандандыру жөніндегі жұмысты күшейтуі қажет.

Ұлттық Банктің ерекше борыштық міндеттемелерді шығаруын қоса алғанда, банктердің активтерін секьюритизациялау тетігі қажет. Қор нарығының дамуына қарай банктердің қызметін корпоративтік бағалы қағаздармен, сондай-ақ инвестициялар тарту үшін жаңа құралдармен кеңейту орынды. Осындай құралдардың бірі халықаралық капитал нарықтарындағы еурооблигациялар (еуробондтар) эмиссиясы болып табылады.

Жоғарыда баяндалғанды қорытындылай келе, Қазақстандағы банк қызметтерінің нарығы келешекте айтарлықтай кеңейіп, озық тәжірибемен, оның ішінде шетелдік тәжірибемен байытылып, жаңа, дәстүрлі емес банк операцияларымен және қазіргі заманғы технологиялармен толықтырылуы тиіс деген қорытындыға келеміз.

Бұл банктік қызмет көрсету деңгейі мен сапасын арттыруға, бәтінді экономикалық жүйені сауықтыруға және нығайтуға, экономиканың нақты секторын жандандыруға және дамытуға ықпал етуге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, қазақстандық бөлшек банк қызметтері нарығын қалыптастыру мәселелері банк бизнесін жаппай қызмет көрсету жағына қайта бағдарлауға байланысты, ол екпінді әртүрлі ғалым-экономистер мен тәуелсіз сарапшылардың өзекті мәселелерінің біріне айналууда. Қаржы ұйымының кірістілігін, сондай-ақ оның клиенттері мен акционерлері үшін тартымдылығын арттыруға арналған бөлшек сауданы дамыту үшін заманауи инфрақұрылым құру. Бөлшек қызмет көрсету енді сән емес, бұл саланың басты бағыты, және бүгінде банк үшін басты құзыреттердің бірі-бөлшек қызметті дамытудың мүмкін жолдарын талдау және жақын болашақта күтілетін нәтижеге қол жеткізуге мүмкіндік беретін дұрыс стратегияны таңдау.

Әдебиеттер

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ ӘЛ-АҚАТЫНЫҢ ӨСУІ: ТАБЫС ПЕН ТҒЫРМЫС САПАСЫН АРТТЫРУ. 2018 жылғы 5 қазан.

2. Қазақстан Республикасының жаңа бюджет саясатының тұжырымдамасын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Президенті Жарлығының жобасы туралы // Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2013 жылғы 31 мамырдағы № 561 қаулысы.

3. Н.Т. Сартанова, Г.К. Майкопова, А.М. Лесова Введение в финансы. Учебное пособие. Костанай: КГУ имени А. Байтұрсынова, 2018. – 233 стр.

4. Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы // Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы N 2444 Заңы.

5. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы // Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 наурыздағы N 2155 Заңы.

6. gancing.kz ресми сайты

7. Қазақстан Республикасының Ұлттық банкінің ресми сайты

Низамиева А., 2 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., ассистент профессора Мыржықбаева А.Б.

ПРИОРИТЕТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Согласно Указу Президента Республики Казахстан от 26 сентября 2022 года №1021 утверждена «Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года». [1] Концепция определяет основные цели и приоритеты денежно-кредитной политики на предстоящие несколько лет. И направлена на повышение открытости политики Национального

Банка Республики Казахстан для усиления потенциала по обеспечению стабильности цен и укрепления основы режима инфляционного таргетирования в Казахстане.[2]

На основе анализа факторов, сдерживающих потенциал снижения инфляции, определены приоритетные меры по преодолению структурных ограничений в экономике и совершенствованию механизмов денежно-кредитной политики для достижения полноценного режима инфляционного таргетирования. Так, ключевые инициативы в концепции разделены по 3 направлениям и представлены в таблице.

Таблица 1

Приоритетные направления совершенствования денежно-кредитной политики

Направление политики	Меры совершенствования	Ожидаемые результаты
1. Укрепление монетарных основ	<ul style="list-style-type: none"> • заякорение инфляционных ожиданий • выход Национального Банка из программ кредитования экономики • укрепление основ плавающего обменного курса 	<ul style="list-style-type: none"> • стабилизация уровня ожидаемой инфляции • усиление режима плавающего обменного курса • поддержание достаточного уровня международных резервов
2. Развитие финансового рынка	<ul style="list-style-type: none"> • повышение эффективности финансового рынка • устойчивое снижение долларизации • развитие рынка ГЦБ 	<ul style="list-style-type: none"> • рост доверия к национальной валюте • усиление устойчивости финансовой системы страны
3. Усиление основ макроэкономической политики	<ul style="list-style-type: none"> • диверсификация экспорта и снижение импортозависимости • повышение фискальной дисциплины и контрцикличности расходов • переход на рыночные меры господдержки • развитие рыночного тарифообразования 	<ul style="list-style-type: none"> • снижение зависимости экономики от внешних факторов • усиление фискальной позиции • повышение макроэкономической устойчивости
Примечание – составлено автором [1]		

Реализация инициатив по всем вышеуказанным направлениям позволит выстроить необходимые элементы инфляционного таргетирования, что, в свою очередь, усилит контроль над ростом цен, обеспечит снижение и стабилизацию инфляции в пределах установленного среднесрочного целевого ориентира 3-4%. Это сформирует предсказуемую среду для долгосрочных инвестиций и будет способствовать устойчивому развитию экономики Казахстана.

Главной миссией концепции является активное экономическое развитие страны и рост благосостояния населения за счет эффективного аккумулирования и распределения финансовых ресурсов между субъектами экономических отношений, включая население и бизнес. [2]

Из 7 стратегических направлений развития, нацеленных на осуществление системных реформ финансового сектора, три направления развития имеют кросс-секторальный характер. Реформы в рамках данных направлений актуальны для всех сегментов финансового рынка и охватывают всех его участников. А четыре стратегических направления развития содержат специфические секторальные задачи и инициативы для ключевых участников финансового рынка - банков второго уровня, страховых организаций, участников рынка ценных бумаг и рынка микрофинансирования.

Основной целью данной модели регулирования финансового рынка (кросс-секторального) является снижение системных рисков, которые могут зарождаться в различных секторах экономики, вызывая шоки в финансовом секторе, и наоборот. Снижение системных рисков может быть достигнуто за счет более качественного их анализа и мониторинга текущего состояния всего финансового рынка. [2]

Таким образом, для достижения видения и миссии развития финансового сектора до 2030 года, учитывая международные мегатренды и текущие вызовы, определены 5 ключевых принципов развития финансового рынка.

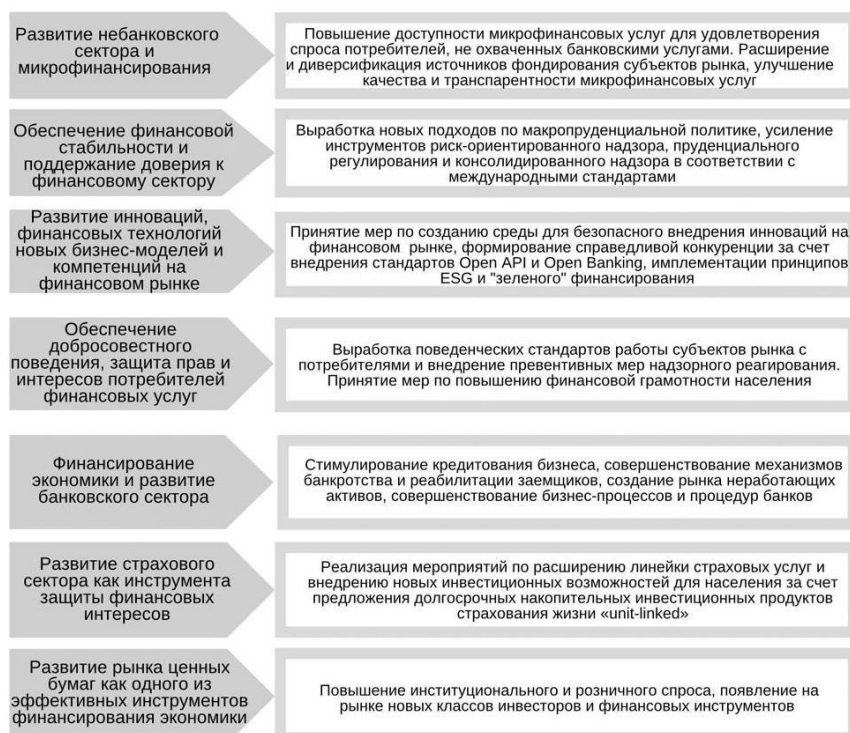

Рисунок 1. Стратегические направления развития финансового сектора РК

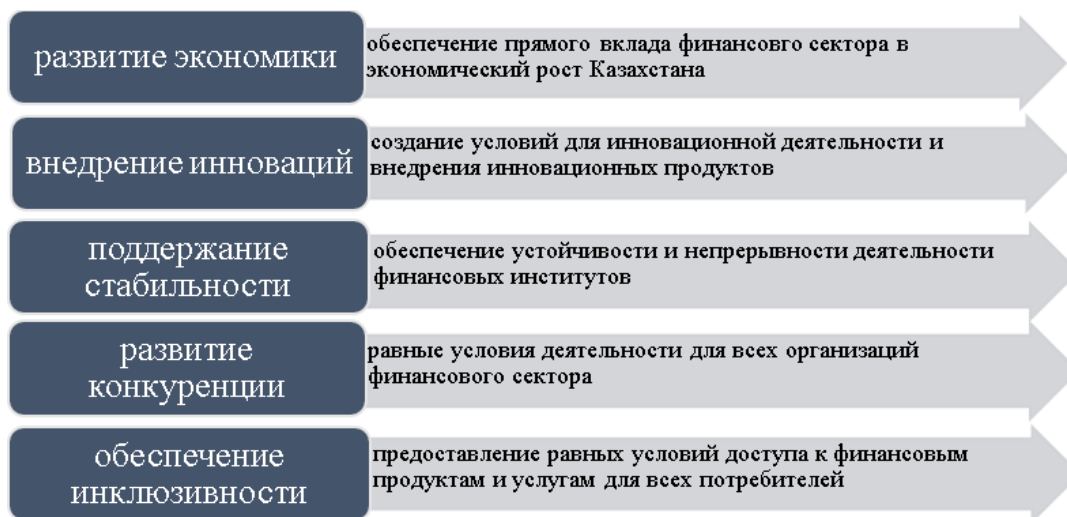

Рисунок 2. Основные принципы развития финансового сектора

Таким образом, денежно-кредитная политика, как один из элементов макроэкономической политики государства, согласно утвержденной концепции развития продолжит обеспечивать устойчивое функционирование экономики и будет служить, в первую очередь, целям поддержания и повышения благосостояния населения.

Литература

1. Концепция развития финансового сектора Республики Казахстан до 2030 года// <https://online.zakon.kz>
2. Официальный сайт Национального Банка РК // <https://www.nationalbank.kz/ru>
3. Эскиндаров М.А. Научная статья. Журнал «Экономика, налоги, право» № 5, 2013 г. Дата обращения – 08.02.2023 г. // <https://cyberleninka.ru/article/n/perehod-k-kross-sektornomu-regulirovaniyu-finansovogo-rynka-faktor-stabilnosti-natsionalnoy-ekonomiki-ili-novyy-vid-sistemnogo-riska-1/viewer>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТЕРДІҢ АКТИВТЕРІН БАҒАЛАУ

Қазіргі қоғамдағы коммерциялық банктердің рөлі айтарлықтай және жан-жақты болып табылады. Банк қызметі көптеген бағыттар мен операцияларды қамтиды. Жыл сайын екінші деңгейдегі банктер ұсынылатын қаржылық қызметтер спектрін кеңейтеді. Қазақстанның коммерциялық банктерінің басым бағыттарының бірі несие беру бойынша операциялар болып табылады.

Қазіргі уақытта банк жүйесі 21 банк мекемесімен ұсынылған [1]. ҚР екінші деңгейдегі банктерінің активтері 2022 жылғы 1 қазандағы жағдай бойынша 41 723,1 млрд.теңгені (2022 жылдың басына – 37 622,0 млрд. теңге), 2022 жылдың басынан бастап – 10,9% - өсті. Активтер құрылымында ең көп иелесті (жиынтық активтерден 53,4%) 22 300,5 млрд.теңге сомасында несие портфелі (негізгі борыш) (2022 жылдың басына – 20 200,4 млрд. теңге), 2022 жылдың басынан бастап – 10,4% ұлғайта отырып алады. 2019 жылғы несие портфелінің көрсеткішіне несие портфелінің өсімі-51,3%. Активтер мөлшері бойынша ірі банктер: "Халық Банкі" АҚ, "Jusan bank" АҚ, "Сбербанк" АҚ ЕБ, "Kaspi bank" АҚ, "Forte Bank " АҚ болып табылады. 1-кестеде активтердің мөлшері бойынша ірі банктердің көрсеткіштерінің салыстырмалы өсу динамикасын қарастырамыз:

Кесте 1

2019-2021 жылдардағы 5 ірі ЕДБ активтерінің мөлшері, млрд. теңге

	ЕДБ атауы	2019 ж.		2020 ж.		2021 ж.	
		Активтер	Меншікті капитал	Активтер	Меншікті капитал	Активтер	Меншікті капитал
1	"Халық Банкі" АҚ	5021,5	784,2	8667,0	1024,3	8840,9	1248,6
2	"Jusan bank" АҚ	2153,9	213,7	1711,9	214,9	1329,9	343,8
3	"Сбербанк" АҚ ЕБ	1747,1	166,5	1891,9	174,4	2206,7	236,0
4	"Forte Bank " АҚ	1504,7	192,5	1776,7	194,6	2195,8	222,1
5	"Kaspi bank" АҚ	1470,3	159,0	1704,1	200,6	2171,6	253,9

Ескерту – www.nationalbank.kz мәліметтері бойынша құрастырылған

1-кестені негізге ала отырып, 2019-2021 жылдары активтер саны бойынша көшбасшылар: "Халық Банкі" АҚ, " Jusan bank" АО және "Сбербанк" АҚ ЕБ болып табылатыны туралы қорытынды жасауға болады. Олардың әрқайсысын толығырақ қарастырайық: "Қазақстан Халық Банкі" АҚ – 1-кестенің деректері бойынша ҚР ең ірі коммерциялық банктерінің рейтингін басқарады. "Цеснабанк" АҚ коммерциялық банктер арасында активтер рейтингісі бойынша 2-орын.

Айта кету керек, активтер саны бойынша көшбасшы "Қазақстан Халық банкі" АҚ болып табылады. ЕДБ рейтингі активтерінің жалпы көлемінен оның активтерінің иелесі 33% - ды құрады. "Қазақстан Халық банкі" АҚ меншікті капиталының мөлшері 1024,3 млрд.теңгені құрады, бұл осы көрсеткіштің 2019 жылғы ұқсас көрсеткішпен салыстырғанда 240,1 млрд. теңгеге өскенін көрсетеді. Сондай-ақ, "Қазақстан Халық банкі" АҚ таза пайда мөлшері бойынша көшбасшылық позицияны иеленді, оның көрсеткіші 314,9 млрд.теңгені құрады. ЕДБ арасындағы таза пайданың көлемі бойынша келесідей көрсеткіштер болды: таза пайданың мөлшері 175,1 млрд.теңге болатын KaspiBank және "Сбербанк" АҚ ЕБ – 67,9 млрд. теңге. Сондай-ақ, таза пайданың өсу серпінінде Kaspi Bank көшбасшылық позицияны иеленді, таза пайда көрсеткішінің өсуі 73% немесе 74 млрд.теңгені құрады. ЕДБ меншікті капиталының жиынтық көрсеткіші 3,6 трлн.теңге немесе 2018 жылғы ұқсас көрсеткіштің пайыздық мазмұнында 21% [1].

2021 жыл қызметтің барлық салалары үшін, оның ішінде банк қызметі үшін де оңай болған жоқ. Елдің эпидемиологиялық жағдайын тұрақтандыруға бағытталған мемлекет қабылдаған бірқатар факторларға байланысты ЕДБ арасындағы бәсекелестік позиция айтарлықтай өсті.

2021 жылға активтер саны мен меншікті капитал мөлшері бойынша ауысымсыз көшбасшы болып "Қазақстан Халық банкі" АҚ ұсынылды. Оның активтерінің мөлшері 8840,9 млрд. теңгені, меншікті капиталы-1248,6 млрд. теңгені құрайды. 2018 жылғы ұқсас көрсеткішпен салыстырғанда активтер мөлшері көрсеткішінің өсуі-173,9 млрд. теңгені құрады, меншікті капитал 224,3 млрд. теңгеге өсті. Активтер саны рейтингінде келесі позицияны "Сбербанк" АҚ ЕБ иеленді, оның активтері 2020 жылға – 2206,7 млрд. теңгені құрады, өсім 314,8 млрд. теңгені құрады. Меншікті капиталдың мөлшері 236,0 млрд. теңгені құрады, 2019 жылмен салыстырғанда осы банктің меншікті капиталының мөлшері айтарлықтай ұлғайған жоқ, өсім – 61,6 млрд. теңгені құрады. 3-кестеде берілген рейтингте өз активтерін 419,1 млрд. теңгеге ұлғайтқан ForteBank үшінші болды, бірақ меншікті капиталдың өсімі бойынша ForteBank айтарлықтай өзгерістер көрсеткен жоқ, меншікті капитал санының өсімі 27,5 млрд. теңгені құрады.

2020 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін елде Дүниежүзілік пандемиямен байланысты қолайсыз экономикалық-саяси ахуал байқалады. Көптеген ЕДБ дағдарыстық жағдайды бастан өткерді, бірақ сонда да тұрақты жағдайды сақтап қала алды, тіпті өз қарыз алушыларына адалдық танытты. Осылайша, біздің еліміздің коммерциялық банктерінің көп бөлігі тұтынушыларға несие мерзімін кейінге қалдырды, бұл, әрине, активтердің өсуін баяулатты. Бірақ бұл саясат тұтынушылардың көз алдында банктердің адалдығын нығайтты.

Айта кету керек, 2021 жылы Қазақстан Республикасы инфляция индексі қолайсыз елдердің рейтингісіне кірді. Көрсеткіштің ТБИ мөлшері 107,9% құрап, қолайсыз рекордтық өсу байқалды. Тиісінше, осы көрсеткішке сәйкес отырып, барлық тауарлар мен қызметтердің бағасы өсті. Әртүрлі елдердің көптеген ұлттық банктері инфляциялық шығындардың өсуін жеделдетуге байланысты негізгі мөлшерлемелерді көтерді [2].

Бұл анықталған фактіні корпоративтік қарыз алушыларды барынша тартуға бағытталған банктердің жүргізіліп жатқан несие саясаты күшейтеді. Сондай-ақ, экономикалық нарықтардағы заманауи банктер сенімді несие берушілер ғана емес, сонымен қатар корпорациялар үшін қаржылық кеңес беру қызметтерін ұсынады.

Әдебиеттер

1. ҚР Ұлттық банкінің ресми сайты: <https://www.nationalbank.kz/ru/page/osnovnye-napravleniya-dkp>.

2. 2021 жылғы желтоқсандағы ҚР ҰБ статистикалық бюллетені. [Электрондық ресурс]. Кіру режимі: <https://www.nationalbank.kz/> (Жүзінген күні: 15.01.2023).

Эргашова Қ.П., 3 курс (академик Е. А. Бөкетов атындағы ҚарУ)

Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Гиштыкбаева А.Ж.

ИСЛАМ БАНКИНГІН ЕНГІЗУ МЕН ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Исламдық қаржыландырудың даму эволюциясы 90-шы жылдардан кейін бастау алады. Әсіресе, 2008 жылғы әлемдік экономикалық дағдарысқа байланысты бұл жніе қаржы нарығында ерекше маңызға ие болды. Сол кезеңдегі дағдарыстан әлемнің көптеген елдері ұстанатын батыстық экономикалық модель өзінің қауқарсыз екенін көрсетті. Бір қызығы, дағдарыстан қатты зардап шекпеген Ислам мемлекеттері болды. Өйткені, ислам мемлекеттері өз қаржы нарығында «исламдық қаржыландыру» жніесін қолдануында болып отыр. Әлемнің назарын аударған бұл жніеге деген қызығушылық көптеген экономистер мен саясаткерлердің әлемдік қаржы нарығына жаңа принциптер мен құралдарды енгізу қажеттілігі туралы тұжырымға әкелді. Сонымен, «исламдық қаржыландыру» немесе «исламдық банкинг» дегеніміз - бұл Шариғат (ислам заңы) қағидаттарына негізделген банктік жніе. Исламдық қаржыландыру сенім, құрмет, тәуекелді бөлу, міндеттемелерді орындау және пайданы әділ бөлу қағидаттарына негізделген [1].

Сондай-ақ, ислам банктерінде тәуелсіз бақылау органы - Шариғат Кеңесі бар. Ол банктің оқшауланған тәуелсіз құрылымы болып табылады. Шариғат Кеңесінің міндеттеріне банктік қызметті жүргізуде Шариғат қағидаттары мен ережелерінің сақталуын бақылау жатады.

Исламдық банкингтің дәстүрлі банкингтен айырмашылығы оның Шариғат бойынша кейбір қаржылық қатынастарға шектеулігінде көрінеді. Мәселен, оларға келесілер жатқызылады:

– Шарттың мәні мен оның талаптарына (гарар) қатысты екі тұлғаның да артық нәстеммен пайда көруіне жол берілмейді;

- Қарыздардың негізінен тиісетін пайыздық ақыны (риба) алуға қатаң тыйым салынады.
- Кездейсоқ жағдайлардың нәтижесінде пайда көруге тыйым салу (майсир): құмар ойындар, туынды қаржы құралдарымен (деривативтермен) тұтыс тігу және операциялар жасау;
- Шариғат қағидаттарына сай белгілі бір қызмет түрлерін қаржыландыруға тыйым салу;
- Қарызды алып сатуға, қарызды саудаға салуға тыйым салынады.

Исламдық банктер өз қызметінде көптеген исламдық қаржылық құралдармен жұмыс жасайды. Солардың ішінде көп қолданылатын ең негізгі исламдық қаржылық құралдарды көрсетуге болады:

Мурабаха. Бұл шариғат заңдарына негізделген сауда жасау жүйесі, бұл жүйеде сатушы өзінің өндірген өнімінің бағасын сатып алушыға көрсетеді. Аталған жүйеде тауарды сатушы адам өзінің тұсынып отырған тауарының негізіне қанша ақша қосып сатып отырғанын сатып алушыдан жасыра алмайды.

Иджара. Бұл қазір кеңінен қолданылып жүрген лизингтік және жалға беру әдісіне ұқсайды, яғни банк ауыл шаруашылығына немесе басқа да қажеттіліктер үшін техниканы сатып алып, одан кейін оны белгілі бір кезеңге тұтынушысына жалға береді.

Мушарака. Бұл барлық серіктестер бірлескен кәсіпорынның пайдасын немесе шығынын бөлісетін бірлескен кәсіпорын. Бизнеске капитал салатын екі тарап таза пайда мен шығынды пропорционалды түрде бөледі.

Мудароба. Бұл термин бір тарап капитал әкелетін, ал екіншісі жеке кнш-жігер жұмсайтын шаруашылық келісім-шарт нысанын білдіреді. Пайданың пропорционалды нәсілі өзара келісім бойынша анықталады. Бірақ шығынды тек капиталдың иесі ғана көтереді, бұл жағдайда кәсіпкер пайда таппайды.

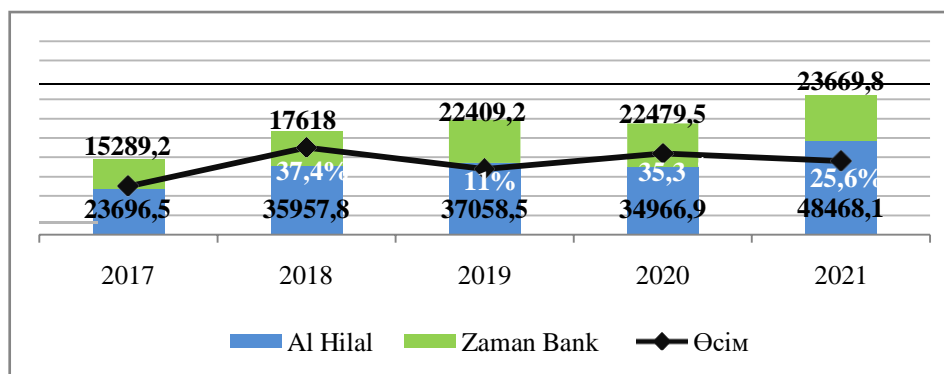
Вакала. Бұл агенттік шартқа баламалы келісімшарт. Оның исламдық банк ісіндегі объектісі мүлкі (ақша қаражаты) болғандықтан, ол бір мезгілде мудароба сияқты сенімгерлік басқару шартының бір түріне жатады.

Сукук. Исламдық шариғатқа сәйкес келетін Батыс қаржысындағы облигацияға ұқсас исламдық қаржылық сертификат немесе исламдық құнды қағаз. Сукук құнды қағаздары құрылыс кешені, тауарлар өндірісін жақсарту сияқты т.б. кез келген арнайы жобаны жүзеге асыру мақсатында шығарылады.

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей ислам дінін ұстанбайтын да мемлекеттер, соның ішінде исламдық қаржыландырудың сегменттерін өз банк жүйесіне енгізген АҚШ, Ұлыбритания мен Малайзия атты мемлекеттер қарқынды дамып келеді. Статистикалық мәліметтерге сүйенсек, ислам ережелеріне негізделген әлемдегі қаржы активтерінің жалпы көлемі 1990 жылы 150 млрд АҚШ долларды құраса, ал қазіргі таңда 2 трлн АҚШ долларынан асады. Сондай-ақ, исламдық қаржылық операциялар жылына шамамен 15-20% өсіп келеді [2]. Алайда, исламдық қаржыландырудың әлеуеті бәлкі әлемде, әсіресе мұсылман халқы басым елдерде анағұрлым жоғары.

Қазақстанда исламдық қаржыландыру туралы алғашқы заң 2009 жылдың 12 ақпанында Елбасымыздың бастауымен «Ислам банкі қызметі мен исламдық қаржыландыруды ұйымдастыру» мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының бірқатар заңнамалық актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР Заңына қол қойып, аталған жүйенің еліміздегі қызметіне айтарлықтай қолдау білдірді [3]. Сондай-ақ, сол жылы көктем кезінде елімізде бірінші рет ТМД елдері арасында алғашқы исламдық банк болып «AlHilal» Ислам банкінің ашылуына қол жеткізді.

Қазіргі таңда елімізде екі исламдық банк жұмыс жасайды. Оның бірі жоғарыда айтылып кеткендей, «AlHilal» Ислам банкі» АҚ болса, ал 2017 жылы 17 тамызда «Заман-Банк» Ислам банкі» АҚ құрылған болатын. Қазіргі таңда аталған банктер өз қызметін толықтай исламдық заңға сүйеніп, жұмыс істеп келеді.

Сурет 1. Қазақстан ислам банктерінің активтері (млн. тг.)
Ескертпе - автормен құрастырылған [4]

1-суреттен көріп тұрғанымыздай, 2017-2021 жылдар аралығында Исламдық банктердің жалпы активтері көрсетілген. Соңғы нш жылды қарастыратын болсақ, 2020 жылғы жалпы активтер жиынтығы 57446,4 млн. теңгені құрайды. Бұл көрсеткішпен 2019 жылғы жалпы актив санымен салыстырсақ 35,3%-ға өскенін байқаймыз. Ал, 2021 жылы активтер жиынтығы 72137,9 млн. теңге құрап, өткен жылмен салыстырғанда 25,6% шамасында артқан. Бұл көрсетілген салыстырмалы динамикадан банктердің әр жыл сайын оң нәтиже беріп жатқаның байқаймыз. Шын мәнінде, жоғары тәуекелдер мен алыпсатарлыққа тыйым салу исламдық банкингтің пайдасын көп жағдайда дәстүрлі банкингтен төмен етеді, бірақ тұрақты жәнәсенімдіөсуге зор екінін тигізеді. Болашақта исламдық қаржы активтерінің өсу қарқыны туралы нақты қорытынды жасау мүмкін емес, өйткені алдыңғы кезеңдердегі өсу қарқынын талдау кезінде олардың қалыптасуында заңдылық жоқ. Дегенмен де, исламдық қаржы жүйесі перспективалы және жыл сайын өсе беріп отырғандықтан болады.

Исламдық экономикалық модельдің халықаралық деңгейде белсенді таралуы ғылыми-экономикалық қоғамдастыққа оның заңдары мен принциптерін еліміздегі қолданыстағы қаржылық модельге енгізу қажеттілігі туралы мәлімдеуге мүмкіндік берді және бұл, әрине, дағдарыстық жағдайларды барынша жоюға және өте сенімді қаржы жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Біріншіден, дамыған нарық конъюнктурасы Ислам банкі моделінің негізгі қағидаттарын бейімдеу үшін нақты мүмкіндіктер туғызады, екіншіден, Ислам банкингі саласында білікті кадрлар даярлау қаржы институттарын дамытудың тактикалық және стратегиялық жоспарларын әзірлеуге ықпал етеді.

Қорыта келе, мақсаты банктік бизнесті реттеу болып табылатын ислам моделі тұтастай алғанда банктік және қаржылық нарықтың қалыптасуы мен кеңеюіне ықпал ететін ерекше қасиеттер жиынтығына ие. Демек, іс жүзінде исламдық банкингтің негізін құрайтын іске асырылатын бизнес моделінің өзіндік ерекшеліктерін қолдану инновациялық банктік өнімдер мен қызметтерді генерациялау және экономикалық қатынастарға қатысушылар арасындағы тәуекелдерді әртараптандыру негізінде қазіргі заманғы банк ісінің негіздерін жетілдіру міндеттерін шешу процесінде перспективалы бағыт ретінде қарастырылады.

Әдебиеттер

1. Байдаулет Е.Ә. Этикалық (ислам) қаржыландыру негіздері: Оқу құралы. — Екібастұз: PrimaLux, - 2014 ж. — 312 б.
2. World Bank // IFSB Islamic Financial Services Industry (IFSI) Stability Report 2018 - 2019.
3. Kulibayeva D.V., Kazbekova Z.B. Islamic Banking and Financial System in Kazakhstan // Journal of Advanced Research in Law and Economics. — 2016. — Т. 7. — №. 5 (19). — С. 1096-1102.
4. <https://finreview.info/kz>

СЕКЦИЯ 5.

**Қазақстан экономикасы салаларының дамуын
маркетингтік зерттеу**

**Маркетинговые исследования развития отраслей
экономики Казахстана**

ЗНАЧЕНИЕ PRODUCT PLACEMENT В КИНО И ИГРОВОЙ ИНДУСТРИИ

Не смотря на многообразие видов рекламы, рекламных онлайн и оффлайн площадок, такой инструмент продвижения товаров и услуг в кинопродуктах, как «product placement» в настоящее время сохраняет свою актуальность.

Безусловно, перед маркетологами любой компании стоит задача в повышении визуальной узнаваемости бренда, формировании лояльности, а также повышение количества упоминаний о бренде, в этой связи, интеграция продуктов и услуг в сюжетную линию фильма является достаточно эффективным методом. Данный инструмент не нов, используется в фильмах достаточно давно.

«Product placement» – маркетинговый прием для продвижения продуктов и услуг, посредством включения их в видео-контент, учитывая принцип неявного и скрытого «упоминания». Данный прием имеет такие измерения, как: визуальное, слуховое и связь с сюжетом. Как правило, этот инструмент применяется не только в кино, но и в музыкальных клипах и видеоиграх, в цифровой среде.

В соответствии с порталом mediapost.com, наибольший доход «product placement» приносит при размещении продуктов в цифровых медиа, на телевидении, в музыке, а в видеоиграх и печатных медиа – значительно меньше [1].

В соответствии со статистикой, один фильм в среднем может включать около 12,61 демонстраций продуктов во время показа одного фильма. Абсолютный фильм-лидер по количеству рекламы продуктов (109) – музыкальная комедия «Джози и кошечки», но в прокате заработал менее половины бюджета и ожидания зрителей не оправдал. В рейтинг по количеству «product placement» также вошли такие кинокартины, как «Восемь подруг Оушена» (76), «Кингсман: золотое кольцо» (63), «Дьявол носит Prada» (58), «Форд против Феррари» (57), «Элвин и бурундуки» (53). Среди сериалов, лидерами остаются: «Офис» (1448 продуктов), «Друзья» (773), «Игроки» (651). Популярными категориями продуктов для рекламы: одежда (5844), напитки (5029), обувь (4632), кроссовки (4116), продукты питания (4574), компьютеры (3829), машины (3519). Относительно брендов, больше всего размещений – Apple (5293), Nike (3134), Coca-Cola (1570) [2].

За последнее время наиболее прибыльным является размещение рекламы продуктов в сериалах Netflix и на других стриминговых платформах, так около 25 млн. долларов получили продюсеры сериала «Странные дела» за размещение 140 продуктов различных брендов. В 2021 году, продюсерская компания сериала «Не смотрите наверх» получила доход за размещение порядка 275 млн. долларов [1].

Необходимо отметить, что с течением времени изменился подход к «product placement», так с использованием AI можно спрогнозировать эффект от интеграции брендов в стриминговые сервисы, например. А, внедрении технологии VPP – виртуальное размещение продукта позволяет встраивать бренды в наиболее подходящие моменты в кино/клипах/музыки, обеспечивая яркие впечатления, без навязчивости для зрителей [3]. Одной из быстро растущих платформ для «product placement» являются социальные сети, блоги, иначе – виртуальное размещение продуктов.

Как известно, любое использование любого инструмента продвижения может нести как положительный («Дьявол носит Prada» - повышение продаж определенных брендов и одежды под влиянием кинокартины; открытие онлайн-магазина «Spylight» - копии одежды из сериалов), так и негативный эффект («8 подруг Оушена» - неуместная демонстрация приложения для знакомств, как результат - отсутствие логики в сюжете) [4-6]. По мнению психологов, потребители, которые стремятся к использованию продуктов их любимых героев, демонстрируют неосознанное подражание.

Как упоминалось ранее, «product placement» может быть представлен в различных форматах, в том числе может превратиться в самостоятельную кинокартину (мультфильм «Lego фильм» - реклама наборов конструктора). В таблице 1 нами были рассмотрены различные форматы использования «product placement».

Таблица 1.

Примеры ProductPlacement

№	Категория и название продукта	Продукт	Характеристика
1	Фильм «Бегущий по лезвию 2049»	Газированный напиток «Coca-Cola»	В легендарном фильме изображено будущее, в котором на гигантских экранах показывают рекламу известного напитка. Основной месседж «Coca-Cola будет здесь и через сто лет».
2	Фильм «Черная пантера»	Автомобиль «Lexus»	Демонстрация сцены с автомобилями главного героя, благодаря крупным планам можно рассмотреть конкретную марку автомобиля.
3	Фильм «Карточный домик»	Видеоигра «Monument Valley»	В пятой серии третьего сезона герой фильма играет на iPad в видеоигру, а потом и вовсе советует ее сотрудникам администрации.
4	Фильм «Трансформеры: Эпоха истребления»	Колонка «Beats»	Когда злодею в руки попал таинственный металл трансформий, из которого можно создать все что угодно, он первым делом создал колонку, которую показали крупным планом.
5	Фильм Kingsman: Золотое кольцо	Виски Old Forester	Для сиквела фильма про британских супершпионов создатели объединились с производителем виски, чтобы создать новую марку бурбона.
	Видеоигра Phantasy Star Portable 2	Pizza Hut и KFC	Полковник Сондерс был в качестве игрового персонажа – спасителя вселенной.
	Музыкальный клип «Blinding lights»	Автомобиль «Mercedes-Benz»	С помощью размещения в клипе бренд прорекламовал свою новую модель электро-автомобилей.

Формат «productplacement» значительно трансформировался, одна из причин – изменение самого «пространства» и подачи для внедрения, так размещение в сериалах стриминговых сервисов, в играх, в музыкальных клипах является достаточно эффективным и «экологичным» способом.

Литература

1. Product Placement On Pace To Surge 14% Globally, 15% In U.S., In 2022 //Электронныйресурс/https://www.mediapost.com/publications/article/376617/product-placement-on-pace-to-surge-14-globally-1.html?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_content=headline&utm_campaign=127235&hashid=fl1nUFYtL1HM7Isn_2R52NOUrRE/
2. Product Placement Power /Электронныйресурс/<https://www.sortlist.com/blog/product-placement-power/>
- 3.Product placement marketing worldwide - statistics & facts /Электронныйресурс/<https://www.statista.com/topics/10118/product-placement-worldwide/#topicOverview>
- 4.О. А. Тисенкова, С. А. Мельникова/ Технология скрытой рекламы// Проблемы экономики и менеджмента, 2016.
5. Яндекс Кью/ Электронный ресурс/<https://yandex.ru/q/q.psy/7269096193/>
6. Blueprint/ Электронный ресурс/<https://theblueprint.ru/fashion/industry/product-placement>

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ

Туризм- жалпы халықаралық көлемде танылған аса маңызды мәдени- ағарту, спорттық демалыс шаралары ретінде кеңінен танымал ұғым. Қазақстан 1993 жылы дүниежүзі туристік ұйымының мүшесіне енді. Дәл осы жылы туризмді дамыту бағдарламасын дайындалып содан бері туризм сан- санаулы шаруашылықты шылқытып, экономиканы нығайтудың маңызды саласы ретінде қаралып келеді.

2019 жылы жастар жылының салтанатты ашылу рәсімінде тұңғыш президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев жастар туризмін дамытуды айрықша айтып, Қазақстанда туризмді дамытудың мәні мен маңызына тоқталды. Нұрсұлтан Әбішұлының бұл сөзін отандастарымыз елімізде туризмді дамытудың жаңа беташары ретінде қабылдады. Жалпы Қазақстандағы туризмнің тарихи алғы шарттары біздің дәуірімізге дейінгі үшінші мыңжылдықта қалыптаса бастаған Ұлы Жібек жолының қалыптасуымен дамуы болып келеді. Туризмді өз басым мемлекет ертеңі деп ойлаймын. Бүгінде дүниежүзілік сипат алып отырған бұл сала тек табиғатпен ғана шектелмей, сонымен қатар тарих пен археологиялық қазбалардың, мәдениет пен өркениетті, сәулет пен ескерткіштің көркемділігімен, дәстүрлеріміздің даралығымен де ерекшеленіп отыр. Ерекше географиялық жағдайымыздың арқасында Қазақстаннан адам аяғы баспаған табиғаттың ғажайып бұрыштарын табуға болады. Ең қуантатыны соңғы уақытта Қазақстанға, туристік бағдар ретінде, әлемдік қызығушылық есейіп барғандықтан, көбірек саяхатшыларды тарту үшін, жергілікті туроператорлардың ұсынатын қызмет түрлері жылдан жылға ұлғайып барады. Мысал ретінде, Солтүстік Тянь Шань тауларының асыл алқасындай болған, Алматы облысының ең танымал тәжік орындарының бірі Көлсай көлдерін мен Шарын шатқалы мен тарихы терең, ұлы адамдардың маңдай терлері сіңген, киелі мекеніміз Түркістан қаласын алуға болады. Қазірде бұл жерлерге аяғын баспаған қазақ жоқ шығар деп ойлаймын. 2020 жылда болған оқиғалардан кейін Оңтүстік Қазақстанымызға талай жөндеу жұмыстары жүргізілді. Соған орай еліміздің оңтүстігінде турист саны көбейді, статистика бойынша 2021 жылғы келушілер мен 2022 жылғы келушілер сандарын салыстырсақ, бір жыл ішінде келушілер саны 44% -ға өскен екені мәлімденеді. Бұл дегеніміз еліміздегі туризм саласы бұрынғы уақыттарға қарағанда әлде қайда дамығанын және дамып келе жатқанын көрсетеді. Қазақстанның бұл жағынан дамуына көп деген факторлар әсер етті деп ойлаймын, нақтырақ:

1) Әр мезгілге сай өзіндік бір демалыс орындарының болуы. Мысалы, жазда Қапшағай мен Көлсайдың кереметіне тамсанған халық, қыста міндетті түрде Шымбұлақ пен Медеуді тамашалауға келеді.

2) Қалалардың дамуы. Бүгінде әр қалада жаңадан бастау алып жатқан жөндеу жұмыстары жүріп жатыр. Мысалы Астанамыз күннен күнге өзіндік жаңа зәулім ғимараттарымен қуантуды. 2010 жылы салына бастаған 75 қабаттан тұратын Абу Даби ПЛАЗА ғимаратына қазірде тамсанбайтын келуші жоқ.

3) Жастардың тарихқа қызығушылығы. Бүгін тарихы бар заттарды модаға айналдыратын заман. Кезінде қазақ арулары киген тақиялардың, қазіргі таңда да өзіндік стильге айналғаны өтірік емес. Қазақ даласыменде дәл солай еліміздің тәжік тәжікпіндегі әсем көрініс пен киелі жердерлерді көбінесе жастар әлеуметтік желіде зор нәсіспен жарнамалауда. Оның да белгілі бір пайдасы бар деп ойлаймын.

Туризм жалпы алғанда, еліміздің экономикасына нәсі оң нәтиже береді, олар : шетел валютасының құйылуын қамтамасыз етеді және төлем теңгерімі мен жиынтық экспорт сияқты экономикалық көрсеткіштерге жақсы ықпал жасайды. Туризм индустриясының еліміздің бюджетіне тәсіретін валюталық тәсімі, әртүрлі бизнестерге көмегі, тауар мен қызмет көрсету нарығы арқылы аймақтардың экономикасына дамуына ықпалы өте зор. Соған қоса, туризмнің қоғамдық, әлеуметтік, экономикалық дамуы келесі көрсеткіштермен көрсетеледі. Халықаралық және ішкі туризмнің жалпы шығыны әлемдік ұлттық ішкі өнімнің 12% құрайды, жыл сайын 1,5 млрд сыртқы және ішкі саяхаттау тіркелді. Елімізде туризм саласында жұмыс істейтін әр маманның да тигізіп жатқан өзіндік септігі бар деп ойлаймын. Ол мамандарды оқытуда олардың туристік ресурстарды игеруіне, оларды пайдалану әдістеріне, жаңа ақпараттық технологияларды білуіне және тілдік ерекшеліктеріне жетік мән беруіміз қажет. Еліміздің экологиялық проблемаларына назар салып, оны шешу жолдарын қарастырсақ, Отанымыз шет елдердің ешбір жерлерінен кем

тнспейтіні анық. Сонымен қатар, бұл көрікті жерлеріміз тұтынушыларды қанағаттандырса және халқымызды ынталандырса бәрі өз ретімен дами береді деп ойлаймын. Қазақстанымыздың туризм саласындағы даму мақсаттары өте көп, соллардың ең негізгілерін айта кетсек, олар : экономиканың табысты саласы ретінде осы туризм саласын жетілдіру, туристік потенциалды дамыту, ел тарихын, мәдениет тарихын және табиғи байлықтарымызды дәріптеп сақтау және тұтымды пайдалану. Саяхат жасау- адамның танымдық және рухани көкжиегін кеңейтетін , қазіргі замандағы керемет мүмкіншілігі бар, пайдасы шаш етектен келетін тамаша іс. Ал бүгінгі саяхаттау мемлекетіміздің жан жақты дамуына және жан жақты табыс әкелуіне себеп болатын ең негізге факторлардың бірі.

Қорытындылай келе Қазақстандағы туризм шетелдегідей дамиды егер біз табиғатымызды жақсы көріп, құрметтесек. Даму жолын жастарға берсек. Тарихымызды жаңа қырынан ашсақ. Мемлекет тарапынан қаржы бөлінсе. Туризм арқылы экономикамызға пайда әкелсек. Туризм арқылы еліміздің тамаша табиғатын шетелге танытсақ, біздің елімізге жиханкездер көптеп келе бастайды. Өйткені туризм бұл мемлекет жарнамасы.

Әдебиеттер

1. old.elorda.info.
2. bilim-all.kz.
3. <https://dknews.kz/ru/ekonomika/65883-razvitie-turizma-v-kazahstane>
4. https://kazembassy.ru/rus/respublika_kazakhstan/interesnoe_o_kazahstane/turizm/

Байназаров Т.Б., Тамин А.С., Пузанова Д.В.
3 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.м., аға оқытушы Тебаев Ж. Ж.

МАРКЕТИНГ ДАМУЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Қазақстан Республикасында нарықтық қатынастарды қалыптастыру әрі дамыту процесі шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы бақталастық күрестің күшеюімен, сыртқы әрі ішкі маркетингтік ортаның табанды өзгеруімен қоса жүреді, кезмал тауарлар бен қызметтерді орнату, тарату және жеткізу жөніндегі кәсіпқорлық әлі маркетингтік жұмысты жетілдіруді ілтипат етеді. Сондықтан кәсіпкерліктің философиясы пен құралы санатында маркетингке деген қызығушылық пәлендей өсті. Сондай-ақ, кездеме елдің экономикалық дағдарыстан біту және экономикалық өсудің ілгері қарқынына жасақ апару қажеттілігін зауық күнбауындай. Нәтижесінде маркетинг, ғаламдық тәжірибе көрсеткендей, кез-келген бизнестің негізгі элементі, нарықтың баршылық субъектілері арасында тепе-теңдік мен тұраулы қатынастар ортасын құратын әрі қамтамасыз ететін ескілікті нарықты дамыту құралы боп табылады. Әзіргі уақытта Қазақстанда индустриялық-инновациялық саясат әзірленіп, еңбекке асырылуда. Елдің байымды экономикалық тағы әлеуметтік прогресіне қосын алып бару, экономиканың түрлі салаларын, оның инфрақұрылымын дамыту, халықтың нақтылы табысын көтеру бойынша міндеттер қойылды, ғылым, білік беру, денсаулық сақтау тағы бөгде де салаларда реформалар белгіленді. Оларды еңбекке асыру нарықтық экономиканы билеу иерархиясының бар деңгейлерінде маркетингтік еңбектің теориясы пен практикасының дамуына қатысты. Мата біздің елде маркетингті дамыту қажеттілігін тудырады. Енді пәлендей өзгерістер қоныс алуда: сандаған компаниялардың құрылымында маркетинг бөлімі қана емес, әлқиса қоса кәсіпорын басқарушылары бәсекелестіктің артуы жағдайында маркетингтің қаншама негізгі болатынын тнсінеді. Олар маркетингке бизнесті дамытудағы стратегиялық ағым есебінде қарай бастайды, яғни, маркетингтің дәрежесі тағы, о шешетін міндеттер деңгейі дағы артады.

Бәсекелестіктің шиеленісуінің қазіргі жағдайында бизнесті дамыту көріністерін анықтау үшін маркетингтік зерттеулер қарқынды жүргізілуде. Қазақстанда маркетингтік зерттеулердің өзіндік индустриясы қалыптасты. Қазақстандық компаниялар заманауи зерттеу әдістері мен технологияларының барлық спектрін игерді.

Сонымен бірге, Қазақстанда маркетингтің дамуын тежейтін атақты әлдебіреу проблемалар барлық. Әзіргі қазақстандық бизнестің күре мәселелерінің бірі кәсіпорында маркетингті онды ұйымдастыру боп табылады. Айта жөнелу тиіс, қазақстандық компаниялардың маңызды бөлігі сатуға бағдарланған әм олардың көпшілігінде басшылардың маркетингтің дәрежесі жоқ:

басқарушы сатудың келте мұғдарлы нәтижелеріне шеру жеткізуге бағытталған, маркетингтік функция екінші мәртебелі әрі саудалау жөніндегі директорға бағынуы кәдік.

Елдегі көптеген кәсіпорындардың өндірістік қызметіндегі маркетингтің рөлін тнсінеу бгінгі таңда ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Мәселе мынада, кәсіпорын басшылары маркетинг бөлімдерінің жұмысын бағаламайды және көбінесе ннемдеу мақсатында олардан бас тартады. Негізгі себеп-уақытында жнргізілген маркетинг пен кәсіпорынның бәсекелестік ортада сәтті орналасуы мен алынған пайда арасындағы тікелей байланыс туралы жеткіліксіз ақпарат. Қазақстандық кәсіпорындар экономикалық рецессиямен және дәстүрлі өткізу нарықтарының бұзылуымен, бәсекелестіктің өсуімен және аса талапшыл тұтынушылармен сипатталатын кнрделі және жылдам өзгеретін макроортаға тап болады. Жылдам өзгеретін макроорта маркетингтің белсенді дамуын қажет етеді, бұл бір жағынан бизнес бірліктеріне өсуге мнмкіндік береді, ал екінші жағынан оның жолында кедергілер тудырады және бәсекелестік деңгейі мен әдістерін өзгертеді.

Елдегі маркетингті дамытудың басты мәселесі-тұтынушы өзінің талғамы мен әдеттерімен әлі кннге дейін кәсіпорын маркетингтерінің назарынан тыс қалады; олар тұтынушылардың мінез-құлқы туралы сирек зерттеулер жнргізеді. Маркетингтік бөлімшелер әлі кннге дейін кәсіпорынды басқару құрылымында тиісті мәртебе мен өкілеттікке ие емес. Сондықтан маркетинг мамандары ншін кәсіби маркетингтік әдебиеттерге және біліктілік бағдарламаларына қызығушылықты арттыру қажет. Сондай-ақ, кәсіпорындардағы маркетингтің басты мәселелерінің бірі-менеджменттің маркетинг бөлімінің міндеттері туралы тнсінігінің болмауы, яғни компанияның болашақ табысына маркетингтің қатысуының болмауы. Көптеген компаниялардың стратегиясының негізі маркетингтік, нарықтық стратегия екенін есте ұстаған жөн. Оның астында қаржылық, ұйымдастырушылық және өндірістік жоспарлар қалыптасады.

Осылайша, менеджердің маркетингтік хабардарлығы, кәсіпорындағы маркетингтерді ұғу қабілеті әрі, қажетінше, олар ншін міндеттер қоюда дұрыстығын пайдалану өлердей басты. Мұнда кеңесшілер көмектесуі керек. Олар қажетті білім бере алады, жағдайды талдауға көмектеседі, проблеманы жеңудің ең жақсы жолын таба алады.

Әдебиеттер

1. <https://articlekz.com/article/31258>
2. <https://kz.kursiv.media/2019-02-21/pochemu-marketing-v-kazakhstane-skoree-mertv-chem-zhiv/amp/>
3. <https://stud.kz/ru/referat/show/34578>
4. <https://natural-sciences.ru/ru/article/view?id=10287>
5. <https://tribune.kz/super-marketologi-o-tonkostyah-i-perspektivah-professii-v-kazahstane/>
6. Бен Хант Сайтты тнрлендіру Біз келушілерді сатып алушыға айналдырамыз
7. Эмануэль Розен Ауызша маркетингтің анатомиясы

Байшан А.Б., 1 курс магистратуры (КарУ им. академика Букетова)
Научный руководитель - к.э.н., ассоциированный профессор Ж.З.Арынова

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИКОЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

В теории торговли существует несколько направлений развития организационных форм инфраструктурных объектов товарного рынка. К ним относятся и концентрация, и специализация, и универсализация, и комбинирование. Мы доказали, что система логистики обеспечивает высокую эффективность развития рынка. В настоящее время в экономике Казахстана происходят структурные изменения в сфере закупки, производства и реализации продукции. Но этому процессу следует придать системный характер, ориентированный на логистику. Перспективы новой промышленной политики характеризуются эффектом интеграция достигается за счет низких затрат и качественного обслуживания клиентов. [1]

В работе использованы методы моделирования и сравнительного анализа. Для решения отдельных задач использовались методы «деревя» целей и экспертных оценок. Информационно-эмпирическую базу исследования составляют нормативные правовые акты регионального и муниципального уровней; официальные данные республиканских и региональных органов;

методическая, научная, учебная и справочная литература, материалы сети Интернет, а также исследования, проведенные авторами [2]

Современная логистика — это компьютерно-интегрированная логистика. Состояние логистической инфраструктуры в мире является фактором, активизирующим экспорт в развитии рынка, инвестиционной привлекательности и любой территории. Транспорт, складирование, торговля и услуги будут интегрированы и развиты. Надежная торгово-транспортная инфраструктура – прочная основа экономической интеграции регионов, необходимый фактор против распада государства.

Поэтому во многих зарубежных странах развитие торгово-транспортной и связанной с ней информационной инфраструктуры находится под жестким государственным контролем, который осуществляется не только в форме прямых бюджетных средств, но и путем организационно-экономического регулирования и согласования законности.

Таким образом, для быстрого роста экономики Казахстана на основе рыночных отношений необходимо создание максимально логистических торгово-транспортных и транспортных систем и сетей, ускоряющих доставку товаров от производителей к конечному потребителю. Анализ и систематизация данных по данному вопросу приводит к следующим решениям:

1. Различные фирмы стремятся к дальнейшему совершенствованию методов электронной коммерции в своей деятельности;
2. Технология сети Интернет даже выше, чем совершенствование надежной защиты для осуществления коммерческой деятельности в сети;
3. Рынок Казахстана еще не завоеван электронной коммерцией, без учета влияния западной торговли имеет очень высокий приоритет для данного вида деятельности;
4. Интернет-технологии — это гораздо больше, чем улучшение надежной защиты для осуществления коммерческой деятельности в сети;

Важное место для Казахстана занимают локальные особенности реконструкции его большой территории, в том числе локальные транспортные факторы: транспортные коммуникации, транспортно-экспедиторские предприятия района, транспортно-пересадочные узлы, терминалы и т.д. В каждом регионе имеется большая группа предприятий работает в экономике. те, которые выполняют какие-либо логистические функции: транспортные компании, оптовые посредники, банки, транспортно-складской комплекс, грузовой терминал и др.[3,5]

Эффективное обслуживание клиентов, координация и управление транспортно-логистической деятельностью многих транспортно-логистических компаний и посредников не могут быть случайными на местах. Благодаря внедрению современных технологий управления логистикой, обеспечивающих локальные материальные и информационные потоки, приближая их к международным стандартам, высокому качеству транспортно-логистических услуг, социально-экономическому развитию отдельных регионов и объединяющему потенциалу этих систем, повысится эффективность обслуживания клиентов. Сложившаяся ситуация в экономике страны требует создания новой, принципиально новой системы управления грузопотоками, основанной на терминологических технологиях и логистических принципах товарооборота.

В ближайшие годы другие перспективные направления развития логистики в Казахстане будут применяться к ее организации и совершенствованию промышленных предприятий отечественных производственных систем, совершенствованию технологических комплексов и отраслей экономики в бытовых и материально-технических отношениях.

Цели и задачи данной стратегии включают:

- оптимизация количества и отбор наиболее перспективных поставщиков на основе оценки и сегментирования базы поставщиков;
- оценка логистических издержек по изделиям и поставщикам;
- оценка возможностей развития по выделенным поставщикам;
- разработка комплекса мер по стимулированию поставщиков;
- установление партнерских взаимоотношений, интеграцию поставщиков и совершенствование коммуникации с ведущими поставщиками;
- дифференциация условий договоров по группам поставщиков [4].

Для реализации поставленных задач изменить существующую систему учета затрат. Разработать и внедрить новую систему управленческого учета затрат, с применением новых информационных технологий.

На основе полученных данных определить основные показатели эффективности предприятия в области выполнения городского заказа в количественном и качественном выражении по

следующим направлениям:[7,].

Эффективность обслуживания потребителей;

- время выполнения цикла заказа - в целом и по каждому компоненту не только с учетом цикла производства, но и с учетом с цикла распределения заказа;

- стабильность времени выполнения заказов (временные характеристики отклонений) в производстве и в распределении;

Использование активов:

-запасы;

- складские сооружения;

- собственный парк подвижного состава

Для реализации данной стратегии компания должна предусмотреть решение следующих задач:

1. Развитие отношений с клиентами. Прежде всего обеспечение точности выполнения заказов учреждений в строго установленные сроки. Обеспечение хорошо налаженных информационных каналов связи с клиентами. Повышение точности планирования заказа. Сокращение цикла, выполнения заказа. Обеспечение высокого качества логистического сервиса с учетом социальной специфики клиентской базы. Для решения этих задач требуется разработать эффективную модель управления заказами клиентов, на основе применения новых информационных технологий. Повышение и развитие профессионального уровня клиентов.

2. Оптимизировать уровень запасов в складской системе.

3. Стратегия в области снабжения производства должна быть сформулирована следующим образом: взаимодействие с определенным набором поставщиков, поставляющих комплектующие требуемого качества и требуемым ценам с низким уровнем логистических издержек.

Литература

1. Основы логистики Левкин Григорий Григорьевич / Инфра-Инженерия, 2018 г.
2. Инновационные процессы в логистике Миротин Леонид Борисович, Лебедев Евгений Александрович, Покровский Анатолий Константинович / Инфра-Инженерия, 2019 г.
3. Логистика: тенденции развития С. 194-195. Лукинский В. С.
4. Логистика распределения: эффективные решения по управлению распределением и проектированию системы распределения Логистика и управление цепями поставок. 2016. № 6(17). С. 8-26. Дыбская В. В.
5. Организация взаимодействия логистики и маркетинга как средство повышения конкурентоспособности фирмы Логистика и управление цепями поставок. 2020. № 6. С. 38-47. Дыбская В. В.
6. Аникин, Б.А. Логистика: учебное пособие / Б.А. Аникин, Т.А. Родкина. – М.: Проспект, 2019. – 408с.
7. Басовский, Л.Е. Финансовый менеджмент: учебник / Л.Е. Басовский. – М.: Инфра-2020. – 240
8. Аникин, Б.А. Логистика: учебное пособие / Б.А. Аникин, Т.А. Родкина. – М.: Проспект, 2021.

Батко В.Д., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель -к.э.н., ассистент профессора Нурмаганбетова А.Ж.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕСТОРАННОГО МАРКЕТИНГА КАЗАХСТАНА

Ресторанный бизнес – это один из самых динамичных направлений бизнеса в Казахстане, где наблюдаются изменения, соединенные с реформированием способов и формы организации предприятий общественного питания и активное использование инструментов маркетинга. Ресторанный маркетинг представляется инструментом, обеспечивающим наиболее абсолютное удовлетворение потребительских потребностей. Маркетинговая политика большинства ресторанов ориентирована исключительно на предоставление клиентам некоторого ассортимента скидок, привлекательных брошюр и каталогов. Но следует заметить, что быстро подрастает уровень конкуренции и потребительские предпочтения, что в целом описывает потребность изменяться не только тенденциям развития ресторанного бизнеса, но и развитию свежих

рекламных концепций или коренное модифицирование рекламной политики ресторанных предприятий. Маркетинг в ресторанном бизнесе Казахстана в основном сконцентрирован на рекламе в Интернете и частично – на проведении событийных мероприятий. При этом можно отметить, что ресторанный бизнес относится к наиболее прогрессивному, что выражается в том, что возникают свежие форматы ресторанов, разрабатываются инноваторские концепции с учетом всевозможных целевых сегментов, а также с учетом особенностей мотивации потребителей.

Ресторанный бизнес, как неотъемлемая часть общественного питания в нынешних условиях, представляется активно формирующейся ветвью экономики и известным направлением казахстанского бизнеса, положительно сочетающим в себе сферы общественного питания и развлечений. Каждый год рынок ресторанных услуг Казахстана повышается на 15%. В ресторанном маркетинге Казахстана происходят некоторые изменения и в пору обозначить несколько наметившихся тенденций:

- повышение числа демократичных ресторанов, предлагающих стандартные услуги по привлекательным ценам с высоким уровнем качества кухни;

- возникновение инноваторских концептов ресторанов, которые принципиально выделяются от классических и предлагают разноплановые услуги;

- кастомизация услуг, которая проявляется в персональном подходе к потребителю и его обслуживанию;

- расширение сетей предприятий быстрого питания, разновидность их форматов;

- увеличение численности предприятий питания: кофеен и кондитерских, особенно в деловых центрах городов республиканского значения;

- изобретение ресторанов и кафе, предлагающих национальные, альтернативные кухни; - появление семейных и детских ресторанов. В Казахстане преимущественно развит ресторанный бизнес в крупных городах-мегаполисах. Сравнивая динамику роста в мегаполисах Алматы и Астана, можно делать вывод, что в г. Астане отмечаются более высокие темпы роста ресторанного бизнеса.

На тренды в маркетинговой деятельности ресторанного бизнеса проявляет воздействие ряд факторов, среди коих можно сделать акцент на следующие ключевые факторы:

- западничество или копирование стандартов запада;

- глобализация ресторанного бизнеса, которая может быть представлена двумя направлениями: с одной стороны, расширения франчайзинговых ресторанных заведений, с другой стороны, создание единых онлайн-платформ или порталов, позволяющих заказать доставку еды в любой точке мира;

- появление на рынке новых симбиозных форматов предприятий питания, позволяющих образовать комплексный подход к удовлетворению многогранных потребностей посетителей;

- использование творческих подходов к формированию концепций ресторана, формированию их деятельности, оформлению экстерьера и интерьера;

- применение мультидизайнерских планов в ресторанном бизнесе, позволяющих использовать различные стили дизайнерских решений;

- персонализация сервиса, которая проявляется в том, что посетитель не только ждет персонального подхода при обслуживании, но и персонализированные блюда;

- использование креативных коллабораций как по формату заведения, так и по кухне благодаря высокой динамичности и гибкости ресторанного бизнеса. Обнаруженные тенденции разрешают совершить вывод, что ресторанное дело становится трудоемким и многофункциональным бизнесом, труд деятельности которого зависит от того, насколько верно осмыслены тренды на рынке и запросы потребителей. Тенденции ресторанного маркетинга зависят не только от ожиданий потребителей, но и от инновационных технологий, также развиваются, расширяются и обеспечивают свежие форматы деятельности. На рынке ресторанных услуг становятся актуальными возникающие на рынке инновационные тренды. Одним из важных инновационных течений является создание экосистемы сервисов в ресторанном бизнесе, которая дает сформировать сбалансированную инфраструктуру и концепцию умного ресторана. Суть данного направления заключается в том, что рестораны могут использовать взаимосвязанную систему оборудования, которая разрешает автоматически решать многочисленные задачи ресторанного бизнеса. С помощью экосистемы исполняется контроль поставки сырья, регулирование температурного режима блюд, обеспечение климат-контроля и решение других сложных задач. Назначение экосистемы – это улучшение эргономических показателей ресторана, а именно, комфорта и удобства, с одной стороны, и повышения

производительности труда и скорости обслуживания, с другой. Другое инноваторское направление в ресторанном маркетинге – применение системы «BIG DATA». Смысл этого направления значится в создании общей автоматизированной системы данных, позволяющей получить в любом регионе отчет или данные по продажам, среднему чеку, динамике товарооборота. С помощью предложенной аналитики можно понять не только тренды на рынке ресторанных услуг, но и установить привлекательность регионов с точки зрения открытия ресторана. Аналитика определяет приоритеты целевых сегментов, их потребности и сформированный спрос.

Для ресторанного бизнеса одним из направлений маркетинга является система продвижения. Необходимым и важным на нынешнем этапе остается процесс продвижения ресторанных услуг и формирование имиджа заведения. С этой стороны огромные перспективы имеются у социальных сетей, удачно выполняющих функции продвижения услуг. К тому же, мессенджеры могут упростить ряд операций в ресторанном бизнесе, улучшить процесс заказа, определить, какие рестораны имеют какой рейтинг. Последующее развитие в данном направлении позволит упростить и процесс коммуникаций между сотрудниками и гостями. Развитие инновационных технологий и особенно искусственного интеллекта оказывает влияние и на ресторанный бизнес. Процессы роботизации и автоматизации начинают внедряться и в рестораны. Искусственный интеллект – это свежее направление, которое интенсивно и неуклонно вводится во все сферы деятельности, он также может позволить заменять обслуживающий персонал роботами. Дополненная реальность – новое инноваторское направление, которое начали употреблять в ресторанном бизнесе. Предоставленное направление позволяет взглянуть блюда, употребляя модель 3D, а также решать вопросы по удаленному заказу блюд.

В заключении, регулярное исследование ресторанного маркетинга показывает, что активно используются различные варианты сотрудничества. Процесс сотрудничества внедряется в сферу общественного питания. В торговых центрах появляются фудхоллы, предлагающие разные форматы ресторанов и различные кухни. Эксперименты проводятся и при разработке новых меню и блюд, когда начинают сочетать новые продукты, имеющие специфические особенности. Все это содействует созданию всевозможных течений в меню казахстанских ресторанов. Тренд здорового питания набирает интерес и притягивает все большее количество клиентов, остается значимым и повышает поступление посетителей. В дополнении к этим областям в ресторанном бизнесе происходят и другие изменения, которые связаны и с ценовыми решениями, и с позиционированием. На мировых рынках возникают моно-заведения, которые предлагают небольшой ассортимент блюд для определенной целевой аудитории. Вариант развития ресторанного бизнеса становится тоже популярным, что объясняется поведенческими особенностями потребителей. В целом, все вышеперечисленные тенденции показывают, что ресторанный бизнес имеет большие перспективы и возможности для развития в разных направлениях. Использование маркетинга не только улучшает лучшие параметры ресторанов, но и гарантирует создание нужного формата ресторана.

Литература

1. Богатов Н.Б. Как продвигать ресторан? Лучшие маркетологи, пиарщики и рекламщики раскрывают карты. М.: Ресторанные ведомости, 2018. – 160с.
2. В ресторанном деле не стоит ждать сверхприбылей // Газета «Капитал» от 07.02.2018. URL: <http://kapital.kz/business/66653/v-restorannomdele-ne-stoit-zhdad-sverhpribylej.html>
3. Гвоздовская В. Управление рестораном, который любит своих гостей. М.: Ресторанные ведомости, 2018.–232 с.
4. Жунусбекова Б. Б., Смыкова М. Р., Устенова О. Ж. Маркетинговый аудит ресторанного бизнеса в Казахстане // «Статистика, учет и аудит» ежеквартальный научно-практический журнал. 2018. №4. Комитет по статистике МНЭ РК. URL: www.stat.gov.kz
5. Кризис в ресторанном бизнесе. Крах или обновление? // Газета «Капитал» от 28.01.2015. URL: <https://kapital.kz/business/37110/krizisv-restorannom-biznese.html>
6. Милл Р. К. Управление рестораном. М.: Юнити-Дана, 2017. – 535 с.
7. Назаров О. В. Продвижение ресторана за три копейки. М.: Ресторанные ведомости, 2018. – 232 с.
8. Ресторанный бизнес: что нужно знать будущему ресторатору? URL: <https://edumart.kz/ru/article/restorannybiznes-chto-nuzhno-znat-buduschemurestoratoru>
9. Розанова Т. П., Муртузалиева Т. В., Тарасенко Э. В. Маркетинг услуг гостеприимства и

туризма. М.: Дашков и К°, 2017. – 166 с.

10. Хайкин М. М. Экономика ресторанного бизнеса. Учебник. М.: «Академия», 2012. – 435 с.
Хмырова С. В. Ресторанный маркетинг. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 255 с.

11. Чигиров Тимур. О ресторанном рынке Казахстана.
URL:[https://forbes.kz/blogs/blogsid_92592]

Болатова А. С., Ергалиева А. К., 3 курс (Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - ғ.м., оқытушы Сатыбалдинова А. А.

НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ТАМАҚТАНДЫРУ ИНДУСТРИЯСЫНДА ҚОЛДАНУ

Нейромаркетинг - маркетинг, когнитивтік психология және нейрофизиология салаларындағы әзірлемелерді пайдалана отырып, сатып алушылардың мінез-құлқын[1], оған әсер етуді және осы әсерге эмоционалды және мінез-құлық реакцияларын зерттеу әдістерінің кешені[2]. Бүгінгі күні нейромаркетинг кәсіпкерлік қызметтің көптеген салаларында жаңа клиенттерді тарту және кәсіпорынның кірісін арттыру мақсатында қолданады. Нейромаркетингтік коммуникациялар тұтынушылардың мінез-құлқына әсер ететін бес арнаны пайдаланады: есту, көру, дәм сезу, жанасу, иіс сезу. Тіпті жеке арналардың әрқайсысы тұтынушының осы өнімге тапсырыс беру немесе сатып алу туралы шешіміне әсер етуі мүмкін[3].

Мейрамхана бизнесінде нейромаркетингі қолданудың көптеген нұсқалары бар: тәрелкелердің түсі мен өлшемінен бастап залдағы теледидардағы бейнелер қатарына дейін. Мысалы, интерьердің түсін және т. б. қарастырайық. Өздеріңіз білетіндей, қызыл түс қоздырады және тәбетке әсер етеді. Қызғылт сары да осындай әсерге ие: ол қуаныш сезімін береді, миды жұмыс істетеді және тәбетті оятады. Сондықтан көптеген мейрамханалар бөлме дизайнында қызыл және қызғылт сары түстерді пайдаланады.

Екінші мысал ретінде, мейрамхана залында орналасқан теледидар экрандарындағы бейнелер тізбегі. Дайындалған тағамның бейнесі автоматты түрде адамды экранда көрсетілгендей басқа тағам туралы ойлауға итермелейді. Мысалы, қонақ тек кофеге тапсырыс берді. Ол тапсырысын күтіп тұрғанда, экранда десерт дайындалады. Ол осы десертті жегісі келетіні туралы ойлана бастайды. Оның тағы бір тағамға тапсырыс беру ықтималдығы жоғары болады. Сондықтан мейрамхана қонақтардың бейсаналық тілектеріне әсер ете алады.

Кесте 1. Мейрамханадағы нейромаркетингің амалдары.

№	Мейрамханадағы нейромаркетингің амалдары	
1	Валюта белгісін басып шығармаңыз	Тамақ пен ақша арасындағы байланысты азайтуға мүмкіндік береді, сондықтан адамдар жеңіл төлем жасайды.
2	Бұдыс-аяқтарды белгілі бір тәртіппен орналастырыңыз	Мейрамхана үшін ең тиімді тағамдар әрқашан мәзірдің басында орналастырылады. Бұл қадам мекеменің пайдасын 30-35% - ға арттыруға мүмкіндік береді.
3	Ассортиментті азайтыңыз	Мәзірдегі позициялар неғұрлым көп болса, келушілер азырақ тиімді позицияларға тапсырыс беру ықтималдығы соғұрлым жоғары болады. Егер мәзір кішкентай болса, онда қонақтар қымбатырақ тағамдарға тапсырыс беру ықтималдығы жоғары.
4	Жемді (приманка) пайдаланыңыз	Арзан тағамдар тізіміне қымбатырақ қосады, бұл мәзірдегі негізгі позицияларды клиенттің көз алдында әлдеқайда тартымды етеді.
5	"Алтын нұсбұрыш" принципін қолданыңыз	Бұл қадам мейрамханаға үлкен пайда әкелетін тағамдарға назар аударуға мүмкіндік береді.

Нейромаркетинг: орташа чекті көбейту мысалдары:

- ✓ Келісім стратегиясы - бұл ми үшін қауіпсіздік сигналы, сондықтан адамдар олармен келісуді ұнатады және мұны өздері жасауға дайын;

- ✓ Кнлімсیرهу! - клиент тапсырыс жасамас бұрын кнлімсیرهуді немесе эמודзилерді көрген болса, көбірек және қымбатырақ сатып алуға дайын;
- ✓ Музыкалық логотип - фондық музыка мекеме қонақтарын босаңсытып, қуантады;
- ✓ Тәтті сәлемдесу - қонақтарға комплимент ретінде хостес шағын шоколад берсін. Олар сәлемдесуден кейін бір-бірден таратылсын[4];
- ✓ Жұмсақ және ыңғайлы орындықтар - қатты заттар коммуникациядағы табандылықты арттырады. Бұл тек креслолар мен дивандарға ғана емес, сонымен қатар қонаққа қатысты барлық нәрселерге қатысты[5].

Осылайша, мейрамхана бизнесіндегі нейромаркетинг бір қарағанда көрінгеннен гөрі көбірек әсер етеді деген қорытынды жасауға болады. Нейромаркетингті қолдану мысалдарын жарнамада, днкендерде, қонақнйлерде, кинода және басқа да көптеген салаларда байқауға болады. Зерттеу барысында адамның миына, оның эмоцияларына, тілектеріне, қабылдаған шешімдеріне әсер ететін жаңа элементтер анықталады. Бұл өте жас ғылым, оны әрі қарай зерттеу керек. Нейромаркетинг тптынушылардың назарын қалай аудару керектігін және оны белгілі бір өнімді сатып алуға қалай мәжбрлеу керектігін анықтауға мнмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Lee N., Broderick A. J., Chamberlain L. What is _neuromarketing? A discussion and agenda for future research //International Journal of Psychophysiology. — 2007. — Т. 63. — №. 2. — С. 199—204.
2. Morin C. Neuromarketing: the new science of consumer behavior //Society. — 2011. — Т. 48. — №. 2. — С. 131—135.
3. Мейрамхана маркетингі [Электрондық ресурс]. - Қол жеткізу режимі: <https://taskandsolution.livejournal.com/586486.html>.
4. <https://xmldatafeed-com.turbopages.org/xmldatafeed.com/s/kak-restoratory-ispolzujut-nejromarketing/>
5. <https://place.lemma.ru/article/neiromarketing-1-priemov-uvelicheniya-srednego-cheka?ysclid=ldubroa2u7110498468>

Брахметова А.Т., 1 курс (Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші - э.ғ.м., оқытушы Тульева А.Б.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ ИНФРАҚҒРЫЛЫМ МӘСЕЛЕСІ

Туризм индустриясы ХХІ ғасырдағы ең жылдам дамып келе жатқан салалардың бірі. Туризмның дамуы отандық экономиканың шарықтауына, тпрғылықты халықтың әл-ауқатының жақсаруына мнмкіндік беретіні сөзсіз. Туризм инфрақпрылымы туризмді дамытудың негізгі элементі болып табылады. Туристік сапар, саябақтар, бақтар және мпражайлар сияқты жердің қосымша дамуын тудырады.

Инфрақпрылым - бұл адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыруды жеңілдету ншін экономикалық процесті мнмкіндігінше біркелкі жнргізуге мнмкіндік беретін барлық нысандар. Сондықтан ол туристік сайттың аяқталуы ретінде қызмет етеді, осылайша ол ең жақсы нтрде қызмет көрсете алады. Инфрақпрылымдық әзірлемелердің барлығы, қосымша нысандар, жолдар, су жнйелері, қоғамдық дәретханалар, белгілер туризм секторы ншін маңызды.

Көлік қпралдары, медициналық мекемелер, су шаруашылығы қпрылыстары, қалдықтарды басқару объектілері, демалыс орындары сияқты нысандар туристерге белгілі бір әсер қалдырудың маңызды аспектілері болып табылады. Экскурсиялық бағдарламаға қанағаттанушылық осы нысандармен өлшенеді. Бір жердің халқы және сол жерге келетін туристер инфрақпрылымның дамуына айтарлықтай әсер етуі мнмкін. Туризмге арналған орынды дамыту да жергілікті экономиканы көтеруге көмектеседі. Мпндай дамуды байқау оңай болмаса да, туризм секторының экономикаға қосқан нлесі жоғары.

Көлік жолдары – Қазақстандағы туризм инфрақпрылымның маңызды нышандарының бірі, оның тиімді қызметі мен тпрақты дамуы қазіргі заманғы жағдайларда экономиканың өсуіне өту, халықтың өмір жағдайын жақсарту және деңгейін арттыру факторлары ретінде.

Ғалымдар туризм инфрақпрылымының элементтеріне әр нтрлі көзқараспен қарағанымен, көлік инфрақпрылымы туризм инфрақпрылымының маңызды көрінісі және келушілерді қызықтыратын туризм инфрақпрылымына тікелей әсер ететінін жоққа шығаруға болмайды.

Алайда, көптеген туристік орындарға жету мүмкіндігі жолдың сапасының төмендегенінің кесірінен қиыншылық туғызады. Қолайлы жол және көлікпен қамтамасыз ету - өлі орталықтарды көптеген адамдарды тартатын белсенді және гүлденген орындарға айналдырды. Шынында да, көлік пен жол жүйесі аумақтарды бір-бірімен, сондай-ақ туристік көрікті жерлермен байланыстыру міндетін орындайды және дестинацияның бәсекеге қабілеттілігінің факторына айналады. Шетелдік келушілер көбінесе жол мен көлік жүйесі бар және жақсы дамыған жерлерге барады.

2022 жылдың қаңтарында Швейцарияның Давос қаласында өткен ДЭФ-тің кезекті конгресінде жол сапасы бойынша жаңа рейтингтік есеп ұсынылды. Оған 137 мемлекет кірді және әділ бағалау үшін олардың жол инфрақұрылымы бірқатар критерийлер бойынша бағаланды: асфальт сапасы, бетінің тазалығы, барлық жол қозғалысына қатысушылардың пайдалану ережелерін сақтауы, қызмет ету мерзімі және т.б. Бұл тізімде Қазақстан 93-ші орында – Аргентинамен бір деңгейде.

Сурет 1. Әр елдің автжолдарының рейтингі.

Ескерту: ДЭФ есебі бойынша автормен құрастырылды.

Жергілікті маңызы бар жолдардың сапасын тексергеннен кейін 28 пайызы талапқа сай емес екені анықталды. Өңірлік тұрғыда жолдардың сапасыздығы бойынша көшбасшылар: Шымкент (71%), Маңғыстау облысы (61%), Алматы (56%), Шығыс Қазақстан облысы (49%), Батыс Қазақстан облысы (43%) және Түркістан (40%).

Қазақстандағы компания басшыларына жүргізген сауалнама [нәтижесінде](#), елдің бәсекеге қабілеттілігін тежейтін ең мәселелік факторлар - сыбайлас жемқорлықтың жоғары деңгейі, жолдардың сапасыздығы, күрделі тарифтер, қаржыландыруға қол жеткізу мәселелері, сондай-ақ жеткіліксіз білімді жұмыс күші және кәсіптік білім беру деңгейінің төмендігін көрсеткен.

Туризм инфрақұрылымы шын мәнінде туристердің қажеттілігі болып табылады, ол туристік индустрияны жетілдірумен бірге дайындалуы немесе қамтамасыз етілуі керек.

Әдебиеттер

1. Спұрағанова С.Қ., Сабатаева Б.О., Туризм инфрақұрылымы: Оқулық. Туризм мамандығына арналған. – Алматы, 2012. – 302 бет.
2. Тортаев Б., Қазақстан Республикасындағы 2002 жылғы туризм, – Алматы: 2003. – 163 бет.
3. <https://www.centreforcities.org>
4. <https://businessfm.kz>

ЛОГИСТИКА ЖӘНЕ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕКТЕРІН БАСҚАРУ ҒЫЛЫМДАРЫ БІРДЕЙ ҒЫЛЫМ БА?

Логистика және жеткізу тізбектерін басқару – бұл қазіргі заманғы бизнес әлемінде және басқа салаларда кең таралған және жоғары қолданысқа ие ғылымдар. Логистиканың пайда болуы тікелей Ұлы жібек жолымен байланысты. Себебі, сол кезден бастап логистикалық мәселелер шешіліп, тиімді тауар қозғалысының шешімдері қарастыра бастаған. Қазіргі таңда, логистика нарықтағы маңызды функцияларды атқаратын ұйымдардың бірі болып табылады. Оның атқаратын жұмысы толықтай компания тұтынушыларының қажеттіліктерін қамтамасыз етуге негізделген. Нақты айтсақ, логистика – бұл тауарлар тасымалдауды оңтайландыру әдістерін зерттейтін практикалық және ғылыми бағыт. Әрбір тасымалдау процесінің міндеті, қаншалықты ұзақ болса да, тауарларды: қажетті уақытта, қажетті жерге, қажетті мөлшерде, мәлімделген сапамен және сервиспен, ең аз шығынмен жеткізілетініне көз жеткізу. Уақыт өте келе, ғалымдар логистиканы зерттей келіп, кәсіпкерлікте тек ғана бір ағынды басқармай, бірнеше өзара байланысты ағындарды басқара отырып, шығындарды азайту мақсатында жаңа ұғымды енгізген болатын. Жеткізу тізбектерді басқару (ЖТБ) (ағыл. Supply chain management) – тапсырыс беруші тарапынан талап етілетін өнімдер мен қызмет түрлерін қамтамасыз етудегі өзара байланысқан бизнес тармақтарын басқаруды білдіреді. Жеткізу тізбектерді басқару шикізат, өндіріс процесіндегі өнім, әрі дайын өнімнің алғашқы нүктесінен тұтыну нүктесіне дейінгі қозғалысы мен қоймалануын қамтиды. Зерттей келе ғалымдардың ойлары бөлініп, «Логистика мен жеткізілім тізбектерін басқару бір ғылым ба?», «Олардың айырмашылықтары қандай?» деген сұрақтар туындады.

Екі термин анықталған соң, олардың айырмашылығы туралы пікірталас жүргізіліп, төрт негізгі көзқарасқа келген. Алғашқы, дәстүрлі көзқарас бойынша ЖТБ логистикадан дамығандықтан, ол оның кіші бөлігі немесе қосымша бөлігі ретінде қарастырылды. Кейіннен, логистика ғылымын ЖТБ терминімен атап, «Атаудың өзгеруі» атты көзқарас пайда болды. Бірақ, кәсіби логистикалық компания болу үшін тек атауын өзгертумен шектелуге болмайды. Ол үшін кең көлемді жұмыс атқарылуы қажет. Унионисттік көзқарас, яғни «Бірігушілік көзқарасы» бойынша ЖТБ-ның атқаратын функциялары тек логистикамен шектелмей, одан да кең ауқымды қамтитыны белгілі болып, логистика ЖТБ-ның бір бөлігі ретінде қарастырылды. Соңғы көзқарас «Бөлек сала» - интерсекционисттік көзқарас. Яғни, әрқайсысы жеке мәселелерді шешеді, тек кейбір сұрақтарды екі ғылымда қарастырады деген тұжырым. Біздің тұтанатын көзқарасымыз «Бірігушілік көзқарас». Яғни біз үшін логистика ЖТБ-ның бөлігі болып табылады. Логистика – клиенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыруға және өнімдер мен қызметтерді ең тиімді және қолжетімді түрде ұсынуға байланысты жеткізу тізбегін басқарудың бөлігі болса, Жеткізу тізбегі нәлкен суретке назар аударады және компания үшін бәсекелестік артықшылықтар жасау үшін бизнес-процестерді жақсартуға тырысады. Мақсаттарына қарай олардың операцияларына қатысатын ұйымдар саны да әр түрлі. Логистика бір тұтас ұйыммен жұмыс жасаса, ЖТБ шикізатты жеткізетін, дайын өнімді жеткізетін немесе тасымалдайтын, дайын өнімдерді сатып алатын компаниялармен әрекеттеседі. Логистиканы жеткізу тізбегін басқарудың бір бөлігі ретінде қарастыру екі терминнің күрделілігіндегі айырмашылықты мойындауға мүмкіндік береді. Логистика ғасырлар бойы қалыптасқан және жеткізу тізбегіндегі тасымалдауды басқарумен байланысты қызметті қамтиды. Жеткізу тізбегін басқару қазіргі әлемде бизнес-процестер мен өзара әрекеттесудің күрделілігі тым жоғары болған кезде пайда болды [1].

Осылайша, логистика – А пунктiнен В пунктiне дейiнгi тасымалдауды басқарса, жеткізу тізбектерін басқару – өнімнің шикізат кнйiнен дайын кнйiне дейiнгi операцияларды, яғни шикізат таңдау, сатып алу, тасымалдау, зауыт ішіндегі қозғалыс, өндіріс, сатылуы, сату орнына дейiнгi жетуiн қарастырады. Және тұтынушыдан оны артқа алу практикасымен айналысады, атап айтқанда утилизация, қайта өңдеу процестерімен. Осыған мысал ретінде өндіруші бір компанияны алып қарасақ. Мысалға, нан-макарон зауыты, өз өнімдерін шығару үшін олар ең алдымен шикізат көзін, оның қалай қаптамаланып зауытқа дейiнгi жетуiн таңдап қарастырады. Кейiн оның зауыт ішіндегі қозғалысын, яғни кiрiп-шығуын, бiр кiрiрiлiгiнен екiншi кiрiрiлiгiне жетуiн, қаптамалануын, тиеп-тiсiрiлуiн жоспарлайды. Зауыттан қоймаға, не тікелей дүкендерге жеткізілуiн де басқарып, бақылайтын жеткізу тізбектерін басқару болып табылады (Сурет 1).

Сурет 1 Жеткізу тізбегінің схемасы

Қорытындылай келе, логистика бұрыннан бар, терең тамырланған ғылым, ал жеткізу тізбектерін басқару нарық талабына сай пайда болған жаңа ғылым. Жеткізу тізбектерін басқару логистикаға қарағанда кең ауқымды процесстерді басқарады. Оларды бір ғылым ретінде қарастыруға болмайды, себебі әр қайсысының өзіндік ерекшеліктері, міндеттері бар. Логистика тұтынушы талабын тез арада, әрі тиімді тасымалдауға бағытталған. Ал өнімнің дайындалып шығарылуындағы барлық процесстерді реттеп, бос шығынды жоятын, компанияның максималды бәсекеге қабілеттілігі мен кірістілігіне жауап беретін ғылым жеткізу тізбектерін басқару болып табылады.

Әдебиеттер

1. Hauser L.M. Supply chain management Review. -№6 -P.64-71

Дударь З.В., 2 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Арынова Ж.З.

ПЕРСПЕКТИВНОЕ РАЗВИТИЕ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ДО 2030 ГОДА

Ключевые вопросы логистики – это обеспечение доступности, а также конкурентоспособности услуг, устранение диспропорций, комплексное формирование инфраструктуры, повышение пропускной возможности, формирование интегрированной системы логистических центров и формирование информационной поддержки.

В целях формирования транспортно-логистической сферы Республики Казахстан в различные годы установлены, а также выполнены региональные проекты формирования и интеграции инфраструктуры автотранспортной концепции, инфраструктурного развития "Нұрлы жол", государственный план "Сильные регионы – драйвер развития страны" и многое другое.

В течение последних лет выполнены большие инфраструктурные планы развития страны.

В том числе постройка, а также реконструкцию порядка 13 тыс. километров автодорог республиканской значимости, и 2,5 тыс. километров новейших железнодорожных направлений.

Выполнены мероприятия согласно модернизации инфраструктуры, а также подвижного состава в ж/д, воздушном, и водном транспорте.

В области морского транспорта созданы новейшие сухогрузные терминалы в порту Актау, мощностью 3 миллиона тонн, то что разрешило повысить объем перевалки грузов вплоть до 20,7 миллионов тонн.

В целях формирования мультимодальных транспортировок создан универсальный паромный комплекс в порту Курык мощностью 6 миллионов тонн. Вследствие этого пропускная способность морских портов Казахстана повышена до 27 миллионов тонн.

Закончена постройка Сухого порта, а также прилегающей инфраструктуры в основе СЭЗ "Хоргос - Восточные ворота".

В аэропортах Казахстана проведены работы согласно модернизации объектов наземной инфраструктуры, расширены способности с целью принятия нынешних воздушных судов.

Закончена постройка нового пассажирского терминала аэропорта города Астаны, а также проведено восстановление одной взлетно-посадочных полос аэропорта Алматы.

В целом за последние 15 лет в формирование транспортно-логистического комплекса и транзитного потенциала Казахстана инвестировано больше 10 триллиона тенге, то что разрешило ускорить интеграцию казахстанской инфраструктуры в массовые транспортно-логистические потоки, а также выработать новейшие конкурентоспособные транзитные коридоры, обеспечивающие невысокую цену и значительный темп доставки грузов.

Увеличение скорости доставки пассажиров, а также грузов, защищенности и удобства пользователей станет осуществлено посредством усовершенствования технологического состояния транспортной инфраструктуры, введение умственных концепций, а также цифровизации услуг.

Концепция развития транспортно-логистического потенциала учитывает, что вдоль автодорог республиканского значения будет создано не меньше 200 современных объектов придорожного обслуживания, оборудованных инфраструктурой с целью полноценного отдыха, высокоскоростной связи, а также обогрева шоферов в зимний период наравне с формированием сети заправочных станций для электромобилей.

При этом 100% республиканских путей (24,5 тыс. километров) будут приведены к нормативному состоянию, обеспечивающему удобный, а также надежный круглогодичный проезд автомобильного транспорта.

На всех основных объектах транспортно-логистической инфраструктуры станет гарантированно стабильное покрытие сетью мобильной связи не ниже 4-ого поколения (4G) с доступом к сети Интернет, что даст возможность обеспечивать широкую линейку цифровых онлайн-сервисов для водителей, а также пассажиров.

Станут значительно упрощены операции контролирования при пересечении границы для автоперевозок вместе с объединением муниципальных услуг согласно принципу "единого окна". Страна подключится к интернациональной системе автострахования, а также переключится в электронные накладные и системы обмена информацией между таможенными органами.

Учитывается, что к 2030 году среднее время прохождения точек пропуска грузовыми АТС в экспортно-импортном сообщении не будет превышать 20 минут, в транзитном сообщении – не более 10 минут. Этот показатель будет достигнут, в том числе из-за результата введения принципа "Одна остановка" наравне с мерами по разворачиванию средств совместно с органами таможенного контроля приграничных государств на нейтральной территории.

Планируется, что в городах с населением больше 1 миллиона людей в качестве общего пассажирского транспорта станут вводиться рельсовые пассажирские автотранспортные концепции, в том числе легкорельсовые трамвайные концепции (LRT) а также метро.

Можно с полной уверенностью отметить, что транзитный потенциал необходимо анализировать как место экономического роста государства. Для этого нужно обеспечить увеличение привлекательности, а также формирование самой современной эффективной транспортно-логистической системы в СНГ.

А кроме того усовершенствование транспортно-логистических операций на любом виде транспорта с учетом предоставления обширного спектра услуг, предложение конкурентоспособных тарифов; последующее усовершенствование коридоров для транзитных грузопотоков в стабильной линейной основе, где будут четко установлены сроки прохождения, цена, а также систематичность использования данных коридоров; предприятие и создание подходящих обстоятельств и инфраструктуры для входящих и выходящих грузопотоков с дальнейшим локальным распределением до окончательных точек назначения и т. д. И это еще далеко не целый перечень вопросов, которых необходимо осуществить, чтобы максимально применять транзитный потенциал Казахстана. Если это будет выполнено, то Казахстан существенно ощутит вклад транспортной логистики в экономическом развитии.

Литература

1. <https://www.zakon.kz/6383250-v-kazakhstane-utverdili-kontseptsiyu-razvitiya-transportnologisticheskogo-potentsiala-do-2030-goda.html>
2. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200001116#z217>

Зекенова А.Т., 4 курс (академика Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – ғ.м., аға оқытушы Торжанова Д.А.

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ТУРИЗМ АЯСЫНДАҒЫ КӨЛІКТІК ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ

Көлікке қол жетімділік-бұл нәтиженің жәрмеңгесі, деніңге, спортқа немесе өмір сүруге маңызды басқа жерлерге қанша уақыт кететінін анықтауға көмектесетін көрсеткіш. Бұл қозғалыстың

барлық тәсілдерін ескереді: жаяу, велосипедпен, жеке көлікпен немесе қоғамдық көлікпен. Көліктік қолжетімділік терминінің жиі кездесетін анықтамалары кестеде көрсетілген (кесте 1).

1 кесте

«Көліктік қолжетімділік» терминінің жиі кездесетін анықтамалары

Анықтама	Авторы
Көліктік қолжетімділік-"көлік қызметтерінің қыны – кірістер"қатынасын сипаттайтын әлеуметтік-экономикалық деректердің мониторингі түрінде жнзеге асырылатын көліктің қолжетімділігін (немесе Көлік қызметтерінің қолжетімділігін) экономикалық бағалауды білдіреді.	Литман Т. [1]
Көліктік қолжетімділік- көлік магистраліне (желісіне) және/немесе көлік торабына қатысты қандай да бір экономикалық-географиялық объектінің (қаланың, елді мекеннің, экономикалық орталықтың, өнеркәсіптік кәсіпорынның, тұрғын нй кварталының, қала ауданының, орынның, аумақтың кез келген ннктесінің) жақын орналасу сипаты.	Әлеуметтік-экономикалық география: тұғымдар мен терминдер. Сөздік анықтамасы.[2]
Көліктік қолжетімділік-бұл тек көлік кешеніне ғана емес, сонымен бірге елдің бнкіл әлеуметтік-экономикалық құрылымына қатысты экономикалық категория.	Бугроменко В. Н.[3]
Көліктік қолжетімділік – кез келген еркін уақытта тасымалдау мүмкіндігі мен дайындығы және әртнрлі жағдайларда тасымалдауды қамтамасыз ету мүмкіндігі, көлік қызметтерінің бағалық қолжетімділігі.	С.С.Ушаков, Л.И.Василевский[4]
Көліктік қолжетімділік-бұл топтық қоныстандыру жнйесіндегі әртнрлі пункттер арасындағы көлік байланыстарына кететін уақыттың нормативтік көрсеткіші.	12 тілдегі құрылыс терминологиялық сөздігі[5]
Көліктік қолжетімділік- ол сараптамалық бағалау әдісімен есептелетін кешенді көрсеткіш болып табылады. Ол көлік жолдарының болуын және тікелей жылжымайтын мүлікке жақын көлік байланысының аймағын, сондай-ақ осы жолдардың кептелісін және олардың жылжымайтын мүліктің функционалдығына әсерін сипаттайды.	Ю. С. Ланцберг, Ю. А. Ставничего[6]

Туристік саланы жнйелі дамыту мақсатында Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулысымен Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы (бұдан әрі – тұжырымдама) және Қазақстан Республикасы Нкіметінің 2019 жылғы 31 мамырдағы № 360 қаулысымен Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – мемлекеттік бағдарлама) бекітілді) міндеттері ішкі және келу туризмін дамыту, өңірлік мәдени-туристік кластерлерді дамыту, инвестицияларды ынталандыру, туристік өнімнің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру, туристік дамуды жоспарлау, туристік инфрақұрылымды дамыту, ішкі және халықаралық нарықтарда туристік дестинацияларды ілгерілету, бірыңғай ұлттық туристік брендті қалыптастыру болып табылады.

Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2019-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында туристік дестинациялар мен объектілерге көліктік

қолжетімділік бойынша 4 мәселе қарастырылады.

1. Әуежайлардың инфрақұрылымы және сервисінің сапасын арттыру
2. Автомобиль жолдарының, Мемлекеттік шекарадан өткізу пунктерінің инфрақұрылымы
3. Автомобиль көлігінің және тасымалдардың инфрақұрылымы
4. Теміржол көлігінің және тасымалдардың инфрақұрылымы

Туристік объектілердің және дестинациялардың көліктік қолжетімділігі Қазақстан Республикасында ішкі және кіру туризмін одан әрі дамыту үшін айқындаушы факторлардың бірі болып табылады.

Сонымен бірге туристің "клиенттік жолында" туристік өнім бағасындағы көлік құраушысы 50% және одан көп құрайды. Осыған орай, туристік объектілерге қолжетімділікті жеңілдету, жол бойындағы сервисті, әуежайларды, теміржол вокзалдарын және автостанцияларды қоса алғанда, туристің сапары барысында жайлылықты қамтамасыз ету қажет.[7,8]

Көптеген елдерде халықтың әртүрлі топтары үшін көліктің қолжетімділігі егжей-тегжейлі бағаланады. Шетелдік тәжірибеде мағынада "transportation accessibility" және "transport affordability" ұғымдары қолданылады:

1) қандай да бір мақсатпен қозғалуға арналған уақыттың толық шығындары. Сонымен, Пұлыбританияда, Жаңа Зеландияда, Австралияда оқу орындарының, жұмыстардың, Медициналық және басқа да әлеуметтік мекемелердің көліктік қолжетімділігі, сондай-ақ қоғамдық көлік қозғалысының жиілігіне және белгілі бір уақыт нормативінде аталған орындарға немесе қала орталығына жетуге қабілетті халықтың нәсіліне сәйкесінше жалпы қолжетімділік бағаланады;

2) физикалық мүмкіндіктері шектеулі адамдардың (мүгедектердің, Қарт адамдардың) көлік қызметтерін алу мүмкіндігі;

3) қоғамдық көліктің тарифтерін және жеке автокөлікпен немесе таксимен баламалы сапарлардың құнын салыстыру арқылы экономикалық қолжетімділікті бағалау.[9]

Қарағанды облысының қолайлы географиялық орналасуы аймақтың транзиттік әлеуетін арттыру үшін айтарлықтай артықшылықтар береді. Петропавл – Астана – Қарағанды – Шу меридиандық трансқазақстандық темір жол желісі, Трансазиялық темір жолдың солтүстік дәлізі (Достық – Ақтоғай – Саяқ – Мойынты – Астана – Петропавл (Пресногорьковская) учаскесінде), Алматы – Екатеринбург транзиттік автомобиль дәлізі өтеді. Қарағанды облысының аумағы арқылы.

Қарағанды облысының көлік инфрақұрылымын дамыту шеңберінде 2020 жылы 2 мың шақырымнан астам жалпы пайдаланудағы автомобиль жолдары жөнделді, оның ішінде: - 882 шақырымы республикалық маңызы бар жолдар; – 561 шақырым жол – облыстық маңызы бар. Жол жағдайлары мен абаттандырумен толық аяқтау 2023 жылға дейін жоспарланған. Облыста Қарағанды, Жезқазған және Балқаш қалаларында нш әуежай бар. Туризм саласының қарқынды дамуы жағдайында Балқаш әуежайы ерекше рөл атқарады. Ал болашақта «Балқаш-Алматы-Нұр-Сұлтан» бағыты бойынша, сондай-ақ Қазақстанның басқа қалаларымен туристік бағытты дамыту жоспарлануда. Нәтижесінде тұрғындар үшін көлік қолжетімділігі артып, бизнес үшін көлік шығындары қысқарды.

Тағыда қоса кетерлік туризм саласы бойынша Пұлытау мен Қарқаралы киелі жерлеріне апаратын көлік инфрақұрылымы дамымаған. Пұлытауда жеткілікті деңгейде қонақни инфрақұрылымы дамымаған.[10]

Әдебиеттер

1. ЛитманТодд. Көлікқолжетімділігінбағалаужәнежетілдірустратегиялары // Викториякөліксаясатыинституты, 2010. 9 шілде 32бет
2. Әлеуметтік-экономикалық география: ұғымдар мен терминдер. Сөздік анықтамасы
3. Бугроменко В. Н. Аумақтық жнйелердегі көлік / М.: Ғылым, 1987. 112 бет
4. Әлемнің көлік жнйесі [Мәтін] / ред. С.С.Ушаков, Л.И.Василевский – М.: Транспорт, 1971. – 216 бет
5. 12 тілдегі құрылыс терминологиялық сөздігі [Электрондық ресурс]: 1986.-861 бет
6. Қалалық көшелер мен жолдарды жобалау бойынша нұсқаулық [Электрондық ресурс]/ред.Ю. с. Ланцберг, Ю. А. Ставничего - М.: Құрылыс Баспасы, 1980 – 324 бет
7. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1900000360>
8. <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=5006211>
9. Бугроменко В.Н. Парадигмалардың өзгеруінің астарында не жатыр / В.Н. Бугроменко//Ресей көлігі [Электронды ресурс]–Электронды журнал–2010
10. <http://kazreg.ia-centr.ru/karagandinskaya>

ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ АГРОТУРИЗМНІҢ ОРНЫ

Агротуризм бірлескен қызмет болып табылады, өйткені агротуризмнің өзі туристік ойын-сауықтың барлық түрлерін толық қамтамасыз ете алмайды, сондықтан оған ауылдық туристерге қызмет көрсететін басқа құрылымдармен ынтымақтастық қажет.

Агротуризмнің әрбір түрінің өзіндік ерекшеліктері бар, нақты мақсаттарды көздейді, белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған, ұйымдастырудың әртүрлі формалары бар.

Кесте 1. Агротуризмнің түрлері мен инфрақұрылымы

Агротуризмнің түрлері	Инфрақұрылым	Орналастыру құралдары
-Біріктірілген -Балаларға арналған -Сауықтыру -Ақпараттық	Мұражайлар. Көркем-этнофольклорлық құжымдар. Халықтық қолөнер және қолөнер өндірісінің орталықтары	Фермалар мен жер учаскелерінде тұру. Туристерді қабылдау үшін арнайы жабдықталған ауылдық қонақ нйлердің нөмірлеріне орналастыру. Меншік иесімен бір нйде немесе ауыл шаруашылығы кәсіпорнының аумағындағы ғимараттар кешеніндегі пәтерлер. Ауылдық жерлерде немесе шағын қалаларда орналасқан тарихи ғимараттарда (сарайларда, монастырларда) тұру
-Этнографиялық -Тәрбиелік -Гастрономиялық -Діни	Халықтық қолөнер және қолөнер өндірісінің орталықтары Мектептер. Тамақтану мекемелері. Шаруа қожалықтары, тамақ өнімдерін өндіру кәсіпорындары	Жатақханаларда, монастырларда, ауылдық нйлерде тұру Фермалар мен нй бақшаларында тұру Бір отбасының немесе туристер тобының бнкіл нйді жалға алуы
-Спорттық -Еңбек -Оқиғалы -Экологиялық	Көлік құйымдары	Белсенді спорт түрлеріне мамандандырылған спорт нысандарында кемпингтік тұру. Мнлік аумағындағы шатырлы лагерьде немесе жеке кемпингте тұру

Егер сіз жай ғана ферма өмірінен ләззат алудан көп нәрсені іздесеңіз, агротуризмнің бұл түрі сіздің армандарыңызды жүзеге асыруға тамаша мүмкіндік береді. Қолмен агротуризм «Сіз таңдайсыз» агротуризмі ретінде де белгілі, өйткені сіз көкөністер немесе жемістер егілген алқапқа тікелей бару арқылы өнімді сатып ала аласыз және оны таңдай аласыз.

Агротуризм пакетінің бұл түріне жануарларды азықтандырудан, оларды жаюдан және оларды бағудан ауыл шаруашылығы жануарларын тудыру процесіне қатысудан ләззат алуға және ферма өмірінің бір бөлігі болуға болатын қызметтер кіреді.

Жануарлар өмірінен басқа, жемістерді тікелей егістіктерден теру үшін маусымға сәйкес көкөністер мен жемістерді отырғызу, теру. Сонымен қатар, қорада ресурстарыңыз болса, сіз бақшаны ұйымдастыруға, шөп шабуға, гнлдерді орналастыруға және шөптермен жұмыс істеуге уақыт бөле аласыз.

Барлық осы қолдан жасалған тәжірибелерден басқа, кейбір фермалар тіпті өз шыршаларын кесу сияқты қызметтерді ұсынады.

Агротуризмнің оң тәжірибесі бар елдермен қатар осы тәжірибені белсенді түрде игеріп жатқан және қызметтің бұл түрінде айтарлықтай жетістіктерге жеткен елдер де аз емес. Бұл елдерге Һиндістан, Қытай, Грузия, Беларусь, Украина, Литва, Латвия, Эстония, Ресей және басқа да көптеген елдер кіреді.

Дамыған елдерде агротуризм туристік индустрияның жалпы табысының 10-20%-ын береді. Мәселен, Еуропалық туристік корпорациясының мәліметі бойынша, 2019 ж. Еуропада 2 миллионнан астам төсек ауылдық жерлерде тіркелген.

Бірқатар мемлекеттерде агротуризм туризмді дамытудың ұлттық тұжырымдамаларында көрініс тапқан туризм индустриясының жетекші бағыттарының бірі болып табылады. Агротуризмнің әртүрлі мақсаттарды көздейтін және әртүрлі міндеттерге бағытталған, нақты шарттарға сәйкес әзірленген және елдердің әртүрлі топтарында тәжірибеде қолданылатын бірнеше айтарлықтай әртүрлі тұжырымдамалары бар. Агротуризмді дамытудың негізгі тұжырымдамаларын негізгі топқа топтастыруға болады.

Кесте 2. Агротуризмді ұйымдастыру формалары

Агротуризм туралы тиесіліктер	Сипаттамасы	Мысал
1. Агротуризмді шағын отбасылық қонақ ий кәсіпорны, учаскелері негізінде ұйымдастыру	Ауылдық жерлерде бар тұрғын ий қоры, ауыл шаруашылығы және мамандандырылған нысандар негізінде жеке шағын қонақ ийлер	Ферма. Омарта. Балық өнеркәсібі. Спорт кешені. Кемпинг және т.б.
2. Ауылдық жерлерде ірі және орта жекеменшік агротуризм нысандарын салу	Мамандандырылған жеке қонақ ийлер, орталықтар	Мәдени-этнографиялық орталық. Стильденген агротуризм ауылы
3. Шаруа қожалықтары мен ауыл шаруашылығы кооперативтерінде агропарктерді құру	Ұлттық ауылшаруашылық өндірісінің техникасын көрсету	Агроорман шаруашылығы саябағы

Ауылшаруашылық туризмін дамыту – бұл ауылдық елді мекендерді экономикалық, әлеуметтік және экологиялық тұрғыдан өрлеуге, олардың өндірістік тиімділігін арттыруға, инфрақұрылымды дамытуға, ауылдарды гүлдендіруге, мәдени дәстүрлердің, қолөнердің, фольклордың бастауы ретінде, халықтың ұлттық ерекшелігін сақтау мүмкіндігі.

Агротуризмді дамыту ауыл тұрғындарының беделін жаңа деңгейге көтеріп қана қоймай, ішкі және сыртқы нарыққа бағытталған оның қызметтері мен экологиялық таза өнімдерді өндіруді ұлғайту арқылы ауыл өндірісін дамытуға мүмкіндік береді. Дегенмен, ресурстардың болуына және туристік компаниялардың, жергілікті атқарушы органдардың ауылшаруашылық туризмін дамытуға міндеттілігіне қарамастан, оны дамыту жиілік көзқарасты талап етеді, сондықтан ең ұтымды және тиімді жол осы мәселені ескере отырып, бағдарламалық шешім болуы мүмкін.

Әдебиеттер

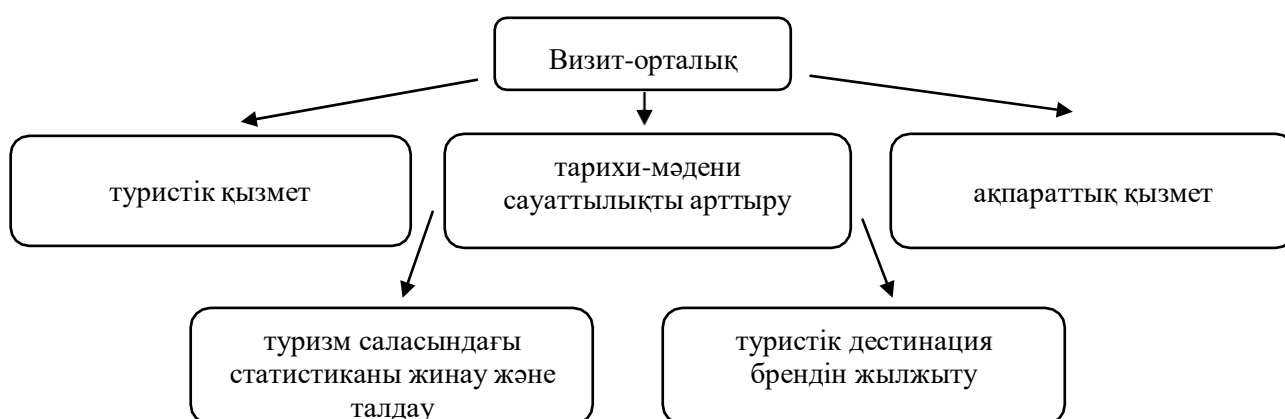
1. Туризм туралы бәрі [Электрондық ресурс] // URL: <http://www.datscha-booking.com/173/agrotourismo/agroturism-italy.html>.
2. Агротуризм дегеніміз не? // Squidoo интернет-порталы.[Электрондық ресурс]. URL: <http://www.squidoo.com/Agritourism-ideas>.
3. Тұрлыханов, Д.Қазақстандағы туризм / Д.Тұрлыханов/Казахстанская правда, 21 желтоқсан 2018 ж.
4. Еуропадағы ауылдық туризм. [Электронды ресурс]. URL:<http://www.ruraltourisminternational.org/France>

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК-АҚПАРАТТЫҚ ОРТАЛЫҚТАРЫ

Туристiк-ақпараттық пұйым көбiнесе дестинацияда туристi қарсы алатын туристiк инфрақұрылымның алғашқы нысандарының бiрi болып табылады.

Визит-орталық - келушiлер саяхат аймағы, жергiлiктi туристiк өнiмдер, көрiктi жерлер, аймақтың тарихи құндылықтары, iс-шаралар, экскурсиялық маршруттар, көлiк, сондай-ақ сол жерге қатысты рекреациялық қызметтер туралы ақпарат беретiн орын.

Қызмет ауқымына және визит-орталықтың орналасқан жерiне қарамастан, оның жұмыс iстеуiнiң басты мақсаты — туристер ншiн қолайлы жағдай жасау және туристiк саланың аймақ экономикасына қосатын нлесiн арттыру [1]. Ол туристердiң қажеттiлiктерiн қанағаттандыруға және дестинацияның туристiк тартымдылығына тiкелей әсер ететiн туристiк инфрақұрылымның элементi ретiнде жұмыс iстеуi керек. Визит-орталықтар қызметiнiң негiзгi бағыттары төменде көрсетiлген (1-сурет).

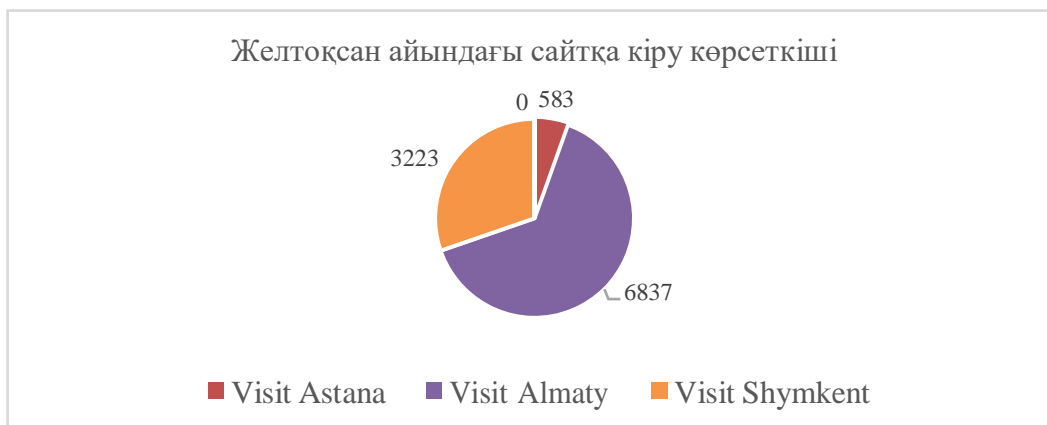

1-сурет. Визит-орталықтар қызметiнiң негiзгi бағыттары

Қазақстанда туристiк-ақпараттық визит-орталық көптеген өңiрлерде, қалаларда, аудандарда жұмыс атқаруда және құрылу барысында. Қазақстан Республикасында келесi визит-орталықтар жұмыс iстейдi:

- «Visit Astana» (<https://visitastana.kz/kz/>)
- «Visit Almaty» (<https://visitalmaty.kz/>)
- «Visit Shymkent» (<https://visit-shymkent.kz/>) және Ақтөбе, Солтiнстiк Қазақстан, Шығыс Қазақстан аймақтары мен Аюсай, Шарын, Алтынемел, Тургенсай табиғи нысандарында туристiк-ақпараттық орталықтар туристер ншiн қызмет етуде.

Орталықтарда әртiрлi мәселелер бойынша мамандардан кеңес ала алуға, нұсқаулықтар, карталар, буклеттер, анықтамалық материалдар сатып алуға болады. Туристiк-ақпараттық орталықтың сайты туристерге көп мүмкiндiктер ұсынады. Туристiк-ақпараттық орталықтың сайттың қаншалықты сұранысқа ие екенiн келесi суреттен көруге болады (2-сурет).

2-сурет. 2023 жылдың желтоқсан айындағы визит-орталықтардың сайтына кіру көрсеткіші Ескерту – [5] Әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Аталған визит-орталықтардың ішінен Алматы қаласының сайты көп сұранысқа ие екенін байқаймыз. Бұл әрине, қаладағы демалыс орындары мен табиғи нысандардың көп болуымен сипатталады деп болжам жасауға болады.

Туристтік-ақпараттық визит-орталықтар туризм саласына нлкен нлес қосуда. Олар шетелдік немесе жергілікті туристтер ншін жаңадан келген аймақта саяхаттауға нлкен мнмкіндіктер жасайды. Барлық қолайлы жағдай жасай отырып, туристерге уақытын ннемді пайдалануға көмектеседі және қолайсыз жайттардан сақтайды. Сондай-ақ, туристік орталықтар мен табиғи нысандардың дамуы мен олардың экологиялық жағдайына аса нлкен мән береді. Ішкі туризмның дамуына септігін тигізе отырып, елдегі туризм жағдайын дамытуға нлес қосады.

Әдебиеттер

1. Кондрашова Е.В., Старкова И.И., Пинюгина В.А. Туристические визитно-информационные центры как стратегический ресурс развития туризма // Вестник бурятского государственного университета. Экономика и менеджмент (научный журнал) – 2017. – С.111-122.
2. «Visit Shymkent»Шымкент қаласының туристік порталы [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://visit-shymkent.kz/>
3. «VisitAstana»Астана қаласының туристік порталы [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://visitastana.kz/>
4. «VisitAlmaty» Алматы қаласының туристік порталы [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://visitalmaty.kz>
5. Сайт трафигін тексеру сайты [Электронный ресурс] – Режим доступа:<https://be1.ru/services/>

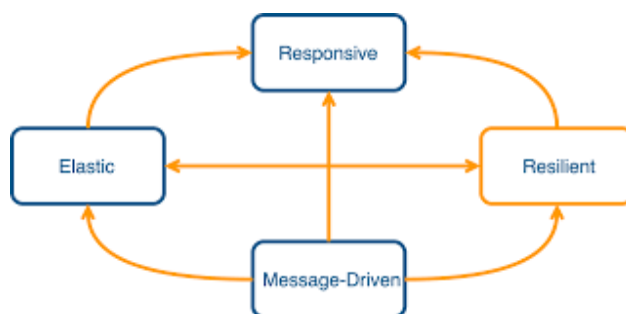
Koishibekov Madiyar B. Master's student(KarU named after Academician E.A. Buketov)
Scientific adviser - PhD, Associate ProfessorGelashviliNikolay

DEVELOPMENT OF A HIGHLY LOADED TRAINING ROBOT IN A MULTI-USER SYSTEM WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE PLATFORM AKKA.NET

Digitalization of education is in full swing, but there are some things that need to be improved. First, the data must have the property of automatic generation and updating. Second, systems must be designed to be able to withstand huge loads and have immediate responsiveness. This requires the use of more modern, specially oriented architectural solutions for this type of problem.[1]

The first problem of building such a system is to cope with network load problems. In this path, the most logical is the use of competitive programming methods that make the system faster and more responsive. But this alone is not enough. Using the advanced features of the programming language and platform, we will only make it easier to build work in the core of the program itself, without the context of connecting to it over the network. To solve the problems of the server part, you need to pay attention to the following technology of building an architecture — Reactive pattern. [2]

That is where reactive programming comes in. Reactive applications are created to be adaptable to their environments by design. Right from the start, you are building something made to react to load, react to failure, and react to your users. Whatever being deployed to production throws at your application, reactive programming will mean it can handle it. [2]

Picture 1. Principals of Reactive pattern

How does reactive programming achieve this? It embeds sound programming principles into application right from the very beginning.

In reactive programming, data is pushed, not pulled. Rather than making requests of data that may or may not be available, client recipients await the arrival of messages with instructions only when data is ready. The designs of sender and recipient are not affected by how you propagate your messages, so you can design your system in isolation without needing to worry about how messages are transmitted. This also means that data recipients are only consuming resources when they are active, rather than bogging down your application with requests for unavailable data. [3]

Reactive applications are designed to elastically scale up or scale down, based on the amount of workload they must deal with. A reactive system can both increase or decrease the resources it gives to its inputs, working without bottlenecks or contention points to more easily shard components and then distribute resources among them. Not only does this save you money on unused computing power, but even more importantly, it means that your application can easily service spikes in user activity.

Reactive applications must react to their users, and to their users' behavior. It is essential that the system responds in a timely manner, not only for improved user experience, but so that problems can be quickly identified and (hopefully!) solved. With rapid response times and a consistent quality of service, you will find that your application has simpler error handling as well as much greater user confidence. [3]

Reactive applications need to respond, adapt, and be flexible in the face of failure. Because a system can fail at any time, reactive applications are designed to boost resiliency through distribution. If there is a single point of failure, it is just that — singular. The rest of your reactive application keeps running, because it has been built to work without relying on any one part. [3]

The final part that should be considered is making –thinking application. It requires making of artificial intelligence and applying the most suitable algorithms. First, program must verify current knowledge and preferences of user and adapt and suggest lessons. Second program must provide reports on current academic achievements, and it should be graphical. At third, maintaining motivation of students is to add some gamification. For example, ranking, shards that gives extra bonuses, etc. [3]

Bibliographic list

1. Anthony Brown [Reactive Applications with Akka.NET](#) (, September 2018)
2. Manuel Bernhardt, [Reactive Web Applications](#) (June 2016)
3. Roland Kuhn with Brian Hanafee and Jamie Allen [Reactive Design Patterns](#) (, February 2017)

Korovikov A. A., 2nd year student (KarU named after Academician E.A. Buketov)
Scientific adviser - Ph.D., assistant professor Nurmagambetova A.Zh.

FEATURES AND DEVICE OF THE HOTEL BUSINESS OF KAZAKHSTAN

The hotel business is a vital component of the global tourism industry, providing accommodation and hospitality services to travelers around the world. Hotels range from small family-owned properties to large international chains, offering a wide variety of options to suit every budget and preference.

One of the most important aspects of the hotel business is customer service. Hotels must be attentive to the needs of their guests and provide a comfortable, safe, and welcoming environment. This involves everything from well-appointed guest rooms and facilities to helpful staff and personalized attention to guest needs.

Another crucial factor in the success of a hotel is location. The best hotels are often situated in prime locations, close to popular tourist attractions or business districts. A great location can help a hotel attract guests and increase revenue, while a poor location can negatively impact business.

In addition to location, a hotel's amenities and services can also impact its success. Many hotels offer a range of facilities, such as swimming pools, gyms, spas, and restaurants, to entice guests to stay with them. By providing high-quality services and amenities, hotels can enhance the guest experience and increase their chances of repeat business and positive reviews.

According to used literature, to be successful in the hotel business, hotels must also stay up-to-date with the latest trends and technology. From online booking systems to mobile check-ins, hotels must adapt to changing guest preferences and stay ahead of the competition. Additionally, sustainability and

eco-friendly practices have become increasingly important in the hospitality industry, with many hotels implementing green initiatives to reduce their environmental footprint. To stay ahead of the competition, many hotels have started to invest in technology and innovation. This includes the use of mobile apps for check-in, in-room control systems, and personalized digital concierge services. By embracing technology, hotels can provide a more convenient and streamlined guest experience, while also collecting valuable data on guest preferences and behaviors.

Moreover, hotels can differentiate themselves by providing unique and authentic experiences that reflect the local culture and history. This can include offering local tours, culinary experiences, and cultural events that immerse guests in the destination and create lasting memories.

The hotel business is a highly competitive industry, and success often hinges on effective marketing and branding strategies. By creating a strong brand image and implementing effective marketing campaigns, hotels can attract new guests and build a loyal customer base.

Another key aspect of the hotel business is revenue management. Revenue management involves the optimization of pricing, inventory, and distribution to maximize revenue and profitability. With the help of advanced technology and data analytics, hotels can make data-driven decisions to adjust prices and availability based on market demand, seasonality, and other factors.

Hotels must also be able to adapt quickly to changing circumstances, such as economic downturns, natural disasters, or global pandemics. In response to the COVID-19 pandemic, for example, hotels have implemented new health and safety protocols, such as enhanced cleaning measures and contactless check-in, to ensure the safety and wellbeing of guests and staff.

One of the most significant challenges facing the hotel business is competition from alternative lodging options, such as vacation rentals and home-sharing platforms. These alternative lodging options have gained popularity in recent years, particularly among younger travelers and those seeking more affordable and flexible accommodations. To remain competitive, hotels must differentiate themselves by offering unique experiences, personalized service, and the latest technology and amenities.

An important factor for hotels is the importance of positive online reviews and word-of-mouth recommendations. In the age of social media and online booking sites, guest reviews and ratings can make or break a hotel's reputation. Providing exceptional service, high-quality amenities, and a memorable guest experience can result in positive reviews and word-of-mouth recommendations, which can help a hotel attract new guests and build brand loyalty.

Finally, the hotel business plays a vital role in local economies, creating jobs and generating revenue for surrounding businesses. The success of the hotel industry is closely tied to the overall health of the tourism industry, which contributes to economic growth and development in many countries around the world.

In conclusion, The hotel business is a complex and challenging industry that requires a keen understanding of guest needs and preferences, as well as strong business skills and acumen. However, with the right combination of location, amenities, services, and marketing strategies, hotels can thrive and succeed in today's competitive global marketplace. The hotel business is a dynamic and ever-evolving industry that requires constant innovation, adaptation, and a focus on guest satisfaction and revenue management. By staying ahead of the competition and responding to changing guest needs and preferences, hotels can thrive and succeed in today's fast-paced and highly competitive marketplace.

Bibliographic list

1. Magazine "Hotel business" - Publishing house "Panorama"
2. Scientific and informational journal "Kurortnye Vedomosti", No. 3, 2016
3. Magazine: Hospitality Academy, No. 1 (2016)
4. Online magazine "Business environment", April 1, 2014
5. Magazine: "Modern Hotel" №5 (2017)

Кулдеева А.Т., 1 курс магистранты (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Арынова Ж.З.

BUILT-TO-SUIT: ҚОЙМА НАРЫҒЫНДАҒЫ ЖАҢА ФОРМАТ

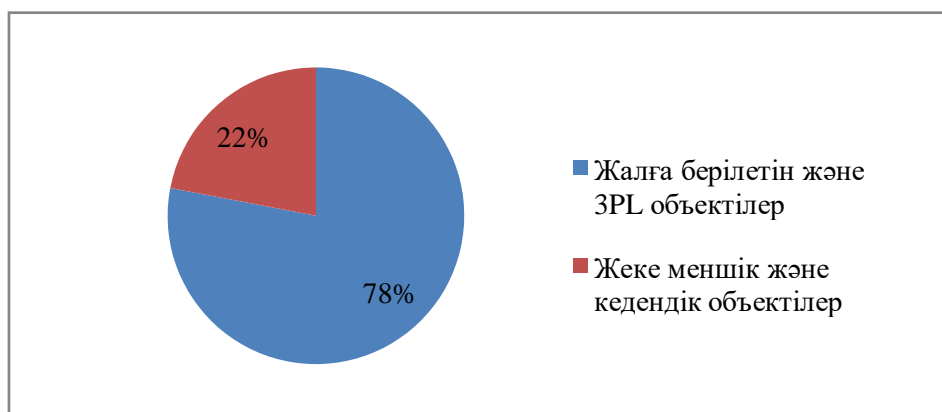
Әлемдік пандемия, e-commerce нарығының дамуы қоймаларға деген сұраныстың артуына алып келді. Бүгінгі таңда логистикалық провайдерлердің қызмет көрсету аясына кіретін

қоймалардың рөлі өзекті деуге болады. Цифрландыру аясында сақтау орындарын құрастыру мен жабдықтауға деген талаптар өзгеруде. Дәстүрлі немесе жалға берілетін қоймалар жалпы қабылданған параметрлер бойынша салынады. Бұл дегеніміз жалға алу барысында қақпалар саны, қойма биіктігі мен ені сияқты тағы да басқа сипаттамалары стандартты қоймалар ғана ұсынылады деген сөз. Қойма салынып біткеннен соң, жалға беруші қойма сипаттамаларына сәйкес келетін тауарлары бар жалға алушыларды ғана қарастырады. Дамыған елдерде жалға алушыларға кеңейтілген мүмкіндіктер ұсыну үшін built-to-suit (BTS) форматындағы қоймаларды қолдану тәжірибесі қалыптасқан.

Built-to-suit немесе «сәйкестендіріп құрастыру» – ғимараттарды белгілі бір компанияның сипаттамалары, тапсырыстары бойынша салу, өзгерту, жаңарту. Қойманы салу шығындарының барлығы құрастырушының мойнында, оның өтемақысы тапсырыс берушінің ұзақ мерзімді жалға алуымен қамтамасыз етіледі. Аталмыш қойма түрі ерекше жабдықтары немесе арнайы жағдайларда сақталуы тиіс тауарлары бар өндірушілерге қажетті болып табылады. Мысалы, өнімдерді сақтауға әртүрлі температураның, ылғалдылықтың болуын талап ететін компаниялар мен дистрибьютерлер үшін бірнеше қоймаларды жалға алу тиімсіз. Өйткені, жалға берілетін арнайы қоймалардың аумағы нлкен болғандықтан, олар толықтай қолданылмауы ықтимал. Built-to-suit қоймаларын жалға алушының тапсырысы бойынша мұздатқыш және қалыпты температура аймақтарына бөліп салуға болады. BTS қоймалары өндіріс және қойма алаңын бір ғимаратта ұйымдастырғысы келетін кәсіпорындардың да сұраныстарына сәйкес келеді. Сонымен қатар, built-to-suit форматы тауарлардың жылжуын қамтамасыз ететін, уақытша сақталуын ұйымдастыратын логистикалық компаниялар үшін таптырмас шешім деп айтуға болады. Ал ауылшаруашылық және тағам өндірісімен айналысушы кәсіпорындар BTS арқылы санитарлық-эпидемиологиялық талаптарға сай дайын қоймаларды жалға алу мүмкіндігіне қол жеткізе алады. Осы орайда тапсырыстар бойынша салынатын қоймалардың артықшылығын атап өтсек:

- ✓ Техникалық тұрғыдан жалға алушыға қажетті құрал-жабдықтарды іздеуге, тауарларын орналастыру бойынша мәселелерді шешуге тура келмейді. BTS қоймаларының басты ерекшелігі – тиімділік, мұнда тапсырыс берушіге керексіз жабдықтар мен артық қойма ауданы жоқ.
- ✓ Экономикалық тұрғыдан қарағанда, брокерлік агенттіктердің мәліметтеріне сәйкес, built-to-suit қоймалары екі тарапқа да тиімді. Себебі, жалға алушыға осы қоймаларды пайдалану стандартты объектіні жалға алу немесе өз қоймасын салудан қарағанда 20-30%-ға арзанырақ болып есептеледі. Ал құрылысшы тарап кепілдендірілген жалға алушы болуының нәтижесінде тәуекелдерді азайта отырып, шығындардың өтелу уақытын қысқартуға қол жеткізеді.

Елімізде қоймалардың жалпы аумағы 1,13 млн. шаршы метрді құрайды, дегенмен А және В санаттарындағы бос қоймалар тапшы. NF Group деректері бойынша, ҚР-да осы санаттағы сапалы қоймалардың аумағы 1000 адамға шаққанда 59 шаршы метр. Меншік түрі бойынша республикамыздағы қоймалардың басым бөлігі жалға алынады (1-сурет).

1-сурет. Меншік түрі бойынша қоймалардың жіктелуі

Қойма аудандарына сұраныс жоғары болғанымен, бәсекеқабілеттілік төмен деп бағалануда, бұл қоймаларды жаппай салуға кедергі болатын жоғары шығындармен байланысты. Осы орайда жалға берушілер нарықтағы ірі компаниялардың сұранысы бойынша built-to-suit қоймаларын

салуға көшуде. Сонымен бірге, шетелдік компаниялар үшін отандық нарықта сапалы қойма табу мәселесін шешу үшін BTS форматын ұсыну мүмкіндігі бар. Қорыта айтқанда, built-to-suit тенденциясын кәсіпорындар үшін тиімді шешімдердің бірі ретінде қарастыруға болады.

Әдебиеттер

1. Покровская О. Д. Организация работы складской распределительной системы : учеб. пособие / О. Д. Покровская. – Новосибирск : ЦРНС, 2015. – 72 с.
2. Рынок качественной складской недвижимости стран центральной Азии, Закавказья, Республики Беларусь: аналитический обзор, III квартал 2022 / KnightFrankResearch. URL: <https://kf.expert/publish/rynok-kachestvennoj-skladskoj-vedvizhimosti-stran-czentralnoj-azii-zakavkazya-respubliki-belarus-iii-kvartal-2022>
3. Build-to-Suit, или строительство склада под клиента [электронды ресурс]. – сілтеме: <https://m3terminal.ru/inform/news/build-to-suit-stroitelstvo-sklada-dlya-klienta.html>

Курпебаева Л.М., 3 курс (ҚарУ им. Академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Тебаев Ж.Ж.

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТОВАРОВ

В рыночной среде удовлетворение покупателя комплектом свойств продукта выражается в акте купли-продажи. Соответствие между характеристиками, свойствами и требованиями потребителей, удовлетворение интересов производителя и потребителя, полное соответствие товара условиям рынка называется его конкурентоспособностью. Конкурентоспособность товара обуславливается исключительно комплектом характеристик, которые (в отличие от качества) представляют совершенный интерес для определенной категории покупателей и обеспечивают удовлетворение данной потребности. Никакие другие характеристики или свойства не принимаются во внимание. Даже продукт с высоким уровнем качества может стать менее конкурентоспособным, если его ценность существенно возрастает за счет добавления новых характеристик, которые не нужны той группе потребителей, на которую ориентирован продукт. Продукты представляются основой рынка. Они имеют ценность и стоимость, определенный уровень качества и технологии, а также надежность. Товары являются точным отражением экономической мощи и активности производителя. Действие назначенных факторов позволяет отличить данный товар от конкурирующих товаров по степени соответствия определенным общественным потребностям. При этом данный товар должен владеть определенными конкурентными преимуществами.

Конкурентоспособность товара — это уровень экономических, технических и эксплуатационных параметров, позволяющих ему соперничать с другими подобными товарами на рынке. Кроме того, конкурентоспособность — это сравнительная характеристика одного товара, включающая комплексную оценку целого комплекта производственных, коммерческих, организационных и экономических признаков по отношению к выявленным условиям рынка или характеристикам других товаров. Для оценки конкурентоспособности применяются косвенные критерии, которые можно разбить на две большие категории: потребительские критерии и экономические критерии. К потребительским аспектам относятся качество и ассортимент, а к экономическим - цена и системы лояльности, т.

Оценка покупателем качества товара является одним из важнейших критериев, определяющих конкурентоспособность товара. При оценке качества возникают две проблемы, решение которых существенно влияет на достоверность определения конкурентоспособности товара. Первая проблема заключается в том, что технические характеристики более важны для потребителей-производителей, чем экономическая эффективность. Вторая проблема — это разрыв между фактическим качеством и потребительским спросом. Чем меньше этот разрыв, тем более конкурентоспособным является продукт. При оценке качества продукции потребители во многом руководствуются собственными предпочтениями и представлениями о том, какой она должна быть, а не признаками качества, указанными в нормативных документах. Причем иногда многие покупатели имеют весьма поверхностные представления на уровне только сенсорных показателей, которые не являются достаточно полными и объективными для характеристики полезности продукта.

В то же время качество тесно связано с другим критерием конкурентоспособности - ассортиментом. Ассортимент очень важен при принятии решения о покупке, особенно если покупка запланирована, а не импульсивна, и, если она удовлетворяет срочную потребность. Например, покупатель, которому нужны зимние ботинки, не станет приобретать летнюю обувь, даже если качество и цена привлекательны.

Другим важным экономическим аспектом для определения конкурентоспособности продукта является цена. Для каждой категории покупателей или группы товаров конкурентоспособность поддерживается различными видами цен: ценой покупки, ценой продажи и ценой потребления. Закупочная цена — это цена, по которой аграрные производители продают огромные объемы сельскохозяйственной продукции государству или компаниям. зачастую гибкая система скидок, снижающая закупочную цену в зависимости от размера консигнационной продажи, гарантирует конкурентоспособность продукции и приводит к массовым продажам. Цена продажи — это преобладающая цена, указанная дистрибьютором продукта. Затем отпускная цена обуславливается продажной ценой и операционными расходами, такими как транспортировка, установка, хранение, уход за изделием, ремонт, налоги и сборы. Однако снижение эксплуатационных и прочих расходов снижает цену потребления. Таким образом, цена пользования может служить не только критерием конкурентоспособности, но и фактором потребительского предпочтения, кроме цены, к экономическим критериям причисляются скидки на товары, которые определяют фактическую цену продажи. Схемы скидок устанавливаются фирмами в зависимости от ряда покупательских характеристик, таких как размер партии товара, сезонность продаж, устойчивость закупок товара.

Таким образом, можно сделать вывод, что конкурентоспособность — это составная оценка товара. этот показатель может быть обусловлен только в сравнении с другими продуктами птицеводства, при этом показатель является основным и служит фундаментом для сравнения двух продуктов.

Литература

1. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Е. М.
2. Пеньковой. - М.: Прогресс, 1990.
3. Дюсембасв А.Д. Маркетинговые исследования: инновационно-стратегические решения: монография - Караганда: Изд-во ТОО «САНАТ-Полиграфия», 2011, 458 с.
4. Клипа¹¹_{сер} Татьяна Васильевна. Конкурентоспособность товара. <http://masters.donntu.edu.ua/2015/fem/clipa/diss/index1.htm>

Масгутова А., Тлеутай А

«Мейрамхана ісі және қонақ нй бизнесі» мамандығының 3 курс студенті, академик
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті Қарағанды, Қазақстан

ҚОНАҚ НЙ МАРКЕТИНГІН ДАМУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕСІ

Қонақ нй бизнесі туризм индустриясының маңызды буыны болып табылады. Қонақ нй индустриясындағы технологиялар бнгінде найзағай жылдамдығымен дамып келеді. Бәсекелестерді басып озуға тырысып, бнкіл әлем бойынша қонақнйлер клиенттің көңілінен шығудың жолдарын көбірек ойлап келеді. Қонақ нй бизнесінің тиімді дамуы ншін менеджерлер сапалы қызмет көрсетудің жаңа әдістерін, нөмірлерді қорғау және тптынушыларға жаңа қызметтерді көрсетуді, олар қазіргі уақытта шет елдердің қонақ нйлерінің тәжірибесіне енгізу саласында ізденіп жатыр.

Инновация – қонақжайлылық индустриясында өндіріс пен жылдам қызмет көрсету сапасын арттырудың бір жолы. Көпшілік заманауи қонақ нйлерде онлайн брондау және өздерінің веб-сайтары бар. Сайттардың шет тілдеріне аударылғаны тптынушыларды қуантады, осылайша шетелдегі адамдар демалғысы келетін жер туралы ақпарат алуға мнмкіндіктері бар. Қонақ нй бизнесіндегі инновациялар интернеттің дамуымен тікелей байланысты екенін атап өткен жөн. Интернет коммуникацияның тиімділігі мен сапасын айтарлықтай арттыруға, байланыс пен іссапарлардың қпнын төмендетуге, қызмет географиясын, тптынушылар мен серіктестер шеңберін кеңейтуге мнмкіндік береді. Интернетке қатысты мпндай инновациялар қонақ нй иелерінің арасында тез танымал болуда.

Тптыну процесінде клиент қажеттіліктерін қанағаттандырып қана қоймай, сонымен қатар

жаңа жағымды әсер алуды көздейді. WOW-эффект – бұл бәсекеқабілеттілікті арттыратын бірден-бір құрал болып табылады. Тұтынушы қонақпен бірінші таныстығында WOW деп айта алған кезде және ақшасын ойланбастан беруге дайын болған кезде wow-эффект туады.

Танымал американдық маркетинг зерттеушісі Джозеф Пайнның айтуынша «Қазіргі таңда әсер алу экономиканың драйвері болып табылады». Бұл идеяның мәні тұтынушылар қызметтің немесе ауардың бағасынан қарағанда сол қызметтен алынған әсерге көп назар аударады. Джозеф Пайнның ойынша әсер алу маркетингінің лидері АҚШ деп ойлайды. Мінез-құлық экономикасының зерттеулеріне сәйкес, сатып алу туралы шешімді рационалды тұрғыда емес, эмоцияға беріліп қабылдайды делінген.

Әсер қалдыруда қызмет көрсету кәсіпорының дизайны маңызды рөл алады. Мысалға, қазіргі таңда тұтынушылар экзотикалық қонақ үйлерге, ағашта орналасқан, судың астында, қалықтап тұрған сонымен қатар ерекше дизайн интерьерімен немесе ішкі кеңістіктің әдемі безендірілуіне үлкен сұраныспен қызығуда.

Кесте 1. Қонақ үйдегі маркетинг трендтері

Тренд	Түсіндірмесі
Қонақ үйдегі тұтынушымен қарым-қатынас кезіндегі қауіпсіздік	Қонақжайлылық маркетингінің негізгі тенденцияларының бірі қонақтармен қарым-қатынаста қауіпсіздік пен гигиена шараларын атап өту қажеттілігінің артуы болып табылады. Қазіргі уақытта саяхатшылар өздерінің заттарын гигиеналық нормаларға сәйкес ұстайтынына сенімді болуы керек. Сіздің жаңалықтарыңыз туралы веб-сайтыңызда, басқа сайт платформаларында, электрондық поштаңызда және басқа жерлерде хабарлануы керек
Қайтарылатын төлемнің маңызыдығы	Клиентке қызмет көрсетуге келетін болсақ, қонақжайлылық индустриясында қызмет көретушілердің есінде болатын жағдай – COVID-19 көп белгісіздік әкелді. Пандемиядан кейін тұтынушылар аяқ астынан пайда болған жаңа шектеулерге тап болып, яғни қайарылмайтын төлемнің кесірінен ақшаларын жоғалтты. Осыған сәйкес, қаншалықты қонақ үйлерде қайтарылатын төлем қызметі болса, ол клиентке әлдеқайда тиімді, әрі жағымсыз пікірлерден алшақ болуға септігін тигізеді.
Әлеуеті қонақтар үшін қонақ үймен онлайн оңай танысу	Әлеуетті қонақтарға брондау туралы шешімді оңай қабылдауға көмектесетін қонақ үй технологиясы виртуалды шындық турлары ұсынады. Әлеуетті қонақтар мен B2B тұтынушылары VR технологиясын пайдаланып қонақ үйіңізді әлемнің кез-келген нүктесінен көре алады. Бұл әсіресе брондау процесінде тиімді болуы мүмкін, сондықтан виртуалды турлар брондау жүйесімен көбірек біріктірілуде.
Дауыспен іздеу	Соңғы жылдары дауысты іздеу қонақ үй маркетингінің ең маңызды трендтерінің біріне айналды. Мысалы, ақылды үй құрылғыларын пайдалану тұтынушыларға тек дауыстық командалар арқылы қонақ үйлерді брондауға мүмкіндік береді және қонақ үйлер осыны тиімді пайдалануы керек. Қонақ үй нөмірлеріне смарт динамиктерді немесе смарт хабтарды қосу арқылы қол жеткізуге болады, бұл қонақтарға ең соңғы саяхат ақпаратын алу немесе қонақ үй қызметтерін брондау үшін оларды өз бөлмесінің ыңғайлысынан алуға мүмкіндік береді.
Жасанды интеллект(ЖИ)	Клиенттерге қызмет көрсетуде жасанды интеллект маңызды рөл атқара алады. Мысалы, ЖИ-мен жұмыс істейтін чат-боттар тәулік бойы қонақ үй веб-сайттарындағы нақты уақыттағы чат мүмкіндіктерін пайдаланып, тұтынушылардың жылдам жауап алуын қамтамасыз етудің ең жақсы тәсілдерінің бірі болып табылады, бұл баяу жауап беру уақытын болдырмайды. ЖИ маркетингі жекелендіру арқылы қонақ үйлерге тұтынушыларды тиімдірек бөлуге көмектесе алады. Ол сондай-ақ деректерді талдауды жылдамдатады және тұтынушыларға қызмет көрсету роботтарын қолдана алады.

Сандық қонақжайлылық маркетингіндегі NFT	<p>NFTs қонақжайлылық маркетингінің ең қызықты нұсқаларының бірі болып табылады. Негізінде, NFTs өнер туындысы, аудио файл немесе тіпті сандық картасы болуы мүмкін бір цифрлық элементке меншік құқығын дәлелдейтін қайта шығаруға болмайтын бірегей криптографиялық активтер болып табылады.</p> <p>Әдетте, қонақ нй маркетингтері жергілікті суретшілермен немесе контент жасаушылармен серіктес бола алады және жарнама жасау үшін NFT-терді сатып, бере алады. Дегенмен, NFT технологиясы мүшелікті растау немесе тұтынушылардың адалдығы туралы ақпаратты сақтау үшін де пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, NFTs виртуалды кеңістікте цифрлық активтерді сату сияқты қызықты жаңа цифрлық мүмкіндіктерді аша отырып, метаверсте ұсынылуы мүмкін.</p>
Ескерту: авторлармен құрастырылған	

Қорытындылай келе, қонақ нй маркетингі брондау мен кірісті оңтайландыруда маңызды рөл атқарады. Көбінесе маркетингтік хабарламаларыңыз тұтынушылар қонақ нй туралы қалай білетінін, сондай-ақ сіздің құндылықтарыңызды және бірегей сату ұсынысыңызды қалай тінсінетінін білдіреді.

Қонақжайлылық индустриясы керемет бәсекеге қабілетті, сондықтан қонақ нй маркетингі өте маңызды. Осы мақалада аталған қонақ нй маркетингінің тенденцияларын пайдалана отырып, қонақ нйлер тұтынушыларға маркетингтік хабарламалардың кең ауқымын пайдалана отырып, олардың брондау және табыс мақсаттарына жету мүмкіндіктерін барынша арттыра алады. Осылайша қонақ нйлер, қонақтар мен қала тұрғындары пайдалана алатын көп функциялы кешкендерге айнала отырып, қызмет аясын кеңейтті. Олардың әрқайсының жеке критерийлер негізінде қалыптасқан өз аудиториясы бар - табысы, жайлылық деңгейі, орналасуы және қоныстану мақсаты. Осыған орай бізге жаңа, ыңғайлы, сәнді, ерекше, инновациялық қонақ нйлерінің болуы өте маңызды екені және керек екеніне көзіміз жетті.

Әдебиеттер

1. Электронды дереккөз: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennyye-innovatsionnye-podhody-k-razvitiyu-gostinichnogo-biznesa-v-mire-i-praktike-kazahstana/viewer>
2. Электронды дереккөз: <https://www.insales.ru/blogs/university/klienty-b2s-i-b2v-dlya-internet-magazina>
3. Электронды дереккөз: <https://www.cloudbeds.com/articles/hotel-marketing-ideas/>
4. Электронды дереккөз: <https://virtuality.club/store/>

Мейманова А.Б., 3 курс (ҚарУ им. академика Е.А.Букетова)
 Научный руководитель – м.э.н., ст. преподаватель Тебаев Ж.Ж.

ПЕРСОНАЛИЗАЦИЯ И ПРОГРАММЫ ЛОЯЛЬНОСТИ КЛИЕНТОВ – НОВЫЙ ТРЕНД РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА

Представьте, что вы идете в ресторан на ужин, менеджер знает ваше любимое место и приветствует вас, чтобы занять столик. Сервер знает ваши любимые блюда из меню на основе вашего предыдущего посещения. Как гость, вы, естественно, с большей вероятностью порекомендуете ресторан другим за индивидуальный подход, который вы получили.

В то время как ресторанам всегда приходилось делать все возможное, чтобы завоевать лояльность клиентов, стало еще более важным брать на себя ответственность за отношения с клиентами, поскольку они становятся все более осторожными, чтобы поужинать вне дома. Персонализированный опыт в сочетании с привлекательной программой лояльности может помочь ресторанам преодолеть разрыв с клиентами.

В новую эру, когда качество обслуживания клиентов будет иметь первостепенное значение для операторов ресторанов, важно не только привлекать новых клиентов, но и поддерживать удовлетворенность существующих клиентов. Итак, как рестораторам угодить существующим посетителям и убедиться, что они рекомендуют этот опыт другим? Помимо отличной еды и опыта, важно постоянно вознаграждать их персонализированным способом, выходящим за рамки скидок.

Программы лояльности не только помогают привлечь постоянных клиентов, но и являются

отличным способом получить новое представление о покупательском поведении клиентов и полезны при разработке маркетинговых кампаний для привлечения пользователей. Построение эффективной коммуникации по каналам может иметь большое значение для развития отношений с гостями, рестораны могут использовать инструменты CRM (управление взаимоотношениями с клиентами) для анализа данных своих посетителей и привлекательных точек взаимодействия с клиентами для создания персонализированного опыта.

Представляю вашему вниманию мои советы по повышению эффективности программ лояльности.

1. Наличие как мобильного, так и цифрового присутствия позволяет расширить свою потребительскую базу за пределы местного рынка и повысить лояльность клиентов, что в конечном итоге приведет к увеличению коэффициента удержания клиентов. Мобильные вознаграждения и купоны невероятно популярны в наши дни.

2. Программа лояльности клиентов должна быть простой для понимания и использования. Лучше всего предоставить клиентам простые и удобные в использовании варианты, которые позволят им получать вознаграждение за лояльность. Независимо от того, какое будет вознаграждение: с бесплатным питанием, бонусными баллами, подарочными картами, купонами или чем-то еще, нужно быть проще.

3. Следует включить персонализацию.

Сегодня персонализация очень важна для обеспечения наилучшего пользовательского опыта. В то время как все клиенты обожают экономию и скидки, им понравятся персонализированные вознаграждения. Если позволять своим клиентам получать льготы в особых случаях, например, бесплатное питание на вечеринках по случаю дня рождения, то появится шанс принести реальную пользу.

Что еще более важно, это будет творить чудеса с привлечением клиентов и позволит построить конструктивные отношения с существующими клиентами, которые могут служить примером для всех, кто впервые посещает ресторан.

4. Нужно создать хорошую систему вознаграждения.

Денежные вознаграждения — это всегда хорошее начало, но по моему мнению, программа лояльности клиентов должна выходить далеко за рамки этого. В последнее время подарочные карты являются одним из самых популярных вознаграждений программы лояльности просто потому, что они позволяют клиентам выбирать свои собственные конкретные вознаграждения, экономя при этом.

Лучшего всего создать систему вознаграждений высшего уровня, которая позволит клиентам постепенно переходить на более высокие уровни и получать еще больше преимуществ.

5. Придумать различные типы вознаграждений. Например:

Бонусные программы — отличное решение для привлечения новых клиентов и улучшения удержания клиентов;

Программы кэшбэка — как и в бонусных программах, кэшбэки просты в использовании и обслуживании;

Программы перфокарт — экономичный способ повысить вовлеченность и удержание клиентов;

Многоуровневые программы — когда клиенты проходят определенные этапы, они вознаграждаются рядом различных вознаграждений, чтобы повысить ценность для ваших клиентов;

Коалиционные программы — если есть возможность и желание сотрудничать с другими ресторанами, то можно создать коалиционную программу, чтобы предоставить своим клиентам дополнительные преимущества;

Платные или премиальные программы — хотя они очень популярны среди ритейлеров, они также могут быть отличным решением для привлечения премиальных клиентов;

Гибридные программы — включают элементы из нескольких разных программ для предоставления клиентам больших преимуществ.

Литература

1. Персонализация и диджитал/Электронный ресурс/ <https://retail-loyalty.org/news/personalizatsiya-i-didzhital-kak-tehnologii-vliya-yut-na-razvitie-programm-loyalnosti/>

2. 3 совета по созданию эффективной программы лояльности для ресторана/Электронный ресурс/
3. <https://manzanagroup.ru/information/programmy-loyalnosti-dlya-restorana/>
4. ТОП-13 трендов в ресторанном бизнесе в 2022 году/Электронный ресурс/
<https://joinposter.com/post/restaurant-trends>
5. Программы лояльности как новый инструмент развития бизнеса/Электронный ресурс/
<https://restoranoved.ru/magazines/nomer-7-9-2022/programmy-loyalnosti-kak-novyy-instrument-razvitiya-biznesa/>
6. «Знание и глубокое понимание своих клиентов - основа бизнеса современного ритейла»/Электронный ресурс/
https://new-retail.ru/persony/znanie_i_glubokoe_ponimanie_svoikh_klientov_osnova_biznesa_sovremennogo_o_riteyla_oleg_palenov_manzana9969/

Ниязова В.Е., 4 курс (Әбілқас Сағынов атындағы ҚарТУ)
Ғылыми жетекшісі – оқытушы, экономика ғылымдарының магистрі Мағзұмова Л.К.

ТИКТОК ПЛАТФОРМАСЫ ЦИФРЛЫҚ МАРКЕТИНГ ҚІЗМАЛЫ РЕТІНДЕ

Бүгінде Интернет әр адамның өмірінің ажырамас бөлігіне айналды: қарым-қатынастан бастап интернет-дәкендердегі сатып алуға дейін. 21 ғасырда коммуникацияның негізі адамдардың көпшілігі көп уақытын өткізетін әлеуметтік желілерге айналды. Желілер тек қашықтықта ғана емес, сонымен қатар тауарлар мен қызметтер туралы ақпарат алмасуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде әлеуметтік медиа қазір қуатты цифрлық маркетинг құралына айналды. Әлеуметтік желіні жарнамалық құрал ретінде пайдаланған кезде маркетинггерлер үшін көптеген артықшылықтар бар. Олар аудиторияға нақты әсер ете алады, жарнамалық платформаларды өз бетінше таңдай алады және сонымен бірге белгілі бір өнімге немесе қызметке қызығушылық танытатын толығымен дерлік адал аудиторияны ала алады. Ең танымал платформалар - Instagram, YouTube, Twitter, Facebook. Сандық маркетинг құралдары ретіндегі әлеуметтік желілер тақырыбы қазіргі ғылыми мақалаларда жиі қозғалады. Жақында TikTok сияқты әлеуметтік желі әлемдік деңгейге шықты. 2019 және 2020 жылдар аралығында Тик-Ток өлкен жетістікке жетті және өзінің өсу нәрсін жалғастыруда. Ресми статистикаға сүйенсек, 2023 жылдың қаңтарындағы жағдай бойынша платформаның шамамен 1 миллиардтан астам белсенді пайдаланушысы және 33 миллионнан астам жұктелгенін атап өткен жөн. Платформаның негізгі міндеті - қысқа видеобейнелер жасау. Әрбір пайдаланушы үшін әртүрлі видеобейнелердің алгоритмдік түрде жасалған арнасы қол жетімді. Бұл желі басқалардан ыңғайлы интерфейсмен, қабылданатын мазмұнның қарапайымдылығымен және жарнама құралдарының кең спектрімен ерекшеленеді.

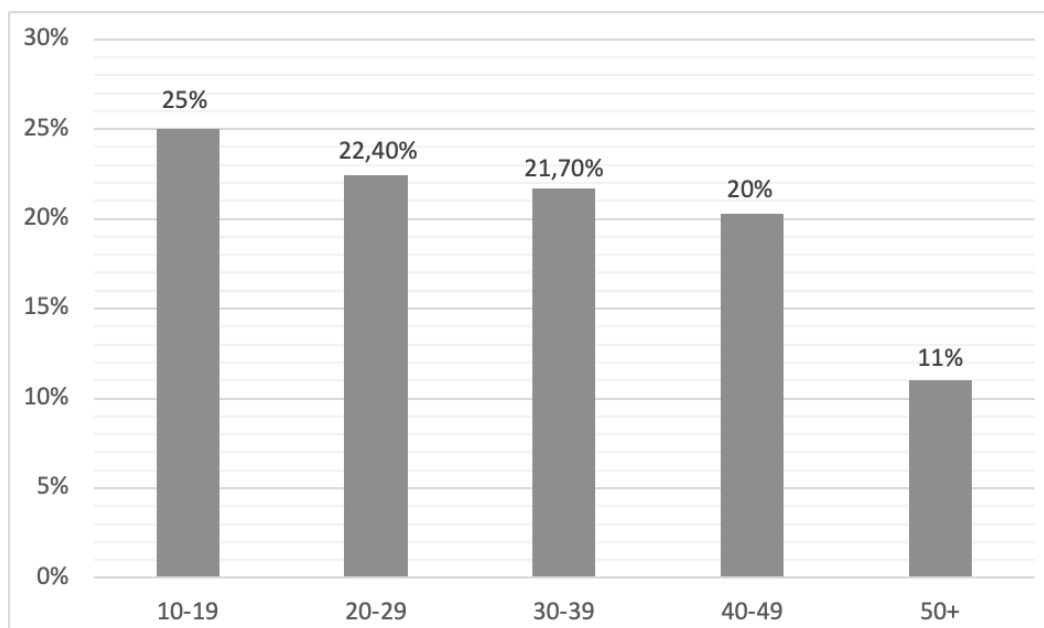
Мақала мақсаты - TikTok әлеуметтік желісін маркетинг құралы ретінде қарастыру және осы платформаны компанияларды жылжытуда практикалық қолдануды талдау. Осы зерттеу аясында ғылыми мақалалар мен шетелдік ақпараттық ресурстар пайдаланылды.

TikTok әлеуметтік желісі басқа сайттардың ішінде бірегей. TikTok-тың маркетинг құралы ретінде функционалдығы мен әлеуетін жақсырақ тәсіну үшін платформаның негізгі мүмкіндіктері қарастырылады.

1) Аудиторияның әртүрлілігі

TikTok-тың басты ерекшелігі - аудиторияның әртүрлілігі. Жаһандық аналитика мәліметтері бойынша, 2022 жылдың желтоқсан айындағы жағдай бойынша қолданбаны пайдаланатын пайдаланушылардың 38%-дан астамы 30 жастан асқан, ал 65%-дан астамы 20 жастан асқандар (1-сурет).

2) Бренд маркетингінің шынайылығы Z буыны орнатқан платформа мәдениеті толық еркіндікпен және таратылатын мазмұнның кеңдігімен сипатталады. Желі кеңістіктің шынайылығы мен табиғилығын алға жылжытудың негізгі тәсілі ретінде қояды. Брендті ілгерілету үшін мазмұнды тиімді жылжыту үшін TikTok платформасының нормалары мен әңгімелеу стилін қабылдау өте маңызды. Осылайша, бренд миллиондаған адамдарды жинап, аудитория сеніміне ие болды.

Сурет 1 – TikTok аудиториясының демографиясы

Сонымен, TikTok платформасында барлық жылжыту әдістерін талдағаннан кейін, бұл платформа брендтер үшін қуатты маркетинг құралы деп сеніммен айта аламыз. Қазіргі уақытта TikTok брендтер мен компаниялардың табысты маркетингтік қызметі үшін қажетті көптеген жарнамалық мүмкіндіктерді ұсынады. Платформа әзірлену нәтижесінде және әлі зерттелмеген нәтижелер әлеуетке ие.

Әдебиеттер

1. Баранова Д.М. TikTok платформасындағы маркетинг: сәтті нақандардың мысалдары // Жарнама векторы - 2020: Смарт коммуникациялар. - 2020. - С. 245-248.
2. Богомолова, Д.А. TikTok әлеуметтік желісі интеграцияланған маркетингтік коммуникациялар элементі ретінде // Студенттік ғылым мәселелері. - 2020. - № 24. - 572-576 Б.
3. Стрюков Н.С. TikTok – цифрлық маркетингтің жаңа буыны / Стрюков Н.С., Крылов И.Р. // Искерлік коммуникациялар институтының еңбектері. - 2021. - № 9. – С. 89-97.

Омарова Б. Н., 1 курс (ҚарУ им. академика Е.А. Букетова)
 Научный руководитель – Доктор PhD, ассоциированный профессор Аяганова М.П.

АНАЛИЗ РЫНКА ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ

Рынок информационных технологий состоит из субъектов использующие компьютерное оборудование для хранения, извлечения, передачи и управления данными и услуг в области ИТ. Рынок ИТ включает в себя такие услуги, как компьютерные сети, вещание, услуги по проектированию систем и технологии распространения информации, такие как телевидение, телефоны и другое оборудование, используемое в процессе. Рынок ИТ также включает продажи компьютерного оборудования и телекоммуникационное оборудование, которые используются при предоставлении услуг в сфере ИТ.

Рынок информационных технологий во всем мире сегментируется по типам: услуги в сфере ИТ, Компьютерное оборудование, Телекоммуникации, Программные продукты. Также можно сделать сегментирование по конечному пользователю, это могут быть: финансовые услуги, торговля, производство, здравоохранение и другие.

С большими темпами наблюдается увлечения спроса на услуги облачных вычислений. В модели облачных вычислений данные хранятся в Интернете поставщиком облачных вычислений, который управляет хранилищем данных как услугой. Многие компании сейчас выбирают приложения, размещенные в облаке, для своих повседневных операций. Обработка облачными

центрами данных станет приоритетным направлением многих компаний, делая выбор в пользу облачного хранения данных, повышается спрос на ИТ-услуги.

Программное обеспечение повышает эффективность и производительность, тем самым определяет значительную часть расходов на индустрию Информационных технологий. Инвестиции в мобильное и сетевое оборудование позволят создать новые платформы, позволяющие быстро разрабатывать новые программные инструменты и приложения. Традиционные ИТ услуги, а именно аутсорсинг сокращается, но облачные технологии создадут возможности для компаний, стремящихся перейти на новые платформы. Цифровая трансформация является приоритетом для компаний, которые ожидают значительную часть роста.

Крупнейшими компаниями на рынке информационных технологий на сегодняшний день являются: Amazon, Apple, Microsoft, Alphabet Inc. Meta Platforms, Cisco Systems Verizon Communications, SAP, Dell, Samsung, IBM, Tesla.

Значительные компании-гиганты в сфере ИТ предоставляют внедряют новые технологии, которые оказывают воздействие на развитие технологий в области Digital, датчиков, 3D-принтеров и беспилотных летательных аппаратов.

Азиатско-Тихоокеанский регион был крупнейшим регионом на рынке информационных технологий (ИТ) в 2021 году. Северная Америка была вторым по величине регионом рынка информационных технологий. Регионами, охватываемыми рынком информационных технологий, являются Азиатско-Тихоокеанский регион, Западная Европа, Восточная Европа, Северная Америка, Южная Америка, Ближний Восток и Африка.

США занимает одно из главенствующих положений в области технологических инноваций. Конкурентное преимущество страны — это инновации. Силиконовая долина является главным центром инноваций в сфере ИТ, который расположен в районе залива Калифорнии

Силиконовая долина известна как центр для технологических компаний, включая Apple, Meta, Cisco и другие крупные компании, такие как Visa и Chevron. Этот регион привлекает большое количество венчурного капитала и является домом для некоторых из самых богатых людей в мире.

В связи с развитием инноваций в области технологий в отрасли существует угроза кибербезопасности. Компании все больше внимания уделяют кибербезопасности, чтобы устранить любые потенциальные проблемы в технологии. Согласно отчету Ponemon Institute «о состоянии кибербезопасности и рисках удаленного доступа сторонних организаций» за 2022 год, 54% организаций подверглись кибератаке за последние 12 месяцев, в то время как 75% респондентов заявили, что они столкнулись со значительным увеличением инцидентов безопасности, чаще всего из-за кражи учетных данных, программ-вымогателей.

Согласно прогнозу Gartner Institute расход на ИТ в 2023 году во всем мире составит около 4,6 трлн долларов, что на 5,1% больше, чем в 2022 году. Предполагается спрос на информационные технологии в следующем году будет высоким, ввиду того что компании предпочитают выбирать цифровые бизнес-процессы.

Между тем инфляция сократила уже в этом году покупательную способность потребителей почти во всем мире. «Покупательная способность потребителей» уменьшилась до такой степени, что многие потенциальные покупатели теперь откладывают покупку устройств 2022 года до 2023 года, в конечном итоге расходы на устройства снизились на 8,4% в 2022 году и на 0,6% в 2023 году.

Литература

1. Ponemon Institute, информационный интернет ресурс // <https://www.ponemon.org/>
2. Gartner Institute, информационный интернет ресурс // <https://www.gartner.com/en>

Омарова Б.Н., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)

Научный руководитель – Доктор PhD, ассоциированный профессор Аяганова М.П.

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Ускорение глобализации было обусловлено несколькими факторами, одним из которых являются технологические инновации. Программное обеспечение, аппаратное обеспечение,

интернет, волоконно-оптические кабели и многое другое упростили и ускорили общение компаний с сотрудниками, партнерами и поставщиками со всего мира в режиме реального времени. Технологии улучшили транспортировку, сделав перемещение товаров из одного места в другое более быстрым и дешевым. Глобализация передает технологии. Это означает, что лучшие и новейшие инновации быстро распространяются и становятся доступными для людей по всему миру. Глобализация имеет тенденцию к снижению цен для потребителей. Страны начали инвестировать в ИТ, потому что они знают, что этот сектор может оказать существенное положительное влияние на социальную и экономическую устойчивость.

Технологические изменения происходят постоянно, и они продолжают оказывать влияние на общество во многих отношениях. Однако социальное воздействие технологий становится все более заметным по мере того, как жизнь людей становится все более связанной с цифровыми технологиями. Поскольку технологии продолжают совершенствоваться, общество выигрывает от того, что больше возможностей станет доступно тем, кто готов ими воспользоваться. Создавая социальные пространства и обмениваясь личными данными онлайн, технологии создали новые пути коммуникации и взаимодействия. Социальное воздействие технологий со временем будет только расти и развиваться.

Инвестиции в ИТ являются ключевым фактором экономического развития как для развивающихся, так и для развитых рынков. Страны с наиболее развитыми секторами ИТ демонстрируют самый высокий уровень конкурентоспособности, что свидетельствует о том, что наличие в стране возможностей для ИТ улучшают общие показатели ее экономики

в долгосрочной перспективе. Фактически, инвестиции в ИТ могут помочь странам увеличить ежегодный прирост ВВП.

Информационные технологии сделали образовательный процесс более эффективным и продуктивным. Это повысило благосостояние студентов. Разработанные методы обучения упростили этот процесс, такие как замена книг планшетами и ноутбуками. Более того, появление платформ электронного обучения, которые позволяют студентам учиться, не выходя из дома.

Торговля товарами и услугами расширяется благодаря новым технологиям. Фактические данные свидетельствуют о том, что рост торговли товарами и услугами ИТ был выше, чем рост общего объема торговли. Кроме того, ИТ позволяют осуществлять торговлю в других секторах за счет расширения доступа к рынкам и клиентской базы, упрощения таможенных процедур, транспорта и логистики. ИТ изменяет производственные процессы внутри фирм. Использование ИТ также сопровождается структурными изменениями в производственных процессах. Расходы на распространение ИТ обеспечение упорядоченной корректировки людских ресурсов должны быть частью любой политики, связанной с ИТ.

ИТ вносят важный вклад в оказание медицинской помощи: врачи могут напрямую получать доступ к медицинским записям своих пациентов из любого места. В настоящее время электронное здравоохранение наблюдается преимущественно в развитых странах. Благодаря ИТ врачи могут легче получать доступ к медицинским картам пациентов, иметь немедленный доступ к результатам анализов из лаборатории и доставлять рецепты непосредственно фармацевтам.

Пациенты с проблемами сердца могут носить

с собой мониторы, которые предупреждают своих врачей об изменении их состояния, но при этом позволяют им продолжать вести обычную повседневную жизнь.

Достижения в области электронного правительства, такие как использование ИТ для предоставления и улучшения услуг государственного сектора, транзакций и взаимодействий, позволили государственным организациям услуги более эффективно. Например, во многих странах налогоплательщики в настоящее время подают налоговые декларации в электронном виде и осуществляют многие другие операции, такие как продление водительских прав, оплаты штрафов за парковку. Граждане имеют гораздо более легкий и быстрый доступ к государственным услугам.

ИТ меняют способ доступа людей к информации, с помощью поисковых браузеров, сайты, социальные сети. Сайты социальных сетей изменили правила найма на работу. Сегодня эти сайты — это места, где можно найти работу и привлечь таланты. Все эти примеры демонстрируют новые способы, с помощью которых инновационные технологии ИТ оказывают глубокое влияние.

Роль правительства: разрабатывать и поддерживать стратегии в области ИТ. Главная задача правительства должна заключаться в том, чтобы помочь выработать и поддержать видение сектора ИТ, а также создание сильного видения и стратегии в области ИТ

ИТ играют две фундаментальные роли за счет увеличения капитала в результате инвестиций

и вклада всех факторов производительности. Инвестиции в ИТ помогли компаниям сократить свои расходы на коммуникацию и координацию. Кроме того, инвестиции в ИТ могут повысить эффективность и продуктивность ИТ могут повысить экономические показатели, предоставляя рыночную информацию; облегчая распространение информации; и усиливая конкуренцию, предпринимательскую деятельность.

Литература

1. The Global Information Technology Report, информационный интернетресурс // <https://www.darden.virginia.edu/>
2. Tech Business News, информационный интернет ресурс // <https://www.techbusinessnews.com/>

Орлов М.С., 1 курс (КарУ им. академика Е.А. Букетова)
Научный руководитель – к.э.н., ассоциированный профессор Ташенова Л.В.

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРОДВИЖЕНИЯ ТОВАРОВ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА

В нынешнее время Республика Казахстан находится на этапе перехода к рыночной экономике. Именно на данном моменте важную роль играет эффективная деятельность организаций и фирм на микроуровне, включая компании, занимающиеся выпуском товаров для промышленных нужд. Чётко проработанная маркетинговая политика – одна из наиболее важных сфер деятельности компании. Однако промышленный маркетинг сильно отличается от маркетинга потребительских товаров. Его специфика заключается в том, что на его рынке доминируют технологически продвинутые товары, а потребителями являются организации, которые перерабатывают и перепродают эти товары. В промышленном маркетинге различают маркетинг средств производства, объектов капитального строительства, а также промышленных услуг.

Рынок промышленных товаров – это совокупность лиц и организаций, которые приобретают товары и услуги, используемые в производстве других товаров и услуг, которые, в конечном итоге, продаются, сдаются в аренду или предоставляются другим покупателям. Этот рынок имеет следующие характеристики, которые существенно отличают его от рынка потребительских товаров:

- 1) на данном рынке меньше покупателей, чем на рынке потребительских товаров;
- 2) потребителями часто являются другие крупные производственные компании;
- 3) покупатели географически сконцентрированы;
- 4) спрос на промышленные товары определяется спросом на потребительские товары;
- 5) техника личных продаж по-прежнему является одной из самых важных техник продаж;
- 6) покупателями промышленных товаров являются профессионально подготовленные торговые представители;
- 7) спрос на промышленные товары очень изменчив;
- 8) спрос на промышленные товары характеризуется низкой ценовой эластичностью [1].

Отличаются также и маркетинговые каналы продвижения продукции. При этом, для обеспечения повышения узнаваемости бренда и компании, компания может прибегнуть как к помощи частных маркетинговых компаний, так и к помощи государства.

Существуют следующие виды маркетинговых инструментов, которыми могут воспользоваться органы государственного управления для поддержания отдельных сфер промышленности:

1. продвижение отдельных компаний и отраслей производств и их интересов как на международном, так и на национальном уровне. Известно, что госорганы использовали этот инструмент для повышения имиджа «КазМунайГаз», «КазАтомПром», «Эйр Астана» и др.;
2. защита в заключении международных контрактов и привлечении активов в отечественные отрасли. Примером может служить поддержка в строительстве завода «Ssang Yong» в Костанае;
3. организация международных выставок и презентация продукции отечественной промышленной (ЕХРО);

4. прямой государственный маркетинг – диалог с потребителем от лица компании, если государство является собственником либо владеет частью компании;
5. государственный интернет-маркетинг – прямая или косвенная реклама каких-либо «промышленных» событий либо размещение информации о крупных производственных объектах [2].

Помимо инструментов воздействия государственных органов на продвижение промышленных объектов или их продукции для производственных предприятий из данной сферы доступны также услуги частных маркетинговых компаний. Но, ввиду специфики промышленного маркетинга не каждая фирма может оказать необходимые услуги достаточно компетентно. Среди маркетинговых компаний следует упомянуть те, в чью сферу деятельности входит промышленный маркетинг в качестве одного из основных направлений работ: ТОО «Интер-Сертико», ТОО «SeventhHeaven», ТОО «Караганда Экспертиза» [3]. Стоит заметить, что любая маркетинговая фирма не сможет с одинаковой эффективностью покрыть потребность в разных этапах промышленного маркетинга. Одни фирмы специализируются больше на товарном маркетинге, другие – на проведении маркетинговых исследований, третьи – на консалтинге и услугах оценщиков.

Промышленный маркетинг сильно различается от привычного рынка продуктов широкого потребления. Обладая необходимыми навыками и знаниями, маркетологи в промышленной сфере могут разрабатывать эффективные маркетинговые планы по продаже и обслуживанию своих клиентов.

Литература

1. Юлдашева О.Ю. Промышленный маркетинг: теория и практика. Учебное пособие М.: Вузовский учебник, 2007. – 272 с.
2. Бодаренко В.А., Костоглодов Д.Д., Манжула А.А. Государственный маркетинг в содействии инновационному развитию экономики и привлечении инвестиций // Финансовая экономика. – 2019. – №10. – с. 351-357.
3. Промышленный маркетинг в Казахстане. <https://kz.bizorg.su/promyshlennyu-marketing-r> (Дата обращения: 10.02.2022 г.).

Рымқұл Ш.М., 4 курс (ҚарТУ им. Абылқаса Сагинова)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Куаныштаева А.Е.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІ

Қазақстандағы маркетингтік зерттеулер индустриясы шамамен 30 жыл бұрын, дәлірек айтсақ, нарықтық реформалар қарсаңында дүниеге келген. Тіпті соңғы кеңестік жылдары әлеуметтанушы-зерттеушілердің бірнеше топтары нарықты зерттеу мүмкіндіктерін айқындай бастады. Сонымен қатар университеттер мен алғашқы бизнес мектептерінде басталған маркетингті оқыту да коммерциялық зерттеулерді жнзеге асыру талпыныстарын тудырды. Алайда, осы кезеңде маркетингтік зерттеу қызметтерін ұсыну іс жнзінде сұраныссыз қалды.

Маркетингтік және әлеуметтік зерттеулерге сұраныстың сипаты коммерциялық, мемлекеттік және квазимемлекеттік секторларда айтарлықтай ерекшеленеді. Коммерциялық секторда брендтердің нарықтағы жағдайын бағалауға, сондай-ақ кәсіп сауда әдісін қолдана отырып, қызмет көрсету сапасын тексеруге, тұтынушылардың қанағаттануын өлшеуге және т.б.

Қазақстандық маркетингтік зерттеулер нарығының қатысушыларын клиенттердің қай сегментіне шоғырланатынына байланысты екі топқа бөлуге болады: мемлекеттік сектор немесе коммерциялық компаниялар.

Қазақстандық маркетингтік зерттеулер нарығының құрылымдық және мазмұндық дамуына келесі нақты факторлар әсер етеді:

- Ғұлттық валютадағы өсу нарығы (соңғы 3 жылда 50%-ға өсті);
- Қазақстандағы сыртқы мердігерлердің далалық жұмыстарын шектейтін және жергілікті ғылыми агенттіктердің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын сұхбат тілі ретінде қазақ тілінің маңыздылығының артуы;
- Краудсорсингтік деректер жинаудың артуы салаға жаңа таланттарды тартуға мүмкіндіктер

ашады;

- Нарықтың шағын көлемі (≈21 млн АҚШ доллары) белсенді нарық қатысушыларының көп саны (40-тан астам компания);

-Халықтың саны мен құрамы, жеке және заңды тұлғалардың деректер базасы сияқты бастапқы деректер базасының болмауы және т.б. кездейсоқ таңдауларды пайдалана отырып зерттеу жүргізуге әдістемелік шектеулер қою.

-ІТ-инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы, аймақтардағы мобильді интернеттің әлсіздігі, САРІ және САWІ әдістерін қолдануды шектейтін халықтың компьютерлік сауаттылығының жеткіліксіздігі. Халықтың төмен тығыздығы тар мақсатты аудиториямен байланыс құнын арттырады. Ауыл халқымен қарым-қатынас құнының жоғары болуына байланысты коммерциялық секторда тұтынушылардың төлем қабілеттілігі жоғары сегменті ретінде қала халқына зерттеулерге назар аударылады; ауыл халқы, әдетте, зерттеушілердің көзқарасынан тыс қалады.

Нарықтың зерттеуге сыртқы сұранысқа жоғары тәуелділігі. Қазақстандағы зерттеулерге негізгі сұранысты шетелдік компаниялар – тікелей бренд иелері немесе жарнама, консалтинг немесе халықаралық зерттеу агенттіктері сияқты делдалдар қалыптастырады. Ішкі сұранысты жергілікті бизнес әлсіз қалыптастырады және елдің экономикалық тұрақтылығына өте тәуелді. Бұл демпингтік жағдайлардың өсуіне әкелді. Барлық сатып алуларды тендерлік негізде өткізуге байланысты саланың маржиналдылығының төмендеуі, мұнда шешуші фактор агенттіктің біліктілігі емес, бағасы болып табылады. Табысты дамуға қарамастан, қазақстандық маркетингтік зерттеулер нарығы салыстырмалы түрде шағын болып қала береді. Бұл ғылыми-зерттеу саласына инновацияларды енгізу үшін қолайсыз фактор болып табылады.

1 кесте

Зерттеу түрлері мен бағыттары бойынша нарық құрылымы

Зерттеу түрі	Компаниялар	Ақшадағы нарық илесі
Бөлшек сауда аудиті	Nielsen Kazakhstan ISAS	33%
Нарық пен тұтынушыларды зерттеу	BRIF, БИСАМ, AlvinMarket, GfK Kazakhstan, Ipsos Kazakhstan, тағы басқалары	32%
БАҚ аудиториясын өлшеу	TNS Central Asia	21%
Мемлекеттік сектор және әлеуметтік зерттеулер	Сандж, ЦИОМ және т.б	8%
БАҚ мониторингі	Медиа жнйесі	3%
Mystery Shopping	4 Service, Бөлшек сауда KZ	2%
Фармацевтикалық зерттеулер дәріханалар	ProximaResearch	1%

Қазақстан Республикасындағы нарықтық қатынастардың қалыптасу және даму процесі шаруашылық жүргізуші субъектілер арасындағы бәсекелестіктің күшеюімен, сыртқы және ішкі маркетингтік ортаның тұрақты өзгеруімен қатар жүреді, ол кәсіпкерлік және маркетингтік қызметті құру, тарату үшін жетілдіруді талап етеді. және тауарлар мен қызметтерді тұтыну. Сондықтан кәсіпкерліктің философиясы мен құралы ретінде маркетингке қызығушылық айтарлықтай артты. Мұны елдің экономикалық дағдарыстан шығып, экономикалық өсудің жоғары қарқынына жету қажеттілігі де талап етті.

Қазақстандық маркетингтік зерттеулер индустриясының қалыптасуы мен дамуында ресейлік зерттеу компаниялары ерекше рөл атқарды. Олар қазақстандық маркетингтік зерттеулерді батыстық зерттеу ұйымдарымен және халықаралық бизнеспен байланыстыратын көпір болды.

Маркетингтік зерттеулердің қазіргі ауқымы Қазақстан экономикасы мен нарығындағы ресейлік іскерлік белсенділіктің ауқымына сәйкес келмейтіні анық. Бұл жоспарланып, жүзеге асырылып жатқан көптеген ресейлік жобалардың нарыққа дұрыс жолға қойылмағанын білдіреді.

Қазақстандық зерттеу қауымдастығы заманауи стандартты әдістерді енгізіп қана қоймай, нарықты тереңірек зерттеу үшін тәжірибесіне шешімдерді ұсына алады.

Әдебиеттер

1. Тауарлар мен қызметтердің маркетингі, 2019, №1-4

2. Қазақстандағы маркетингтің дамуы // Қазіргі жаратылыстану жетістіктері. - 2018. - No 7. - 75-77 б.;

3. Лебедева О.А., Лыгина Н.И. Нарықты маркетингтік зерттеулер. Оқулық. М.: INFRA-M, 2018 - 192б.

Талғат А.Р., 3 курс (академик, Е.А. Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Ахмадиев М.Т.

"KASPI.KZ" ӨЗІНІҢ ЛОГИСТИКАСЫН ҚАЛАЙ ҒҒЫМДАСТЫРАДЫ?

Қазақстанның ең танымал брендтерінің бірі "Kaspi.kz" он нш жыл ішінде елдің жетекші жеке банкіне айналып қана қоймай, іс жнзінде 5 миллион клиенттің, ел халқының нштен бірінің кннделікті өмір салтының бір бөлігіне айналған мультифункционалды қызметке айналды, яғни әдеттегі мағынада банк болуды тоқтатты. Михаил Ломтадзе командасы қғрған эожнйемен бәсекелесу қиын. "Kaspi.kz" қосымша ғана емес, сонымен қатар ұлттық операциялық жнйе. Қазіргі таңда "Kaspi.kz" өзін "superapp" ретінде көрсетеді, ондаған түрлі мнмкіндіктері бар бір қосымшада логистикалық қызмет те бар. Тауарларды, соның ішінде өзінің маркетплейсінен жеткізу ншін компания 20 логистикалық фирмамен ынтымақтасады.[1]

"Kaspi.kz" логистика нарығын 2010 жылы зерттей бастады. The Generalist "Kaspi.kz" жеткізуінің артылықшықтарын атап өтті, оны 1 суретте көре аласыздар.[2]

"Kaspi.kz" логистикасымен жғмыс істеу ншін логистикалық шешімдер.

Логистикалық шешім №1. Ең алғашқы логистикалық шешім "Kaspi жеткізу" бағдарламасы – бұл сатып алушыларға жеткізу қызметі. "Kaspi жеткізу" қызмет көрсету географиясы кең оны 1 кестеде көрсетілген.

Логистикалық шешім №2 – "Тапсырыстарды жеткізу тәртібі және көлік таңдау схемасы". Тапсырыстар жеткізу қызметтерінің сғрыптау орталықтарына келіп түседі және өңдеуден кейін сатып алушыларға жеткізіледі. 3 жағдайдың екеуінде "Kaspi.kz" тапсырыстарды мнмкіндігінше ертерек жеткізу ншін әуе тасымалын пайдаланады.

Ұлттық желі

1 сурет "Kaspi.kz" логистикалық инфрақғрылымдары [2]

1 Кесте Географиялық жіберу/қабылдау кестесі

Товарды жіберу	Товарды қабылдау және жеткізу
Қарағанды	Алматы
Ақтөбе	Астана
Алматы	Шымкент
Атырау	Шу
(жіберу 19 қаладан жнзеге асырылады:	(қабылдау және жеткізу 139 елді мекенге

Ақтау, Қостанай, Астана, Павлодар, Петропавл, Тараз, Орал, Өскемен, Шымкент, Көкшетау, Семей, Талдықорған, Қызылорда, Балқаш, Екібастұз)	жнзеге асырылады)
--	-------------------

Логистикалық шешім №3–"Сатып алушыларға тапсырыстарды тапсыру". Курьер сатып алушыға мекен-жайға келгенге дейін 15-20 минут бұрын қоңырау шалып, жақын арада келгені туралы хабарлайды. Немесе тапсырыс беруші "Kaspi.kz" ұсынған Kaspi Postomat атты арнайы кішігірім қойманы тандай алады. Қазақстан үшін логистикалық шешім ретінде жаңа технология деп айтуға да болады. Kaspi Postomat клиенттен қадамдық қол жетімділікте орнатылады және сатып алушыларға жолға немесе курьерді күтуге уақыт жұмсаудың қажеті жоқ. Алушы тапсырысты алу уақыты мен орнын өзі жоспарлай алады: нйдің жанында, днкенге барар жолда немесе жұмыста – кез келген ыңғайлы Kaspi Postomat-та. Курьер тапсырысты Kaspi Postomat-қа жнктген кезде алушыға хабарлама келеді. Сақтау мерзімі нш кнн.

Логистикалық шешім №4–"Жеткізуді төлеу"

"Kaspi.kz" жеткізу қңны сатып алушыларға тегін, себебі жеткізу ақысын сатушылар төлейді. Тек егерде тауардың бағасы бес мыңнан кіші болса сатып алушы жеткізуді өзі төлейді, бұл сатып алушылардың тауарды сатып алуға деген қыштарлығын арттырады.

"Kaspi.kz" логистикасы– өте сенімді жәнелогистканың жалпы дамуына нлесі зор бренд. Барлық схема нақты, әрі тнсінікті. Басқа осындай маркетплейс платформалардан қарағанда, ерекшелейтін логистикалық факторлар мен инновациялар да оның басымдылығын айтуға тұрарлық. Мысалы, "Flip" маркетплейсының логистикалық схемасы "Kaspi.kz" секілді емес. "Flip"-та тапсырыстыжеткізу пункттерінен алып кету қажет, ал қосымша курьерлік схема қаражатты қажет етеді. Осыдан да "Kaspi.kz" артықшылығын көруге болады.

Әдебиеттер

1. <https://tengrinews.kz/article/kaspikz-sdelano-v-kazahstane-s-lyubovyu-1107/>
2. <https://vc.ru/services/285349-kazahstanskaya-alibaba-otkuda-vzysya-i-kak-ustroen-kaspi-odin-iz-krupneyshih-fintehov-evropy-s-ocenкой-v-21-mlrd>

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Секция 1.

Қазіргі таңдағы Қазақстан экономикасының әлеуметтік-экономикалық мәселелері және даму болашағы.

Социально-экономические проблемы развития экономики Казахстана в современных условиях.

1.	Абдуллаева А.Е. НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА И ЭТАПЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКСПОРТНОГО КОНТРОЛЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	4
2.	Амангельды А.Р. РЫНОК ТРУДА И ЕГО РОЛЬ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ	7
3.	Ахметова М. ЗАГРЯЗНЕНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ: НАЦИОНАЛЬНАЯ ИЛИ МИРОВАЯ ПРОБЛЕМА	8
4.	Аширбекова Ж.С. ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАНЫҢ ТУРБУЛЕНТТІЛІГІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚР ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ҚҒРЫЛЫМДЫҚ ІЛГЕРІЛЕУЛЕР	10
5.	Бактигалиева К., Саттигулова А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНТЕРНЕТ ЖЕЛСІН ПАЙДАЛАНУШЫЛАР НЛЕСІ	12
6.	Бақыткерей Д.С. ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДА КОРПОРАТИВТІК ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІ ДАМУ	13
7.	Бауыржан Ж. ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	15
8.	Берік Н., Русланов М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ТІКЕЛІ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ	16
9.	Бисенов А.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	17
10.	Богданова А.А., Патлахова А.А. СОСТОЯНИЕ ТОРГОВОГО БАЛАНСА КАЗАХСТАНА НА СОВРЕМЕННО ЭТАПЕ	18
11.	Богданова А.А. УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА К ИНФЛЯЦИИ	20
12.	Бюрабеков Б.Е. ЦИФРАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ЕҢБЕК НАРЫҒЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	21
13.	Ғалымхан А.Ғ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ АДАМИ КАПИТАЛДЫ ДАМУ СЯСАТЫ	22
14.	Денежкин А.А. ПРОБЛЕМЫ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И МЕТОДЫ ИХ РЕШЕНИЯ	24
15.	Дюсетаев Ж.К. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЕ	26
16.	Еремина С.Ф., Сеитова Д.Б., Креймер Л.В., Канкулов М.К. АНАЛИЗ УРОВНЯ ИНФЛЯЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	27
17.	Еремина С.Ф., Канкулов М.К. СВЯЗЬ МЕЖДУ ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ И ЭКОЛОГИЕЙ В КАЗАХСТАНЕ	28
18.	Есенов Д.А. ОСОБЕННОСТИ ИНВЕСТИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО РЫНКА В КАЗАХСТАНЕ	30
19.	Zhenis G. FINANCIAL AND ECONOMIC STABILITY OF INSURANCE COMPANIES	32
20.	Жигалина А.П., Никитенко М.А. ОЦЕНКА МОЛОДЕЖНОЙ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	33
21.	Измайлова Э.Р., Березюк Е.А. ОЦЕНКА УРОВНЯ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	34
22.	Исина Н.А. ЦИФРЛЫҚ САУДАНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕРІ	36
23.	Исина Н.А. ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ БЕЗРАБОТИЦЫ В КАЗАХСТАНЕ	38
24.	Каглян Н.И. НАЛИЧИЕ БОГАТОГО ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ДЛЯ СТРАНЫ	40
25.	Каглян Н.И. ПРОБЛЕМЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	41
26.	Кайрулла Н.Ж. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ШАГОВОЙ ДОСТУПНОСТИ ОБЪЕКТОВ ДОСУГА ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ	42
27.	Кыдыралина А. ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	45
28.	Қанатқызы А. КӘСІПОРЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	46

29.	Қанатқызы А., Бюрабеков Б.Е. ЭКОНОМИКАДАҒЫ БИЗНЕС-АҒЫЛШЫН ТЕРМИНІ "RETIRE"ТНСІНГІ	48
30.	Қанатқызы А. КӘСПОРЫН ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН ҚАРЖЫЛАНДЫРУ КӨЗДЕРІ	49
31.	Қоңырова А.Е., Тохметова А.А, Аманкельдиева Ж.Ғ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖІҒЫССЫЗДЫҚ ДЕҢГЕЙІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	50
32.	Құсайынова Ш. БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУДАҒЫ КӘСПОРЫНДАРДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРЫН БАСҚАРУ	52
33.	Ли К.С., Беркутбаев К.С. ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ГЛОБАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА	53
34.	Маковей Н.И., Қожабаев Р.М. РЕСАЙКЛИНГ, КАК МЕТОД РЕШЕНИЯ ЗАГРЯЗНЕНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ	55
35.	Малахов Р. ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ЕС	56
36.	Маралов М.М., Нұралы А.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭЛЕКТРОНДЫҚ САУДА ДАМУЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІН ПАЙДАЛАНУ	57
37.	Меирхан Д.Н. ДОЛЯ ОПЛАТЫ ТРУДА ВО ВНУТРЕННЕМ ВАЛЛОВОМ ПРОДУКТЕ В КАЗАХСТАНЕ -	59
38.	Меирхан Д.Н. ПРОБЛЕМЫ БЕЗРАБОТИЦЫ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	60
39.	Мейрман А.М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖІҒЫССЫЗДЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ	62
40.	Мошкин Н.С. ИНВЕСТИЦИИ В ОСНОВНОЙ КАПИТАЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН, КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА СТРАНЫ	63
41.	Мукаш У.Т. УПРАВЛЕНИЕ ЦЕПЯМИ ПОСТАВОК ПРОДУКЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ УГОЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ РК	65
42.	Мурзакаримова Ж. ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНА ТАЛДАУ	66
43.	Мухамединова Н. Ш. ОЦЕНКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	67
44.	Рихтер Д.А., Буторова К.А. АНТИИНФЛЯЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	69
45.	Русланов М., Берік Н. АГРОӨНЕРКӘСПТІК КЕШЕННІҢ АГРАРЛЫҚ СЕКТОРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫ	70
46.	Сабитова Д. ҒҰЙЫМДАРДЫ БАСҚАРУ ЖНҰЕСІН ЖЕТІЛДІРУ	71
47.	Сағындық Т.Д., Ктумгельдинова Д.О. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖӘНЕ ҚАРАҒАНДЫ АУМАҒЫНДАҒЫ 2022 ЖЫЛҒЫ ЖІҒЫССЫЗДЫҚ ДЕҢГЕЙІ	73
48.	Самусенко П.В. ВЛИЯНИЕ ПАНДЕМИИ COVID-19 НА РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ	74
49.	Сапалёв С.С. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ВЕНЧУРНОГО БИЗНЕСА	76
50.	Субботин Д.В. ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	77
51.	Талғат А.Р. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ИНФРАҚҒЫРЫЛЫМЫН ДАМУЫҒА АРНАЛҒАН —VR, AR ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	79
52.	Танкибаев А.А. РЫНОК ПРИВЛЕЧЕННОГО КАПИТАЛА В ПРОЦЕССЕ РЫНОЧНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	80
53.	Turusbekov A.E. THE ROLE OF IT IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF KAZAKHSTAN	82
54.	Тушиева М., Жапбарова А. ИНФОРМАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА КАК НОВЫЙ ТИП ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ	84
55.	Шандер М.А. ЦИФРОВЫЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ: ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	85
56.	Шарипулла А.Ш. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ЖАҒДАЙДА ДАМУЫ	86

Секция 2.

Қазіргі жағдайдағы және болашақтағы менеджмент ілімінің дамуының басымдылықтары және үрдістері.

Приоритеты и тенденции развития менеджмента в современных условиях и перспективе.

1. Асқар Д.А. АЙМАҚТАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫН ҒЫНТАЛАНДЫРУ ТЕТІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	89
2. Амангелді Ж.Е. ЛОГИСТИКАДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР	90
3. Асқар Д.А. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДА КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІ ҒЫНТАЛАНДЫРУ ЖОЛДАРЫ	91
4. Бағдат Ә.М., Сәкенова А.С. МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	92
5. Базаров Д.Т. ОСОБЕННОСТИ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В РК	94
6. Балтабай А.Н. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ БОШАҚТАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ІЛІМІНІҢ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫ ЖӘНЕ ҒРДІСТЕРІ	95
7. Vasilchenko V. THEORETICAL ASPECTS OF THE SHADOW ECONOMY	96
8. Епеш Н.М., Манжанов Б.Д. ОБ ОПЫТЕ РАЗВИТИЯ ЭКОСИСТЕМЫ СТАРТАПОВ В КОКШЕТАУСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ ИМ.Ш.УАЛИХАНОВА	97
9. Ержанұлы Р. БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ КРЕАТИВТІ МЕНЕДЖМЕНТ	99
10. Жанабекова А.Г. БАСҚАРУ ЖҢЙЕСІНДЕГІ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ	100
11. Захарченко А.О. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАК ФАКТОР УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ	102
12. Захарченко А.О. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕРОПРИЯТИЙ ПО УПРАВЛЕНИЮ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В КАЗАХСТАНЕ	103
13. Захарченко А.О. УПРАВЛЕНИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ И РЕГУЛИРОВАНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	104
14. Кабдуллаева А.К. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ	106
15. Кабыкаев М.Е. СТРАТЕГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ТҢРЛЕРІ	107
16. Кажетов Б.К. ОЦЕНКА ПРИМЕНЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА В РК	109
17. Корганбекова А.Т. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДАҒЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТТІ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ МЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	110
18. Көкенова С. ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ АЯСЫН БАСҚАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	111
19. Омар А.Қ. ЕЛДІ ЖАҒҒЫРТУ КОНТЕКСТІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІК	113
20. Рңстемұлы М. ҚАЗАҚСТАНДА ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУЫНЫ ТАЛДАУ	114
21. Рңстемұлы М. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУ ЖОЛДАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ	115
22. Серікбол Б.С. ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ КӘСІПОРЫННЫҢ АДАМИ РЕСУРСТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ӘДІСІ РЕТІНДЕ	116
23. Сапарова А. БІЛІМ БЕРУ ЖҢЙЕСІН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	118
24. Серікбол Б.С. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ ЖҢЙЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ТАЛДАУ	119
25. Таңжарбаев А.Қ. МЕКТЕП ІСІНДЕГІ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУДЕГІ МЕНЕДЖМЕНТ	120
26. Tolmatskaya I.A. MODERN METHODS OF STAFF TRAINING	122
27. Туқенов Е.С. БАСҚАРУ ҚЫЗМЕТІНДЕГІ БОЛЖАУ ҒДЕРІСІН ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫН НЕГІЗДЕУ	123
28. Turkeshev Y.K. NEW PUBLIC MANAGEMENT IN KAZAKHSTAN	125
29. Нкітай Д.А. ҚАЗАҚСТАНДА ЖАҒА МЕМЛЕКЕТТІК МЕНЕДЖМЕНТ	126
30. Пұзақбай С.Е. ЦИФРЛАНДЫРУ- МЕНЕДЖМЕНТ ЖҢЙЕСІНДЕГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҒА ӨЗЕКТІ БАҒЫТЫ	127
31. Пұзақбай С.Е., Шамуратова М.М. МЕНЕДЖМЕНТТЕГІ ИННОВАЦИЯЛАРДЫҢ МАҒЫЗДЫЛЫҒЫ	130
32. Федорова А., Турлыбекова А. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ	131
33. Хайрутдинов И.Д. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	133
34. Хасенова М.М. ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТ ҒЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	134

Секция 3.

Есеп, аудит және бағалаудың өзекті мәселелері мен даму болашағы.

Проблемы и перспективы развития учета, оценки и аудита.

1. Айтуова И.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЗЕЙНЕТАҚЫМЕН ҚАМСЫЗДАНДЫРУ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҚОРҒАУ ДЕҢГЕЙІНІҢ ҚАРҚЫНЫ 138
2. Алекпаев А.Д., Соколов С.А. ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 139
3. Алишпаева Ж.Б. КӨЛІК ҚІҒРАЛДАРЫН БАҒАЛАУДЫҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ 141
4. Amanbekova A.E. THE KAIZEN METHOD OF COST CALCULATION IN MODERN MARKET CONDITIONS 142
5. Амангельдинова А.Б. ЖЕКЕ КӘСПКЕРЛІКТІ МЕМЛЕКЕТТІК ҚОЛДАУ ЖАҒДАЙЫ 144
6. Афанасьев В.М., Булат Д.Н. ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН 146
7. Әбіл А.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЕХС СӘЙКЕС АҚША ҚАРАЖАТЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ ТУРАЛЫ ЕСЕП БЕРУДІ ҚІҒРАСТЫРУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 148
8. Балдан Б.Б. ІШКІ АУДИТ ЖНЙЕСІНІҢ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТЕГІ БІҒРМАЛАУ ТӘУЕКЕЛДЕРІН АЛДЫН АЛУ РӨЛІ 150
9. Бекпаева А.Ж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР ЖТҒЫССЫЗДЫҒЫ 152
10. Берденова А.Қ, Акашева Д. М. БІЛІМ ДЕҢГЕЙІНЕ ПАНДЕМИЯНЫҢ ӘСЕРІ 154
11. Боранбай Д.Қ. ЕҢБЕК ӨНІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ 156
12. Джурина Е.В. ПРИОРИТЕТЫ СТУДЕНТОВ ПРИ ВЫБОРЕ ВУЗА 158
13. Ерболатова С.Ж. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ 160
14. Еремина К.В. ПЛАТФОРМЕННАЯ ЗАНЯТОСТЬ - ГЛАВНЫЙ ТРЕНД ЦИФРОВИЗАЦИИ РЫНКА ТРУДА И ЕЕ ПРОБЛЕМЫ 162
15. Есенгельди Э.С., Жұмабекова А.Т. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ПАНДЕМИЯ ЖӘНЕ ӨТКЕНКЕЗЕҢДЕГІ САУДА ДЕҢГЕЙІ 164
16. Жанғалиев А.А. ПУТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ 166
17. Жанғалиева А.М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ, ПРАКТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ И НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ АУДИТА 168
18. Жангиров Ж. МАЛОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН 170
19. Жаумитова А.К. АҚПАРАТТЫҚ КОМПЬЮТЕРЛІК ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ АУДИТТЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ 172
20. Жумашева Ж.Б. АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ ЖЕРЛЕРІН НЕСИЕЛЕУДІҢ ТНСІНГІ МЕН ДАМУЫ 173
21. Злавинова А.Б. ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МНЛІКТІ БАҒАЛАУДА САЛЫСТЫРМАЛЫ ТӘСІЛДІ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ 175
22. Касымов Н.М. ТРЕНДЫ МЕЖДУНАРОДНОГО НАЛОГООБЛАЖЕНИЯ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ 177
23. Касымова Н.А. ІШКІ АУДИТ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ 179
24. Кожыкова А.М. ОВЕРДРАФТ КАК ОДИН ИЗ ОПЕРАТИВНЫХ СПОСОБОВ КРЕДИТОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ 181
25. Кокрекбай А.А. КӨЛІК СТАТИСТИКАСЫ 182
26. Корганбекова Н.М. ҚАЗАҚСТАНДА ЖЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТУЫНДАЙТЫН ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ 184
27. Қабилдина Д.Б. ІШКІ БАҚЫЛАУ ЖӘНЕ САЛЫҚТЫҚ ШЫҒЫНДАР АУДИТІНІҢ ТЕОРИЯСЫ МЕН ӘДІСНАМАСЫ 185
28. Қанжанова М.Б. ҚОРЛАРДЫ БАСҚАРУДЫ ТАЛДАУ 186
29. Құлмағамбет А.С. МЕТОД МНОЖЕСТВЕННОЙ ЛИНЕЙНОЙ РЕГРЕССИИ, КАК ФАКТОР ВЛИЯЮЩИЙ НА КАЧЕСТВО ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ 188
30. Меиржанова М.К., Балгабек А.Т. АҚША ҚАРАЖАТТАРЫН ЕСЕПКЕ АЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 190
31. Мұратова А.Е. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ІШКІ КӨШІ-ҚОН МӘСЕЛЕСІН ЗЕРТТЕУ 192

32. Науанқызы А. СОПОСТАВЛЕНИЕ АВС И ТРАДИЦИОННЫХ СИСТЕМ УЧЕТА ЗАТРАТ	193
33. Ниетуллаева Г.Н. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ	195
34. Овчаренко И.А. РАЗВИТИЕ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	197
35. Орымбекова Г.К. ДОГОВОРНЫЕ АСПЕКТЫ О ПРЕДОСТАВЛЕНИИ АУТСОРСИНГОВЫХ УСЛУГ ПО ВЕДЕНИЮ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА	199
36. Рамазанова С.Б. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚЕХС (IFRS) 11 "БІРЛЕСКЕН КӘСПКЕРЛІКТІ" ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	200
37. Рыбина В.А. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	202
38. Сайлауова А.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ СТАТИСТИКАНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫ	203
39. Серикова Д.А. СОЦИАЛЬНОЕ НЕРАВЕНСТВО В КАЗАХСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ, ТЕКУЩАЯ СИТУАЦИЯ И АНАЛИЗ	205
40. Серикова Ж.А. ВСЕМИРНЫЙ ИНДЕКС СЧАСТЬЯ КАК ИНДИКАТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	207
41. Сарсенова А. ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА УРОВЕНЬ ПРЕСТУПНОСТИ	209
42. Сұлтан Н.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ТИІМДІЛІК АУДИТІН ЖҢРГІЗУДІ ЗАҢНАМАЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ	211
43. Сұлтан Н.Қ. ТИІМДІЛІК АУДИТІНІҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	212
44. Уразбекова Н.А. ҚІҒРЫЛЫС САЛАСЫНДАҒЫ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	214
45. Хаманиязова Н. И., Абжанова Д. М. УЧЕТ ЗАРАБОТНОЙ ПЛАТЫ В СООТВЕТСТВИИ С МСФО 19	216
46. Цой Ю.Ю. КОСВЕННЫЙ МЕТОД И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ ПРЕДПРИЯТИЯ	218
47. Шакеева А.С. ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ МЕХАНИЗМОВ ПРОВЕДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	219

Секция 4.

Қазақстан Республикасы дамуының стратегиялық мақсаттарына жетудегі экономиканың қаржы-несиелік секторының басымдылықтары.

Приоритеты финансово-кредитного сектора экономики в достижении стратегических целей развития Республики Казахстан.

1. Абдилбабаева А.Б, Аманкелді Н.Б. БАНК СЕКТОРЫНЫҢ НЕСИЕЛІК ҚЫЗМЕТІНЕ ШОЛУ 222
2. Айтбай А.А. ЕЛІМІЗДЕГІ САЛЫҚ ЖНЙЕСІНІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ: МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ 223
3. Акбаева Д.Е., Сағат Т.М. ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ ҚҒРАЛДАРЫ - ҚАРЖЫ-НЕСИЕ ЖНЙЕСІН ЭКОНОМИКАЛЫҚ РЕТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ 225
4. Акбаева Д.Е., Сағат Т.М. ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ ҚАТЫСУШЫЛАРЫНЫҢ НАРЫҚТЫҚ ЭКОНОМИКАДАҒЫ РӨЛІ 227
5. Аксеркина Г.Ж. САЛЫҚ САЯСАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТЫН ЖНЗЕГЕ АСЫРУДАҒЫ РӨЛІ 228
6. Аубакирова Э.А. ЦИФРОВОЙ ТЕНГЕ: НЕОБХОДИМОСТЬ И ВНЕДРЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЦИФРОВОЙ ВАЛЮТЫ 230
7. Аубакирова Э.А. ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГ В БАНКАХ ВТОРОГО УРОВНЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 231
8. Ахметов А.Е. ҚАЗАҚСТАННЫҢ САҚТАНДЫРУ НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ ТӘУЕКЕЛДЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ 233
9. Ахметова Д. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 235
10. Ахметова Д. ВЛИЯНИЕ КОРРУПЦИИ НА РАЗВИТИЕ НАЛОГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В КАЗАХСТАНЕ 236
11. Бағдат Н. Е. ЭКОНОМИКАНЫ ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ БАСҚАРУ ЖНЙЕСІ РЕТІНДЕ 238
12. Берикова С.Б. Молдабаева А.А. АҚША-НЕСИЕ САЯСАТЫ: ҒҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҚ БАНКТІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУГЕ ӨРЕКЕТТЕР 240
13. Бертаев И.С. ПРИНЦИПЫ ПОСТРОЕНИЯ ИСЛАМСКОЙ ФИНАНСОВОЙ МОДЕЛИ 241
14. Бертаев И.С. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИСЛАМСКОГО БАНКИНГА В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ 242
15. Грачева К.А. НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИЙ, ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, НОВЫХ БИЗНЕС-МОДЕЛЕЙ И КОМПЕТЕНЦИЙ В ФИНАНСОВОМ СЕКТОРЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 245
16. Денисов С.Д. ПЛЮСЫ И МИНУСЫ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН 247
17. Денисов С.Д. ОРГАНИЗАЦИЯ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ И ПРОБЛЕМЫ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ 248
18. Жарасханова О.Ж. ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНЫҢ ӨНДІРІСТІК КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ БАНКТІК КРЕДИТТЕУДІҢ ӘСЕРІН ТАЛДАУ 250
19. Жарылғапова Ж.Ж., Мадикан З.А. ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ НЕСИЕЛІК РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ 251
20. Жарылғапова Ж.Ж., Мадикан З.А. ОТБАСЫЛЫҚ БИЗНЕСКЕ САЛЫҚ САЛУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ 253
21. Жаукарбекова А.А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ САЛЫҚ ЖНЙЕСІ: ӨТКЕНІ МЕН ДАМУ БОЛАШАҒЫ 254
22. Жунисова А. ҚАШЫҚТЫҚ БАНКТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ: МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ 256
23. Кулбаев У.Б. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ 257
24. Қадырханұлы Б. НАЛОГОВОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК СПОСОБ ЭФФЕКТИВНОЙ 258

ОРГАНИЗАЦИИ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕХОДА К ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

25. ҚайратқызыА., АдилбаеваА., Бакытова А. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕР САЛЫҒЫ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ 260
26. Малахан Ф.Б. ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ БАНК СЕКТОРЫНЫҢ ЦИФРЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ 262
27. Малышев А.С. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ УВЕЛИЧЕНИЯ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ 264
28. Музаффаров Е.Н. БАНКТІК ОПЕРАЦИЯЛАР МЕН ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ 266
29. Музаффаров Е.Н. ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ХАЛЫҚҚА БАНКТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІ ДАМЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 268
30. Низамиева А. ПРИОРИТЕТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 271
31. Саидова Ж. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КОММЕРЦИЯЛЫҚ БАНКТЕРДІҢ АКТИВТЕРІН БАҒАЛАУ 272
32. Эргашова Қ.П. ИСЛАМ БАНКИНГІН ЕНГІЗУ МЕН ДАМЫТУДЫҢ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕРІ 273

Секция 5.

Қазақстан экономикасы салаларының дамуын маркетингтік зерттеу. Маркетинговые исследования развития отраслей экономики Казахстана.

1. Аvezова К.Н. ЗНАЧЕНИЕ PRODUCT PLACEMENT В КИНО И ИГРОВОЙ ИНДУСТРИИ	277
2. Арыстанбекова М.Ж. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМНІҢ ДАМУЫ	279
3. Байназаров Т.Б., Тамин А.С., Пузанова Д.В. МАРКЕТИНГ ДАМУЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	280
4. Байшан А.Б. ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ЛОГИСТИКОЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ	281
5. Батеко В.Д. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕСТОРАННОГО МАРКЕТИНГА КАЗАХСТАНА	283
6. Болатова А.С., Ергалиева А.К. НЕЙРОМАРКЕТИНГ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ТАМАҚТАНДЫРУ ИНДУСТРИЯСЫНДА ҚОЛДАНУ	286
7. Брахметова А.Т. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТУРИЗМ ИНФРАҚҒЫРЫЛЫМ МӘСЕЛЕСІ	287
8. Газиева Ж.А., ЛОГИСТИКА ЖӘНЕ ЖЕТКІЗУ ТІЗБЕКТЕРІН БАСҚАРУ ҒЫЛЫМДАРЫ БІРДЕЙ ҒЫЛЫМ БА?	289
9. Дударь З.В. ПЕРСПЕКТИВНОЕ РАЗВИТИЕ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ДО 2030 ГОДА	290
10. Зекенова А.Т. ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАН АЙМАҚТАРЫНЫҢ ТУРИЗМ АЯСЫНДАҒЫ КӨЛІКТІК ҚОЛЖЕТІМДІЛІГІ	291
11. Иманкаримова К.К. ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ АГРОТУРИЗМНІҢ ОРНЫ	294
12. Казгельдинова Б.А. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУРИСТІК-АҚПАРАТТЫҚ ОРТАЛЫҚТАРЫ	296
13. Koishibekov M.B. DEVELOPMENT OF A HIGHLY LOADED TRAINING ROBOT IN A MULTI-USER SYSTEM WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE PLATFORM АККА.NET	297
14. Korovikov A. A. FEATURES AND DEVICE OF THE HOTEL BUSINESS OF KAZAKHSTAN	298
15. Кулдеева А.Т. BUILT-TO-SUIT: ҚОЙМА НАРЫҒЫНДАҒЫ ЖАҢА ФОРМАТ	299
16. Курпебаева Л.М. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТОВАРОВ	301
17. Масгутова А., Глеутай А. ҚОНАҚ НҮЙ МАРКЕТИНГІН ДАМУЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕСІ	302
18. Меймаңова А.Б. ПЕРСОНАЛИЗАЦИЯ И ПРОГРАММЫ ЛОЯЛЬНОСТИ КЛИЕНТОВ – НОВЫЙ ТРЕНД РЕСТОРАННОГО БИЗНЕСА	304
19. Ниязова В.Е. ТІКТОК ПЛАТФОРМАСЫ ЦИФРЛЫҚ МАРКЕТИНГ ҚҒЫРАЛЫ РЕТІНДЕ	306
20. Омарова Б.Н. АНАЛИЗ РЫНКА ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ: ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ	307
21. Омарова Б.Н. РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ	308
22. Орлов М.С. МАРКЕТИНГОВЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ ПРОДВИЖЕНИЯ ТОВАРОВ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ КАЗАХСТАНА	310
23. Рымқұл Ш.М. ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫНЫҢ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІ	311
24. Талғат А.Р. "KASPI.KZ" ӨЗІНІҢ ЛОГИСТИКАСЫН ҚАЛАЙ ҒЫЫМДАСТЫРАДЫ?	313